

JOANNA MACHUT-KOWALCZYK

**RADA FAMILIJNA
POD POWAGĄ SĄDU POKOJU
W ŚWIEŹLE AKT ŁĘCZYCKICH, ZGIERSKICH
I ŁÓDZKICH Z LAT 1809-1876**

Łódź 2014

Moim Rodzicom

JOANNA MACHUT-KOWALCZYK

**RADA FAMILIJNA
POD POWAGĄ SĄDU POKOJU
W ŚWIETLE AKT ŁĘCZYCKICH,
ZGIERSKICH I ŁÓDZKICH
Z LAT 1809-1876**

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Projekt „Kształcenie kadr dla potrzeb rynku flexicurity i gospodarki opartej
na wiedzy – oferta kierunków nauk humanistyczno-społecznych UŁ”
współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego
Funduszu Społecznego.

Redakcja: Head Republic

Copyright by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2014

ISBN: 978-83-934872-2-6

Dystrybucja:
Uniwersytet Łódzki, Wydział Prawa i Administracji
ul. Kopcińskiego 8/12; 90-232 Łódź

Wydawca:
Head Republic

Łódź, 2014. Wydanie I

SPIS TREŚCI

Wykaz ważniejszych skrótów	14
Wstęp	15
1. Wprowadzenie	16
1.1. Zakres opracowania.....	18
1.2. Podstawa źródłowa.....	19
– Źródła normatywne.....	19
– Źródła archiwalne.....	22
– Źródła drukowane.....	27
1.3. Literatura.....	27
2. Terminologia	28
3. Kształtowanie się ingerencji państwa w stosunki opiekuńcze	34
3.1. Dawne prawo polskie.....	34
3.1.1. Ustanowienie opieki, wybór opiekuna.....	35
3.1.2. Nadzór nad sprawowaniem opieki.....	36
3.1.3. Zmiana opieki.....	37
3.2. Prawo nowożytne.....	37
3.3. Prawo współczesne.....	43
3.3.1. Ustanowienie opieki, wybór opiekuna.....	43
3.3.2. Nadzór nad sprawowaniem opieki.....	45
3.3.3. Zmiana opieki.....	47
3.4. Wnioski.....	48
Rozdział I Skład rady rodzinnej	49
Podrozdział I Kreowanie składu	50
1. Przewodniczący	51
1.1. Okoliczności mające wpływ na ustalenie właściwego urzędnika.....	56
– Wartość i rodzaj majątku pupila.....	57
– Miejsce zamieszkania pupila.....	61
1.2. Okoliczności dające podstawę przejęcia opieki.....	62
2. Członkowie rady rodzinnej	64
2.1. Kwalifikacje członka rady rodzinnej.....	65
2.2. Członkowie wezwani.....	68
2.2.1. Krewni i powinowaci pupila.....	69
2.2.2. Przyjaciele przynajmniej jednego z rodziców, sąsiedzi.....	71
2.3. Członkowie przybrani.....	73
3. Nieodpowiedni skład	76
3.1. Pomijanie osób uprawnionych przy kreowaniu składu rady rodzinnej.....	76
3.2. Rozbieżności przy kreowaniu składu rad rodzinnych przyrodniego rodzeństwa.....	77
3.3. Respektowanie wymogu wywodzenia się członków w połowie z linii ojcowskiej i macierzystej.....	81

3.4.	Kwestionowanie zgodności z prawem składu rady familijnej.....	82
Podrozdział II	Status członka rady familijnej.....	85
1.	Obowiązki i uprawnienia członka rady familijnej.....	85
2.	Zwolnienie z obowiązku uczestniczenia w radzie familijnej w charakterze członka.....	87
3.	Odpowiedzialność.....	88
3.1.	Kara za niestawiennictwo na posiedzeniu rady familijnej.....	89
3.2.	Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną pupilowi.....	90
3.3.	Odpowiedzialność innego rodzaju.....	93
	Podsumowanie rozdziału I.....	94
Rozdział II	Kompetencje rady familijnej.....	96
Podrozdział I	Kompetencje ustawowe.....	98
1.	Kompetencje związane z opieką nad małoletnimi.....	98
1.1.	Podejmowanie decyzji dotyczących opiekuna.....	98
1.1.1.	Decyzje podejmowane przed „urządzeniem” opieki.....	99
–	Decyzje tymczasowe.....	99
–	Wybór kuratora z powodu ciąży.....	99
1.1.2.	Decyzje podejmowane przy „urządzaniu” opieki.....	100
1.1.2.1.	Wybór opiekuna głównego.....	101
1.1.2.2.	Wybór opiekuna przydanego.....	102
1.1.2.3.	Reakcja kandydata na wybór.....	104
1.1.3.	Decyzje podejmowane w trakcie trwania opieki.....	105
1.1.3.1.	Mianowanie opiekuna szczególnego.....	105
1.1.3.2.	Decyzje związane z nowym małżeństwem opiekunki naturalnej.....	106
1.1.3.2.1.	Zezwolenie matce na zawarcie małżeństwa.....	106
1.1.3.2.2.	Utrzymanie bądź przywrócenie opiekunki do obowiązków i dodanie jej nowego męża za współopiekuna.....	107
1.1.3.3.	Zmiana opieki.....	107
1.1.3.3.1.	Powołanie nowego w miejsce zmarłego.....	108
1.1.3.3.2.	Zwolnienie opiekuna z obowiązków i powołanie nowego.....	108
1.1.3.3.3.	Usunięcie opiekuna i powołanie nowego.....	109
1.2.	Podejmowanie decyzji dotyczących zarządu majątkiem pupila.....	111
1.2.1.	Określenie zakresu kompetencji opiekuna.....	111
1.2.2.	Upoważnienie opiekuna do dokonywania czynności nie wymagających zatwierdzenia sądowego.....	111
1.2.2.1.	Podejmowanie decyzji co do ruchomości objętych inwentarzem.....	112
1.2.2.1.1.	Zachowanie ruchomości w naturze.....	113
1.2.2.1.2.	Sprzedaż ruchomości.....	114
1.2.2.2.	Podejmowanie decyzji dotyczących kapitału nieletnich.....	116
1.2.2.2.1.	Przeznaczenie kapitału.....	116
1.2.2.2.2.	Podejmowanie kapitału.....	116

1.2.2.2.3.	Zabezpieczenie kapitału.....	116
1.2.2.3.	Upoważnienie do przyjęcia darowizny, spadku na rzecz pupila.....	117
1.2.2.4.	Upoważnienie do zawarcia kontraktu dzierżawy.....	117
1.2.2.5.	Sprawdzanie rachunków z opieki.....	118
	– Rachunki okresowe.....	118
	– Rachunek końcowy.....	119
1.2.3.	Upoważnienie opiekuna do dokonywania czynności wymagających zatwierdzenia sądowego.....	120
1.2.3.1.	Upoważnienie rady rodzinnej.....	120
	– Obciążanie i alienacja dóbr nieruchomości.....	121
	– Upoważnienie do odrzucenia spadku.....	122
	– Upoważnienie do zawarcia układu.....	123
1.2.3.2.	Zatwierdzenie sądowe.....	125
1.3.	Podejmowanie decyzji dotyczących prowadzenia procesów.....	125
	– Upoważnienie do wszczęcia procesu o dział majątku.....	126
	– Upoważnienie do prowadzenia innych procesów.....	127
1.4.	Podejmowanie decyzji dotyczących osoby pupila.....	128
1.4.1.	Nadzór nad wychowaniem i wykształceniem.....	128
1.4.2.	Zezwolenie na zawarcie małżeństwa.....	129
1.4.3.	Usamowolnienie małoletniego.....	131
1.5.	Wyrażanie zgody na opiekę dobrowolną.....	133
2.	Kompetencje związane z kuratelą nad usamowolnionym.....	133
2.1.	Wybór kuratora.....	134
2.2.	Nadzór nad majątkiem.....	134
3.	Kompetencje związane z opieką nad ubezwłasnowolnionym.....	135
Podrozdział II Realizacja uprawnień rady rodzinnej w praktyce.....		140
1.	Decyzje podejmowane przed „urządzeniem” opieki.....	140
2.	Decyzje podejmowane przy „urządzaniu” opieki.....	141
2.1.	Wybór opiekuna głównego.....	142
	– Powołanie opiekuna głównego.....	142
	– Uchwały podejmowane przez rady rodzinne, gdy opiekun główny sprawował swą funkcję z mocy samego prawa.....	144
2.2.	Wybór opiekuna przydanego.....	147
2.3.	Reakcja na wybór.....	149
2.4.	Określenie kompetencji opiekunów.....	150
3.	Uchwały dotyczące osoby opiekuna podejmowane w trakcie trwania opieki.....	152
3.1.	Decyzje związane z nowym małżeństwem opiekunki naturalnej.....	152
3.1.1.	Zezwolenie matce na zawarcie małżeństwa.....	152

3.1.2.	Uchwały rady rodzinnej podejmowane po zawarciu przez matkę małżeństwa bez uprzedniej zgody rodziny.....	153
3.1.3.	Powołanie ojczyzna na współopiekuna.....	154
3.2.	Mianowanie opiekuna szczególnego.....	155
3.3.	Zmiana opieki.....	156
3.3.1.	Powołanie nowego w miejsce zmarłego.....	157
3.3.2.	Zwolnienie opiekuna z obowiązków i powołanie nowego.....	157
3.3.3.	Usunięcie opiekuna.....	159
4.	Podejmowanie decyzji dotyczących zarządu majątkiem pupila	160
4.1.	Zatwierdzanie spisu inwentarza pozostałości.....	161
4.2.	Upoważnienie opiekuna do dokonywania czynności nie wymagających zatwierdzenia sądowego.....	165
4.2.1.	Podejmowanie decyzji co do ruchomości objętych inwentarzem.....	165
4.2.1.1.	Zachowanie ruchomości w naturze.....	165
4.2.1.2.	Sprzedaż ruchomości.....	166
4.2.2.	Podejmowanie decyzji dotyczących kapitału nieletnich.....	168
4.2.2.1.	Przeznaczenie kapitału.....	168
	– Określenie wydatków na wychowanie, wykształcenie, utrzymanie małoletniego i jego majątku.....	168
	– Inne przeznaczenie.....	170
4.2.2.2.	Podnoszenie kapitału.....	171
4.2.2.3.	Zabezpieczenie kapitału.....	172
4.2.3.	Upoważnienie do uczynienia wniosku w księdze wieczystej.....	174
4.2.4.	Przyjęcie spadku.....	175
4.2.5.	Upoważnienie do przyjęcia darowizny na rzecz pupila.....	175
4.2.6.	Upoważnienie do zawarcia kontraktu dzierżawy.....	176
4.3.	Sprawdzanie rachunków z opieki.....	177
4.3.1.	Rachunki okresowe.....	177
4.3.2.	Rachunek końcowy.....	178
4.4.	Upoważnienie opiekuna do dokonywania czynności wymagających zatwierdzenia sądowego.....	179
4.4.1.	Upoważnienie rady rodzinnej.....	179
	– Obciążanie i alienacja dóbr nieruchomości.....	179
	– Odrzucenie spadku.....	181
	– Zawarcie układu.....	181
4.4.2.	Zatwierdzenie sądowe.....	182
4.5.	Podejmowanie decyzji dotyczących wszczynania, prowadzenia procesów i dochodzenia wierzytelności.....	185
	– Wydawanie uchwał związanych z działem majątku.....	185
	– Upoważnienie do prowadzenia procesów i dochodzenia wierzytelności.....	188
5.	Podejmowanie decyzji dotyczących osoby pupila	190

5.1.	Nadzór nad wychowaniem i wykształceniem.....	190
5.2.	Zezwolenie na zawarcie małżeństwa.....	191
5.3.	Usamowolnienie małoletniego.....	191
5.3.1.	Na żądanie rodzica.....	191
5.3.2.	Na żądanie opiekuna.....	192
5.3.3.	Na wniosek krewnych.....	193
5.3.4.	Na wniosek małoletniego.....	193
6.	Podjęmowanie uchwał dotyczących kurateli nad usamowolnionym.....	195
6.1.	Wybór kuratora dla usamowolnionego.....	195
6.2.	Nadzór nad majątkiem usamowolnionego.....	196
	Podsumowanie rozdziału II.....	198
	Rozdział III Procedura zwoływania i odbywania rady familijnej	201
	Podrozdział I Zwoływanie rady familijnej.....	203
1.	Inicjatywa prywatna.....	203
1.1.	Osoby uprawnione.....	203
1.1.1.	Opiekun główny.....	203
1.1.2.	Opiekun przydany.....	207
1.1.3.	Krewni, powinowaci pupili, członkowie rady familijnej.....	207
1.1.4.	Osoby mające interes.....	209
1.2.	Sposób złożenia wniosku.....	210
1.3.	Zawartość wniosku.....	212
1.3.1.	Data.....	213
1.3.2.	Dane adresata.....	213
1.3.3.	Dane suplikanta.....	213
1.3.4.	Osnowa.....	214
	– Przyczyny zwołania rady familijnej.....	215
	– Miejsce posiedzenia.....	215
	– Potrzeba wezwania członków na wyznaczony termin bądź jej brak.....	216
1.3.5.	Podpis.....	216
1.3.6.	Załączane dokumenty.....	217
2.	Zwoływanie rady familijnej z urzędu.....	217
2.1.	Informacja o potrzebie zwołania rady.....	218
2.2.	Okoliczności, w których sąd ma obowiązek zwołać radę z urzędu.....	218
2.3.	Wymuszenie zwołania rady familijnej.....	219
2.4.	Zwoływanie rady po interwencji organu wyższego.....	220
3.	Decyzja.....	221
3.1.	Wyznaczenie terminu i miejsca posiedzenia.....	222
	– Termin.....	222
	– Miejsce.....	224
3.2.	Założenie akt opiekuńczych i wezwanie do złożenia wymaganych dokumentów.....	226

4. Realizacja	227
4.1. Za pośrednictwem suplikanta (kurenda sporządzana przez pisarza na zarządzenie sądu, wydawana do rąk zainteresowanego)	227
4.2. Za pośrednictwem woźnego.....	227
– Oznaczenie dokumentu.....	229
– Treść wezwania	229
– Pouczenie o karze za nieusprawiedliwione niestawiennictwo.....	230
– Zawartość kurendy.....	232
– Oświadczenie woźnego o doręczeniu wezwania.....	232
– Załączane dokumenty.....	233
4.3. Pomoc innych organów przy wezwaniu.....	234
5. Inne możliwości	235
5.1. Złożenie wniosku o zwołanie rady familijnej i równoczesne stawienie się członków.....	236
5.2. Stawienie się członków na termin oznaczony przez sąd bez formalnego wezwania.....	237
Podrozdział II Przebieg posiedzenia rady familijnej	238
1. Uczestnicy	238
1.1. Rada familijna.....	238
– Przewodniczący.....	238
– Członkowie rady familijnej.....	240
1.2. Urzednicy sądowi.....	243
1.2.1. Pisarz.....	243
1.2.2. Pozostali urzednicy sądowi.....	244
1.3. Opiekunowie.....	244
1.4. Inni.....	246
2. Podejmowane czynności	247
2.1. Składanie wniosków.....	247
2.2. Narada.....	248
2.3. Odroczenie posiedzenia.....	249
2.3.1. Z inicjatywy opieki.....	249
2.3.2. Z inicjatywy członków rady familijnej.....	250
2.3.3. Z powodu braku kworum.....	251
2.3.4. Z powodu zawieszenia decyzji.....	253
2.4. Podejmowanie uchwał.....	255
2.4.1. Kworum.....	255
2.4.2. Wyłączenie osób zainteresowanych.....	257
2.4.3. Głosowanie.....	258
2.4.4. Przesyłanie ważniejszych uchwał opiekunom.....	260

3. Dokumenty przedkładane na posiedzeniu	261
3.1. Dokumenty osobowe	261
3.2. Dokumenty majątkowe	264
3.2.1. Protokoły z czynności zabezpieczających majątek	265
3.2.2. Spis inwentarza majątku	265
– Wymogi formalne i zawartość	265
– Wartość dowodowa	266
3.2.3. Dział spadku	268
3.2.4. Protokoły licytacji	268
3.2.5. Protokoły z odebrania przysięgi	268
3.2.6. Zaświadczenia i rachunki	270
3.3. Dokumenty opiekuńcze	271
– Protokoły innych rad rodzinnych	271
– Inne	271
3.4. Wypisy testamentów	271
3.5. Pełnomocnictwa	272
3.6. Inne	273
4. Protokół posiedzenia rady rodzinnej	274
4.1. Funkcjonujący w praktyce formularz	274
4.2. Poprawki	282
4.2.1. Skreślenia	282
4.2.2. Dopiski	283
Podrozdział III Koszty postępowania	285
1. Koszty zwołania rady rodzinnej	285
2. Koszty związane z odbyciem posiedzenia rady rodzinnej	286
3. Zwolnienie z kosztów	288
Podrozdział IV Zaskarżanie uchwał rady rodzinnej	290
Podsumowanie rozdziału III	292
Zakończenie	295
Bibliografia	303
I. Źródła	304
1. Archiwum Państwowe w Łodzi	304
2. Źródła drukowane:	308
II. Opracowania:	311
Aneks	321
Przykład 1. Wniosek o zwołanie rady rodzinnej i decyzja sądu	322
Przykład 2. Protokół z posiedzenia rady rodzinnej	323

WYKAZ WAŻNIEJSZYCH SKRÓTÓW

ABGB – Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch

APŁ – Archiwum Państwowe w Łodzi

BGB – Bürgerliches Gesetzbuch

CPH – „Czasopismo Prawno-Historyczne”

GSW – „Gazeta Sądowa Warszawska”

KCKP – Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego

KN – Kodeks Napoleona

kpc – Kodeks postępowania cywilnego z 17 listopada 1964 r.

KPC – Kodex Postępowania Cywilnego z 1806 r.

KRiO – Kodeks rodzinny i opiekuńczy z 25 lutego 1964 r.

PH – Prawo o ustalaniu własności dóbr nieruchomości, księgi III **kodeksu** cywilnego, z 14 (26) kwietnia 1818 r., o przywilejach i Hypotekach w miejsce tytułu XVIII

PM – *Prawo o małżeństwie* z 12 (24) czerwca 1836 r.

SPPŁ – Zespół nr 121: „Sąd Pokoju Powiatu Łęczyckiego”

SPwŁ – Zespół nr 53: „Sąd Pokoju w Łodzi”

WSTĘP

1. WPROWADZENIE

Od czasów najdawniejszych znana była rola rodziny, jako formalnej struktury w istotny sposób oddziałującej na sytuację społeczną i gospodarczą jednostki. Obecnie pojęcie rodziny definiowane jest przez wiele nauk, takich jak m. in. etnologia¹, socjologia², psychologia³. Każdy z nas intuicyjnie rozumie to pojęcie. Jedni wąsko, drudzy nieco szerzej. Rodzina w dawnej Polsce różniła się od dzisiejszej⁴. W XIX w. pojęcie rodziny było już bliższe współczesnemu. Zarówno Kodeks Napoleona, jak i Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego nie definiują pojęcia rodziny. Akta pupilarne nie dostarczają wielu informacji na temat rodziny. Rodzina w XIX w. jest duża, wielopokoleniowa, uczestniczą w niej zarówno krewni, jak i powinowaci (nie mamy tu zatem do czynienia z rodziną nuklearną⁵). O uczestniczeniu znajomych w życiu rodziny dowiadujemy się z opracowań poświęconych rodzinie w XIX w.⁶. Z punktu widzenia prawa opiekuńczego w obręb rodziny wchodzi również przyjaciele rodziców. W praktyce opiekuńczej widać udział dalszych krewnych, powinowatych

¹ Rodzina – zespół osób powiązanych pokrewieństwem lub pokrewieństwem i powinowactwem, realizujących cele uznane w danej kulturze za niezbędne towarzyszące związkowi: matka – dziecko. *Słownik Etnologiczny terminy ogólne*, pod red. Z. Staszczaka, Warszawa 1987, s. 312.

² W myśl powszechnej opinii rodzina stanowi podstawową komórkę społeczną, a więc fundamentalny, konstytutywny element każdego społeczeństwa. To powszechne przekonanie nie znajduje potwierdzenia w teorii socjologicznej, w której częściej za podstawową „jednostkę społeczeństwa” uznaje się interakcję lub działanie społeczne. Niezależnie od tego socjologia uważa rodzinę za najtrwalszy i najstarszy element organizacji społecznej. *Encyklopedia Socjologii*, t. 3 (O-R), Warszawa 2000, s. 312-314.

³ Rodzina – w najbardziej ścisłym tego słowa znaczeniu, termin „rodzina” odnosi się do podstawowej jednostki pokrewieństwa. W minimalnej postaci rodzina składa się z matki, ojca, oraz potomstwa. W szerszym znaczeniu może on dotyczyć poszerzonej rodziny, mogącej obejmować dziadków, kuzynów, dzieci adoptowane, itd. A. S. Reber, *Słownik Psychologii*, Warszawa 2002, s. 627.

⁴ Nie było wówczas jednoznacznej definicji. M. Koczerska staropolską rodzinę określiła, jako: grupę osób wzajemnie zależnych, zamieszkujących jedno gospodarstwo domowe, w której wyróżniamy ściślejszą rodzinę skupiającą osoby złączone skutkami pokrewieństwa i powinowactwa bliskich stopni, przede wszystkim rodziców i dzieci oraz szerszy krąg łączący wszystkich mieszkańców gospodarstwa, wraz z służbą poddaną władzy głowy rodziny. M. Koczerska, *Rodzina Szlachecka w Polsce późnego średniowiecza*, Warszawa 1975, s. 6.

⁵ R. mała (nuklearna) składa się z dwóch (lub jednego) wspólnie mieszkających pokoleń, obejmując męża, żonę i dzieci będące jeszcze na utrzymaniu. *Słownik społeczny*, pod red. B. Szlachty, Kraków 2004, s. 1117.

⁶ Np.: M. Siennicka, *Rodzina burżuazji warszawskiej i jej obyczaj, druga połowa XIX w. i początek XX w.*, Warszawa 1998, s. 7, 95-97.

i przyjaciół w posiedzeniach rad rodzinnych, szczególnie wówczas, gdy nie ma bliższych krewnych w miejscu urzędzenia opieki⁷.

Jednymi z ważniejszych funkcji rodziny były te związane z opieką. Takie funkcje rodziny⁸ widać już w prawie rzymskim. W dawnej Polsce znane było pojęcie rady rodzinnej, zajmującej się także realizacją funkcji opiekuńczych⁹. Gdy państwo zaczęło ingerować w życie swoich obywateli w coraz większym stopniu, to objęło swoim zainteresowaniem między innymi opiekę nad małoletnimi. Władza państwowa mogła w niektórych wypadkach ustanowić opiekuna, czy ingerować w przebieg opieki. Nowożytny kodyfikator ulegający wpływowi rozwijającej się biurokracji wprowadził rozwiązanie legislacyjne porządkujące, ale i ściśle limitujące wpływ i funkcjonowanie rodziny na uczestnictwo w obrocie prawnym nieletniej jednostki. Tym rozwiązaniem była właśnie rada rodzinna¹⁰. Samo pojęcie „rada rodzinna” było dość popularne w społeczeństwie XIX i XX w.¹¹.

Zasadniczo prawo francuskie i idące w ślad za nim prawodawstwa innych państw, określały radę rodzinną jako organ rodzinny funkcjonujący pod powagą sądu pokoju. Ustawodawca wyznaczał zasady, według których krewni i powinowaci mieli być wzywani na jej członków, jak również wskazywał urzędnika, który miał przewodniczyć obradom. Kompetencje rady rodzinnej mogły mieć charakter doradczy, decyzyjny i nadzorczy. Głównym obowiązkiem rady rodzinnej było ustanowienie opieki dla małoletnich sierot, jeżeli nie było opiekunów prawnych ani

⁷ Patrz: rozdział I, podrozdział I, punkt 2.

⁸ *Familia. Rodzina. Termin ten w języku prawniczym oznaczał pierwotnie związek rodzinny jako całość, obejmujący osoby i rzeczy. Obok tego szerokiego znaczenia istniały węższe, obejmujące albo związek rodzinny wolnych osób, albo majątek należący do związku rodzinnego. Termin familia w tym ostatnim sensie mógł obejmować albo cały ów majątek łącznie z niewolnikami (obok nazw familia pecuniaque lub pecunia), albo tylko niewolnych domowników (famuli).* W. Litewski, *Słownik Encyklopedyczny Prawa Rzymskiego*, Kraków 1998, s. 95.

⁹ *Znana była w dawnej Polsce rada rodzinna, rada starszych w ważnych wypadkach, gdy chodziło o sprzedaż dóbr, które należały do nieletnich, o sposób wychowywania, wydanie córki za mąż, usunięcie z opieki opiekuna.* Z. Gloger, *Encyklopedia Staropolska*, t. 4 (P-Ż), Warszawa 1903, s. 134.

¹⁰ Rada rodzinna była powszechnie funkcjonującą w Europie instytucją. Np.: we Francji radę rodzinną określano: *le conseil de famille*, w Niemczech: *der Familienrat*, w Hiszpanii: *concesjo de familia*.

¹¹ Np.: J. Horoszkiewicz zatytułował swoją pracę z 1861 r. o tematyce patriotycznej: *Rada rodzinna* (J. Horoszkiewicz, *Rada rodzinna*, Paryż 1861 r.); U B. Prusa w *Emancypantkach* znajdujemy rozdział zatytułowany: *Rada rodzinna*.

testamentowych¹². Francuski model rady rodzinnej był obecny w polskim prawie opiekuńczym przez prawie 140 lat (w 1946 r. nadzór nad sprawowaną opieką przejęły sądy grodzkie)¹³.

W XX wieku, w niektórych opracowaniach radę rodzinną traktowano już jako przeżytek, formalność¹⁴. Zdania na ten temat w XX w. były jednak podzielone¹⁵.

Powołanie rady rodzinnej przewidywało też prawo pruskie, choć uważamy tu pewne różnice. Np.: rada rodzinna według prawa pruskiego, a po 1900 r. BGB, funkcjonowała, o ile została ustanowiona przez ojca bądź matkę. Mieli oni również wpływ na jej skład. Do grona jej członków w pierwszej kolejności wchodziły osoby wskazane przez rodziców. Skład takiej rady mógł być jednak mniejszy (2-6 członków). W porównaniu do francuskiej rady rodzinnej, pruska odgrywała w praktyce rolę marginalną¹⁶.

1.1. Zakres opracowania

W pracy zawarte zostały rozważania na temat rady rodzinnej w świetle Kodeksu Napoleona i Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego w latach 1809-1876. Czasy Księstwa Warszawskiego omówione zostaną na przykładzie powiatu łęczyckiego, zaś okres Królestwa Polskiego z uwzględnieniem dodatkowo praktyki zgierskiej i łódzkiej.

Z jednej strony okres badań wyznaczają same źródła, w których pierwsze akta opiekuńcze w zespole Sąd Pokoju Powiatu Łęczyckiego zo-

¹² F. R., *Co mówi prawo o dzieciach i opiece nad nimi*, Warszawa 1906, s. 20.

¹³ J. Machut-Kowalczyk, *Dzieje opieki na ziemiach polskich – [w:] Studia z dziejów państwa i prawa polskiego*, t. XIII, Kraków 2010, s. 69-70.

¹⁴ W jednym z opracowań znajdujemy definicję: *Rada rodzinna – jeden zda się, z przeżytków, bądź czczą formalność, gdy opiekun jest na wysokości zadania, bądź rywalizacja własnych interesów na tle opieki, bądź uświęcanie powagą zbiorową lekkomyślnych lub niewłaściwych czynów opiekuna*. Kurman M., *Notarjat i hipoteka. Pisanie aktu. Ograniczenia co do osób. Akty zabronione. Prawo rodzinne. Prawo o zobowiązaniach. Ustawa notarialna. Ustawodawstwo z okresu wojny. Najnowsze przepisy. Opłaty stemplowe oraz na rzecz miast i gmin. Pytania do aktów. Schematy aktów*, Warszawa 1920, s. 12.

¹⁵ Patrz: wstęp, punkt 3.

¹⁶ I. Guttentag, *Motive zu dem Entwurfe eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich*, Band IV, Familienrecht, Berlin und Leipzig 1888, s. 1203; Ch. Rachel, *Die Diskussion um den französischen Familienrat in Deutschland im 19. Jahrhundert*, Berlin 1993, s. 179-182. Howorka M., *Krótki zarys prawa cywilnego obowiązującego na ziemiach zachodnich Rzeczypospolitej Polskiej*, Poznań 1924, s. 68; Schaeffer C., *Zarys prawa prywatnego i publicznego*, t. IV, *Prawo rodzinne*, Warszawa 1923, s. 117-118). W Galicji od 1811 r. obowiązywało ABGB. Jednak ten kodeks cywilny nie przewidywał instytucji rady rodzinnej.

stały założone w 1809 r., a ostatnie urządzone przez Sąd Pokoju w Łodzi, datowane są na rok 1876 r.¹⁷. Z drugiej strony w 1876 r. weszła w życie nowa procedura rosyjska. 63 lata praktyki to dostatecznie długi okres, by zaobserwować problemy zachodzące przy stosowaniu przepisów dotyczących rad rodzinnych.

Studium podzielone zostało na trzy rozdziały. W pierwszym opisany został skład rady i sposób jego tworzenia. Analizie poddane zostały zasady doboru członków rady i przewodniczącego. Pokazujemy też problemy występujące w praktyce przy ustalaniu, kto miał taką radę tworzyć i pod czym nadzorem powinna ona funkcjonować. W końcu określamy status członka rady rodzinnej.

Rozdział drugi dotyczy uprawnień i obowiązków rady rodzinnej i ich charakteru. W pierwszym podrozdziale opisujemy kompetencje ustawowe, w drugim ich funkcjonowanie w praktyce.

Trzeci rozdział poświęcony został procedurze zwoływania posiedzenia rady rodzinnej i jego przebiegu. Rozdział podzielony został na cztery części poświęcone kolejno procedurze zwołania posiedzenia, jego przebiegowi, kosztom z nim związanym i możliwości zaskarżenia uchwały rady rodzinnej.

W Zakończeniu wskazujemy na najważniejsze wnioski wynikające z pracy, podejmując próbę oceny funkcjonowania rady rodzinnej w interesującym nas okresie.

1.2. Podstawa źródłowa

– Źródła normatywne

Prawo francuskie zostało wprowadzone wolą Napoleona w Księstwie Warszawskim w wersji oryginalnej (w języku francuskim). Pojawiały się tłumaczenia, ale różnej jakości. Żadne z tych tłumaczeń nie miało mocy obowiązującej¹⁸, co mogło powodować trudności w jego funkcjonowaniu.

¹⁷ Trzeba wspomnieć, że do akt opiekuńczych zawartych w zespole nr 53, dołączono akta powstałe po 1876 r., odbyte już według nowej procedury rosyjskiej, przed innym sądem. Ze względu jednak na to, że akta dołączone mają charakter fragmentaryczny i biorąc pod uwagę zmiany wprowadzone w procedurze cywilnej, racjonalne jest zakończenie naszych rozważań na roku 1876 r.

¹⁸ Praktyka dysponowała między innymi następującymi tłumaczeniami: Szaniewskiego z 1807 r.; przekładem ks. Bohusza (rozesłany został do sądów na mocy instrukcji z. d. 19 XII 1810 r. z poleceniem nadesłania uwag – uwagi wpłynęły w latach 1811

Kodeks Napoleona wzorowany był na prawie rzymskim¹⁹, zwyczajach francuskich (zwłaszcza paryskich)²⁰. Publiczna dyskusja nad słusnością wprowadzenia Kodeksu Napoleona [dalej: KN] na ziemiach polskich, jego zaletach i wadach toczyła się w XIX i XX w. Przybrała ona na sile po upadku Księstwa Warszawskiego, gdy pojawiły się plany całkowitego uchylecia prawodawstwa francuskiego i wprowadzenia na jego miejsce dawnego prawa polskiego²¹. W obronie KN wystąpił wówczas ze swoim memoriałem J. W. Bandtkie: *Lecz mówiąc w ogólności o zaletach prawa francuskiego nie głoszę tem samem onegoż za dzieło nadludzkie. I owszem wyznaję: że ma swoje niedoskonałości, lecz mniemam, że te nie są takimi, iżby całe dzieło we wszystkich swych częściach zasługiwało na odrzucenie*²².

W 1825 r. po wejściu w życie Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego [dalej: KCKP] większość zasad regulujących funkcjonowanie rad familijnych, pozostało bez zmian, a jedynie część przepisów dostosowano do warunków polskich²³.

-1812, jednak ten przekład nie uzyskał mocy obowiązującej). Próbę tłumaczenia podjął też Adam Krzyżanowski (Wydział nauk prawnych Szkoły Głównej Krakowskiej). Jednak nie udało się mu opracować tłumaczenia. H. Grynwasser, *Kodeks Napoleona w Polsce, Odbitka z Themis polskiej*, Warszawa 1915, s. 13-15; K. Sójka-Zielińska, *Kodeks Napoleona. Historia i współczesność*, 2008, s. 197-199.

¹⁹ F. Zoll, *Napoleon – ustawodawca*, Kraków 1921, s. 4-7.; W. Wołodkiewicz, *Uwagi o roli prawa rzymskiego w pracach nad Cod civil de Français*, CPH, Poznań 2005, z. II, s. 43-59.

²⁰ Głównymi redaktorami KN byli Tronchet i Portalis. Napoleon sam miał niewielki wpływ na treść przepisów. Jego ingerencję widać m. in. przy przepisach upośledzających status prawny kobiety zamężnej. F. Zoll, *Napoleon – ustawodawca*, Kraków 1921, s. 5-6.

²¹ Na łamach „Gazety Sądowej Warszawskiej” [dalej: GSW] w 1908 r. czytamy: *Kodeks, w chwili upadku Księstwa Warszawskiego i zajęcia go przez Rosjan, miał przeciw sobie opozycję silną a różnorodną, Składały się na nią głównie: z jednej strony żywioły zachowawcze b. Księstwa, zwłaszcza z departamentów po-austrijskich, skąd weszli więksi posesorowie magnaccy; z drugiej, duchowieństwo, przeciwnie kodeksowi dla względów kościelno-politycznych. Ks. Adam Czartoryski zsolidaryzował się z tą opozycją. Obcy on był instytucjom Księstwa, Kodeksu nie znał, przeciw wszystkiemu, co napoleońskie, był uprzedzony z zasady. Askenazy Sz., Zagrożenie Kodeksu Napoleona przy utworzeniu Królestwa Polskiego, GSW, Warszawa 1908, s. 373.*

²² O ile samego prawodawstwa francuskiego Bandtkie bronił, o tyle domagał się zmian w systemie opieki, m.in. przejścia nadzoru nad opieką przez sądy. W. Sobociński, *Jan Wincenty Bandtkie obrońcą Kodeksu Napoleona*, *Rocznik Lubelski*, t. III, 1960, s. 165-170.

²³ Już przygotowując projekt KCKP nie zamierzano wprowadzać wielu zmian. W diariuszu z posiedzeń senatu z 21 maja 1825 r. czytamy: *Wszakże Proiekt Kodexu, który Wam częściowo przedstawić mamy, niejest dziełem nawet co do formy zupełnie nowém, zachowaliśmy porządek Kodexu francuzkiego, i te tylko zmiany iego co do rzeczy saméy proponować będziemy, które się koniecznémi stały tak z powodu Ustawy Konstytucyinyéy*

Współcześnie uważa się, że kodyfikacje napoleońskie miały ogromny wpływ na prawodawstwo państw, w których je stosowano. Rozwiązania przez nie wprowadzone były długotrwałe²⁴. Współcześnie spotyka się opinie podkreślające duży wpływ KN na rozwój polskiej kultury prawnej²⁵.

Skład i kompetencje rady rodzinnej, sposób jej funkcjonowania zostały określone głównie w dziale X KN²⁶, część przepisów była zawarta w innych tytułach²⁷ i Kodeksie Postępowania Cywilnego²⁸. Pewien wpływ na funkcjonowanie rad rodzinnych miały też przepisy administracyjne. Np.: *Organizacja sądownictwa cywilnego z 18 maja 1808 r., Przepisy o dyetach i kosztach sądowych, Koszta należne Pisarzom Sądów Pokoju, Trybunałów Cywilnych i Handlowych, oraz Sądu Appellacyjnego z 16 marca 1811 r.*

W 1818 r. *Prawo o ustaleniu własności dóbr nieruchomości, o przywilejach i Hipotekach w miejsce tytułu XVIII. Księgi III. Kodeksu cywilnego*, wprowadziło pewne zmiany w uprawnieniach rady rodzinnej (art. 93-106). Mimo wprowadzenia w 1825 r. Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego, stan prawny ukształtowany pod rządami KN, w dużej części został zachowany. KCKP poświęcił radzie rodzinnej przede wszystkim tytuł X²⁹. Jedną z ważniejszych zmian było wyłączenie tzw. „opiek mniejszych” spod nadzoru sądów pokoju. Nieliczne zmiany wprowadziło *Prawo o małżeństwie z 1836*³⁰ r.

i Praw iuz na przeszlych posiedzeniach Séymowych uchwalonych, iako téż z powodu okoliczności wynikających z położenia i potrzeb kraju. Dyaryusz Senatu Sejmu Królestwa Polskiego 1825, t. I, Warszawa 1828, s. 77.

²⁴ K. Sójka-Zielińska, *Idee kodyfikacji napoleońskich. Od utopii do realizmu*. CPH, Poznań 2005, z. II, s.27-41. Podobnie: D. Malec, *Wpływy Code civile oraz innych kodyfikacji napoleońskich na ziemiach polskich* (część II), *ibidem*, s. 69-87.

²⁵ *Wreszcie Kodeks Napoleona – ta bowiem nazwa, a nie „Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego” stosowana była w praktyce – zrosł się z miejscowymi warunkami społeczno-gospodarczymi i stał się polskim prawem narodowym, stanowiąc z czasem zapórę przeciw rusyfikacji Królestwa. Dobrze też służył zarówno wymiarowi sprawiedliwości, jak i najszerzej pojętej kulturze prawnej*. S. Grodziski, *Wpływy Code civil oraz innych kodyfikacji napoleońskich na ziemiach polskich, ibidem*, s. 61-67.

²⁶ M. in. art.: 393, 395-396, 400, 404-416, 420-423, 426, 431, 438-439, 442, 445-450, 452, 454-458, 461-465, 467-468, 470, 478-480, 483, 485, 494-496, 507, 509-512 KN.

²⁷ Np.: art. 142, 160, 174-175, 182 KN.

²⁸ Tytuł X i XI.

²⁹ M. in. art.: 352, 354, 357, 361-362, 367-368, 371-397, 401, 404, 410-421, 423-424, 426-427, 429, 431-446, 448-449, 452-453, 455, 462, 464-466, 468-472, 475-478, 493-494, 506-512, 514, 516 KCKP. Pojedyncze przepisy spotykamy też w innych tytułach np.: art.: 68-70, 115, 120, 152 w związku z art. 149; 168-169, 252, 254, 326 KCKP.

³⁰ *Prawo o małżeństwie z 12 (24) czerwca 1836 r.* [dalej: PM], *Dziennik Praw Królestwa Polskiego*, nr 64, t. XVIII.

– Źródła archiwalne

Pod rządami ustawodawstwa rozwijała się na terytorium Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego praktyka, o której głównym źródłem informacji są zachowane w Archiwum Państwowym w Łodzi akta sądów pokoju (przewodniczenie radom familijnym należało do kompetencji wydziału pojednawczego Sądu Pokoju)³¹. W zespołach archiwalnych nr: 53 i 121 zachowały się głównie akta opiekuńcze. Udokumentowana w nich praktyka dotyczy okręgów: łęczyckiego, zgierskiego i łódzkiego w latach 1809-1876³².

Tabele umieszczone poniżej pokazują ilość posiedzeń rad familijnych w poszczególnych opiekach odbytych pod powagą Sądu Pokoju Powiatu (Okręgu) Łęczyckiego, Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego i Sądu Pokoju w Łodzi.

Tabela 1. Posiedzenia rad familijnych, w latach 1809-1856³³.

L. p.	Rada familijna	Liczba posiedzeń	Rok
1	nieletnich Byszewskich/Konopnickich:	2	1809
2	usamowolnionej Byszewskiej	1	1810
3	nieletnich Konopnickich	1	1820
4	nieletniego Stuckiego	6	1810-1817
5	nieletnich Stokowskich	5	1813-1822
6	nieletnich Heringów	1	1813
7	nieletnich Szamowskich	9	1813-1826

³¹ Sądy pokoju zostały wprowadzone do Księstwa Warszawskiego na mocy konstytucji z 1807 r. Sąd Pokoju według art. 14 *Organizacji Sądownictwa Cywilnego*, składał się z następujących członków: trzech sędziów pokoju, podsędka, pisarza, podpisarza. Do pomocy przy wykonywaniu czynności sądowych przy sądach tych urzędowali: Komornicy, Obrońcy i Woźni (*Organizacja Sądownictwa Cywilnego, Zbiór przepisów administracyjnych, Wydział Sprawiedliwości*, cz. II, 1867, s. 59). Sąd pokoju dzielił się na dwa wydziały: pojednawczy i sporny. W pojednawczym zasiadał sędzia pokoju z pisarzem, a w wydziale spornym podsędek z podpisarzem. Wydział sporny rozstrzygał sprawy mniejszej wagi objęte KPC. Wyrokował w sprawach występków i zbrodni popełnionych w obrębie powiatu - obowiązany był przedsięwziąć pierwsze śledztwo. W wykonywaniu dwóch ostatnich obowiązków wydział sporny miał używać tytułu Sądu Policji Prostej przy wykonywaniu czynności policyjnych i kryminalnych (H. Gawarecki, *Wiadomość o Sądzie Pokoju*, Warszawa 1816, s. 12-46).

³² Poza sygnaturą 74 zespołu nr 53, „Sąd Pokoju w Łodzi”, która dokumentuje sprawę woźnego o nadużycia w sprawowaniu jego urzędu.

³³ Zespół nr: 121, „Sąd Pokoju Powiatu Łęczyckiego”, sygn. 1-46.

8	nieletnich Dussów	10	1815-1827
9	nieletniej Zabokrzyckiej	4	1816-1822
10	nieletnich Piaseckich	1	1817
11	nieletnich Wężyków	5	1817-1836
12	nieletnich Grinfeld	1	1818
13	nieletnich Gizowskich	2	1810
14	nieletnich Piaseckich	2	1818-1819
15	nieletnich Skoniecznych	1	1819
16	nieletnich Jaraczewskich	3	1821-1828
17	nieletnich Willów	1	1821
18	nieletnich Galeckich,	1	1821
19	nieletnich Żurawskich dzieci z trzech małżeństw	2	1822-1823
20	nieletniej B.	-	-
21	nieletnich Wilkońskich	1	1823
22	nieletniego Bastiana	2	1823
23	nieletniej Wizer	5	1823-1824
24	nieletnich Will	1	1824
25	nieletniej Niewiarowskiej	1	1824
26	nieletnich Domżałów	1	1824
27	nieletniej Skrzyneckiej	1	1828
28	nieletnich Trzebuchowskich	8	1830-1836
29	nieletnich Grabowskich	4	1830-1847
30	nieletnich Dunin	4	1830-1839
31	nieletnich Soieckich	2	1832-1833
32	nieletnich Zychlińskich	4	1832-1833
33	nieletnich Czarneckich	3	1833
34	nieletnich Nuszkiewiczów	1	1833
35	nieletnich Gligsmanów	2	1833
36	nieletnich Słuckich	6	1837-1847
37	nieletnich Zabielskich	2	1839-1842
38	nieletnich Trzebuchowskich	3	1841-1842
39	nieletnich Dembińskich	2	1839-1842
40	nieletnich Ostrowskich	1	1843
41	nieletnich Glücksman z dwóch małżeństw	4	1843-1846

42	nieletnich Glücksman	1	1847
43	nieletnich Lange	2	1846-1847
44	nieletnich Piaseckich:	3	1848-1849
45	nieletniej Kajzer	1	1849
46	nieletniej Pawłowskiej	1	1849
47	nieletnich Piaseckich	2	1849-1851
48	nieletnich Deyter	2	1854-1856

Tabela 2. Posiedzenia rad rodzinnych, w latach 1844-1876³⁴.

L.p.	Rada rodzinna	Liczba posiedzeń	Rok
1	nieletnich Frydrych	2	1844-1847
2	nieletnich Kőechler	1	1847
3	nieletnich Irgang	2	1848
4	nieletnich Padoszek	1	1848
5	nieletniego Schneider	1	1848
6	nieletnich Banasz	1	1848
7	nieletnich Wałęsińskich	1	1849
8	nieletnich Rychardt	1	1850
9	nieletnich Feibig/ Lisner	1	1855
10	nieletnich Lisner	1	1856
11	nieletniego Feibig	1	1856
12	nieletnich Lisner	4	1863-1869
13	nieletnich Lisner (z dwóch małżeństw)	1	1864
14	nieletnich Walter	1	1858
15	nieletnich po Juliannie Mitzner	1	1859
16	nieletnich Ulrich	3	1860-1862
17	nieletnich Schwalm	2	1862-1867
18	nieletnich Schwalm, nieletniej Klemer	2	1865-1866
19	nieletnich po Amalii Laude	1	1865
20	nieletnich Geiseler	4	1863-1873
21	nieletnich Waeschake vel Praczyckich	2	1863-1865
22	nieletnich Riedel	2	1864

³⁴ Zespół nr: 53, „Sąd Pokoju w Łodzi”, sygn. 1-73.

23	nieletnich Hortig	1	1864
24	nieletnich Kurtzweg	1	1864
25	nieletnich Lebelt	2	1868-1869
26	nieletnich Berger (z dwóch małżeństw)	1	1865
27	nieletnich Berger	1	1870
28	nieletnich Zejbert	2	1865-1870
29	nieletnich Hasenmajerów	3	1866-1869
30	nieletnich Hoffman z dwóch małżeństw	1	1866
31	nieletnich Rasalskich Anny, Ignacego	3	1866-1876
32	nieletnich Rasalskich z dwóch małżeństw	1	1874
33	nieletnich Rasalskich	4	1875-1876
34	nieletnich Grubert	9	1866-1875
35	nieletnich Mejerowicz	3	1866-1868
36	nieletnich Muth	3	1866-1872
37	nieletnich Kronsiber	2	1866-1868
38	nieletnich Kędzerskich	2	1866
39	nieletnich Schnejder	2	1867
40	nieletnich Fidlerów	3	1867-1872
41	nieletnich Prusaków	1	1866-1867
42	nieletnich Berg	2	1867-1870
43	nieletnich Schultz	4	1868-1874
44	nieletnich Steinhauer	1	1868
45	nieletnich Zachert	1	1869
46	nieletnich Hermanów i Handke (dwa pokolenia)	1	1869
47	nieletnich Hermanów	3	1871-1876
48	nieletniej Landau	1	1869
49	nieletnich Landau z dwóch małżeństw	2	1869-1870
50	nieletnich Landau	2	1870
51	nieletnich Nejfeld	3	1869-1870
52	nieletniej Lipowskiej	4	1869-1871
53	nieletnich Dietsch z dwóch małżeństw	2	1870
54	nieletnich Langhof	2	1870-1871
55	nieletniego Rozenblat	1	1870
56	nieletnich Goldstein	1	1870

57	nieletnich Gläser	1	1870
58	nieletniego Bigoszewskiego	6	1870-1876
59	nieletnich Zeichner	1	1871
60	nieletnich Matz	5	1871-1875
61	nieletnich Pinczewskich	1	1871
62	nieletnich Kulpińskich	1	1871
63	nieletnich Zieberth	3	1872-1876
64	nieletnich Feinsilber	1	1872
65	nieletnich Hoffmann	2	1872-1874
66	nieletnich Drozdowskich	1	1873
67	nieletnich Freutzel	1	1872
68	nieletnich Wagner	2	1873
69	nieletnich Hertzberg	1	1874
70	nieletniej Olsztejn	2	1874
71	nieletnich Zwolińskich	2	1874-1875
72	nieletnich Hoffmann	1	1874
73	nieletnich Peschke	3	1874-1876
74	nieletniego Vorwerk	2	1874-1876
75	nieletnich Kepsch	2	1874-1875
76	nieletnich Ender	1	1875
77	nieletnich Żubrawskich	1	1875
78	nieletnich Grabskich	1	1875
79	nieletnich Matz	1	1875
80	nieletnich Kinderman	1	1875
81	nieletnich Kozłowskich	1	1875
82	nieletnich Salomon	1	1875
83	nieletnich Schultz	1	1875

Spśród akt opiekuńczych w pracy wykorzystano następujące dokumenty: 288 protokołów z posiedzeń rad familijnych³⁵ (oryginałów bądź wypisów z oryginałów), 25 protokołów z odroczenia, 188 wniosków o zwołanie rady familijnej, 269 rezolucji sądów pokoju (część zapisana na tej samej karcie, co wniosek, a część odnotowana na oddzielnych

³⁵ 285 protokołów rad familijnych odbytych w okręgu łęczyckim, zgierskim i łódzkim i 2 z okręgu brzezińskiego (pod powagą Sądu Pokoju Okręgu Brzezińskiego), i jeden z Warszawy (pod powagą Sądu Pokoju Powiatu Miasta Warszawy wydziału III).

kartach), 131 wezwań sądowych na wyznaczony termin, korespondencja sądowa (53 dokumenty: odezwy sądu pokoju, odezwy i postanowienia Trybunału Cywilnego I instancji, Prokuratora Królewskiego przy Trybunale Cywilnym Pierwszej Instancji), 334 wypisów z aktów stanu cywilnego, 45 wypisów z inwentarzy majątku, 9 wypisów testamentów, i kilkadziesiąt innych, takich jak np.: rachunki z zarządu majątkiem, projekty ugód, działów majątku, itd. W sumie podstawę źródłową pracy stanowi przeszło 1000 dokumentów.

Imiona, nazwiska, nazwy miejscowości, itd. pełne są błędów. Czasami trudno ustalić, jak rzeczywiście nazywała się dana osoba. Jeżeli chodzi o różną pisownię imion, nazw ujednicimy je (za odpowiednią uważamy tę, która występowała najczęściej). W przypadku nazwisk, jako poprawne uznajemy to, które przyjęte zostało przy zakładaniu akt opiekuńczych. Przy cytowaniu postaramy się jednak zachować wersję oryginalną.

Materiał źródłowy nie dokumentuje wszystkich ustawowych kompetencji rady rodzinnej. Jako przykład można wskazać uprawnienia rady rodzinnej w zakresie ubezwłasnowolnienia, wyrażania zgody na zawarcie przez pupilkę związku małżeńskiego, itd. Ze względu na taki obraz praktyki, omówimy niektóre uprawnienia rady rodzinnej korzystając z dostępnej literatury bądź innych źródeł.

– Źródła drukowane

Wykorzystane zostały – co oczywiste – źródła drukowane m. in: Dzienniki Praw, diariusze, zbiory przepisów, komentarze, orzecznictwo³⁶. Interesujące informacje (na obszarze działania Sądów Pokoju Powiatu Łęczyckiego, Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego i Sądów Pokoju w Łodzi) dotyczące mieszkańców, ich majątków, administracji, znajdujemy m. in. w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego. Zamieszczane tam obwieszczenia niekiedy zawierają informacje o uchwałach rad rodzinnych, licytacjach majątków pupili, itd.

1.3. Literatura

Literatura współczesna nie zajmuje się tematyką rady rodzinnej. Poza ogólnym opracowaniem: *Rada rodzinna jako instytucja systemu opieki*

³⁶ Przede wszystkim orzecznictwo Departamentu Cywilnego Rządzącego Senatu. Dla opracowania nie ma jednak znaczenia czy orzeczenie wydał departament cywilny, zgromadzenie ogólne, czy też po ich likwidacji Departamenty Sądowe Rządzącego Senatu w Petersburgu.

w Polsce w XIX i w XX w., [w:] *Rodzina w naukach prawnych*, Szczecin 2012, s.179-196), nie ma prac poświęconych funkcjonowaniu tej instytucji na ziemiach polskich. Jej autor, M. Tkaczuk porównuje instytucję rady rodzinnej prawa francuskiego i niemieckiego, opierając się przede wszystkim na ustawodawstwie. Opracowanie to jednak nie wykorzystuje źródeł praktyki i z pewnością nie wyczerpuje tematu³⁷. Dużo więcej uwagi radzie rodzinnej – niestety nie polskiej – poświęca literatura zagraniczna³⁸.

Źródłem informacji o funkcjonowaniu rad rodzinnych na ziemiach polskich mogą być liczne monografie, podręczniki, komentarze, skrypty z wykładów z XIX w. i początku XX w., z zakresu głównie prawa cywilnego i opieki. W wielu z nich radzie rodzinnej poświęcony był odrębny podrozdział. Bardzo pomocne przy ocenie praktyki okazały się również artykuły zamieszczone w „Gazecie Sądowej Warszawskiej”, „Przeglądzie Sądowym”, „Themis Polskiej”, w których duża część autorów rodzimych powoływała się także na orzecznictwo i autorytety zagraniczne. Zdecydowanie mniej wiadomości w tym zakresie zawierała „Biblioteka Warszawska”.

Pragnę w tym miejscu serdecznie podziękować kierownikowi Katedry Historii Państwa i Prawa Polskiego, Panu Profesorowi Jackowi Matuszewskiemu, a także wszystkim uczestnikom seminarium doktorskiego Katedry Historii Państwa i Prawa Polskiego i Powszechnej Historii Państwa i Prawa, a w szczególności Panu Profesorowi Zygfrydowi Rymaszewskiemu i Panu Profesorowi Tadeuszowi Szulcowi, za cenne rady i wskazówki przekazane w trakcie przygotowywania monografii.

2. TERMINOLOGIA

Badając funkcjonowanie rad rodzinnych natrafiamy na charakterystyczną dla prawa opiekuńczego terminologię. Z jednej strony mamy siatkę pojęciową narzuconą przez ustawodawcę, a z drugiej nie w pełni z tą pierwszą zgodne – terminy używane w praktyce.

Na wstępną charakterystykę zasługują następujące terminy wykorzystywane przez prawodawcę i praktykę: rada rodzinna, rada opiekuńcza, pupil (nieletni), opieka, opiekun główny, podopiecznik, opiekun dobrowol-

³⁷ W opracowaniach innych instytucji można natrafić na wzmianki o radzie rodzinnej. Np.: A. Klimaszewska, *Code de Commerce – Francuski Kodeks Handlowy z 1807 r.*, Gdańsk 2011, s.110-111.

³⁸ Np.: K. Michelis, *Der Familienrat im deutsche und im französischen Recht*, Düsseldorf, 1938; Ch. Rachel, *Die Diskussion um den französischen Familienrat in Deutschland im 19. Jahrhundert*, Berlin 1993.

ny, współopiekun, opiekun *ad hoc*, członek wezwany, członek przybrany, wniosek o zwołanie rady familijnej, rezolucje, kurenda, zapozwanie, odroczenie posiedzenia, sepultura, metryki urodzenia, inwentarz majątku, fundusze, itd.

Francuskie określenie „le conseil de familie” tłumaczone było u nas co do zasady jako: rada familijna³⁹. Pod pojęciem rady familijnej rozumiemy organ kolegialny, składający się z członków rodziny, sprawujących nadzór nad opieką pod przewodnictwem sędziego pokoju. Rady familijne konkretyzowane były przez dodanie danych określających pupila. Np.: *rada familijna nieletnich pozostałych po niegdy...*⁴⁰; *rady familijnej w interesie nieletnich dzieci po...*⁴¹, itd. Dla dzieci nieprawych KCKP przewidywał powołanie rady opiekuńczej. Uzasadnienie dla takiego określenia tego rodzaju organu znalazło się w diariuszu senatu z 1825 r. Mianowicie: *Rada ta nie iest Familijną, bo dziecko takie nie ma familii; iest zatem opiekuńczą*⁴².

Opieka występowała w aktach, w co najmniej dwóch podstawowych znaczeniach. Pojęciem tym ustawodawstwo, jak i praktyka, określało przede wszystkim pieczę nad osobą i majątkiem pupila. W protokołach rad familijnych mianem „opieki” określano również łącznie wszystkich opiekunów (opiekuna głównego, przydanego, a jeżeli matka wyszła ponownie za mąż również współopiekuna). Rada familijna nakładając m. in. obowiązki łącznie na opiekuna głównego i przydanego, określała ich mianem „opieki”. W uchwałach rad familijnych natrafić można na następujące sformułowania: *dopełnienie, zatem tej formalności rada familijna opiece zaleca*⁴³; *takową rada familijna poleca opiece złożyć do Depozytu Banku Polskiego*⁴⁴; *wkłada tylko rada familijna obowiązek na opiekę, aby podniesiona kaucja z korzyścią dla nieletniego była użytą, wybór zaś,*

³⁹ Wśród tłumaczeń można spotkać inne określenia takie jak np.: „radziec familijni”. Kodeks Postępowania Cywilnego [dalej: KPC] określał tytuł poświęcony szczególnemu postępowaniu w tym zakresie jako „zdanie krewnych”.

⁴⁰ Np.: Archiwum Państwowe w Łodzi [dalej: APŁ], nr zespołu: 121, „Sąd Pokoju Powiatu Łęczyckiego” [dalej: SPPL], *Akta dotyczące się zwołania Rady Familijnej nieletniego Izidora Śluckiego jedynego syna ś. p. Rafała Śluckiego*, sygn. 2, s. 38 (1811 r.).

⁴¹ Np.: APŁ, nr zespołu: 53, „Sąd Pokoju w Łodzi”, *Akta Opieki nieletnich po Józefie Schultz*, sygn. 35, k. 1 (1868 r.).

⁴² *Dyaryusz Senatu Sejmu Królestwa Polskiego 1825*, t. I, Warszawa 1828, s. 218.

⁴³ APŁ, nr zespołu: 53, „Sąd Pokoju w Łodzi” [dalej: SPwŁ], *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 1-2 (1862 r.).

⁴⁴ APŁ, nr zespołu: 53, SPwŁ [dalej: SPwŁ], *Akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 32-33 (1864 r.).

w jaki sposób podniesiona suma z kaucji, ma być użyta, rada familijna pozostawia opiece⁴⁵; procent po sześć od sta od sumy nieletnich sześćset regularnie poczynając od dnia 1 Stycznia 1876 roku do rąk opieki uiszcząc deklarując⁴⁶; upoważnia opiekę do zawarcia z tymże Leopoldem Knoll kontraktu dzierżawy⁴⁷; rzeczony dział i powyższe wyroki dział zatwierdzające, za prawomocne względem nieletnich Hoffmanów uznaje i od doręczenia ich opiece nieletnich zwalnia⁴⁸, itd.

Termin ustawy „urządzenie opieki” w praktyce zamieniano na „ustanowienie opieki”, „uregulowanie opieki”⁴⁹. Np.: matka we wniosku z 22 maja 1824 r. pisała: *przeto upraszam Prześw. Sądu aby Rada Familijna końcem ustanowienia Opieki nad Nieletniemi zwołaną była*⁵⁰. Innym razem czytamy: *Celem ustanowienia prawnej opieki dla nieletnich*⁵¹.

Trudno powiedzieć czy urządzenie opieki utożsamiano z jej ustanowieniem. Tym bardziej, że matka bądź ojciec będąc opiekunami ustawowymi prosili o ustanowienie opieki, która powstawała w ich przypadku z mocy prawa.

Pupilem określano małoletniego pozostającego pod opieką. Samego terminu „pupil” w praktyce nie używano często. W aktach opiekuńczych najczęściej w stosunku do podopiecznych używano określenia nieletni⁵².

⁴⁵ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Kronsiber*, sygn. 29, k. 6-7 (1868 r.).

⁴⁶ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Peschke*, sygn. 63, k. 5 (1875 r.).

⁴⁷ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 10 (1866 r.).

⁴⁸ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Hoffmanów*, sygn. 55, k. 3 (1874 r.).

⁴⁹ Np.: APŁ, nr zespołu: 121, SPpŁ: *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki Nieletnich Trzebuchowskich po zmarłym Jozefie Trzebuchowskim Dziedzicu Dóbr Barłog pozostałych*, sygn. 26 i sygn. 39; *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki po niegdy Abrahamie Glücksman nad pozostałymi małoletnimi dziećmi*, sygn. 39; *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki nad Nieletniemi po śp. Jakobie Lange w Dąbju zmarłym pozostałymi dziećmi*, sygn. 40.

⁵⁰ APŁ, nr zespołu: 121, SPpŁ [dalej: SPpŁ], *Akta Opiekuńcze dotyczące się Niewiarowskiej*, sygn. 23, s. 2. Podobnie: SPwŁ: *Akta opieki nieletnich Berg*, sygn. 34, k. 1 (1867 r.); *Akta opieki nieletnich Gläser*, sygn. 47, k. 1 (1870 r.); *Akta Opieki nieletnich Langhof*, sygn. 44, k. 1 (1870 r.); *Akta opieki nieletnich Kozłowskich*, sygn. 71, k. 1 (1875 r.).

⁵¹ Np.: SPwŁ: *Akta Opieki nieletnich Walter po Henryku Walter pozostałych dzieci*, sygn. 10, s. 1 (1858 r.); *Akta opieki nad nieletniemi po Juliannie Mitzner pozostałymi dziećmi*, sygn. 11, k.1 (1859 r.).

⁵² Np.: SPpŁ: *Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałymi*, sygn.1, s. 26 (1809 r.), 44-45 (1820 r.); *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki po Izydorze Sluckim*, sygn. 34, k. 57-58 (1847 r.); SPwŁ: *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 23-24 (1866 r.); *Akta Opieki nieletniego Rozenblat*, sygn. 45, k. 1 (1870 r.).

Rzadziej w aktach występowało określenie małoletni⁵³ czy też dziecko⁵⁴.

Część terminów występujących w ustawie używana była w praktyce w zupełnie innym znaczeniu. Nie dziwi więc, że w aktach opiekuńczych występują nieścisłości terminologiczne.

Opiekunem głównym określano opiekuna sprawującego pieczę nad majątkiem i osobą pupila (*le tuteur*)⁵⁵. W aktach opiekuńczych głównego opiekuna niekiedy określano po prostu jako opiekuna. Od opiekuna głównego odróżnić należy opiekuna naturalnego. Tym mianem określano pozostałego przy życiu rodzica małoletniego. Np.: *W. Stokowska Matka y Naturalna Opiekunka*⁵⁶.

Prawo wyróżniało też pojęcie opiekuna dobrowolnego⁵⁷. W praktyce nie ma jednak przykładów wyrażania przez radę rodzinną zgody na opiekę dobrowolną.

Poza opiekunem głównym winien być mianowany opiekun przydany (*le subrogé tuteur*)⁵⁸. Określenie ustawowe „opiekun przydany”, używane było w praktyce zamiennie z pojęciem „podopieczny”. Skądinąd dowiadujemy się, że obydwie wspomniane terminy były niekiedy mylone z ustawowym pojęciem doradcy. W aktach opiekuńczych termin doradcy nie był używany⁵⁹.

Pewne rozbieżności terminologiczne dotyczyły również pojęcia współopiekuna. Prawodawca terminem tym określał ojczyma, który wraz z matką – opiekunką główną, sprawować miał pieczę nad osobą i majątkiem pupila (*le co-tuteur*)⁶⁰. Pojęcie współopiekun występowało

⁵³ Np.: SPPL, *Akta dotyczące się zwolania Rady Rodzinnego nieletniego Izidora Słuckiego jedynego syna s. p. Rafała Słuckiego*, sygn. 2, s. 56-58 (1817 r.); *Akta Opiekuńcze nieletnich Willów po s. P. Gottfrydzie Will z Dąbia*, sygn. 15, k. 4 (1821 r.).

⁵⁴ Np.: SPPL, *Akta Opiekuńcze nieletnich Willów po s. P. Gottfrydzie Will z Dąbia*, loc. cit.; SPwŁ, *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 1 (1862 r.); *Akta Opieki nieletnich Hasenmajerów*, sygn. 23, k. 1 (1866 r.).

⁵⁵ *Opieka podług Kodeksu Napoleona dla Xięstwa Warszawskiego*, Poznań 1811, s. 97.

⁵⁶ SPPL, *Akta Opiekuńcze Nad pozostałymi Małoletnimi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskiej*, sygn. 3, s. 33 (1821 r.); *Akta Opiekuńcze Nieletnich Felicjana y Melchiora Piaseckich*, sygn. 12, k. 7 (1819 r.); SPwŁ, *Akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 2 (1855 r.).

⁵⁷ Art. 414 KCKP.

⁵⁸ *Opieka podług Kodeksu Napoleona dla Xięstwa Warszawskiego*, Poznań 1811 [dalej: *Opieka podług KN*], s. 97.

⁵⁹ J. Bieda, J. Machut-Kowalczyk, *Doradca i opiekun przydany w świetle Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego – podobieństwa i różnice*, *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*, tom XV, Kraków 2012, s. 86-95.

⁶⁰ *Opieka podług KN*, s. 97.

w protokołach rad rodzinnych również zamiennie z określeniem „opiekun przydany”⁶¹. Zdarzały się również wypadki mylnego nazywania opiekunem przydanym współopiekuna – ojczyma. W kilku pierwszych opiekach mamy również sytuację, w której mianem współopiekuna określano opiekuna drugiego, gdy ojciec w testamencie powołał ich kilku. Niemniej jednak warto zauważyć, że za określeniem współopiekun, gdy opiekunką główną była matka, mógł również występować doradca ustanowiony przez ojca w testamencie (jeżeli w akcie ostatniej woli do takiego ustanowienia doszło). Jeżeli źródło wskazuje, że współopiekun sprawował swe obowiązki na mocy uchwały rady rodzinnej, wówczas mieliśmy do czynienia z opiekunem przydanym mylnie nazwanym współopiekunem.

Prawo przewidywało powołanie szczególnego opiekuna *ad hoc*. Był to opiekun powoływany najczęściej do reprezentowania pupila w sprawach działowych. W praktyce rzadziej takiego opiekuna określano mianem opiekuna szczególnego (*ad hoc*)⁶², częściej używano pojęcia „opiekun szczególny”. Np. w protokole rady rodzinnej z 25 maja/6 czerwca 1866 r. zapisano: *jednogodnie za opiekuna szczególnego dla nieletniej Melindy Hofmanowej w procesie o dział majątku po ojcu jej Wilhelmie Hoffman przez pełnoletnie jego dzieci rozwinięte się mającym, Fryderyka Jonz zpomiedzy siebie wybiera*⁶³.

Do administracji majątku małoletnich za granicą rada rodzinna winna obierać oddzielnego opiekuna⁶⁴. W aktach opiekuńczych nie znaleźliśmy jednak przykładu ustanowienia takiego opiekuna.

Prawo określało zasady, według których wzywano krewnych i powinowatych do udziału w posiedzeniu rady rodzinnej. W praktyce takich członków określano mianem wezwanych. Prawo dawało też możliwość przewodniczącemu do uzupełnienia składu rady na konkretnym posiedzeniu, w razie gdy nie wszyscy z wezwanych stawili się⁶⁵. Takich członków określano w materiale źródłowym jako przybranych. Niekiedy jednak pojęcia te mylono. Czasami, gdy dochodziło do zmiany w składzie rady

⁶¹ Np.: *ibidem*, s. 6-7.

⁶² Np.: SPwŁ: *Akta Opieki nieletnich Grabskich po Karolinie Grabskiej*, sygn. 68, k. 5 (1875 r.); *Akta Opieki nieletnich Peschke*, sygn. 63, k. 1 (1874 r.).

⁶³ SPwŁ: *Akta Opieki nieletnich po małżonkach Hoffman pozostałych*, sygn. 24, k. 19, *Akta opieki nad nieletnimi po Antoniem Ulrich pozostałymi dziećmi z Łodzi*, sygn. 12, k. 1-2 (1860 r.); *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 3 (1866 r.); *Akta opieki Nieletnich Zeichner*, sygn. 49, k. 1 (1871 r.); *Akta Opieki Nieletnich Zieberth*, sygn. 53, k. 13-14 (1876 r.); *Akta Opieki nieletnich Peschke*, sygn. 63, k. 1 (1874 r.).

⁶⁴ *Opieka podług KN*, s. 97.

⁶⁵ S. Zawadzki, *Prawo Cywilne obowiązujące w Królestwie Polskiem*, t. I, s. 27-28.

familijnej, używano w komparycji określenia do rady „przybrani” w stosunku do członków, którzy zgodnie z KCKP mieli prawo być członkami rady familijnej. Np. w komparycji protokołu z posiedzenia rady familijnej z 1871 r. napisano: *w miejsce (...) zupełnie nieletnich obcych, do rady przybrani, bracia rodzeni Nieletnich*⁶⁶. Miejsca zmarłych krewnych uzupełniano niekiedy w podobny sposób. W protokole posiedzenia rady familijnej z 1875 r. odnotowano: *szwagier nieletnich w miejsce zmarłego Augusta (...) do rady familijnej przybrany*⁶⁷.

Wnioskiem o zwołanie rady familijnej określano podanie osoby uprawnionej zaadresowane do właściwego urzędnika (sędziego pokoju, prezydenta, burmistrza, względnie wójta). W aktach opiekuńczych taki wniosek określano często prośbą, podaniem, notą. Ostatnie określenie mogło sugerować, że wniosek o zwołanie rady został zgłoszony ustnie i zaprotokołowany w sądzie. W odpowiedzi sąd pokoju wydawał zarządzenia, które określał „rezolucjami”, a poprzedzał oznaczeniem „D/”.

Dokument wzywający członków na posiedzenie rady familijnej określano kurendą bądź wezwaniem⁶⁸. Kurendą (bądź ”Currendą”) w szczególności określano część dokumentu, zawierającego listę osób wzywanych, na której każdy z nich podpisywał się zaznaczając, że przybędzie na wyznaczony termin bądź nie⁶⁹.

Dość szczególnym zagadnieniem wydaje się używanie w praktyce określenia „odroczenie” posiedzenia rady familijnej. Trudno określić, czy rzeczywiście w każdym przypadku chodziło o odroczenie posiedzenia, czy też o przełożenie go na inny termin (z przyczyn niezależnych).

W aktach pupilarnych natrafiamy też na inne określenia związane z działalnością rady familijnej, takie jak m. in.: wypis wierzytelny (w sto-

⁶⁶ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Langhof*, sygn. 44, k. 6.

⁶⁷ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Matzów*, sygn. 50, k. 28. Podobnie: SPwŁ: *Akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 34 (1865 r.); *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 42 (1867 r.); *Akta Opieki Nieletnich Zieberth*, sygn. 53, k. 13 (1876 r.).

⁶⁸ Np.: SPwŁ: *Akta opieki nad nieletnimi po Juliannie Mitzner pozostałymi dziećmi*, sygn. 11, k. 2 (1859 r.); *Akta Opieki nieletnich po Ignacym Hortig*, sygn. 18, k. 3 (1864 r.); SPpŁ, *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego w Gubernii Mazowieckiej dotyczące się uregulowania opieki nad nieletnimi po zmarłym Bonawenturze Trzebuchowskim pozostałymi dziećmi*, sygn. 36, k. 20-25 (1842 r.).

⁶⁹ Np.: SPpŁ: *Akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków Sp. J. W. Adama Wężyka Sukcesorów*, sygn. 9, k. 25-27 (1833 r.); SPpŁ, *Akta Opiekuńcze nieletnich Willów po s. P. Gottfrydzie Will z Dąbia*, sygn. 15, k. 2 (1821 r.); *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki po niegdy Abrahamie Glücksman nad pozostałymi małoletnimi dziećmi*, sygn. 39, k. 54 (1845 r.).

sunku do dokumentu poświadczonego przez odpowiedniego urzędnika), akt zejścia bądź *sepultura* (łac. akt zgonu), metryka urodzenia, testament, rachunek (bądź obrachunek), inwentarz majątku (zamiennie posługiwano się też innymi pojęciami takimi jak spis pozostałości⁷⁰, spis inwentarza majątku lub pozostałości⁷¹, inwentarz pozostałości⁷²). Kapitał należący do małoletnich określano „kapitałem”⁷³, „kwotą”⁷⁴, „funduszem”⁷⁵, „sumą” (bądź „summą”)⁷⁶, itd.

Trzeba zauważyć, że praktyka językowa, choć urozmaicona – co do **zasady**, nie rodzi trudności przy wykorzystywaniu materiału źródłowego.

3. KSZTAŁTOWANIE SIĘ INGERENCJI PAŃSTWA W STOSUNKI OPIEKUŃCZE

3.1. Dawne prawo polskie

Dawne prawo polskie nie przewidywało, jak to ma miejsce dzisiaj, znaczącej ingerencji państwa w stosunki opiekuńcze. Zadania w tym zakresie spoczywały na barkach rodziny⁷⁷. Stopniowo państwo (władca) zaczęło okazywać opieką coraz większe zainteresowanie – początkowo

⁷⁰ Np.: SPwŁ: *Akta Opieki nieletnich po Gotfrydzie Kurtzweg pozostałych*, sygn. 19, s. 2; *Akta opieki nieletnich Berg*, sygn. 34, k. 6 (1867 r.); *Akta opieki nieletnich Salomon*, sygn. 72, k. 3 (1875 r.).

⁷¹ SPpŁ, *Akta Sądu Pokoju dotyczące Opieki Nieletnich po Felixie Piaseckim pozostałych dzieci*, sygn. 41, k.7-8 (1848 r.); SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Perli Landau*, sygn. 40, k. 8-9 (1870 r.).

⁷² SPpŁ, *Akta Opiekuńcze nieletnich po niegdy Janie Żurawskim z Dąbia*, sygn. 17, k. 5-6 (1822 r.).

⁷³ SPpŁ, *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki Nieletnich po niegdy Ignacem Duninie*, sygn. 28 (1839 r.); SPwŁ, *Akta Opieki nieletniego Bigoszewskiego*, sygn. 48 (1870 r.).

⁷⁴ Np.: SPwŁ: *Akta Sądu Pokoju w Łodzi dotyczące Opieki nad nieletnimi Ludwikiem i Heleną Lebel*, sygn. 20 (1869 r.); *Akta Opieki nieletnich Nejjfeld*, sygn. 41 (1870 r.).

⁷⁵ SPpŁ, *Akta Opiekuńcze Nieletnich Wilkońskich*, sygn. 19 (1823 r.); *Akta opieki nieletnich Muth po Piotrze i Ewie Rozynie małżonkach Mutz pozostałych*, sygn. 28 (1866 r.); *Akta nieletnich Dietsch*, sygn. 43 (1870 r.); *Akta Opieki nieletniego Bigoszewskiego*, sygn. 48 (1870); *Akta Opieki nieletnich Hoffmanów*, sygn. 55 (1874 r.).

⁷⁶ Np.: SPpŁ: *Akta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci*, sygn. 14 (1826 r.); *Akta dotyczące się Opieki Nieletnich Czarneckich po Julianie Czarneckim pozostałych Dzieci*, sygn. 31 (1833 r.); *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki po Izidorze Sluckim*, sygn. 34 (1847 r.); SPwŁ: *Akta Opieki nieletnich po Dominiku Geiseler*, sygn. 15 (1873 r.); *Akta Opieki nieletniego Vorwerka*, sygn. 64 (1876 r.).

⁷⁷ P. Dąbkowski, *Prawo prywatne polskie*, Lwów 1910 r., s. 488-489.

incydentalnie, rozstrzygając doraźnie spory, albo wybierając opiekunów, gdy nie było osób zobowiązanych do jej objęcia. Z czasem państwo zaczęło nadzorować również wykonywanie pieczy przede wszystkim nad majątkiem, ale także i nad osobą pupila.

3.1.1. Ustanowienie opieki, wybór opiekuna

Z ustanowieniem opieki przez organ państwowy mieliśmy do czynienia jedynie w przypadku tzw. opieki urzędowej (nadanej)⁷⁸. Król lub sąd powoływał opiekuna, gdy nie było tzw. opiekunów przyrodzonych, lub gdy ci opiekunowie ze słusznych przyczyn od opieki się wymówili, zostali usunięci jak również w sytuacji, gdy opiekunowie przyrodzeni lub ojcowscy zmarli⁷⁹. Akt powołania (tzw. list opiekuńczy) wystawiał król lub sąd⁸⁰.

Zgodnie z II statutem litewskim prawo wyboru opiekuna przysługiwało w pierwszej kolejności monarsze, następnie wojewodom w obrębie ich województw, a na końcu urzędowi ziemskiemu. Opiekunom urzędowym przysługiwało uprawnienie do przelania swych praw i obowiązków na inne osoby. Na wsi zwierzchnią władzą opiekuńczą nad sierotami był dwór. Mógł on zlecić wybór opiekuna gromadzie⁸¹. W miastach prywatnych opiekuna wyznaczył mógł pan miasta⁸².

Konstytucja z 1775 r. pt. „Ubezpieczenie sierot, y wdow” powierzała wybór opiekuna sądom ziemskim i grodzkim. W razie nie powołania opiekuna, po wpłynięciu stosownego wniosku, król mógł go powołać samodzielnie. Prawo wymagało, aby opiekę powierzać osobom majątnym⁸³. Osoba nieosiadła mogła zostać opiekunem, jedynie wówczas, gdy ktoś

— — —
⁷⁸ Poza opieką nadaną, dawne prawo polskie знаło opiekę ojcowską, najczęściej testamentową (*ius testamentaria*), przyrodzoną (*tutela legitima*) i samowładną (pupil sam wskazywał osobę, której miała być powierzona opieka). Opieka ustanowiona przez ojca miała pierwszeństwo przed innymi. Tego typu czynności dokonywano albo testamentem, albo mocą innego aktu prawnego, np.: zeznając ustanowienie opiekuna przed sądem. Gdy nie doszło do powołania opiekuna w testamencie, opieka należała do krewnych. Krewni bliżsi wykluczali dalszych. Pierwszeństwo przysługiwało zasadniczo krewnym z linii męskiej. Patrz: J. Machut-Kowalczyk, *op. cit.*, s. 59-62.

⁷⁹ P. Dąbkowski, *op. cit.*, s. 496.

⁸⁰ P. Dąbkowski, *op. cit.*, s. 496-501.

⁸¹ Z. Kaczmarczyk, B. Leśnodorski, *Historia państwa i prawa polskiego*, t. II, Warszawa 1968 r., s. 317.

⁸² *Ibidem*, s. 304. Patrz: J. Machut-Kowalczyk, *op. cit.*, s. 57-71.

⁸³ „Ubezpieczenie sierot, y wdow”, VL, t. VIII, s. 183.

majątny udzielił mu rękojmi⁸⁴. Według rezolucji Rady Nieustającej z 1778 r. ocena spełniania przez kandydatów wymogów prawnych, należała do sądu⁸⁵. *Ratio legis* interpretowanej konstytucji wyrażono w sformułowaniu: *zapobiegając tak upadkowi rodziny, iako też spustoszeniu fortun szlacheckich*⁸⁶.

Jeżeli – co początkowo występowało wyjątkowo – opieka powierzona została matce, można było ustanowić współopiekuna. Tego typu opiekuna ustanawiano, aby pomagał jej w ważniejszych sprawach. W XVIII w. pozycja wdowy poprawiła się. Rezolucja Rady Nieustającej potwierdziła, że opiekunką naturalną dzieci i majątku jest matka. Ziemstwa lub grody miały wybrać kuratora, który winien wdowie asystować przy sprawowaniu pieczy nad majątkiem⁸⁷.

3.1.2. Nadzór nad sprawowaniem opieki

Nadzór nad opieką początkowo sprawowała rodzina. Stopniowo państwo zaczynało silniej ingerować w stosunki opiekuńcze – w XVI w. organem sprawującym nadzór nad opieką był król, a na wsi, w stosunkach dominialnych – pan⁸⁸.

Przy obejmowaniu opieki sporządzano inwentarz majątku pupila. Konstytucja z 1565 r. pt. „O opiekunach” przewidywała: *przeto uchwałą seymu tego postanawiamy, aby od tego czasu, y na potym zawždy, opiekun każdy, tak zapisany, iako y przyrodzony, biorąc do rąk swych bona pupilorum, wzięwszy do siebie dwu bliższych przyjaciół ex linea paterna, dostateczne inwentarze dobr y dochodow wziętych poczynił*⁸⁹. Zgodnie z korekturą pruską, sędzia wyznaczał w swoim zastępstwie dwóch ławników. Ich zadaniem było dotrzeć do majątku, spisać jego inwentarz, podpisać

⁸⁴ P. Dąbkowski, *op. cit.*, s. 500.

⁸⁵ Rezolucja Rady Nieustającej nr 132 z 1 maja 1778 r., *Zbiór rezolucji Rady Nieustającej potrzebnych do wiadomości Jurzydykcy sądowych y obywatelow obojga narodow od seymu 1776 do seymu 1782. roku*, Warszawa 1785, s. 117-118.

⁸⁶ „Ubeśpieczenie sierot, y wdow”, *loc. cit.*; J. Machut-Kowalczyk, *op. cit.*, s. 57-71.

⁸⁷ Rezolucja Rady Nieustającej nr 276 z 1 sierpnia 1777 r., *Zbiór rezolucji Rady Nieustającej potrzebnych do wiadomości Jurzydykcy sądowych y obywatelow obojga narodow od seymu 1776. do seymu 1782. roku*, Warszawa 1785, s. 116.

Po ponownym zamążpójściu, matce – opiekunce, powinien być przydany *ex proximioribus opiekun sufficiens pignus mający* (Rezolucja Rady Nieustającej nr 221 z 26 X 1779 r., *Zbiór rezolucji Rady Nieustającej potrzebnych do wiadomości Jurzydykcy sądowych y obywatelow obojga narodow od seymu 1776 do seymu 1782. roku*, Warszawa 1785, s. 118-119).

⁸⁸ Patrz: J. Machut-Kowalczyk, *op. cit.*, s. 68.

⁸⁹ „O opiekunach”, *VL*, t. II, s. 692-693.

dokument i opatrzyć pieczęcią⁹⁰. Niesporządzenie inwentarza skutkowało obowiązkiem naprawienia wynikłej stąd szkody⁹¹.

Zgodnie z konstytucją pt. „Ubezpieczenie sierot, y wdow” z 1775 r. opiekunowie mieli raz w roku składać rachunki z opieki w grodzie lub ziemstwie. Po ustaniu opieki opiekun winien złożyć rachunek końcowy⁹².

Już prawo zwyczajowe przewidywało ograniczenia w zarządzie majątkiem przez opiekuna zobowiązując go do uzyskania zgody organu nadzorczego przed dokonaniem niektórych czynności (początkowo były to czynności rozporządzające majątkiem podopiecznego)⁹³.

Na przełomie XVIII i XIX w. prawo opiekuńcze państw zaborczych przewidywało nadzór sądów nad opieką⁹⁴.

3.1.3. Zmiana opieki

Opiekun, który działał na szkodę pupila mógł zostać usunięty. Przewinienia mogły polegać na: zwłóce żądania główszczyzny od mordercy ojca pupila, wydaniu przymusem pupilki za mąż, itd. Opiekę utracić mogła też wdowa, która powtórnie wyszła za mąż⁹⁵. Gdy opiekun sprawował źle opiekę, usunięcie od opieki orzekał król względnie sąd. Na Litwie prawo to służyło księciu, wojewodom i urzędowi ziemskiemu⁹⁶.

3.2. Prawo nowożytne

Wiek XIX na naszych ziemiach przynosi zmiany związane z wprowadzaniem uregulowań państw zaborczych. Po odzyskaniu niepodległości pojawia się potrzeba ujednolicenia prawodawstwa m. in. w zakresie opieki nad małoletnimi. Powstają projekty przewidujące oddanie nadzoru nad opieką organowi państwowemu, rodzi się dyskusja nad przydatnością rad rodzinnych w systemie opiekuńczym i wreszcie od połowy XX w., rady rodzinne zastępuje organ państwowy – sąd.

⁹⁰ Na najbliższym sądzie ziemskim powinni opiekunowie wnieść inwentarz do aktów. Patrz: P. Dąbkowski, *op. cit.*, s. 503.

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² *VL*, t. VIII, s. 183.

⁹³ Patrz: J. Machut-Kowalczyk, *op. cit.*, s. 68.

⁹⁴ W. Sobociński, *Historia ustroju i prawa Księstwa Warszawskiego*, Toruń 1964 r., s. 214.

⁹⁵ Patrz: J. Machut-Kowalczyk, *op. cit.*, s. 70-71.

⁹⁶ Obowiązek ten na opiekuna nakładały ustawy z 1543 r. i 1588 r. P. Dąbkowski, *op. cit.*, s. 519-521.

W XIX w. ustanowienie opieki w tzw. opiece nadanej w zaborze pruskim i austriackim należało do sądu⁹⁷. Organ sądowy sprawował tu też nadzór nad opieką⁹⁸ i mógł dokonywać jej zmiany⁹⁹. Na ziemiach zachodnich (zabór pruski) prawo przewidywało możliwość powołania rady rodzinnej¹⁰⁰. Inaczej było w Księstwie Warszawskim, gdzie wprowadzono wraz z Kodeksem Napoleona instytucję rady rodzinnej. Organ ten dokonywał wyboru opiekunów, sprawował nadzór nad opieką i dokonywał jej zmiany. KCKP większość uprawnień rad rodzinnych pozostawił bez zmian. Funkcję legitymującą opiekuna wobec osób trzecich pełniła uchwała rady rodzinnej. Niektóre z uchwał dla swojej ważności potrzebowały zatwierdzenia Trybunału Cywilnego I Instancji. Sąd ten rozpatrywał też skargi na uchwały rad rodzinnych. W ich funkcjonowaniu obserwuje się jednak w dalszym ciągu, dużo większe zainteresowanie sprawami majątkowymi, niż osobistymi pupila¹⁰¹.

W 1921 r. wprowadzone zostały zmiany w składzie rad rodzinnych. Ustawa z 1 lipca 1921 r. umożliwiła kobietom m. ni. uczestniczenie w czynnościach opiekuńczych na równi z mężczyznami¹⁰².

⁹⁷ M. Howorka, *Krótki zarys prawa cywilnego obowiązującego na ziemiach Rzeczyposp. Polskiej, podręcznik dla ekonomistów, rolników i leśników*, Poznań 1924, s. 66.

⁹⁸ § 199 ABGB stanowił: *Jeżeli nie można ustanowić opieki w sposób przytoczony, sąd może według swojego uznania ustanowić opiekuna, z uwzględnieniem zdolności, stanu, majątku i zamieszkania osoby wybranej.*

Sąd odbierał od ustanowionego opiekuna przyrzeczenie (§ 205 ABGB) i wydawał mu stosowne zaświadczenie (§ 206 ABGB).

⁹⁹ M. Howorka, *op. cit.*, s. 67.

§ 207 ABGB obligował sąd opiekuńczy do prowadzenia tzw. księgi opiek (księgi starościńskiej). Sąd opiekuńczy wydawał opiekunowi zezwolenia na dokonywanie ważniejszych czynności (np.: § 232 ABGB), przyjmował raz w roku rachunki. Sąd mógł uwolnić opiekuna od składania takowych (§ 238-239 ABGB).

⁹⁹ M. Howorka, *op. cit.*, s. 68; § 253-256 ABGB.

¹⁰⁰ Radę rodzinną ustanawiał sąd opiekuńczy na prośbę rodzica wyrażoną w testamencie lub na prośbę krewnego, powinowatego, opiekuna, opiekuna przydanego, o ile wymagał tego interes podopiecznego. M. Howorka, *op. cit.*, s. 67.

¹⁰¹ Patrz: rozdział I-III.

¹⁰² Art. 14 ustawy z 1 lipca 1921 r. brzmiał: *Art. 375 Kod. Cyw. Pol. otrzymuje brzmienie następujące: „Rada rodzinna złożona będzie, nie rachując sędziego, z 6 krewnych lub powinowatych bez różnicy płci, wezwać się mających w okręgu sądu, w którym się opieka urządza, w połowie ze strony ojcowskiej, a w połowie ze strony macierzystej, według porządku bliższości w każdej linii. Krewni będą mieć pierwszeństwo przed powinowatymi tego samego stopnia, a między krewnymi lub między powinowatymi jednego stopnia starszy wiekiem przed młodszym. Bliżsi co do stopnia krewni lub powinowaci, chociażby czasowo w okręgu sądowym obecni, albo dobrowolnie przez pełnomocnika stawiający, wyłączają w każdym razie dalszych co do stopnia, chociażby stale w tym okręgu zamieszkałych, krewnych. Wcześniej kobiety nie mogły być członkami rady rodzinnej (z wyłączeniem wstępnych). Patrz: rozdział I, podrozdział I, punkt 2.*

Prawo dość długo przykładało więcej uwagi do nadzoru nad majątkiem podopiecznego. Na początku XX w. dostrzegano ten problem. W jednym z artykułów opublikowanych w GSW czytamy: *Ogół interesów, dotyczących samej osoby małoletniego, poza sprawami majątkowymi, pozostaje teraz całkowicie poza sferą działalności prawodawstwa, jak w ogóle opieka prawna nad dziećmi pozbawionymi majątku, istnieje teraz tylko w części i to tylko na papierze. Stowarzyszenia o charakterze bądź religijnym, bądź filantropijnym, które wzięły to zadanie na swoje barki, mogą, jak już powiedzieliśmy, zaledwie w nieznacznej mierze podolać potrzebie. Mamy tu na myśli, rozumie się, tylko dzieci biednych warstw ludności, a takich liczba jest niezmierna. Wszystko, czego dokonano na tem polu przez gorliwość prywatną, jest zaledwie kroplą w morzu. Rozwiązanie zaś tej doniosłej sprawy społecznej mogłoby nastąpić tylko za pomocą ustanowienia przez prawo opiekunów z urzędu, co było już proponowane niejednokrotnie na rozmaitych kongresach międzynarodowych i poruszane z różnych stron przez wielu myślicieli*¹⁰³.

Nadzór nad osobą pupila zaczął nabierać na znaczeniu na przełomie XIX i XX w. Już na początku XX w. widziano potrzebę zwiększenia udziału państwa w wychowywaniu dzieci w okolicznościach, w których rodzina nie wywiązywała się z tego obowiązku¹⁰⁴.

W te poglądy w pewnym stopniu wpisuje się dyskusja prowadzona w XX w. nad utrzymaniem bądź nie rad rodzinnych. Na łamach GSW w 1926 r. czytamy: *Potrzeba ujednostajnienia prawodawstwa dla państwa Polskiego jest rzeczą zrozumiałą. Ale zadziwiający jest pośpiech, mający na celu częściową zmianę Kodeksu cywilnego, skoro toczą się prace nad ogólną kodyfikacją tegoż kodeksu, a wzmianka o bezużyteczności instytucji*

¹⁰³ St. Pyrowicz., *Władza rodzicielska jako obowiązek opiekuńczy*, GSW, nr 32, Warszawa 1909, s. 483-484.

¹⁰⁴ Jeden z autorów publikujący na łamach GSW, wyraził następujący pogląd: *Wzgląd na dobro dziecka, na pożytek społeczny nie jest tu w mocy zaważyć. Dzieci utrzymywane przez zakład publiczny w ładzie i czystości, poduczone już pracy, z posianami już w duszy ziarnkami moralności, powrócą do niechlujstwa, próżniactwa, chłopiec do żebraniń, lub drobnych kradzieży, dziewczyna do porubstwa, a dorósłszy, oboje znajdą się wśród tych mętów społecznych, które szerzą wokół siebie zgniliznę fizyczną i moralną (...) Świątość domowego ogniska, powaga władzy rodzicielskiej, jako fundamenty budowy społecznej, długo niedopuszczały interwencji postronnej tam nawet, gdzie to ognisko było śmietniskiem, a władzy rodzicielskiej używano do gorszenia, do wyzysku dzieci (...) Interes społeczny wreszcie zwyciężył i w wielu prawem określonych położeniach państwo rozrzuca dymiące ognisko rodzinne i odjętą rodzicom władzę samo obejmuje* (M. Korenfeld, *Wychowanie publiczne w starciu z władzą rodzicielską i opieką*, GSW, nr 33, Warszawa 1910, s. 508-510).

rad rodzinnych i projektowaniem zastąpieniu ich przez nadzorcze organy sądowe budzi na wsi wprost zaniepokojenie. Słusznie czy niesłusznie, utwierdza się przekonanie, że mamy tu do czynienia z supremacją myśli prawniczej niemieckiej, nad prawodawstwem francuzkiem, a nawet rodzimem polskim, na co opinia publiczna stolicy tak słabo reaguje (...) Rada rodzinna, złożona z najbliższych krewnych, będących zwykle na miejscu, z pewnością więcej interesować się będzie losem małoletnich, oraz ich mieniem i ma większą możliwość wnikania w potrzeby tych małoletnich, jako powołana do każdej poszczególniej opieki, aniżeli oddalony od nich sąd, którego zadaniem jest wymiar sprawiedliwości, nie zaś sprawowanie opieki nad setkami małoletnich, zamieszkałych w danym okręgu sądowym; ta biurokratyczna opieka byłaby tylko nominalną, a jak wyszliby na niej małoletni, lepiej o tem nie mówić. Dla czego więc instytucja rad rodzinnych, ustanowiona przez rodzime prawo sejmowe z d. 13 Czerwca 1825 roku, mająca przeto za sobą stuletnią tradycję, ma naraz ustępować przed obcym przepisem, którego pożytek jest więcej niż wątpliwy¹⁰⁵?

Dziesięć lat później na łamach tego samego tygodnika pojawił się artykuł komentujący projekt o urzędzie opiekuńczym¹⁰⁶. Wśród uwag znalazła się ocena rad rodzinnych na tle projektowanych rozwiązań: *instytucja rad rodzinnych obok tej zalety, że rady kompletują się z pośród najbliższych krewnych i przyjaciół rodziny małoletniego, ma także i swoje wady, mianowicie: rady te stanowią pośrednie, często zbyt czyste ogniwo między opiekunem i sądami, a nadto życiowo okazały się biernymi w stosunku do opiekuna głównego, w skutek czego władza i zakres samodzielnego jego działania stały się za szerokie. Po wyborze opiekuna głównego członkowie rady uważają zazwyczaj rolę swą za skończoną i mało interesują się nadal osobą małoletniego i stanem jego majątku. Również opiekunowie przydani nie zawsze z dostateczną gorliwością spełniają swoją funkcję kontrolerów nad czynnościami opiekunów głównych. Instytucja stała, mogąca w każdej chwili bronić praw małoletniego i działająca pod powagą władzy publicznej, zdoła może skuteczniej wywiązywać się z zadania, zwłaszcza jeżeli czynni w niej będą ludzie, należycie pojmujący misję swą czuwania nad losem małoletnich¹⁰⁷.*

¹⁰⁵ P. Jędruszek, *W sprawie jednolitego prawa opiekuńczego, Listy do Redakcji, GSW, nr 7, Warszawa 1926, s. 96.*

¹⁰⁶ *Projekt przepisów o urzędzie opiekuńczym, GSW, nr 40, Warszawa 1938, s. 562-564. Art. 1 tego projektu wskazywał główne zadania urzędu opiekuńczego (Urzędy opiekuńcze jako państwowa władza opiekuńcza są w zakresie, przewidzianym w ustawie, właściwe w sprawach ze stosunku między rodzicami a dziećmi oraz w sprawach opieki i kurateli nad małoletnimi i ubezwłasnowolnionymi).*

¹⁰⁷ I. Baliński, S. Holewiński, K. Rakowiecki, *Uwagi o projekcie przepisów o „Urzędzie*

Wśród wad rady rodzinnej autorzy wymieniali zatem rozdział zadań pomiędzy organa sądowe, a radę rodzinną, co wydłużało chociażby procedurę uzyskiwania przez opiekunów różnego rodzaju zezwoleń¹⁰⁸. Nowe rozwiązanie natomiast nasywało ryzyko zbyt szerokiej ingerencji organów państwowych w sprawę rodzinną¹⁰⁹.

W dwudziestoleciu międzywojennym pojawiły się projekty przewidujące duży zakres ingerencji państwowej władzy opiekuńczej w stosunki rodzinne. Według tych projektów nadzór nad opieką miał być sprawowany przez organ państwowy. Na dokonanie niektórych czynności wymagana miała być zgoda państwowej władzy opiekuńczej¹¹⁰. Art. 4 projektu przepisów o urzędzie opiekuńczym opisywał skład tego organu: *skład urzędu opiekuńczego wchodzi: 1) sędzia lub kilku sędziów opiekuńczych, z których jeden jest kierownikiem urzędu, 2) radcowie opiekuńczy. W urzędzie czynni są również urzędnicy sekretariatu i inni funkcjonariusze*¹¹¹.

Reakcja na proponowane zmiany w prawie opiekuńczym była różna. Nie wszystkim podobało się planowane ograniczenie uprawnień rodziny, zwiększenie ingerencji organów państwowych¹¹². Inni dostrzegali zalety zastąpienia rad rodzinnych stałym organem państwowym¹¹³.

— — —
dzie Opiekuńczym”, GSW, nr 51-52, Warszawa 1938, s. 729-731.

¹⁰⁸ I. Baliński, S. Holewiński, K. Rakowiecki, *Uwagi o ogłoszonych przez Komisję Kodyfikacyjną w 1938 r. projektach podkomisji prawa o stosunkach i pokrewieństwa i opieki*, GSW, nr 47, Warszawa 1938, s. 665-667.

¹⁰⁹ W artykule czytamy: *Dość powiedzieć, że wedle projektu Władza ta mogła pozbawić rodziców prawa opieki nad dziećmi i umieszczać je w zakładach, miała prawo przedłużać opiekę po dojrzeniu dziecka do pełnoletności, decydowała o tym, jaki zawód najbardziej odpowiada zdolnościom dziecka i jaki zawód stosownie do tego dziecko obrać powinno itp. Wyraziliśmy wówczas pogląd, że w taki sposób pojęta a niezgodna z naszymi tradycjami – etatyzacja rozluźni raczej więzy rodzinne i wywołać może nieobliczalne i niepożądane następstwa dla przyszłych pokoleń (ibidem).*

¹¹⁰ Np.: art. 4 przewidywał: *Zezwolenie państwowej władzy opiekuńczej wymagane jest do następujących czynności prawnych, dotyczących małoletniego: 1) do zbywania i obciążania nieruchomości, 2) do zaciągania pożyczek i wekslowych zobowiązań, 3) do czynienia darowizn i zrzekania się (odrzućcia) spadków, 4) do zawierania ugód, 5) do zawierania umów dzierżawy nieruchomości lub przedsiębiorstwa na czas dłuższy niż lat sześć, tudzież umów najmu lub dzierżawy, jeżeli stosunek umowny ma trwać po dojrzeniu małoletniego do pełnoletności, 6) do udzielania poręczeń lub przejmowania cudzych długów (Projekt prawa o stosunkach rodziców i dzieci wraz z przepisami o zdolności do działań prawnych, dalej: GSW, nr 39, Warszawa 1938, s. 542-545).*

¹¹¹ *Projekt przepisów o urzędzie opiekuńczym*, GSW, nr 40, Warszawa 1938, s. 562-564.

¹¹² P. Jędruszek, *W sprawie jednolitego prawa opiekuńczego, Listy do Redakcji*, GSW, nr 7, Warszawa 1926, s. 96; S. Płaza, *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, cz. III, s. 101-103.

¹¹³ I. Baliński, S. Holewiński, K. Rakowiecki, *Uwagi o projekcie przepisów o „Urzędzie Opiekuńczym”*, GSW, nr 51-52, Warszawa 1938, s. 729-731.

Dekret „Prawo Opiekuńcze” z 1946 r. wybór opiekuna i opiekuna przydanego¹¹⁴ powierzało władzy opiekuńczej - sądowi grodzkiemu¹¹⁵. Przed objęciem opieki opiekun składał przyrzeczenie¹¹⁶. Pierwszym jego obowiązkiem było sporządzenie inwentarza majątku¹¹⁷. Organ sądowy przyjmował raz w roku rachunki okresowe z zarządu majątkiem i sprawozdania dotyczące osoby pupila, składane przez opiekuna¹¹⁸. Władza opiekuńcza udzielała mu również zezwoleń na dokonywanie niektórych czynności prawnych, wydawała zarządzenia w celu naprawienia uchybień w sprawowaniu pieczy. W przypadku niewykonania takich, sąd mógł nałożyć na opiekuna grzywnę do 3000 zł¹¹⁹. Osoby zwolnione od składania

W ówczesnej prasie znajdujemy artykuły poświęcone nie tylko dobru dziecka, ale również interesowi społecznemu w wychowywaniu przyszłych pokoleń: *Sądziemy, że prawodawstwo powinno już porzucić zasadę nieinterwencji w wewnętrzne sprawy rodziny, kiedy idzie o los przyszłych pokoleń. W tym zaś celu trzeba naprzód przystąpić do przewartościowania pojęcia rodzicielskiej. Należy uważać tę instytucję nie jako „prawo przysługujące rodzicom”, ale jako „obowiązek opiekuńczy włożony na rodziców”. Powinni oni dziecię, zrodzone czy to w związku małżeńskim, czy bezślubnym tak wychować, aby po wyjściu z domu rodzicielskiego było zdolne pełnić jakąś funkcję użyteczną, pozwalającą mu zdobywać środki utrzymania, oraz rozszerzać swoją działalność w granicach istniejącego porządku prawnego* (St. Pyrowicz., *Władza rodzicielska jako obowiązek opiekuńczy*, GSW, nr 32, Warszawa 1909, s. 483-484).

¹¹⁴ Art. 14 dekretu z 14 maja 1946 r., *Prawo opiekuńcze [dalej: dekret z 1946 r.] przewidywał: § 1. Władza opiekuńcza ustanowi opiekuna przydanego, jeżeli uzna to za celowe, w szczególności, gdy poddany opiece ma znaczniejszy majątek. § 2. Do powołania opiekuna przydanego stosuje się odpowiednio przepisy o powołaniu opiekuna.*

¹¹⁵ Art. 2 dekretu 1946 r.: *Sąd Grodzki jako władza opiekuńcza rozpoznaje sprawy przekazane władzy opiekuńczej przez przepisy prawa niniejszego i innych ustaw.*

¹¹⁶ Art. 6, 12 dekretu z 1946 r.

Złożenie przyrzeczenia przed sądem przewidywał też art. 82 *Kodeksu rodzinnego z 27 czerwca 1950 r.*

¹¹⁷ Art. 28 dekretu z 1946 r.

¹¹⁸ Art. 33 dekretu z 1946 r. stanowił: *§1. Opiekun obowiązany jest raz na rok, w terminach oznaczonych przez władzę opiekuńczą, składać tej władzy sprawozdanie, dotyczące osoby poddanego opiece (stanu zdrowia, wychowania, nauki i przygotowania do zawodu) oraz rachunek z zarządu majątkiem. §2. Rachunek winien zawierać zestawienie przychodów i wydatków, przyrostu i zmniejszenia się majątku, a w przedsiębiorstwach, prowadzących prawidłową księgowość – bilans zestawiony na podstawie ksiąg. Rachunek powinien nawiązywać do inwentarza lub do poprzedzającego rachunku rocznego. § 3. Jeżeli majątek poddanego opiece jest nieznaczny, w szczególności jeżeli dochody nie przewyższają prawdopodobnych wydatków na utrzymanie, wychowanie, kształcenie i leczenie, władza opiekuńcza może zwolnić opiekuna od przedstawienia szczegółowego rachunku; w przypadku takim opiekun składa tylko ogólne sprawozdanie o zarządzie majątkiem. §4. Opiekun przydany, jeżeli został ustanowiony, winien zaopatrzyć sprawozdanie i rachunek swymi uwagami.* Obowiązek składania rachunków okresowych przewidywał też art. 87 *Kodeksu Rodzinnego z 27 czerwca 1950 r.*

¹¹⁹ Art. 46 dekretu z 1946 r. Art. 85 *Kodeksu rodzinnego z 27 czerwca 1950 r. zob-*

rachunków okresowych były zobowiązane mimo wszystko do złożenia rachunku końcowego¹²⁰. Na gruncie art. 91 kodeksu rodzinnego z 1950 r. była możliwość zwolnienia opiekuna od złożenia rachunku końcowego¹²¹.

W XX w. wśród okoliczności uzasadniających usunięcie opiekuna, znajdujemy dopuszczanie się czynów lub zaniedbań, które naruszały dobro podopiecznego¹²².

3.3. Prawo współczesne

Dzisiaj prawo ustanowienie opieki, nadzór nad jej sprawowaniem i jej zmianę powierza sądowi opiekuńczemu¹²³. W dzisiejszym prawie opiekuńczym dużą rolę odgrywa dobro dziecka. Można usunąć opiekuna od opieki z powodu niegodnego traktowania małoletniego, nie interesowania się jego dobrym wykształceniem, niedostatecznej dbałości o jego zdrowie, itd.

3.3.1. Ustanowienie opieki, wybór opiekuna

Obecnie potrzeba ustanowienia opieki pojawia się wówczas, gdy rodzicom nie przysługuje władza rodzicielska¹²⁴ bądź są nieznani. Postępowanie w sprawie ustanowienia opieki regulują art. 568-578 kpc¹²⁵. Sąd

— — —
wiązywał opiekuna do uzyskiwania zezwolenia władzy opiekuńczej w ważniejszych sprawach dotyczących osoby i majątku pupila.

¹²⁰ Art. 41 dekretu z 1946 r.

¹²¹ Art. 91 *Kodeksu rodzinnego* z 27 czerwca 1950 r.

¹²² Art. 38 dekretu z 1946 r.

¹²³ Art. 145 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego [dalej: KRiO]: § 1. *Opiekę ustanawia się dla małoletniego w wypadkach przewidzianych w tytule II niniejszego kodeksu. § 2. Opiekę ustanawia sąd opiekuńczy, skoro tylko poweźmie wiadomość, że zachodzi przyczyna do tego powodu.*

Art. 568 kpc: *Sądem opiekuńczym jest sąd rodzinny.*

¹²⁴ Okoliczności te muszą dot. obojga rodziców dziecka. Władza rodzicielska nie przysługuje rodzicom, gdy: nie żyją, nie mają pełnej zdolności do czynności prawnych wskutek nieosiągnięcia pełnoletniości lub też wskutek ubezwłasnowolnienia, zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej, władza rodzicielska została zawieszona, orzeczono w stosunku do nich środek karny przewidziany w art. 51 k. k. (pozbawienie praw rodzicielskich i opiekuńczych), sąd nie przyznał ojcu dziecka w wyroku ustalającym ojcostwo władzy rodzicielskiej, a matce ona także nie przysługuje. S. Kalus, *Komentarz do KRiO*, pod redakcją Kazimierza Piaseckiego, Warszawa 2009, s. 1031.

¹²⁵ Sprawy opiekuńcze rozpatrywane są w trybie postępowania nieprocesowego (uregulowanego w art. 568-578 kpc). Sąd może wszcząć postępowanie z urzędu (art. 570 kpc). Poza tym ustawa przewiduje obowiązek zawiadomienia sądu opiekuńczego o zdarzeniu uzasadniającym potrzebę wszczęcia tego postępowania (art. 572. § 1. *Każdy, komu znane jest zdarzenie uzasadniające wszczęcie postępowania z urzędu, obowiązany jest zawiado-*

dokonuje wyboru opiekuna jedynie wówczas, gdy nie został on wskazany przez rodziców. Prawo jednak sugeruje, aby na opiekunów wybierać w pierwszej kolejności najbliższych krewnych bądź bliskich¹²⁶ pupila lub jego rodziców. Jeżeli nie ma takich osób to sąd zwraca się o wskazanie kandydata na opiekuna do właściwej jednostki organizacji pomocy społecznej albo do organizacji społecznej, która zajmuje się pieczą nad małoletnimi. Sąd może również zwrócić się do placówki, zakładu lub schroniska, w którym pupil przebywa¹²⁷. Osoba wybrana przez sąd opiekuńczy ma obowiązek wybór przyjąć¹²⁸. Sąd może ukarać osobę, która odmawia przyjęcia opieki grzywną¹²⁹ nawet do 5000 zł¹³⁰.

mić o nim sąd opiekuńczy. § 2. Obowiązek wymieniony w § 1 ciąży przede wszystkim na urzędach stanu cywilnego, sądach, prokuratorach, notariuszach, komornikach, organach samorządu i administracji rządowej, organach Policji, placówkach oświatowych, opiekunach społecznych oraz organizacjach i zakładach zajmujących się opieką nad dziećmi lub osobami psychicznie chorymi).

¹²⁶ Bliscy, to osoby związane więziami przyjaźni, życzliwości, długotrwałej znajomości – trzeba ten termin rozumieć szeroko. S. Kalus, *op. cit.*, s.1030-1043.

¹²⁷ Art. 149 KRiO: § 1. *Gdy względ na dobro pozostającego pod opieką nie stoi temu na przeszkodzie, opiekunem małoletniego powinna być ustanowiona przede wszystkim osoba wskazana przez ojca lub matkę, jeżeli nie byli pozbawieni władzy rodzicielskiej. § 2. Jeżeli opiekunem nie została ustanowiona osoba wymieniona w paragrafie poprzedzającym, opiekun powinien być ustanowiony spośród krewnych lub innych osób bliskich pozostającego pod opieką albo jego rodziców. § 3. W braku takich osób sąd opiekuńczy zwraca się o wskazanie osoby, której opieka mogłaby być powierzona, do właściwej jednostki organizacyjnej pomocy społecznej albo do organizacji społecznej, do której należy piecza nad małoletnimi, a jeżeli pozostający pod opieką przebywa w placówce opiekuńczo-wychowawczej albo innej podobnej placówce, w zakładzie poprawczym lub w schronisku dla nieletnich sąd może się zwrócić także do tej placówki albo do tego zakładu lub schroniska. § 4. W razie potrzeby ustanowienia opieki dla małoletniego umieszczonego w pieczy zastępczej, sąd powierza sprawowanie opieki, przede wszystkim: 1) w przypadku umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej – rodzicom zastępczym, 2) w przypadku umieszczenia dziecka w rodzinnym domu dziecka - osobom prowadzącym ten dom, 3) w przypadku umieszczenia dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego – osobom prowadzącym tę placówkę, 4) w przypadku umieszczenia dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej: socjalizacyjnej, specjalistyczno-terapeutycznej, interwencyjnej lub regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej – osobom bliskim dziecka – w terminie 7 dni od uprawomocnienia się postanowienia o pozbawieniu władzy rodzicielskiej. § 5. W wypadku, o którym mowa w art. 1191 § 1, nie stosuje się przepisów § 1, 2 i 4 pkt 4.*

¹²⁸ Art. 152 KRiO: *Każdy, kogo sąd opiekuńczy ustanowi opiekunem, obowiązany jest opiekę objąć. Z ważnych powodów sąd opiekuńczy może zwolnić od tego obowiązku.*

Art. 153 KRiO: *Objęcie opieki następuje przez złożenie przysięgi przed sądem opiekuńczym. Opiekun powinien objąć swe obowiązki niezwłocznie.*

¹²⁹ Art. 598 kpc: §1. *Sąd opiekuńczy może wymierzyć grzywnę osobie, która uchyla się od objęcia opieki. §2. Sąd opiekuńczy może wymierzyć grzywnę opiekunowi, który nie wykonuje zarządzeń sądu opiekuńczego. Jeżeli zarządzenie zostanie wykonane, grzywna jeszcze nie uiszczona może być umorzona.*

¹³⁰ P. Pruś, *Sprawy z zakresu prawa rodzinnego, opiekuńczego i kurateli, Kodeks postępowania cywilnego Komentarz*, pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2013, s. 1096-1097.

Sąd opiekuńczy wydaje opiekunowi zaświadczenie zgodnie, z którym jest on upoważniony do działania w imieniu swego podopiecznego. W przypadku ustania opieki lub zwolnienia opiekuna, zaświadczenie musi zostać zwrócone sądowi opiekuńczemu¹³¹. Przed wydaniem zaświadczenia opiekun składa przysięgę¹³². Zaświadczenie pełni tu funkcję legitymującą opiekuna wobec osób trzecich¹³³.

3.3.2. Nadzór nad sprawowaniem opieki

Sąd opiekuńczy sprawuje nadzór nad opieką, chroniąc interesy osobiste i majątkowe pupila¹³⁴. Ważną rolę odgrywa dopilnowanie szybkiego i rzetelnego sporządzenia spisu inwentarza majątku małoletniego. Sąd może jednak według art. 160 § 2 KRiO zwolnić opiekuna z tego obowiązku, gdy uzasadnia to niewielki majątek pupila¹³⁵.

Sąd ma również obowiązek sprawowania bieżącego nadzoru nad działalnością opiekuna, udzielenia mu wskazówek, poleceń, zezwoleń¹³⁶, korygowania zarządzeniami sposobu sprawowania przez niego opieki¹³⁷,

¹³¹ Art. 591 kpc.: *§1. Po złożeniu przyrzeczenia przez opiekuna sąd opiekuńczy wydaje mu zaświadczenie. §2. Po zwolnieniu opiekuna lub ustaniu opieki opiekun obowiązany jest zwrócić sądowi opiekuńczemu otrzymane zaświadczenie.*

¹³² Art. 590 kpc: *Obejmując opiekę opiekun składa następujące przyrzeczenie: „Przyrzekam, że powierzone mi obowiązki opiekuna wykonam z całą sumiennością i zgodnie z interesem społecznym, mając zawsze na względzie dobro osoby podlegającej mojej pieczy”.*

¹³³ P. Prus, *op. cit.*, s. 1092-1093.

¹³⁴ Sąd opiekuńczy sprawuje również nadzór nad osobą pupila i majątkiem, przed ustanowieniem opieki. Art. 147 KRiO: *Jeżeli dobro pozostającego pod opieką tego wymaga, sąd opiekuńczy wydaje niezbędne zarządzenia dla ochrony jego osoby lub majątku aż do czasu objęcia opieki przez opiekuna; w szczególności sąd opiekuńczy może ustanowić w tym celu kuratora.*

¹³⁵ Art. 160 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego: *§ 1. Niezwłocznie po objęciu opieki opiekun obowiązany jest sporządzić inwentarz majątku osoby pozostającej pod opieką i przedstawić go sądowi opiekuńczemu. Przepis powyższy stosuje się odpowiednio w razie późniejszego nabycia majątku przez osobę pozostającą pod opieką. § 2. Sąd opiekuńczy może zwolnić opiekuna od obowiązku sporządzenia inwentarza, jeżeli majątek jest nieznaczny.*

¹³⁶ Art. 593 kpc: *Zezwolenia we wszystkich ważniejszych sprawach, które dotyczą osoby lub majątku osoby pozostającej pod opieką, udziela sąd opiekuńczy na wniosek opiekuna. Postanowienie staje się skuteczne z chwilą uprawomocnienia się i nie może być zmienione ani uchylone, jeżeli na podstawie zezwolenia powstały skutki prawne względem osób trzecich.*

¹³⁷ Art. 165 KRiO: *§ 1. Sąd opiekuńczy wykonywa nadzór nad sprawowaniem opieki, zaznajamiając się bieżąco z działalnością opiekuna oraz udzielając mu wskazówek i poleceń. § 2. Sąd opiekuńczy może żądać od opiekuna wyjaśnień we wszelkich sprawach należących do zakresu opieki oraz przedstawiania dokumentów związanych z jej sprawowaniem.*

Art. 166 KRiO: *§ 1. Opiekun obowiązany jest, w terminach oznaczonych przez sąd*

przyjmowania okresowych sprawozdań opiekuna¹³⁸, ich badania i analizowania, zatwierdzania rachunków z zarządu majątkiem pupila¹³⁹. Sąd opiekuńczy powinien również żądać od opiekuna wyjaśnienia wszystkich spraw z zakresu sprawowanej pieczy, a także przedstawiania dokumentów umożliwiających ocenę jakości sprawowania opieki. Sąd m. in. może nakazać, aby podopieczny stawił się w sądzie osobiście lub został do sądu sprowadzony¹⁴⁰.

Prawo zobowiązuje opiekuna do uzyskania zezwolenia sądu opiekuńczego w ważniejszych sprawach, związanych zarówno z nadzorem nad osobą, jak i majątkiem pupila¹⁴¹. Sąd opiekuńczy może zobowiązać

opiekuńczy, nie rzadziej niż co roku, składać temu sądowi sprawozdania dotyczące osoby pozostającego pod opieką oraz rachunki z zarządu jego majątkiem. § 2. Jeżeli dochody z majątku nie przekraczają prawdopodobnych kosztów utrzymania i wychowania pozostającego pod opieką, sąd opiekuńczy może zwolnić opiekuna od przedstawiania szczegółowych rachunków z zarządu; w wypadku takim opiekun składa tylko ogólne sprawozdanie o zarządzie majątkiem.

¹³⁸ Art. 595 kpc: *Opiekun składa sądowi opiekuńczemu ustnie lub na piśmie sprawozdanie dotyczące osoby pozostającej pod opieką. Sprawozdanie z zarządu majątkiem tej osoby składa na piśmie, chyba że sąd zezwoli mu na złożenie sprawozdania do protokołu.*

¹³⁹ Zatwierdzenie rachunku przez sąd opiekuńczy nie wyłącza odpowiedzialności opiekuna za szkodę wyrządzoną nieodpowiednim sprawowaniem zarządu majątkiem (art.167 KRiO: §1. *Sąd opiekuńczy bada sprawozdania i rachunki opiekuna pod względem rzeczowym i rachunkowym, zarządza w razie potrzeby ich sprostowanie i uzupełnienie oraz orzeka, czy i w jakim zakresie rachunki zatwierdza. §2. Zatwierdzenie rachunku przez sąd opiekuńczy nie wyłącza odpowiedzialności opiekuna za szkodę wyrządzoną nienależytym sprawowaniem zarządu majątkiem).*

¹⁴⁰ Art. 574 kpc: *§ 1. Sąd opiekuńczy może nakazać osobiste stawiennictwo osoby pozostającej pod władzą rodzicielską lub opieką, jak również zarządzić przymusowe sprowadzenie takiej osoby. § 2. Jeżeli osoba pozostająca pod władzą rodzicielską lub opieką nie ma zdolności do podejmowania czynności w postępowaniu, sąd opiekuńczy może nakazać jej sprowadzenie do sądu pod rygorem grzywny każdemu, u kogo osoba taka przebywa.*

¹⁴¹ Art. 156 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego: *Opiekun powinien uzyskiwać zezwolenie sądu opiekuńczego we wszelkich ważniejszych sprawach, które dotyczą osoby lub majątku małoletniego.*

Do tych kategorii spraw należą m.in.: określenie miejsca pobytu dziecka; wybór kierunku kształcenia małoletniego; wyrażenie zgody na dokonanie zabiegu lekarskiego; wytoczenie przez opiekuna powództwa o ustalenie ojcostwa podopiecznego; wyrażenie zgody na uznanie ojcostwa przez podopiecznego mającego ograniczoną zdolność do czynności prawnych oraz wyrażenie zgody przez opiekuna na uznanie osoby pupila; zawarcie ugody w imieniu podopiecznego; wyrażenie zgody na przysposobienie podopiecznego; wyrażenie zgody na odrzucenie spadku lub zrzeczenie się dziedziczenia przez podopiecznego, mającego ograniczoną zdolność do czynności prawnych (podobnie przy odrzuceniu spadku za spadkobiercę – pupila nie mającego zdolności do czynności prawnych; wyrażenie zgody na złożenie przez opiekuna wniosku o zmianę nazwiska podopiecznego; czynności przekraczające zwykły zarząd majątkiem; podjęcie przez opiekuna kosztowności, pap. wartościowych i dokumentów z depozytu sądowego oraz gotówki z instytucji bankowej (S. Kalus, *op. cit.*, s. 1056-1061).

opiekuna do złożenia do depozytu sądowego kosztowności, papierów wartościowych, dokumentów należących do podopiecznego, itd. Odebranie tych przedmiotów jest możliwe jedynie po uzyskaniu zgody sądu opiekuńczego¹⁴².

Sąd bada i zatwierdza rachunek końcowy z opieki¹⁴³. Sąd może zwolnić opiekuna od przedstawienia takiego rachunku, jeżeli majątek pupila jest nieznaczny¹⁴⁴.

3.3.3. Zmiana opieki

Sąd jako organ nadzorujący opiekę, ma uprawnienia do dokonywania jej zmiany, jeżeli zachodzi taka potrzeba. Sąd może też zgodnie z art. 157 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego ustanowić kuratora, jeżeli opiekun nie jest w stanie jedynie przez pewien czas sprawować opieki¹⁴⁵.

Na zmianę opieki mogą mieć wpływ różne okoliczności. Gdy opiekun niewłaściwie sprawuje swoje obowiązki, sąd wydaje odpowiednie zarządzenia¹⁴⁶, a gdy opiekun nie wykona zarządzeń sądu – wymierza opiekunowi karę grzywny, a nawet może go usunąć od opieki, jeżeli dopuszcza się on czynów i zaniechań naruszających dobro podopiecznego¹⁴⁷. Sąd może też z ważnych przyczyn zwolnić opiekuna z powierzonych mu obowiązków. Powinien to zrobić, jeżeli opiekun z powodu przeszkód faktycznych lub prawnych jest niezdolny do sprawowania opieki¹⁴⁸.

— — —
¹⁴² Art. 161 KRiO: §1. *Sąd opiekuńczy może zobowiązać opiekuna do złożenia do depozytu sądowego kosztowności, papierów wartościowych i innych dokumentów należących do pozostającego pod opieką. Przedmioty te nie mogą być odebrane bez zezwolenia sądu opiekuńczego. § 2. Gotówka pozostającego pod opieką, jeżeli nie jest potrzebna do zaspokajania jego uzasadnionych potrzeb, powinna być złożona przez opiekuna w instytucji bankowej. Opiekun może podejmować ulokowaną gotówkę tylko za zezwoleniem sądu opiekuńczego.*

¹⁴³ Art. 172 KRiO: § 1. *W razie zwolnienia opiekuna lub ustania opieki opiekun obowiązany jest złożyć w ciągu trzech miesięcy rachunek końcowy z zarządu majątkiem. § 2. Do rachunku końcowego stosuje się odpowiednio przepisy o rachunku rocznym.*

¹⁴⁴ Art. 173 KRiO: *Sąd opiekuńczy może zwolnić opiekuna od obowiązku składania rachunku końcowego.* Taka możliwość istniała też na gruncie art. 91 Kodeksu rodzinnego z 27 czerwca 1950 r.

¹⁴⁵ Art. 157 KRiO: *Jeżeli opiekun doznaje przemijającej przeszkody w sprawowaniu opieki, sąd opiekuńczy może ustanowić kuratora.*

¹⁴⁶ Art. 168 KRiO: *Jeżeli opiekun nie sprawuje należycie opieki, sąd opiekuńczy wyda odpowiednio zarządzenia.*

¹⁴⁷ S. Kalus, *op. cit.*, s. 1076-1086.

¹⁴⁸ Art. 169 KRiO: § 1. *Z ważnych powodów sąd opiekuńczy może na żądanie opiekuna zwolnić go z opieki. § 2. Sąd opiekuńczy zwolni opiekuna, jeżeli z powodu przeszkód faktycznych lub prawnych opiekun jest niezdolny do sprawowania opieki albo dopuszcza się czynów lub zaniechań, które naruszają dobro pozostającego pod opieką. § 3. Jeżeli sąd*

3.4. Wnioski

Opieka sprawowana w dużym zakresie przez rodzinę i w jej interesie przekształcała się stopniowo w instytucję podporządkowaną władzy państwowej¹⁴⁹. Podstawowe elementy nadzoru nad opieką ukształtowały się jeszcze w prawie zwyczajowym. Wśród nich można wskazać np.: obowiązek sporządzenia inwentarza majątku, obowiązek opiekuna do składania rachunków okresowych w trakcie sprawowania opieki i rachunku końcowego po jej zakończeniu, wymóg uzyskiwania zezwolenia organu nadzorującego do dokonania niektórych czynności (np. alienacji dóbr małoletniego pupila). Zmianie ulegał oczywiście interes, w obronie którego ingerowało państwo. Dzisiaj ochrona dobra osoby małoletniej ma dla państwa dużo większe znaczenie niż ochrona jego interesów majątkowych. Przeobrażenia, które zaszły w II połowie XX w., w dużym stopniu ograniczyły funkcje opiekuńcze rodziny. Rola krewnych zastąpiona została działaniami podejmowanymi przez stałe organy państwowe. Czy rzeczywiście rady rodzinne funkcjonujące w naszym prawie opiekuńczym przez niemal półtora stulecia wywiązywały się ze swoich zadań gorzej, niż dzisiejsze państwo? Na to pytanie i na wiele innych można udzielić odpowiedzi po dokładnym przeanalizowaniu ustawodawstwa i praktyki XIX w., co jest przedmiotem naszych zainteresowań.

— — —
opiekuńczy nie postanowił inaczej, opiekun obowiązany jest prowadzić nadal pilne sprawy związane z opieką aż do czasu jej objęcia przez nowego opiekuna.

¹⁴⁹ Patrz: J. Machut-Kowalczyk, *op. cit.*, s. 59-73.

ROZDZIAŁ I

SKŁAD RADY FAMILIJNEJ

PODROZDZIAŁ I KREOWANIE SKŁADU

Rada rodzinna była kolegium, w skład którego według KN należało powołać – co do zasady – najbliższych krewnych i powinowatych pupila. Członkowie rady rodzinnej w połowie wywodzić się winni z linii ojczystej, a w połowie z macierzystej. Dopuszczalny był także udział obcych. Organowi temu przewodniczyć miał sędzia pokoju¹⁵⁰. Inny skład przewidziany był dla rady rodzinnej zbierającej się w interesie dziecka naturalnego¹⁵¹. Powinna się składać z osób, które pozostawały z matką nieletnich w przyjaźni¹⁵². Ustawodawca nie mógł wymagać obecności krewnych na posiedzeniach takiej rady, skoro dziecko nie zostało uznane. W aktach opiekuńczych natrafiamy na jeden przypadek sprzeciwu rodziny na ustanowienie rady rodzinnej z powodu nieprawości dziecka¹⁵³. W przypadku dzieci nieprawych opiekuna powoływała rada opiekuńcza¹⁵⁴, która

¹⁵⁰ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego obowiązującego w Królestwie Polskim*, Warszawa 1885 r., s.163-205.

¹⁵¹ Ustawodawca wyróżniał kategorię dzieci naturalnych (niepochodzących ze związków kazirodzących lub cudzołożnych). Art. 331 KN: *Dzieci nie w małżeństwie urodzone, wyjąwszy urodzone w związku kazirodzkim lub cudzołożnym mogą być uprawnionemi przez małżeństwo ich rodziców następnie zawarte, jeżeli ci przed małżeństwem prawnie je uznali, lub gdy je w samym akcie obchodu małżeństwa uznają.*

¹⁵² Przy opiece nad dzieckiem naturalnym stosowano odpowiednio art. 409 KN (K. S. Zachariae, *Prawo cywilne francuskie*, [przekład Ostapowicz R.], Warszawa 1867, s. 322).

¹⁵³ W aktach Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego natrafiamy na jedną opiekę, w której zakwestionowano prawość dziecka. Krewni ojca nieletniej odmawiając przybycia na posiedzenie rady rodzinnej 16 grudnia 1822 r. oświadczyli: *poszukiwanie tego rodzaju Dzieciom Oycostwa jest zabronione (...) Małżonka przyznania na skutek art. 334. Kodexu Cywilnego nie składa, co większa iak metryka Urodzenia dowodzi się Dziecięć płci żeńskiej dla którego opieka ma być ustanowiona jest z panny narodzone (...) opieka ustanowioną dla takiego rodzaju Dziecka być nie może* (SPPL, *Akta Opiekuńcze nieletnich po niegdy Janie Żurawskim z Dąbia*, sygn. 17, k. 11-12).

¹⁵⁴ Art. 486 KCKP: *Gdy takowe dziecię zostaje bez ojca i matki i bez opiekuna przez ojca lub matkę obranego, albo gdyby też osoby znajdującowały się w przypadku wyłączenia od opieki albo prawnego wymówienia się, również gdyby dziecię przez żądanie z rodziców uznane nie było, mianowany będzie opiekun przez radę opiekuńczą, sprawującą obowiązki rady rodzinnej.*

Art. 487 KCKP: *Rada opiekuńcza złożoną będzie z sześciu osób, znanych z dobroczynności, a w miejscu urzędzenia opieki zamieszkałych.*

Na łamach „Gazety Sądowej Warszawskiej” z 1910 r. znajdujemy informację co do praktyki w zakresie opieki nad dziećmi nieprawymi: *Materji o opiece nad dziećmi nieprawymi, wprost boleśnie dotykać, tak, była u nas lekkomyślnie zlekceważona, tak wzgardliwie pominięta. Wspomnieć tu tylko mogę, że urzędzeń administracyjnych szpitala na które 85 lat temu prawodawca z 25 roku powołał się w art. 481 kodeksu, ani rad opiekuńczych z art. 486, złożonych z osób, ludzkości i dobroczynności poświęcających się w kraju dotychczas niema* (M. Korenfeld, *Wychowanie publiczne w starciu z władzą rodzicielską*

sprawowała obowiązki rady familijnej¹⁵⁵.

Skład rady familijnej nie był stały¹⁵⁶. Przy przygotowywaniu projektu Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego pojawił się, co prawda postulat, aby raz zebrana rada familijna miała charakter stały, nie został on jednak przyjęty. Obawiano się, że gdyby na pierwszym posiedzeniu, w okolicznościach wskazanych w art. 409 KN przybrani zostali przyjaciele, mogli by wówczas skutecznie wyłączyć bliższych krewnych od uczestniczenia w kolejnych zjazdach, a tym samym, od wglądu w przebieg opieki¹⁵⁷. Prowadawca zatem, dopuszczał możliwość korygowania składu¹⁵⁸.

Krąg osób mogących wchodzić w skład rady familijnej był określony bardzo szeroko. Przewidziano jedynie kolejność, według której należało rekrutować członków rady familijnej. Prawo wprowadzało również zasady przyporządkowujące opiekę do konkretnego przewodniczącego.

1. PRZEWODNICZĄCY

Obowiązek przewodniczenia radom familijnym należał do sędziego pokoju¹⁵⁹, który był urzędnikiem sądowym, rozpatrującym sprawy nie-sporne¹⁶⁰. Wykonywał swoją pracę nieodpłatnie¹⁶¹. Z założenia w każdym z sądów pokoju miało być trzech sędziów, z których każdy sprawował swoje funkcje przez cztery miesiące w roku. Początkowo kadencja trwała

— — — *i opieką* GSW, nr 34, Warszawa 1910, s. 523-524).

¹⁵⁵ S. Pawłowski, *Prawo cywilne - Skróty wykładów*, rok akad. 1926/27, s. 35; *Prawo cywilne obowiązujące na obszarze Kongresowego Królestwa Polskiego z dodaniem ustaw uzupełniających i orzecznictwa sądów kasacyjnych*, Warszawa 1919, s. 101.

¹⁵⁶ M. Godlewski, *Powody urzędowe do księgi pierwszej kodeksu cywilnego Królestwa Polskiego z 1825*, Warszawa 1875, s. 476; Ch. Rachel, *Diskussion um den französischen Familienrat in Deutschland im 19. Jahrhundert*, 1994, s. 31.

¹⁵⁷ M. Godlewski, *op. cit.*, s. 487.

¹⁵⁸ Art. 409-410 KN, od 1825 r. art. 378-380 KCKP.

¹⁵⁹ Art. 406 KN; art. 16 *Organizacji sądownictwa cywilnego z 1808 r.*, *Zbiór przepisów administracyjnych Królestwa Polskiego*, Wydział Sprawiedliwości, cz. II, A., t. VI, *Przepisy dotyczące sądownictwa cywilnego*, 1867, s. 63-64; W. H. Gawarecki, *Wiadomość o Sądzie Pokoju*, Warszawa 1816, s. 15-18.

¹⁶⁰ Osoba piastująca ten urząd, mogła łączyć go z pełnieniem innych funkcji. Przykładowo sędziowie pokoju niekiedy pełnili funkcje: posła na sejm, radcy powiatowego. *Ibidem*, s. 12-13.

¹⁶¹ Sędziowie pokoju za sprawne wypełnianie swoich obowiązków, bywali nagradzani medalem. Sędzia Pokoju Powiatu Łęczyckiego Bogumił Załuski został odznaczony w grudniu 1808 r. (*ibidem*, s. 46). Medal ten za czasów Księstwa Warszawskiego udzielał się corocznie przez króla najpracowitszym spośród sędziów pokoju (*Zbiór przepisów administracyjnych Królestwa Polskiego*, Wydział Sprawiedliwości, cz. II, A. *Organizacja sądownictwa cywilnego*, t. VI, *Przepisy dotyczące sądownictwa cywilnego*, 1867, s. 69).

dwa lata¹⁶². W razie konieczności, sędziego mógł w wielu czynnościach zastępować podsędek¹⁶³. Podsędek był dożywotnim urzędnikiem sądowym, nominowanym przez króla, otrzymującym za swoją pracę wynagrodzenie. Osoba sprawująca tę funkcję – odmiennie niż sędzia pokoju – musiała posiadać wykształcenie prawnicze. Podsędek zasiadał wraz z podpisarzem w wydziale spornym sądu pokoju¹⁶⁴. Zasady rozdziału zadań pomiędzy sędziego pokoju i podsędka były określone w przepisach administracyjnych. Sędzia pokoju mógł zlecić podsędkowi przyzwanie w radzie rodzinnej, w sprawach opiekuńczych mniejszego znaczenia¹⁶⁵. Natomiast trzeci z urzędników wchodzących w skład sądu pokoju, pisarz – mimo, że mógł zastępować w niektórych czynnościach podsędka – nie mógł jednak sprawować funkcji przewodniczącego rady rodzinnej¹⁶⁶.

Po 1825 r. prawo już wyraźnie określało, że rady rodzinne miały odbywać się *pod powagą sądu*¹⁶⁷ – nie było natomiast wymogu, aby prze-

¹⁶² Reguły wyboru sędziów pokoju zmieniały się dość często. Sejmiki powiatowe zgodnie z art. 73 Konstytucji z 22 lipca 1807 r., w związku z art. 25. *Organizacji Ministrów z 20 kwietnia 1808 r.*, przedstawiały trzech kandydatów na sędziów pokoju, z których król mianował jednego (na przedstawienie ministra sprawiedliwości). W Królestwie Polskim rady wojewódzkie wybierały dziewięciu kandydatów. Następnie namiestnik królewski mianował trzech (na przedstawienie Komisji Rządowej Sprawiedliwości). W 1833 r. Komisja Rządowa Sprawiedliwości została upoważniona przez Radę Administracyjną do wybierania sędziów pokoju, za pośrednictwem prezesów komisji wojewódzkich wraz z prezesami i prokuratorami trybunałów cywilnych. Od 1849 r. po opróżnieniu urzędu, marszałkowie szlachty wskazywać mieli trzech kandydatów (po porozumieniu się z prezesami właściwych trybunałów cywilnych). Komisja Rządowa Sprawiedliwości z trzech wybierała jednego i przedstawiała go do nominacji Radzie Administracyjnej. W 1861 r. zniesiono marszałków szlachty, kompetencje w tym zakresie, przekazane być miały mającym się ukonstytuować radom powiatowym. Tymczasowo obowiązkiem przedstawiania kandydatów obciążono miejscowych prezesów trybunałów cywilnych. Ze względu na to, że rady powiatowe niedługo po ich ukonstytuowaniu zostały zawieszane, obowiązek wskazywania kandydatów w 1864 r. został powierzony gubernatorom cywilnym. W 1865 r. pojawiło się ograniczenie co do osoby kandydata. Sędzią pokoju nie mógł zostać duchowny (*Zbiór przepisów administracyjnych Królestwa Polskiego, Wydział Sprawiedliwości, cz. II, A. Organizacja sądownictwa cywilnego, t. VI, Przepisy dotyczące sądownictwa cywilnego, 1867, s. 81-87*).

¹⁶³ Podsędek powinien zastępować Sędziego Pokoju w razie jego nieobecności lub powstania przeszkody prawnej (*ibidem, s. 77*).

¹⁶⁴ W. H. Gawarecki, *Wiadomość o Sądzie Pokoju*, Warszawa 1816 [dalej: *o Sądzie Pokoju*], s. 17.

¹⁶⁵ §4 *Instrukcji względem postępowania w sprawach cywilnych, Zbiór przepisów administracyjnych Królestwa Polskiego, Wydział Sprawiedliwości, cz. II, A. Organizacja sądownictwa cywilnego, t.VII, Ustawy organiczne sądownictwa cywilnego, 1867, s.13*.

¹⁶⁶ Art. 5 *Organizacji sądownictwa cywilnego z 1808 r. (ibidem, t. VI, Przepisy dotyczące sądownictwa cywilnego, 1867, s. 27)*.

¹⁶⁷ Taka formułka zaczyna pojawiać się w protokołach posiedzenia rad rodzinnych.

wodniczącym był sędzia pokoju¹⁶⁸.

W praktyce czynności związane z przewodniczeniem radzie, jej zwołaniem i odbyciem bardzo często wykonywał podsędek. Początkowo podsędek podpisując się pod protokołem z posiedzenia rady, zaznaczał, że działa w zastępstwie sędziego pokoju¹⁶⁹.

Od czasu wejścia w życie KCKP, rady rodzinne odbywały się pod powagą sądu. Podsędek lub sędzia pokoju podpisywał protokół z posiedzenia rady jako jej przewodniczący¹⁷⁰. W aktach sądowych jednak nadal (choć rzadziej) pojawiały się adnotacje, sugerujące zastępczy charakter działania podsędka (np.: w protokole z posiedzenia rady rodzinnej nieletnich Frydrych odnotowano: *W powyższym komplecie pod prezydenturą podsędka miejsce Sędziego Pokoju zastępującego zgromadzonej Ra-*

Np.: SPPL: *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki Nieletnich po Star Grzędli Dembińskiej pozostałych Dzieci*, sygn. 37, k. 3 (1839 r.); *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Opieki nad Nieletnimi dziećmi po Teodorze Ostrowskim pozostałymi*, sygn. 38 [dalej: *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Opieki nad Nieletnimi dziećmi po Teodorze Ostrowskim*], k. 3 (1843 r.); *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki po niegdy Abrahamie Glücksman nad pozostałymi małoletnimi dziećmi*, sygn. 39, s. 92 (1847 r.).

¹⁶⁸ Art. 386 KCKP.

¹⁶⁹ Np.: SPPL: *Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byziewskim pozostałymi*, sygn.1, s. 8, 23 (1809 r.); *Akta Opiekuńcze Nad pozostałymi Małoletnimi po niegdy Sp. Faustynie Stokowski*, sygn. 3, s. 55-58 (1822 r.); *Akta opiekuńcze dotyczące się opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdy ś. P. Ontonem Szamowskim z Rogilewa*, sygn. 5, s. 38-43 (1820 r.); *Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 142 (1826 r.); *Akta Opiekuńcze nieletnich Willów po s. P. Gottfrydzie Will z Dąbia*, sygn. 15 [dalej: SPPL, *Akta Opiekuńcze nieletnich Willów*], k. 3 (1821 r.); *Akta Opiekuńcze nad nieletnią Krystyną Wizer po s. P. Małżonkach Krzysztofie i Maryannie z Rysków Wizer*, sygn. 21, k. 25-26 (1824 r.).

¹⁷⁰ Świadczy o tym bardzo duża ilość posiedzeń odbywanych pod prezydenturą podsędka i brak przy podpisie wzmianki o zastępstwie. Np.: w protokołach wyraźnie jest napisane: *Rada Familijna pod prezydenturą Podsędka w Komplecie powyższym zebrana*. SPPL, *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki Nieletnich po niegdy Ignacem Duninie*, sygn. 28, k. 17 (1835 r.). Podobnie m.in. w.: SPPL: *Akta Sądu Pokoju P Łęczyckiego dotyczące się zwołania Rady Familijnej po niegdy Tekli z Daniszewskich Soieckiej*, sygn. 29, k. 8 (1832 r.); *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki po niegdy Maryen z Goczulów Zychlińskiej w Klodawie*, sygn. 30, [dalej: *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki po niegdy Maryen z Goczulów Zychlińskiej*], k. 81-82 (1833 r.). SPWŁ: *Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich Jana Henryka i Elżbiety po niegdy Janie i Katarzynie Elżbiecie z Hornów Małżonkach Rychardt we wsi Babicach zmarłych pozostałych*, sygn. 8 [dalej: *Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich Jana Henryka i Elżbiety po niegdy Janie i Katarzynie Elżbiecie z Hornów Małżonkach Rychardt*], s. 5 (1850 r.); *Akta tyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 2-3 (1855 r.), 26 (1856 r.), 32 (1864 r.), 34-35 (1865 r.), 37 (1869 r.), 39-40 (1869 r.); *Akta Opieki nieletnich Goldstejn*, sygn. 46, k. 2; *Akta opieki nieletnich Kozłowskich*, sygn. 71, k. 5 (1875 r.).

*dzie rodziny*¹⁷¹). W aktach Sądu Pokoju w Łodzi natrafiamy na kilka próśb skierowanych do podsędka. Suplikanci prosili w nich o odbycie posiedzenia rady pod jego przewodnictwem. Przykładem może być wniosek opiekuna przydanego z 4 lutego 1867 r. następującej treści: *Urlopowany na godzin 24 przybyłem do Łodzi celem znajdowania się na Radzie rodzinnej nieletnich Grubertów, jako tychże przydany opiekun. Urlop ten dziś upływa a że Sędzia Pokoju odbywający teraz Kadencję wedle oświadczenia pisarza Sądu Pokoju jest w podróży i nierychło spodziewany powrotem. Proszę więc Sądu o odbycie tej Rady rodzinnej pod przewodnictwem Wielmożnego Podsędka*¹⁷². Jeżeli podsędek nie mógł zastąpić sędziego na wyznaczonym terminie, posiedzenie rady rodzinnej odraczano¹⁷³.

Podsędkowie prezydowali w radach często niezależnie od wagi spraw rozstrzyganych na posiedzeniu. Na 128 odbytych rad rodzinnych przy udziale sądu pokoju w powiecie, potem okręgu łęczyckim, tylko w 56 prezydował sędzia pokoju, zaś w 66 podsędek. W pozostałych przypadkach trudno stwierdzić, kto był przewodniczącym (niewyraźny podpis pod protokołem bądź jego brak¹⁷⁴). Akta Sądu Pokoju w Łodzi świadczą o jeszcze częstszej praktyce powierzania podsędkowi obowiązków prezydowania w radach rodzinnych. Na 157 odbytych i udokumentowanych rad rodzinnych w okręgu zgierskim i łódzkim¹⁷⁵, w 44 przewodniczył sędzia pokoju, a w aż 107 prezydował podsędek. W stosunku do pozostałych posiedzeń nie można stwierdzić, kim był prezydujący. Po zsumowaniu wynika, że na 285 odbytych rad rodzinnych w latach 1809-1875 w okręgu łęczy-

¹⁷¹ SPwŁ, *Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich po Janie Gottliebie Frydrych w Kollonyi Adamowie zmarłym pozostałych*, sygn. 1 [dalej: *Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich po Janie Gottliebie Frydrych*], s. 5 (1844 r.). Podobnie: SPwŁ: *Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich po Jozefie Melchiorze Kochler we Wsi Babicach zmarłym pozostałych*, sygn. 2 [dalej: *Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich po Jozefie Melchiorze Kochler*], s. 13 (1847 r.); *Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich Fabianna Sebastyanna i Mikołaja po niegdy Janie Wałęsińskim rolniku w Mieście Zgierzu zmarłym, pozostałych*, sygn. 7 [dalej: *Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich Fabianna Sebastyanna i Mikołaja po niegdy Janie Wałęsińskim*], s. 5 (1849 r.); *Akta Opieki nieletnich po małżonkach Hoffman pozostałych*, sygn. 24, k. 19 (1866 r.).

¹⁷² SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 20.

¹⁷³ Np.: SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Nejjfeld*, sygn. 41, k. 54 (1874 r.).

¹⁷⁴ W aktach łęczyckich natrafiamy na jeden przypadek, gdy protokół z posiedzenia nie był podpisany przez przewodniczącego: SPpŁ, *Akta Opiekuńcze nad nieletnią Krystyną Wizer po s. P. Małżonkach Krystofie i Maryannie z Rysków Wizer*, sygn. 21 [dalej: SPpŁ, *Akta Opiekuńcze nad nieletnią Krystyną Wizer*], k. 33-35 (1824 r.).

¹⁷⁵ Zespół nr: 53, „Sąd Pokoju w Łodzi” obejmuje akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego i Sądu Pokoju w Łodzi.

ckim, zgierskim i łódzkim, tylko w 100 prezydował sędzia pokoju (35%).
Szczegółowy wykaz posiedzeń rad rodzinnych odbytych przez poszczegól-
nych przewodniczących zawierają dwie umieszczone niżej tabele.

Tabela 3

Ilość odbytych posiedzeń przez poszczególnych przewodniczących pod powagą Sądu Pokoju Powiatu/Okręgu Łęczyckiego			
L. p.	Przewodniczący	Liczba posiedzeń rad rodzinnych	rok
1	Antoni Grabski podsędek	2	1809
2	Franciszek B. sędzia pokoju	1	1810
3	Stanisław Stępowski sędzia pokoju	20	1813-1824
4	Wojciech Byszewski sędzia pokoju	15	1810-1821
5	Jakub Turowski podsędek	61	1820-1848
6	Józef Miroszewski podsędek	1	1814
7	Gałczyński sędzia pokoju	2	1830
8	W. Głoskowski sędzia pokoju	7	1836-1847
9	Gotarkowski sędzia pokoju	1	1849
10	Józef Byszewski sędzia pokoju	1	1833
11	Lessewski sędzia pokoju	5	1847-1851
12	Przysiecki Podsędek	2	1848-1849
13	Radzicki sędzia pokoju	2	1854-1856
14	M. B. ¹⁷⁶	1	1845
15	Sędzia pokoju	4	-
Inne		3	-
Razem		128	1809-1856

Tabela 4

¹⁷⁶ Niewyraźny podpis utrudnił identyfikację.

Ilość odbytych posiedzeń przez poszczególnych przewodniczących pod powagą Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego i Łodzi			
L. p.	Przewodniczący	Liczba posiedzeń rad rodzinnych	Przedział czasowy
1	Laskowski podsędek	7	1844-1850
2	L. Ostrowski sędzia pokoju	3	1848
3	Strzałkowski sędzia pokoju	6	1856-1861
4	J. Piasecki podsędek	36	1855-1874
5	K. Zieliński podsędek	65	1864-1876
6	Gotarkowski sędzia pokoju	5	1867-1873
7	J. Wężyk sędzia pokoju	14	1868-1875
8	Zachert sędzia pokoju	10	1867-1876
9	Michał Orzechowski sędzia pokoju	5	1874-1875
10	Skrzyński sędzia pokoju	1	1863
11	Sędzia pokoju	1	-
12	Podsędek	4	-
Razem		157	1844-1876

1.1. Okoliczności mające wpływ na ustalenie właściwego urzędnika

Do 1825 r. jedynie właściwym urzędnikiem do prezydowania w radzie rodzinnej był sędzia pokoju (lub zastępujący go podsędek) miejsca zamieszkania pupila. Po wejściu w życie KCKP pojawiła się konieczność wstępnego rozstrzygnięcia o właściwym do funkcjonowania rady rodzinnej forum. W zależności od wartości majątku pupila mógł to być sąd pokoju (opieka większa) albo burmistrz, prezydent względnie wójt (opieka mniejsza)¹⁷⁷.

— — —
¹⁷⁷ Art. 406 KN (386 KCKP).

–Wartość i rodzaj majątku pupila

W 1825 r. ustawodawca wyłączył opieki ubogich pupili spod jurysdykcji sądów pokoju¹⁷⁸. Odtąd wartość majątku pupila i jego rodzaj były kryterium, decydującym o właściwości organu, pod którego nadzorem funkcjonowała opieka. Jeżeli małoletni był właścicielem nieruchomości, wówczas opieka powinna być urządzona pod powagą sądu pokoju. Jeżeli majątek składał się tylko z ruchomości, o właściwości przewodniczącego decydowała jego wartość. W opiece, w której majątek był niższy od ustawowo przewidzianego progu (wartość majątku poniżej 10.000 zł, albo roczny dochód z majątku nie przekraczający 500 zł), rada rodzinna odbywała się pod prezydencją burmistrza lub prezydenta w mieście, względnie wójta na wsi¹⁷⁹. Rozwiązanie to miało uwolnić biedniejszych od niepotrzebnych kosztów i formalności. W praktyce w niektórych przypadkach oszacowanie majątku było długotrwałe. Niekiedy dopiero po spisaniu pozostałości można było stwierdzić, czy opieka ma być ustanowiona przy udziale sądu, czy też przez władzę administracyjną. Podstawowym środkiem dowodowym przy badaniu właściwości organu był zatem spis inwentarza. W 1870 r. pisarz sądu pokoju, po lewej stronie wniosku o zwołanie rady rodzinnej nieletnich Langhof umieścił notę, następującej treści: *Zaznaczam z urzędu, że (...) matka nieletnich okazała mi spis inwentarza majątku po mężu jej (...) dnia 3/15 Lipca 1868 roku przez Rejenta Jaworskiego w Łodzi sporządzony, - i z tego spisu okazuje się, że masa czysta majątku wynosi R sr. 2.202 kop. 75*¹⁸⁰.

Innym razem we wniosku o zwołanie rady rodzinnej nieletnich Goldstejn w 1870 r. skierowanym do sądu pokoju, matka oświadczyła: *upraszam o wyznaczenie terminu do zwołania Rady rodzinnej, która w Przesław: Sądzie odbyć się winna, z przyczyny że majątek spadkowy męża mego przenosi R sr: 1.500*¹⁸¹.

¹⁷⁸ Art. 386 KCKP: *Na Radzie rodzinyey przydować będzie Sędzia, Prezydent, Burmistrz lub Wójt, do których należało zwołanie Rady rodzinyey, z głosem stanowczym, i w przypadku równości zdań przeważającym.*

¹⁷⁹ Art. 374 KCKP: *Jeżeli do małoletniego nie należy majątek nieruchomy ziemski, prawem własności albo zastawu, ani dzierżawa dóbr ziemskich lub folwarku, Rada rodzinna zwołaną będzie po miastach przez miejscowego Prezydenta lub Burmistrza, a po wsiach przez miejscowego Wójta. Gdy się z inwentarza majątku okaże, iż Masa czynna majątku wynosi dziesięć tysięcy złotych, albo czyni pięćset złotych rocznego dochodu, Prezydent, Burmistrz lub wójt winien zaraz uwiadomić Sąd właściwy; który Radę rodzinną zwoła w celu urzędzenia opieki podług przepisów Sądom służących.*

¹⁸⁰ SPwŁ, *akta Opieki nieletnich Langhof*, sygn. 44, k. 1.

¹⁸¹ SPwŁ, *akta Opieki nieletnich Goldstejn*, sygn. 46, k.1.

Gdyby majątek małoletniego w trakcie sprawowania opieki objął dobra ziemskie lub uległ zwiększeniu powyżej przewidzianej granicy, czy to przez otwarcie spadku należnego małoletniemu, czy też w skutek darowizny albo innego przysporzenia, wówczas opieka powinna funkcjonować pod nadzorem sądu¹⁸².

Takie wypadki spotykamy w praktyce. Np. w aktach Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego natrafiamy na wniosek, w którym suplikant powołał się na śmierć matki pupili, jako okoliczność mogącą mieć wpływ na zmianę wartości ich majątku¹⁸³. W przypadku przejęcia nadzoru nad opieką przez sędziego pokoju, do akt opiekuńczych załączano wypisy wierzytelne protokołów rad rodzinnych odbytych np.: pod prezydencją burmistrza¹⁸⁴, bądź przesyłano oryginalne akta¹⁸⁵. Np. 11/23 marca 1848 r. sąd polecił wójtowi nadesłanie akt i pouczył o jego niewłaściwości. W aktach opiekuńczych znajdujemy następującą adnotację: *Gdy zaś W^z Woytowi wiadomo, iż tam gdzie nieruchomości iaka istnieje, iuż przechodzi Jego attrybucyą, nie jest władny w takim razie żadney Rady przedsiębrać, Dla tego Wzywa Go nineyszem aby Akta z wszelką czynnością Opieki nieletnich Banasz przez siebie dziaalaną dotyczące, natychmiast Sądowi Naszemu nadesłał – Gdyż w razie naymnieyszej zwłoki, Sąd byłby zpowodowany okolicznością ninieyszą za ukaraniem W^z Wóyta w przedmiocie niewłaściwego wdawania się w czynności Sądowe Trybunałowi Cywilnemu przedstawić*¹⁸⁶.

— — —
¹⁸² Art. 388 KCKP: *Gdy małoletniemu względem którego zwołanie Rady familynyj do Prezydenta, Burmistrza lub Wóyta należało, przybędzie majątek nieruchomy ziemski, prawem własności lub zastawy, albo dzierżawą dóbr ziemskich lub folwarku, albo na koniec majątek, któryby z dawnym połączony dziesięć tysięcy złotych wynosił, lub pięćset złotych dochodu rocznego czynił, wtedy powinna być zwołana przez Sąd Rada familyna, i podług przepisów Sądowi służących urządzona opieka, która do dawnego i do przybyłego majątku rozciągać się będzie.*

¹⁸³ SPPL, Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki po Melchiorze i Apolonii Nużkiewiczów Małżonków w Grzegorzewie, sygn. 32 [dalej: Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki po Melchiorze i Apolonii Nużkiewiczów], k. 8 (1833 r.).

¹⁸⁴ Przykładowy wypis protokołu posiedzenia odbytego w październiku 1852 r. (SPPL, Akta Sądu Pokoju w Łęczycy dotyczące się nieletnich Hartfik, sygn. 45, k. 1-3).

¹⁸⁵ Np.: SPwŁ: Akta Opieki nieletnich Schnejder, sygn. 31, k. 1-8 (1866 r.); Akta Magistratu Miasta Łodzi Tyczące się Ustanowionej nad nieletniemu Ottonem i Emilią rodzeństwem Hoffman po zmarłym Augustcie Hoffman Stolarzu pozostałemu, sygn. 62, [dalej: Akta Magistratu Miasta Łodzi Tyczące się Ustanowionej nad nieletniemu Ottonem i Emilią rodzeństwem Hoffman], k. 1-11 (1862 r.).

¹⁸⁶ SPwŁ, Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich Jana Ferdynanda, Jana Gottlieba i Anny Pauliny, po niegdyś Augustynie Banasz Czynszowniku we Wsi Dziażanowie Gminie Beldów zmarłym pozostałych dzieci, sygn. 6 [dalej: Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich Jana Ferdynanda, Jana Gottlieba i Anny Pauliny, po niegdyś Augustynie Banasz], s. 7.

23 marca/4 kwietnia 1848 r. wójt w odpowiedzi na odezwę sądu tłumaczył się: *po przekonaniu się naocznie, że przechodzi Atrybicya do działania, oznajmionem zostało, ażeby do właściwego Sądu udali się, a wtenczas będąc słabym, mówiłem, że z prawa zawsze Matka jest główną Opiekunką, zaś ażeby gospodarstwo nieuległo uronieniu, a dzieci miały swą pewność, Michał Hayne może być podopiecznym, jednakowoż Sądownie czyn ten musi być dopełniony – w Prawdzie miałem przedstawić Przę: Sądowi lecz choroba coraz bardziej powiększała się a nade wszystko że z końcem Miesiąca Czerwca 1846 r. poprzestałem trudnienia się woytem tej Gminy*¹⁸⁷. Sąd polecił wójtowi 25 kwietnia/7 maja 1848 r.: *aby (...) pozostałe wdowie, wraz z Michałem Hayne w interesie opiekuńczym natychmiast w Sądzie tutejszym stawić się polecił, i skutku dopilnował*¹⁸⁸.

Informacja o niewłaściwym zakwalifikowaniu opieki jako mniejszej, trafiała niekiedy do sądu pokoju bezpośrednio od opiekuna bądź podopiecznika. Taki przypadek miał miejsce między innymi w 1866 r. Sąd Pokoju Okręgu Zgierskiego wystosował do Prezydenta miasta Łodzi następującą odezwę: *Karól Jan Sznajder wniósł do Sądu tutejszego żądanie – aby akta opieki nad nieletnimi dziećmi po bracie jego Jakóbie Filipie Sznajder pozostałymi w magistracie założone były ściągnięte do Sądu, i aby w tych dalsze czynności z przyczyny, iż majątek nieletnich przenosi Rsr. 1.500 – w myśl Art. 374 K.C.P. pod powagą Sądu były przedsiębrane: – zatem ma honor wezwać W^z Prezydenta, aby rzeczona Akta Opieki Sądowi tutejszemu do dalszego działania odstąpić raczył. Suplikantem był przydany opiekun nieletnich, który swój wniosek uzasadnił w sposób następujący: *gdy iednak pozostałość nieruchoma i ruchoma znacznie przewyższa Summę rubli 1.500 Rada więc powinna być odbytą w Sądzie, a Spis dopełniony przez Rejenta. W odpowiedzi Prezydent przesłał uchwałę rady familijnej ustanawiającą opiekę nad nieletnimi Szneider*¹⁸⁹.*

Niekiedy burmistrz sam przekazywał opiekę, która przekraczała jego kompetencje. Np.: Burmistrz Miasta Dąbia 7/19 grudnia 1843 r. pisał do Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego: *Zrobiłem Spis Inwentarza całej pozostałości – że zaś po spieniężeniu niektórych ruchomości (...) obliczeniu Spisu okazało się, że Massa przenosi Rsr. 1500; w zastosowaniu się zatem do Str: 374 Prawa w Dzienniku Tomie X umieszczonego – wedle którego dalsze postępowanie należy do właściwego Sądu Okręgowego przyłączając*

¹⁸⁷ *Ibidem*, s. 8-11.

¹⁸⁸ *Ibidem*, s. 11-16.

¹⁸⁹ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Schnejder*, sygn. 31, k.1-2.

*Wypis Aktu Rady familijnej Kopia Spisu Inwentarza tudzież protokołu Licytacyjnego*¹⁹⁰.

W 1874 r. matka zwołała radę familijną pod powagą sądu. Uzasadniła to w sposób następujący: *Po pierwszym jej mężu (...) ojcu nieletnich, jak przekonywa spis inwentarza majątku dnia 15/27 Czerwca 1862 roku przez Prezydenta m. Łodzi sporządzony, pozostał majątek, tylko rubli 179 kop. 24 wynoszący i dlatego opieka nad Nieletnimi jej dziećmi urządzoną była w Magistracie m. Łodzi i ona Uchwałą rady familijnej tam dnia 13/25 Czerwca 1862 roku nastąpioną utrzymaną była przy opiece głównej, a na przydanego opiekuna był wybrany (...) dziad nieletnich. Obecnie (...) nie żyje, a matka nieletnich weszła w powtórne związki małżeńskie z Samuelem Majer,- a że po (...) dziadzie nieletnich otworzył się spadek i z tego na nieletnich jego wnuków na wstępie z imion i wieku wymienionych wypada z działów majątku summa rubli 2. 116 kop. 13 ½; - zatem zachodzi potrzeba ustanowienia opieki w Sądzie i upoważnienia jej do przyjęcia imieniem nieletnich spadku*¹⁹¹.

Nadzór nad właściwością organu przewodniczącego radzie sprawował Trybunał Cywilny I Instancji¹⁹². Akta opiekuńcze zawierają przykłady ingerencji trybunału w tym zakresie. W sprawie przeniesienia akt opieki do organu właściwego ingerowali obrońcy. Np.: 19/31 XII 1852 r. Trybunał Cywilny Guberni Warszawskiej zawiadomił Starzyńskiego, obrońcę sądu pokoju, że wskutek jego prośby, polecił burmistrzowi przesłanie akt¹⁹³.

Trybunał Cywilny Guberni Warszawskiej zawiadomił w 1866 r. Sąd Pokoju Okręgu Zgierskiego o podjęciu decyzji w sprawie przeniesienia opieki nieletnich Hoffmanów z Magistratu Miasta Zgierza do sądu. W zawiadomieniu napisano: *Zawiadamia Sąd Pokoju że trybunał Decyzją*

¹⁹⁰ SPPL, *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki po niegdy Abrahamie Glücksman nad pozostałymi małoletnimi dziećmi*, sygn. 39 [dalej: *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki po niegdy Abrahamie Glücksman*], k. 1. Podobnie: SPPL, *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki nad Nieletnimi po śp. Jakobie Lange w Dąbiu zmarłym pozostałymi dziećmi*, sygn. 40 [dalej: *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki nad Nieletnimi po śp. Jakobie Lange*], k. 1 (1846 r.).

¹⁹¹ *Akta Magistratu Miasta Łodzi Tyczące się Ustanowionej nad nieletniemy Ottonem i Emilią rodzeństwem Hoffman*, k. 13-14.

¹⁹² Gdyby pod nadzorem sądu pokoju odbywały się rady familijne, nie podlegające jego jurysdykcji, wówczas Trybunał powinien niezwłocznie donieść o tym Komisji Rządowej Sprawiedliwości. (K. R. S. 30 listopada/12 grudnia 1842 r. N. 14196). S. Zawadzki, *op. cit.*, t. I, 1860, s. 229.

¹⁹³ SPPL, *Akta Sądu Pokoju w Łęczycy tyczące się nieletnich Hartfik*, sygn. 45, k. 11.

datty dzisiejszej postanowił przeniesienie akt opieki (...) z Magistratu Miasta Zgierza do Sądu Pokoju i jednocześnie zalecił temuż Magistratowi aby też akta niezwłocznie gdzie należy odesłał¹⁹⁴. Konsekwencją było uznanie przez Trybunał poprzednio podjętych uchwał rady za nieważne. O takim skutku poinformowano radę rodzinną zgromadzoną na pierwszym posiedzeniu pod powagą sądu. W protokole pojawiła się informacja, że jednak *Decyzją Trybunału Cywilnego Guberni Warszawskiej w Warszawie dnia 12/24 Marca r. b. wydaną z przyczyny, że masa czynna majątku nieletnich przenosi Rubli Sr. 1.500, - czynność w Magistracie miasta Zgierza przez Prezydenta popełniona uznana jest za nieważną, teraz zatem wypada w Sądzie ustanowić nową opiekę*¹⁹⁵.

– Miejsce zamieszkania pupila

Rada rodzinna powinna być zwoływana przez sędziego pokoju właściwego ze względu na miejsce zamieszkania nieletnich przed urządzeniem opieki¹⁹⁶, a nie ze względu na miejsce położenia nieruchomości czy też zamieszkania opiekuna głównego¹⁹⁷. Przy przygotowywaniu projektu KCKP zwrócono uwagę na negatywne skutki, z jakimi mogłaby się wiązać zmiana tej zasady. Gdyby np.: opiekun przeniósł się razem z pupilem poza okręg (w którym została urządzona opieka), mógłby utrudnić członkom rady i opiekunowi przydanemu zarówno udział w posiedzeniach rady, jak i wgląd w interesy małoletniego¹⁹⁸.

Jedynie, gdy opiekun pełnił swoje obowiązki z mocy prawa albo został ustanowiony testamentem, rada rodzinna powinna być zwołana w okręgu, w którym mieszkał opiekun¹⁹⁹. Uzasadniano tę regułę powstaniem opieki jeszcze przed zwołaniem pierwszej rady rodzinnej²⁰⁰.

¹⁹⁴ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich po małżonkach Hoffman pozostałych*, sygn. 24, k.1.

¹⁹⁵ *Ibidem*, k. 18.

¹⁹⁶ Art. 373 KCKP: *Rada rodzinna zwołana będzie przez Sąd miejsca gdzie małoletni przed urządzeniem opieki ostatnie miał zamieszkanie, na żądanie i dopilnowanie krewnych małoletniego, jego wierzycieli, lub innych stron interessowanych, a nawet i z urzędu bez takowego żądania; każdy jest mocen zawiadomić Sąd o zdarzeniach, urzędzenia opieki wymagających.*

¹⁹⁷ H. Chwalibóg, *Wykład Kodexu Postępowania Cywilnego, Przegląd Sądowy, Pismo popularno-naukowe poświęcone Teorii i praktyce prawa* [dalej: *Wykład Kodexu Postępowania Cywilnego*], t. XVI, Warszawa 1872, s. 11-13.

¹⁹⁸ M. Godlewski, *op. cit.*, s. 480; D. Skurzalski, *Jurisprudencja Cywilna systematycznie ułożona*, Warszawa 1895 r., s. 23.

¹⁹⁹ K. S. Zachariae, *op. cit.*, s. 323.

²⁰⁰ Art. 390 KN: *Po ustaniu małżeństwa przez śmierć naturalną lub cywilną jednego z małżonków, opieka nad dziećmi małoletnimi nieusamowolnionymi należy z samego prawa do pozostałego przy życiu ojca lub matki.* Po 1825 r. materię tę regulował art. 349 KCKP.

W praktyce reguła ta obowiązywała i na wniosek rodzica przenoszono opiekę z jednego okręgu do drugiego. Np. 6/18 czerwca 1839 r. Sąd Pokoju Powiatu Kowalewskiego, po otrzymaniu rozporządzenia Trybunału przesłał Sądowi Pokoju Powiatu Łęczyckiego akta opieki nieletnich Trzebuchowskich²⁰¹. Rozporządzenie Trybunału Cywilnego Pierwszej Instancji Guberni Mazowieckiej Nr 199 brzmiało: *Powodowany prośbą Teresy Trzebuchowskiej z dnia 31 Marca/12 Kwietnia r. b. rozporządził w dniu dzisiejszym przeniesienie akt nieletnich Trzebuchowskich z Sądu Pokoju Ptu Kowalewskiego, do Sądu Pokoju Ptu Łęczyckiego, a to celem dalszej teyże Opieki nieletnich w Powiecie Łęczyckim pertraktacji (...) Trybunał bowiem Przychylając się do żądania podaiącey, miał tylko na celu uchronienie nieletnich od niepotrzebnych Kosztów i dogodność dla Opieki*²⁰².

Takie zdarzenie miało również miejsce w 1868 r., kiedy przeniesiono opiekę z Sądu Pokoju Okręgu Brzezińskiego do Sądu Pokoju w Łodzi. Matka wówczas po zawarciu nowego związku małżeńskiego, przeprowadziła się wraz z dziećmi do Łodzi. Opiekunka zwróciła się do trybunału o przeniesienie akt opiekuńczych do bliższego sądu. Prezes Trybunału Cywilnego w Warszawie 20 kwietnia/2 maja 1868 r. pisał do Sądu Pokoju w Łodzi: *Na skutek prośby Antoniny (...), przesyła Sądowi Pokoju Akta Opieki nieletnich Ludwika i Heleny Lebelt z vol: 1- fol 43 składające się do dalszego postąpienia*²⁰³.

1.2. Okoliczności dające podstawę przejścia opieki

Prawo przewidywało możliwość wyłączenia przewodniczącego. Sędzia mógł ulec wyłączeniu ze składu rady rodzinnej jedynie na podstawie art. 414 KCKP, ustępu 7. Chodziło o sytuacje gdyby on albo jego wstępni, zstępni lub żona byli z małoletnim w sporze. Ustawodawca wprowadzając taki przepis próbował uchronić pupila i jego majątek przed ewentualnym uszczerbkiem²⁰⁴.

²⁰¹ SPpL, *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego w Gubernii Mazowieckiej dotyczące się uregulowania opieki nad nieletnimi po zmarłym Bonawenturze Trzebuchowskim pozostałymi dziećmi*, sygn. 36 [dalej: *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego w Gubernii Mazowieckiej dotyczące się uregulowania opieki nad nieletnimi po zmarłym Bonawenturze Trzebuchowskim*], k. 1.

²⁰² Ibidem, k. 1-3.

²⁰³ SPwŁ, *Akta Sądu Pokoju w Łodzi dotyczące Opieki nad nieletnimi Ludwikiem i Heleną Lebelt*, sygn. 20, k. 44.

²⁰⁴ *Rozbiór pytań z prawa cywilnego*, GSW, nr 9, s. 72.

W 1876 r. na łamach GSW w rubryce „Rozbiór pytań z prawa cywilnego” pojawiło się pytanie, czy sędzia – krewny lub powinowaty nieletnich może przewodniczyć w tej radzie. Odpowiedź była twierdząca. Napisano: *interes społeczny, którego przy tych obradach sędzia pokoju przestrzegać winien, nie zostaje bynajmniej w sprzeczności z interesem nieletnich: i owszem właśnie w zabezpieczeniu tego ostatniego polega; przywiązanie więc do nieletnich, ze związków rodzinnych wypływające, powinny tu być dla sędziego jedną więcej pobudką do ścisłego wypełniania swoich obowiązków*²⁰⁵. Nawet w przypadku gdyby przewodniczący pozostawał w stosunku pokrewieństwa zarówno z pupilem jak i z opiekunem: *Zaprzeczycь wprawdzie nie podobna, że sędzia, zostający w pokrewieństwie nie tylko z nieletnimi, ale i z opiekunem - jak to się zdarza najczęściej - chcąc zadosyć uczynić swojemu żądaniu znajdzie się nieraz w konieczności dać głos swój przeciw życzeniom krewnego swego - opiekuna, zwłaszcza, gdy cel ich z dobrem nieletnich nie da się pogodzić, co - niestety nie należy bynajmniej do faktów rzadkich. Ale w tem samym położeniu będą w tym razie wszyscy inni krewni członkami rady familijnej będący. Jeżeli mimo to prawodawca powołał ich do składu zwierzchności opiekuńczej nie lękając się z ich strony szkodliwej dla nieletnich stronności, którego na czele owej zwierzchności postawił, który dając się powodować takiej występnej stronności, pogwałcałby aż dwa obowiązki*²⁰⁶.

Prezydujący w radzie familijnej burmistrz, prezydent czy też wójt, mógł w pewnych okolicznościach, rodzących wątpliwość co do bezstronności, podlegać wyłączeniu. Np.: w sytuacji, gdy przewodniczący był dzierżawcą nieruchomości stanowiącej własność pupili. W aktach łączących natrafiamy na przypadek wyłączenia burmistrza. 15 kwietnia 1833 r. rada familijna nieletnich Nużkiewiczów, obradująca pod powagą sądu, poddała w wątpliwość bezstronność burmistrza Grzegorzewa, stwierdzając: *Zważywszy daley, że burmistrz Miasta Grzegorzewa posiada Dom Nieletnich Nuszkiewiczów iest w tym przedmiocie interesowany*²⁰⁷.

Jeżeli zmarły sam był wójtem czy burmistrzem, wówczas interes pupila wymagał przejścia sprawy przez sąd²⁰⁸.

205 *Ibidem*, s. 72.

206 *Ibidem*.

207 *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki po Melchiorze i Apolonii Nużkiewiczów*, k. 8.

208 M. Godlewski, *op. cit.*, s. 441, 481-482.

2. CZŁONKOWIE RADY FAMILIJNEJ

Prawo określając kto nie mógł być członkiem rady familijnej²⁰⁹, wskazywało kręgi osób, spośród których rekrutować się mieli członkowie – to przede wszystkim najbliżsi krewni i powinowaci pupili. Połowa z nich miała pochodzić z linii macierzystej, a połowa z linii ojczystej²¹⁰. W razie konieczności nie należało uzupełniać miejsca członka z linii macierzystej krewnym z linii ojczystej²¹¹.

Prawo nie wskazywało jednoznacznie trybu doboru członków dopuszczając: zgłoszenie się osoby uprawnionej na posiedzenie rady familijnej, zaproponowanie składu rady przez osobę inicjującą jej zwołanie, a nawet dobór członków „na łapankę” przez organ uprawniony. Nie było też precyzyjnie wskazanej drogi powoływania członków i nieraz Sąd Pokoju zarządzał, aby pisarz wykorzystując protokoły dotychczas zwołanych rad familijnych i listę członków wskazanych przez suplikanta, wybrał z nich najbliższych krewnych i powinowatych, i tych wezwał na posiedzenie rady familijnej. Biorąc pod uwagę sposób doboru członków do konkretnego posiedzenia rady familijnej, można ich podzielić na dwie kategorie: wezwanych²¹² i przybranych²¹³.

Liczbę członków rady familijnej ograniczono w kodeksie francuskim do sześciu²¹⁴. Było to uzasadnione zarówno ze względu na koszty, z jakimi wiązałoby się wzywanie wszystkich czy większej liczby krewnych, jak również z uwagi na problemy z utrzymaniem porządku podczas obrad. Ustawodawca dopuścił możliwość zwiększenia liczby członków, gdyby pupil miał liczne rodzeństwo. Wówczas wszyscy bracia i mężowie siostr mieli prawo uczestniczyć w zjeździe²¹⁵. Pierwszeństwo uczestniczenia w radzie mieli też wstępni. Prawo rezerwowało dla nich dwa miejsca²¹⁶. Do składu należały krewnie wstępne, jak również wstępni płci męskiej, nawet wówczas, gdy się od sprawowania opieki skutecznie wymówili²¹⁷.

²⁰⁹ Art. 442 KN (414 KCKP).

²¹⁰ Art. 407 KN (375 KCKP).

²¹¹ M. Godlewski, *op. cit.*, s. 487.

²¹² Art. 407-410 KN, S. Zawadzki, *op. cit.*, t. I, s. 27-28.

²¹³ Art. 414 KN (384 KCKP).

²¹⁴ Podobnie materię tę regulował po 1825 r. art. 374 KCKP.

²¹⁵ Art. 408 KN: *Tylko bracia rodzeni małoletniego i mężowie siostr rodzonych nie są wyłączeni przez ograniczenie liczby w artykule poprzedzającym oznaczonej. Jeżeli ich jest sześciu, albo i więcej, wszyscy będą członkami rady familijnej, którą składać będą sami z wdowami po wstępnych pozostałymi i z wstępniemi ważnie od opieki wymówionymi, jeżeli ci się znajdują. Jeżeli w mniejszej są liczbie, przywołanemi będą inni krewni tylko do uzupełnienia składu rady*

²¹⁶ M. Godlewski, *op. cit.*, s. 488.

²¹⁷ A. Okolski, *op. cit.*, s.174.

2.1. Kwalifikacje członka rady familijnej

Członkami rady familijnej mogły być tylko osoby pełnoletnie, które korzystały z pełnej zdolności do czynności prawnych²¹⁸. W protokołach rad familijnych znajdujemy przykłady respektowania tego wymogu. Np. 16/28 października w 1871 r. przy sprawdzaniu obecności sędziego stwierdził brak Józefa (krewnego pupila), *który jest nieletnim, a tem samem członkiem rady familijnej być nie może*²¹⁹.

Członkiem rady familijnej nie mógł zostać również ten, kto uległ śmierci cywilnej²²⁰. Do składu nie mogły należeć także osoby ubezwłasnowolnione, osoby pozostające w sporze z małoletnim (ustawodawca chciał uniknąć sytuacji, w której jedna osoba występowałaby po dwóch stronach sporu)²²¹.

Członkami rady familijnej nie mogły być również, co do zasady, kobiety²²². Ustawodawca wprowadził jednak wyjątek od tej reguły na rzecz matki, pozostałych wstępnych²²³ i opiekunki dobrowolnej²²⁴. Kodeks francuski przewidywał takie uprawnienie nawet dla wdów, które pozostały po wstępnych. KCKP zapewnił ten przywilej wyłącznie wstępnym, które pozostawały wdowami²²⁵.

218 Art. 442 KN: *Nie mogą być opiekunami, ani członkami rady familijnej: 1) Małoletni, wyjąwszy ojca lub matkę; 2) Pozbawieni własnej woli; 3) Kobiety, wyjąwszy matkę i wstępne; 4) Wszyscy ci, którzy sami, albo których ojciec lub matka, mają z małoletnim sprawę, przez którą stan tegoż małoletniego, jego majątek lub znaczna część jego majątku jest zagrożona.* Po 1825 r. materię tę regulował art. 414 KCKP.

219 SPwŁ, *akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 32.

220 Art. 25 KN: *Przez śmierć cywilną traci skazany własność całego majątku jaki posiadał: spadek po nim otwiera się dla jego następców, na których majątek jego przechodzi w takim samym sposobie, jak gdyby umarł naturalnie i bez testamentu. Niemoże już żadnego spadku odziedziczać, ani przenosić na innych pod tym tytułem majątków, jakie później nabył. Nie może rozporządzać swoim majątkiem, w całości lub w części, bądź przez darowiznę między żyjącymi, bądź przez testament, ani pod tym tytułem przyjmować, chyba tylko na alimenty. Niemoże być mianowany opiekunem, ani wpływać do czynności dotyczących opieki (...).* Po 1825 r. materię tę regulował art. 21 KCKP.

221 Art. 442 KN (414 KCKP).

222 Dopiero w 1921 r. wydana została ustawa, mocą której kobiety dopuszczono do składu rad familijnych na równi z mężczyznami (art. 14-16 Ustawy z 1 VII 1921 r.). Patrz: Wstęp, punkt 3.

223 Art. 442 KN.

224 Art. 414 KCKP.

225 Art. 377 KCKP: *Tylko bracia rodzeni małoletniego, i mężowie żyjących siostr rodzonych nie są wyłączeni przez ograniczenie liczby w art. 375. postanowionej. Jeżeli ich jest sześciu albo i więcej, wszyscy będą członkami Rady familijnej, którą składać będą sami z wstępnymi płci żeńskiej w stanie wdowieńskim żyjącymi, i z wstępnymi płci męskiej*

Na ten temat wypowiedziano się również na łamach GSW: *Ciotka ta ani Opiekunką ani członkiem rady familijnej być nie mogła, ponieważ prawo nasze wyraźnie odsuwa kobiety, z wyjątkiem matki i babki, od sprawowania podobnych obowiązków*²²⁶.

W praktyce ta zasada była w pełni respektowana. W 119 opiekach nie zdarzyła się sytuacja, aby kobieta wchodziła w skład rady familijnej. W posiedzeniach brały udział opiekunki główne²²⁷ i krewne wstępne²²⁸. Niekiedy w posiedzeniu rady familijnej brała udział macocha nieletnich²²⁹, ale odróżniano wyraźnie uczestnictwo w posiedzeniu od członkostwa w radzie familijnej.

Prawodawca nie zezwalał wybierać na członków cudzoziemców w opiekach nad małoletnimi Polakami²³⁰, z wyjątkiem okoliczności opisanych w art. 11 i 12 KCKP²³¹. GSW zamieściła artykuł poświęcony

— — —
nawet od opieki ważnie wymówionemi. Jeżeli zaś w mniejszej są liczbie, przywróconemi będą do uzupełnienia Rady inni krewni lub powinowaci, a to według porządku art. 375 ustanowionego.

²²⁶ A. Suligowski, *Kwestya ustanowienia opieki nad nieletnią cudzoziemką*, GSW, nr 18, Warszawa 1874, s. 139-140.

²²⁷ Np.: SPPL: *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki Nieletnich po niedy Ignacem Duninie*, sygn. 28, k. 4-5 (1830 r.); *Akta dotyczące się Opieki Nieletnich Czarneckich po Julianie Czarneckim pozostałych Dzieci*, sygn. 31, k. 12-13 (1832 r.); *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Opieki nad Nieletniemi dziećmi po Teodorze Ostrowskim*, k. 2-3 (1843 r.). SPwŁ: *Akta opieki nad Nieletniemi po Wilhelmie Edwardzie Zachert*, sygn. 37, k. 2-3 (1869 r.); *Akta opieki nieletnich Perli Landau*, sygn. 40, k. 2-3 (1869 r.); *Akta Opieki nieletnich Goldstejn*, sygn. 46, k. 2-3 (1870 r.).

²²⁸ Np.: SPPL, *Akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków Sp. J. W. Adama Wężyka Sukcesorów* [dalej: SPPL, *Akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków*], sygn. 9, k. 9-10 (1856 r.).

²²⁹ Np.: SPwŁ, *Akta nieletnich Dietsch*, sygn. 43, k. 1-2 (1870).

²³⁰ Art. 414 KCKP: *Nie mogą być opiekunami ani członkami Rady familijney: 1mo Małoletni, wyjąwszy oycę i matkę; 2do Pozbawieni własney woli z powodu niedołężności, pomieszczenia zmysłów, lub szaleństwa; 3tio Niewiasty, wyjąwszy matkę i wstępne w stanie wdowieńskim żyjące, i opiekunkę dobrowolną; 4to Osoby ślubom zakonnym poświęcone; 5to Cudzoziemcy w opiekach nad małoletniemi Polakami, jeżeli nie zachodzą okoliczności Art. 11 i 12 niniejszego kodexsu objęte; 6 to Niechrześcijanie nad chrześcijanami; 7mo Wszyscy ci, którzy sami albo których wstępni, zstępni, lub małżonek, mają z małoletnim sprawę, przez którą stan tegoż małoletniego, tego majątek cały, lub w znaczney części jest zagrożony.*

²³¹ Art. 11 KCKP: *Cudzoziemcy używać będą równie jak Polacy praw cywilnych, wyjąwszy jednak następujących: 1) Nie mogą być przypuszczeni do dobrodziejstwa odstąpienia dóbr. 2) Nie mogą być ani opiekunami, ani członkami rady familijnej w opiece nad Polakami poddanemi Królestwa Polskiego, wyjąwszy nad własnymi dziećmi i dalszemi zstępniemi. 3) Nie mogą być używani za świadków przy sporządzaniu aktów urzędowych. 4) Nie są wolni od przymusu osobistego w sprawach cywilnych, nawet w przypadkach, w których przeciw Polakowi poddanemu Królestwa Polskiego nie ma miejsca, jeżeli nie posiadają w Polsce odpowiadające ma-*

ustanowieniu opieki nad nieletnią cudzoziemką. Po śmierci ojca, który pochodził z Królestwa Hanoweru, jej matka przeniosła się z córką z guberni kijowskiej do Warszawy, gdzie pozostała do swojej śmierci (w 1872 r.). W okręgu nie było krewnych, toteż zebrała się rada rodzinna złożona z przyjaciół i znajomych zmarłej matki. Kilka miesięcy po ustanowieniu opieki Cesarsko-Niemiecki Generalny Konsulat w Warszawie wystosował do Prezesa Trybunału Cywilnego w Warszawie odezwę, w której zażądał przejęcia nadzoru nad nieletnią. Konsulat przedstawił między innymi następującą wątpliwość: *czy władzom zagranicznym, czy też tutejszym, służy prawo rozciągnięcia i ustanowienia opieki nad pozostałymi w Królestwie Polskiem po zmarłych cudzoziemcach dziećmi?* Konsulat uzyskał odpowiedź, że właściwe do ustanowienia opieki nad nieletnią są sądy pruskie. Toteż po zasięgnięciu opinii Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Berlinie, wystąpił o ustanowienie opieki przez sąd w Herzberg, jako właściwym miejscowo ze względu na urodzenie ojca nieletniej. Nieletnia mająca lat 16, czuła się w Warszawie dobrze, zdążyła się przywiązać do swojej ciotki. Jednak nie mogła zostać jeszcze usamowolniona, zatem jej zdanie nie miało znaczenia²³².

KCKP poszerzył ten katalog. Członkami rady rodzinnej chrześcijanina nie mogli być niechrześcijanie. Podobne ograniczenie dotyczyło osób, które złożyły śluby zakonne oraz duchownych wyznania ewangelicko-augsburskiego, jeżeli nie uzyskali zgody swojego konsystorza²³³.

Zgodnie z art. 445 KN, kto był *wyłączony od opieki, albo z niej złożony, ten członkiem rady rodzinnej być nie mógł*²³⁴. KCKP utrzymał tę zasadę²³⁵. Wezwany na członka do rady rodzinnej nieletnich Szamowskich, odpowiedział sądowi: *Gdy od opieki Małolet. Niegdy W. Ant. Szamowskiego oddalony zostałem, dla tego ani Członkiem Rady rodzinnej być*

— — —
jątku nieruchomego lub zakładu przemysłowego, albo jeżeli nie stawia dostatecznej rękojmi. Nadto, jeżeliby Polacy poddani Królestwa Polskiego, w którym kraju w używaniu praw cywilnych ograniczonemi być mieli, w tym razie, prawem wzajemności, poddani takiego kraju również o tyleż w Królestwie Polskiem w używaniu praw cywilnych ograniczonemi będą.

Art. 12 KCKP: *Przepisy artykułu poprzedzającego nie będą w niczym ubliżać traktatom jakie w tym względzie są lub będą zawarte.*

²³² A. Suligowski, *Kwestya ustanowienia opieki nad nieletnią cudzoziemką*, GSW, nr 18, Warszawa 1874, s. 139-140.

²³³ Art. 414 KCKP.

²³⁴ art. 445 KN.

²³⁵ Art. 417 KCKP: *Kto jest wyłączony od opieki, albo z niej złożony, ten członkiem rady rodzinnej być nie może.*

nie mam Prawa²³⁶. Jednakże, gdy rada rodzinna zwalniała opiekuna głównego czy też przydanego od dalszego sprawowania opieki na ich prośbę, wówczas taki był opiekun jako krewny niekiedy wchodził w skład rady rodzinnej²³⁷.

2.2. Członkowie wezwani

Członkami wezwanymi określano osoby, które zostały wezwane przez sąd do uczestniczenia w posiedzeniu rady rodzinnej, w charakterze jej członków. Sędzia nie wyznaczał sam członków rady rodzinnej²³⁸. Przy kreowaniu składu pomocne były listy członków załączane do prośb o zwołanie rady rodzinnej, jak również protokoły poprzednich posiedzeń²³⁹. 11 kwietnia 1816 r. bracia zmarłego ojca nieletnich wystosowali wnioski o zwołanie rady rodzinnej, w którym użyto następującego sformułowania: *Do skutku zaś Jey w myśl § 407 tegoż Kodeksu przedstawiamy na Członków z Linii Oyczystey (...) z Linij macierzystey*²⁴⁰.

Na początku posiedzenia sąd weryfikował zgodność składu rady rodzinnej z prawem²⁴¹. Świadczy o tym zamieszczenie w protokołach szczegółowej komparacji. Po której pojawiały się odpowiednie formułki.

²³⁶ SPPL, *akta opiekuńcze dotyczące się opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdy ś. P. Ontonem Szamowskim z Rogilewa*, sygn. 5, s. 45.

²³⁷ SPWL: *akta Sądu Pokoju w Łodzi dotyczące Opieki nad nieletnimi Ludwikiem i Heleną Lebelt*, sygn. 20, k. 49 (1868 r.); *akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 23 (1866 r.).

²³⁸ Sąd w rezolucji przychylając się do noty suplikanta wzywa: *Członki już raz na tej Radzie rodzinnej znajdujące się jako - SPPL, akta opiekuńcze dotyczące się opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdy ś. P. Ontonem Szamowskim z Rogilewa*, sygn. 5, s. 14 (1813 r.). W 1822 r. podsedek zarządził, aby pisarz wybrał spośród członków uczestniczących w poprzednich uchwałach 6 najbliższych krewnych i sporządził kurendę. (SPPL, *akta Opiekuńcze Nad pozostałymi Małoletnimi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3, s. 59).

²³⁹ SPPL, *akta Opiekuńcze dotyczące się Niewiarowskiej*, sygn. 23, k. 2 (1824 r.).

²⁴⁰ SPPL, *akta opiekuńcze nieletniej Julianny Zabokrzyckiej*, sygn. 7, k. 1.

²⁴¹ Np.: *iedni krewni jako i powinowaci, dla odległości miejsca znajdujący się, gdy (...) inne stawić się nie mogą za tym stosownie do Artykułu praw 409 w braku krewnych i powinowatych iak i Obywatele w teyże samej Gminie zamieszkali, dobrze znani, a z tą mieli związku przyjaźni, z niegdy Wżnym Stokowskim a dzisiejszych Małoletnich Oycem, są na Członków Rady Rodzinnej wezwani, i przez Sąd przyjęci, Po Czym Następujące Członki przystąpiły do ustanowienia opiekuna. SPPL, akta Opiekuńcze Nad pozostałymi Małoletnimi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3, s. 19 (1813 r.). Podobnie: SPPL, *akta dotyczące się zwołania Rady Rodzinnej nieletniego Izydora Śluckiego jedynego syna ś. p. Rafała Śluckiego*, sygn. 2 [dalej: SPPL, *akta dotyczące się zwołania Rady Rodzinnej nieletniego Izydora Śluckiego*], s. 56 (1817 r.).

Np.: w protokole z 3 marca 1818 r. odnotowano: *Jedni Krwią złączeni, drudzy za ścisłą Przyjaźnią z Zmarłym Oycem Nieletnich zażyli y podług Artykułu 409 Kodexu Cywilnego legalnie Komplet (...) Rady Familyiney składaiący uznanemi zostali*²⁴². Niekiedy wpisywano do protokołu krótką informację: *Rada familiyna w komplecie podług prawa*²⁴³; *Rada Familijna zebrana w komplecie prawem przepisnym*²⁴⁴.

2.2.1. Krewni i powinowaci pupila

Wśród najbliższych krewnych i powinowatych prawo wyróżniło braci pupili i szwagrów (mężów ich siostr). Tym osobom zagwarantowano udział w składzie rady niezależnie od ograniczeń wynikających z limitu przewidywanej przez prawo maksymalnej liczby członków²⁴⁵.

Gdyby jednak zbyt mało było najbliższych krewnych i powinowatych, aby skonstruować wymagane prawem kworum, do rady wzywano dalszych, zamieszkujących w okręgu, w którym mieszkali na stałe pupile. Prawo przewidywało trzy zasady przy wyborze członków rady familijnej. Pierwszą z nich była bliższosc stopnia pokrewienstwa, względnie powinowactwa. Prawo wyraźnie zastrzegło pierwszeństwo krewnego bliższego stopniem, przed dalszym, który by nawet tylko czasowo przebywał w okręgu. Art. 375 KCKP brzmiał: *Bliższy co do stopnia krewny lub powinowaty, chociażby czasowo tylko w okręgu Sądowym obecny, albo dobrowolnie przez pełnomocnika Stawiający, wylacza w każdym razie dalszych co do stopnia, chociażby stale w tym okręgu zamieszkałych krewnych*.

Druga zasada przewidywała pierwszeństwo krewnych przed powinowatymi²⁴⁶. Zgodnie z prawem francuskim, obowiązek wchodzenia do

²⁴² SPPL, *Acta Opiekończe dla Nieletnich pozostałych po Zmarłym Abrachamie Grinfeld, sygn. 10, k. 2*. Podobnie: SPPL, *Acta Opiekończe Nieletnich Felicjana y Melchiora Piaseckich, sygn. 12, k. 20* (1817 r.), 22 (1818 r.).

²⁴³ Np.: SPPL, *Acta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci, sygn. 14, s. 14* (1826 r.).

²⁴⁴ Np.: SPPL, *Acta Sądu Pokoiu Powiatu Łęczyckiego tyczące się Uregulowania Opieki Nieletnich Trzebuchowskich po zmarłym Jozefie Trzebuchowskim Dziedzicu Dóbr Barłog pozostałych, sygn. 26* [dalej: *Acta Sądu Pokoiu Powiatu Łęczyckiego tyczące się Uregulowania Opieki Nieletnich Trzebuchowskich*], k. 9 (1830 r.).

²⁴⁵ Art. 408 KN (377 KCKP).

²⁴⁶ Zasadę tę zastosowano na posiedzeniu w dniu 20 grudnia 1813 r. Dodano jednak, że w przypadku braku osób uprawnionych na miejscu, do składu mogły należeć osoby zaprzyjaźnione z rodzicami małoletnich. W ten sposób uzasadniono pominięcie brata zmarłego ojca, który daleko mieszkał i nie wykazywał zainteresowania opieką nad małoletnimi (SPPL, *Acta opiekończe Nieletnich po niegdy ś. P. Benjaminie Gottlieb Heringu, sygn. 4, s. 11*).

składu rady rodzinnej spoczywał na tych krewnych, którzy mieszkali w gminie, gdzie opieka była urządzana bądź w odległości dwóch miriametrów od niej. Przy przygotowywaniu KCKP zwrócono uwagę na pewne nieścisłości. W naszym kraju na jednym kilometrze kwadratowym mieszkało o wiele mniej ludzi, niż we Francji. Pojawiały się zatem problemy ze skompletowaniem rad rodzinnych. Po wejściu w życie KCKP, krewni i powinowaci zamieszkujący w okręgu, mieli być wzywani w pierwszej kolejności na posiedzenie rady rodzinnej.

Zgodnie z trzecią zasadą starsi mieli pierwszeństwo przed młodszymi²⁴⁷. Zatem gdyby brakowało jednego członka, a byłoby dwóch krewnych tego samego stopnia, wówczas wybór winien paść na starszego z nich²⁴⁸.

Sędzia pokoju mógł, w razie braku dostatecznej liczby członków, wzywać dalszych stopniem krewnych lub powinowatych bądź bliższą rodzinę spoza okręgu²⁴⁹. Gdyby doszło do powołania na członków rady rodzinnej krewnych i powinowatych zamieszkałych dalej, niektórzy z obecnych powinni zostać wyłączeni tak, aby rada składała się z 6 członków²⁵⁰.

²⁴⁷ Prawo cywilne rodzinne. Pokrewieństwo i powinowactwo; uznanie, uprawnienie i wywód rodu; przysposobienie; opieka; ubezwłasnowolnienie. Opracowane na podstawie wykładów uniwersyteckich prof. Lutostańskiego, Warszawa 1932, s. 212-213.

²⁴⁸ Art. 407 KN: Rada rodzinna składać się będzie, nie licząc Sędziego Pokoju, z sześciu krewnych lub powinowatych, wezwanych, bądź to z gminy, w której opieka urzęduje, bądź też z odległości dwóch myriametrów, w połowie z linii ojczyściej, w połowie z linii macierzystej, i w każdej linii podług porządku bliższości. Krewny będzie miał pierwszeństwo przed powinowatym tego samego stopnia; a, pomiędzy krewnymi tego samego stopnia, starszy wiekiem będzie miał pierwszeństwo przed młodszym.

²⁴⁹ Art. 409 KN (Gdy krewni lub powinowaci jednej lub drugiej linii nie znajdują, się w liczbie dostatecznej w miejscu, albo w odległości oznaczonej w artykule 407, Sędzia Pokoju wezwie, bądź krewnych lub powinowatych mieszkających w dalszej odległości, bądź też obywateli w tej samej gminie mieszkających, o których wiadomo, że mieli z ojcem lub matką małoletniego ciągle stosunki przyjaźni), art. 410 KN (Sędzia Pokoju będzie mógł, gdyby nawet w miejscu była dostateczna ilość krewnych lub powinowatych, pozwolić na wezwanie, bez względu na odległość ich zamieszkania, krewnych lub powinowatych bliższych w stopniu od krewnych lub powinowatych obecnych, - a nawet tych samych stopni, tak jednakże, iżby usunięci byli niektórzy z obecnych, nigdy nie przekraczając ilości poprzedzającemu artykułami oznaczonej).

Od 1825 r. kwestię tę regulował art. 378 KCKP: Gdy krewni lub powinowaci iedney lub drugiej linii nie znaydują się w liczbie dostateczney w okręgu Sądu, wezwanemi będą przez Sąd wstępni, bracia rodzeni albo przyrodzeni, mężowie siostr rodzonych albo przyrodnich żyjących, stryjowie lub wujowie rodzeni, bracia stryjeczno-wuieczno lub cioteczno rodzeni, w okręgu innego Sądu zamieszkali, z zachowaniem przepisów artykułu 375. Gdyby zaś krewni lub powinowaci w stopniach wyrażonych z pobytu niewiadomi byli, lub za granicą kraju mieszkali, lub gdyby się od stawienia dla odległości miejsca lub z innych prawnych powodów wymówili, Sąd wezwie albo dalszych co do stopnia krewnych, lub powinowatych z okręgu obcego, albo z swego okręgu obywateli o których wiadomo że mieli z ojcem lub matką małoletniego ciągle przyjaźni związki.

²⁵⁰ Art. 380 KCKP: Chociażby nawet znajdowała się w okręgu Sądu dostateczna licz-

2.2.2. Przyjaciele przynajmniej jednego z rodziców, sąsiedzi

Jeżeli brakło dostatecznej liczby zdolnych do udziału w radzie rodzinnej krewnych i powinowatych, członkiem rady rodzinnej mógł zostać przyjaciel jednego z rodziców, a nawet sąsiad.

Ojciec nie mógł wyłączyć rozporządzeniem testamentowym krewnych od udziału w radzie rodzinnej, wyznaczając w ich miejsce przyjaciół²⁵¹. Wymienieni przez testatora w akcie ostatniej woli przyjaciele, mogli jedynie być powołani na członków w braku bliższych krewnych i powinowatych przed innymi przyjaciółmi²⁵².

Do składu rady rodzinnej nie mogli należeć przyjaciele mieszkający w innym okręgu²⁵³. Przewodniczący mógł zatem uzupełnić skład rady obywatelami z własnego okręgu, którzy utrzymywali stosunki przyjaźni z ojcem lub matką²⁵⁴. Prezydent, burmistrz w razie potrzeby mogli wchodzić do składu właścicieli domów z obrębu miasta. Wójt mógł, w takim przypadku, powołać gospodarzy rolników ze swojego okręgu. Pierwszeństwo przysługiwać miało przyjaciołom matki lub ojca²⁵⁵. Zasady te potwierdził Departament Cywilny Rządzącego Senatu w 1862 r.²⁵⁶

Zarówno akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego, jak i Sądu Pokoju w Łodzi, dowodzą wyjątkowo częstej praktyki powoływania na człon-

— — —
ba krewnych lub powinowatych, Sąd będzie mógł pozwolić na przywołanie krewnych lub powinowatych w jakiegokolwiek odległości zamieszkałych a co do stopnia bliższych, albo nawet w tychże samych stopniach w jakich są krewni lub powinowaci obecni; w takim jednak razie, powinno nastąpić wyłączenie niektórych obecnych, tak aby nigdy liczba powołanych artykułami oznaczona przewyższoną nie była.

²⁵¹ Jurysprudenca Warszawskiego Senatu z 1857 r. D. Skurzalski, *Objaśnienia do prawa cywilnego obowiązującego w Królestwie Polskiem, zebrane z Jurysprudenccji Sądowej za 1842-1880*, Warszawa 1881 [dalej: *Objaśnienia do prawa cywilnego*], s. 17.

²⁵² *Prawo cywilne obowiązujące na obszarze byłego kongresowego Królestwa Polskiego z dodatkiem ustaw uzupełniających i związkowych oraz orzecznictwa kasacyjnego*, Warszawa 1923 [dalej: *Prawo cywilne obowiązujące na obszarze byłego kongresowego Królestwa Polskiego*], s. 71; D. Skurzalski, *Jurysprudenccja Cywilna systematycznie ułożona*, Warszawa 1895 r., s. 23.

²⁵³ *Prawo cywilne obowiązujące na obszarze byłego kongresowego Królestwa Polskiego*, Warszawa 1923, s. 74.

²⁵⁴ Art. 409-410 KN. Od 1825 r. materię tę regulował art. 378 KCKP.

²⁵⁵ Art. 379 KCKP: *W niedostatku krewnych i powinowatych w okręgu miasta i Gminy wiejskiej, Prezydent, Burmistrz lub Wójt nie są obowiązani wzywać odległe mieszkających, wyjąwszy gdyby zachodziło o to żądanie stron interesowanych. Jeżeli nie zajdzie przypadek przywołania odległe mieszkających, Prezydent, Burmistrz lub Wójt wezwą do składu Rady rodzinnej, po wsiach gospodarzy rolników swego okręgu, dając pierwszeństwo tym o których wiadomo, że z ojcem lub matką małoletniego w ciągłych przyjaźni związkach zostawali.*

²⁵⁶ D. Skurzalskiego, *Objaśnienia do prawa cywilnego*, s. 17.

ków, osób nie będących krewnymi lub powinowatymi pupili (przyjaciół rodziców czy też obywateli mieszkających w sąsiedztwie). Na 285 odbytych posiedzeń rad rodzinnych, w 240 przypadkach co najmniej jeden członek był spoza rodziny pupila.

15/27 października 1875 r. odbyło się posiedzenie rady rodzinnej nieletnich Kinderman, której cała linia macierzysta składała się z przyjaciół. W komparcji zanotowano: *trzej ostatni w braku krewnych przyjaciele-fabrykanci w M. Łodzi zamieszkali*²⁵⁷. W aktach Sądu Pokoju w Łodzi natrafiamy również na rady rodzinne, w których skład wchodził wyłącznie przyjaciele²⁵⁸. W takich przypadkach w komparcjach protokołów posiedzeń rad rodzinnych pojawiały się ogólne formuły, które określały stosunek łączący członków rady z pupilami. Np.: w *braku krewnych uproszeni przyjaciele, wszyscy w m. Łodzi zamieszkali*²⁵⁹. Bądź bardziej szczegółowe, uzasadniające skład rady brakiem w okręgu bliższych krewnych²⁶⁰. Przykładem może być adnotacja zamieszczona w protokole posiedzenia rady rodzinnej nieletnich Wilkońskich z 17 kwietnia 1823 r.: *Zaręczając iaknayuroczyściey iż z żadnych Stron to iest z Strony Jana Wilkońskiego, Jako i Zmarłej Żony Jego Franciszki z Dortmanów w Okręgu tutejszym, nie znayduię się krewni ani Powinowaci*²⁶¹.

²⁵⁷ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Kinderman*, sygn. 70, k. 8.

²⁵⁸ Np.: SPwŁ: *Akta tyżące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 5-20 (1870-1872 r.); *Akta Opieki nieletnich po Dominiku Geiseler*, sygn. 15, k. 5 (1873 r.); *Akta Opieki nieletnich po Józefie Schultz*, sygn. 35, k. 9-10 (1868 r.); *Akta Opieki nieletnich Hoffmanów*, sygn. 55, k. 1-2 (1872 r.); *Akta opieki nieletnich Hertzberg*, sygn. 59, k. 1 (1874 r.).

²⁵⁹ Np.: SPwŁ: *Akta tyżące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 2 (1855 r.), 10-12, 13-14 (1856 r.); *Akta opieki nieletnich po Lejzorze Zejbert*, sygn. 22, k. 2 (1865 r.); *Akta opieki nieletnich po Szmulu Majerowicz*, sygn. 27, k. 1, 11 (1866 r.), 13 (1868 r.).

²⁶⁰ W 1823 r. zgromadzeni na posiedzeniu członkowie zapewnili: *Zaręczając iaknayuroczyściey, iż z przyczyny odległości mieysca w okolicach tutejszych żadni krewni tak z strony Oycy iako i Matki się nie znayduię (...)* Dla Braku zatem Krewnych i powinowatych przedstawiono naybliższych Krewnych i Sąsiadów (SPpŁ, *Akta Opiekuńcze nad Nieletniem Bogumile Bastanie Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego*, sygn. 20, s. 6). Podobnie: SPpŁ: *Akta Opiekuńcze Nad Nieletniemi po S.P. Janie Will*, sygn. 22, s. 3-4 (1824 r.); *Akta Opiekuńcze tyżące się Niewiarowskiej*, sygn. 23, k. 5 (1824 r.); *Akta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostających dwojga Dzieci*, sygn. 14, s. 20 (1828 r.); *Akta Opiekuńcze nieletnich Willów*, k. 3 (1821 r.); *Akta Opiekuńcze nad nieletnią Krystyną Wizer*, k. 21 (1823 r.); *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego tyżące się Opieki Nieletnich po niegdy Ignacem Duninie*, sygn. 28, k. 11 (1835 r.), 33 (1839 r.).

²⁶¹ SPpŁ, *Akta Opiekuńcze Nieletnich Wilkońskich*, sygn. 19, s. 5.

2.3. Członkowie przybrani

Członkowie przybrani, były to osoby powołane w skład rady familijnej, w celu uzyskania wymaganego kworum dla podjęcia uchwał na konkretnym posiedzeniu. Zmiana osób wchodzących w skład rady familijnej należała do kompetencji przewodniczącego²⁶². Sędzia pokoju mógł w razie konieczności uzupełniać skład rady familijnej krewnymi, którzy zamieszkiwali dalej bądź obywatelami z tej samej gminy, których łączyła przyjaźń przynajmniej z jednym z rodziców²⁶³. Członków rady familijnej przybierano w razie zaistniałej potrzeby. Z reguły powoływano ich do konkretnej uchwały np.: w miejsce chorego członka²⁶⁴. Bywały jednak przypadki, w których członek przybrany powoływany był do składu rady kilkakrotnie²⁶⁵.

W razie nieobecności członka w wyznaczonym terminie, można było w jego miejsce powołać inną osobę²⁶⁶. W takim wypadku pojawiała się w komparycji protokołu odpowiednia nota. Dokument informował m. in. o tym, kogo i w czyje miejsce przybrano (np.: *Ferdynand (...) w miejsce Karola Klaus chorego do rady przybrany*)²⁶⁷. Często wskazany był też powód nieprzybycia członka. Np. w protokole posiedzenia rady familijnej z 19 kwietnia 1826 r.: *w miejscu zapoznanego Mikołaja Szadkowskiego proboszcza z Turka Miasta, Woyewodztwa Kaliskiego, Woya Nieletnich rodzonego, który dla miejsca odległego stawić się nie mógł, stawil się przybrany W Jozef Soiecki podprokurator przy sądzie poprawczem w mieście Łęczycy mieszkający*)²⁶⁸.

²⁶² Prawo cywilne obowiązujące na obszarze byłego kongresowego Królestwa Polskiego, s. 72.

²⁶³ Art. 409-410 KN, 380 KCKP.

²⁶⁴ W komparycji członków w 1876 r. zanotowano: *Rajnhold Zachert w miejsce złozonego obłożną chorobą Henryka, Bartels jako przyjaciel do rady familijnej przybrany*. SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Hermanów*, sygn. 38, k. 60. Podobnie: SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Kobschów*, sygn. 65, k. 15 (1875 r.).

²⁶⁵ Świadczą o tym wzmianki przy ich nazwiskach, że wchodzili już w skład wcześniejszych rad familijnych. W komparycji protokołów dwóch kolejnych posiedzeń rad familijnych nieletnich Peschke z 1875 r. dobierano tę samą osobę w miejsce nieobecnego. Fakt ten odnotowano w aktach w sposób następujący: *Juliusz Hesse w miejsce Leopolda Schultz a nieobecnego do rady przybrany*. SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Peschke*, sygn. 63, k. 2, 4.

²⁶⁶ Art. 414 KN.

Art. 384 KCKP: *Jeżeli dany powód wymówienia się iest dostatecznym, a wypad a, albo czekać członka nieobecnego, albo w miejsce iego wyznaczyć kogo innego, w takim przypadku, iako też w każdym innym, w którym interes małoletniego zdawać się będzie tego wymagać, Prezydujący Sędzia, Prezydent, Burmistrz lub Wójt, będzie mógł odroczyć posiedzenie, albo ie przedłużyć.*

²⁶⁷ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich po Dominiku Geiseler*, sygn. 15, k. 5 (1873 r.).

²⁶⁸ SPpŁ, *Akta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci*, sygn. 14, k. 14.

Członków przybierano dość często, w miejsce osoby wezwanej, której miejsce pobytu nie zostało ustalone. Np. w komparycji jednego z protokołów w pierwszym punkcie pojawiła się adnotacja: *Alexander (...) handlujący w miejsce Bertolda Bergera niewiadomego z pobytu, na członka rady familijnej przybrany*²⁶⁹. Innym razem powołano inną osobę w miejsce krewnego, który wyjechał²⁷⁰.

Do rady familijnej stosunkowo często przybierano przyjaciół bądź obywateli z sąsiedztwa²⁷¹. W jednym z protokołów posiedzeń rady nieletnich Dussów odnotowano: *Prawo zaś Kodexu Cywilnego w artyk: 409 odwołując do Artyk: 407 iako w Braku bliższych Krewnych lub Powinowatych Zamieszkałych odlegle, stąd iż mieli Ciągłe Związki Przyjaźni z Oycem, lub Matką Nieletnich (...) Członki w tym przypadku Przybrane są Mocne składać Rady familijney w Mieyscu Krewnych (...) y decydować na Niey wraz z Sędzią Przydującym*²⁷².

Rada uzupełniana była często urzędnikami sądowymi: obrońcami sądowymi (np.: *Józef Magnuski Obrońca Sądowy w mieysce zmarłego (...) do rady przybrany*)²⁷³; rejentami (w komparycji członków rady familijnej w 1870 r. pojawiła się informacja: *Władysław Hertzberg Rejent w mieysce interesowanego w tej sprawie Jana Piaseckiego do rady przybrany*)²⁷⁴; woźnymi sądowymi (np.: *Franciszek Bogustawski woźny Sądowy, w m. Łodzi zamieszkały, w mieysce chorego Gotlieba Wencler, na członka rady przybrany, w braku krewnych przyjaciela*)²⁷⁵.

²⁶⁹ SPwŁ, *akta nieletnich po małżonkach Berger*, sygn. 21, k. 6 (1870 r.). Podobnie: SPwŁ, *akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 39 (1869 r.); *akta Opieki Nieletnich Zieberth*, sygn. 53, k. 13 (1876 r.).

²⁷⁰ SPwŁ, *akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 37 (1870 r.).

²⁷¹ Np.: W komparycji posiedzenia napisano: *do rady przybrani w braku krewnych przyjaciele, w m. Łodzi zamieszkali*. SPwŁ, *akta Sądu Pokoju w Łodzi dotyczące Opieki nad nieletnimi Ludwikiem i Heleną Lebelt*, sygn. 20, k. 48 (1868 r.). Podobnie: SPwŁ, *akta Opieki nieletnich Rasalskich po Maryannie z Makowskich Rasalskiej pozostających* [dalej: SPwŁ, *akta Opieki nieletnich Rasalskich*], sygn. 25, k. 31 (1876 r.).

²⁷² SPpŁ, *akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 19 (1814 r.).

²⁷³ SPwŁ, *akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 37 (1870 r.). Podobnie: SPwŁ, *akta Opieki nieletniego Bigoszewskiego*, sygn. 48, k. 22-23 (1875 r.).

²⁷⁴ SPwŁ, *akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 9.

²⁷⁵ SPwŁ, *akta opieki nieletnich Muth po Piotrze i Ewie Rozynie małżonkach Muth pozostających*, sygn. 28 [dalej: SPwŁ, *akta opieki nieletnich Muth*], k. 15 (1872 r.). Podobna sytuacja wystąpiła w komparycji posiedzenia z 1873 r., gdzie pojawiła się informacja pod. nr 2: *W mieyscu Teofila Młodzikowskiego szwagra nieletnich zawezwanego na termin dzisiejszy i niestawającego Bronisław Pstrągowski Kancellista przy Sądzie tutejszym*. SPwŁ, *akta opieki nieletnich Drozdalskich w Łodzi*, sygn. 56, k. 1.

Członków rady rodzinnej powoływano również w trakcie posiedzenia rady, przy spisywaniu obecnych²⁷⁶. Np. 14 grudnia 1813 r. po sprawdzeniu obecności członków rady rodzinnej, i stwierdzeniu braku dwóch, sąd przybrał na miejsce jednego z nich Mikołaja Szczawińskiego, Pisarza Aktowego Powiatu Łęczyckiego, a na miejsce drugiego Antoniego Jarczewskiego, Obrońcę Powiatu Łęczyckiego²⁷⁷ – byle tylko rada rodzinna mogła skutecznie działać.

Przybieranie członków w miejsce nieobecnych było narzędziem przydatnym, choć niekiedy nadużywanym. Np. na posiedzeniu odbytym 2 marca 1826 r. przybrano członka w miejsce nieobecnego, któremu nie doręczono kurendy²⁷⁸.

Jeżeli członek rady został wybrany opiekunem głównym bądź przydatnym, często od razu na jego miejsce przybierano nowego członka. Takie zdarzenie miało miejsce np.: na posiedzeniu rady rodzinnej nieletnich Bergerów w dniu 2/14 czerwca 1865 r. W protokole odnotowano następującą informację: *Obecni powyższej uchwale Opiekunowie obowiązki na nich włożone przyjęli i w miejsce jednego z nich został przybrany do rady na członka obecny (...) Tkacz z m. Łodzi*²⁷⁹.

Nawet, jeżeli posiedzenie nie doszło do skutku, zgromadzeni krewni wraz z przewodniczącym podejmowali decyzje dotyczące składu. Np. z protokołu odroczenia posiedzenia rady rodzinnej nieletnich Wizer,

— — —
²⁷⁶ Gdy zaś Józef Byszewski w Kotkowie zamieszkały z przyczyny słabości stanąć nie był wstanie, zaprosił J.W. Sędziego Prezydium W. Antoniego Bądkowskiego tu przytomnego, a Wujka nieletnich powyżej wyrażonych Dzieci, ażeby wspólnie z innymi członkami zasiadł, i przy obradach był przytomny. Stawiający przyjął chętnie Obowiązek członka Rady rodzinnej wskazane miejsce zabrał. SPpŁ, Akta Opiekuńcze Nieletnich po ś. p. Barbarze z Bądkowskich Galeckiej pozostałymi Dziećmi, sygn. 16, k. 3 (1821 r.).

²⁷⁷ SPpŁ, Akta opiekuńcze dotyczące się opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdy ś. P. Ontonem Szamowskim z Rogilewa, sygn. 5, s. 6-7. Inne przykłady posiedzeń podczas których doszło do przybrania członków: SPpŁ: *ibidem*, s. 39 (1820 r.); Akta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci, sygn. 14, k. 14 (1826 r.); Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki Nieletnich po niegdy Ignacem Duninie, sygn. 28, k. 16 (1835 r.).

²⁷⁸ SPpŁ, Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów, sygn. 6, k. 140.

²⁷⁹ SPwŁ, Akta nieletnich po małżonkach Berger, sygn. 21, k. 1-2. Inny przykład: W miejsce Kornatowskiego powołanego do obowiązków przydanego opiekuna, rada rodzinna przybiera do grona swego, za członka Józefa Paeske sekretarza Magistratu miasta Zgierza tu obecnego. SPpŁ, Akta Opiekuńcze Nieleńich po ś. p. Barbarze z Bądkowskich Galeckiej pozostałymi Dziećmi, sygn. 16, k. 1 (1821 r.). Podobnie: SPwŁ: Akta Opieki nieletnich Rasalskich, k. 3 (1866 r.), k. 31 (1876 r.); Akta opieki nieletnich Muth po, k. 2 (1866 r.); Akta Opieki nieletnich po Józefie Schultz, sygn. 35, k. 11 (1872 r.); Akta Opieki nieletnich Hermanów, sygn. 38, k. 4 (1869 r.).

z 17 marca 1824 r. wynika, że zgromadzeni w miejsce zwolnionego członka obrali obywatela, który przybył na wcześniej wyznaczony termin²⁸⁰.

3. NIEODPOWIEDNI SKŁAD

Literatura z okresu późniejszego, przemawiała za tym, że sąd mógł uwzględnić odstępstwo od postanowień kodeksu dotyczących składu rady familijnej, gdyby przemawiały za tym szczególne okoliczności, o ile nie zachodził podstęp lub zмова i szkoda dla interesu chronionego przez prawo²⁸¹.

W aktach praktyki nie brakuje przypadków, w których skład rady familijnej odbiegał od wymagań prawnych. Nie były to sytuacje spotykane często, niemniej jednak trudno je pominąć.

3.1. Pomijanie osób uprawnionych przy kreowaniu składu rady familijnej

Podczas debaty nad wprowadzeniem KCKP, zwrócono uwagę na pewne problemy występujące w praktyce. Mianowicie, że sędziowie nie wzywali krewnych małoletnich mieszkających dalej. Co więcej zamiast wezwać przyjaciół, przy braku krewnych powoływali ludzi obcych. Tak wybrani członkowie rady, często dla własnej wygody przymykali oko na nieprawidłowości w sprawowaniu opieki. Rodzinie też niekiedy takie rozwiązanie odpowiadało. Dla wielu udział w radzie familijnej był uciążliwym i kosztownym obowiązkiem²⁸².

Praktyka łęczycka, zgierska i łódzka zdaje się potwierdzać te spostrzeżenia. Jeżeli krewni czy powinowaci nie mieszkali wystarczająco blisko, przewodniczący wzywał przyjaciół, sąsiadów, obywateli, urzędników sądowych, a najczęściej osoby, które akurat były obecne (w praktyce na posiedzeniu rady familijnej poza członkami rady familijnej gromadziło się więcej osób. Byli to dalsi krewni, przyjaciele). Np. w Łodzi funkcjonowała rada familijna nieletnich Langhof, w której skład wchodziły osoby obce dla nieletnich. Dopiero 26 maja/7 czerwca 1871 r. zebrała się rada familijna nieletnich Langhof w zmienionym składzie. Zmianie uległa cała linia ojczysta, w której bracia nieletnich zastąpili członków obcych²⁸³.

²⁸⁰ Poczym przyjął wybór, stawiając znaki trzech krzyży (nie umiał pisać). SPPL, *Akta Opiekuńcze nad nieletnią Krystyną Wizer*, sygn. 21, k. 28.

²⁸¹ *Prawo cywilne obowiązujące na obszarze byłego kongresowego Królestwa Polskiego*, s. 73.

²⁸² M. Godlewski, *op. cit.*, s. 476.

²⁸³ W komparycji aktu zapisano to w następujący sposób: *1. Karól Langhof, w miej-*

W praktyce odbywały się rady rodzinne o różnym składzie, podejmujące konkurencyjne decyzje. Przykładem może być opieka nieletnich Glücksmanów. Opiekun główny (dziadek pupili) postarał się o zwołanie rady rodzinnej, w składzie, w jego odczuciu, odpowiednim. Opiekun przydany oskarżył dziadka nieletnich o nadużycia. Jednym z zarzutów był właśnie skład rady nieodpowiadający wcześniejszym²⁸⁴. Opiekun przydany zwołując radę rodzinną, określił jej skład w sposób następujący: *z dawnych Członków i kompletną odpowiedzialność mających*²⁸⁵. Po dwukrotnej interwencji opiekuna przydanego, sąd wezwał radę rodzinną, w skład której wchodził członkowie wskazani przez suplikanta. Powyższa czynność wywołała oburzenie u pominiętego w kurendzie członka. 5 lutego 1847 r. członek rady rodzinnej wystosował wniosek do sądu pokoju, w którym wyraził swoje zaniepokojenie, pominięciem go przy zwoływaniu kolejnego posiedzenia rady. W swoim piśmie oświadczył: *dlaczego ja i inni Członkowie są wyłączeni przecież jeżeli podopiecznik ma jakie prawne przyczyny przeciwko Członkom na teraz nie powołanym musi przede wszystkim drogą Ekonomiczną żądać i zasady prawne przyłożyć celem usunięcia dotychczasowych Członków Rad rodzinnych, zaś bez takiej formalności wyexcypować ani wyłączać podopiecznik nie jest wstanie*²⁸⁶. Wniosek wpłynął na uwzględnienie pominiętych członków przy zwoływaniu kolejnego posiedzenia. Jednakże kilka miesięcy później odbyło się ponowne posiedzenie rady rodzinnej, bez udziału tych członków²⁸⁷.

3.2. Rozbieżności przy kreowaniu składu rad rodzinnych przyrodniego rodzeństwa

W praktyce wiele wątpliwości pojawiało się przy kreowaniu składu rady rodzinnej przyrodniego rodzeństwa. Zgodnie z prawem, w takim

— — —
scu Wilhelma Schreyer, 2. Samuel Langhof, w miejscu Marcina Wegner, 3. Jan Langhof, w miejscu Jana Philipp, zupełnie nieletnim obcych, do rady przybrani, bracia rodzeni Nieletnich, pierwsi dwa w m. Łodzi, trzeci we wsi Dąbrowie Powiecie Włocławskim, zamieszkali, a ostatni z mocy pełnomocnictwa urzędowego przed Rejentem Jaworskim w Łodzi dnia 11/23 Maja r. b. zeznanego, przez Józefa Magnuskiego Obrońcę Sadowego z Łodzi zastąpiony. SPwŁ, Akta Opieki nieletnich Langhof, sygn. 44, k. 6.

²⁸⁴ *Wiedząc oskarżony, że kontrolle działań Opiekuna przywiązana jest do Rady Rodzinnej-obrał dowolnie takich członków na których rachunku, że mu przeciwnymi nie będą. (Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki po niegdy Abrahamie Glücksman, k. 81, 86).*

²⁸⁵ *Ibidem*, k. 86.

²⁸⁶ *Ibidem*, k. 88-89.

²⁸⁷ *Ibidem*, k. 86-93.

wypadku powinny odbyć się oddzielne rady rodzinne²⁸⁸. Trybunał Cywilny w 1866 r. potwierdził tę zasadę. Organ ten w zawiadomieniu o przeniesieniu opieki do sądu pokoju stwierdził: *Po otrzymaniu tychże akt Sądu Pokoju nie zaniedba na to zwrócić uwagi, że skoro po Wilhelmie Hoffman pozostały dzieci z 2^{ej} małżeństw, które mogą mieć sprzeczny interes, zatem dwie oddzielne, co do dzieci z Każdego małżeństwa, należy urządzić Rady Rodzinne*²⁸⁹.

Praktyka była w takich okolicznościach różnorodna i nie zawsze odpowiadająca obowiązującemu wówczas prawu. Często uzależniona była od okoliczności występujących w danej opiece. Przykładowo 16 września 1822 r. rada rodzinna składająca się z 3 członków wywodzących się ze strony zmarłego ojca i 2 ze strony trzeciej żony, ustanowiła opiekę dla dzieci pochodzących z drugiego małżeństwa²⁹⁰.

15/27 września 1855 r. odbyła się jedna rada rodzinna dla nieletnich Lisner i nieletniego Feibich po Zuzannie primo voto Feibich secundo voto Lisner. W jej skład weszło 6 członków – przyjaciół²⁹¹.

Zdarzało się, że tego samego dnia odbywało się posiedzenia dwóch rad rodzinnych (jedna w interesie dzieci pochodzących z pierwszego małżeństwa, a druga w interesie nieletnich z drugiego)²⁹². Następnym razem rada rodzinna składała się z 6 członków i podejmowała uchwały w interesie nieletnich z obu małżeństw. Poza członkami obecni byli opiekunowie nieletnich z pierwszego i z drugiego małżeństwa²⁹³.

2/14 czerwca 1865 r. odbyła się rada rodzinna w interesie nieletnich pochodzących z dwóch małżeństw zmarłego ojca. W skład tej rady wchodziło 6 członków: brat nieletnich, wuj, 3 przyjaciół, wuj nieletnich z pierwszego małżeństwa. Powołano opieki główne, osobne dla dzieci z każdego małżeństwa i wspólnego opiekuna przydanego dla dzieci z obu małżeństw²⁹⁴.

²⁸⁸ Np.: SPpL, *akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałymi*, sygn. 1, s. 31-34 (1810 r.).

²⁸⁹ SPwL, *akta Opieki nieletnich po małżonkach Hoffman pozostałych*, sygn. 24, k. 1.

²⁹⁰ SPpL, *akta Opiekunów nieletnich po niegdy Janie Żurawskim z Dąbia*, sygn. 17, k. 4-5. Na kolejnym posiedzeniu (s. 10-11), decyzje podejmowała nadal rada w składzie nieodpowiednim.

²⁹¹ SPwL, *akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 2-3.

²⁹² SPwL, *akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 7, 8.

²⁹³ *Ibidem*, k. 11-12.

²⁹⁴ SPwL, *akta nieletnich po małżonkach Berger*, sygn. 21, k. 1-2. *W 1809 r. odbywały się rady rodzinne łącznie dla nieletnich Byszewskich z obu małżeństw*. SPpL, *akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałymi*, sygn. 1, s. 8-13,

4/16 października 1869 r. odbyło się posiedzenie rady rodzinnej, którą zwołała matka dla swoich nieletnich dzieci i dla swoich nieletnich wnucząt, jako babka. W skład weszło 6 członków²⁹⁵.

12/24 lutego 1870 r. odbyła się rada rodzinna nieletnich Dietsch (6 członków), która ustanowiła opiekę dla dzieci z pierwszego małżeństwa ich zmarłego ojca. Rada w tym samym składzie powołała kuratora z powodu ciąży pozostałej wdowy – drugiej żony²⁹⁶.

Takie rozwiązania były niezgodne z prawem, ale w praktyce wygodne. Tego typu sytuacje zdarzały się dość często, zazwyczaj po pierwszej radzie wydzielano opiekę do osobnego postępowania i odbywały się dwie niezależne rady. Zdarzało się jednak również i tak, że rada konstruowana była w istocie w sposób nielegalny, i funkcjonowała, jako jedna dla obu opiek.

Innym spotykanym w praktyce rozwiązaniem było kreowanie rady rodzinnej w powiększonym składzie. Wówczas w niektórych komparcjach wyszczególniano linię ojca nieletnich i „linię matek”. Rada rodzinna nieletnich Hoffman na posiedzeniu z 25 maja/6 czerwca 1866 r. składała się z linii ojca (trzech przyjaciół) i „linii matek” (dwóch wujów nieletnich)²⁹⁷. Np. 24 lutego 1817 r. rada rodzinna dla dzieci pochodzących z dwóch małżeństw Adama Wężyka²⁹⁸ składała się z 9 osób, a w jej obradach wzięły udział również matka i babka²⁹⁹. Rada rodzinna

23-27, 36. Podobnie w 1863 i 1864 r. odbyły się rady rodzinne łącznie dla nieletnich pochodzących z drugiego i trzeciego małżeństwa ojca. Obie rady składały się z 6 członków podzielonych na tych wywodzących się z linii macierzystej (dziad dzieci z drugiego małżeństwa ojca, dwóch przyjaciół) i tych z linii ojczyściej (brat nieletnich, dwóch przyjaciół). Decyzje podejmowane przez te rady dotyczyły zarówno nieletniej z drugiego małżeństwa, jak i dzieci pochodzących z trzeciego. SPwŁ, *akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 26.

²⁹⁵ SPwŁ, *akta Opieki nieletnich Hermanów*, sygn. 38, k. 4.

²⁹⁶ Zmarły ojciec przebywał, w Królestwie Polskim tymczasowo (SPwŁ, *akta nieletnich Dietsch*, sygn. 43, k. 1-2).

²⁹⁷ SPwŁ, *akta Opieki nieletnich po małżonkach Hoffman pozostałych*, sygn. 24, k. 18.

²⁹⁸ Sędzia Pokoju Powiatu Piotrowskiego.

²⁹⁹ W protokole zapisano: *na sam przód do odczytania Wezwań od Sądu rozestanych przystąpił - Lecz z liczby podanych Członków, Jaśnie Wielmożnych, Kacpra Gembertha, Felixa Kretkowskiego, y Jozefa Żaluskowskiego, Obecniemi Nieznalazł jednak pomimo Ich niezjechania -, z Linij Macierzyńskiej Iwszy J Wielmożny Teodor Skrzyński Sędzia Pokoju Powiatu Brzezińskiego w Niesułkowie-, 2gi Wżny Stefan Złotnicki Komisarz Obwodu Sieradzkiego w Tomaszewicach-, Trzeci Wżny Wincenty Zieleniewski Cambelan z Nagórek Czwarty Wżny Wincenty Głoskowski w Gotocicach-, Piąty Wżny Teofil Zieleniawski w Nagórkach mieszkający A z Linij Oycowskiej-, 6ty Wżny Leonard Wężyk w Jastrzębi -, 7my Wżny Michał Walewski Kapitan Woysk Polskich w Lisiscach-, 8 my Wżny Stanisław Walewski w Suskiej Woli – 9ty Wżny Floryan Stokowski Pisarz Aktowy w Łęczycy zamieszkali Osobiście stanęli – z Tych więc osób, iako Krwią połączonych y z Oycem oraz*

w powiększonym składzie, odbyła się łącznie dla nieletnich Schwalm i Klemer 22 grudnia/3 stycznia 1865 r. W skład weszło 7 członków – 4 z linii matki (dwóch szwagrów nieletnich i dwóch przyjaciół), 3 z linii ojca (tu dwóch braci ojca dzieci z I małżeństwa i rodzony brat nieletnich), czyli w składzie rady nie było członka wywodzącego się z linii ojca nieletniej Klemer³⁰⁰.

9/21 kwietnia 1869 r. odbyło się posiedzenie rady rodzinnej w interesie małoletniego z pierwszego małżeństwa mającego 17 lat oraz trzyletniej małoletniej, pochodzącej z drugiego małżeństwa. Pozostała wdowa macocha pierwszego, matka drugiej nieletniej przedstawiła następujący wniosek: *dla tych, więc dwojga nieletnich jego dzieci wypada ustanowić opiekę prawną*³⁰¹. Rada rodzinna ustanawiająca tę opiekę składała się z 3 członków pochodzących z linii ojca (trzech przyjaciół) i z pięciu pochodzących z „linii matek” (trzech wujów małoletniego z pierwszego małżeństwa i dwóch wujów małoletniej z drugiego małżeństwa ojca). Kolejna rada w interesie tych samych nieletnich odbyła się 7/19 stycznia 1870 r. Skład był mniejszy (sześćosobowy). Linie ojczystą reprezentował przyjaciel i dwóch stryjów nieletnich. Linie macierzystą reprezentował wuj małoletniego z pierwszego małżeństwa ojca i dwóch wujów małoletniej z drugiego małżeństwa ojca. Rada podjęła decyzje dotyczące rodzeństwa przyrodniego³⁰².

Zdarzały się również wypadki, że rozdzielano tego typu opieki dopiero wówczas, kiedy pojawiła się sprzeczność interesów między przyrodnim rodzeństwem. Np. w 17/29 marca 1856 r. opiekun główny nieletniego pochodzącego z pierwszego małżeństwa zmarłej matki poinformował, że chce wytoczyć proces przeciwko dzieciom pochodzącym z drugiego małżeństwa i ich ojcu. Ponieważ poprzednia rada odbywała się łącznie dla wszystkich nieletnich, toteż wnioskodawca stwierdził: *Lecz w tym wypadku zajdzie potrzeba oddzielenia Opieki Feibich, od opieki Lisner przez założenie oddzielnych akt i przywołanie osobnych członków, na których ia co do Opieki Oswalda Feibich dotyczącej przedstawiam*³⁰³. Wózny

— — —
Matką Nieletnich, ciągle Związki przyjaźni Maiących Rada Złożona, pod Prezydencją Naszą (SPwŁ, *Akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków*, k. 9-16).

³⁰⁰ Rada rodzinna utrzymała ojca przy opiece nad dwutygodniową córką (SPwŁ, *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 21-22); W podobnym składzie odbyła się kolejna rada rodzinna (k. 23-24).

³⁰¹ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Perli Landau*, sygn. 40, k. 2, 8-9.

³⁰² *Ibidem*.

³⁰³ SPwŁ, *Akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 8.

dostarczył osobne kurendy do członków obu rad rodzinnych. Sąd wyznaczył jeden termin na 28 marca/9 kwietnia 1856 r., na tę samą godzinę – 10 rano do odbycia obu rad³⁰⁴. Spisane zostały dwa odrębne protokoły posiedzeń rad rodzinnych³⁰⁵.

3.3. Respektowanie wymogu wywodzenia się członków w połowie z linii ojczyściej i macierzystej

Rada rodzinna winna składać się w połowie z linii ojczyściej, a w połowie z macierzystej. W praktyce pojawiają się jednak wątpliwości. Gdyby w skład rady rodzinnej wchodziło np. czterech braci pupila (mieli bezwzględne prawo udziału w radzie rodzinnej), wówczas należało w celu uzupełnienia składu, wezwać jednego członka z linii macierzystej, a jednego z linii ojczyściej. Jeżeli brakująca liczba członków była nieparzysta, wówczas skład uzupełniano stosując zasady bliższosci stopnia pokrewienstwa bądź powinowactwa. Podział na linię macierzystą i ojczyściej był zachowywany nawet wówczas, gdy do rady wchodził niespokrewnieni i niespowinowaceni z pupilem³⁰⁶.

O ile wymóg dotyczący wywodzenia się członków w połowie z linii macierzystej, a w połowie z ojczyściej w stosunku do krewnych i powinowatych był racjonalny³⁰⁷, o tyle w przypadku przyjaciół i sąsiadów nie był uzasadniony³⁰⁸. Przyjaciele matki, mogli być zaprzyjaźnieni również z ojcem, a powinowaty albo dalszy krewny ojca mógł być przyjacielem matki. Co wówczas? Przebadane akta opiekuńcze pozostawiają wrażenie, że sąd nie przejmował się tym. Zdarzało się niekiedy, że przyjaciel bądź powinowaty, który uczestniczył w radzie rodzinnej, jako członek z linii ojczyściej, na kolejnym posiedzeniu brał w nim udział, jako członek linii macierzystej³⁰⁹.

³⁰⁴ *Ibidem*, k. 8-10.

³⁰⁵ *Ibidem*, k. 10-12,13-14.

³⁰⁶ Np.: SPwŁ: *ibidem*, k. 39 (1869 r.); *Akta Opieki nieletniego Bigoszewskiego*, sygn. 48, k. 1, 16 (1870 r.), 18 (1871 r.), 20 (1872 r.), 22 (1875 r.), 24 (1876 r.); *Akta opieki nieletnich Hertzberg*, sygn. 59, k. 1 (1874 r.).

³⁰⁷ Art. 407 KN (375 KCKP).

³⁰⁸ We Francji w Liège zapadł w 1811 r. wyrok, którym uchwała rady rodzinnej została uznana za nieważną. Powodem nieważności był niewłaściwy skład, a dokładniej krewni z linii matki i ojca nie byli reprezentowani w równej liczbie. K. S. Zachariae, *op. cit.*, s. 320.

³⁰⁹ Np.: SPwŁ: *Akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 7 (1874 r.), 23 (1875 r.); *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 2, 8 (1866 r.); SPpŁ: *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki Nieletnich Trzebuchowskich*, k. 36 (1835 r.), 43 (1836 r.).

3.4. Kwestionowanie zgodności z prawem składu rady familijnej

Prawo przewidywało możliwość zaskarżenia uchwały rady familijnej do Trybunału Cywilnego, skoro została podjęta w niewłaściwym składzie. W razie zasadności skargi ingerował prokurator³¹⁰. Prawo nie przewidywało żadnych szczególnych sankcji dla prezydującego czy członków rady. Sądy unieważniały uchwały rad, ze względu na nieprawidłowy skład, o ile zachodził podstęp lub strata dla nieletnich³¹¹.

Rada familijna rzadko przejmowała się zarzutami kierowanymi pod adresem jej składu. Co widać w aktach pupilarnych. **Protest**, co do zgodności z prawem składu rady familijnej, z reguły był lekceważony, bądź mniej lub bardziej staranniej wyjaśniany³¹².

7 lipca 1871 r. Prokurator Królewski przy Trybunale Cywilnym w Warszawie przesłał do Sądu Pokoju w Łodzi odezwę następującej treści: *Przysyłając załączenie wniesione do mnie pod d. 24 Czerwca/6 Lipca r. b. podanie Wiktorskiej w interesie nieletniej Wiktoryi Teofili Lipowskiej jakim zaskarżoną jest Uchwała Rady familijnej na d 10/22 Czerwca 1870 r. zapadła i sam skład Rady która uchwałę tę wyrzekła, wzywam Sąd Pokoju aby natychmiast, po otrzymaniu niniejszego Radę familijną w komplecie prawym za przyzwaniem do jej składu członków z obu linii familii nieletniej z urzędu zwołał*³¹³. Komunikat prokuratora spowodował

³¹⁰ Patrz: rozdział III, podrozdział IV.

³¹¹ *Prawo cywilne familijne. Pokrewieństwo i powinowactwo; uznanie, uprawnienie i wywód rodu; przysposobienie; opieka; ubezwłasnowolnienie. Opracowane na podstawie wykładów uniwersyteckich prof. Lutostańskiego, Warszawa 1932 [dalej: *Prawo cywilne familijne*], s. 217.*

³¹² W aktach opiekuńczych nieletnich Dussów znajdujemy adnotację: *Gdy iednak W. Jozef Zabokrzycki Jako Członek Rady wniósł, iż stosownie do Artyk: Kodexu Cywilnego 402. gdy nie widzi znaydujących się osób z Linii Oyczystey (...) Niegdy Samuela Dusse, Oycy y Szwagra którzy jeszcze przy życiu zostaią, a zatem nie sądzi bydz za ważne na dzisieyszym Posiedzeniu Rady familyney obierania Opiekuna y w Przeciwnym Przypadku odstąpić od posiedzenia dzisiejszego w Radzie familyney oświadcza się – Członki Inne do obrady dzisiejszey należące na Wniosek W. Zabokrzyckiego tak odpowiadaią, Iż lubo do Rady Fmilyiney na dzień dzisieyszy, były Wezwane Członki z Linij Oyczystey Czym iest W. Jan Dusse Oyciec Zmarłego y (...) Szwagier Onegoż, gdy iednak Ci aż do Pruss oddalili się Jak świadczy Attest Jurkiewicza Burmistrza Uniejowskiego dd. 30 Sierpnia r. b. y niewiadomo Jak prędko powrócić Maią. Pozostali członkowie rady wraz z przewodniczącym uznali się za radę w składzie zgodnym z prawem, zdolną do podejmowania decyzji. Józef Zabokrzycki podpisując protokół oświadczy, że w całości tej czynności nie akceptuje (Ojciec w testamencie wybrał go na opiekuna). SPpŁ, Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów, sygn. 6, k. 18-19 (1815 r.).*

³¹³ SPwŁ, Akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi, sygn. 42, k. 11.

wezwanie ojca do wskazania krewnych i wezwanie do rady familijnej innych członków niż ci, którzy dotychczas w niej uczestniczyli³¹⁴.

Na łamach GSW w 1877 r. pojawił się artykuł dotyczący sporu, o termin do zaskarżenia uchwały rady familijnej. Uchwała rady familijnej została zaskarżona ze względu na zły skład. Opisano tam następujące okoliczności faktyczne: *W dniu 3 (15) października r. z. miało miejsce posiedzenie rady familijnej, w interesie nieletniej Zofii Kruppe, w której, w charakterze członków rady brali udział, ze strony ojca, przyjaciele nieboszczyka; wszyscy oni uważani są za członków rady tej od r. 1870, za włączeniem jednego tylko rodzonego stryja nieletniej, Aleksandra Karwowskiego, który został wezwany do składu rady na zasadzie wyroku Izby Sądowej Warszawskiej z d. 10 (22) września r. z. w miejsce Józefa Baranieckiego, niewłaściwie ustanowionego głównym opiekunem. Spór powstał stąd, że Izba Sądowa Warszawska uchyliła wszystkie postanowienia rady, jakie zapadły w poprzednim jej komplecie i napowrót odesłała pod rozpoznanie rady wszystkie sporne punkta tej sprawy. Feliks Kruppe, główny opiekun; mając zamiar jak się zdaje, utrzymać w swej mocy poprzednie postanowienie rady, zdecydował się wprowadzić w skład rady na członków, Wincentego, Bronisława i Jana Kruppe, pomijając dotychczasowych członków, ze strony ojca. Opiekun jednak przydany, opierając się na wspomnianym wyroku Izby, zawiadomił o tem sędziego pokoju, wskazując rzeczywistych członków rady, którzy też zawezwani zostali przez sędziego pokoju do uczestniczenia w radzie. (...) Wreszcie dodać należy, że członek od lat siedmiu w radzie familijnej nie może być z niej usunięty, bez poważnych do tego powodów, wskazanych w art. 414 i 417 pr. Cyw., a jedynie tylko dla tego, że opiekunowi głównemu podobalo się wezwać do rady krewnego, który w chwili ustanawiania opieki i przez 7 lat trwania tejże, nie pomyślał być członkiem. Skarga tedy powodów winna być oddalona a wyrzeczenie Sądu okręgowego z d. 5 grudnia r. z. utrzymane w mocy*³¹⁵.

Skład rady familijnej zwoływanej dla uzyskania opinii, w przedmiocie ubezwłasnowolnienia, również nie zawsze odpowiadał wymogom prawnym. Przykładowo jak donosiła GSW, obrońca kwestionując ważność uchwały przemawiającej za ubezwłasnowolnieniem jego klienta z 1872 r., podniósł następujący zarzut: *w skład bowiem téj rady wchodziły osoby,*

³¹⁴ *Ibidem.*

³¹⁵ W. Sadkowski, *Spór o termin do zaskarżenia uchwały rady familijnej*, Kronika Cywilna, GSW, Warszawa 1877, s. 326-327.

z których o dwóch tylko istnieje przekonanie, że jeden jest krewnym, drugi powinowatym Józefa Zakrzewskiego, inne zaś osoby, stopnia i źródła powinowadztwa nie udowodniły ani nawet wskazać nie zdołały³¹⁶.

— — —
³¹⁶ *Sprawa o uznanie Józefa Zakrzewskiego za pozbawionego własnej woli, Kronika Cywilna*, GSW, nr 22, Warszawa 1873, s. 125.

PODROZDZIAŁ II

STATUS CZŁONKA RADY FAMILIJNEJ

Z punktu widzenia niestałości składu rady familijnej, z jednej strony, i wagi podejmowanych przez nią uchwał z drugiej strony, warto zastanowić się nad statusem członka rady familijnej. W pierwszej kolejności przyjrzymy się jakie uprawnienia i obowiązki miała osoba pełniąca tę funkcję. Następnie zastanowimy się, czy i jakie okoliczności uwalniały tę osobę od pełnienia obowiązków członka rady familijnej. Na koniec postaramy się rozstrzygnąć, czy i w jakim zakresie członkowie rady familijnej ponosili odpowiedzialność za podejmowane przez to gremium uchwały i wywiązywanie się przez każdego z nich ze swoich obowiązków.

1. OBOWIĄZKI I UPRAWNIENIA CZŁONKA RADY FAMILIJNEJ

Głównym obowiązkiem był udział osobisty bądź za pośrednictwem pełnomocnika w posiedzeniach rady familijnej. Prawo nie wymagało od członków rady znajomości prawa. W pewnym stopniu przewodniczący miał eliminować ewentualne nadużycia (m. in. pouczając członków o treści obowiązującego prawa)³¹⁷. Osoba wchodząca w skład kolegium rodzinnego powinna dochowywać starań, aby małoletni i jego majątek były bezpieczne. Gdyby członek dowiedział się o okolicznościach mających wpływ na dobro małoletniego, powinien interweniować. W aktach opiekuńczych nie ma wiele przykładów występowania członków w ochronie interesów pupili. Parę jednak zostało dostatecznie udokumentowanych. Z reguły członkowie rady familijnej, jeżeli była taka potrzeba, wnioskowali o zwołanie rady familijnej wspólnie, indywidualnie bądź dołączając się do wniosku podopiecznika. Taką prośbę znajdujemy np.: w aktach opiekuńczych nieletnich Muth. We wniosku z 1 stycznia 1872 r. zapisało: *przeto Członkowie Opieki i podopiecznik żądamy żeby główny opiekun Marcin Kling złożył rachunki małoletnich dzieci, a on wcale o tem nie chce wiedzieć*³¹⁸.

Członek rady familijnej był uprawniony do podejmowania starań o zatwierdzenie uchwały rady, zawsze gdy opiekun nie postarał się o nie³¹⁹.

³¹⁷ *Opieka podług KN*, s. 28-30.

³¹⁸ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Muth*, k. 12.

³¹⁹ Art. 887 KPC: *Jeżeli opiekun, lub inny mający zlecenie starania się o potwierdzenie, nie uskuteczni tego w przeciągu czasu w decyzji wyznaczonym, lub w przypadku nie wyznaczenia, w przeciągu dwutygodniowym, tedy wolno będzie iednemu z członków*

Jeżeli członek rady rodzinnej nie zgadzał się z uchwałą i sprzeciwiał się jej zatwierdzeniu w sądzie, a sąd go nie wysłuchał, mógł zaskarżyć wyrok zatwierdzający taką uchwałę³²⁰.

Jeżeli opiekun przydany ponosił odpowiedzialność za szkodę małoletnich, wówczas rada rodzinna mogła upoważnić jednego spośród jej członków do zabezpieczenia na jego majątku wynikających stąd roszczeń³²¹.

W praktyce rada rodzinna upoważniała również członków do dokonania innych czynności. Akta pupilarne zawierają takie uchwały, jak zawarte np.: w protokole posiedzenia rady rodzinnej nieletnich Hoffmanów z 2/14 października 1874 r.: *Dalej Rada rodzinna upoważnia z pomiędzy siebie Józefa Paszkiewicza do odebrania z depozytu Banku Polskiego sumy rubli 1,502 przez Dawida Dębińskiego Za kwitem depozytowym z dnia 13 Października 1872 roku N: 788 i rubli Sr. 6000 przez (...) za takimże kwitem z daty i numeru niepamiętnym, na rzecz Massy majątku po Fryderyku Hofman złożonych, a to wraz z procentem ubiegłym i bieżącym, niemniej upoważnia go do odebrania i podniesienia wszelkich innych funduszków do spadku po Fryderyku Hoffmann należących, tak w rękę powyż wymienionych dłużników jak i u innych osób zostających, również z procentami zaległymi i bieżącymi, do pokwitowania z odbioru wszystkich funduszków i zezwolenia na ich wykreślenie, jeśli te hipotecznie, na jakich bądź nieruchomościach są zabezpieczone*³²².

— — —
zgromadzenia starać się o potwierdzenie przeciwko opiekunowi, a to na koszt tego, którego nie będzie mógł poszukiwać.

³²⁰ Art. 888 KPC: Członki zgromadzenia upatrujące potrzebę założenia opozycji przeciwko potwierdzeniu, wyrażą to w oświadczeniu sąsądownym, temu, któremu zlecono starać się o to potwierdzenie; a jeżeli nie byli przywołanymi, tedy będzie im wolno założyć opozycyą przeciw wyrokowi.

³²¹ Art. 464 KCKP: W tych wszystkich przypadkach służą małoletniemu takie same prawa na majątku opiekuna przydanego, jakie podług art. 461 służą temuż małoletniemu na majątku opiekuna głównego, który się stał odpowiedzialnym. Dochodzenie takowych praw sposobem w art. 462 przepisany, tudzież w ogóle poszukiwanie odpowiedzialności na opiekunie przydanym, poleci rada rodzinna jeżeli opieka trwa jeszcze, jednemu z pomiędzy swych członków. Gdyby zaś rada rodzinna uznała potrzebę złożenia z opieki tegoż opiekuna przydanego, w takowym razie nowy opiekun przydany przeciw niemu czynić będzie.

Art. 462 KCKP: W takowym przypadku, i tak długo jak trwa opieka, winien opiekun przydany bez zwłoki żądać wpisania prawej hypoteki, a nadto starać się o ściąganie i korzystne użycie należności. Takowego wpisania hypoteki prawnej domagać się mocni będą, każdy członek rady rodzinnej, każdy krewny, tudzież Prokurator Królewski, a nawet i sam małoletni.

³²² SPwŁ, Akta Opieki nieletnich Hoffmanów, sygn. 55, k. 1-6. Podobnie: SPwŁ, Akta Sądu Pokoju w Łodzi dotyczące Opieki nad nieletnimi Ludwikiem i Heleną Lebelt, sygn. 20, k. 15-16 (1866 r.).

2. ZWOLNIENIE Z OBOWIĄZKU UCZESTNICZENIA W RADZIE FAMILIJNEJ W CHARAKTERZE CZŁONKA

Członek rady familijnej miał możliwość uwolnić się od uczestniczenia w posiedzeniu rady familijnej. Taka osoba musiała wskazać okoliczności, które uniemożliwiały jej odpowiednie wywiązywanie się z obowiązków³²³. Zwalniano z reguły członków, którym stan zdrowia, sytuacja osobista³²⁴, sprawowanie urzędu bądź odległe zamieszkanie nie pozwalało uczestniczyć w posiedzeniach rady familijnej³²⁵.

Wymówienie się od uczestniczenia w jednym posiedzeniu, nie pozbawiało członka możliwości uczestniczenia w kolejnym. W praktyce łęczyckiej, gdy zachodziła jedna z wymienionych uprzednio okoliczności, krewny domagający się zwołania rady familijnej, informował sąd o przeszkodzie. Suplikant wskazywał również osobę, która miała zostać przybrana w miejsce zwolnionego³²⁶. Sędzia mógł również uwolnić nieobecnego członka od obowiązku uczestniczenia w posiedzeniach, jeżeli skład był wystarczający do wiążącego podejmowania uchwał³²⁷.

W praktyce o wyłączeniu członka decydowano również na posiedzeniu. Często bezpośrednio po przyjęciu wymówienia się członka, powoływano na jego miejsce nowego. Np. z protokołu odroczenia posiedzenia rady familijnej nieletnich Wizer z 17 marca 1824 r., dowiadujemy się, że zgromadzeni na wyznaczonym terminie, zwolnili jednego z członków rady familijnej, ze względu na jego zły stan zdrowia³²⁸.

Informację o okolicznościach uzasadniających wymówienie się,

323 383-384 KCKP.

324 Krewny poinformował opiekunkę główną, że z powodu śmierci dziecka i poronienia przez jego żonę, drugiego następnego dnia nie będzie mógł przybyć. SPPL, *akta dotyczące się zwołania Rady Familijnej nieletniego Izidora Śluckiego*, sygn. 2, s. 64 (1817 r.).

325 Sąd Kasacyjny we Francji w 1828 r. uznał, że karze za niestawiennictwo podlegał członek, który przybył na posiedzenie rady familijnej, aby wymówić się od udziału w naradach, uznając skład rady za nieważny. K. S. Zachariae, *op. cit.*, s. 326.

326 Np.: matka we wniosku o zwołanie rady familijnej prosiła sąd, aby przyjął Jana Leszczyńskiego, gdyż poprzedni członek *dla zbytnej odległości stanąć nie może*. SPPL, *akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki Nieletnich po niegdy Ignacem Duninie*, sygn. 28, k. 14 (1835 r.).

327 *Gdy zaś na Koniec w Kurrendzie umieszczony Członek Xiądz Michał Łyszkowski Proboszcz Piecuwskiej, mimo uczynionego wezwania niestawił, uwalnia go JW. Sędzia Prezydujący wraz zgromadzoną Radą Familijną od stawiania, rozważając, że liczba członków prawem określona, jest dostateczna*. SPPL, *akta Opiekuńcze Nieletnich po ś. p. Barbarze z Bądkowskich Galeckiej pozostałemi Dziećmi*, sygn. 16, s. 3 (1821 r.).

328 SPPL, *akta Opiekuńcze nad nieletnią Krystyną Wizer*, k. 28. Podobnie: SPPL, *akta Opiekuńcze Nad Nieletnimi po S.P. Janie Will*, sygn. 22, s. 3-4 (1824 r.).

zainteresowani doręczali osobiście, bądź za pośrednictwem innych członków³²⁹. O zwolnieniu członka z obowiązku brania udziału w posiedzeniu rady dowiadujemy się często z protokołu posiedzenia³³⁰. W 1817 r. wśród uczestniczących w posiedzeniu rady rodzinnej znalazł się *W. Daniel Słubicki w Dobrach Wolka Zwanych w Powiecie Kowalskim a to w Mieysce W^{go} Ignacego Krąkowskiego, który listem Swoim, d.d. 11 Miesiąca y r. b. do akt Załączonym niemożnością Stawienia się na dzisiejszym posiedzeniu Rady Familinyey wymowił*³³¹.

W 1868 r. po przeniesieniu opieki z Sądu Pokoju Okręgu Brzezińskiego do Sądu Pokoju w Łodzi, aż trzech członków rady rodzinnej wystosowało pismo do Sądu Pokoju w Łodzi, z prośbą o uwolnienie ich od obowiązku, ze względu na zbyt dużą odległość i trudności z przybyciem na wyznaczony termin. Wszyscy trzej prosili w odrębnych pismach, o obranie innych członków w ich miejsce³³².

W protokole posiedzenia rady rodzinnej nieletnich Lipowskich z 16/28 października 1871 r. po zapisaniu komparycji pojawiła się adnotacja: *Brakuje zaś – Marcelego (...), który w prośbie do Sądu zaniezionej uprasza o zwolnienie go od obowiązków członka rady rodzinnej*³³³. Członek swoją prośbę uzasadniał zamieszkiwaniem 8 mil od Łodzi oraz tym, że jest opiekunem głównym swoich siedmiorga dzieci (dobry zarząd gospodarstwem nieletnich nie pozwalał mu na dłuższe podróże)³³⁴.

3. ODPOWIEDZIALNOŚĆ

Prawo obligując członków do uczestniczenia w posiedzeniach rady rodzinnej, przewidywało w razie nieusprawiedliwionej nieobecności karę pieniężną. Jeżeli chodzi zaś o odpowiedzialność cywilną, za szkodliwość podejmowanych przez radę rodzinną uchwał, zasadniczo członkowie rady rodzinnej jej nie ponosili. Mogli natomiast odpowiadać za szkodę

³²⁹ Członek wezwany przez sąd oświadcza: *oznajmiam, że z powodu zamieszkania mil kilkunastu od miasta Łodzi z prawa jestem uwolniony i stawać nie będę*. SPwŁ, *akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 16 (1871 r.).

³³⁰ Na posiedzeniu rady rodzinnej w komparycji zapisano: *wymowił się dla zatrudnień Swoich niemożnością stawienia się na dzisiejszym posiedzeniu - a zatem w Mieyscu Jego*. SPpŁ, *akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niedy Franciszku Byszewskim pozostalemi*, sygn.1, s. 43 (1820 r.).

³³¹ SPpŁ, *akta dotyczące się zwolnienia Rady Familinyey nieletniego Izzydora Słuckiego*, s. 70.

³³² SPwŁ, *akta Sądu Pokoju w Łodzi dotyczące Opieki nad nieletnimi Ludwikiem i Heleną Lebelt*, sygn. 20, k. 45-47.

³³³ SPwŁ, *akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 32.

³³⁴ *Ibidem*, k. 26.

wyrządzoną pupilom, jeżeli powstała wskutek ich podstępnego działania lub rażącego niedbalstwa.

3.1. Kara za niestawiennictwo na posiedzeniu rady familijnej

Kara za nieobecność wezwanego członka rady familijnej na posiedzeniu była określona w KN i wynosiła do 50 franków³³⁵. Po 1825 r. wysokość tej kary regulował art. 383 KCKP. Kara dla nieobecnych na posiedzeniu rady familijnej mającej się odbyć pod powagą sądu, nie mogła przekroczyć 50 złotych polskich³³⁶.

W aktach pupilarnych występują przykłady skazania członków na taką karę. Np.: 23 października 1820 r. w protokole odroczenia posiedzenia rady familijnej nieletnich Dussów odnotowano: *Rada Familyina iako powtórnie na Terminie nie stawiających na 10 Franków skazuje wraz z Sędzią Prezydującym, z Zagrożeniem iż gdy na Terminie poniżej Oznaczyć się mianym nie stawią, na Karę 50 Franków w art: 413 Kodexu Cywilnego osądzeni zostaną*³³⁷.

Akta opiekuńcze obfitują, przede wszystkim, w pouczenia sądu o grożącej za nieprzybycie na posiedzenie karze. Np.: sąd pokoju odraczając posiedzenie rady familijnej nieletnich Neufeld pouczał członków: *W razie niestawienia się wezwanych w terminie, kara na każdego z nich w ilości rubli 7. Kop. 50 stosownie do Art. 383 Kod. Cywiln. Pol. wymierzona będzie*³³⁸.

Członek, który nie przybył w wyznaczonym terminie, musiał się liczyć nie tylko z karą, ale również z możliwością obciążenia go kosztami

³³⁵ Art. 413 KN: *Każdy krewny, powinowaty, lub przyjaciel, przywołany, któryby nie stawiał się, bez prawnego powodu wymówienia się, podpadnie karze pieniężnej nieprzenoszącej pięciudziesięciu franków (Rrs. 12), które wymierzy Sędzia Pokoju bez appellacyi.*

³³⁶ Art. 383 KCKP: *Każdy krewny, powinowaty lub przyjaciel przywołany, który nie stawia się, nie dając prawnego powodu do wymówienia się, podpadnie karze pieniężnej, która wyrzeczona będzie bez appellacyi przez Prezydującego w radzie familijnej Sędziego w ilości złotych polskich 50, a przez Prezydenta, Burmistrza lub Wójta w ilości 2 złotych polskich przenosić nie mogącej.*

³³⁷ SPPL, *Akta Opiekuńcze Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 114. Podobnie: SPPL, *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego, tyżące się Ustanowienia Opieki Nieletnich Grabowskich po zmarłej Maryannie ze Stępowskich pozostałych dzieci*, sygn. 27 [dalej: *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego, tyżące się Ustanowienia Opieki Nieletnich Grabowskich*], k. 5-6 (1830 r.).

³³⁸ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Neufeld*, sygn. 41, k. 52 (1874 r.). Podobnie: SPPL: *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego, tyżące się Ustanowienia Opieki Nieletnich Grabowskich*, k. 2 (1830 r.); *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego tyżące się Opieki Nieletnich po niegdy Ignacem Duninie*, sygn. 28, k. 2-3 (1830 r.); *Akta Sądu Pokoju P Łęczyckiego tyżące się zwołania Rady Familijnej po niegdy Tekli z Daniszewskich Soieckiey*, sygn. 29, k. 1-3 (1832 r.); SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 30 (1871 r.).

wezwania członków na odroczonej termin, o czym świadczą udokumentowane w aktach opiekuńczych rezolucje sądów pokoju. Np. w 1823 r. sąd postanowił: *Gdy z mocy Zapozwu w dniu 29. Sierpnia r. b. pod N° 254. przez Woźnego Jozefa Sniegockiego prawnie doręczonego, nikt więcej się nie zgłosił, z powodu którego w dniu dzisiejszem nic przedsięwziętem być niemogło – Sąd na koszt niestawiających nowy Termin wyznaczyć był zmuszony*³³⁹.

3.2. Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną pupilowi

Członkowie rady rodzinnej nie ponosili odpowiedzialności cywilnej za podejmowane uchwały, ponieważ działali jako organ kolegialnie³⁴⁰. Dlatego prawo chroniło małoletniego przed szkodliwym działaniem uchwał, wymagając w ważniejszych sprawach zatwierdzenia ich przez właściwy trybunał. Kodeks francuski nie zawierał szczególnego rozstrzygnięcia dotyczącego odpowiedzialności członków rady rodzinnej, której uchwały zostały unieważnione. Osoby takie ponosiły odpowiedzialność na zasadach ogólnych³⁴¹ i mogły być skutecznie pozwane jedynie w razie podstęp³⁴². W KCKP pojawił się szczególny przepis przewidujący odpowiedzialność członków rady³⁴³. Nawet w braku tego przepisu, radni ponosiliby odpowiedzialność na tych samych zasadach (za szkodę pupila, jeżeli powstała w wyniku ich podstępnego bądź niedbałego działania)³⁴⁴. Sędzia pokoju nie ponosił odpowiedzialności za uchwały podjęte pod jego prezydencją, ponieważ byłoby to sprzeczne z zasadą niezawisłości sądów³⁴⁵. Roszczenie małoletniego względem członków rady rodzinnej, tak jak w stosunku do opieki, ulegało przedawnieniu po upływie czterech lat, od momentu kiedy pupil stał się pełnoletni³⁴⁶.

³³⁹ SPPL, *akta Opiekuńcze nad nieletnią Krystyną Wizer, k. 14*. Podobnie: SPPL, *akta opiekuńcze dotyczące opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdyś P. Ontonem Szamowskim z Rogilewa*, sygn. 5, s. 19-20 (1814 r.).

³⁴⁰ M. Godlewski, *op. cit.*, s. 577.

³⁴¹ Art. 1382 KN: *Wszelki jakikolwiek bądź czyn człowieka, który przyczynia szkodę drugiemu, obowiązuje tego, z którego winy nastąpił, do wynagrodzenia szkody*.

³⁴² Art. 1383 KN: *Każdy odpowiedzialnym jest za szkodę, jaką przyczynił nie tylko swoim czynem, lecz nadto swoim niedbalstwem lub nieroztropnością*.

³⁴³ Art. 465 KCKP: *Członki rady rodzinnej stają się odpowiedzialnymi małoletniemu za podstęp i za wielkie a szkodliwe niedbalstwo*.

³⁴⁴ E. Muszalski, *Prawo cywilne obowiązujące w b. królestwie kongresowem, Prawo osobowe i rodzinne, Prawo rzeczowe*, Warszawa 1932, s. 224; J. Walewski, *Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego (Prawo z r. 1825) objaśniony motywami do prawa i juriesprudencją*, Warszawa 1872, s. 193.

³⁴⁵ *Prawo cywilne rodzinne*, s. 226-227.

³⁴⁶ Art. 466 KCKP: *Wszelkie sprawy małoletniego, dotyczące się czynów opieki przeciw*

Członkowie rady rodzinnej powinni wybierać opiekuna w zgodzie z własnym sumieniem, prawo nie przewidywało odpowiedzialności za zły wybór. Trudno byłoby przewidzieć, że konkretna osoba nie wywiąże się z powierzonych jej obowiązków. Taka odpowiedzialność mogłaby mieć ograniczający wpływ na dokonywany przez radę rodzinną wybór. Rodzina byłaby wówczas zmuszona do uzasadniania motywów swojej decyzji, co mogłoby być kłopotliwe. Członkowie mogliby głosować za najbliższym krewnym, który nie był godny zaufania tylko po to, aby uniknąć odpowiedzialności za zły wybór. Wówczas uprawnienie rady rodzinnej do dokonywania wyboru uległoby zatarciu, a opieka należałaby się konkretnej osobie z mocy samego prawa³⁴⁷.

Na łamach GSW, opisano sprawę wytoczoną przeciwko opiekunom o odpowiedzialność z opieki. Po tym jak sąd zasądził od opiekunki należną nieletnim sumę, a w razie jej niewypłacalności większą część tej kwoty od opiekuna przydanego, obrońca opiekuna przydanego wystąpił w jego imieniu z apelacją. W uzasadnieniu oświadczył: *Przyczyną strwonienia majątku nieletnich była uchwała rady rodzinnej, która wbrew zdaniu Gr. [podopiecznika], dozwoliła matce bez zdawania rachunków spełniać dzierżawę, kiedy zupełnie do tego nie miała zdolności*. Odpowiedź na apelację W. Suligowskiego pełnomocnika opiekuna *ad hoc* nieletnich było wniesienie o uznanie opiekuna przydanego za solidarnie odpowiedzialnego z matką nieletnich i zasądzenie od niego całej sumy należnej nieletnim. Dodatkowo zawarto w artykule informację, z której wynika, że rada rodzinna zebrana w 1880 r. pominęła wniosek Prokuratora Sądu Okręgowego Warszawskiego, dotyczący konieczności usunięcia matki od opieki. Rada rodzinna uznała środek ten za przedwczesny i ewentualne ustanowienie nowej opieki zawiesiła do ukończenia procesu³⁴⁸. Ostatecznie Warszawska Izba Sądowa postanowiła zmniejszyć sumę należną od opiekuna przydanego³⁴⁹.

W aktach opiekuńczych spotykamy skargi na członków rad rodzinnych. Jedną z nich znajduje się w aktach nieletnich Neufeld. Z akt tych wynika, że brat pupili w maju 1874 r. wystosował kolejne pismo do sądu pokoju, w którym informował o nadużyciach członka rady rodzinnej,

— — —
temu, który ją sprawował, przeciw opiekunowi przydanemu, i przeciw członkom rady rodzinnej, upadają przedawnieniem czteroletniem, rachując od pełnoletniości.

³⁴⁷ J. Walewski, *Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego (Prawo z r. 1825) objaśniony motywami do prawa i jurysprudencją*, Warszawa 1872 [dalej: *Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego*], s. 148.

³⁴⁸ *Sprawa o odpowiedzialność z opieki*, Kronika Cywilna, GSW, 1881, nr 35, s. 284-285.

³⁴⁹ *Ibidem*, s. 291-292.

który miał jego zdaniem narażać majątek nieletnich na uszczerbek. Sąd Pokoju odpowiadając na taki wniosek stwierdził: *Gdy z podań Jacka Ejzyka Neifelda do Sądu w interesie nieletnich Neifeldów czynionych, nie można ściągnąć wiadomości, w jaki sposób Symcha Neufeld będący tylko członkiem rady familijnej, na szkodę ich działa, i czy zachodzi konieczna potrzeba zwołania z urzędu rady familijnej dla zabezpieczenia praw nieletnich, zatem wzywa Jacka Ejzyka Neufelda aby przede wszystkim na piśmie szczegółowo wskazał Sądowi dowody, dla których odbycie rady familijnej uznaje za potrzebne, zwłaszcza, że w Aktach Opieki nie ma żadnego śladu, aby Symcha Neufeld posiadał jakiegokolwiek nieletnich Neufeldów fundusze*³⁵⁰. W odpowiedzi brat nieletnich przedstawił, jakie konkretnie ma zarzuty przeciwko swojemu bratu, który jest również jednym z członków rady familijnej. Oskarżył go o to, że był w posiadaniu nieruchomości, którą przed śmiercią ojciec przepisał na niego, w obawie przed wierzycielami. Suplikant powołał się na pozorny charakter tej czynności (*zapisal na własność, zachowując przecież tę brać od Symchy Neufeld pismo prywatne jako nabycie to urzędowe jest pozorne i że na każde żądanie na powrót urzędownie Mu zapisać jest obowiązany: – Że następnie po zejściu Izraela Neufeld pismo to prywatne zginęło i stąd Symche Neufeld korzystając obiał powołany dom w posiadanie jako by rzeczywisty właściciel, a później połowę tej nieruchomości pozornie sprzedał swojemu bratu Walfowi Neufeld*)³⁵¹.

W aktach opiekuńczych nieletnich Zieberth spotykamy inny przykład. 9/21 grudnia 1865 r. brat nieletnich wystosował wniosek o zwołanie rady familijnej. Jako jeden z głównych powodów konieczności takiego zebrania, wskazał naganne zachowanie jednego z członków rady familijnej. We wniosku czytamy między innymi: *Matka wkrótce po sporządzonej Radzie familijnej przyela do siebie członka z grona Rady familijnej Zeliga Lewartowskiego, z tym zawarła związki religijne małżeńskie a on ogarnąwszy wszystko - łącznie z matką, dochody pobiera, te marnuje, odjął matce władzę zarządu czego są dowodem liczne pisma iż lokatorzy za nic matki nieważają (...) że całe działanie obojga nacechowane jest marnotrawstwem dążącym do zguby dobra nieletnich*³⁵².

W aktach pupilarnych natrafiamy na dokumenty, w których członkowie wyrazili swoje obawy, że zaniechanie w pewnych okolicznościach, mogłoby w przyszłości mieć wpływ na poniesienie przez nich

³⁵⁰ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Neifeld*, sygn. 41, k. 55.

³⁵¹ *Ibidem*, k. 56-57.

³⁵² SPwŁ, *Akta opieki nieletnich po Lejzorze Zejbert*, sygn. 22, k. 4-6.

odpowiedzialności. Np. w 1875 r. członkowie rady familijnej nieletnich Kebschów wystosowali prośbę o zwołanie rady do podsędka, w której domagali się ponaglenia opiekunów do złożenia rachunków z opieki, obawiając się o swoją odpowiedzialność. We wniosku napisali: *tak abyśmy nie byli odpowiedzialnemi za poniesione szkody i krzywdy małoletnich Kebschów*³⁵³.

Podobną prośbę członków rady familijnej znajdujemy w aktach opiekuńczych nieletnich Glücksmanów. We wniosku z 7/19 lipca 1846 r. zapisano: *Abyśmy zaś w późniejszym czasie nie byli odpowiedzialnemi za niedozór poruczonych nam obowiązków w przykładaniu się do dobra Małoletnich upraszamy: aby P. S. Sąd dla powyższych okoliczności raczył odjąć władzę temuż Juzkowi Layzerowi Kohn sprawowania obowiązków Podopieczności nad wzmiankowanymi nieletniemi i oddać ją Szmulowi Kohn Rabinowi w Kłodawie,- jako (...) powszechnie zaufanemu i z wyboru naszego jednoznacznie wybranemu*³⁵⁴.

W wykorzystanych aktach opiekuńczych nie znalazł się żaden przypadek świadczący o pociągnięciu członków do odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną pupilowi.

3.3. Odpowiedzialność innego rodzaju

Jeżeli rada familijna mianowała opiekunem nieobecnego, a on w przewidzianym przez prawo terminie wymówił się od opieki, rada powinna rozważyć podane powody i uwolnić go od opieki³⁵⁵. W przeciwnym razie taki opiekun mógł odwołać się do Trybunału Cywilnego I Instancji³⁵⁶. Gdyby sąd uwolnił opiekuna od jego obowiązków, członkowie rady familijnej, którzy żądanie jego odrzucili, mogli być skazani na pokrycie kosztów³⁵⁷. W doktrynie francuskiej pojawił się pogląd, że skoro członkowie bronili interesu nieletnich nie własnego, nie mogli być zob-

³⁵³ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Kebschów*, sygn. 65, k. 13.

³⁵⁴ *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki po niedy Abrahamie Glücksman*, k. 73.

³⁵⁵ Art. 440 KN: *Jeżeli wymówienie się odrzucone zostało, może się udać do sądów o dopuszczenie takowego; lecz obowiązany będzie zarządzać tymczasowo przez ciąg trwającego sporu*. Po 1825 r. art. 412 KCKP utrzymał tę zasadę.

³⁵⁶ Trybunał rozstrzygał sumarycznie. Przewidziana była apelacja (art. 883, 889 KPC).

³⁵⁷ Art. 441 KN: *Jeżeli pozyska uwolnienie od opieki, którzy wymówienie się jego odrzucili, mogą być na koszt instancji skazani. Jeżeli zaś w sporze upadnie, sam na koszt ta skazany będzie*. Tak też po 1825 r. tę materię regulował art. 413 KCKP.

wiązani do ponoszenia kosztów chyba, że w postępowaniu okazało się, że mieli na względzie własny interes, w innym razie koszty ponosić powinien nieletni³⁵⁸.

KCKP przewidywał karę 500 złotych m. in. dla osób, które sprawując nadzór nad opieką, zezwoliły na małżeństwo wbrew przepisom prawa³⁵⁹.

PODSUMOWANIE ROZDZIAŁU I

Rada familijna była organem niestałym, zwoływany doraźnie dla podjęcia aktualnie niezbędnej uchwały. Skład jej mógł ulegać zmianom wywołanym różnymi okolicznościami, np.: przeprowadzką części krewnych do innego okręgu, ewentualnie przybyciem krewnych z dalszych okręgów, którzy mieli większe prawo uczestniczyć w radzie w charakterze członków³⁶⁰. Jeżeli skład uległ zmianie, na początku protokołu wskazywano powody takiej zmiany³⁶¹.

Radom familijnym w praktyce częściej przewodniczył podsądek, niż sędzia pokoju. Natomiast kryterium majątkowe, które pojawiło się po 1825 r. przy rozdzielaniu opiek większych od mniejszych zrodziło wiele trudności w praktyce. Ustaliliśmy, że magistrat rzadko radził sobie z szybkim ustaleniem wartości majątku, który był własnością pupili. Jeżeli wartość majątku budziła wątpliwość, z reguły czekano na sporządzenie spisu

³⁵⁸ K. S. Zachariae, *op. cit.*, s. 351-352.

³⁵⁹ Art. 252 KCKP: *Jeżeli przestąpienie warunków i form cywilnych do zawarcia małżeństwa przepisanych, karom w Kodexie Karnym postanowionym nie podlega, osoby małżeństwo zawierające, tudzież osoby z władzy rodzicielskiej lub opiekuńczej na toż małżeństwo zezwalające i Duchowny ślub dający, podpadną karze pieniężnej do pięciuset złotych; a nadto Duchowny właściwy nad nim zwierzchności doniesionym będzie.*

³⁶⁰ *Prawo cywilne familijne*, s. 215-216.

³⁶¹ Np.: *W Składzie takowym, iak wyżej wyszczególniono zaszła nayprzod Kwestja, że Członki Komplet dzisiejszy stanowiące nieznanymi są wszystkie te Same, które na Posiedzeniu Ostatnim, czyli dnia Dziesiątego Grudnia 1811go Ru odbytym, zasiadły, a zatem czyli Rada z osób na Termin dzisiejszym powołanych złożona, bydl może legalną y stanowiącą. Kwestya ta, po ścisłym Rozważeniu, że większa prawie liczba Członków, do Składu dawniejszego należących, dzisiaj osobiście zasiada, reszta zaś dla nastąpioney śmierci, y sprawowania Urzędów Publicznych w znacznym dość oddaleniu, bydl powołanemi nie mogły, a w Zgromadzeniu obecnym, wszyscy zasiadający, są polączeni Krwią, z zmarłym Małoletniego Oycem, y pozostałą przy życiu Matką, Rozwiązaną zostaje, przez Nas Prezydującego sędziego, na Fundamencie Artykułu 416 Kodexu Cywilnego, przy większości zwłaszcza Głosów, że Rada zasiadająca iest legalną y decydować Mocna, w przedmiotach, które dziś pod Jey, rozpoznanie przedstawione bydl maiał (SPPL, Akta tyczące się zwołania Rady Familijnej nieletniego Izydora Sluckiego, s. 56-58).*

inwentarza pozostałości. Nasuwa się jednak **pytanie**, czy kolejność była właściwa. W końcu przed spisaniem inwentarza powinna zostać ustanowiona opieka. Opiekun przydany powinien być obecny przy spisywaniu pozostałości należnej nieletnim.

Pojawiały się również manipulacje przy składzie rady rodzinnej. Miało to miejsce, gdy np.: opiekun wskazując nowy skład, dobierał członków w taki sposób, by usunąć tych, którzy nie chcieli na uchwałę wyrazić zgody. Praktyka dawała wiele możliwości: mógł wykorzystać chorobę, wyjazd lub nieobecność części członków.

Stosunkowo często wśród członków rady rodzinnej pojawiali się urzędnicy sądowi, wypełniając lukę powstającą na skutek braku (nieobecności) krewnych czy powinowatych. Na 285 odbytych rad rodzinnych w 84 uczestniczył przynajmniej jeden urzędnik sądowy. W praktyce łączycielskiej zjawisko to było bardziej nasilone³⁶². Akta Sądu Pokoju w Łodzi potwierdzają tę praktykę. Choć tu z czasem obok obrońców, pisarzy, podpisarzy, podsędków, prokuratorów zaczęli pojawiać się dodatkowo urzędnicy miejscy. Najczęściej ich uczestnictwo było uzasadnione przyjaźnią, która ich łączyła z rodzicami pupili. Trudno zweryfikować, czy w konkretnym przypadku taka więź rzeczywiście istniała. Skala zjawiska sugeruje, że było to rozwiązanie wygodne dla praktyki. Jeżeli nie było wystarczającej ilości krewnych czy też, gdy nie przybyli na wyznaczony termin, a uchwała była niezbędna dla dobra nieletnich, racjonalnym rozwiązaniem było przyzwanie osób, które były w pobliżu: pisarza, woźnego, kancelisty czy też obrońcy.

— — —
³⁶² W powiecie łączycielskim na 128 odbytych rad rodzinnych, w 54 uczestniczył jako członek przynajmniej jeden urzędnik sądowy.

ROZDZIAŁ II

KOMPETENCJE RADY FAMILIJNEJ

Chociaż większość kompetencji rady miała związek z opieką nad małoletnimi, to rada rodzinna dysponowała również innymi kompetencjami. Mowa tu przede wszystkim o ustanowieniu kurateli, nadzorze nad majątkiem usamowolnionego, kompetencjach związanych z wyrażaniem zgody na zawarcie małżeństwa i związanych z ubezwłasnowolnieniem. W aktach opiekuńczych natrafiamy na przykłady korzystania przez rodzinę z tych uprawnień, niemniej jednak są takie uprawnienia ustawowe, które w działalności rady rodzinnej były po prostu nieobecne³⁶³. W związku z powyższym w podrozdziale I omówione zostaną kompetencje ustawowe rady rodzinnej, zaś w podrozdziale drugim praktyka w tym zakresie. Taki podział pozwoli nam uwypuklić różnice występujące między kompetencjami przyznanymi radzie przez prawodawcę, a tymi, które wykorzystywała w praktyce. Postaramy się również w oparciu o te dwa podrozdziały ocenić, czy i w jakim zakresie podejmowane przez rady rodzinne czynności odpowiadały obowiązującemu wówczas prawu.

Rada rodzinna pełniła funkcje zarówno decyzyjne, jak i opiniodawcze i nadzorcze. Prawo dzieliło postanowienia rady rodzinnej na samodzielne i te, które wymagały zatwierdzenia sądowego³⁶⁴. W opisanych przez prawo okolicznościach wydawała uchwały bądź też „objawiała swoje zdanie”³⁶⁵. Uchwały wydawała m. in. upoważniając opiekuna do obciążania majątku pupila³⁶⁶, decydując o zwolnieniu bądź usunięciu opiekuna³⁶⁷. Opinię wyrażała zaś m. in. w sprawie ubezwłasnowolnienia osoby pełnoletniej, na wniosek Trybunału Cywilnego I Instancji³⁶⁸.

— — —
³⁶³ Zespoły nr 121 i 53 zachowane w APL, nie zawierają m.in. akt dotyczących ubezwłasnowolnienia.

³⁶⁴ Szerzej na ten temat w podrozdziale II, pkt. 3

³⁶⁵ K. S., Zachariae., *op. cit.*, s. 329.

³⁶⁶ Np.: art. 457 KN.

³⁶⁷ Np.: art. 447 KN.

³⁶⁸ Np.: art. 494 KN.

PODROZDZIAŁ I KOMPETENCJE USTAWOWE

Kodeks Napoleona szczegółowo uregulował kompetencje rady rodzinnej. Prawo hipoteczne z 1818 r. rozszerzyło niektóre z nich. Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego z 1825 r. pozostawił podstawowe kompetencje rady bez zmian.

Prawodawca większość przepisów dotyczących uprawnień i obowiązków rady rodzinnej zamieścił w tytule kodeksu cywilnego, poświęconym opiece nad małoletnimi. Inne przepisy traktujące o uprawnieniach tego organu odsyłają do nich. W związku z tym, uznać można za podstawowy opis kompetencji związanych z opieką nad małoletnimi. Po opisaniu tych kompetencji, scharakteryzujemy krótko resztę – głównie związanych z kuratelą i opieką nad ubezwłasnowolnionymi.

1. KOMPETENCJE ZWIĄZANE Z OPIEKĄ NAD MAŁOLETNIAMI

W przepisach KN i KCKP mowa jest o „urządzeniu” opieki nad małoletnimi³⁶⁹. „Urządzenie” to polegało na podjęciu szeregu czynności: poinformowaniu właściwego organu (sądu pokoju, magistratu) o wystąpieniu okoliczności rodzających potrzebę ustanowienia opieki, udokumentowaniu ich (akty urodzenia dzieci, akt zgonu rodzica), zabezpieczeniu majątku (opieczątowaniu ruchomości), zwołaniu rady rodzinnej, mianowaniu opiekunów. Ostatnią czynnością wymaganą przy urządzeniu opieki było dopilnowanie spisania inwentarza majątku³⁷⁰.

1.1. Podejmowanie decyzji dotyczących opiekuna

Do kompetencji rady rodzinnej należał wybór opiekuna głównego (o ile nie było osób, które sprawowały tę funkcję z mocy prawa lub z woli rodzica) i podopiecznego. Po ustanowieniu opieki rada rodzinna, w określonych przez prawo wypadkach, mogła mieć wpływ na zmianę osób sprawujących te funkcje³⁷¹.

³⁶⁹ Jeżeli opieka należała do kogoś z mocy samego prawa (np.: do matki), nie było potrzeby jej ustanawiania. J. Walewski, *Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego*, s. 139.

³⁷⁰ A. Okolski, *op. cit.*, s. 163-205.

³⁷¹ Art. 420 KN (389 KCKP), art. 968 KPC, w związku z art. 838 KN.

1.1.1. Decyzje podejmowane przed „urządzeniem” opieki

W określonych przez prawo okolicznościach istniał obowiązek podjęcia decyzji jeszcze przed ustanowieniem opieki. Szczególnym rodzajem uchwały podejmowanej przez radę rodzinną przed ustanowieniem opieki było mianowanie kuratora z powodu ciąży wdowy³⁷².

– Decyzje tymczasowe

Rada rodzinna była zobowiązana do powierzenia dozoru nad dziećmi najbliższym wstępnym bądź opiekunowi tymczasowemu, 6 miesięcy po zaginięciu ojca³⁷³. Rodzina mogła żądać umieszczenia dziecka tymczasowo u innej osoby niż ojciec podczas sprawy rozwodowej³⁷⁴. Po 1825 r., prawo wymagało ustanowienia opieki tymczasowej po uznaniu ojca za zaginionego³⁷⁵.

– Wybór kuratora z powodu ciąży

Rada rodzinna mianowała kuratora z powodu ciąży, gdy w chwili śmierci męża żona była w ciąży³⁷⁶. Wdowa oczekująca dziecka zmarłego

³⁷² E. Muszalski, *op. cit.*, s. 188-193.

³⁷³ Art. 142 KN: *W sześć miesięcy po zaginięciu ojca, jeżeli matka po zaginięciu jego umarła, albo też umarła przed uznaniem zaginionego za znikłego, dozór nad dziećmi powierzony zostanie przez radę rodzinną najbliższym wstępnym, a w ich braku - opiekunowi tymczasowemu.*

³⁷⁴ Art. 267 KN: *Zarządzanie tymczasowe dziećmi pozostanie przy mężu, bez względu na to czy jest stroną powodową lub pozwaną, w sprawie rozwodowej; może jednak Trybunał, dla większego dobra dzieci, rozkazać inaczej, na żądanie matki, albo rodziny, albo Prokuratora Królewskiego.* Podobnie art. 257 KCKP. Po 1836 r. materię tę regulował art. 218 Pm.

^{Art.} 302 KN: *Dzieci powierzone będą małżonkowi rozwód otrzymującemu, chyba że Trybunał, na żądanie rodziny lub Urzędu publicznego, nakaze, dla większego dobra dzieci, aby wszystkie lub niektóre z nich powierzone zostały pieczy drugiego małżonka, albo trzeciej osoby.*

³⁷⁵ Art. 68 KCKP: *Jeżeli ojciec zaginął, zostawiając dzieci małoletnie ze wspólnego małżeństwa pochodzące, matka mieć będzie dozór nad nimi i używać będzie wszelkich praw męża, co do wychowania dzieci i zarządzania ich majątkiem. Po uznaniu ojca za znikłego, urządzona być powinna tymczasowa opieka.*

Art. 69 KCKP: *Jeżeli w czasie zaginięcia ojca, matka już nie żyła, lub po zaginięciu jego umarła, wtenczas również urządzona będzie nad dziećmi opieka tymczasowa.*

³⁷⁶ Art. 393 KN: *Jeżeli, w czasie śmierci męża, żona jest brzemienną, mianowany będzie przez radę rodzinną Kurator z powodu ciąży. Z chwilą urodzenia się dziecięcia, matka zostanie jego opiekunką, a kurator będzie jej przydanym opiekunem z samego prawa. Po 1825 r. pojawiły się pewne zmiany. Art. 352 KCKP przewidywał: *Jeżeli, w czasie śmierci męża, żona jest brzemienną, mianowany będzie przez radę rodzinną kurator z powodu ciąży. Gdy żona, czując się brzemienną, zaniedbała żądać zwołania w powyższym celu rady rodzinnej, będzie mogła być usuniętą, od opieki nad dziećmi, gdy się toż urodzi.**

KCKP przewidywał powołanie takiego kuratora również, gdy mąż zmarł przed orzeczeniem rozwodu bądź w przypadku unieważnienia małżeństwa. Art. 357 KCKP: *Je-*

męża, miała obowiązek postarać się o zwołanie rady rodzinnej w celu mianowania kuratora³⁷⁷. Z dniem narodzin dziecka z mocy prawa matka stawała się jego opiekunką, zaś kurator *ventris nomine* - podopiecznym³⁷⁸. Jeżeli matka nie podjęłaby czynności w celu obrania przez radę rodzinną owego kuratora, mogła zostać odsunięta od opieki nad tym dzieckiem³⁷⁹.

1.1.2. Decyzje podejmowane przy „urządzaniu” opieki

Rada rodzinna miała dokonywać wyboru opiekuna głównego w przypadku braku opiekuna prawnego bądź testamentowego³⁸⁰, a podopiecznym³⁸¹ i – w razie potrzeby -współopiekuna wybierała zawsze³⁸².

Jeżeli orzeczony został rozwód z winy obojga rodziców, o tym który z nich sprawować miał opiekę (nad ich małoletnimi dziećmi), winna decydować rada rodzinna³⁸³. Działo się tak, ponieważ wyrok rozwiązujący

— — —
żeli, w chwili wyrzeczonego rozwodu, albo rozłączenia na czas nieograniczony, albo uznania małżeństwa za nieważne, żona jest brzemienną, a mąż przed jej rozwiązaniem umiera, mianowany będzie przez radę rodzinną kurator z powodu ciąży. Żona, pod rygorem art. 352, obowiązana żądać zwołania rady rodzinnej, w celu mianowania kuratora, a z urodzeniem dziecka matka staje się samą przez się prawem opiekunką, jeżeli podług art. 355 i 356 opieka do niej należy.

³⁷⁷ Kurator z powodu ciąży nie był kuratorem dziecka jeszcze nienarodzonego, ale spadku, który po narodzinach mógł otrzymać. Obowiązek dbałości dotyczył wszelkich spadków (nie tylko po ojcu), które mogłyby temu dziecku przypaść, o ile urodziło by się żywe. Kurator miał również za zadanie chronić interesy sukcesorów, w razie gdyby matka symulowała ciążę, albo próbowała za pośrednictwem obcego dziecka wyłudzić część spadku należnego np.: dzieciom męża z pierwszego małżeństwa. *Prawo cywilne rodzinne*, s. 185.

³⁷⁸ Art. 353 KCKP: *Kurator winien czuwać nad utrzymaniem w całości spadku lub takiej jego części, jakoby na oczekiwane dziecko przypadła. Z urodzeniem dziecka matka staje się opiekunką, a kurator będzie z prawa opiekunem jego przydanym.* Wcześniej materię tę regulował art. 267 KN.

³⁷⁹ E. Muszalski, *op. cit.*, s. 192-193.

³⁸⁰ Art. 405 KN: *Gdy dzieci małoletnie nieusamowolnione pozostanie bez ojca i matki, bez opiekuna przez ojca lub matkę wybranego, i nie ma wstępnych płci męskiej, również gdy opiekun posiadający jeden z przymiotów wyżej wyrażonych, znajdować się będzie w jednym z przypadków wyłączenia od opieki, o których niżej będzie mowa, lub w przypadku prawnego wypowiedzenia się, rada rodzinna zamianuje opiekuna.* Po 1825 r. materię tę regulował art. 372 KCKP.

³⁸¹ Art. 420 KN (389 KCKP).

³⁸² Art. 396 KN (362 KCKP).

³⁸³ Art. 354 KCKP: *W przypadku rozwiązania małżeństwa przez rozwód, albo rozłączenia małżonków co do stołu i łoża na czas nieograniczony, ojciec, gdy jest stroną niewinną, staje się samą przez się prawem opiekunem dzieci małoletnich a nieusamowolnionych, bez różnicy czyli matka również jest niewinną czyli też winną. Gdy ojciec uznany jest za stronę winną, a matka za niewinną, matka samą przez się prawem staje się opiekunką. Gdy oboje małżonkowie są winni, rada rodzinna względem opieki nad małoletnimi dziećmi postanowi.* KN nie przewidywał dla rady rodzinnej uprawnienia do

małżeństwo skutkowało potrzebą urządzenia opieki, czyli kontroli opiekuna przydanego i nadzoru rady rodzinnej³⁸⁴. Gdy po rozwodzie ojciec, który sprawował opiekę nad swoimi dziećmi zmarł, matka stawiała się opiekunką z samego prawa, o ile była niewinną rozwodu, w innym razie opieka mogła być jej przyznana jedynie przez radę rodzinną (art. 355 KCKP)³⁸⁵.

1.1.2.1. Wybór opiekuna głównego

Prawo wskazywało okoliczności, w których rada powinna wybrać opiekuna głównego, jak również ogólne kryteria, którymi powinna się przy podejmowaniu takiej decyzji kierować³⁸⁶.

Wybór opiekuna głównego należał do rady rodzinnej tylko wtedy, gdy: rodzice nie żyli lub nie wyznaczyli opiekunów³⁸⁷, a nie było wstępnych³⁸⁸. Rada rodzinna wybierała opiekuna, jeżeli objąć opiekę chciało dwóch wstępnych z linii macierzystej³⁸⁹. Wybór należał do rady rodzinnej również, gdy wymienione osoby były niezdolne do objęcia opieki, wymówiły się od niej, bądź zostały wcześniej od opieki odsunięte³⁹⁰. W tych przypadkach mianowanie opiekuna było jej wyłączną kompetencją. Sąd, nawet w razie unieważnienia **wyboru**, nie mógł rady w tym zastąpić³⁹¹.

— — —
decydowania o tym, z którym rodzicem po rozwodzie powinny zostać dzieci.

³⁸⁴ J. Lange, *O prawach kobiety jako żony i matki (według przepisów obowiązujących w Królestwie Polskim)*, Warszawa 1907, s. 113-114.

³⁸⁵ E. Muszalski, *op. cit.*, s. 193.

³⁸⁶ A. Okolski, *op. cit.*, s. 163-205.

³⁸⁷ Art. 397 KN: *Prawo wyłączne obierania opiekuna krewnego, albo nawet obcego, służy tylko ostatniemu z umierających rodziców.*

³⁸⁸ Art. 405 KN. Po 1825 r. matkę tę tak samo regulował art. 372 KCKP: *Gdy dziecko małoletnie nieusamowolnione pozostaje bez ojca i matki, bez opiekuna przez ojca lub matkę obranego, i bez wstępnych płci męskiej; również gdy osoby dopiero wyrażone znajdują się w przypadku wyłączenia od opieki, albo prawnego wymówienia się, mianowany będzie opiekun przez radę rodzinną.*

³⁸⁹ Art. 404 KN: *Jeżeli o opiekę ubiegają się dwaj pradziadowie z linii macierzystej, rada rodzinna zamianuje opiekuna; będzie mogła jednakże wybrać tylko jednego z tych dwóch wstępnych.* Podobnie matkę tę regulował po 1825 r. art. 371 KCKP.

³⁹⁰ Rada rodzinna zatwierdzała opiekuna wybranego przez matkę, która przed śmiercią wyszła powtórnie za mąż. Art. 400 KN: *Skoro matka powtórnie zamężna, i przy opiece utrzymana, wybierze opiekuna dla dzieci z pierwszego małżeństwa, wybór ten o tyle tylko ważnym będzie, o ile zostanie zatwierdzonym przez radę rodzinną.* Po 1825 r. matkę tę regulował art. 367 KCKP: *Jeżeli matka, która, idąc za mąż, przy opiece utrzymana lub do niej przywróconą była, opiekuna dla dzieci przed temże małżeństwem spłodzonych wybiera, wybór takowy staje się wtenczas dopiero ważnym, gdy przez radę rodzinną potwierdzonym zostanie. Matka, która, idąc za mąż, nie była przy opiece utrzymaną, ani do niej przywróconą, nie może opiekuna dla dzieci przed temże zamęciem spłodzonych obierać.*

³⁹¹ *Prawo cywilne rodzinne*, s. 198.

Choć ustawa tego, czy rada rodzinna mogła powołać więcej niż jednego opiekuna głównego nie rozstrzygała, to za odpowiednią twierdzącą przemawia dawne prawo polskie i późniejsze orzecznictwo francuskie. Rada rodzinna mogła uznać to za użyteczne i rozdzielić obowiązki między opiekunów³⁹². Trudno się z tym zgodzić, skoro prawo wyraźnie mówi o jednym opiece.

W dokonywaniu wyboru rada rodzinna uzyskała daleko idącą swobodę³⁹³, bo ograniczenia wynikały jedynie z wyłączeń określonych przez prawo (prawodawca wyliczał, kto opieki sprawować nie mógł)³⁹⁴.

1.1.2.2. Wybór opiekuna przydanego

Prawo francuskie połączyło urząd opiekuna honorowego i kuratora szczególnego (wywodzący się z prawa rzymskiego, obecny w prawodawstwie austriackim i pruskim) w funkcji opiekuna przydanego. Wybór opie-

³⁹² *Ibidem*, 200-201.

³⁹³ Opiekunem mogła być jedynie osoba pełnoletnia (ograniczenie to nie dotyczyło rodzica). Rodzina mogła wybrać na opiekuna nawet obcego, pomijając krewnych zdolnych do sprawowania opieki. *Prawo cywilne rodzinne*, s. 199.

³⁹⁴ Art. 442 KN. Po 1825 r. pojawiły się pewne zmiany. Art. 414 KCKP materię tę regulował w sposób następujący: *Nie mogą być opiekunami ani członkami rady rodzinnej: 1) Małoletni, wyjąwszy ojca i matkę; 2) Pozbawieni własnej woli z powodu niedołężności, pomieszczenia zmysłów lub szaleństwa; 3) Niewiasty, wyjąwszy matkę i wstępne w stanie wdowieńskim żyjące, i opiekunkę dobrowolną; 4) Osoby ślubem zakonnym poświęcone; 5) Cudzoziemcy w opiekach nad małoletnimi Polakami, jeżeli nie zachodzą okoliczności art. 11 i 12 niniejszego Kodeksu objęte; 6) Niechrześciance nad chrześcianami; 7) Wszyscy ci, którzy sami, albo których wstępni, zstępni, lub małżonek, mają z małoletnim sprawę, i przez którą stan tegoż małoletniego, jego majątek j cały, lub w znacznej części, jest zagrożony.*

Art. 443 KN: *Skazanie na karę dręczącą lub hańbiącą samem przez się prawem pociągająca wyłączenie od opieki. Skutkuje również złożenie, gdyby poprzednio opieka powierzona była.* Po 1825 r. materię tę regulował art. 415 KCKP: *Pozbawienie własnej woli i zawieszenie w używaniu praw cywilnych w skutku kar sądowych stosownie do artykułów 21, 23, 25, pociągająca za sobą samom przez się prawem wyłączenie od opieki, i złożenie z niej, jeżeli wprzód sprawowaną była, z wyjątkiem jednak w art. 25 postanowionym.*

Art. 444 KN: *Wyłączeni są także od opieki, a nawet podlegają złożeniu, gdy ją sprawują: 1) Ludzie znani ze złych obyczajów; 2) Ci, którzy by w sprawowaniu opieki okazali niezdolność albo nierzetelność.* Po 1825 r. materię tę regulował art. 416 KCKP w sposób następujący: *Wyłączeni także są od opieki, a nawet podlegają złożeniu, gdy ją sprawują: 1) Ludzie znani z bezrzędu co do majątku, lub ze złych obyczajów. 2) Ci, którzyby w sprawowaniu opieki okazali niezdatność, albo nierzetelność.*

Pewne ograniczenia kręgu osób uprawnionych do sprawowania opieki zawierał Kodeks Kar Głównych i Poprawczych. Art. 54 Kodeksu Kar Głównych i Poprawczych z 1847 r.: *Z skazaniem na osadzenie w twierdzy od dwóch do sześciu lat, i na zamknięcie w domu pracy od roku jednego do trzech lat, połączona jest utrata urzędów i utrata prawa wstępowania do rządowej lub innej publicznej służby, należenia do wyborów i obieralności na jakiegokolwiek urzędy, a nawet sprawowania opieki w skutek nadania przez Radę rodzinną.*

kuna przydanego był wyłączną kompetencją rady familijnej³⁹⁵. Jedyne kurator z powodu ciąży stawał się opiekunem przydanym dziecka po jego urodzeniu z mocy prawa³⁹⁶. Tu jednak doktryna wyrażała pogląd, że rada familijna mianując kuratora, brała pod uwagę konsekwencje prawne dokonywanego wyboru³⁹⁷.

Opiekun naturalny (matka lub ojciec) nie mógł zacząć pełnić swych obowiązków przed zwołaniem rady familijnej (w celu wybrania opiekuna przydanego)³⁹⁸. Do czasu jej zebrania był jednak przedstawicielem prawnym pupila i mógł podejmować na jego rzecz czynności niecierpiące zwłoki³⁹⁹. Opiekun przydany działał zawsze z ramienia rady familijnej, toteż opieka przydana nie mogła być nigdy prawną ani testamentową⁴⁰⁰. W razie nie dopełnienia tej formalności, nawet ojciec, jeżeli działał podstępnie mógł utracić opiekę⁴⁰¹. Wypowiedziano się na ten temat również na łamach GSW w części poświęconej rozstrzygnięciu zagadnień z zakresu prawa cywilnego: *Przedewszystkiem art. 391 K. C. wkłada na tych opiekunów obowiązek, ażeby pod odpowiedzialnością w nim określoną, nie wprzód rozpoczęli swoje urzędowanie, aż wyjednają zamianowanie przez radę familijną opiekuna przydanego*⁴⁰².

³⁹⁵ Art. 420 KN: *W każdej opiece będzie mianowany przez radę familijną opiekun przydany. Obowiązki jego polegać będą na działaniu w interesie małoletniego w każdym razie, gdy takowy będzie w sprzeczności z interesem opiekuna.* Po 1825 r. art. 389 KCKP nie wprowadził w tym zakresie zmian.

³⁹⁶ K. S. Zachariae, *op. cit.*, s. 343..

³⁹⁷ J. Walewski, *Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego*, s. 156.

³⁹⁸ Art. 421 KN: *Gdy obowiązki opiekuna przechodzą na osobę mającą jeden z przymiotów wymienionych w Oddziale 1, 2 i 3 niniejszego Działu, opiekun taki, przed objęciem swych obowiązków, powinien zwołać radę familijną, w składzie w Dziale IV oznaczonym, celem mianowania opiekuna przydanego. Gdyby się, przed dopełnieniem tej formalności, wmixiał w sprawowanie opieki, rada familijna, bądź na zadanie krewnych, wierzycieli, lub innych stron interesowanych, bądź z urzędu, przez Sędziego Pokoju zwołana, będzie mogła, jeżeli zaszedł podstęp ze strony opiekuna, odjąć mu opiekę, z zachowaniem należnych małoletniemu wynagrodzeń.* Art. 391 KCKP zawierał dodatkowo zminy, będące konsekwencją wprowadzenia tzw. opieki mniejszej.

Art. 422 KN: *W innych opiekach, mianowanie opiekuna przydanego nastąpi bezpośrednio po mianowaniu opiekuna.* Tak samo po 1825 r. brzmiał art. 392 KCKP.

³⁹⁹ Doręczenie nieletnim na ręce ich matki przed ustanowieniem przez radę familijną opiekuna przydanego było ważne (*Jurisprudencja Warszawskiego Senatu z 1868 r.*, D. Skurzalski, *Objaśnienia do prawa cywilnego*, s. 17).

⁴⁰⁰ M. Godlewski, *op. cit.*, s. 498-500.

⁴⁰¹ *Prawo cywilne familijne*, s. 202.

⁴⁰² *Rozbiór pytań z prawa cywilnego*, GSW, nr 19, Warszawa 1876, s. 153-154.

Opiekun przydany i główny wywodzić się mieli z różnych linii (macierzystej i ojczystej) chyba, że byli braćmi pupila⁴⁰³. Rada rodzinna zatem powinna weryfikować wybór opiekuna przydanego zawsze, gdy następowała zmiana opieki głównej⁴⁰⁴. Ustawodawca nie zamierzał ograniczać swobody rady przy dokonywaniu wyboru. Gdyby zasadą było zostawianie opiekuna przydanego przy dotychczasowych obowiązkach, wówczas rada rodzinna musiałaby mianować opiekuna spośród krewnych i powinowatych z linii, z której nie wywodził się opiekun przydany. Tymczasem prawodawca zapewnił radzie możliwość wybrania na nowo obu opiekunów⁴⁰⁵.

1.1.2.3. Reakcja kandydata na wybór

KN przewidywał sytuacje, w których osoba wybrana na opiekuna mogła się od obowiązków wymówić⁴⁰⁶. Taka osoba powinna jednak oświadczyć, że nie może sprawować opieki, od razu po tym jak wybór padł na nią i swoją odmowę uzasadnić⁴⁰⁷. Szczególne uprawnienie w tym zakresie służyło matce nieletnich (nie dotyczyło to jedynie wstępnych pupila płci męskiej i babki)⁴⁰⁸. KCKP rozszerzył to uprawnienie na wszystkie

⁴⁰³ Art. 423 KN: *W żadnym przypadku opiekun głosować nie może na opiekuna przydanego, który wybrany będzie z tej linii, do której opiekun nie należy, wyjąwszy gdy jest bratem rodzonym.* Po 1825 r. art. 394 KCKP brzmiał tak samo.

⁴⁰⁴ Art. 424 KN. Po 1825 r. materię tę podobnie regulował art. 395 KCKP (*Opiekun przydany nie będzie zastępował z prawa opiekuna, gdy opieka zawakuje, albo z powodu nieobecności opuszczoną zostanie; lecz w takowym zdarzeniu obowiązany będzie domagać się mianowania nowego opiekuna, pod karą wynagrodzenia szkód i straconych korzyści, któreby dla małoletniego ztąd wyniknąć mogły. W każdym razie, gdy nowy opiekun wstępuje z prawa w swe obowiązki, lub gdy obrany zostanie, nowy wybór opiekuna przydanego nastąpić powinien).*

⁴⁰⁵ M. Godlewski, *op. cit.*, s. 502.

⁴⁰⁶ Art. 427-441 KN, a po 1825 r. art. 398- 414 KCKP.

⁴⁰⁷ Rada rodzinna winna wówczas wskazane powody wymówienia się rozważyć. Art. 438 KN stanowił: *Jeżeli mianowany opiekun obecnym jest przy narodzie względem powierzenia mu opieki, powinien natychmiast, i pod karą niedopuszczalności wszelkich jego późniejszych przedstawień, podać powody wymówienia, które rada rodzinna rozważy.*

Po 1825 r. zasadniczo art. 410 KCKP nie wprowadził zmian. Przepis przewidywał: *Powołany przez prawo do sprawowania opieki, albo przez ojca lub matkę obrany, obowiązany jest przed przyjęciem wyraźnym opieki lub mieszaniami w jej sprawowanie, mianowany zaś przez radę rodzinną, jeżeli jest osobiście obecny uchwałą opiekę mu nadającą, powinien natychmiast przedstawić powody wymówienia się, które rada rodzinna rozważy; z wszelkimi późniejszymi przełożeniami wprost usuniętym będzie.*

⁴⁰⁸ Art. 394 KN: *Matka nie jest obowiązana do przyjęcia opieki, jednakże, i w przypadku gdy przyjęcia jej odmawia, powinna wypełniać obowiązki opieki dopóki nie wyjedna mianowania opiekuna.* Art. 358 KCKP nie wprowadził w tym zakresie zmian.

wstępne⁴⁰⁹. Gdy rada rodzinna wybrała opiekunem osobę nieobecną podczas uchwały, prawo dawało takiej osobie czas na wypowiedzenie się od opieki⁴¹⁰. Jeżeli osoba mimo możliwości nieprzyjęcia opieki przyjęła ją, traciła prawo do wypowiedzenia się na tej podstawie⁴¹¹.

1.1.3. Decyzje podejmowane w trakcie trwania opieki

W trakcie funkcjonującej opieki rada rodzinna podejmowała szereg uchwał dotyczących osoby opiekuna. W większości były one konsekwencją funkcji nadzorczych rady rodzinnej. W trakcie opieki rada m.in. mianowała opiekuna *ad hoc*, wyrażała zgodę na małżeństwo matki pupila, mogła usuwać bądź zwalniać opiekunów⁴¹².

1.1.3.1. Mianowanie opiekuna szczególnego

Rada rodzinna mianowała opiekuna szczególnego dla małoletnich pupila, których interesy były sprzeczne, o ile mieli jednego, wspólnego opiekuna. To był tzw. opiekun oddzielny, który miał dopilnować jedynie interesów pupila przy dziale majątku⁴¹³.

⁴⁰⁹ Art. 404 KCKP: *Niewiasta, będąc jako wstępna przez radę rodzinną mianowana opiekunką, może się od opieki wypowiedzieć.*

⁴¹⁰ Art. 439 KN: *Jeżeli mianowany opiekun nie był osobiście obecnym uchwałą opiekę mu nadającej, może żądać zwolnienia rady rodzinnej, celem rozważenia powodów jego wypowiedzenia. Kroki w tej mierze uczynić powinien w ciągu trzech dni od wręczenia mu oznajmienia o mianowaniu go opiekunem; który to przeciąg czasu powiększonym będzie o dzień jeden na każde trzy myriametry odległości zamieszkania jego od miejsca, w którym się opieka otworzyła; po upływie tego czasu, nie będzie już dopuszczalnym.*

Po 1825 r. materię tę podobnie regulował art. 411 KCKP: *Jeżeli mianowany opiekun nie był osobiście obecnym uchwałą opiekę mu nadającej, może domagać się zwolnienia rady rodzinnej, aby ta powody jego wypowiedzenia się rozważyła. Uskutecznić to powinien w przeciągu trzech dni od wręczenia mu oznajmienia o mianowaniu go opiekunem, który to przeciąg czasu powiększonym będzie o dzień jeden na każde trzy mile odległości zamieszkania jego od miejsca, w którym się opieka urządza; po upłynieniu tego czasu już słuchanym być nie ma.*

⁴¹¹ Art. 430 KN: *Obywatele mający jeden z przymiotów w poprzedzających artykułach wymienionych, którzyby przyjęli opiekę po zamianowaniu na urząd lub po powierzeniu sobie służby lub misji, od opieki uwalniających, nie będą już mogli żądać uwolnienia dla tej przyczyny. Art. 400 KCKP utrzymał tę zasadę w mocy.*

⁴¹² A. Okolski, *op. cit.*, s.163-205.

⁴¹³ Art. 838 KN: *Jeżeli wszyscy współspadkobiercy nie są obecni, lub jeżeli pomiędzy nimi znajdują się bezwłasnowolni, lub małoletni, nawet usamowlonieni, dział powinien być sporządzony sądowo, z zastosowaniem się do zasad wskazanych w art. 819 i następujących, aż do artykułu poprzedzającego włącznie. Jeżeli jest kilku małoletnich, którzyby w działach przeciwnie mieli interesa, powinien być dodany każdemu z nich opiekun szczególny i oddzielny.*

Art. 968 KPC: *Opiekun szczególny i oddzielny, który powinien być dodany każdemu z małoletnich, przeciwnie sobie interesa mających, mianowany będzie podług prawideł zawartych w Tytule O zdaniu krewnych (art. 882 do 889).*

Na łamach GSW, w części poświęconej rozstrzygnięciu pytań z prawa cywilnego, poruszono temat opieki szczególnej. W odpowiedzi na zadane pytanie pojawiła się następująca informacja: *Art. 968 K.P.C. wskazuje sposób wykonania rozporządzenia art. 838 K.C., który stanowi: że jeżeli pomiędzy współspadkobiercami są małoletni, to dział powinien być sporządzony sądownie, z zastosowaniem się do zasad, wskazanych w art. 819 i następujących, aż do art. 837 włącznie, a jeżeli jest kilku małoletnich, którzy w działach przeciwne mieliby interessa, powinien być dodany każdemu z nich opiekun szczególny i oddzielny. Mianowanie to opiekuna szczególnego, nadaje temuż władzę, oraz wkłada na niego obowiązek reprezentowania wyłącznie małoletniego, któremu jest przydany i działania w imieniu jego przy wszystkich tych czynnościach, które prawo w art. 819 do 837⁴¹⁴ K.C. wyszczególnia, a zatem i przy sprzedaży nieruchomości spadkowych⁴¹⁵.*

Praktyka powoływania opiekuna *ad hoc* wyglądała inaczej⁴¹⁶.

1.1.3.2. Decyzje związane z nowym małżeństwem opiekunki naturalnej

Ustawodawca przewidywał obowiązek aktywności rady rodzinnej w sytuacji, gdy matka opiekunka dzieci z pierwszego małżeństwa chciała zawrzeć kolejny związek⁴¹⁷.

1.1.3.2.1. Zezwolenie matce na zawarcie małżeństwa

Prawo traktowało małżeństwo opiekunki głównej (matki) jako zagrożenie dla interesów jej dzieci. Natomiast, jeżeli ojciec ożenił się po wtórnie, nie miało to wpływu na jego pozycję jako głowy rodziny. Matka wchodząc pod władzę męża przechodziła do innej rodziny. Stawała się podwładną, przez co nie mogła w pełni samodzielnie podejmować czynności dla dobra swoich dzieci. Ze względu jednak na duże korzyści dla nieletnich, które mogły się z takim ponownym ślubem matki wiązać, prawo uprawniało radę rodzinną do wyrażenia zgody na nowy związek i utrzymanie matki przy opiece. Matka traciła opiekę z mocy prawa, jeżeli

⁴¹⁴ Art. 837 KN: *Jeżeli, w toku czynności działanych przed notariuszem, wynikną spory, notariusz sporządzi protokół zachodzących trudności i wzajemnych wniosków stron, i odeśle je przed sędzię delegowanego do działów; a zresztą postąponem będzie podług form przepisanych w Kodexie Postępowania Sądowego.*

⁴¹⁵ *Rozbiór pytań z prawa cywilnego*, GSW, nr 27, Warszawa 1875, s. 210.

⁴¹⁶ Patrz: Podrozdział II, punkt 3.2.

⁴¹⁷ J. Walewski, *Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego*, s. 143.

wyszła za mąż bez zgody rady familijnej⁴¹⁸. Jednak czynności przez nią podejmowane były nieważne tylko wówczas, o ile taki zarzut postawił pupil⁴¹⁹.

1.1.3.2.2. Utrzymanie bądź przywrócenie opiekunki do obowiązków i dodanie jej nowego męża za współopiekuna

Matka – opiekunka chcąc wyjść za mąż, powinna postarać się o zwołanie rady familijnej. Jeżeli rada utrzymała ją przy obowiązkach opiekunki, powinna dodać jej przyszlęgo męża za współopiekuna⁴²⁰.

Po 1825 r., jeżeli matka opiekunka główna utraciła opiekę, bo zawarła nowy związek małżeński bez zgody rady familijnej, mogła zostać do opieki przywrócona⁴²¹. W takim przypadku, rada familijna również powoływała ojczyma na współopiekuna. Mąż matki stawał się solidarnie odpowiedzialnym za sprawowanie opieki. Odtąd wszystkie czynności opiekuńcze powinni dokonywać wspólnie⁴²². Odsunięcie matki od opieki, powodowało ten sam skutek w stosunku do współopiekuna⁴²³.

1.1.3.3. Zmiana opieki

Rada familijna była uprawniona do nadzoru nad funkcjonującą opieką. Mogła również dokonywać w niej zmian personalnych. O zmianie opieki

⁴¹⁸ Art. 395 KN: *Jeżeli matka opiekunka pragnie wejść w powtórne związki małżeńskie, obowiązana będzie, przed aktem małżeństwa, zwołać radę familijną, która postanowi czyli opieka ma przy niej pozostać. Gdyby zaniedbała takiego zwołania, utraci opiekę samom prawem; a jej nowy mąż będzie solidarnie odpowiedzialnym za wszelkie skutki nienależnie przez nią zatrzymanej opieki.* Art. 361 KCKP nie wprowadził w tym zakresie zmian.

⁴¹⁹ *Prawo cywilne obowiązujące na obszarze Kongresowego Królestwa Polskiego z dodaniem ustaw uzupełniających i orzecznictwa sądów kasacyjnych*, Warszawa 1919 [dalej: *Prawo cywilne obowiązujące na obszarze Kongresowego Królestwa Polskiego*], s. 75.

⁴²⁰ Art. 396 KN: *Gdy rada familijna, należycie zwołana, zachowa opiekę przy matce, winna jej dodać koniecznie nowego jej męża za współopiekuna, który stanie się z żoną, swą solidarnie odpowiedzialnym za sprawowanie opieki po zawarciu małżeństwa.* Tak samo materię tę regulował po 1825 r. art. 362 KCKP: *Gdy zwołana rada familijna utrzyma matkę przy opiece lub ją do niej przywróci, winna jej dodać koniecznie nowego jej męża za współopiekuna, który ze sprawowania opieki od czasu zawartego małżeństwa stanie się odpowiedzialnym.*

⁴²¹ Jednak po przywróceniu matki do obowiązków opiekunki, zmienił się jej status (matka nie sprawowała jej już z mocy prawa, jako opiekunka naturalna, ale jako wstępna z nominacji rady familijnej). *Prawo cywilne familijne*, s. 199.

⁴²² Np.: ojczym przydany matce pupila za współopiekuna nie mógł bez zgody i współudziału opiekunki głównej sprawować opieki, a tym bardziej przyjmować funduszu na rachunek małoletniego (*Prawo cywilne obowiązujące na obszarze Kongresowego Królestwa Polskiego*, s. 75).

⁴²³ *Prawo cywilne familijne*, s. 188.

mowa była wówczas, gdy ustanowieni wcześniej opiekunowie z różnych powodów nie byli w stanie, bądź nie powinni pełnić swych obowiązków (po śmierci opiekuna, jego uwolnieniu od obowiązków, bądź usunięciu wskutek uchwały rady familijnej). Zmiana opieki głównej pociągała za sobą zmianę opieki przydanej⁴²⁴.

1.1.3.3.1. Powołanie nowego w miejsce zmarłego

W razie śmierci opiekuna głównego, opiekun przydany nie zastępował go z mocy prawa⁴²⁵. Powinien zwołać radę familijną, aby ta ustanowiła nową opiekę. Jeżeli wśród sukcesorów opiekuna głównego byli pełnoletni, to powinni tymczasowo sprawować opiekę⁴²⁶.

1.1.3.3.2. Zwolnienie opiekuna z obowiązków i powołanie nowego

Rada familijna mogła uwolnić od obowiązków opiekuna głównego bądź przydanego na jego wniosek, jeżeli zachodziły okoliczności opisane w oddziale VI KN, a po 1825 r. w oddziale VI KCKP pod tytułem „O przyczynach uwalniających od opieki”. Do uwolnienia się od sprawowanej już opieki mieli prawo m. in.: opiekun, który uzyskał nominację na urząd w innym miejscu niż to, w którym urządzona została opieka⁴²⁷, który po objęciu opieki zmienił miejsce zamieszkania na dalsze niż dwie mile od miejsca urzędzenia opieki⁴²⁸, ukończył 70 rok życia (o ile opiekę

⁴²⁴ Patrz: punkt 1.1.2.2.

⁴²⁵ Art. 424 KN: *Opiekun przydany nie będzie z samego prawa zastępował opiekuna, gdy opieka zawakuje, albo z powodu nieobecności opuszczoną zostanie; lecz w takim razie, pod karą wynagrodzenia szkód i strat, któreby ztąd dla małoletniego wyniknąć mogły, obowiązany będzie postarać się o mianowanie nowego opiekuna.* Tak samo art. 395 KCKP.

⁴²⁶ Art. 419 KN: *Opieka jest obowiązkiem osobistym nie przechodzącym na spadkobierców opiekuna. Ci ostatni odpowiedzialni będą tylko za zarząd swego spadkodawcy; a, jeżeli są pełnoletni, powinni sprawować opiekę aż do mianowania nowego opiekuna.* Podobnie materię tę regulował art. 450 KCKP.

⁴²⁷ Art. 431 KN: *Przeciwnie ci, którym rzeczzone urzędy, służby lub missye, powierzone będą już po przyjęciu i wejściu w sprawowanie opieki, będą mogli, jeżeli nie chcą jej zachować, zwołać w ciągu miesiąca radę familijną, celem ich zastąpienia. Jeżeli zaś, po ustaniu tych urzędów, ukończeniu służby lub missyi, nowy opiekun żąda zwolnienia, lub dawny żąda na nowo opieki, takowa może mu być przez radę familijną przywrócona.* Art. 401 KCKP nie wprowadził w tym zakresie zmian.

⁴²⁸ Art. 432 KN: *Każdy obywatel nie krewny, ani powinowaty, w tym tylko razie może być przymuszony do przyjęcia opieki, gdy, w odległości czterech myriametrow, nie znajdując się krewni albo powinowaci zdolni do sprawowania opieki.*

Po 1825 r. pojawiły się pewne zmiany. Art. 402 KCKP brzmiał: *Każdy nie krewny, ani powinowaty w tym tylko razie do przyjęcia opieki przymuszony być może, gdy w okręgu Sądu, w którym się taż opieka urządza, albo w odległości mil ośmiu od miejsca jej urzędzenia, choćby za okręgiem Sądu, nie znajdują się krewni, ani*

przyjął przed ukończeniem 65 lat)⁴²⁹ bądź był ciężko chory⁴³⁰. Powodem zwolnienia opiekuna z opieki nie mogło być natomiast urodzenie się mu większej ilości dzieci⁴³¹. Jeżeli rada rodzinna nie uwolniła opiekuna od opieki, mógł domagać się tego na drodze sądowej⁴³².

Jeżeli ustały okoliczności z powodu, których opiekun został uwolniony od sprawowania opieki, rada rodzinna mogła go na jego wniosek do niej przywrócić⁴³³.

1.1.3.3.3. Usunięcie opiekuna i powołanie nowego

Złożenie opiekuna z opieki było wyłącznym uprawnieniem rady rodzinnej⁴³⁴. Opiekun przydany, jako obrońca nieletniego przed nadużyciami opiekuna głównego, miał obowiązek domagać się zwołania rady rodzinnej, gdy zachodziła potrzeba usunięcia opiekuna głównego. Jeżeli podopieczny zaniedbał tego obowiązku, żądać zwołania rady rodzinnej mógł również najbliższy krewny oraz powinowaty pupila. Wniosek o zwołanie rady rodzinnej złożyć mogli w opisanych okolicznościach dalsi krewni, ale wówczas o tym, czy podane powody do zwołania rady są dostateczne, decydował sąd⁴³⁵ (art. 418 KCKP określał, jako dalszych krewnych tych,

— — —
powinowaci, do sprawowania opieki zdolni, i prawnie niewymówieni. Również wymówić się może opiekun od dalszego sprawowania przyjętej już opieki, gdy się o mil dwie od miejsca jej urzędzenia przerosi.

⁴²⁹ Art. 433 KN: *Każda Osoba lat sześćdziesiąt pięć skończonych mająca może się od przyjęcia opieki wymówić. Kto zaś przed takowym wiekiem został opiekunem, może, po skończeniu lat siedmdziesięciu, żądać uwolnienia siebie od opieki. Art. 405 KCKP nie wprowadził w tym zakresie zmian.*

⁴³⁰ Art. 434 KN. Po 1825 r. materię tę tak samo regulował art. 406 KCKP: *Każda osoba ciężką słabością dotknięta, gdy takową dostatecznie udowodni, wolną jest od wszelkiej opieki. Może nawet żądać uwolnienia siebie od niej, gdy po jej objęciu słabość takowa nastąpiła.*

⁴³¹ Art. 437 KN, a po 1825 r. art. 409 KCKP: *Przybycie dzieci w ciągu opieki nie upoważnia do jej złożenia.*

⁴³² Art. 440 KN: *Jeżeli wymówienie się odrzucone zostało, może się udać do sądów o dopuszczenie takowego; lecz obowiązany będzie zarządzać tymczasowo przez ciąg trwającego sporu. Art. 412 KCKP nie wprowadził w tym zakresie zmian.*

⁴³³ Np.: zgodnie z art. 401 KCKP, takie uprawnienie przysługiwało radzie rodzinnej, jeżeli prosił o to były opiekun po zakończeniu piastowania urzędu, którego objęcie było przyczyną uwolnienia go od opieki.

⁴³⁴ Sądy nie mogły orzec wprost o złożeniu opiekuna lub uwolnienia go od opieki, bez uprzedniej pozytywnej decyzji rady rodzinnej w tym zakresie (Wyrok Departamentu Cywilnego Rządzącego Senatu z 1862 r.). D. Skurzalski, *Objaśnienia do prawa cywilnego*, s. 18.

⁴³⁵ Art. 446 KN: *Ileokroć zachodzi potrzeba złożenia opiekuna, wyrzeczcie w tej mierze rada rodzinna, zwołana, bądź na domaganie się opiekuna przydanego, bądź z urzędu, przez Sędziego Pokoju. Sędzia Pokoju nie może odmówić takiego zwołania, gdy wyraźnie jest żądane przez jednego lub więcej krewnych lub powinowatych małoletniego w stopniu*

k którzy byli spokrewnieni w stopniu dalszym niż czwarty). KCKP wymagał od opiekuna aktywności zawsze, gdy interes pupila był zagrożony⁴³⁶. Sąd mógł z urzędu zwołać radę rodzinną, jeżeli z doniesienia prokuratora bądź innych źródeł otrzymał informację, o okolicznościach rodzących potrzebę złożenia opiekuna z opieki⁴³⁷. Uchwała, która zapadła na takim zebraniu powinna wskazywać powody odwołania opiekuna⁴³⁸.

Opiekun powinien zostać wezwany na posiedzenie rady rodzinnej, aby miał możliwość odeprzeć zarzuty, bądź wytłumaczyć się ze swojego postępowania⁴³⁹. Uchwała dotycząca złożenia opiekuna z opieki mogła zapadnąć dopiero po jego wysłuchaniu. Ważne było, aby dać opiekunowi szansę na obronę. Wystarczyło, że został prawidłowo zawiadomiony o miejscu i terminie posiedzenia rady rodzinnej oraz stawianych mu zarzutach. Jeżeli rada rodzinna usunęła opiekuna od opieki, nowo wybrany winien od razu rozpocząć wykonywanie swoich obowiązków, o ile usunięty opiekun nie zaskarżył tej uchwały⁴⁴⁰.

— — —
stryjeckiego, wujecznego i ciotecznego rodzeństwa, albo w bliższych jeszcze stopniach. Po 1825 r. pewne zmiany wprowadził art. 418 KCKP: Ile razy zachodzi potrzeba uznania niezdolności opiekuna, albo złożenia go z opieki, wyrzecz w tej mierze rada rodzinna zwołana, bądź na domaganie się opiekuna przydanego, bądź z urzędu przez Sąd, Prezydenta, Burmistrza lub Wójta, do których zwołanie należy. Sąd, Prezydent, Burmistrz lub Wójt, nie mogą odmówić takowego zwołania, gdy wyraźnie jest żądane przez opiekuna przydanego, albo przez jednego lub więcej krewnych lub powinowatych małoletniego aż do czwartego stopnia włącznie.

⁴³⁶ Art. 390 KCKP: *Opiekun przydany winien nadto donosić radzie rodzinnej o wszelkich tych działaniach opiekuna, z którychby szkodliwe dla małoletniego skutki dostrzedz, lub przewidzieć się dały.* Ta regulacja została dodana przez prawodawcę, aby zwiększyć obowiązki pupila przy nadzorze nad opiekunem głównym. KCKP zwiększył też odpowiedzialność podopiecznika za szkodę podopiecznych (*Dyaryusz Senatu Sejmu Królestwa Polskiego 1825*, t. II, Warszawa 1828, s. 175-176, 208-209).

⁴³⁷ M. Godlewski, op. cit., 521.

⁴³⁸ Art. 447 KN: *Każda uchwała rady rodzinnej, która postanowi wyłączenie lub złożenie opiekuna, powinna zawierać pobudki i nie może zapadnąć bez wysłuchania lub przywołania opiekuna.* Po 1825 art. 419 KCKP nie wprowadził zmian w tym zakresie.

⁴³⁹ J. Walewski, *Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego*, s. 165-166.

⁴⁴⁰ Art. 448 KN: *Jeżeli opiekun na uchwale rady rodzinnej poprzestaje, będzie o tem uczyniona, wzmianka, i nowy opiekun przystąpi natychmiast do swych obowiązków. Jeżeli zaszło sprzeciwienie się, opiekun przydany popierać będzie potwierdzenie uchwały w Trybunale pierwszej instancji, który w tej mierze, z wolną appellacją, wyrzecz. Opiekun wyłączony lub złożony może sam w takim razie zapoznać opiekuna przydanego o utrzymanie siebie przy opiece.* Po 1825 r. materię tę regulował art. 420 KCKP: *Jeżeli opiekun na uchwale rady rodzinnej wyraźnie przestaje, o czym w protokóle wzmianka uczyniona będzie, lub jeżeli od dnia ogłoszenia uchwały obecnemu, a wręczenia jej nieobecnemu, przez dni trzy, dodając dzień jeden na każde trzy mile odległości zamieszkania jego od zamieszkania przydanego opiekuna, do Sądu nie odwołuje się, nowy opiekun przystąpi natychmiast do urzędowania swego. Jeżeli zaszło odwołanie, opiekun przydany popierać będzie potwierdzenie uchwały*

1.2. Podejmowanie decyzji dotyczących zarządu majątkiem pupila

W zakresie majątku pupila rada rodzinna: podejmowała decyzje wynikające z ustawy i inne, które nie były niezbędne, ale korzystne dla nieletnich (z inicjatywy opieki, krewnych bądź własnej). Część uchwał rady miała charakter wiążący i ostateczny, a część opiniodawczy. Niektóre z nich mogły zostać wykonane, dopiero po dopełnieniu dodatkowych formalności (np.: po uzyskaniu zatwierdzenia sądowego). Rada rodzinna m. in. określała zakres kompetencji opiekuna, upoważniała do dokonywania różnego rodzaju czynności, w razie wątpliwości, co do rzetelności rachunków z opieki, sprawdzała je⁴⁴¹.

1.2.1. Określenie zakresu kompetencji opiekuna

Rada rodzinna powinna po ustanowieniu opieki określić też rozciągłość władzy opiekuna głównego. Zakres jego kompetencji zależał od wysokości kaucji, którą hipotecznie zabezpieczył⁴⁴². Rada rodzinna mogła upoważnić opiekuna do wyznaczenia do pomocy jednego lub więcej zarządców⁴⁴³.

1.2.2. Upoważnienie opiekuna do dokonywania czynności nie wymagających zatwierdzenia sądowego

Poza wskazanymi w KN i KCKP wyjątkami, uchwała rady rodzinnej upoważniająca do przedsięwzięcia różnego rodzaju czynności, nie wymagała zatwierdzenia sądowego⁴⁴⁴. Rady rodzinne swobodnie decydowały

— — —
w Sądzie, który w tej mierze z wolną appellacją zawyrokuje.

⁴⁴¹ Prawo cywilne obowiązujące na obszarze Kongresowego Królestwa Polskiego, s. 87.

⁴⁴² Art. 94 *Prawa o ustaleniu własności dóbr nieruchomości, o Przywilejach i Hipotekach w miejsce tytułu XVIII. księgi III. kodeku cywilnego* [dalej: PH]: *Opiekun który nie jest z mocy prawa do opieki powołanym, powinien mieć rady rodzinnej nominację. Nominacja rady rodzinnej wyrazić powinna rozciągłość władzy mianowanego przez siebie opiekuna, która zależeć będzie od wysokości kaucji przez niego hipotecznie zabezpieczonej.*

⁴⁴³ Art. 454 KN: *Skoro opiekun, wyjąwszy ojca i matkę, przystąpi do sprawowania opieki, rada rodzinna oznaczy przybliżonym sposobem, i w miarę wysokości majątku zarządzanego, sumę, której roczne wydatki na małoletniego, tudzież na zarządzanie jego majątkami, przenosić nie mogą. Ten sam akt wymieni, czyli opiekun jest upoważniony do przybrania ku swojej pomocy jednego lub więcej zarządców szczególnych, płatnych, i pod jego odpowiedzialnością działających.* Po 1825 r. art. 431 KCKP nie wprowadził w tym zakresie zmian.

⁴⁴⁴ Np.: opiekun główny mógł nabyć nieruchomość na rzecz pupila, bez upoważnienia rady rodzinnej, jeżeli wymagał tego dobry zarząd jego majątkiem. Opiekun nie mógł

m. in. o przeznaczeniu ruchomości objętych inwentarzem, jak i sum należnych pupilom, o złożeniu wniosków w księgach wieczystych, przyjęciu darowizny, wydzierżawieniu nieruchomości, itd.⁴⁴⁵.

1.2.2.1. Podejmowanie decyzji co do ruchomości objętych inwentarzem

Spis inwentarza majątku powinien być sporządzony przez opiekuna w ciągu 10 dni od rozpoczęcia urzędowania. Opiekun główny powinien podać do inwentarza wszystkie roszczenia, które mu przysługiwały względem masy, pod rygorem utraty tych należności. W akcie powinna pojawić się wzmianka, że opiekun został o tym obowiązku pouczony przez urzędnika sporządzającego inwentarz majątku⁴⁴⁶. Opiekun główny był zobowiązany do przedstawienia radzie rodzinnej spisu pozostałości

— — —
jednak bez upoważnienia rady rodzinnej zrzec się rękami wierzytelności należnej pupilowi, chyba, że zobowiązanie zostało już spełnione (*Prawo cywilne obowiązujące na obszarze Kongresowego Królestwa Polskiego*, s. 87).

⁴⁴⁵ A. Okolski, *op. cit.*, s.163-205.

⁴⁴⁶ Spis inwentarza majątku powinien zostać sporządzonym, przez sukcesorów w ciągu 3 miesięcy od śmierci spadkodawcy. Po sporządzeniu spisu pozostałości prawo przewidywało termin 40 dni, dla sukcesorów, aby zdecydowali się czy chcą spadek przyjąć, czy odrzucić. (H. Chwalibóg, *Wykład Kodexu Postępowania Cywilnego*, s. 9-10).

Art. 451 KN: *Opiekun w ciągu dni dziesięciu po mianowaniu, o którym był należycie zawiadomiony, żądać będzie odjęcia pieczęci, jeżeli były przyłożone, i postara się o przyśpięcie bezpośrednio potem do spisania inwentarza majątku małoletniego w obecności opiekuna przydanego. Jeżeli się mu co należy od małoletniego, powinien to podać do inwentarza, pod upadkiem należności, a to na wezwanie, jakie mu w tym względzie Urzędnik publiczny uczynić jest obowiązany, o czym wzmianka w protokóle zamieszczoną będzie.*

Po 1825 r. KCKP materię tę omówił oddzielnie (częściowo w art. 427, a częściowo 428 KCKP). Art. 427 KCKP stanowił: *Opiekun powinien w przeciągu dni dziesięciu od dnia, w którym mu powołanie go do opieki należycie wiadome zostało, żądać odjęcia pieczęci, jeżeli przyłożone były, a w każdym razie dopilnować niezwłocznego sporządzenia inwentarza majątku małoletniego, w obecności opiekuna przydanego. Opiekun, powziąwszy wiadomość w ciągu sprawowania opieki o spadku na rzecz małoletniego otworzonym, winien w dniach dziesięciu, od dnia powziętej wiadomości, toż samo dopełnić. W tych przypadkach, w których Prezydent, Burmistrz lub Wójt, mocnymi są zwołać radę rodzinną, mocnymi są oraz sporządzić inwentarz za staraniem opiekuna, w przytomności opiekuna przydanego. Na biegłych powinni być wziętymi, ile możności, ludzie miejscowi, i mogą wykonać przysięgę przed Prezydentem, Burmistrzem lub Wójtem.* Art. 428 KCKP: *Jeżeli się opiekunowi co od małoletniego należy, powinien to oświadczyć do inwentarza, pod utratą należytości. Urzędnik sporządzający inwentarz obowiązany ostrzedz go w tej mierze i o ostrzeżeniu takowym wzmiankę w akcie uczynić. Od utraty należytości, pomimo ostrzeżenia urzędnika do inwentarza niepodanej uwolnić tylko może opiekuna udowodniona ta okoliczność, iż później o teże należytości się dowiedział.*

po zmarłych rodzicach małoletniego⁴⁴⁷, w przeciągu miesiąca po jego sporządzeniu. Rada rodzinna miała wówczas zdecydować o sprzedaży ruchomości bądź zatrzymaniu ich w naturze⁴⁴⁸.

Prawo nakazywało radzie rodzinnej podjęcie decyzji w sprawie ruchomości objętych inwentarzem majątku, należących do sched małoletnich: winna ona określać, które z nich powinny zostać sprzedane, a które pozostawione w naturze⁴⁴⁹.

1.2.2.1.1. Zachowanie ruchomości w naturze

Ojciec lub matka (jako opiekunowie) mieli prawo do zachowania ruchomości w naturze. Powinni jednak oszacować je na swój koszt, przy pomocy biegłego, mianowanego przez opiekuna przydanego⁴⁵⁰. Niekiedy

⁴⁴⁷ Art. 426 KCKP: *Prezydent, Burmistrz lub Wójt powinni, w przypadkach, w których zwołanie rady rodzinnej do nich należy, z chwilą powziętej wiadomości o otwarciu w ich okręgu spadku, udać się z przybraniem dwóch świadków na miejsce, spisać wszelkie ruchomości, i takowe zabezpieczyć, wyjąwszy gdyby spadek znajdował się w posiadaniu którego z rodziców małoletniego. Na świadków wezwanymi być powinni, opiekun główny i opiekun przydany, jeżeli opieka już istnieje, i ci w miejscu się znajdują; gdy zaś ich nie masz, wezwanymi być powinni miejscowi krewni i powinowaci, a gdyby i tych nie było, - po wsiach gospodarze rolnicy, - po miastach właściciele domów.*

Jeżeli zachodziła trudność w złożeniu do akt inwentarza majątku, sądy pokoju miały poprzestawać na deklaracji opiekunów lub kuratorów w stosunku do wysokości i rodzaju należącego do małoletnich majątku. S. Zawadzki, *op. cit.*, t. I, 1860, s. 246.

⁴⁴⁸ Art. 452 KN: *W przeciągu miesiąca od ukończenia inwentarza, opiekun, w przytomności opiekuna przydanego rozporządzi sprzedaż przez licytację, przed Urzędnikiem publicznym odbyć się mającą, wszystkich ruchomości, oprócz tych, do zachowania których w naturze, upoważni go rada rodzinna, a to za poprzedniem rozlepieniem i obwieszczeniami, o których wzmianka w protokóle uczynioną będzie. Po 1825 r. materię tę regulował szerzej art. 429 KCKP: *Opiekun przedstawi radzie rodzinnej inwentarz w przeciągu miesiąca od zakończenia onego, a ta oznaczy, które ruchomości, gdzie, i w jakim czasie sprzedane, a które w naturze zachowane być mają. Sprzedaż następować powinna przez publiczną urzędową licytację podług przepisów Kodexu Postępowania (ar. 953 in.), i w obecności opiekuna przydanego. Jednak opiekun, nie czekając zebrania się rady rodzinnej, obowiązany jest sprzedać rzeczy zepsuciu podpadające, oraz i te, których utrzymanie byłoby zbyt kosztownym. Rada rodzinna, przez Prezydenta, Burmistrza lub Wójta zwołana, może oraz oznaczyć mniej kosztowną formę publicznej licytacji.**

⁴⁴⁹ M. Godlewski, *op. cit.*, s. 533-534.

⁴⁵⁰ Art. 453 KN: *Ojciec i matka, dopóki im służy własne i prawne użytkowanie z majątku małoletniego, wolni są od przedania ruchomości, jeżeli je chcą zachować dla powrócenia ich w naturze. W takim razie, każdą sporządzić, swoim kosztem, ich oszacowanie podług istotnej wartości przez biegłego, który mianowany będzie przez opiekuna przydanego i wykona przysięgę przed Sędzią Pokoju. Oddadzą wartość szacunkową takich ruchomości, którychby w naturze zwrócić nie mogli.*

Biegły powinien wykonać przysięgę w sądzie. Rodzic musiał zapłacić wartość szacunkową ruchomości, których nie mógł w naturze swoim dzieciom zwrócić. Art. 430 KCKP przewidywał: *Ojciec i matka, którym służy prawne majątku małoletniego użytkowanie, nie zostają w konieczności sprzedawania ruchomości, jeżeli je chcą zachować w celu po-*

rada rodzinna upoważniała opiekuna głównego do zachowania części ruchomości w naturze, ze względu na ich przydatność. Pewne ruchomości jak np.: srebra, klejnoty, korzystniej było zatrzymać⁴⁵¹.

Na łamach GSW znajdujemy następującą informację: *art. zaś 430 K. C. P. stanowi, że w przypadku, gdy pozostali ojciec i matka chcą takie ruchomości zachować, celem ich powrócenia w naturze, to oszacowanie tychże nastąpić winno przez biegłego, którego zamianuje opiekun przydany. Wola prawa, w tych przepisach wyrażona, nie może być udaremniona; nie zachowanie jej pociągnąć musi za sobą następstwa*⁴⁵².

Jeżeli opiekun główny zachował ruchomość należącą do pupila bez zgody rady rodzinnej, a nie był to akt złego zarządu i nie wywołał szkody po stronie małoletniego, mógł być skazany na zapłacenie odsetek od ceny tej ruchomości, licząc od dnia ustania opieki⁴⁵³.

1.2.2.1.2. Sprzedaż ruchomości

Ruchomości miały być sprzedane przez publiczną licytację⁴⁵⁴, a o tym gdzie i w jakim terminie, zdecydować miała rada rodzinna. Sprzedaż powinna następować w obecności opiekuna przydanego⁴⁵⁵. Kodeks francuski przewidywał, że licytacja powinna odbyć się w ciągu miesiąca od zamknięcia inwentarza, co było trudne do wykonania w stosunku do wszystkich ruchomości. Były bowiem takie ruchomości, których sprzedaż w nieodpowiednim terminie mogłaby narazić małoletniego na stratę, np.: bydło, wełna⁴⁵⁶. KCKP zobowiązywał opiekuna do sprzedaży ruchomości podlegających zepsuciu (ewentualnie takich, których utrzymanie było zbyt kosztowne), nie czekając na decyzję rady rodzinnej⁴⁵⁷.

— — —
wrócenia ich w naturze, lecz w takowym przypadku postarają się o oszacowanie ich swym kosztem podług istotnej wartości przez biegłego, który mianowany będzie przez opiekuna przydanego, i wykona przysięgę w Sądzie, przed Prezydentem, Burmistrzem lub Wójtem; obowiązani zaś będą zapłacić wartość szacunkową tych ruchomości, którychby w naturze zwrócić nie mogli.

⁴⁵¹ M. Godlewski, *op. cit.*, s. 534-535.

⁴⁵² *Rozbiór pytań z prawa cywilnego*, GSW, nr 19, Warszawa 1876, s. 153-154.

⁴⁵³ *Prawo cywilne obowiązujące na obszarze Kongresowego Królestwa*, s. 89.

⁴⁵⁴ Sprzedaż z wolnej ręki własności pupila, pomimo zatwierdzenia jej przez opiekę i radę rodzinną mogła być uznana za nieważną. Prawo nie wymagało dowodu na okoliczność pokrzywdzenia pupila w wyniku takiej transakcji. *Jurisprudencja Warszawskiego Senatu z 1861 r.*, D. Skurzański, *Objaśnienia do prawa cywilnego*, s. 18.

⁴⁵⁵ Art. 452 KN, a po 1825 r. art. 429 KCKP.

⁴⁵⁶ M. Godlewski, *op. cit.*, s. 534-535.

⁴⁵⁷ Art. 429 KCKP.

1.2.2.2. Podejmowanie decyzji dotyczących kapitału nieletnich

Rada rodzinna podejmowała szereg uchwał dotyczących kapitału pupila. Np.: decydowała o przeznaczeniu konkretnych sum, o ich ewentualnym zabezpieczeniu bądź wydaniu. W razie zaistniałej potrzeby upoważniała opiekuna, bądź inną osobę do podejmowania pieniędzy małoletniego.

1.2.2.2.1. Przeznaczenie kapitału

Rada rodzinna oznaczała maksymalną kwotę, którą opiekun mógł przeznaczyć na roczne koszty funkcjonowania opieki, w tym utrzymanie i wykształcenie pupila⁴⁵⁸. Suma ta winna być ustalona odpowiednio do wartości majątku i statusu społecznego pupila⁴⁵⁹. Opiekunom służyło prawo domagania się zmian w tym zakresie, ze względu na wystąpienie różnych okoliczności⁴⁶⁰. Opiekun mógł sam decydować o wydatkach związanych z zarządzeniem majątku (np.: spłacać długi małoletnich) w zakresie, w jakim nie został przez radę rodzinną ograniczony. W przeciwnym przypadku, winien postarać się o upoważnienie rady rodzinnej⁴⁶¹.

1.2.2.2.2. Podejmowanie kapitału

Opiekun główny sprawował zarząd nad majątkiem pupila⁴⁶². Upoważnienie rady rodzinnej było potrzebne początkowo jedynie do podniesienia należącego do pupila kapitału, zabezpieczonego na hipotecę⁴⁶³. Ustawa sejmowa z 1818 r. ograniczyła opiekuna w zakresie podnoszenia kapitałów małoletniego, w ten sposób, że musiał złożyć kaucję hipoteczną na zabezpieczenie szkód, które mogły stąd wyniknąć. Jeżeli kaucja odpowiadała jedynie wysokości rocznego przychodu z majątku małoletniego, wówczas opiekun był ograniczony w dysponowaniu majątkiem nieletnich⁴⁶⁴.

⁴⁵⁸ Art. 454 KN, a po 1825 r. art. 431 KCKP.

⁴⁵⁹ S. Pawłowski, *Prawo cywilne - Skróty wykładów, rok Akad. 1926/27*, s. 31.

⁴⁶⁰ Art. 454 KN, a po 1825 r. art. 431 KCKP.

⁴⁶¹ A. Okolski, *op. cit.*, s. 192-195.

⁴⁶² Opiekun zarządzając majątkiem pupila, mógł podejmować w tym zakresie szereg czynności bez upoważnienia rady rodzinnej. Np.: zgodnie z postanowieniem Rady Administracyjnej: W przedmiocie obwałowania rzek z 25 maja/6czerwca 1845 r.: *opiekun, kurator może w imieniu pupila/ubezwłasnowolnionego przystąpić do obwałowania bez upoważnienia rady rodzinnej* (Dziennik praw t. XXXVI; S. Zawadzki, *op. cit.*, t. II, 1861, s. 253).

⁴⁶³ Art. 450 KN. Materie tę regulował od 1818 r. art. 96 Prawa o PiH.

⁴⁶⁴ Art. 95 Prawa o PiH: *Jeżeli kaucja odpowiada tylko ilości przychodu rocznego małoletniego, wtedy bez upoważnienia szczególnego rady rodzinnej opiekun nie jest mocen prócz intraty innych pobierać wpływów, a placący takowe opiekunowi, staie się w tym*

Po 1825 r. rada rodzinna mogła upoważnić opiekuna do podnoszenia, bądź obciążania sum zabezpieczonych hipotecznie na rzecz małoletniego⁴⁶⁵. Zasadniczo sumy niezabezpieczone hipotecznie mogły być podejmowane przez opiekuna bez szczególnego upoważnienia rady rodzinnej⁴⁶⁶. Ustawodawca przyznał radzie rodzinnej jednak możliwość ograniczenia uprawnień opiekuna, o ile nie był wstępnym małoletniego bądź opiekunem ustanowionym przez ojca lub matkę (nie dotyczyło to matki – opiekunki, która wyszła ponownie za mąż)⁴⁶⁷.

Gdyby rada rodzinna ograniczyła opiekuna w podejmowaniu sum należących do małoletniego, wówczas opiekun przydany miał obowiązek zawiadomić dłużników o takiej uchwale. W przeciwnym razie odpowiadałaby za ewentualną szkodę⁴⁶⁸.

1.2.2.2.3. Zabezpieczenie kapitału

Prawo wymagało od opiekuna korzystnego lokowania oszczędności pupila lub ich racjonalnego wykorzystywania. Po zgromadzeniu sumy, której wysokość ustalała rada rodzinna, opiekun musiał korzystnie ją zabezpieczyć, bądź zainwestować. W razie nie podjęcia czynności w tym zakresie w ciągu półrocza⁴⁶⁹, opiekun był zobowiązany płacić pupilowi procent⁴⁷⁰.

— — —
razie odpowiedzialnym.

⁴⁶⁵ Art. 441 KCKP: *Opiekun nie jest mocen, bez szczególnego upoważnienia rady rodzinnej, podnosić ani obciążać kapitałów hipotekowanych małoletniego.*

⁴⁶⁶ Gdyby prawo wymagało zgody rady nawet w drobnych sprawach, rozwiązanie takie byłoby kosztowne i mogłoby narazić majątek pupila na uszczerbek. Dlatego opiekun miał duży zakres swobody (M. Godlewski, *op. cit.*, s. 546-547).

⁴⁶⁷ Art. 442 KCKP: *Kapitały niehypotekowane małoletniego mógł być przez opiekuna, bez szczególnego upoważnienia rady rodzinnej, podnoszone o tyle, o ile go rada rodzinna w tej mierze nie ograniczy. Ograniczeniu takowemu nie podlegają wstępni małoletniego, wyjąwszy matki, gdy ta wejdzie w nowe związki małżeńskie; również nie podlegają opiekunowie przez ojca lub matkę obrani, gdy przez nich od takowego ograniczenia wyraźnie są uwolnieni; przecieź w przypadku nadużycia, rada rodzinna mocną będzie ścieśnić lub całkowicie odjąć władzę im nadaną.*

⁴⁶⁸ K. D., *Opieka*, GSW, nr 2, Warszawa 1876, s. 11-14. Art. 443 KCKP stanowił: *We wszelkich przypadkach ograniczenia, lub zupełnego przez radę rodzinną odjęcia opiekunowi władzy podnoszenia kapitałów niehypotekowanych małoletniego, opiekun przydany obowiązany o następujących takowych postanowieniach zawiadomić dłużników małoletniego, którychby się też postanowienia tyczyły.*

⁴⁶⁹ Termin półroczny wyznaczano, aby opiekun miał czas na znalezienie najkorzystniejszej lokaty dla funduszu nieletnich. Gdyby się spieszył, mogłoby dojść do straty dla nieletnich. M. Godlewski, *op. cit.*, s. 536-537.

⁴⁷⁰ Art. 455 KN: *Taż rada rodzinna oznaczy wyraźnie sumę, po zebraniu której opiekun będzie w obowiązku korzystnego użycia przewyżki dochodów nad wydatki: użycie takowe powinno nastąpić w ciągu sześciu miesięcy, po upływie których opiekun będzie*

Zasadę tę utrzymał KCKP⁴⁷¹. Jednak od 1825 r. rada rodzinna mogła, na wniosek opiekuna, zmienić wysokość sumy bądź wydłużyć termin dyspozycji⁴⁷².

1.2.2.3. Upoważnienie do przyjęcia darowizny, spadku na rzecz pupila.

Rada rodzinna decydowała o przyjęciu przez opiekuna darowizny⁴⁷³ bądź spadku na rzecz małoletniego (przyjąć go mógł jedynie z dobrodziejstwem inwentarza)⁴⁷⁴.

1.2.2.4. Upoważnienie do zawarcia kontraktu dzierżawy

Co do zasady opiekun nie mógł dzierżawić majątku pupila. Rada rodzinna mogła jednak upoważnić opiekuna przydanego, do wdzierżawienia majątku nieruchomego pupila opiekunowi głównemu⁴⁷⁵.

dłużnym procent od summy korzystnie nie użytej.

Art. 456 KN: *Jeżeli opiekun nie postarał się o oznaczenie przez radę rodzinną ilości, od której zebrania ma się zaczynać korzystne użycie, w takim razie obowiązany będzie, po upływie czasu w artykule poprzedzającym oznaczonego, do płacenia procentu od wszelkiej choćby najmniejszej, korzystnie nie użytej summy.*

⁴⁷¹ Art. 433 KCKP: *Jeżeli opiekun nie postarał się o oznaczenie i przez radę rodzinną ilości, od której zebrania ma się zaczynać korzystne użycie, w takim razie, po upłynionym przeciągu czasu w artykule poprzedzającym oznaczonego, winien będzie płacić prowizję od wszelkiej, choćby najmniejszej, a korzystnie nieużytej, ilości.*

⁴⁷² Art. 432 KCKP: *Taż rada oznaczy ilość, po zebraniu której, opiekun w obowiązku zostawać będzie korzystnego użycia wpływów nad wydatki zbywających. Użycie takowe nastąpić powinno w ciągu czasu sześć miesięcznego, po upłynieniu którego, opiekun winien będzie zapłacić prowizję od summy korzystnie nieużytej. Gdyby zaś opiekun upatrywał potrzebę lub pożytek dla małoletniego; w przedłużeniu przepisanego terminu, w takim razie winien domagać się upoważnienia w tej mierze rady rodzinnej.*

⁴⁷³ Art. 463 KN: *Darowizna na rzecz małoletniego uczyniona, nie może być przyjętą przez opiekuna inaczej, jak za upoważnieniem rady rodzinnej. Będzie ona miała względem małoletniego ten sam skutek, jak względem pełnoletniego. Po 1825 r. nie dotyczyło to wstępnych pupila (Art. 440 KCKP: Darowizna, na rzecz małoletniego uczyniona, nie może być przez opiekuna bez upoważnienia rady rodzinnej przyjętą, wyjąwszy, gdy opiekunem tym jest ojciec lub matka, albo inny wstępny małoletniego. Darowizna ta będzie miała taki sam skutek względem małoletniego, jak względem pełnoletniego).*

⁴⁷⁴ Art. 461 KN: *Opiekun nie będzie mógł przyjąć ani zrzec się spadku małoletniemu przypadłego, bez poprzedniego upoważnienia rady rodzinnej. Przyjęcie spadku nie będzie miało miejsca inaczej jak z dobrodziejstwem inwentarza. Po 1825 r. materię tę regulował art. 438 KCKP.*

⁴⁷⁵ Art. 450 KN: *Opiekun będzie miał staranie o osobie małoletniego i zastąpi go we wszelkich czynnościach cywilnych. Zarządzać będzie dobrami jego jako dobry ojciec rodziny, i odpowiedzialnym jest za wszelkie szkody i straty, jakieby ze złego zarządu wyniknąć mogły. Nie może, ani kupować dóbr małoletniego, ani ich brać w dzierżawę, chybaby rada rodzinna upoważniła opiekuna przydanego do zawarcia z nim kontraktu dzierżawnego; nie może także przyjmować ustąpienia żadnego prawa lub wierzytelności przeciwko zostającemu pod opieką.*

1.2.2.5. Sprawdzanie rachunków z opieki

Rada rodzinna miała badać składane przez opiekuna rachunki okresowe zawsze, gdy podopieczny uznał je za niezetelne. Rachunki końcowe byłego opiekuna po zmianie opieki sprawdzał opiekun przydany. W razie wątpliwości przedstawiał je radzie rodzinnej. Rada rodzinna po zapoznaniu się z treścią rachunków, mogła upoważnić podopiecznego, aby zażądał ich sprostowania⁴⁷⁶.

– Rachunki okresowe

Rada rodzinna określała termin, w którym opiekun miał składać rachunki okresowe podopiecznemu (mogła zobowiązać do składania rachunków nie częściej niż co roku, ale nie rzadziej jak raz na 3 lata)⁴⁷⁷. Od 1818 r. prawo już wymagało wyraźnie od opiekuna głównego składania corocznego sprawozdania⁴⁷⁸. Nie zawsze termin roczny był odpowiedni dla każdej opieki, dlatego ustawodawca dał radzie rodzinnej możliwość w szczególnych sytuacjach dostosowania terminu, zgodnie z dobrem małoletniego⁴⁷⁹. W razie zajścia takich okoliczności, rada rodzinna mogła ten termin wydłużyć do trzech lat⁴⁸⁰.

Z corocznego składania rachunków zwolnieni byli rodzice małoletniego⁴⁸¹. Od tego zwolnienia wyłączona była jednak matka, która została

— — —
Po 1825 r. pojawiła się drobna zmiana na rzecz rodzica małoletniego. Art. 424 KCKP: *Opiekun nie może kupować własności małoletniego, ani jej brać w dzierżawę, albo najem, chybaby rada rodzinna upoważniła opiekuna przydanego do zawarcia z nim kontraktu dzierżawy, albo najmu, ani przyjmować ustąpienia jakiegokolwiek prawa albo wierzytelności przeciw zostającemu pod opieką jego. Jednak opiekun będący wstępnym małoletniego, może na publicznej licytacji kupować własności.*

⁴⁷⁶ A. Okolski, *op. cit.* s.163-205.

⁴⁷⁷ Art. 470 KN: *Każdy opiekun, wyjąwszy ojca i matkę, może być zobowiązany, nawet w czasie trwania opieki, do składania opiekunowi przydanemu sprawozdania co do stanu swego zarządu, a to w epokach, jakich oznaczenie rada rodzinna za stosowne uzna; nie może jednak opiekun być zobowiązany do składania takich sprawozdań więcej jak raz do roku. Takie sprawozdania sporządzane i składane będą, bez kosztów, na papierze niestempowym i bez żadnej formalności sądowej.*

⁴⁷⁸ Art. 103 PH.

⁴⁷⁹ M. Godlewski, *op. cit.*, s. 566.

⁴⁸⁰ Art. 452 KCKP: *W ciągu trwania nad małoletnim opieki, corocznie składany będzie rachunek opiekunowi przydanemu, w epoce przez radę rodzinna oznaczonej. W szczególnych jednak przypadkach rada rodzinna mocna będzie, dla większej dogodności, roczny termin składania rachunków przedłużyć, lecz nie dalej jak do lat trzech. Ojciec i matka wolnemi są od składania rachunków w ciągu sprawowania nad swemi dziećmi opieki, nawet co do majątku ich użytkowaniu niepodlegającego.*

⁴⁸¹ 452 KCKP.

utrzymana przy opiece głównej po ponownym zamążpójściu (rodzina mogła zobowiązać ją do składania takich sprawozdań)⁴⁸².

Składanie rachunków miało na celu, przede wszystkim, weryfikację sposobu zarządzania i jego skutków w okresie wskazanym przez radę rodzinną. Takie rachunki miały jedynie charakter informacyjny⁴⁸³. Rachunek miał być sporządzany kosztem małoletniego, bez szczególnej formy (nie musiał być spisany na papierze stemplowym)⁴⁸⁴.

Gdyby opiekun przydany przeglądając złożony mu przez opiekuna głównego rachunek, dostrzegł w nim jakieś zagrożenie dla majątku nieletnich, wówczas powinien niezwłocznie przedsięwziąć środki zabezpieczające⁴⁸⁵ i przedstawić radzie rodzinnej rachunek wraz z dowodami do podjęcia decyzji⁴⁸⁶.

– Rachunek końcowy

Opiekun miał obowiązek rozliczyć się, gdy został od opieki uwolniony lub usunięty bądź, gdy małoletni wyszedł spod opieki. Kodeks Napoleona zobowiązywał opiekuna do złożenia rachunku końcowego⁴⁸⁷ pupilowi po uzyskaniu przez niego pełnoletniości (po usamowolnieniu odbierał rachunek końcowy w asystencji kuratora). Opiekun składał ra-

⁴⁸² *Prawo cywilne obowiązujące na obszarze Kongresowego Królestwa Polskiego*, s. 95.

⁴⁸³ M. Godlewski, *op. cit.*, s. 566.

⁴⁸⁴ Art. 470 KN, a po 1825 r. zasadę tę utrzymał art. 451 KCKP: *Każdy sprawujący opiekę powinien się rachować z jej sprawowania. Obowiązek ten przechodzi do spadkobierców po nim. Rachunek kosztem małoletniego sporządzony i składany będzie. Prawo żadnej formy do rachunku nie przepisuje, ani użycie do niego papieru stemplowego nie jest potrzebnem.*

⁴⁸⁵ Art. 462 KCKP: *W takowym przypadku, i tak długo jak trwa opieka, winien opiekun przydany bez zwłoki żądać wpisania prawej hypoteki, a nadto starać się o ściągnięcie i korzystne użycie należności. Takowego wpisania hypoteki prawnej domagać się mocni będą, każdy członek rady rodzinnej, każdy krewny, tudzież Prokurator Królewski, a nawet i sam małoletni.*

⁴⁸⁶ Art. 453 KCKP: *Opiekun przydany, wysłuchawszy rachunku rocznego, takowy wraz z dowodami zaznaczy i zwróci opiekunowi, dla zachowania i załączenia ich przy składaniu ostatniego rachunku. Jeżeli jednak z rachunku okaże się, iż opiekun stał się odpowiedzialnym, powinien opiekun przydany bez zwłoki przedsięwziąć środki zabezpieczające, art. 462 wskazane. A gdyby rachunek wykazał działania opiekuna, cechę nierzetelności lub niezdatności noszące, wtenczas opiekun przydany przedstawi nadto rachunek, wraz z dowodami, radzie rodzinnej do dalszej decyzji.*

⁴⁸⁷ Art. 469 KN: *Każdy opiekun jest obowiązany do wyrachowania się z swego zarządu, gdy się takowy kończy.*

Art. 471 KN: *Ostateczny rachunek z opieki złożony będzie na koszt małoletniego, gdy ten dojdzie do pełnoletności lub otrzyma usamowolnienie. Opiekun kosztu tego rachunku poniesie. Przyznane będą opiekunowi w tym rachunku wszelkie wydatki dostatecznie usprawiedliwione, i których przedmiot był użyteczny.*

chunek końcowy opiekunowi przydanemu, jedynie w sytuacji, gdy opiekę główną przejmowała inna osoba⁴⁸⁸. Ustawodawca nie mógł powierzyć radzie rodzinnej odbierania rachunków, ponieważ ona nie powinna się sama zajmować czynnościami administracyjnymi⁴⁸⁹. Przy zmianie opieki opiekun przydany przedstawiał rachunek końcowy radzie rodzinnej, która w razie potrzeby mogła polecić jego sprostowanie na drodze sądowej lub w inny sposób⁴⁹⁰.

1.2.3. Upoważnienie opiekuna do dokonywania czynności wymagających zatwierdzenia sądowego

Niektóre decyzje rady rodzinnej wymagały dla swojej ważności, potwierdzenia ich przez właściwy trybunał⁴⁹¹. Były to decyzje mogące mieć wpływ na uszczuplenie majątku pupila, takie jak: obciążanie majątku nieruchomości pupila, jego sprzedaż, zrzeczenie się spadku, zawarcie układu pojednawczego, itd.⁴⁹². Były to czynności niosące za sobą ogromne ryzyko dla małoletniego, toteż podjęcie się ich przez opiekunów, nie mogło mieć miejsca bez szczególnego nadzoru. Prawo wymagało dla ważnego dokonania niektórych czynności prawnych, przeprowadzenia szczególnej procedury⁴⁹³.

1.2.3.1. Upoważnienie rady rodzinnej

Rada rodzinna upoważniała opiekuna do obciążenia, sprzedaży majątku należnego pupilowi, zrzeczenia się w jego imieniu spadku, zawarcia układu. Każda z tych uchwał wymagała zbadania wszystkich okoliczności i dopełnienia różnych formalności przewidzianych przez prawo⁴⁹⁴.

⁴⁸⁸ Art. 454 KCKP: *Ostatni rachunek składany będzie małoletniemu, gdy opieka ustanie przez dojście do pełnoletniości, lub przez usamowolnienie; spadkobiercom jego, gdy opieka ustanie przez śmierć małoletniego; a opiekunowi przydanemu, gdy sprawowanie opieki przechodzi do innej osoby.*

⁴⁸⁹ M. Godlewski, *op. cit.*, s. 567.

⁴⁹⁰ Art. 455 KCKP: *W tym ostatnim razie opiekun przydany, wysłuchawszy rachunku, przedstawi takowy wraz z złożonymi dowodami radzie rodzinnej, która jeżeli znajdzie potrzebę sprostowania, poleci mu takowe, bądź zasądownie z byłym opiekunem lub jego spadkobiercami, bądź drogą sądową.*

⁴⁹¹ Więcej na temat granicy uprawnień rady rodzinnej w rozdziale III, podrozdziale IV.

⁴⁹² Według art. 98-106 PH zatwierdzeniu sądowemu ulegały również uchwały rady rodzinnej dot. uznania zabezpieczonej przez opiekuna kaucji za dostateczną, upoważniające do podjęcia kapitału nieletnich (jeżeli kaucja była zbyt niska), itd.

⁴⁹³ Art. 457-465 KN, 434-446 KCKP.

⁴⁹⁴ W stosunku do niektórych czynności prawo wymagało poza upoważnieniem rady rodzinnej i zatwierdzeniem sądowym, zachowania szczególnej formy (np.: przy sprzedaży nieruchomości należącej do pupila). Przy zawieraniu układu pojednawczego zaś prawo

– Obciążanie i alienacja dóbr nieruchomości

Opiekun (nawet ojciec i matka), aby zaciągnąć pożyczkę na rzecz małoletniego, zbyć lub obciążyć majątek nieruchomości, potrzebował upoważnienia rady rodzinnej⁴⁹⁵. Rada rodzinna miała udzielić takiego upoważnienia jedynie z powodu koniecznej potrzeby lub oczywistej korzyści. Prawo wymagało od rady rodzinnej, aby w każdym tego typu przypadku oznaczyła, które z nieruchomości powinny być sprzedane w pierwszej kolejności, jak również wskazała warunki, które powinny być uwzględnione przy ewentualnej sprzedaży⁴⁹⁶. Dopiero po uzyskaniu potwierdzenia uchwały przez sąd, opiekun mógł ważnie dokonać takiej czynności⁴⁹⁷.

Istniała rozbieżność poglądów w literaturze w stosunku do interpretacji art. 458 KN⁴⁹⁸. Istota sporu prawników dotyczyła tego czy chodzi

wymagało przedstawienia projektu układu radzie do zatwierdzenia i zasięgnięcia opinii trzech prawników, a następnie zatwierdzenia przez sąd. A. Okolski, *op. cit.*, s.163-205.

⁴⁹⁵ Na łamach GSW ukazał się artykuł, którego autor był zdania, że mogły pojawić się okoliczności przemawiające za wyrażeniem przez radę rodzinną zdania, nawet wówczas, gdy oboje rodzice żyli: *Naszem zdaniem najwłaściwszym byłby pogląd wypowiedziany przez Demolomba, iż rada rodzinna za życia ojca winna być zwołana, gdy zajdzie jeden z tych wypadków, w jakich opiekun zwykły niemógłby bez upoważnienia rady rodzinnej takiejże czynności dokonać. Zdanie to przyjęliśmy z zasady, że jeżeli tylko idzie o zagwarantowanie nieletniemu bezpieczeństwa jego praw należy zawsze przyjąć to tłumaczenie, które zapewnia gwarancję większą. Jakkolwiek narada ojca z matką co do podniesienia sumy hipotecznej jest zaufania godną, jednakowoż więcej zaufania godną będzie ta narada wówczas, gdy ją zaakceptuje rada rodzinna. Jakkolwiek decyzja ojca co do sprzedaży dóbr, do nieletniego należących, zatwierdzona przez sąd, ma za sobą gwarancję wielką, sądzimy jednak, że większą gwarancję nieomyślności znajdziemy w wypadku, jeśli sąd przed zatwierdzeniem takiej prośby ojca zasięgnie zdania rady rodzinnej. O kontrowersyjności wyrażonego przez autora poglądu świadczy chociażby przypis od redakcji zamieszczony na początku artykułu: Zamieszczając niniejszy artykuł stałego naszego współpracownika, musimy się zastrzedz, że wyrażonego w tej pracy poglądu nie podzielamy, niema bowiem przepisu prawa, na podstawie którego możnaby żądać zwołania rady rodzinnej za życia obojga rodziców do czynności prawnych zdolnych. W wypadku, gdy potrzeba, aby ojciec, jako zarządzający, miał upoważnienie od sądu, powinien wspólnie z żoną, żądać takowego, co przy udziale prokuratora w sprawach tego rodzaju, o ile udział taki jest rzeczywistym, stanowi lepszą rękojmię, niż uchwała rady rodzinnej (W. H., Rada rodzinna za życia obojga rodziców zdolnych prawnie, GSW, nr 16, Warszawa 1880, s. 245).*

⁴⁹⁶ Art. 457 KN. Podobnie po 1825 r. art. 434 KCKP.

⁴⁹⁷ Art. 459 KN określał, że sprzedaż miała nastąpić w drodze licytacji publicznej, w obecności opiekuna przydanego i przed członkiem Trybunału Cywilnego I Instancji bądź notariuszem. Trzeba było trzykrotnie rozwieścić informację o planowanej sprzedaży i jej warunkach. Po 1825 r. przedmiot został podobnie uregulowany w art. 436 KCKP: *Rada rodzinna nie może postanawiać zbywania dóbr nieruchomości małoletniego w inny sposób, jak tylko przez sprzedaż, która odbywać się będzie na publicznej licytacji, stosownie do przepisów Kodeksu Postępowania, w obecności opiekuna przydanego.*

⁴⁹⁸ Art. 458 KN: *Uchwały rady rodzinnej, odnoszące się do tego przedmiotu, wtenczas dopiero wykonane będą, gdy, na żądanie opiekuna, zatwierdzonemi zostaną przez*

jedynie o upoważnienie przez radę rodzinną do sprzedaży nieruchomości, czy też do zaciągnięcia długu lub obciążenia hipoteką. Dopiero w art. 435 KCKP wątpliwości zostały rozwiązane⁴⁹⁹. Treść nowego przepisu brzmiała: *Uchwały rady rodzinnej w przedmiotach w artykule poprzedzającym wymienionych, wtenczas dopiero do skutku przyprowadzone być mogą, gdy takowe, na domaganie się opiekuna, przez Sąd potwierdzone zostaną. Postanowienie w tej mierze Sądu nastąpi przy zamkniętych drzwiach, po wysłuchaniu wniosków Prokuratora Królewskiego*⁵⁰⁰.

Przepisy te nie miały zastosowania, gdy sprzedaż była niezależna od właściciela. Chodzi o zaspokojenie wierzyciela. Tu art. 2206 KN ograniczył jedynie wierzyciela w tym, że przed wywłaszczeniem małoletniego musiał najpierw podjąć kroki egzekucyjne co do jego ruchomości⁵⁰¹. Prawo określało podobne zasady przy sądowej sprzedaży majątku postanowionej wyrokiem na żądanie współwłaściciela niepodzielnego⁵⁰². Ich prawa nie mogły być ograniczane jedynie dlatego, że współwłaścicielem był małoletni. W obu wypadkach nie było mowy o upoważnieniu rady rodzinnej. Sprzedaż nieruchomości na żądanie współwłaściciela mogła nastąpić jedynie na skutek wykonania wyroku sądowego⁵⁰³.

– Upoważnienie do odrzucenia spadku

Opiekun nie mógł zrzec się spadku należnego małoletniemu, bez uprzedniego upoważnienia rady rodzinnej, udzielonego po przejrzeniu

Trybunał pierwszej instancji, który postanowi w tej mierze w izbie narad, i po wysłuchaniu Prokuratora Królewskiego.

⁴⁹⁹ M. Godlewski, *op. cit.*, s. 540.

⁵⁰⁰ 435 KCKP.

⁵⁰¹ Art. 2206 KN: *Nieruchomości małoletniego, nawet usamowolnionego, albo nieruchomości bezwłasnowolnego, nie mogą być wystawione na sprzedaż przed rozrządzeniem ruchomości.*

⁵⁰² Nie mogło dojść do dobrowolnej sprzedaży umówionej między opiekunem i współwłaścicielem, do licytowania musieli być przypuszczeni również obcy. Art. 460 KN: *Formalności w art. 457 i 458, wymagane do zbycia majątków małoletniego, nie stosują się do przypadku, gdy wyrokiem nakazaną, będzie sprzedaż przez licytację na popieranie współwłaściciela niepodzielnego. Wszelako, i w tym przypadku, licytacja nie będzie mogła odbyć się jak tylko podług formy przepisanej w artykule poprzedzającym; osoby obce do niej konieczne przypuszczonemi będą. Rozwiązanie to zostało utrzymane w art. 437 KCKP (Formalności sprzedaży dóbr nieruchomych małoletniego, artykułami 434 i 435 przepisane, nie ściągają się do przypadku, gdy sprzedaż przez licytację na żądanie współwłaściciela, w niepodzielności zostającego, wyrokiem Sądowym nakazaną została. Wszelako i w tym przypadku, licytacja, a zachowaniem formy artykułem poprzedzającym przepisanej, odbywać się, i obce osoby do niej przypuszczonemi być powinny).*

⁵⁰³ M. Godlewski, *op. cit.*, s. 540.

spisu inwentarza majątku⁵⁰⁴. KN nie przewidywał obowiązku potwierdzenia przez sąd uchwały rady rodzinnej w tym zakresie. Taki wymóg pojawił się dopiero po 1825⁵⁰⁵ r. Przy podejmowaniu uchwały upoważniającej do odrzucenia spadku nie mogli uczestniczyć ci z członków rady rodzinnej, na rzecz których skutkiem uchwały przypadłby spadek⁵⁰⁶.

Rada rodzinna mogła podjąć dodatkową uchwałę, jeżeli odrzucony przez małoletniego spadek, nie został przez nikogo przyjęty. Pupil także mógł przyjąć taki spadek już po uzyskaniu pełnoletniości⁵⁰⁷.

– Upoważnienie do zawarcia układu

Gdy opiekun chciał zawrzeć układ pojednawczy w imieniu pupila, był zobowiązany uzyskać upoważnienie rady rodzinnej⁵⁰⁸. Układ pojednawczy była to czynność prawna, przez którą strony mogły umorzyć wszczęty spór bądź zapobiec jego powstaniu, na drodze wzajemnych ustępstw⁵⁰⁹. Poza upoważnieniem, opiekun potrzebował opinii trzech prawników, wyznaczonych przez Prokuratora Królewskiego przy Trybunale pierwszej instancji⁵¹⁰. Wymóg dotyczący trzech prawników został wprowadzony, w obawie przed szkodą, której pupil mógłby doznać, gdyby członkowie rady rodzinnej, nie zawsze wystarczająco rozeznani w obowiązującym

⁵⁰⁴ Art. 461 KN. Po 1825 r. materię tę regulował art. 438 KCKP.

⁵⁰⁵ Przy uchwalaniu projektu KCKP zmianę w tym zakresie uzasadniono w sposób następujący: *Uchwała Rady rodzinnej do zrzeczenia się spadku upoważniająca, iako dla małoletniego największy wagi będąca, i alienacją praw nieruchomości nawet zawierając w sobie mogąca, powinna być przed przyprowadzeniem ię do skutku podana Sądowi do potwierdzenia, a tak sądowemu podlegać rozważeniu, i w tym to względzie odmiana Kodexu francuskiego w Projekcie jest poprawiona (Dyaryusz Senatu Sejmu Królestwa Polskiego 1825, t. II, Warszawa 1828, s. 194.*

⁵⁰⁶ Art. 438 KCKP.

⁵⁰⁷ Art. 462 KN: *W przypadku gdyby spadek, względem którego nastąpiło zrzeczenie się w imieniu małoletniego, nie był jeszcze przez nikogo innego przyjęty, spadek ten będzie mógł być znowu przyjęty, bądź przez opiekuna upoważnionego w tym celu przez nową uchwałę rady rodzinnej, bądź przez małoletniego za dojściem do pełnoletności, ale w takim stanie, w jakim się znajduje w czasie przyjęcia go na nowo, bez możności zaskarżenia sprzedaży i innych aktów, jakiby prawnie, w czasie gdy spadek wakował, udzielane były.* Po 1825 r. materię tę podobnie regulował art. 439 KCKP: *W przypadku, gdy odrzucony w imieniu małoletniego spadek, przez nikogo innego przyjęty nie został spadek takowy może być, bądź przez opiekuna, nową uchwałą rady rodzinnej tym celem upoważnionego, bądź przez małoletniego, za dojściem do lat, - na powrót i przyjęty, lecz tylko z ograniczeniami, jakim pełnoletni podlegają.*

⁵⁰⁸ Opiekun powinien przedstawić radzie do zatwierdzenia projekt takiego układu. A. Okolski, *op. cit.*, s. 197.

⁵⁰⁹ *Ibidem.*

⁵¹⁰ Art. 467 KN, a po 1825 r. art. 448 KCKP.

prawie, zgodzili się na układ mniej korzystny. Co więcej wyznaczenie prawników przez prokuratora miało zapewnić obiektywność opinii⁵¹¹.

KCKP wprowadził pewne upraszczające zmiany. Jeżeli przedmiot układu nie przekraczał wartości pięciuset złotych, to wówczas układ dla swojej ważności potrzebował jedynie upoważnienia rady familijnej⁵¹². Uzyskanie potwierdzenia sądowego i uzyskanie opinii prawników przy nieznacznej wartości przedmiotu sporu było nieracjonalne i narażało majątek pupila na niepotrzebne koszty⁵¹³.

Rozważania o możliwości i potrzebie zawarcia układu, były kompetencją opiekuna jako bezpośredniego zarządcy majątku pupila. Rada familijna zezwala jedynie na zawarcie już przygotowanego układu bądź nie wyrażała zgody. Jeżeli opiekun nie zamierzał zawrzeć układu, uznając to za szkodliwe dla podopiecznego, rada familijna nie miała na to wpływu. Toteż osoba mająca interes prawny w zawarciu układu z pupilem, nie mogła wystąpić wprost do rady familijnej z żądaniem uznania jej pretensji⁵¹⁴.

KCKP bezwzględnie wykluczał możliwość polubownego rozwiązywania sporu w imieniu pupila, ze względu na zamknięcie drogi - umorzenie sporu⁵¹⁵. Przy uchwalaniu projektu KCKP w 1825 r. uzasadniono tę zmianę w sposób następujący: *Co się tycze kompromissów, takowe względnie małoletnich dozwolone byđź nie mogą, ponieważ przez nie wzywa się w miéysce zwyczajnego Sędziego, kogoś trzeciego do rozstrzygania sporu przez wyrok, a tak nie obiecują téy korzyści dla małoletniego, iaka się z układu pojednawczego spór bezpośrednio umarzającego niewątpli-*

⁵¹¹ Art. 467 KN: *Opiekun nie może w imieniu małoletniego, zawierać układu pojednawczego inaczej, jak na mocy upoważnienia rady familijnej, i za zdaniem trzech prawników, przez Prokuratora Królewskiego przy Trybunale pierwszej instancyi wyznaczonych. Układ takowy o tyle tylko będzie ważnym, o ile przez Trybunał pierwszej instancyi, po wysłuchaniu wniosków Prokuratora Królewskiego, zatwierdzonym zostanie.*

⁵¹² Art. 448 KCKP: *Opiekun nie może w imieniu małoletniego zawierać układu pojednawczego, tylko z mocy upoważnienia rady familijnej i za zdaniem trzech Prawników, przez Prokuratora Królewskiego wyznaczyć się mających. Układ takowy wtenczas dopiero staje się ważnym, gdy przez Sąd, po wysłuchaniu wniosków Prokuratora Królewskiego, zatwierdzonym zostanie. Jednak układ pojednawczy o przedmioty, pięćset złotych wartości nie przenoszące, może być, za samem rady familijnej upoważnieniem, ważnie zawarty. Zapisanie się na Sąd polubowny w imieniu małoletniego, w żadnym razie następować nie może.*

⁵¹³ M. Godlewski, *op. cit.*, s. 443.

⁵¹⁴ *Prawo cywilne obowiązujące na obszarze Kongresowego Królestwa Polskiego*, s. 93.

⁵¹⁵ Art. 448 KCKP.

wie odnosi; dla tego więc domieszczony jest w Projekcie zakaz zawierania w imieniu małoletniego kompromisów⁵¹⁶.

1.2.3.2. Zatwierdzenie sądowe

W stosunku do uchwał rad rodzinnych pociągających za sobą alienację dóbr małoletniego sukcesora (takich jak np.: sprzedaż dóbr nieruchomości, zadłużenie majątku, zrzeczenie się spadku, zawarcie układu), prawo wymagało potwierdzenia ich przez właściwy sąd. Opiekun chcąc taką czynność wykonać, powinien uzyskać potwierdzenie jej przez Trybunał Cywilny I Instancji⁵¹⁷. Procedura uzyskiwania takiego zatwierdzenia była uregulowana przez prawo⁵¹⁸.

1.3. Podejmowanie decyzji dotyczących prowadzenia procesów

W zakresie czynności procesowych, prawa opiekuna do działania w imieniu pupila były ograniczone. Bezwzględnie pozbawiony był prawa do wytaczania spraw granicznych i takich, które dotyczyły prawa własności i ograniczonych praw rzeczowych na nieruchomości. Opiekun nie mógł również w imieniu pupila przyznawać żadnych żądań dotyczących nieruchomości⁵¹⁹. W szeregu spraw mógł podejmować aktywność procesową, ale było to uwarunkowane uprzednią uchwałą rady rodzinnej⁵²⁰. Oto te najważniejsze:

⁵¹⁶ *Dyaryusz Senatu Sejmu Królestwa Polskiego 1825*, t. II, Warszawa 1828, s. 199.

⁵¹⁷ Art. 458 KN. Od 1825 r. materie tę regulował art. 435 KCKP: *Uchwały rady rodzinnej w przedmiotach w artykule poprzedzającym wymienionych, wtenczas dopiero do skutku przyprowadzone być mogą, gdy takowe, na domaganie się opiekuna, przez Sąd potwierdzone zostaną. Postanowienie w tej mierze Sądu nastąpi przy zamkniętych drzwiach, po wysłuchaniu wniosków Prokuratora Królewskiego.*

⁵¹⁸ Procedura uzyskiwania potwierdzenia dla uchwały, została opisana w art. 885-889 Kodeksu Postępowania. Wypis uchwały podlegającej zatwierdzeniu miał być przedstawiony prezesowi, który nakazywał przedstawienie sprawy prokuratorowi i wyznaczał sędziego referenta. Art. 885 KPC stanowił: *We wszystkich przypadkach, gdy chodzi o decyzję podległą potwierdzeniu, wypis ony będzie podany prezesowi, który w zaleceniu wyrażonem na dole rzeczoney decyzji, nakaże komunikacyą prokuratorowi, i wyznaczy sędziego do zdania w tej mierze relacji na dzień naznaczony.* (K. S. Zachariae, *op. cit.*, s. 329). Komunikacja odbywała się w formie podania sporządzonego na papierze stemplowym, z dołączeniem głosu stron i akt sprawy (H. Chwalibóg, *Wykład Kodeksu postępowania cywilnego*, s. 15-18). Prokurator zamieszczał swoje wnioski w dolnej części wydanego przez prezesa zalecenia (art. 886 KPC przewidywał: *Prokurator królewski napisze swoje wnioski na dole rzeczoney zalecenia, oryginał wyroku potwierdzającego będzie napisany na końcu rzeczonych wniosków na tymże samym papierze.*)

⁵¹⁹ K. D., *Opieka*, GSW, R. 1876, nr 2, s. 11-14.

⁵²⁰ M. Godlewski, *op. cit.*, s. 550; K. S. Zachariae, *op. cit.*, s. 370.

– Upoważnienie do wszczęcia procesu o dział majątku

W sprawie działu majątku, którego współspadkobiercą był nieletni, możliwe były dwie sytuacje:

1. aktywnym był opiekun, występujący z inicjatywą wszczęcia postępowania;
2. pozew o dział wniesiony został przez innego zainteresowanego.

W pierwszej sytuacji niezbędne było upoważnienie rady rodzinnej⁵²¹. Natomiast, gdy przypozwano pupila w sprawie o dział, to opiekun mógł: albo zaakceptować, przychylić się do wniosku działowego albo też mógł takiemu wnioskowi się przeciwstawić.

Ustawa zapewniła pełną samodzielność opiekunowi, który odpowiadał na wniosek, natomiast jeżeli chciał go zaakceptować to musiał do tego uzyskać upoważnienie rady rodzinnej⁵²². Uchwała rady rodzinnej nie podlegała zatwierdzeniu sądowemu. Interesy małoletniego były dostatecznie zabezpieczone (art. 822⁵²³, art. 838⁵²⁴, 839⁵²⁵, 840⁵²⁶ KN) poprzez formę, w jakiej dział miał być sporządzony⁵²⁷.

⁵²¹ Art. 817 KN: *Powództwo o dział, ze strony współspadkobierców małoletnich lub bezwłasnowolnych, może być wytaczane przez ich opiekunów, szczegółowo upoważnionych przez radę rodzinną. Co do nieobecnych współspadkobierców powództwo służy krewnym wprowadzonym w posiadanie.*

⁵²² Art. 465 KN: *Takież samo upoważnienie jest potrzebne gdy opiekun w imieniu małoletniego chce dział popierać; lecz może, bez takiego upoważnienia, odpowiadać na powództwo o dział przeciw małoletniemu wytoczone.* Art. 446 KCKP nie wprowadził w tym zakresie zmian.

⁵²³ Art. 822 KN: *Skarga o dział i spory w ciągu czynności działowych wynikające, ulegają rozpoznaniu Trybunału miejsca otwarcia spadku. Przed tymże Trybunałem odbywać się będą licytacje i wytaczane będą skargi o rękojmię co do sched między współdziałającymi się, oraz skargi o zerwanie działów.*

⁵²⁴ Art. 838 KN.

⁵²⁵ Art. 839 KN: *Jeżeli ma miejsce licytacja, w przypadku artykułu poprzedzającego, takowa nie może być odbyta inaczej jak sędownie, z zachowaniem formalności przepisanych przy zbywaniu majątku małoletnich. Osoby obce będą zawsze do niej dopuszczone.*

⁵²⁶ Art. 840 KN: *Działy sporządzone z zachowaniem prawideł wyżej przepisanych, bądź przez opiekunów za upoważnieniem rady rodzinnej, bądź przez małoletnich usamowolnionych, w asystencji swoich kuratorów działających, bądź w imieniu zaginionych lub nieobecnych, są stanowczymi; są one tylko tymczasowymi, jeżeli prawidła przepisane nie zostały zachowane.*

⁵²⁷ Prawo określało wymogi formalne dla przeprowadzenia działu (art. 466 KN: *Aby dział osiągnął względem małoletniego całkowity skutek, jakoby miał między pełnoletniemi powinien być dopełniony sędownie, za poprzednim oszacowaniem przez biegłych, mianowanych przez Trybunał pierwszej instancji miejsca otwarcia spadku. Biegli, po wykonaniu przed Prezesem tegoż Trybunału, lub innym Sędzią przez niego wyznaczonym, przysięgi, że dobrze i wiernie spełnią poruczoną im czynność, przystąpią do rozdziele-*

Rada rodzinna powinna rozważyć, czy zasady podziału będą dla pupila korzystne, czy też nie. Jeżeli opieka skierowała pozew o dział majątku zanim została do tego upoważniona przez radę rodzinną, był on ważny. Zakładano, że upoważnienie ma tutaj charakter pełnomocnictwa⁵²⁸. Procedura ta miała stały charakter niezależnie od tego, czy przedmiotem działu były nieruchomości czy ruchomości⁵²⁹.

Natomiast negatywna postawa opiekuna, nierodzająca niebezpieczeństwa umniejszenia substancji nie wymagała poparcia rady rodzinnej.

- Upoważnienie do prowadzenia innych procesów

Rada rodzinna mogła upoważnić opiekuna do wszczynania w imieniu małoletniego procesów dotyczącej spraw: o granice, o własność nieruchomości i ograniczone prawa rzeczowe z nią związane⁵³⁰. Mogła go upoważnić również do przyznania żądań, opartych na prawach do nieruchomości, nieujawnionych w księdze wieczystej lub wpisanych w niej tylko, jako spornych bądź przez zastrzeżenie⁵³¹.

Taka regulacja miała na celu ochronę interesów majątkowych pupila. Nieroztropne albo tendencyjne wszczynanie procesów dotyczących nie-

— — —
*nia dziedzin i ułożenia sched, które losem będą ciągnięte i w przytomności bądź członka Trybunału, bądź notariusza przez niego wyznaczonego, który wyda schedy. Każdy inny podział uważany będzie tylko za tymczasowy). Podobnie regulował to art. 447 KCKP: *Aby podział względem małoletniego miał te same skutki, jak między pełnoletnimi, powinien być według przepisów Kodeksu Postępowania (art. 966 i n.) sporządzony Wszelki inny podział za tymczasowy tylko uważany będzie.**

⁵²⁸ To mogło mieć wpływ na ewentualną konwalidację tej czynności, po jej zatwierdzeniu (art. 1338 i 1998 KN) D. Skurzalski, *Objaśnienia do prawa cywilnego*, s. 18-19.

⁵²⁹ M. Godlewski, *op. cit.*, s. 550.

⁵³⁰ Art. 464 KN stanowił: *Żaden opiekun nie jest mocen bez upoważnienia rady rodzinnej wszczynać imieniem małoletniego skargi sądowej, dotyczącej praw nieruchomości małoletniego, ani poprzestawać na żądaniu zamieszczonym w powództwie takichże praw dotyczącem.* Po 1825 r. materię tę regulował art. 444 KCKP: *Żaden opiekun nie jest mocen bez upoważnienia rady rodzinnej, rozpocząć imieniem małoletniego spraw w przedmiotach następujących: 1o gdy spór zachodzi o granice, wyjąwszy spraw possessoryjnych; 2o względem praw do hipoteki wniesionych, a ściągających się bądź do dziedzictwa dóbr nieruchomych, bądź do dziedzictwa dóbr ruchomych, bądź do kapitałów lub innych należności rzeczowych.*

⁵³¹ Materię tę regulował art. 445 KCKP (*Również żaden opiekun nie może, bez upoważnienia rady rodzinnej, przyznawać żadnych żądań, opieranych na prawach do nieruchomości ściągających się, a do ksiąg hipotecznych wcale niewniesionych, lub wpisanych tylko jako sporne, albo sposobem zastrzeżenia*) i 446 KCKP (*Upoważnienie rady rodzinnej jest potrzebne, gdy opiekun w imieniu małoletniego chce się domagać podziału; mocen zaś jest bez takowego upoważnienia odpowiadać na żądanie podziału, przeciw małoletniemu wniesione*). *Prawo cywilne obowiązujące na obszarze Kongresowego Królestwa Polskiego*, s. 93.

ruchomości, mogło narazić małoletniego na poważne straty. Przyznanie skargi w tym zakresie, byłoby równoznaczne także z prawem alienacji dóbr sukcesora. Ważne zatem, aby w tak istotnych dla majątku pupila sprawach opiekun działał z upoważnienia rady rodzinnej⁵³². Opiekun bez upoważnienia mógł rozpocząć jedynie sprawy posesoryjne i dotyczące osoby pupila⁵³³, jak również wytoczyć w imieniu małoletniego sprawę o spłatę nabywcy schedy w nieruchomości niepodzielnej⁵³⁴.

Jeżeli małoletni był powodem, opiekun mógł zrzec się apelacji pod warunkiem uzyskania upoważnienia rady rodzinnej⁵³⁵.

1.4. Podejmowanie decyzji dotyczących osoby pupila

Rada rodzinna była uprawniona do kontrolowania przebiegu sprawowanej opieki. Członkowie rady rodzinnej nie mieli jednak obowiązku, ani możliwości utrzymywania z małoletnim, ani z opiekunem stałych relacji. Rada rodzinna sprawowała nadzór m. in. nad wychowaniem i wykształceniem pupila, wyrażała zgodę na zawarcie małżeństwa, wyrażała opinię w sprawie zdadności małoletniego do usamowolnienia⁵³⁶.

1.4.1. Nadzór nad wychowaniem i wykształceniem

Rada rodzinna współpracowała z opiekunem, gdy zachowanie pupila wymagało przedsięwzięcia surowszych środków wychowawczych. W zależności od wagi zarzutów dotyczących postępowania nieletniego, rada rodzinna mogła upoważnić opiekuna, aby ten wyjednał we właściwym trybunale zamknięcia pupila⁵³⁷. Podczas uchwalania KCKP skrytykowane

⁵³² *Opiekun potrzebował upoważnienia rady rodzinnej do wkroczenia na drogę sądowną w imieniu pupila w sprawie o nieruchomość, o stan nieletniego, do umorzenia wprost lub pośrednio obu tych spraw, wytoczonych przeciwko małoletniemu.* Art. 464 KCKP.

⁵³³ M. Godlewski, *op. cit.*, s. 548-549, ale z ograniczeniami dot. prawa karcenia.

⁵³⁴ Materię tę regulował art. 445 i 446 KCKP (*Upoważnienie rady rodzinnej jest potrzebne, gdy opiekun w imieniu małoletniego chce się domagać podziału; mocen zaś jest bez takowego upoważnienia odpowiadać na żądanie podziału, przeciw małoletniemu wniesione*). *Prawo cywilne obowiązujące na obszarze Kongresowego Królestwa Polskiego*, s. 93.

⁵³⁵ *Ibidem*.

⁵³⁶ Ojciec mógł nawet zabronić nieletnim odwiedzania członków rady rodzinnej z obawy przed ich złym wpływem. (*Prawo cywilne obowiązujące na obszarze Kongresowego Królestwa Polskiego*, s. 87).

⁵³⁷ Art. 468 KN: *Opiekun, mający ważne powody nie zadowolenia z postępowania małoletniego, może zanieść zażalenie do rady rodzinnej, i, jeżeli go rada do tego upoważni, wyjednać zamknięcie małoletniego, podług tego jak jest postanowione w Tytule*

zostały postanowienia KN dające możliwość tymczasowego odizolowania niesubordynowanego małoletniego od społeczeństwa. Wątpliwości budziło m.in. wykonanie tego uprawnienia, które służyć miało ojcu bądź opiekunowi (po uzyskaniu aprobaty rady rodzinnej)⁵³⁸. Po 1825 r. rada rodzinna mogła zastąpić władzę rodzicielską i na wniosek opiekuna postanowić, jakie środki karcenia powinny być w stosunku do pupila zastosowane. Aby uzyskać taką uchwałę rady opiekun główny, który nie był wstępnym, powinien przedstawić jej pod rozważenie nieodpowiednie czyny małoletniego, które wymagały surowszego ukarania⁵³⁹.

1.4.2. Zezwolenie na zawarcie małżeństwa

Nieletni chcąc zawrzeć związek małżeński, jeżeli jego wstępni nie żyli, bądź byli niezdolni do oświadczenia swej woli, musiał uzyskać zgo-

— — —
o władzy ojcowskiej. – (art. 371 n.).

Art. 376 KN: *Jeżeli dziecko nie zaczęło jeszcze roku szesnastego, może ojciec żądać jego zamknięcia przez czas nie dłuższy nad miesiąc, i w tym celu Prezes Trybunału: okręgu na żądanie ojca winien wydać rozkaz przytrzymania.*

Art. 377 KN: *Od lat szesnastu rozpoczętych aż do pełnoletności lub usamowolnienia, ojciec będzie mógł tylko przedstawić prośbę o zamknięcie swego dziecięcia, i ta nie dłużej jak na sześć miesięcy: uda się do Prezesa rzeczonego Trybunału, który, zniósłszy się z Prokuratorem Królewskim, wyda rozkaz przytrzymania, albo go odmówi, i będzie mógł, w pierwszym przypadku skrócić czas zamknięcia przez ojca żądany.*

⁵³⁸ W diariuszu posiedzeń senatu z 1825 r. czytamy: *Lepiej więc w miéysce art. 375, 376, 377, 378 i 379 położyć jeden artykuł, na wzór prawodawstwa austriackiego pozwalający rodzicom skarcenia domowego, z ograniczeniem, aby to nie tylko zdrowiu dziecka nie było szkodliwym, ale nadto, aby rozwinięcie sił moralnych dziecka przez uwięcie nauki nie cierpiało (...). Nie zgadza się z duchem innych prawa przepisów, aby w razie większych zdrożności lub uporu dzieci rodzicom wolność tylko udania się do właściwego Sądu zostawić, a Sądowi nakazywać pomoc, - iak ma prawo pruskie, gdzie sądy cywilne z Kommissją pupilarną, prawo karności nad dziećmi mającą, połączone były; bo jeżeli te zdrożności swe dzieci przed Sądem właściwym karnym, ale nie karać, a za zdrożności tylko, które nie są przestępstwem karnym, mogą sami karać. Wreszcie, gdyby na Sąd włożony był obowiązek dania pomocy rodzicom, trzeba by wyrazić: które Sądy winny pomoc taką dawać? Cywilne lub karne? – trzeba by im przepisać postępowanie i Kodex nowy karny na zdrożności dzieci; nakoniec trzeba by nowe stawiać i przeznaczać areszta dla dzieci, aby zamykane w publicznych nie wchodziły raczej do szkoły zgrzeszenia i zepsucia, niż do miéysca przyszłej swéj poprawy. To wszystko iest niepodobnym do przepisania i urzędzenia, a zatem i pomoc sądowa byłaby dowolną, a wszelka dowolność, Sądowi zostawiona, zawsze iest szkodliwą (Dyaryusz Senatu Sejmu Królestwa Polskiego 1825, t. II, Warszawa 1828, s. 145-146).*

⁵³⁹ Art. 423 KCKP: *Prawo karności, rodzicom podług art. 339 służące, rozciąga się i do opiekuna, z tem jednak ograniczeniem, iż opiekun, nie będący wstępnym, a znajdujący potrzebę surowszego skarcenia domowego, winien jest radzie rodzinnej postępi małoletniego i potrzebę surowszych środków przedstawić, która władzę rodzicielska w całej rozciągłości zastąpić i środki skarcenia przepisać jest mocną.*

dę rady rodzinnej⁵⁴⁰ Nad dopełnieniem tego wymogu czuwać mieli urzędnicy stanu cywilnego⁵⁴¹. Za niedopatrzanie w tym zakresie groziła im kara pieniężna i co najmniej sześciomiesięczne uwięzienie⁵⁴².

KCKP nie wprowadził w tym zakresie istotnych zmian, przewidując jedynie, aby małoletni przedłożył uchwałę rady rodzinnej jako dowód wyrażenia przez nią zgody na zawarcie małżeństwa⁵⁴³. Zgoda rodziców na małżeństwo nadal wymagana była dla mężczyzn w wieku do 25 lat i dla kobiet w wieku do 21 lat⁵⁴⁴. Utrzymanie takiej różnicy uzasadniano w senacie w sposób następujący: *Co się tyczy wieku, do którego dzieci zezwolenia rodziców i wstępnych potrzebują, ustanawia projekt lat 25 dla mężczyzn, a 21 dla córek, z powodu, iż u płci niewieściej przemianą przedzwy ciała, które tak wielki wpływ mają na zawarcie małżeń-*

⁵⁴⁰ Art. 160 KN: *Gdyby nie było ani ojca, ani matki, ani dziadów, ani bab, albo gdyby wszyscy znajdowali się w niemożności oświadczenia swej woli, synowie lub córki nie mające lat dwudziestu jeden skończonych, nie mogą zawierać małżeństwa bez zezwolenia rady rodzinnej.* Po 1825 r. materię tę regulował tak samo art. 152 KCKP.

⁵⁴¹ Jeżeli małżeństwo zostało zawarte bez wymaganej zgody, mogło zostać zaskarżone (art. 174 KN: *Gdy żadnego ze wstępnych nie będzie, brat lub siostra, stryj, wuj, lub ciotka, bracia lub siostry, stryjeczni, wujeczni, cioteczni, pełnoletni, w dwóch tylko przypadkach małżeństwo tamować mogą: 1) Gdy niebyło otrzymane zezwolenie rady rodzinnej, przepisane art. 160. 2) Gdy zasadą tamowania jest stan obłąkania umysłowego przyszłego małżonka: tamowanie to, które Trybunał wprost usunąć może, będzie przyjęte tylko pod warunkiem, ażeby tamujący wystąpił o uznanie bezwłasnowolności, i wyrok w tym względzie w czasie przez Sąd oznaczonym pozyskał*). Podobnie materię tę regulował po 1825 r. art. 168 KCKP.

Art. 182 KN: *Małżeństwo zawarte bez zezwolenia ojca lub matki, wstępnych, lub rady rodzinnej, w przypadkach, gdzie toż zezwolenie było potrzebne, może być zaskarżone jedynie przez tych, których zezwolenie było wymagane, lub przez tego z małżonków, który zezwolenia potrzebował.*

⁵⁴² Art. 156 KN: *Urzędnicy stanu cywilnego, którzyby przystąpili do obchodu małżeństwa przez synów niemających lat dwudziestu pięciu skończonych, albo przez córki niemające skończonych lat dwudziestu jeden, bez wymienienia w akcie małżeństwa zezwolenia ojców i matek, albo dziadów i bab, albo rodziny, w przypadkach gdzie takowe jest wymagane, skazani będą, na żądanie stron interessowanych i Prokuratora Królewskiego przy Trybunale pierwszej instancji miejsca gdzie małżeństwo było zawarte, na karę pieniężną zagrożoną art. 192, i, oprócz tego, na uwięzienie przynajmniej sześciomiesięczne.*

⁵⁴³ Art. 115 KCKP: *Jeżeli ojciec, matka, dziadowie lub baby, których zezwolenie jest potrzebnym, są obecnymi przy obchodzie małżeństwa, słowne ich zezwolenie ma być wyrażone w akcie małżeństwa; jeżeli nie są obecnymi, mogą zezwolenie to oświadczyć, w akcie przed Wójtem lub Burmistrzem, przed Sędzią Zjazdowym lub Cywilnym Gminy, albo przed Urzędnikiem aktowym. Akt ten ma zawierać imiona, nazwiska, powołanie, zamieszkanie przyszłych małżonków, i w wszystkich osób do tego aktu wpływających, oraz stopień ich pokrewieństwa. Zeznający wraz z Urzędnikiem zeznanie przyjmującym podpiszą akt, a gdyby który z zeznających pisać nie umiał lub nie mógł, uczynioną będzie o tem wzmianka. Zezwolenie rady rodzinnej lub opiekuńczej, okazanym będzie przez złożenie jej uchwały.*

⁵⁴⁴ Art. 120, 149 KCKP.

stwa. Tę różnicę wieku synów od córek utrzymano w projekcie z *Kodexu Francuskiego dotąd obowiązującego*⁵⁴⁵. Zgoda zaś rady familijnej była wymagana dla mężczyzn i kobiet do ukończenia 21 roku życia⁵⁴⁶.

Jeżeli opiekun bądź kurator chcieli przeszkodzić małżeństwu pupila, względnie usamowlonionego, potrzebowali upoważnienia rady familijnej⁵⁴⁷.

1.4.3. Usamowlonienie małoletniego

Jeżeli rodzice małoletniego zmarli, rada familijna była uprawniona do dokonania oceny czy pupil, który ukończył 18 lat, może być usamowloniony⁵⁴⁸.

⁵⁴⁵ *Dyaryusz Senatu Sejmu Królestwa Polskiego 1825*, t. I, Warszawa 1828, s. 136.

⁵⁴⁶ Art. 160 KN. Po 1825 r. materię tę regulował podobnie art. 152 KCKP: *Gdyby ani oycy, ani matki, ani dziadów nie było, albo gdyby się ci wszyscy w niemożności oświadczenia swej woli znajdowali, synowie i córki nie mogą przed ukończeniem lat dwadzieścia ieden, wchodzić bez zezwolenia Rady familijney w związku małżeńskie.*

⁵⁴⁷ Art. 174 KN: *Gdy żadnego ze wstępnych nie będzie, brat lub siostra, stryj, wuj, lub ciotka, bracia lub siostry, stryjeczni, wujeczni, cioteczni, pełnoletni, w dwóch tylko przypadkach małżeństwo tamować mogą: 1) Gdy niebyło otrzymane zezwolenie rady familijnej, przepisane art. 160. 2) Gdy zasadą tamowania jest stan obłąkania umysłowego przyszłego małżonka: tamowanie to, które Trybunał wprost usunąć może, będzie przyjęte tylko pod warunkiem, ażeby tamujący wystąpił o uznanie bezwłasnowolności, i wyrok w tym względzie w czasie przez Sąd oznaczonym pozyskał.* Art. 175 KN: *W obudwóch przypadkach, artykułem poprzedzającym przewidzianych, opiekun lub kurator nie będzie mógł, w czasie trwania opieki lub kurateli, tamować związku małżeńskiego, jak tylko za upoważnieniem rady familijnej, którą, zwolać jest mocen.*

Po 1825 r. materię tę regulował art. 168 i 169 KCKP. Po 1836 r. odmówić pozwolenia na zawarcie małżeństwa można było w przypadku, gdy nupturient znany był ze złych obyczajów, cierpiał na chorobę zakaźną, odbywał karę główną bądź poprawczą; jeżeli pomiędzy nupturientami była duża różnica wieku bądź wychowania (art. 16, 17 PM).

⁵⁴⁸ Art. 478 KN: *Małoletni pozostali bez ojca i matki, będzie mógł także być usamowlonionym, ale dopiero po skończeniu lat ośmnastu, jeżeli go rada familijna do tego usposobionym uzna. W tym przypadku usamowlonienie będzie wynikało z uchwały, która je upoważni, i z oświadczenia Sędziego Pokoju, jako przewodniczącego radzie familijnej, uczynionego w tym samym akcie, że małoletni jest usamowlonionym.* Po 1825 r. materię tę regulował art. 469 KCKP: *Gdyby ojciec nie żył, lub władzy rodzicielskiej nie sprawował, a matka również nie żyła, albo władzy rodzicielskiej nie sprawowała, małoletni może także, lecz dopiero po skończonych latach ośmnastu, być usamowlonionym, jeżeli rada familijna usposobionym go w tej mierze uzna. W takowym przypadku usamowlonienie nastąpi z mocy uchwały, która je postanowi, i przez oświadczenie Sędziego, Prezydenta, Burmistrza lub Wójta, w radzie familijnej prezydującego, w tymże samym akcie uczynione: że małoletni jest usamowlonionym.*

Prawo wymagało dopełnienia tych samych formalności, aby pozbawić małoletniego usamowlonienia. Art. 485 KN: *Małoletni usamowloniony, któregoby zobowiązania, na zasadzie artykułu poprzedzającego, zmniejszone zostały, może być pozbawionym dobrodziejstwa usamowlonienia, które mu odjęte będzie, z zachowaniem tych samych formalności, jakie do udzielenia go użyte zostały.* Po 1825 r. podobnie materię tę regulował art. 477 KCKP: *Małoletni usamowloniony, wyjąwszy usamowlonionego przez małżeństwo, którego by zobowiązania, stosownie do przepisu artykułu poprzedzającego, przez Sąd miarkowane*

Prawodawca wymagał w tych okolicznościach wyższego wieku, niż to było przewidziane przy usamowlonieniu małoletniego na prośbę jego rodzica⁵⁴⁹. Matka, która nie sprawowała opieki, mogła ważnie usamowlonić swoje dziecko, jeżeli czynność ta została zatwierdzona przez radę familijną⁵⁵⁰.

Legitymowany do złożenia wniosku o zwołanie rady familijnej w celu usamowlonienia podopiecznego, był przede wszystkim jego opiekun główny. W razie zaniechania z jego strony, prawo uprawniało do złożenia wniosku o zwołanie w tym celu rady familijnej najbliższych krewnych i powinowatych pupila⁵⁵¹. Po 1825 r. KCKP przewidywał podobne rozwiązanie, dając uprawnienie do domagania się zwołania rady familijnej w celu rozważenia usamowlonienia małoletniego, krewnym lub powinowatym do czwartego stopnia włącznie⁵⁵².

— — —
być musiały, może być pozbawionym dobrodziejstwa usamowlonienia, które to pozbawienie z zachowaniem tychże samych formalności, jakie do udzielenia są przepisane, następować powinno.

⁵⁴⁹ Rodzice mogli usamowlonić swoje dziecko, po ukończeniu przez niego piętnastego roku życia. Rodzic powinien wówczas złożyć oświadczenie w tym zakresie przed sędzią pokoju, w obecności pisarza. KCKP zaś wymagał, aby oświadczenie zostało złożone przed sądem bądź prezydentem, burmistrzem względnie wójtem. (S. Pawłowski, *Prawo cywilne – Skróty wykładów, rok akad. 1926/27*, s.33).

Art. 477 KN stanowił: *Małoletni, niebędący nawet małżonkiem, może być usamowlonionym przez ojca, a gdyby tego nie było, – przez matkę, po ukończeniu piętnastu lat wieku. Takie usamowlonienie nastąpi przez samo oświadczenie ojca lub matki przed Sędzią Pokoju w obecności jego Pisarza.*

⁵⁵⁰ Art. 468 KCKP: *Małoletni, niebędący małżonkiem, może, po dojściu lat piętnastu, być usamowlonionym przez ojca, albo, gdyby ten nie żył, lub władzy rodzicielskiej nie sprawował, – przez matkę władzę takową sprawującą. Takowe usamowlonienie nastąpi przez oświadczenie ojca lub matki przed Sądem, a jeżeli małoletni należy do wymienionych w art. 374, – przed Prezydentem, Burmistrzem lub Wójtem, miejsca zamieszkania małoletniego. Usamowlonienie przez matkę niesprawującą opieki, wtedy tylko ważnem będzie, gdy przez radę familijną potwierdzonem zostanie.*

⁵⁵¹ Art. 479 KN stanowił: *Gdyby opiekun nie uczynił żadnych kroków dla usamowlonienia małoletniego, o którym w artykule poprzedzającym jest mowa, a jeden lub kilku krewnych albo powinowatych małoletniego, w stopniu stryjecznego, wujecznego, cioteczno-rodzeństwa, albo w bliższych jeszcze stopniach, uznają go zdatnym do usamowlonienia, mogą żądać od Sędziego Pokoju zwołania rady familijnej, celem naradzenia się w tej mierze. Sędzią Pokoju winien przychylić się do tego żądania.*

⁵⁵² Art. 470 KCKP: *Gdyby opiekun zaniedbywał z swej strony postarać się o usamowlonienie małoletniego, o którym w artykule poprzedzającym jest mowa, natenczas opiekun przydany, albo który z krewnych lub powinowatych małoletniego, az do czwartego stopnia włącznie, jeżeli go sadzą być usposobionym do usamowlonienia, mogą domagać się zwołania rady familijnej, celem postanowienia w tej mierze. Sąd, Prezydent, Burmistrz lub Wójt, do którego z nich zwołanie rady należy, zwołania tego odmówić nie może. A. Okolski, op. cit., s.154-155.*

1.5. Wyrażanie zgody na opiekę dobrowolną

Prawo przewidywało możliwość oddania małoletniego pod opiekę dobrowolną⁵⁵³. Rada rodzinna była jednym z podmiotów, które mogły zezwolić na objęcie małoletniego opieką dobrowolną, jeżeli nie było rodziców małoletniego⁵⁵⁴. Opieka dobrowolna mogła powstać nad małoletnim, który nie ukończył piętnastego roku życia⁵⁵⁵. Po 1825 r. KCKP podwyższył granicę wieku do 18 lat⁵⁵⁶.

2. KOMPETENCJE ZWIĄZANE Z KURATELĄ NAD USAMOWOLNIONYM

Zakończenie opieki następowało na skutek uzyskania przez pupila samodzielności prawnej po uzyskaniu pełnoletniości. Prawo dawało możliwość uzyskania częściowej samodzielności wcześniej. Powstawała ona w wyniku zawartego małżeństwa (usamowolnienie z mocy prawa) lub decyzji rady rodzinnej. W obu tych przypadkach samodzielność byłego pupila pozostawała jeszcze ograniczona. Stąd konieczność zapewnienia kontroli nad przebiegiem niektórych czynności prawnych, podejmowa-

⁵⁵³ Pod opieką dobrowolną rozumiemy zobowiązanie pod tytułem darmym, na mocy którego osoba, przyjmująca opiekę dobrowolną, zaciąga względem obcego dziecka zwykłej opieki, a prócz tego zobowiązuje się dostarczyć mu na swój koszt utrzymanie i dać sposób do życia. A. Okolski, *op. cit.*, s.154.

⁵⁵⁴ Art. 361 KN: *Każda osoba mająca lat pięćdziesiąt skończonych, nie mająca dzieci i zstępnych prawych, która zechce małoletnie dziecko tytułem prawnym do siebie przywiązać, może zostać dobrowolnym jego opiekunem, za otrzymaniem zezwolenia ojca i matki dziecięcia, lub tego z nich, który został przy życiu, a w ich braku, zezwolenia rady rodzinnej, albo na koniec, jeżeli dziecko nie ma krewnych znanych, zezwolenia zarządzających szpitalem, do którego jest przyjęte, albo Urzędu gminnego miejsca jego mieszkania.* Po 1825 r. matkę tę regulował trochę inaczej art. 326 KCKP: *Każda osoba mająca lat pięćdziesiąt skończonych, będąca bez dzieci i zstępnych prawych, która zechce małoletnie dziecko tytułem prawnym do siebie przywiązać, może się stać dobrowolnym jego opiekunem, za otrzymaniem zezwolenia od rodziców dziecka, lub od ojca, gdy matka jest temu przeciwna, albo na koniec, jeżeli jedno z nich nie żyje, od tego, które przeżyło, a w braku tych, od rady rodzinnej lub opiekuńczej; jeżeli zaś dziecko znajduje się pod opieką szpitala, za otrzymaniem zezwolenia od przełożonych szpitala, do którego jest przyjęte.*

⁵⁵⁵ Art. 364 KN: *Opieka ta może mieć miejsce tylko na korzyść dzieci nie mających lat piętnaście wieku. Pociąga za sobą, bez ubliżenia szczególnym umowom, obowiązek nadania wziętego w opiekę dziecka, wychowania i postawienia go w stanie zarabiania nadal na życie.*

⁵⁵⁶ Art. 329 KCKP: *Opieka ta nie może mieć miejsca, tylko na korzyść dzieci nie-mających lat osiemnaście skończonych. Pociąga za sobą, bez nadwężenia szczególnych umów, obowiązek żywienia wziętego w opiekę dziecka, wychowania onego, i postawienia go w stanie utrzymania nadal życia.*

nych przez byłego podopiecznego. Realizować ją winien kurator, którego wybierała rada rodzinna. Rada rodzinna sprawowała w czasie trwania kurateli nadzór nad nią. Prawo wymagało jej upoważnienia dla podejmowania różnego rodzaju czynności⁵⁵⁷.

2.1. Wybór kuratora

Rada rodzinna wybierała kuratora dla małoletniego, który przed zawarciem małżeństwa podlegał opiece. Art. 476 KN stanowił: *Małoletni jest usamowolniony samem prawem przez małżeństwo*⁵⁵⁸. Rada rodzinna zatem wybierała kuratora dla usamowolnionego z mocy prawa, ale również dla usamowolnionego wskutek podjętej przez nią uchwały⁵⁵⁹. KCKP uprawniał radę rodzinną do mianowania kuratora, jeżeli rodzice nie żyli lub nie mogli sprawować kurateli bądź wówczas, gdy jej sprawować nie chcieli. Jeżeli matka miała zamiar wyjść powtórnie za mąż, rada rodzinna utrzymywała ją przy kurateli bądź nie. Stosowano tu odpowiednio art. 361 i 362 KCKP⁵⁶⁰.

2.2. Nadzór nad majątkiem

Rada rodzinna po usamowolnieniu małoletniego i obraniu mu kuratora, zobowiązywała opiekuna do złożenia rachunku końcowego z opieki. Opiekun składał rachunek usamowolnionemu w asystencji kuratora. Rada rodzinna mogła również mianować kuratora szczególnego do odebrania

⁵⁵⁷ Rada rodzinna zgodnie z art. 477 KCKP, mogła pozbawić usamowolnionego skutków usamowolnienia. Art. 478 KCKP stanowił: *Od dnia, w którym usamowolnienie jest odwołane, wraca się małoletni pod władzę rodzicielską, albo pod opiekę, która, jeżeli ma miejsce, powinna być podług przepisów prawa na nowo urządzoną. Takowy małoletni nie może być przez rodziców lub opiekę powtórnie usamowolnionym.*

⁵⁵⁸ Po 1825 r. kwestię tę regulował art. 467 KCKP: *Małoletni jest usamowolnionym z prawa przez małżeństwo, wyjąwszy przypadek w art. 254 przewidziany.*

Art. 254 KCKP: *Zawarcie małżeństwa bez zezwolenia rodziców, wstępnych lub Rady rodzinnej, przez osobę małoletnią, nie pociągała za sobą ięty usamowolnienia.* Przepis ten został usunięty z KCKP, po wejściu w życie prawa z 1836 r. Co do dalszego stosowania art. 254 zdania były podzielone (J. W. Domaszewski, *Mąż pełnoletni jest z mocy prawa kuratorem swej nieletniej żony*, GSW, 1896, nr 39, s. 614-615).

⁵⁵⁹ Art. 480 KN: *Rachunek z opieki złożony będzie małoletniemu usamowolnionemu przy asystencji kuratora, który będzie dla niego przez radę rodzinną mianowany.* Po 1825 r. materię tę regulował art. 471 KCKP: *Każdy usamowolniony będzie miał kuratora. Ojciec, i matka, opiekę bez doradców lub doradców przez ojca mianowanych sprawująca, są z prawa kuratorami. Jednak gdy matka, będąc kuratorką, ma iść za mąż, natenczas przepisy art. 361 i 362 względem opieki, zastosowane będą i do kurateli. Gdyby ojciec i matka nie żyli, albo kurateli sprawować nie mogli, lub jej też przyjąć nie chcieli, w taki razie mianowany będzie kurator przez radę rodzinną.*

⁵⁶⁰ Art. 470 KCKP.

rachunku końcowego z opieki, w przypadku, gdy byłemu opiekunowi powierzono funkcję kuratora⁵⁶¹.

Rada rodzinna sprawowała nadzór nad majątkiem usamowlionego. Do podjęcia czynności polegających na obciążaniu⁵⁶² i zbywaniu nieruchomości przez usamowlionego, wymagano zatwierdzenia rady rodzinnej i trybunału⁵⁶³. Wszczywanie, bądź bronienie spraw, dotyczących nieruchomości lub podnoszenia kapitałów zabezpieczonych na nieruchomości wymagały asystencji kuratora⁵⁶⁴. Małoletni, który był już usamowliony, nie mógł bez upoważnienia rady rodzinnej zrzec się spadku⁵⁶⁵.

3. KOMPETENCJE ZWIĄZANE Z OPIEKĄ NAD UBEZWŁASNOWLIONYM

Do opieki nad ubezwłasnowolnionym stosowało się przepisy o opiece nad małoletnimi⁵⁶⁶. Inna była jednak rola rady rodzinnej przy ustana-

⁵⁶¹ Art. 472 KCKP: *Małoletniemu usamowlionemu złożony będzie, przy asystencji kuratora, rachunek z opieki, a to stosownie do przepisów Oddziału 9 Działu II, i zdana będzie sprawa z strony ojca podług przepisu art. 341. Jeżeli składający rachunek jest kuratorem usamowlionego, rada rodzinna przyda usamowlionemu kuratora szczególnego do odebrania rachunku.*

⁵⁶² Art. 483 KN: *Małoletni usamowliony nie może pod żadnym pozorem zaciągać pożyczki, bez upoważnienia rady rodzinnej, zatwierdzonego przez Trybunał pierwszej instancji, po wysłuchaniu wniosków Prokuratora Królewskiego. Po 1825 r. art. 475 KCKP: Małoletni usamowliony nie może pod żadnym pozorem zaciągać pożyczki, bez uchwały rady rodzinnej, potwierdzonej przez Sąd, po wysłuchaniu wniosków Prokuratora Królewskiego.*

⁵⁶³ 484 KN: *Nie będzie też mógł sprzedawać ani zbywać swoich nieruchomości, ani przedsięwziąć żadnych czynności, wyjąwszy czynności prostego zarządu, bez zachowania form dla małoletniego nieusamowlionego przepisanych. Zobowiązania, któreby przez kupno lub innym sposobem zaciągnął, ulegną zmniejszeniu, gdy się zbyt okazały: Sądy mieć będą w tym przedmiocie na względzie majątek małoletniego, dobrą lub złą wiarę osób, któreby z nim weszły w umowę, użyteczność lub nieużyteczność wydatków.*

Po 1825 r. podobnie materię tę regulował art. 476 KCKP: *Również, bez zachowania form dla małoletniego nieusamowlionego przepisanych, nie może sprzedawać lub zbywać dóbr swoich nieruchomości, ani żadnych innych przedsięwziąć czynności, wyjąwszy tych, które do prostego tylko zarządzania należą. Zobowiązania, któreby przez kupno lub innym sposobem zaciągnął, mogą być przez Sąd miarkowane, gdy się zbyt obciążającymi okazały. W takowym razie Sąd na względzie mieć będzie majątek małoletniego, dobrą lub złą wiarę osób, które z nim w umowę wchodziły, użyteczność lub nieużyteczność wydatków.*

⁵⁶⁴ K. D., *Opieka*, GSW, nr 2, Warszawa 1876, s. 11-14.

⁵⁶⁵ *Prawo cywilne obowiązujące na obszarze Kongresowego Królestwa Polskiego*, s. 100.

⁵⁶⁶ Art. 509 KN: *Bezwłasnowolny porównany jest z małoletnim co do osoby i majątku swego; przepisy o opiece nad małoletnimi stosować się będą do opiek nad bezwłasnowolnymi. Podobnie materię tę po 1825 r. regulował art. 511 KCKP: *Pozbawiony własnej woli, porównany jest z małoletnim nieusamowlionym, co do osoby i majątku**

wianiu takiej opieki. Rada rodzinna, na wniosek sądu wyrażała opinię w przedmiocie ubezwłasnowolnienia członka rodziny. Sąd zwoływał radę rodzinną dopiero wówczas, gdy uznał, że zachodzą okoliczności taką uchwałę uzasadniające⁵⁶⁷. Rada rodzinna miała jedynie się wypowiedzieć czy ubezwłasnowolnienie jest jej zdaniem konieczne, czy nie⁵⁶⁸. Szczegółowe postępowanie w sprawie ubezwłasnowolnienia, zostało uregulowane w art. 890-897 KPC. Jedynie mąż mógł sprawować opiekę nad ubezwłasnowolnioną żoną z mocy prawa. W innym przypadkach, opiekuna ustanawiała rada rodzinna⁵⁶⁹. Po 1825 r. sposób ustanawiania opiekuna dla ubezwłasnowolnionego uregulowano w sposób podobny⁵⁷⁰. Odpowiednie zastosowanie miała tu nadal większość przepisów o opiece nad małoletnimi⁵⁷¹.

Opieka nad ubezwłasnowolnionymi miała nieco inny charakter. Rada rodzinna decydowała o sposobie i miejscu leczenia ubezwłasnowolnionego (o tym, czy ma być leczony w domu czy umieszczony w odpowiednim ośrodku zdrowotnym, czy też w szpitalu)⁵⁷².

— — —
swego; nie jest jednak mocen zawierać związków małżeńskich, ani majątkiem swoim przez testament rozporządzać. Prawa o opiece nad małoletnimi stosują się do opieki nad pozbawionymi własnej woli, z wyjątkami co do pozbawionych własnej woli w skutek kary sądowej, które art. 21 i 22 niniejszego prawa są postawione.

⁵⁶⁷ Prawo wymagało, aby trybunał działał po otrzymaniu sprawozdania sądowego i wniosków prokuratora. Art. 892 KPC: *Na sprawozdanie Sędziego i na wnioski Prokuratora Królewskiego, Trybunał postanowi, że rada rodzinna złożona w sposób wskazany Kodeksem Cywilnym w Oddziale IV, Dziale II, w Tytule O małoletności, opiece i usamowolnieniu, udzieli zdanie swe względem stanu osoby, której bezwłasnowolność jest żądana.*

⁵⁶⁸ S. Pawłowski, *Prawo cywilne - Skróty wykładów, rok akad. 1926/27*, s. 36. Art. 494 KN: *Trybunał nakaże, ażeby rada rodzinna, złożona w sposób oznaczony w Oddziale IV, Dziale II, Tytule o małoletności, opiece i usamowolnieniu, dała zdanie swoje o stanie osoby, której pozbawienie woli jest żądane.*

⁵⁶⁹ Art. 506 KN: *Mąż jest z samego prawa opiekunem swojej żony bezwłasnowolnej.*

Art. 507 KN: *Żona może być mianowana opiekunką męża swego. W takim razie rada rodzinna oznaczy sposób i warunki zarządu, z wolnem jednak dla żony udaniem się do Sądów, gdyby się przez uchwałę pokrzywdzoną być mniemała.* Po 1825 r. podobnie materię tę regulował: art. 505 i 506 KCKP.

⁵⁷⁰ Art. 507 KCKP: *Gdyby osoba własnej woli pozbawiona, nie miała małżonka do sprawowania opieki zdolnego, albo gdyby rada rodzinna postanowiła żonie nie nadać opieki, wtenczas opieka, samem przez się prawem, należy do ojca lub matki, stosownie do przepisów Oddziału I Działu II i Działu IV Tytulu o małoletności, opiece nad małoletniemi i usamowolnieniu.*

Art. 508 KCKP: *Gdy osoba własnej woli pozbawiona nie ma ani małżonka, ani ojca i matki, również gdy ciż znajdują się w przypadku wyłączenia od opieki, albo prawnego wywołania się, mianowany będzie opiekun przez radę rodzinną, lub opiekuńczą, podług prawideł przepisanych w Oddziale 4 Działu II i w Dziale IV Tytulu o małoletności, opiece nad małoletniemi i usamowolnieniu.*

⁵⁷¹ Art. 509 KCKP: *Oddziały 5, 6 i 7 Działu II tegoż Tytulu stosują się i do opieki nad pozbawionym własnej woli.*

⁵⁷² Art. 510 KN: *Przychody bezwłasnowolnego powinny być głównie obracane*

Jeżeli ubezwłasnowolniony miał pełnoletnie dzieci, wówczas rada rodzinna mogła zdecydować o sposobie zarządu jego majątkiem. Mogła rozdzielić między dzieci zarząd nad tym majątkiem, przyznać jego część na poczet przyszłego spadku. Z okazji ślubu dziecka, rada rodzinna mogła wyznaczyć posag (dla córki) albo zadatek na przyszły udział spadkowy, mogła mieć też wpływ na zawarcie intercyzy. Uchwały rady dotyczące tych spraw potrzebowały dla swej ważności zatwierdzenia sądowego⁵⁷³.

Do stwierdzenia czy dana osoba może mieć przywróconą zdolność do czynności prawnych, prawo wymagało równocześnie zdania rady rodzinnej w tym zakresie i stosownej opinii lekarskiej. Zatem, aby znieść ubezwłasnowolnienie trzeba było dopełnić takich samych formalności, jak przy orzeczeniu bezwłasnowolności⁵⁷⁴. Po 1825 r. KCKP dopuszczał zlecenie przez sąd badania, prowadzenia postępowania w celu zniesienia ubezwłasnowolnienia⁵⁷⁵, nawet wbrew uchwale rady rodzinnej⁵⁷⁶.

— — —
na osłodzenie jego losu i przyspieszenie wyleczenia. Rada rodzinna, stosownie do natury choroby i stanu majątku jego, będzie mogła uchwalić, iżby w swem mieszkaniu był leczony, albo też aby był umieszczony w domu zdrowia, lub nawet w szpitalu. Podobnie (po 1825 r.) materię tę regulował 512 KCKP: Przychody pozbawionego własnej woli z powodu niedołężności, pomieszania zmysłów, lub szaleństwa, powinny być szczególnie na osłodzenie losu i przyspieszenia wyleczenia jego obracane. Rada rodzinna, stosownie do rodzaju choroby i stanu majątku jego, będzie mogła postanowić, czyli ma być w prywatnem mieszkaniu opatrywany, czyli też do domu zdrowia albo nawet do szpitala przyniesiony.

⁵⁷³ Art. 511 KN: *Gdy będzie szło o małżeństwo dziecka osoby bezwłasnowolnej, posag, zaliczenie na przyszły spadek i inne umowy małżeńskie, urządzone będą przez uchwałę rady rodzinnej, zatwierdzona przez Trybunał, na wnioski Prokuratora Królewskiego.*

Po 1825 r. materię tę regulował art. 514 KCKP stanowił: *Gdy osoba własnej woli pozbawiona ma jedno lub więcej dzieci pełnoletnich, rada rodzinna postanowić może względem sposobu zarządzania majątkiem; może takowy zarząd pomiędzy dziećmi podzielić, a nawet im pewny udział majątku zadatkowy na przyszły spadek uchwalić, również gdy dziecię osoby własnej woli pozbawionej ma wejść w związki małżeńskie, oznaczenie posagu, albo ilości zadatkowej na przyszły udział spadkowy, jako też i inne małżeńskie umowy, zależec będą od uznania w tej mierze rady rodzinnej. Uchwały w tych przedmiotach wtczasz dopiero wykonane będą, gdy przez Sąd, po wysłuchaniu wniosków Prokuratora Królewskiego, potwierdzone zostaną.*

⁵⁷⁴ Art. 512 KN: *Pozbawienie własnej woli ustaje z ustaniem przyczyn, które je wywołały; jednak zniesienie bezwłasnowolności nie może być wyrzeczeniem inaczej, jak przy zachowaniu formalności do wyrzeczenia pozbawienia własnej woli przepisanych, a bezwłasnowolny nie może wrócić do wykonywania praw swoich, aż po wyroku zniesienie stonowiącym.*

⁵⁷⁵ A. J. Cohn, *O pozbawieniu i ograniczeniu własnej woli podług Kodeksu cywilnego francuskiego i polskiego*, GSW, nr 32, Warszawa 1876, s. 255-256.

⁵⁷⁶ Art. 516 KCKP: *Gdy toż pozbawienie lub ograniczenie własnej woli uznane było z przyczyny niedołężności, pomieszania zmysłów, lub szaleństwa, zniesienie zawyrokowanym tylko być może przy zachowaniu formalności do otrzymania wyroku, pozbawienie własnej woli postanawiającego, przepisanych; jednak i sam pozbawiony własnej woli,*

Zagadnienie udziału rady familijnej w procesie ubezwłasnowolnienia stanowiły w sytuacjach, gdy procedura dotyczyła osoby majątnej, problem budzący sporo wątpliwości i będący przedmiotem publicznej dyskusji. Oto w 1829 r. na łamach „Themis Polskiej” zastanawiano się czy dopuszczalna jest aktywność rady familijnej bez uprzedniego skierowania sprawy do sądu. Korespondent „Themis Polskiej” przytoczył następujące okoliczności: *do naszego sądu wniesiono żądanie, aby na zasadzie uchwały Rady familijnej, która zebrała się bez poprzedniego polecenia Trybunału i objawiła swe zdanie za pozbawieniem własney woli, nakazanem było zapozwanie osoby, cierpiącej pomieszanie zmysłów. Stan tey osoby, okoliczności które pogrążyły ją w okropne obłąkanie, nakoniec iawne czyny nie pozwalające żadnego powątpiewania, wiadome były całemu Trybunałowi. Uchwała Rady familijney świadczyła również, iż interessa osoby której pozbawienie własney woli było żądaniem, rychłego wymagały zarządzenia. Prokurator Królewski bacząc na artykuł 492, wnosił żeby zwrócić rzecz do porządku prawem przepisanego i odmówić zapoznania, dopóki czyny pomieszanie zmysłów objawiające nie będą przedstawione Trybunałowi, i dopóki na skutek jego polecenia nie zbierze się powtórnie Rada familijna; zdania były podzielone ale nakoniec przychyłono się do żądania Rady familijnej*⁵⁷⁷.

Z kolei w 1876 r. na łamach GSW znajdujemy informację: *Z redakcji art. 495*⁵⁷⁸ *K. Fr., respective 493 naszego prawa*⁵⁷⁹ *wyrodziło się pytanie: czy małżonek i dzieci osoby, której pozbawienie woli jest żądaniem, mogą mieć głos stanowczy w Radzie familijnej wtedy, kiedy nie oni wystąpili o ubezwłasnowolnienie? Za twierdzącem rozstrzygnięciem tego pytania* — — — *albo doradcę Sądowego wyznaczonego mający, mocen jest domagać się takowego zniesienia, a Sąd może przedsięwziąć badanie, oraz dalsze postępowanie, chociażby zdanie rady familijnej było przeciw przywróceniu własnej woli. Pozbawiony własnej woli albo doradcę Sądowego wyznaczonego mający, nie może się wrócić do używania praw swoich aż po wyroku zniesienia.*

⁵⁷⁷ Y., *List do Redakcyi przez iednego z Urzędników z Prowincyi pisany, Korespondencya, „Themis Polska, pismo nauce i praktyce prawa poświęcone”*, t. V, poszyt trzeci, Warszawa 1829, s. 132-133.

⁵⁷⁸ Art. 495 KN: *Ci, którzy żądali pozbawienia własnej woli, nie mogą należeć do składu rady familijnej; jednakże współmałżonek i dzieci osoby, której ubezwłasnowolnienie jest żądane, mogą być do rady przypuszczeni, ale w niej głosu stanowczego mieć nie będą.*

⁵⁷⁹ Art. 493 KN: *Do składu rady familijnej, która podług przepisów Kodexu Postępowania da zdanie swoje względem stanu osoby, której pozbawienie woli jest żądane, nie mogą należeć ci, którzy się tegoż pozbawienia domagają; przeciw współmałżonek i dzieci teje osoby mogą być do rady przypuszczonemi, ale w niej głosu stanowczego mieć nie będą.*

nia oświadczają się Demalombe, Marcadé, Proudhon i Valette, głównie z zasady, że małżonek i dzieci, znajdując się ciągle w bliskości chorego, najpewniejszą też i najsumienniejszą o jego stanie udzielić będą mogli opinią, że wreszcie nie można im tego głosu odmówić, skoro samo prawo pozwala im działać o pozbawienie własnej woli, które to działanie niewątpliwie ma się do tego objawienia zdania w Radzie, jak całość do części. Komu zaś wolno więcej, temu i mniej zabronionem być nie może. Zdanie przeczące popiera między innymi Wołoski (Kurs Kodeksu etc. T. 1372) utrzymując, że dopuszczenie do głosowania stanowczego co do stanu umysłowego małżonka lub ojca, osób tak bliskim węzłem połączonych, byłoby przeciwnem obowiązкови czci i uszanowania, jaki te osoby przez całe życie spełniać powinny. Autor opowiedział się za pierwszym stanowiskiem⁵⁸⁰.

Wreszcie w „Kronice Cywilnej” GSW w 1873 r. opisano sprawę o ubezwłasnowolnienie Józefa Zakrzewskiego. Przebieg postępowania o ubezwłasnowolnienie, był następujący: Na skutek żądania w tem podaniu objętego, Trybunał Cywilny tutejszy wyrokiem d. 6 Listopada 1872 r. wydanym, upoważnił Sąd pokoju wydziału I w Warszawie do zwołania rady familijnej celem objawienia zdania, czy Józef Zakrzewski ma być ubezwłasnowolnionym. Zdanie to rada familijna udzieliła w d. 11 Listopada 1872 r., w dniu zaś 14 Grudnia 1872 r. wprowadzonym zostało przez Sędziego Delegowanego wobec Prokuratora Królewskiego badanie Stanu umysłu Józefa Zakrzewskiego, przez Trybunał Cywilny w Warszawie w d. 10 Grudnia 1872 r. nakazane, poczem tenże Trybunał wyrokiem z d. 9. Stycznia 1873 r. bezwłasnowolność Józefa Zakrzewskiego wyrzekł i tymczasowo zarządcę dla niego, w osobie Ludwika Śliwowskiego zamianował⁵⁸¹.

⁵⁸⁰ A. J. Cohn, *O pozbawieniu i ograniczeniu własnej woli podług Kodeksu cywilnego francuskiego i polskiego*, GSW, nr 32, Warszawa 1876, s. 247-253.

⁵⁸¹ *Sprawa o uznanie Józefa Zakrzewskiego za pozbawionego własnej woli*, Kronika Cywilna, GSW, Warszawa 1873, s. 123-125.

PODROZDZIAŁ II

REALIZACJA UPRAWNIENÍ RADY FAMILIJNEJ W PRAKTYCE

Po omówieniu kompetencji ustawowych, wskazaniu ogólnie, które były ważniejsze dla praktyki, a które mniej, teraz omówione zostaną te z nich, których stosowanie zostało udokumentowane w materiale źródłowym. Opisanie uprawnień i obowiązków rady familijnej z perspektywy praktyki, pozwoli nam ocenić czy i w jakim zakresie cele prawa były realizowane. Wskazane zostaną wszystkie wątpliwe przypadki, w których rada familijna nie wywiązywała się z obowiązków bądź mogła nadużyć swoich uprawnień, jak również te, w których postępowała zgodnie z literą prawa.

1. DECYZJE PODEJMOWANE PRZED „URZĄDZENIEM” OPIEKI

W materiale źródłowym nie natrafiamy na żaden przykład powierzenia przez radę familijną tymczasowego dozoru nad małoletnimi. Odnotowaliśmy natomiast kilka przypadków ustanowienia przez radę familijną kuratora z powodu ciąży.

Rada familijna stosunkowo rzadko dokonywała wyboru kuratora z powodu ciąży⁵⁸². Jeżeli już dochodziło do ustanowienia takiego kuratora, następowało to w trzecim trymestrze ciąży. Z inicjatywą występowała matka, informując o oczekiwanym dziecku we wniosku o zwołanie rady familijnej. Rada podejmowała stosowną uchwałę na posiedzeniu. Np. 26 stycznia/7 lutego 1870 r. rada familijna nieletnich Goldsejn po wysłuchaniu oświadczenia wdowy postanowiła: *Rada familijna po wysłuchaniu powyższych wniosków i wzajemnem między sobą porozumieniu się, uznając słusznem żądanie Hany Goldsejnowej, tę jednogodnie przy opiece głównej, jaka z prawa jej służy, w myśl Art. 349 K. C. Pol. utrzymuje, a na przydanego opiekuna wybiera z pomiędzy siebie Hila Goldstejna, na Kuratora zaś z powodu ciąży matki nieletnich obiera Moška Komusiewicza*⁵⁸³.

⁵⁸² Jedynie w pięciu wypadkach pojawia się informacja o pozostawianiu wdowy w ciąży. W trzech przypadkach doszło do ustanowienia kuratora *ventris nomine*: SPwŁ: *akta nieletnich Dietsch*, sygn. 43, k. 1-2 (1870 r.); *akta Opieki nieletnich Goldstejn*, sygn. 46, k. 1 (1870 r.); *akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 8 (1874 r.).

⁵⁸³ SPwŁ, *akta Opieki nieletnich Goldstejn*, sygn. 46, k. 1-3. Podobnie: SPwŁ: *akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 8-10 (1874 r.); *akta nieletnich Dietsch*, sygn. 43, k. 1-4 (1870 r.).

Rady rodzinne dokonując wyboru kuratora z powodu ciąży, z reguły wybierały krewnego, powinowatego z linii macierzystej. Biorąc pod uwagę, że w chwili urodzenia się dziecka ów kurator stawał się z mocy samego prawa jego opiekunem przydanym, a matka jego opiekunką główną, wówczas oboje opiekunowie pochodzili z tej samej linii. W źródłach praktyki, brak natomiast informacji o dalszej aktywności rady rodzinnej w takich przypadkach. W aktach odnotowywano jedynie decyzje o mianowaniu kuratora, zobowiązaniu go do dbałości o interesy spadkowe dziecka poczętego i na tym zainteresowanie rady rodzinnej się kończyło. Trudno wykluczyć, że przyczyną tego stanu źródeł było np. urodzenie się martwego dziecka lub brak praktycznej potrzeby dalszej aktywności rady rodzinnej.

2. DECYZJE PODEJMOWANE PRZY „URZĄDZANIU” OPIEKI

Na wstępie trzeba zwrócić uwagę na szczególną rolę jaką odgrywało pierwsze posiedzenie rady rodzinnej. Nie ma jednak w protokołach posiedzeń, wzmianki o formalnym ukonstytuowaniu się którejkolwiek rady rodzinnej. W aktach opiekuńczych znajdujemy natomiast adnotacje mogące przemawiać za utożsamianiem urzędowania opieki z jej ustanowieniem. Np. w protokole posiedzenia rady rodzinnej z dnia 12/24 stycznia 1844 r. po stwierdzeniu, że wybrani opiekunowie przyjęli obowiązki odnotowano: *Tym sposobem ustanowiliśmy nad powyż. wspomnianemi Nieletniami Opiekę*⁵⁸⁴.

Trudno ustalić czy urządzenie opieki utożsamiano z ukonstytuowaniem się opieki, czy też z wyborem opiekuna. Przebadane akta opiekuńcze nie dają na to pytanie jednoznacznej odpowiedzi. Na pierwszym posiedzeniu rada rodzinna mianowała opiekuna głównego i przydanego, nakładała na nich obowiązki (zobowiązywała do szybkiego sporządzenia spisu inwentarza majątku pozostałego po zmarłych rodzicach), określała zakres przysługujących im uprawnień.

Brak informacji o tym, w jakim zakresie i kiedy podejmowane decyzje były konstytutywne dla ustanowienia opieki jest zastanawiający. Możliwe, że tę rolę odgrywała decyzja sądu pokoju o zwołaniu rady rodzinnej.

⁵⁸⁴ Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich po Janie Gottliebzie Frydrych, s. 7. Podobnie: Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich po Jozefie Melchiorze Kochler, s. 14-15 (1847 r.).

2.1. Wybór opiekuna głównego

Rada familijna dokonywała wyboru opiekuna głównego. Jeżeli osoba wskazana przez radę familijną skutecznie wymówiła się od sprawowania opieki, rada wybierała inną osobę. Opiekunowie co do zasady przyjmowali wybór, o ile byli obecni przy podejmowaniu uchwały. Domyślamy się zatem, że decyzja ta była wcześniej uzgadniana. Jeżeli opiekun sprawował swą funkcję z mocy samego prawa lub został do niej powołany testamentem rodzica, wówczas rada familijna w większości przypadków potwierdzała ten wybór⁵⁸⁵.

– Powołanie opiekuna głównego

Co do zasady rady familijne powoływały na opiekuna głównego jedną osobę. Wyjątkowo w aktach łączycyckich znajdujemy kilka wypadków powołania współopiekuna. Np. rada familijna nieletniego Śluckiego 27 stycznia 1817 r. uchwaliła: *zgodnie y iednomyślnie, wybiera z pomiędzy siebie na Opiekuna drugiego, J. W. Xawerego Generała Dąbrowskiego, z takim samym umocowaniem, iakowe zmarłemu niegdy W. Marcinowi Byszewskiemu, przez Kollegium Pupilarne, y Rady Familyine Udzielonemi były - następnie obydwóch terazniejszych W.W. Opiekunów, to iest Mateusza Szamowskiego, y J.W. Xawerego Generała Dąbrowskiego, który chętnie Opiekę przyjął, obowiązuje aby Likwidacyą wpłat Dzierżawy, y wszelkich od Roku 1805 Ex Re Possessyi wynikających do Massy Nieletniego Pretensyi, stosownie Kontraktów y Zastrzeżeń w nich zawarowanych przedsięwzięli*⁵⁸⁶.

Nie zawsze wybrany przez radę opiekun spełniał kryteria wymagane przez prawo⁵⁸⁷. Np. 2 kwietnia 1835 r. rada familijna wybrała na opiekuna głównego osobę niepełnoletnią: *Atoli Członkowie Rady wszyscy jednogodnie utrzymując, że nie masz nikogo innego, któryby mógł pełnić obowiązki Głównego Opiekuna, a Sylwester Trzebuchowski przez Wieku pełnoletniego posiada wszelką zdolność do sprawowania tychże przeto pomimo Uwag czynionych Prezydującego (...) Sylwestra Trzebuchowskiego głównym Opiekunem nad bratem iego Nieletniem Sewerynem Trzebuchowskim wybierają i postanawiają*⁵⁸⁸.

⁵⁸⁵ Ibidem.

⁵⁸⁶ SPPL, *Acta dotyczące się zwolania Rady Familijnej nieletniego Izidora Śluckiego*, s. 61. Podobnie: SPPL, *Acta Opiekuńcze Nad pozostałemi Małoletniemi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3, s.17-19; s. 22 (1813 r.). W aktach tych brak wskazania przyczyn dla takiej decyzji.

⁵⁸⁷ Art. 414 KCKP.

⁵⁸⁸ *Acta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki Nieletnich Trzebuchowskich*, k. 33.

akta opiekuńcze dokumentują jedynie 49 przypadków, w których rada rodzinna powołała opiekuna głównego. Pod powagą sądów pokoju: łączyckiego, zgierskiego i łódzkiego miało to miejsce po śmierci obojga rodziców w 26 przypadkach⁵⁸⁹, po śmierci wcześniej urzędującego opiekuna głównego w 4⁵⁹⁰, po usunięciu bądź uwolnieniu od obowiązków poprzedniego w 18⁵⁹¹, raz w przypadku, gdy ojciec – opiekun główny został

589 SPPL: *akta opiekuńcze dotyczące się opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdy ś. P. Antonem Szamowskim z Rogilewa*, sygn. 5, s. 63-68 (1822 r.); *akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 19 (1815 r.); *akta opiekuńcze nieletniej Julianny Zabokrzyckiej*, sygn. 7, k. 2-3 (1816 r.); *akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków*, s. 13 (1817 r.); *akta Opiekuńcze nieletnich Giżowskich*, sygn. 11, k. 5 (1810 r.); *akta Opiekuńcze nieletnich po niegdy Janie Żurawskim z Dąbia*, sygn. 17, k. 4 (1822 r.); *akta Opiekuńcze nad Nieletniem Bogumile Bastanie Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego*, sygn. 20, k. 7 (1823 r.); *akta Opiekuńcze nad nieletnią Krystyną Wizer*, k. 21-22 (1823 r.); *akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki Nieletnich Trzebuchowskich*, k.10 (1830 r.); *akta Sądu Pokoju P Łęczyckiego dotyczące się zwołania Rady Familijnej po niegdy Tekli z Daniszewskich Soieckiej*, sygn. 29, k. 8 (1823 r.); *akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki po niegdy Abrahamie Glücksman*, k. 46 (1843 r.); SPwŁ: *akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tytujące się Opieki nieletnich Jana Henryka i Elżbiety po niegdy Janie i Katarzynie Elżbiecie z Hornów Małżonkach Rychardt*, k. 6 (1850 r.); *akta tytujące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 2 (1855 r.), k. 37 (1869 r.); *akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 21 (1865 r.); *akta nieletnich po małżonkach Berger*, sygn. 21, k. 1 (1865 r.), k. 6 (1870 r.); *akta Opieki nieletnich Hasenmajerów*, sygn. 23, k. 1 (1866 r.); *akta Opieki nieletnich Rasalskich*, sygn. 25, k. 7 (1874 r.); *akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 8 (1866 r.); *akta opieki nieletnich Muth* (1866 r.); *akta Opieki nieletnich po Józefie Schultz*, sygn. 35, k. 11 (1872 r.); *akta opieki nieletnich Perli Landau*, sygn. 40, k. 3 (1869 r.); *akta nieletnich Dietsch*, sygn. 43, k. 1 (1870 r.); *akta Opieki nieletnich Matzów*, sygn. 50, k. 19 (1873 r.); *akta Opieki nieletniego Vorwerka*, sygn. 64, k. 2 (1874 r.).

590 SPPL: *akta tytujące się zwołania Rady Familijnej nieletniego Izydora Śluckiego jedyne go syna ś. p. Rafała Śluckiego*, sygn. 2, s. 61 (1817 r.); *akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 94-95 (1819 r.); SPwŁ: *akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 23 (1875 r.); *akta Opieki nieletniego Bigoszewskiego*, sygn. 48, k. 2 (1876 r.).

591 SPPL: *akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 180-181 (1827 r.); *akta Opiekuńcze Nieletnich Felicyana y Melchiora Piaseckich*, sygn. 12, k. 9 (1819 r.); *akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego tytujące się Uregulowania Opieki Nieletnich Trzebuchowskich*, k. 17-18 (1834 r.), 32-33 (1835 r.); *akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego tytujące się Opieki po Melchiorze i Apolonii Nużkiewiczów*, k. 9 (1833 r.); *akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego tytujące się Opieki po Izydorze Śluckim*, sygn. 34, k. 20 (1838 r.); *akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego tytujące się Uregulowania Opieki nad Nieletnimi po śp. Jakobie Lange*, k. 82-83 (1846 r.); *akta Sądu Pokoju tytujące Opieki Nieletnich po Felixie Piaseckim pozostałych dzieci*, sygn. 41, k. 40-41 (1849 r.); SPwŁ: *akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 42 (1867 r.); *akta Opieki nieletnich po Dominiku Geiseler*, sygn. 15, k. 3 (1865 r.); *akta opieki nieletnich po Lejzorze Zejbert*, sygn. 22, k. 6 (1870 r.); *akta Opieki nieletnich Hasenmajerów*, sygn. 23, k. 4 (1869 r.); *akta Opieki nieletnich po małżonkach Hoffman pozostałych*, sygn. 24, k. 18 (1866 r.); *akta opieki nieletnich Muth*, k.15-16 (1872 r.); *akta opieki nieletnich Kędzerskich*, sygn. 30,

osadzony w areszcie⁵⁹².

Najczęściej opiekę z nadania rady sprawowali: wuj⁵⁹³, brat⁵⁹⁴, rzadziej stryj nieletnich⁵⁹⁵, dziad⁵⁹⁶, dalsi krewni⁵⁹⁷ i powinowaci⁵⁹⁸. W aktach łączyckich udokumentowany jest jeden przypadek powierzenia opieki głównej macosze⁵⁹⁹. Akta pupilarne nie zawsze informują o stosunkach łączących opiekuna z pupililem⁶⁰⁰. W kilku przypadkach funkcje opiekuncze najprawdopodobniej sprawował ktoś spoza rodziny⁶⁰¹.

– Uchwały podejmowane przez rady rodzinne, gdy opiekun główny sprawował swą funkcję z mocy samego prawa

W przypadku, gdy opieka główna z samego prawa należała do żyjącego rodzica, rada rodzinna powinna przede wszystkim powołać opiekuna

k. 1 (1866 r.); *Akta Opieki nieletnich Schnejder*, sygn. 31, k. 11 (1867 r.); *Akta Opieki nieletnich Feinsilber*, sygn. 54, k. 4 (1871 r.); *Akta Opieki nieletnich Kepschów*, sygn. 65, k. 15 (1875 r.).

⁵⁹² SPPL, *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki Nieletnich po Star Grędli Dembińskiego pozostałych Dzieci*, sygn. 37 [dalej: *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki Nieletnich po Star Grędli Dembińskiego*], k. 17-18 (1842 r.).

⁵⁹³ Na 49 przypadków powołania opiekuna głównego przez radę rodzinną, 14 razy wybór padł na wujka nieletnich.

⁵⁹⁴ 12 razy wybór padł na brata nieletnich.

⁵⁹⁵ 4 razy wybór padł na stryja nieletnich.

⁵⁹⁶ 5 razy wybór padł na dziada nieletnich.

⁵⁹⁷ Raz rada rodzinna powierzyła opiekę bratu stryjecznemu nieletnich: *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki Nieletnich Trzebuchowskich* (1834 r.).

⁵⁹⁸ Na 49 przypadków powołania opiekuna głównego przez radę rodzinną, jedynie 2 razy wybór padł na powinowatych nieletnich: SPPL, *Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6 (1827 r.); *Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego dotyczące się Opieki nieletnich Jana Henryka i Elżbiety po niegdy Janie i Katarzynie Elżbiecie z Hornów Małżonkach Rychardt* (1850 r.).

⁵⁹⁹ Na 49 przypadków powołania opiekuna głównego przez radę rodzinną, jedynie raz wybór padł na macochę nieletnich. Rada rodzinna dodała opiekunce głównej doradcę w osobie wujka małoletniego. SPPL, *Akta Sądu Pokoju w Łęczycy dotyczące się nieletnich Hartfik*, sygn. 45 (1852 r.).

⁶⁰⁰ W 7 przypadkach opiekę sprawował obcy bądź przyjaciel (np.: SPWL: *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13 (1867 r.); *Akta Opieki nieletnich Schnejder*, sygn. 31 (1867 r.); *Akta Opieki nieletniego Bigoszewskiego*, sygn. 48 (1870 r.), a w pozostałych 7 przypadkach trudno stwierdzić, jaki był stosunek łączący opiekuna głównego z pupilami. Np.: SPPL: *Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6 (1819 r.); *Akta Opiekuńcze nieletnich po niegdy Janie Żurawskim z Dąbia*, sygn. 17 (1822 r.); SPWL: *Akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9 (1869 r.); *Akta Opieki nieletnich po małżonkach Hoffman pozostałych*, sygn. 24 (1866 r.).

⁶⁰¹ Np.: SPPL: *Akta opiekuńcze dotyczące się opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdy ś. P. Ontonem Szamowskim z Rogilewa*, sygn. 5 (1822 r.); *Akta Opiekuńcze nad Nieletniem Bogumile Bastanie Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego*, sygn. 20 (1823 r.).

przydanego⁶⁰². Tak postąpiła np.: rada familijna zebrana 24 marca 1834 r. pod powagą Sądu Pokoju Powiatu Miasta Warszawy Wydziału III⁶⁰³. W protokole czytamy: *Zważywszy: iż stosownie do art. 349 Kod. Cyw. Król. Pol W^a Wiktorya z Łukaszińskich Zabielska wdowa, jako matka małoletnich samym przez się prawem do Opieki Głównej i naturalnej jest powołana - w myśl przeto Art. 389 tegoż prawa do wyboru i mianowania Opiekuna przydanego przystąpić znajdują potrzebę*⁶⁰⁴. Uchwała podjęta w Warszawie odpowiadała zatem obowiązującemu prawu.

W aktach łączeykich, zgierskich i łódzkich praktyka była często inna. Mimo, że opieka należała z mocy samego prawa do pozostałego przy życiu rodzica⁶⁰⁵, to jednak rada familijna potwierdzała to prawo. W protokole posiedzenia zapisywano klauzulę, stwierdzającą pozostawienie opieki przy ojcu bądź matce. Np. 31 stycznia 1809 r. na posiedzeniu rady familijnej nieletnich Byszewskich utrzymano przy opiece głównej ojca nieletnich, pod jego nieobecność⁶⁰⁶.

13 maja 1813 r. rada familijna nieletniego Stokowskiego postanowiła: *ponieważ stosownie do Prawa Kodexu Tytułu o Opiece Artykułu 390 z prawa natury po zejściu pierwszego małżonka, przy drugim pozostałym przy Życiu opieka nad Dziećmi Małoletnimi zostać winna zatem Sąd Pokoju wraz z Członkami Rady Familyney Wżną Joannę z Zielińskich Stokowską podług powyższego prawa, co Matkę iako naturalną Opiekunkę dla pozostałych Sukcesorów ustanawia*⁶⁰⁷.

602 Patrz: podrozdział I, punkt 1.1.2.

603 Do akt opiekuńczych nieletnich Zabielskich załączony został wypis z akt opieki ustanowionej w Sądzie Pokoju Powiatu Miasta Warszawy Wydziału III.

604 SPPL, *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego w Interesie Opieki Nieletnich po zmarłym Tadeuszu Zabielskim pozostałych dzieci* [dalej: *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego w Interesie Opieki Nieletnich po zmarłym Tadeuszu Zabielskim*], sygn. 35, k. 5.

605 Jeżeli ojciec zmarł, został uznany za zaginionego, został ubezwłasnowolniony opieka z mocy prawa należała do matki. Wyjątkiem była sytuacja, gdy ojciec został pozbawiony władzy rodzicielskiej za jej nadużycie, wówczas opiekę ustanawiała rada familijna zwołana z urzędu (F. R., *Co mówi prawo o dzieciach i opiece nad nimi*, Warszawa 1906, s. 21).

606 Uchwałę w tym przedmiocie poprzedziła informacja: *Luboli na Terminie dzisiejszym do Złożenia Rady Familyney W. Ignacy Konopnicki dla zatwierdzenia nie stanął, nie może to jednak przeszkodzić, aby zgromadzona z odleglejszych okolic Rada Familijna do swoich nie przystąpiła czynności. Ojciec nieletnich przyjął wybór na opiekuna w sądzie podędkowskim (SPPL, *Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałymi*, sygn.1, s. 17).*

607 SPPL, *Akta Opiekuńcze Nad pozostałymi Małoletnimi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3, s. 20.

Po 1825 r. praktyka utrzymywania rodzica przy opiece nie zmieniła się. Co prawda matka, bądź ojciec domagali się od rady jedynie ustanowienia opiekuna przydanego (np.: w 1870 r. we wniosku o zwołanie rady rodzinnej matka opisując powody zwołania rady rodzinnej oświadczyła: *Dla tych dzieci potrzeba zamianować przydanego opiekuna, któryby dopilnował ich praw przy spisie inwentarza, ja bowiem nad nimi Opiekunką główną być pragnę*⁶⁰⁸). Jednak mimo to, w protokole pojawiała się formuła o utrzymaniu opieki. Np. rada rodzinna nieletnich Lisner 23 października/4 listopada 1863 r. postanowiła: *opiekę główną przy matce nieletnich Wilhelminie Lisnerowej pozostawia*⁶⁰⁹.

Rada rodzinna utrzymała przy opiece pozostałego przy życiu rodzica w 88 przypadkach. Na te 88 przypadków w 24 utrzymano przy opiece ojca⁶¹⁰, a w 64 matkę⁶¹¹. Praktyka utrzymywania opieki przy rodzicu przez rady rodzinne w okręgu łęczyckim, zgierskim i łódzkim, o ile dotyczyłaby jedynie opieki, w której matka lub ojciec nie postarali się o zwołanie rady rodzinnej w odpowiednim okresie, byłaby zasadna. Jednak akta opiekuńcze dokumentują występowanie tego typu uchwał niezależnie od terminu zwołania pierwszej rady rodzinnej. Zasadne były natomiast uchwały rad utrzymujące bądź nie opiekę przy matce, która wyszła ponownie za mąż⁶¹².

W przypadku istnienia opieki powołanej testamentem, bądź wstępnych zdolnych do sprawowania opieki, rada rodzinna powinna wybrać opiekuna przydanego pochodzącego z innej linii niż opiekun główny. W przypadku opieki testamentowej praktyka była dwójaka: albo utrzymywano taką opiekę przy obowiązkach (uznawano za prawą), albo w ogóle rada rodzinna nie zajmowała się ustanowieniem opieki⁶¹³.

⁶⁰⁸ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Gläser*, sygn. 47, k. 1,

⁶⁰⁹ SPwŁ, *Akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 26.

⁶¹⁰ Np.: SPpŁ: *Akta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci*, sygn. 14 (1821 r.); *Akta Sądu Pokoju P Łęczyckiego dotyczące się Opieki po niegdy Maryen z Goczulów Zychlińskiej* (1832 r.); SPwŁ: *Akta opieki nad nieletnimi po Juliannie Mitzner pozostałymi dziećmi*, sygn. 11 (1859 r.); *Akta opieki nad nieletnim Teodorem Waeschake vel Praczyńskim*, sygn. 16 (1863 r.); *Akta opieki nieletnich Drozdalskich w Łodzi*, sygn. 56 (1873 r.).

⁶¹¹ Np.: SPpŁ: *Akta opiekuńcze dotyczące się Niewiarowskiej*, sygn. 23 (1824 r.); *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Opieki nad Nieletnimi dziećmi po Teodorze Ostrowskim* (1843 r.); SPwŁ: *Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego dotyczące się Opieki nieletniego Gustawa po niegdy Gottfriedzie Schneider* (1848 r.); *Akta opieki nieletnich po Jakóbie Riedel*, sygn. 17 (1864 r.); *Akta nieletnich po małżonkach Berger*, sygn. 21 (1865 r.).

⁶¹² Więcej na ten temat w punkcie 3.1.

⁶¹³ Np.: SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Wagner*, sygn. 58, k. 1-3 (1873 r.); *Akta Opieki*

Np. 6/18 stycznia 1870 r. rada rodzinna nieletnich Langhof w odpowiedzi na wniosek matki o utrzymanie opieki ustanowionej przez ojca w testamencie uchwaliła: *Zuzannę Langhof matkę nieletnich przy obowiązkach głównej Opiekunki, a Alberta Viebig przy obowiązkach przydanego opiekuna utrzymuje, zwłaszcza, że wolą ojca nieletnich w testamencie urzędowym dnia 25Maja/6 Czerwca 1868 roku przed Rejentem Jaworskim w Łodzi sporządzonym objawioną, oni do obowiązków tych zostali powołani*⁶¹⁴.

3/15 czerwca 1870 r. rada rodzinna nieletniego Bigoszewskiego postanowiła: *Po wysłuchaniu powyższych wniosków i wzajemnym między sobą porozumieniu się, jedno-zgodnie Rajnholda Klaus, przy obowiązkach głównego opiekuna nad nieletnim Leonem Konstantym Bigoszewskim, jako testamentem dnia 21. Marca/2 Kwietnia/1870 r. przez Księdza Mieszkowskiego sporządzonym został powołany, utrzymuje*⁶¹⁵.

Jeżeli matka – opiekunka wysłała ponownie za męża, mogła mianować opiekuna na wypadek swej śmierci, jednak rada rodzinna musiała ten wybór potwierdzić. W praktyce wystąpił taki przypadek. 25 czerwca/7 sierpnia 1869 r. rada rodzinna nieletnich Lisner postanowiła: *Po wysłuchaniu powyższych wniosków i wzajemnym między sobą porozumieniu się z uwagi, że Wilhelmina Mertzowa, matka nieletnich objawiła przed śmiercią życzenie, aby nad jej Nieletnimi dziećmi objął opiekę Karól Poreński Sukiennik i Obywatel m. Zgierza i ten przyrzekł jej obowiązki te przyjąć, – zatem rada rodzinna jednozgodnie na głównego opiekuna dla nieletnich Emilii Wandy i Julianny Olgi po dwa imiona mających, siostr Liesner – wybiera tegoż Poreńskiego*⁶¹⁶.

2.2. Wybór opiekuna przydanego

Akta opiekuńcze wskazują 141 przypadków wybrania przez radę rodzinną opiekuna przydanego. Praktyka pokazuje, że do wyboru podopiecznika przystępowano z reguły po wybraniu opiekuna głównego⁶¹⁷.

— — —
nieletnich Kechsów, sygn. 65, k. 1-4 (1874 r.).

⁶¹⁴ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Langhof*, sygn. 44, k. 2-3.

⁶¹⁵ SPwŁ, *Akta Opieki nieletniego Bigoszewskiego*, sygn. 48, k. 1-2.

⁶¹⁶ SPwŁ, *Akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 37.

⁶¹⁷ Np.: SPpŁ: *Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku By-szewskim pozostałemi*, sygn.1, s. 11 (1809 r.); *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki po niegdy Abrahamie Glücksman*, k. 45-46 (1843 r.); SPwŁ: *Akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 1-3 (1855 r.); *Akta Opieki nieletniego Bigoszewskiego*, sygn. 48, k. 1-2 (1870 r.); *Akta opieki nieletnich Pinczewskich*, sygn. 51, k. 1 (1871 r.).

Na podopiecznych wybierano, co do zasady, osoby wywodzące się z innej linii niż opiekun główny. Np. 31 stycznia 1809 r. po ustanowieniu ojca nieletnich opiekunem głównym, stwierdzono: *Ponieważ że w znacznej części Maiątek tychże Dzieci składa się Maiątku Macierzystego przeto za Współopiekuna dodaje W^{sz}o Kajetana Wolskiego Wsi Zaborowa w Powiecie Wartkim Dziedzica iako z Linii Matki tychże Maloletnich pokrewnego*⁶¹⁸.

Rada rodzinna nieletnich Glücksman 9/21 grudnia 1843 r. postanowiła: *zaś na przydanego Opiekuna dla tychże nieletnich z powodu, że takowy z linii Macierzystej przez Burmistrza był wybranym Hersz Kowiński a to się sprzeciwia prawu żeby z jednej linii tak Opiekon jak i przydany mieli być - przeto z linii ojczystej na przydanego Opiekuna dla pomienionych nieletnich Hersza Landau Stryja tychże jednozgodnie wybiera*⁶¹⁹.

Rada rodzinna wybierała podopiecznego, jeżeli funkcja ta zawakowała ze względu na zwolnienie poprzedniego bądź jego śmierć⁶²⁰. Nie zawsze byli chętni do pełnienia obowiązków podopiecznego. Np. na posiedzeniu rady rodzinnej nieletnich Szamowskich, dnia 19 grudnia 1820 r., odmówiono wybrania nowego opiekuna przydanego w miejsce zmarłego, obranego 4 lipca 1814 r. Adama Stokowskiego, bo nikt z obecnych nie chciał przyjąć tej funkcji⁶²¹.

24 lutego 1817 r. rada rodzinna nieletnich Wężyków postanowiła: *stosownie do Artykułu 420. Kodexu Cywilnego, na Przypadek lubo ten Niezachodzi, ani iest przewidywany, gdyby Interesy Maloletnich w sprzeczności były z Interesami Opiekunów, Rada w Opiece dzisiejszej iednomyślnością głosów za Opiekuna przydanego J. W^{sz}o Felixa Kretkowskiego Generała wybiera, y o przyjęcie tego opiekuństwa Nyuprzejmiej uprasza*⁶²².

Wbrew obowiązującemu prawu, dochodziło w praktyce do prób powoływania opiekunów przydanych w testamentach przez rodziców. Rada rodzinna w takich przypadkach albo nie ingerowała w ogóle (uznając taki wybór za właściwy), albo w protokole wpisywano formułkę utrzymują-

⁶¹⁸ Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim, loc. cit. Podobnie: SPwL: Akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner, loc. cit.; Akta Opieki nieletniego Bigoszewskiego, sygn. 48, k. 1-2 (1870 r.); Akta opieki nieletnich Pinczewskich, sygn. 51, k. 1 (1871 r.).

⁶¹⁹ Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki po niegdy Abrahamie Glücksman, k. 45-46.

⁶²⁰ Np.: SPpL, Akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków, k. 20-21 (1824 r.).

⁶²¹ SPpL, Akta opiekuńcze dotyczące się opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdy ś. P. Ontonem Szamowskim z Rogilewa, sygn. 5, s. 38-44.

⁶²² SPpL, Akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków, k. 14.

cją takiego opiekuna przydanego przy obowiązkach. Np. Rada familijna w 1872 r. postanowiła: *Rajnholda Klaus, któremu August Freutzel w testamentie dnia 16/28 Lipca 1871 roku przed Rejentem Szlimmem w Łodzi przez siebie zeznanym, powierzył obowiązki przydanego opiekuna, nadal przy tychże obowiązkach utrzymuje*⁶²³.

Opiekuna przydanego utrzymywano przy obowiązkach także, gdy następowała zmiana opieki głównej. Po wyborze nowego opiekuna głównego można było wybrać na przydanego opiekuna osobę, która do tej pory pełniła tę funkcję, o ile pochodziła z przeciwnej linii niż nowo wybrany opiekun główny⁶²⁴. Rady familijne w 11 przypadkach postanowiły utrzymać urzędującego opiekuna przydanego przy obowiązkach⁶²⁵.

2.3. Reakcja na wybór

W aktach opiekuńczych na przypadki wymówienia się matki od opieki nie natrafiamy często. Praktyka taka jednak występowała. Np. protokole rady familijnej z 1866 r. zawarty został następujący wniosek: *matka nieletnich przedstawiła, że mąż jej Franciszek Kędzierski umarł we wsi Dąbrówkach dnia 8. Lipca r. b. a że pozostawił po sobie nieletnie dzieci na wstępie wymienione, wnosi zatem, aby dla tych byli wybrani główny i przydany Opiekunowie, sama bowiem jako wiekiem obarczona i chorobą złożona nie jest w możności sprawować nad nimi opieki*⁶²⁶.

Wybranych opiekunów pouczano o prawie wymówienia się od opieki. W protokołach posiedzeń rad familijnych spotykamy również informację o przyjmowaniu obowiązków przez ustanowionych opiekunów. Np. 24 lutego 1817 r. rada familijna nieletnich Wężyków po wybraniu opieki powiadomiła ich o możliwości nieprzyjęcia obowiązków: *podług Artykułu 438. Kodexu Cywilnego, mają wolność podania swych przełożeń, względem przyjęcia, lub odmówienia, powierzonej sobie Opieki Poczym W^{żna} Marcella Wężykowa – oświadczyła, że iak iey są drogie y miłe Dzieci własne, tak Opiekę nad Niemi, ile Obowiązek z Samey Natury wypływaiący. Naychętniey przyimuie. Z Równą Chęcią, y Uczuciem Obiedwie z W^{żną} Zieleniewską zadeklarowały się względem Opieki nad*

⁶²³ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Freutzel*, sygn. 57, k. 1-2. Podobnie: SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Wagner*, sygn. 58, k. 4-5 (1873 r.).

⁶²⁴ J. Walewski, *Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego*, s. 157.

⁶²⁵ Miało to miejsce w przypadku zmiany opieki głównej, w razie wskazania w akcie ostatniej woli przez rodzica osoby godnej powierzenia tych obowiązków.

⁶²⁶ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Kędzierskich*, sygn. 30, k. 1. Podobnie: SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Feinsilber*, sygn. 54, k. 4.

Osobą Maloletniej Jozefy, z Pierwszego Małżeństwa idącej, Wżny Leonard Węzyk podał z Swey strony, że skoro Wybór Opikuństwa wypadł jednomyślnością na Niego, Nie może przez Związki, iakie go łączą z tym Domem wymawiać się od takowego⁶²⁷.

W protokołach zawartych w aktach zgierskich i łódzkich, informacje odnośnie przyjęcia opieki były nieco krótsze. Np. w protokole rady rodzinnej nieletnich Kronsilber z dnia 22 czerwca/4 lipca 1866 r. czytamy: *Obecni powyższej uchwale główna i przydany Opiekunowie obowiązki na nich włożone przyjęli*⁶²⁸.

2.4. Określenie kompetencji opiekunów

Rady rodzinne określały zakres obowiązków i uprawnień opiekuna z reguły zaraz po jego powołaniu. Niekiedy zakres obowiązków był sformułowany ogólnie, a nieraz w sposób bardziej szczegółowy. Przykładem szczegółowego upoważnienia może być uchwała rady rodzinnej nieletnich Will z 5 lutego 1824 r.: *wkłada Rada rodzinna na Opiekunkę główną i Podopieczna ten Obowiązek - ażeby wskutek Art. 451. nie tylko odpieczętowania lub zniesienia Pieczęci się domagali (...) ażeby się wystarali Publikacji Testamentu prywatnie spisane, a w dniu 26 Czerwca r. zeszłego 1823 pd. ^{Nm} 195. Prezesowi Trybunału Cywilnego Woiewództwa Mazowieckiego Stosownie do art.: 916 Kodexu Postępowania (...) uważając jednakowoż, że Publikacya Testamentu w mieyscu Posiedzeń Trybunału za nader Kosztowna i wszelkim nadwężeniem Maiątku Nieletnich (...) upoważnia tak matkę ile główną opiekunkę iako i Podopieczna o Zniesienie Prośby do Prześwietnego Trybunału, ażeby Publikacya w Sądzie Powiatowym nastąpić by mogła*⁶²⁹. W protokole rady rodzinnej nieletnich

⁶²⁷ SPPL, *Akta Opiekuńcze Nieletnich Węzyków*, k. 15-16. Podobnie: SPPL: *Akta Opiekuńcze nad Nieletniem Bogumile Bastanie Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego*, sygn. 20, k. 7 (1823 r.); *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki Nieletnich Domżałów*, sygn. 24, s. 8 (1824 r.); *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego w Guberni Mazowieckiej dotyczące się uregulowania opieki nad nieletnimi po zmarłym Bonawenturze Trzebuchowskim*, k. 16-17 (1842 r.); *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego tyczące się Opieki Nieletnich po Star Grędli Dembiński*, k. 4 (1839 r.).

⁶²⁸ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Kronsiber*, sygn. 29, k. 1. Podobnie: SPwŁ: *Akta Opieki nieletnich po małżonkach Hoffman pozostałych*, sygn. 24, k. 6 (1866/1867 r.); *Akta opieki nieletnich Prusaków*, sygn. 33, k. 1 (1866/1867 r.); *Akta nieletnich Dietsch*, sygn. 43, k. 1-2 (1870 r.); *Akta Opieki nieletnich Goldstejn*, sygn. 46, k. 2 (1870 r.); *Akta nieletnich Ender po Józefie Ender*, sygn. 66, k. 9 (1875 r.); *Akta opieki nieletnich dzieci po Auguście Schultz pozostałych*, sygn. 73, k. 2 (1875 r.).

⁶²⁹ SPPL, *Akta Opiekuńcze Nad Nieletniemi po S.P. Janie Will*, sygn. 22, k.3-7. Podobnie: SPPL, *Akta Opiekuńcze tyczące się Niewiarowskiej*, sygn. 23, s. 5-9 (1824 r.).

Frydrych z dnia 12/24 stycznia 1844 r. również znajdujemy uchwałę nakładającą na opiekę szczegółowe obowiązki: *Rada familijna wkłada tak na główną Opiekunkę iako i przydanego Opiekuna obowiązek aby naydaley w dniach 30 od daty dzisieyszej postarali się o urzędowy spis pozostałości po Oycu nieletnich*⁶³⁰. Rada familijna nieletnich Grubert zaś dnia 21 sierpnia/2września 1866 r. postanowiła: *Zarząd całym majątkiem nieletnich rada familijna porucza głównemu opiekunowi*⁶³¹.

Wśród uchwał nakładających obowiązki na opiekunów można znaleźć takie, które zostały sformułowane bardziej ogólnie. Np. 15 kwietnia 1830 r. rada familijna nieletnich Grabowskich postanowiła: *zalecając Onym aby starali się wykonywać cokolwiek prawo cywilne a mianowicie przepisy Kodexu Cyw: polskiego na tytule 8 obejmuią*⁶³².

Nie zawsze rada familijna upoważniała opiekuna głównego. Niekiedy uprawniała do dokonania konkretnej czynności członka rady familijnej⁶³³ bądź podopiecznego. Np. rada familijna 7/19 listopada 1873 r. postanowiła: *Wreszcie rada familijna na utrzymanie i edukację nieletnich Hermanów, przeznaczca z procentu od Kapitału im przypadającego summę rubli tysiąc pięćset i do wydatkowania takiej kwoty Ludwika Grohmana przydanego opiekuna upoważnia*⁶³⁴.

W aktach opiekuńczych natrafiamy na uchwały, w których rada familijna pozwalała opiekunowi na wyłączenie się inną osobą, przy dokonywaniu konkretnej czynności. Np. rada familijna nieletnich Berg 8/20 grudnia 1870 r. postanowiła: *Gdyby matka nieletnich Bergowa nie była w stanie zająć się sama czynnościami, do których teraz została upoważnioną, rada familijna dodaje jej możliwość wyłączenia się inną osobą zaufanie jej posiadającą*⁶³⁵.

630 Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich po Janie Gottlieb Frydrych, s. 7.

631 SPwŁ, Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert, sygn. 26, k. 11.

632 Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego tyczące się Ustanowienia Opieki Nieletnich Grabowskich, k. 9. Podobnie: SPpŁ: Akta Opiekuńcze nieletnich po niegdy Janie Żurawskim z Dąbia, sygn. 17, k. 4-5 (1822 r.); Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego tyczące się Opieki nad Nieletnimi dziećmi po Teodorze Ostrowskim, k. 4-5 (1843 r.); SPwŁ: Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich po Jozefie Melchiorze Kochler, s. 14-15 (1847 r.); Akta opieki nieletnich Kronsiber, sygn. 29, k. 1-2 (1866 r.).

633 Np.: SPwŁ, Akta Opieki nieletnich Hoffmanów, sygn. 55, k. 1-6 (1872 r.).

634 SPwŁ, Akta Opieki nieletnich Hermanów, sygn. 38, k. 9. Podobnie: SPwŁ: Akta opieki nieletnich Fidlerów, sygn. 32, k. 5-6 (1872 r.); Akta opieki nieletnich Berg, sygn. 34, k. 7 (1870 r.); Akta nieletnich Dietsch, sygn. 43, k. 4 (1870 r.).

635 SPwŁ, Akta opieki nieletnich Berg, sygn. 34, k. 10.

3. UCHWAŁY DOTYCZĄCE OSOBY OPIEKUNA PODEJMOWANE W TRAKCIE TRWANIA OPIEKI

Rada familijna podejmowała również szereg uchwał dotyczących osoby opiekuna w trakcie funkcjonowania opieki. Wśród nich natrafiamy na te związane z nowym małżeństwem opiekunki naturalnej, ale i inne takie jak: mianowanie opiekuna szczególnego, usunięcie bądź uwolnienie urzędujących opiekunów od obowiązków, itd.

3.1. Decyzje związane z nowym małżeństwem opiekunki naturalnej

Wyrażenie zgody na zawarcie małżeństwa przez matkę - opiekunkę naturalną wiązało się również z podjęciem przez radę familijną uchwały, mocą której nowy mąż matki stawał się współodpowiedzialny za sprawowanie opieki. Jeżeli matka wyszła ponownie za mąż, bez uzyskania zgody rady familijnej, z mocy prawa traciła opiekę. Jednak w praktyce często w takich okolicznościach rada familijna przywracała matkę do opieki nad jej dziećmi. Jeżeli rodzina postanowiła usunąć ją od opieki, wówczas powoływała na jej miejsce innego opiekuna głównego.

3.1.1. Zezwolenie matce na zawarcie małżeństwa

Rada familijna po zapoznaniu się z okolicznościami faktycznymi, oceniała czy ojczym jest człowiekiem gwarantującym właściwe sprawowanie dalszej opieki, czy też małżeństwo matki rodzić może zagrożenie dla majątku małoletnich. Po ustaleniu tych okoliczności rada podejmowała decyzję, pozostawiając matkę przy opiece bądź nie.

Odnotaliśmy 4 wypadki, w których rada familijna podjęła uchwałę zezwalającą matce na zawarcie małżeństwa. Np. 25 stycznia/6 lutego 1861 r. rada familijna po oświadczeniu głównej opiekunki, że zamierza zawrzeć nowy związek małżeński, uszanowała jej decyzję uznając, że mimo powtórno ślubu interesy pupili nie będą zagrożone⁶³⁶.

Rada familijna nieletnich Schwalm na posiedzeniu odbytym 22 stycznia/3 lutego 1862 r. postanowiła: *rada familijna znając Alberta Józefa Klemera z dobrej strony, mniema, że przez wejście Matki nieletnich z nim w związki małżeńskie, - żadna krzywda tymże nieletnim nie stanie się i dla*

⁶³⁶ SPwŁ, *akta opieki nad nieletnimi po Antoniem Ulrich pozostałymi dziećmi z Łodzi* [dalej: SPwŁ, *akta opieki nad nieletnimi po Antoniem Ulrich*], sygn. 12, k. 2-3.

tego matkę pomimo zawarcia z nim małżeństwa, przy opiece głównej pozostawia⁶³⁷.

Podobną decyzję podjęła rada familijna nieletnich Kurtzweg 18/30 stycznia 1864 r. W protokole posiedzenia zapisano: *matkę nieletnich przy opiece głównej nad jej dziećmi pomimo, że ma wejść w powtórne związki małżeńskie z Janem Henrykiem Bon, pozostawia*⁶³⁸.

19 kwietnia/1 maja 1872 r. rada familijna postanowiła: *rada familijna przeciwko wejściu matki nieletnich w powtórny związek małżeński z Robertem Hardt (...) nie ma nic do nadmienienia i pomimo zawartego małżeństwa matkę nieletnich odpowiednio do Artykułów 361. I 362. Kodeksu Cywilnego Polskiego przy opiece głównej utrzymuje*⁶³⁹. Intrygujące, że po 4 latach rada familijna⁶⁴⁰ przywróciła matkę do opieki głównej, którą – jak wynika z treści uchwały z 1876 r. – utraciła, nie informując rady o chęci zawarcia związku małżeńskiego. Matka ani jej mąż nie powołali się na uchwałę z 1872 r., chociaż była załączona do akt opiekuńczych⁶⁴¹.

3.1.2. Uchwały rady familijnej podejmowane po zawarciu przez matkę małżeństwa bez uprzedniej zgody rodziny

W aktach opiekuńczych natrafiamy na 18 wypadków podejmowania decyzji przez rady familijne o przywróceniu matki do opieki głównej, mimo nie powiadomienia o zamiarze zawarcia przez nią małżeństwa. Np. rada familijna na posiedzeniu 21 listopada/3 grudnia 1873 r. uchwaliła: *kiedy jednak wiadomo dobrze radzie, że jedynie tylko z przyczyny nieznanomości prawa, formalności tej niedopełniła i że przez to nieletnie jej*

⁶³⁷ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 1-2. Podobnie: SPpŁ, *Akta Opiekuńcze nieletnich Willów*, k. 4 (1821 r.).

⁶³⁸ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich po Gotfrydzie Kurtzweg pozostałych*, sygn. 19, s. 1-2.

⁶³⁹ SPwŁ, *Akta Opieki Nieletnich Zieberth*, sygn. 53, k. 2.

⁶⁴⁰ Rada familijna obradowała w składzie podobnym do tego z 1872 r. Różnica dotyczyła 1 członka z linii ojczystej, który został przybrany do składu w 1876 r., w miejsce członka (nie można było ustalić miejsca jego pobytu), który uczestniczył w posiedzeniu z 1872 r. Do linii macierzystej przybrano w 1876 r. jednego członka, w miejsce zmarłego, który był w składzie z 1872 r.

⁶⁴¹ *Po wysłuchaniu powyższych wniosków i wzajemnem pomiędzy sobą porozumieniu się z uwagi, że jakkolwiek matka nieletnich wszedłwszy w powtórne związki małżeńskie z Robertem Hardt bez wiedzy Rady familijnej w myśl Art. 361 KCP. utraciła opiekę nad swemi dziećmi-, kiedy jednak wiadomo dobrze Radzie, że jedynie tylko z przyczyny nieznanomości przepisów prawa, o powtórny swem zameżciu Rady familijnej nie zawiadomiła i że przez to żadna szkoda dla nieletnich jej dzieci w małżeństwie z Wilhelmem Albertem Zieberth Zrodzonych nie nastąpiła; zatem rada familijna zgodnie z Art. 362 powołanego wyżej Kodexu powraca ją do Opieki. Ibidem, k. 13-14.*

dzieci na żadną szkodę nie są narażone; zatem ją zgodnie z artykułem 362. Powołanego Kodeksu do obowiązków głównej opiekunki przywraca⁶⁴².

Akta opiekuńcze zawierają też przypadki usuwania matki od opieki, w razie jej ponownego wyjścia za mąż, bez uzyskania uprzedniej zgody rady familijnej⁶⁴³. Te decyzje jednak omówimy szerzej opisując uchwały dotyczące zmiany opieki⁶⁴⁴.

3.1.3. Powołanie ojczyma na współopiekuna

Rady familijne zgodnie z obowiązkiem ustawowym, wyrażając zgodę na zawarcie przez opiekunkę nowego małżeństwa bądź przywracając ją do opieki, za każdym razem powoływały ojczyma na współopiekuna⁶⁴⁵. Ojczyma powołano na współopiekuna w 21 przypadkach na 119 opiek. Np. rada familijna nieletnich Will, 2 października 1821 r. po utrzymaniu matki przy opiece mimo zawartego małżeństwa, postanowiła dodatkowo: *i przydaie się za współopiekuna nowego iey Małżonka Ludwika Kamitz, które Małżeństwo iedną oznaczą Osobę i solidarnie są odpowiedzialnemi*⁶⁴⁶.

Podobnie: 25 stycznia/6 lutego 1861 r. rada familijna nieletnich Ulrich postanowiła: *Przeciwko wejściu matki nieletnich w powtórne Związki małżeńskie z Franciszkiem Liesner Tkaczem z m. Łodzi, rada familijna nie ma nic do nadmienienia i pomimo zawarcia tego małżeństwa matkę przy opiece głównej utrzymuje a nowego małżonka za współopiekuna dodaje*⁶⁴⁷.

⁶⁴² SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Wagner*, sygn. 58, k. 4-5. Podobnie: SPpŁ: *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki Nieletnich Domzałów*, sygn. 24, k. 5-6 (1824 r.); *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego tyczące się ustanowienia Opiekuna nad nieletniemi po Krzysztofie Deyter pozostałemi* [dalej: *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego tyczące się ustanowienia Opiekuna nad nieletniemi po Krzysztofie Deyter*], sygn. 46, k. 1-8 (1856 r.).

⁶⁴³ Np.: SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Schnejder*, sygn. 31, k. 10-11.

⁶⁴⁴ Patrz: punkt 3.3.

⁶⁴⁵ Np.: SPpŁ: *Akta Opiekuńcze nieletnich Willów*, k. 4 (1821 r.); SPwŁ: *Akta tyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 40 (1869 r.); *Akta opieki nad nieletniemi po Antoniem Ulrich*, k. 2-3 (1861 r.); *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 1-2 (1862 r.); *Akta Opieki nieletnich po Gotfrydzie Kurtzweg pozostałych*, sygn. 19, s. 1-2 (1864 r.); *Akta Opieki Nieletnich Zieberth*, sygn. 53, k. 2 (1872 r.); *Akta opieki nieletnich Wagner*, sygn. 58, k. 4-5 (1873 r.).

⁶⁴⁶ *Akta Opiekuńcze nieletnich Willów*, loc. cit. Podobnie: SPpŁ: *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki Nieletnich Domzałów*, sygn. 24, k. 5-6 (1824 r.); *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego tyczące się ustanowienia Opiekuna nad nieletniemi po Krzysztofie Deyter* loc. cit.; SPwŁ: *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 1-2 (1862 r.); *Akta opieki nieletnich Wagner*, loc. cit.; *Akta Opieki Nieletnich Zieberth*, sygn. 53, k. 13-14 (1876 r.).

⁶⁴⁷ SPwŁ, *Akta opieki nad nieletniemi po Antoniem Ulrich*, k. 2-3.

3.2. Mianowanie opiekuna szczególnego

Na 119 przebadanych akt opiekuńczych znaleźliśmy 10 przypadków ustanowienia przez radę rodzinną opiekuna *ad hoc*. Uchwały w tym zakresie zostały podjęte z inicjatywy opiekuna, który ze względu na swój interes, nie mógł reprezentować pupili. Głównym powodem była sprzeczność interesów opiekunów i podopiecznych zachodząca przy procesach działowych. Rady rodzinne powoływały wspólnego opiekuna szczególnego dla wszystkich nieletnich. Np. 8/20 stycznia 1866 r. doszło do ustanowienia opiekuna *ad hoc* dla nieletnich Grubert. W protokole zapisano: *rada rodzinna wiedząc, że matka nieletnich Florentyna Grubertowa jest współwłaścicielką spadku po mężu jej pozostałego i że dla oddzielenia swej części wystąpi z procesem działowym, a tem samem w tymże procesie nie będzie mogła bronić praw swoich dzieci, - jednozgodnie za opiekuna szczególnego dla nieletnich do dopilnowania ich praw w procesie działowym przez matkę rozwinąć się mającym, wybiera Józefa Paszkiewicza obywatela (...) właściciela zakładu farbiarskiego w m. Łodzi zamieszkałego*⁶⁴⁸.

Podobnie postąpiła 25 maja/6 czerwca 1866 r. rada rodzinna nieletnich Hoffman. Dowodem na to jest adnotacja w protokole: *Rada rodzinna uznając słusznem powyższe żądanie jednozgodnie za opiekuna szczególnego dla nieletniej Melindy Hofmanowej w procesie o dział majątku po ojcu jej Wilhelmie Hoffman przez pełnoletnie jego dzieci rozwinąć się mającym, Fryderyka Jonz z pomiędzy siebie wybiera i ten obowiązki przyjmuje*⁶⁴⁹.

W aktach opiekuńczych natrafiamy na pojedynczy przypadek pominienia przez radę rodzinną wniosku matki o ustanowienie opiekuna *ad hoc*. Na posiedzeniu rady rodzinnej nieletnich Trzebuchowskich, 17/29 marca 1841 r. matka złożyła wniosek: *a w takowym przypadku Kolizyi Interesów między Opiekunem a Nieletnimi Kurator Szczególny do dopilnowania Praw tychże nieletnich nominowanym być powinien, żąda Zatem Opiekonka główna, aby Rada rodzinna do reprezentowania i Zastępowania Nieletnich Szczególnego Kuratora mianować zechciała*⁶⁵⁰. Rada rodzinna jednak nie powołała opiekuna szczególnego na tym posiedze-

⁶⁴⁸ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 3.

⁶⁴⁹ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich po małżonkach Hoffman pozostałych*, sygn. 24, k. 19.

⁶⁵⁰ *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego w Gubernii Mazowieckiej dotyczące się uregulowania opieki nad nieletnimi po zmarłym Bonawenturze Trzebuchowskim*, k. 8.

niu. Uczyniła to dopiero na kolejnym, odbytym 24 marca/5 kwietnia. Co ciekawe, określono go opiekunem głównym. W protokole odnotowano: *skoro też zamierza wytoczyć akcję sądową względnie przyznania oney-że iedney trzeciej Części Spadku po zmarłym Małżonku iey otworzonego tem samem działać iako Opiekonka główna w interesie nieletnich Swych Dzieci nie może a stąd zachodzi potrzeba iżby do tego iedynie interessu tylko w mieysce iey inny Opiekon główny wybranym został, przeto Rada głównego dla nieletnich Maryanny i Theremy Trzebuchowskich po zmarłym Bonawenturze Trzebuchowskim pozostałych Córek dla dopilnowania praw ich przy rozprawie o ustanowienie iedney trzeciej części spadku na osobę Matki i dotychczasowej Opiekunki głównej tytułem dożywocia przypadającego w mieysce teyże W^o Teresy Trzebuchowskiej Opiekonki Głównej W^o Onufrego Byszewskiego Wuia nieletnich Członka z Grona swego wybiera i pozostawia⁶⁵¹.*

Rady rodzinne powoływały niekiedy podopiecznego. Np. 13/25 lutego 1876 r. rada rodzinna nieletnich Hermanów ustanowiła szczególnego opiekuna, w miejsce opiekuna przydanego, który miał być pokwitowany przez opiekę⁶⁵².

Niekiedy cała opieka była zastępowana przez opiekunów *ad hoc*. Tak, np. rada rodzinna nieletnich Grabskich 5/17 listopada 1875 r. powołała opiekę szczególną ze względu na zachodzące sprzeczne interesy opiekuna głównego i przydanego z nieletnimi przy procesie działowym. W uchwale rady rodzinnej zanotowano: *wreszcie opiekę szczególną /ad hoc/ do całego procesu działowego odpowiednio do Art. 968 KPS, w ten sposób ustanawia, iż opiekunem głównym Wendla Regner, zaś szczególnym przydanym Juliusza Schultz wybiera⁶⁵³.*

3.3. Zmiana opieki

akta popularne dokumentują aktywność rad rodzinnych w zakresie zmiany opieki. Dysponujemy uchwałami tych kolegiów w zakresie zarówno powoływania opiekuna czy podopiecznego w miejsce zmarłego, jak również uwalniających bądź usuwających dotychczasową opiekę od

⁶⁵¹ *Ibidem*, k. 15-17. Podobnie: SPwŁ, *akta opieki nad nieletnimi po Antoniem Ulrich*, k. 1 (1860 r.); *akta Opieki Nieletnich Zieberth*, sygn. 53, k. 13-14 (1876 r.); *akta opieki nieletnich Drozdalskich w Łodzi*, sygn. 56, k. 1-5 (1873 r.); *akta Opieki nieletnich Peschke*, sygn. 63, k. 1 (1874).

⁶⁵² SPwŁ *akta Opieki nieletnich Hermanów*, sygn. 38, k. 60.

⁶⁵³ SPwŁ, *akta Opieki nieletnich Grabskich po Karolinie Grabskiej* [dalej: SPwŁ, *akta Opieki nieletnich Grabskich*], sygn. 68, k. 5.

sprawowanych obowiązków. Ze względu na różnice dotyczące chociażby powodów leżących u podstaw tych decyzji omówimy tę praktykę osobno.

3.3.1. Powołanie nowego w miejsce zmarłego

W praktyce opiekunowie przydani, co do zasady wnioskowali o zwolnienie rady rodzinnej, w celu obrania nowego opiekuna głównego w miejsce zmarłego⁶⁵⁴. W aktach opiekuńczych natrafiamy na uchwały rad rodzinnych w tym zakresie. Taką uchwałę podjęła między innymi rada rodzinna nieletnich Dussów, na posiedzeniu 13 lipca 1819 r. W protokole odnotowano: *W Miejsce Niegdy Melchiora Pełczyńskiego, który w dniu 24^{im} Lutego r. b. zszedł z tego Świata Opiekuna dla tychże Nieletnich Dussów w dniu 5m Września 1815 r. przez Radę Rodziną ustanowionego inny obrany został*⁶⁵⁵.

Rada rodzinna nieletnich Grubertów 16/28 sierpnia 1866 r. uchwaliła: *Uznając słusznem i prawem żądanie Władysława Wilczyńskiego przydaniego opiekuna nieletnich Grubertów jednogodnie w miejsce zmarłej matki ich Florentyny Grubertowej, na głównego dla nich opiekuna wybiera z pomiędzy siebie Juliusza Knoll*⁶⁵⁶.

Podobnie spotykamy w aktach przypadku wybrania nowego opiekuna przydanego w miejsce zmarłego. Np. 30 listopada 1824 r. w protokole posiedzenia rady rodzinnej nieletnich Wężyków odnotowano: *Rada Rodzinna w miejsce Zmarłego Felixa Kretkowskiego iednomyślnie i iednogodnie za Opiekuna Przydanego dla nieletnich Michała, Władysława, Jana Synów, tudzież Felicjanny i Konstancyi Córek – w Małżeństwie z niegdy Adamem Wężykiem splotzonych – W^o Józefa Miroszewskiego - obiera i mianuje*⁶⁵⁷.

3.3.2. Zwolnienie opiekuna z obowiązków i powołanie nowego

W aktach opiekuńczych spotykamy przypadki uwolnienia opiekuna

⁶⁵⁴ Np.: SPPL, *Akta Opiekuńcze i oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 90-94 (1819 r.); SPwŁ: *Akta tyżące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 37 (1869 r.); Akta Opieki nieletnich Rasalskich, k. 3-10 (1869-1874 r.); *Akta Opieki nieletniego Bigoszewskiego*, sygn. 48, k. 24 (1876 r.).

⁶⁵⁵ SPPL, *Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 94-95.

⁶⁵⁶ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 8.

⁶⁵⁷ SPPL, *Akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków*, k. 21. Podobnie: SPPL: *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego tyżące się Ustanowienia Opieki Nieletnich Grabowskich*, k. 14-15 (1842 r.); *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego tyżące się Opieki Nieletnich po niegdy Ignacem Duninie*, sygn. 28, k. 10-12 (1835 r.).

głównego od opieki. Np. 28 kwietnia/10 maja 1838 r. rada familijna uznając powody wskazane we wniosku przez matkę, zwolniła ją z dalszego sprawowania opieki głównej. Wśród powodów matka wskazała, że nie miała możliwości sprawowania pieczy nad swoimi dziećmi i ich majątkiem, ponieważ nie mieszkała z nimi. Poza tym oświadczyła, że ich i jej interesy są ze sobą sprzeczne. Opiekunka skierowała przeciwko swoim dzieciom kilka pozwów m. in. o pieniądze należne jej z masy pozostałej po ojcu nieletnich⁶⁵⁸.

Rada familijna nietatwo uwalniała opiekunów od obowiązków. Np. rada familijna zebrana 5 lutego 1833 r. postanowiła: *maiąc na uwadze Dawida Świątosławskiego przydanego Opiekuna usprawiedliwienie Onego iako obcego w tey familii uwolnić należy, a wybrać krewnego z liney Macierzystey, gdy jednak Krewni tak z linii Oyczystey iako i Macierzystey to iest Jozef Zychliński i Maneles Meyer a właściwie Mydlarczyk dziś tu nie stawia, przeto co do wybrania nowego przydanego Opiekuna Czynność się zawiesza do dnia 6 Marca r. b. z rana na godzinę 10, a tem samem przy obowiązkach dotychczasowych, Dawida Świątosławskiego pozostawić musi*⁶⁵⁹.

25 czerwca/7 sierpnia 1869 r. na posiedzeniu rady familijnej nieletnich Lisner zwolniono opiekuna przydanego na jego wniosek. Podopiecznik zwrócił się z następującą prośbą: *i zarazem uprasza aby był zwolniony od obowiązków przydanego opiekuna, gdyż takowych z powodu licznych zatrudnień pełnić dokładnie nie jest w możności*⁶⁶⁰. Rada familijna przyjęła rezygnację podopiecznika i mianowała w jego miejsce inną osobę⁶⁶¹.

⁶⁵⁸ Matka we wniosku z 18/30 kwietnia pisała: *kiedy iednak dzieci te nielącząc się ze mną iako matką ale w rozdwojeniu takim, wszystkimi funduszami po mężu Izydorze Ślucskim a ich Oycu pozostałmi bez moiego dozwolenia zarządzai sami (...) a ja iako główna opiekunka z powodu odległego moiego mieszkania w Warszawie nie mogąc mieć bliskiego dozoru w teymierze mogłabym się stać za nich odpowiedzialną (...) rozpoczelam w Trybunale Cywilnym Gubernii Mazowieckiey Processa (...) A obok takich powodów w żaden sposób Opieka przy mnie nadal pozostać nie może (...) Wszakże gdy Rada Familijna gruntownie lecz starannie przedstawione przezemnie rozważy przyczyny obok przepisami w Artykułach 358. i 414. Nowego Kodexu Polskiego zawartych mam nadzieję, że mnie od sprawowania dalszego Obowiązków głównej Opiekunki uwolnić (...) na termin do Rady familijney oznaczyć się maiący dla rozważenia moiego przełożenia ziechać nie będę mogła, iedynie żądanie moie Decyzji Rady familijney podaję. SPPL, Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki po Izydorze Ślucskim, sygn. 34, k. 12-20.*

⁶⁵⁹ Akta Sądu Pokoju P Łęczyckiego dotyczące się Opieki po niegdy Maryen z Goczulów Zychlińskiej, k. 77-78.

⁶⁶⁰ Akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner, loc. cit.

⁶⁶¹ Ibidem. Podobnie: SPwŁ: Akta Opieki nieletnich po Józefie Schultz, sygn. 35, k.

W 1871 r. opiekun główny prosił o zwołanie rady familijnej, aby ta zwolniła go od opieki. Podał następujące powody: *Obecnie obarczony jestem wiekiem albowiem liczę lat 66, przytem nieposiadam żadnej odpowiedzialności gdyż majątek, jaki posiadałem już dzieciom moim oddałem i nie życzę sobie nadal sprawować wspomnianej Opieki w końcu nieposiadając stosownej edukacji abym mógł rachunki prowadzić i dobra maletnich pilnować*⁶⁶².

W praktyce sądów pokoju natrafiamy na 29 przypadków zwolnienia opiekunów z opieki. 12 uwolnień od obowiązków dotyczyło opieki głównej, a 17 opieki przydanej.

3.3.3. Usunięcie opiekuna

W analizowanych protokołach rad familijnych, natrafiamy jedynie na 5 przypadków podjęcia decyzji o usunięciu opiekuna głównego od opieki. Powodem tych decyzji były różne okoliczności faktyczne. Wśród przyczyn podstawowych było trwonienie majątku podopiecznego. Np. 12/24 lutego 1849 r. rada familijna usunęła matkę od opieki głównej po skardze na nią, wniesionej ze strony jej pełnoletniego syna. W protokole odnotowano: *o ile z własnego przekonania Członków Radę Składaiącym iest wiadomo nie jest zdolną do sprawowania nad temż głównęj opieki, albowiem nalogowemu pijaństwu poświęcając się, nie tylko dobra nieletnich nie pilnuie ale owszem one roztrwania. Przeto takową od sprawowania głównej opieki nad nieletnimi po Felixie Piaseckim pozostałymi dziećmi usuwa*⁶⁶³.

1/13 października 1875 r. rada familijna postanowiła złożyć opiekuna z opieki po interwencji jednego z jej członków. Powodem było przede wszystkim bankructwo opiekuna głównego. W protokole ujęto to w sposób następujący: *Adolf Neubert członek Rady familijnej przedstawił, że Leopold Schultz główny opiekun nieletnich – wcale nie zajmuje się nimi a ponieważ sam zbankrutował, nie przedstawia zatem żadnej odpowiedzialności*

6-10 (1834 r.); *akta Opieki nieletnich Kębschów*, sygn. 65, k. 15 (1875 r.); *akta Sądu Pokoju P Łęczyckiego tyczące się Opieki po niegdy Maryen z Goczulów Zychlińskiej*, k. 81 (1833 r.).

⁶⁶² SPwŁ, *akta opieki nieletnich Muth*, k. 11. Podobnie: SPpŁ: *akta Opiekuńcze Nad Nieletniemi po S.P. Janie Will*, sygn. 22, k. 5-6 (1826 r.); *akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego tyczące się Uregulowania Opieki Nieletnich Trzebuchowskich*, k. 31-32 (1835 r.); *akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego tyczące się Opieki po Izydorze Sluckim*, sygn. 34, k. 18-20 (1838 r.).

⁶⁶³ SPpŁ, *akta Sądu Pokoju tyczące Opieki Nieletnich po Felixie Piaseckim zostalych dzieci*, sygn. 41, k. 38-40.

względem nieletnich i dla tego wypada go usunąć od opieki tem bardziej, że pomimo wezwania na termin dzisiejszy nie staje i zarzutów nie odpiera⁶⁶⁴.

Matka traciła opiekę z mocy prawa, jeżeli wyszła za mąż i nie zawiadomiła o tym rady familijnej. Rada familijna, w takim przypadku mogła uważać, że istnieje potrzeba usunięcia jej od opieki bądź uznania, że matka utraciła ją z samego prawa. Niekiedy matce poza brakiem informacji o zawarciu małżeństwa, zarzucano inne nadużycia. Np.: 18/30 listopada 1870 r. rada postanowiła usunąć matkę od opieki, uzasadniła to w sposób następujący: *uznając winę matki nieletnich Estery z pierwszego męża Sejbertowej z drugiego Lewartowskiej w Sprawowaniu przez nią głównej opieki nad jej Własnymi dziećmi, już to przez wejście w nowe związki małżeńskie bez wiedzy rady familijnej już przez niesporządzenie dotąd spisu inwentarza majątku po Ojcu nieletnich, tą jednozgodnie w myśl Art. 361 i 416. Kodeksu Cywilnego Polskiego od głównej Opieki, a w miejsce jej na głównego opiekuna wybiera Abrahama Sejberta brata rodzonego nieletnich dotychczasowego przydanego Opiekuna*⁶⁶⁵.

W aktach pupilarnych nie znajdziemy żadnego przypadku usunięcia opiekuna przydanego. O przypadku usunięcia opiekuna przydanego dowiadujemy się natomiast z GSW. Niezwoływana przez dziewięć lat rada familijna w 1878 r. swoją uchwałą odsunęła podopiecznego od obowiązków i przedsięwzięła kroki, w celu pociągnięcia go do odpowiedzialności za szkodę pupili⁶⁶⁶.

4. PODEJMOWANIE DECYZJI DOTYCZĄCYCH ZARZĄDU MAJĄTKIEM PUPILA

Nadzór nad majątkiem rada familijna sprawowała z jednej strony upoważniając opiekę do dokonywania rozmaitych czynności, z drugiej strony monitorując zarząd majątkiem pupila za pośrednictwem opiekuna przydanego, bądź bezpośrednio zatwierdzając rachunki, inwentarz i inne sprawozdania. W razie zaistniałej potrzeby rada familijna upoważniała

⁶⁶⁴ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Kobschów*, sygn. 65, k. 15. Podobnie: SPpŁ, *Akta Opiekuńcze Nieletnich Felicyana y Melchiora Piaseckich*, sygn. 12, s. 9 (1819 r.).

⁶⁶⁵ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich po Lejzorze Zejbert*, sygn. 22, k. 5-6. Podobnie: SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Schnejder*, sygn. 31, k. 10-11 (1867 r.).

⁶⁶⁶ Postanowiła m. in. wnieść hipotekę prawną w sumie rubli srebrem 12,426 do wykazu majątku Rembertów, a następnie upoważniła opiekuna *ad hoc* do wytoczenia powództwa opierając się na art. 460, 389 i 463 KCKP. *Sprawa o odpowiedzialność z opieki*, *Kronika Cywilna*, GSW, 1881, nr 33, s. 265-266.

opiekunów do wszczynania w imieniu małoletnich spraw działowych i innych procesów⁶⁶⁷.

4.1. Zatwierdzanie spisu inwentarza pozostałości

Mimo, że obowiązek sporządzenia inwentarza wynikał z samego prawa, rada rodzinna po powołaniu opieki bardzo często przypominała opiekunom, o obowiązku szybkiego sporządzenia inwentarza majątku po zmarłych rodzicach. Tego typu uchwały znajdujemy w aktach opiekuńczych stosunkowo często. Na 288 posiedzeń rad rodzinnych, w 114 przypadkach nałożono na opiekę obowiązek sporządzenia spisu pozostałości. Rada rodzinna niekiedy upominała, czy też pouczała o konieczności dopełnienia tej formalności. Np. Rada rodzinna w 1863 r. postanowiła: *i na tak obranych opiekunów wkłada obowiązek, aby o spis pozostałości po ojcu nieletnich jak najspieszniej postarali się i takowy w czasie właściwym do Decyzji radzie rodzinnej przedstawili*⁶⁶⁸.

14 czerwca 1823 r. rada rodzinna postanowiła: *wkładając na tego głównego Opiekuna Krystyana Walterdorfa, aby postarał się o iaknaysze Opieczętowanie Ruchomości, spisanie Inwentarza pozostałości wszelkich, a podopiecznika, aby tego iak najściślej dopilnował*⁶⁶⁹.

W aktach opiekuńczych znajduje się uchwała, na mocy której zwolniono matkę od sporządzenia inwentarza. Tak postąpiła rada rodzinna nieletnich Wałęsińskich na posiedzeniu 27 października/8 listopada 1849 r. W protokole posiedzenia zapisano: *Że zaś także wiadomo Radzie rodzinnej, iż po śmierci Wałęsińskiego, sprzęty bardzo liche pozostały, bo najwięcej 4. Rs. Wartości, iak (...) koń, za którego wdowa ledwo 15 Zp wzięła z tej przyczyny one iako tylko koszt za sobą pociągającego, od Spisu pozostałości tej zwalnia*⁶⁷⁰.

Na łamach GSW kilkakrotnie pojawił się problem dotyczący obowiązku spisania inwentarza. Prawnicy próbowali ustalić czy można było

⁶⁶⁷ A. Okolski, *op. cit.*, s.163-205.

⁶⁶⁸ SPwŁ, *Akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 26. Podobnie: SPpŁ: *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki Nieletnich Trzebuchowskich*, k.10 (1830 r.); *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Ustanowienia Opieki Nieletnich Grabowskich*, k. 9 (1830 r.); SPwŁ: *Akta opieki nad nieletniemi po Antoniem Ulrich*, k. 1 (1860 r.); *Akta Opieki nieletnich po Amalii Laude*, sygn. 14, k. 1 (1863 r.); *Akta opieki nieletnich Pinczewskich*, sygn. 51, k. 1 (1871 r.).

⁶⁶⁹ SPpŁ, *Akta Opiekończe nad Nieletniem Bogumile Bastanie Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego*, sygn. 20, k. 7.

⁶⁷⁰ *Akta Sadu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich Fabianna Sebastyanna i Mikołaja po niegdy Janie Wałęsińskim*, s. 5-6.

spisać inwentarz przed ustanowieniem opieki. Np. w numerze 19 z 1876 r. znajdujemy informację dotyczącą sporządzenia inwentarza majątku: *podług art. 427 K.C.P., jednym z pierwszych obowiązków opiekuna jest postaranie się o sporządzenie inwentarza majątku małoletniego, a więc najczęściej spadku po jego ojcu lub matce, - już, więc dla tej samej przyczyny nie powinni oni przystępować do dopełnienia tego aktu wtedy, gdy jeszcze opiekun przydany nie jest zamianowanym. Lecz obok tego, ten sam przepis art. 427 K. C. P. stanowi wyraźnie, że opiekun dopilnować powinien, ażeby inwentarz spisany został „w obecności opiekuna przydanego” (...). Oprócz tego, jeśliby okazało się (co wszakże trudno przypuścić), że w przedwczesnym sporządzeniu inwentarza ze strony ojca lub matki zachodził podstęp, szkodę małoletniego na celu mający; to opiekunowi lub opiekunce tej, w myśl powołanego art. 391 K.C.P. rada familijna mogłaby odjąć opiekę i zarządzić ściągnięcie od nich wynagrodzenia małoletniemu należnego (...). Obowiązany jest tylko rejent, przyjmujący tenże akt, uprzedzić żądającego opiekuna o następstwach powyżej wyszczególnionych, jakie ze spisania inwentarza bez obecności opiekuna przydanego wyniknąć mogą i o tem w akcie wzmiankę uczynić: inaczej, bowiem sam ściągając mógłby na siebie odpowiedzialność*⁶⁷¹.

Warto w tym miejscu zauważyć, że w praktyce zarówno łęczyckiej, jak i zgierskiej, a później łódzkiej inwentarze majątku sporządzano, co do zasady, po ustanowieniu przez radę familijną opieki przydanej⁶⁷². Niemniej jednak natrafiamy również na przykłady, kiedy opiekun naturalny sporządził inwentarz przed mianowaniem podopiecznego⁶⁷³. Należy jednak przypomnieć, że ten dokument często był źródłem informacji o wartości majątku należnego pupilom, zatem miał znaczenie przy doborze organu, pod którego nadzorem należało ustanowić opiekę. Rada familijna nieletnich Willów np. sporządzenie inwentarza przed zwołaniem jej posiedzenia uznała za właściwe. W protokole posiedzenia rady familijnej z 2 października 1821 r. zapisano: *złożyła Matka nieletnich Swych Dzieci Inwentarz przed Burmistrzem Miasta Dąbia i innych wiarygodnych Obywateli tegoż Miasta w dniu tym samym, spisany, kiedy Oyciec Nieletnich Gottfryd Will*

⁶⁷¹ Rozbiór pytań z prawa cywilnego, GSW, 1876, nr 19, s. 153-154.

⁶⁷² Np.: SPPL, *Akta dotyczące się Opieki Nieletnich Czarneckich po Julianie Czarneckim pozostałych Dzieci*, sygn. 31 [dalej: SPPL, *Akta dotyczące się Opieki Nieletnich Czarneckich*], (1833 r.); SPwŁ: *Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich po Janie Gottliebie Frydrych* (1844-1847 r.); *Akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9; *Akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42 (1869 r.).

⁶⁷³ Np.: SPPL, *Akta Opiekuńcze nieletnich Willów* (1821 r.); SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Freutzel*, sygn. 57 (1872 r.).

życie Swe zakończył Rada familyina przekonana, że przez życie zostająca Matka nic nie zataiła, co by na uszczerbek Dzieci było, a zwłaszcza gdyż takowy zaraz w kilka godzin po zejściu oycy nieletnich zdziałany został, przyjmuję takowy za dostateczny⁶⁷⁴.

Po złożeniu przez opiekę spisu pozostałości rada familijna podejmowała uchwałę zatwierdzającą inwentarz bądź nie. Z akt opiekuńczych wynika, że rady familijne podjęły 54 uchwały dotyczące spisu inwentarza majątku.

Najczęściej zapadały uchwały zatwierdzające spis. Np. rada familijna nieletnich Zychlińskich 6 marca 1833 r. postanowiła: *Co do Spisu pozostałości z daty wyżej wyrażonego oprócz tego, że w Tytule 18 pomienionego Spisu Inwentarza № 1. 2. 3. 4. 5. 6. zamieścił wydatki Berek Zychliński w Sumie zł 4955 a Dowodów na to niezłożył, gdy iednak Spis Inwentarza Cytowany po zmarley swey Żonie przez tyle razy Wspomnianego Rejenta zaprzysiągł, zatem przypuścić należy, że rzetelnie tak Activa iako i Pasiva podał*⁶⁷⁵.

Rada familijna 22 stycznia/3 lutego 1862 r. postanowiła: *spis pozostałości w dniu 10/22 Listopada 1861 przez Rejenta Okręgu Zgierskiego Cichockiego wedle Formy prawem przepisanej sporządzony i przez matkę nieletnich zaprzysiężony, zatwierdza*⁶⁷⁶.

Jeżeli inwentarz nie spełniał wymogów formalnych, rada familijna nie zatwierdzała go. Często domagała się zaprzysiężenia inwentarza majątku przez opiekuna. Dopilnowanie przez rodzinę tej formalności niekiedy było dla pupili bardzo korzystne. Np. 7 lutego 1824 r. na posiedzeniu rady familijnej, opiekun główny odstąpił od zaprzysiężenia spisu inwentarza majątku. Przypomnił sobie, że nie uwzględnił pewnych składników majątku nieletnich. Zobowiązał się spisać własnym kosztem dodatkowy spis. Nie wywiązał się jednak w terminie dwutygodniowym, wyznaczonym przez radę familijną. Dwa kolejne terminy rad familijnych odroczone, a w protokole posiedzenia z dnia 23 listopada 1824 r. odnotowano: *żądał ażeby Inwentarz w Roku 1810 zdziałany z terażniejszym zkonfrontowany został po zkonfrontowaniu okazało się, iż tyle iest pozycyów opuszczo-*

⁶⁷⁴ SPPL, Akta Opiekuńcze nieletnich Willów, k. 3.

⁶⁷⁵ SPPL, Akta Sądu Pokoju P Łęczyckiego tyczące się Opieki po niegdy Maryen z Goczulów Zychlińskiej, k. 82-83. Podobnie: SPPL, Akta tyczące się zwołania Rady Familijnej nieletniego Izydora Sluckiego, s. 79 (1817 r.).

⁶⁷⁶ SPwL, Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm, sygn. 13, k. 1-2. Podobnie: *ibidem*, k. 23-24 (1866 r.); Akta Opieki nieletnich Hermanów, sygn. 38, k. 9 (1873 r.).

nych, iż trudno Protokołem obić⁶⁷⁷.

13/25 lipca 1866 r. rada familijna nieletnich Dietsch postanowiła: *z uwagi = że spis inwentarza majątku nie został zaprzysiężony przez matkę nieletnich a tem samem pozbawiony jest formy prawem przepisanej; zatem takowy rada familijna dopuki formalność ta nie będzie dopełnioną, za niedostateczny uznaje*⁶⁷⁸.

W protokołach posiedzeń rad familijnych spotykamy też postanowienia, w których rada zgłaszała zastrzeżenia do sporządzonego spisu. Np. 15 czerwca 1833 r. rada nieletnich Czarneckich postanowiła: *Maiątek pozostały uważając, że zmarłego Juliusza Czarneckiego żyjąc dotąd z Florentyną z Jastrzębowskiich Małżonką zawiązanie w 1817 roku nastąpiło bez żadney intercyzy a zatem pod Prawem wspólności połączyły się i dla tego Summa 12,000 zł (...) ieszcze się rachować do ogólnego Majątku nie zaś iako dług Massę ciężący*⁶⁷⁹.

Rada familijna 29 października/10 listopada 1866 r. postanowiła o uzupełnieniu spisu pozostałości: *Z uwagi jednak, że Karól Muth przydany opiekun wedle własnego jego przyznania do protokołu opieczętowania uczynionego, był w posiadaniu funduszu po rodzicach nieletnich pozostałego, a takowego do spisu nie podał i z wydania go jak utrzymuje na koszta pogrzebu, wcale nie wyrachował się; zatem w tym punkcie rada familijna zaleca opiece nieletnich uzupełnienie spisu inwentarza*⁶⁸⁰.

W uchwale rady familijnej 7/19 stycznia 1870 r. sprostowano pomyłkę w inwentarzu majątku po zmarłym ojcu: *Po wysłuchaniu powyższych wniosków, przyjrzeniu spisu inwentarza majątku dnia 25. Kwietnia: 7 Maja i następnych dni w roku zeszłym przez Rejenta w Łodzi Hertsberga sporządzonego oraz rachunków, jakie Ojciec nieletniej Jacek Landau z Marksem Kohn prowadził i po wzajemnem między sobą porozumieniu się jednogodnie pomyłkę w Spisie inwentarza majątku w tytule wierzytelności pod numerem 19 dopuszczoną prostuje się w ten sposób, że Markusa Kohn uznaje być dłużnym do Massy po Jacku Landau tylko rsr. 900*⁶⁸¹.

⁶⁷⁷ SPpŁ, *Acta Opiekuńcze nad nieletnią Krystyną Wizer*, k. 25-26, 33-34.

⁶⁷⁸ SPwŁ, *Acta opieki nieletnich Kędzerskich*, sygn. 30, k. 8. Podobnie: SPwŁ, *Acta nieletnich Dietsch*, sygn. 43, k. 3-4 (1870 r.).

⁶⁷⁹ SPpŁ, *Acta tyżące się Opieki Nieletnich Czarneckich*, k. 13. Podobnie: *Acta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, loc. cit.

⁶⁸⁰ SPwŁ, *Acta opieki nieletnich Muth*, k. 9.

⁶⁸¹ SPwŁ, *Acta opieki nieletnich Perli Landau*, sygn. 40, k. 11.

Jeżeli opiekunowie nie sporządzili inwentarza majątku w przewidzianym uchwałą rady rodzinnej terminie, wówczas sąd podejmował kroki, aby zmusić opiekunów do dopełnienia tego obowiązku. W aktach opiekuńczych natrafiamy na rezolucje sędziego pokoju dotyczące ponaglenia głównej opieki do sporządzenia inwentarza i złożenia go do akt⁶⁸².

4.2. Upoważnienie opiekuna do dokonywania czynności nie wymagających zatwierdzenia sądowego

Opiekun główny potrzebował upoważnienia rady rodzinnej, wyrażonego w uchwale dla podejmowania czynności takich, jak zachowanie ruchomości w naturze bądź ich zbycie; przyjęcie w imieniu małoletniego darowizny, spadku; podejmowanie innych decyzji dotyczących kapitałów małoletnich; itd.

W aktach opiekuńczych natrafiamy również na nieliczne przykłady zatwierdzania przez rady rodzinne czynności dokonanych przez opiekuna *post factum*. Np. rada rodzinna nieletnich Grubert podjęła na posiedzeniu 21 sierpnia/2 września 1866 r. następującą uchwałę: *wypłaty, jakie należały się różnym osobom z masy nieletnich, a jakie główny opiekun wedle spisu inwentarza majątku z d. 20 sierpnia/1 września r. b. w Tytule III pozycyi 245 i w Tytule IV pozycyi 44 uskutecznił. – rada rodzinna akceptuje*⁶⁸³.

4.2.1. Podejmowanie decyzji co do ruchomości objętych inwentarzem

Rady rodzinne podejmowały decyzje o pozostawieniu ruchomości w naturze, bądź o ich sprzedaży, zaraz po zatwierdzeniu inwentarza pozostałości.

4.2.1.1. Zachowanie ruchomości w naturze

W aktach opiekuńczych spotykamy uchwały pozostawiające ruchomości w naturze ze względu na ich przydatność⁶⁸⁴, jak i na prośbę pozosta-

⁶⁸² Np. Sąd Pokoju ponaglał matkę nieletnich do złożenia inwentarza majątku m. in. w piśmie z 16/28 czerwca 1848 r. W aktach opiekuńczych czytamy: *Poleca powtórnie Karolinie Schneider wdowie z tem zagrożeniem, że jeżeli wskutek rozporządzenia z daty 3. Marca/11. Kwietnia r. b. No 270. wyszłego. – Spisu Inwentarza wszelkiej pozostałości po zmarłym mężu Gottfiedzie Schneider wobec zwołać się mianem Rady rodzinnej - na ówczas już bez dalszych przypomnień do Exekucyi przedstawioną zostanie (SPwŁ, Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletniego Gustawa po niegdy Gottfiedzie Schneider, s. 7).*

⁶⁸³ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 10-11.

⁶⁸⁴ Np.: *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert, loc. cit.*; *Akta Sądu Pokoju P Łęczyckiego tyczące się Opieki po niegdy Maryen z Goczulów Zychlińskiej*, k. 9-11 (1832 r.).

łego przy życiu rodzica. Np. 6 sierpnia 1833 r. rada rodzinna postanowiła: *Zważywszy daley, co do ruchomości, że wedle Art. 430 Kod. Cywilnego Król. Polskiego mogą pozostać ruchomości przy Oycu Nieletnich skoro te są przez biegłych oszacowane, a tem więcej, że pomieniony Oyciec Nieletnich grosz dziesiąty z Maiątku swego dołączyć, przeto ruchomości w Tytułach 3-4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. I 13^m Spisem Inwentarza objęte, w Naturze, przy tymże Oycu Nieletnich Abrahamie Glugsmanie pozostawia, wkładając jednak na niego obowiązek, aby przypadła gotowizna z tych ruchomości dla Nieletnich w całości pozostała*⁶⁸⁵.

Rada rodzinna nieletnich Freutzel w 1872⁶⁸⁶ r. postanowiła: *rada rodzinna stosownie do życzenia matki nieletnich i odpowiednio do art. 430 Kodeksu Cyw. Pol. przy niej w naturze pozostawia, tylko koszta inwentaryzacji w spisie na rubli 48, podane, za nieobciążające wcale schedy nieletnich uznaje, bo koszta te stosownie do powołanego wyżej artykułu matka nieletnich z własnych funduszów wyłożyć jest w obowiązku*⁶⁸⁷.

Niekiedy rada rodzinna odmawiała zgody na zatrzymanie ruchomości w naturze, jeżeli opiekun nie dopełnił wszystkich formalności. Np. 5/17 stycznia 1866 r. rada rodzinna nieletnich Schwalm postanowiła: *Ruchomości nim objęte, stosownie do życzenia matki nieletnich w myśl art. 430. K.C.P. przy niej w naturze pozostawić rada rodzinna zgodziłaby się, że jednak biegły do oszacowania ich użyty nie wykonał przysięgi w Sądzie na rzetelność oszacowania przedmiotów mu przedstawionych, - jak to powołany wyżej artykuł prawa cywilnego wymaga - dopełnienie, zatem tej formalności rada rodzinna opiece zaleca*⁶⁸⁸. W tym przypadku decyzja rady nie była ostateczna.

4.2.1.2. Sprzedaż ruchomości

Akta opiekuńcze zawierają uchwały rad rodzinnych decydujące o sprzedaży ruchomości, w drodze licytacji publicznej. Np. rada rodzinna nieletnich Grubert 21 sierpnia/2 września 1866 r. postanowiła: *a wszystkie inne, o ile ulegające zepsuciu i wymagające kosztownego utrzymania nie zostały sprzedane z wolnej ręki przez głównego opiekuna, przez publiczną licytację w m. Łodzi w przeciągu 6 tygodni odbyć się winną – sprzedać rozporządza*⁶⁸⁹.

⁶⁸⁵ SPPL, *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki po Teresie z Kohnów Gligzmanowej z Dąbia*, sygn. 33, k. 25.

⁶⁸⁶ W aktach nie ma dokładnej daty.

⁶⁸⁷ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Freutzel*, sygn. 57, k. 1-2.

⁶⁸⁸ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 1-2.

⁶⁸⁹ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 10. Podobnie:

W uchwale bardzo często wyszczególniano ruchomości, które miały zostać sprzedane, określano zasady, według których miała zostać przeprowadzona licytacja. Niekiedy rada rodzinna zastrzegła sobie prawo uczestniczenia w licytacji. Np. rada rodzinna nieletnich Lange odbywając swe posiedzenie pod przewodnictwem burmistrza dnia 7/19 listopada 1845 r. postanowiła: *Stosownie, zatem do prawa mianowicie Art.: 429 przewidzianych ruchomości do sprzedaży. - 1. z Tytułu III wszystkie sprzęty Gospodarskie poszczególne Inwentarzem objęte /: oprócz Kufra 63. pozycją objętego na rs: 2. Oszacowanego, który jest własnością pozostałej wdowy:/ Na Rs: 30. Kop:30. Oszacowane(...)13. Na koniec, co tylko z ruchomości przy sprzedaży wynalezionem zostanie. - Do sprzedaży zaś takowych wyznacza Rada rodzinna termin na dzień 19 Listopada/1 Grudnia r. b., przy której Rada Rodzinna atentaować ma*⁶⁹⁰.

Ogłoszenia o planowanej licytacji ruchomości małoletnich spotkać można w prasie. Np. w „Gazecie Codziennej Krajowej i Obcej” z 1831 r. czytamy: *Licytacja ruchomości po ś. p. Teofilu Koppenstaedter, Doktorze Medycyny, pozostałych, iako to: dwa powozy, jeden nowy, drugi zupełnie odświeżony, para koni powozowych anglezowanych, szory angielskie nowe i drugie używane, pierścień brylantowy duży, zegarek cylindrowy złoty z repetycyami, i inne kosztowności; tudzież wanna do kroplistey kąpeli, fortepian machoniowy, meble, lustra, obrazy, miedz kuchenna, szkło, porcellana, faians i różne sprzęty domowe, oraz suknie, pościel, bielizna do noszenia i bielizna stołowa; stosownie do uchwały familijnéy i na żądanie opieki nieletnich sukcesorów, rozpocznie się dnia 25 b. m. i r. o godzinie 9tęy z rana, i aż do zupełnego wyprzedania kontynuowaną będzie rano i po południu w domu pod liczbą 411 przy Ulicy Krakowskie Przedmieście na pierwszém piętrze, gdzie te wszystkie przedmioty, żądającym widzenia, okazane będą*⁶⁹¹.

Decyzje rozstrzygające los ruchomości objętych inwentarzem, były dość częste. Na 38 posiedzeń, w których rozstrzygano sprawę ruchomości, w 19 przypadkach postanowiono ich sprzedaż przez licytację, w dwóch postanowiono, że zostaną sprzedane z wolnej ręki, a w 17 pozostawiono je w naturze. W naturze najczęściej pozostawiano ruchomości na życzenie

Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego tyczące się Opieki po Melchiorze i Apolonii Nużkiewiczów, k. 9 (1833 r.); SPwŁ, *Akta tyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 32-33 (1864 r.).

⁶⁹⁰ *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego tyczące się Uregulowania Opieki nad Nieletnimi po śp. Jakobie Lange*, k. 2-12.

⁶⁹¹ Uwiadomienie, „Gazeta Codzienna Krajowa i Obca”, nr 25, Warszawa 1831, s. 100.

pozostałego przy życiu rodzica⁶⁹², ale również wówczas, gdy ruchomości te były niezbędne do odpowiedniego zarządu majątkiem, bądź użyteczne przy wydzierżawianiu majątku⁶⁹³. Jeżeli zostawiano rodzicowi nieruchomości w naturze, często czyniono to pod warunkiem, że ich wartość zostanie zabezpieczona na nieruchomości (w pierwszej połowie jej szacunku). Podobnego zabezpieczenia wymagano dla pieniędzy uzyskanych z przeprowadzonej licytacji⁶⁹⁴.

W aktach opiekuńczych znajdujemy uchwały rad rodzinnych, które w pewnych okolicznościach pozwalały na sprzedaż ruchomości z wolnej ręki. Tak postanowiła np. rada nieletnich Zychlińskich 8 czerwca 1832 r.⁶⁹⁵.

4.2.2. Podejmowanie decyzji dotyczących kapitału nieletnich

W aktach opiekuńczych natrafiamy na częstą praktykę upoważniania przez radę rodzinną zarówno opieki, jak i innych osób do podniesienia sum należących do nieletnich, odpowiedniego ich zabezpieczenia, itd. Zgromadzenie rodzinne decydowało również o przeznaczeniu pieniędzy będących własnością pupili. Udokumentowanych przypadków jest ok. 90.

4.2.2.1. Przeznaczenie kapitału

Rada rodzinna sprawowała nadzór nad pieniędzmi należącymi do małoletnich, przez upoważnianie opiekunów do przeznaczenia konkretnej kwoty na jakiś cel. Dużo wydatków związanych było m. in. z utrzymaniem, wychowaniem i wykształceniem podopiecznych.

– Określenie wydatków na wychowanie, wykształcenie, utrzymanie małoletniego i jego majątku

Decyzje dotyczące wydatków na edukację i utrzymanie nieletnich, były przedmiotem obrad rodzinnych na 24 udokumentowanych w aktach opiekuńczych posiedzeniach. Przy oznaczaniu funduszu na edukację nieletniego rada rodzinna określała, jakiego rodzaju wykształcenie ma być

⁶⁹² Np.: SPPL, *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki po Teresie z Konów Gligzmanowej z Dąbia*, sygn. 33, k. 25 (1833 r.).

⁶⁹³ Np.: *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert, loc. cit.*; *Akta Sądu Pokoju P Łęczyckiego dotyczące się Opieki po niegdy Maryen z Goczulów Zychlińskiej*, k. 9-11 (1832 r.).

⁶⁹⁴ Np.: SPwŁ: *Akta opieki nieletnich Perli Landau*, sygn. 40, k. 2-10 (1869-1870 r.); *Akta opieki nieletnich Wagner*, sygn. 58, k. 2-4 (1873 r.); *Akta Opieki nieletnich Zwolińskich*, sygn. 61, k. 2-5 (1874-1875 r.).

⁶⁹⁵ *Akta Sądu Pokoju P Łęczyckiego dotyczące się Opieki po niegdy Maryen z Goczulów Zychlińskiej, loc. cit.*

pupilowi zapewnione. Przed sporządzeniem spisu inwentarza majątku, trudno było określić odpowiednią wysokość funduszu, zatem wartość mogła być wówczas oznaczona jedynie tymczasowo. I tak rada rodzinna nieletnich Byszewskich 6 lipca 1820 r. postanowiła: *Niemniej postanawia Rada Rodzinna, aby Nieletnim Stanisławowi i Wawrzyńcowi Konopnickim, na Edukację równie y utrzymanie onych (...) tymczasowo Summa 3, 000 zł z Procentu a to z Dóbr Krzewiaty wypłacona została*⁶⁹⁶.

Niekiedy rada zamiast oznaczyć tymczasowo kwotę na utrzymanie nieletnich, odkładała podjęcie decyzji w tej sprawie do późniejszego terminu. Czasami w takiej sytuacji opiekun uzyskiwał zapewnienie, że wszystkie wydatki, które poniósł swoim kosztem na rzecz pupila, zostaną mu zwrócone. Tak postąpiła 24 lutego 1817 r. rada rodzinna nieletnich Wężyków. W protokole zapisano: *Funduszów na Wydatki w Myśl Artykułu 454. żądanych, Rada wyznaczyć, teraz nie może, nie będąc wiadomą Stanu Majątku, ani Dóbr ważności, Lecz w razach potrzeby, dozwala Wielmożnym Opiekunom czynić Forszussa, y Onychże Zapewnia, że wszystkie wydatki przed Radą Rodziną Urealizowane, z Massy powrócono będą*⁶⁹⁷.

Po poznaniu wartości majątku pupila, rada rodzinna mogła precyzyjniej określić kwotę na utrzymanie i edukację dziecka. Np. rada rodzinna w 1866 r. postanowiła: *rada rodzinna na utrzymanie nieletnich Schwalmów przeznaczają po jednym rublu tygodniowo na każdego nieletniego*⁶⁹⁸.

Zdarzało się, że rada rodzinna oznaczała na utrzymanie i edukację pupilów sumę, która dopiero miała być odebrana od dłużników masy spadkowej⁶⁹⁹.

Jeżeli opiekę sprawował ojciec bądź matka, utrzymanie małoletniego i opłacenie jego edukacji mieściło się w granicy obowiązku alimentacyjnego. Wówczas nie określano funduszu, a zobowiązywano opiekę do

⁶⁹⁶ SPPL, *Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałymi*, sygn.1, s. 44-45.

⁶⁹⁷ SPPL, *Akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków*, k. 15-16.

⁶⁹⁸ SPwL, *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 23-24. Podobnie: SPPL: *Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałymi*, sygn.1, s. 23-28 (1809 r.); *Akta dotyczące się zwolania Rady Rodziny nieletniego Izidora Śluckiego*, s. 42-46 (1811 r.); *Akta opiekuńcze dotyczące się opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdy ś. P. Ontonem Szamowskim z Rogilewa*, sygn. 5, s. 79-80 (1823 r.); *Akta dotyczące się Opieki Nieletnich Czarneckich*, k. 13 (1833 r.); SPwL: *Akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 40 (1869 r.); *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 11 (1866 r.); *Akta opieki nieletnich Muth*, k. 10 (1866 r.).

⁶⁹⁹ Np.: SPPL, *Akta Opiekuńcze nieletnich Giżowskich*, sygn. 11, k. 6 (1810 r.).

wychowania i edukacji stosownie do stanu małoletnich⁷⁰⁰. Dała temu wyraz rada familijna nieletnich Willów, postanawiając 2 października 1821 r.: *obowiązkiem iey będzie, dać córce Swey stosowne wychowanie aż do Zamężcia, za co nic potrącić Sobie nie powinna*⁷⁰¹.

– Inne przeznaczenie

Wśród wydatków, których pokrycie rada familijna mogła zlecić opiekunowi, było spłacenie długów. Np. rada familijna nieletnich Lisner 29 maja/8 czerwca 1864 r. postanowiła: *a kwotę stąd zebraną na zaspokojenie długów w spisie wymienionych przeznacza, gdyby zaś po zaspokojeniu takowych, pozostała jeszcze, jaka reszta, takową rada familijna poleca opiece złożyć do Depozytu Banku Polskiego, lub zabezpieczyć hipotecznie na nieruchomości miejskiej w pierwszej połowie jej szacunku*⁷⁰².

22 września/4 października 1870 r. rada familijna nieletniego Bigoszewskiego postanowiła: *Funduszami ze sprzedaży nieruchomości i ruchomości otrzymanymi, rada familijna rozporządza przedewszystkiem = spłacić długi masę ciężące, które w spisie są szczegółowo wymienione, a pozostałą po spłacie długów resztę kapitału rada familijna zaleca hipotecznie zabezpieczyć na pewnej murowanej nieruchomości w m. Łodzi na rzecz nieletniego Leona Konstantego Bigoszewskiego*⁷⁰³.

Rada familijna niekiedy zastrzegała sobie prawo zadecydowania o przeznaczeniu funduszy w późniejszym terminie. Tak postąpiła 17 kwietnia 1823 r. rada familijna nieletnich Wilkońskich, nakładając na opiekuna przydanego obowiązek ponownego jej zwołania. W protokole posiedzenia zapiano: *wkłada ieszcze zgromadzona Rada familyina na przydanego Opiekuna ten obowiązek, ażeby po odebraniu y potwierdzeniu wspomnianej Części sukcesyney, Radę Familyną zwołał Końcem naradzenia, do iakiego przedmiotu Pieniądże podniesione użytymi Bydź maią*⁷⁰⁴.

Rada familijna nieletnich Glücksman, na posiedzeniu 22 kwietnia /4 maja 1847 r. wyraziła zgodę na przeznaczenie pewnej sumy na posag dla pupilki. W protokole zapisano: *na uposażenie iednej z pupilów swoich Glicki Glixman zamierzającej wejść w związku małżeńskie potrzebuje gotowych pieniędzy = Zważywszy nadto: że wedle oznajmienia tak Opie-*

⁷⁰⁰ Np.: SPPL, *akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki Nieletnich Domzałów*, sygn. 24, k. 6 (1824 r.).

⁷⁰¹ SPPL, *akta Opiekuńcze nieletnich Willów*, k. 4.

⁷⁰² SPwŁ, *akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 32-33.

⁷⁰³ SPwŁ *akta Opieki nieletniego Bigoszewskiego*, sygn. 48, k. 17. Podobnie: *akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*; *loc. cit.*

⁷⁰⁴ SPPL, *akta Opiekuńcze Nieletnich Wilkońskich*, sygn. 19, s. 7.

kuna głównego iako i niektórych członków Rady familijnej, Obligacye Udziałowe, z iakich Kaucya przez zmarłego Ojca małoletnich Abrahama Glixman z tytułu trzymanej przez niego Dzierżawy dochodów Konsumpcyjnych miasta Dąbia w Summie Zp. 1900. czyli na R. sr. 285. W Kassie głównej Gubernii Warszawskiej deponowana po większej części składa się, bo z Summy 1800. Zp. Czyli R. sr. 270 iak o tem Kwit teje Kassy z dnia 9. Września 1840 r. przez Opiekuna głównego naprodukowany przekonywa (...) tegoż Opiekuna Głównego Majera Glixmann, niniejszem upoważnia, jak równie do prawoważnego pokwitowania z odbioru takowej rzeczoną Kassę⁷⁰⁵.

4.2.2.2. Podnoszenie kapitału

Na łamach GSW poruszono temat podnoszenia i zabezpieczania kapitałów wskazując, że: *Co do przeszkody, wynikającej z braku zezwolenia rady familijnej względem dozwozenia opiekunowi odebrania kapitałów hipotekowanych (...)* Zdaniem Izby rada familijna mogłaby nie tylko dozwolnić, lecz i nakazać odebranie sumy, lecz skoro nie uczyniła tego, to odebranie jej nie może być uważane za obowiązujące⁷⁰⁶. Podkreślano zatem, że bez decyzji rady familijnej opiekun w tym zakresie działać nie może.

I tak było w praktyce: akta zawierają uchwały rad familijnych upoważniające opiekę do podnoszenia na rzecz nieletnich kapitałów⁷⁰⁷. Np. 20 lipca/1 sierpnia 1847 r. rada familijna upoważniła opiekuna m. in. do odebrania kilku sum należnych nieletniemu. W uchwale czytamy: *nie mniej mocen jest tenże główny opiekun, iżby drogą należności Złłp, 2000 czyli Rub. Sr. 300. na rzecz nieletniego Stefana Śluckiego w dziale IV wykazu hypotecznego zainstabulowaną i na Summie Zł pol. 56.000 w dwóch pozycjach pod N° 11. Tegoż Wykazu hypotecznego w bezpieczeństwie opartą na rzecz tegoż nieletniego Stefana Śluckiego wraz z procentem, jaki za należny bydy się okaże podniósł i z odbioru takowej pokwitował z możliwością wykreślenia oneyże z ksiąg hypotecznych Dóbr Krzewiata – i Substituowania kogo innego w swoje miejsce*⁷⁰⁸.

⁷⁰⁵ Np.: Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki po niegdy Abrahamie Glücksman, k. 93-94.

⁷⁰⁶ P., Czy opiekun może uwolnić nabywcę dóbr na licytacji od złożenia do depozytu sumy nieletnich, bez zezwolenia rady familijnej?, Kronika Cywilna, GSW, 1890, nr 16, s. 252.

⁷⁰⁷ Rządziej rada familijna upoważniała do odbioru kapitału małoletnich, któregoś spośród swoich członków. Np.: SPwŁ, Akta Opieki nieletnich Hoffmanów, sygn. 55, k. 1-6 (1872/1874 r.).

⁷⁰⁸ SPPL, Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego tyczące się Opieki po Izidorze Ślu-

Rada familijna nieletnich Majerowicz 8/20 września 1866 r. zgodnie z wnioskiem matki postanowiła, że: *upoważnia Abrahama Wolberga właściciela fabryki tabaczej w mieście Warszawie do odbioru z Dyrekcji Ubezpieczeń Summy R. S. 267. 425 Sukcesorom Szmula Majerowicza za Spalone nieruchomości przyznanej i do pokwitowania z takowej*⁷⁰⁹.

Rada familijna nieletnich Kronsilber w 1868 r. podjęła uchwałę następującej treści: *Po wysłuchaniu powyższych wniosków i wzajemnym między sobą porozumieniu uznając słusznym żądanie Chany Kronsilberowej matki i głównej opiekunki nieletniego syna jej, Aby Kronsilberga jednozgodnie upoważnia ją z dozwoleniem wyręczenia się inną osobą – do odebrania z Urzędu Loteryi Klasycznej pod dniem 8/20 Kwietnia 1864 r. zawarowanym, w ilości Rsr. 600,- jest w Obligacyach skarbowych Rsr. 500 i w gotowiznie Rsr. Sto złożył, wkłada tylko rada familijna obowiązek na opiekę, aby podniesiona kaucja z korzyścią dla nieletniego była użytą, wybór zaś, w jaki sposób podniesiona suma z kaucji, ma być użytą, rada familijna pozostawia opiece*⁷¹⁰.

11/23 lipca 1873 r. rada familijna nieletnich Geisler postanowiła: *W myśl art. 441 K. C. P. upoważnia go do odbioru Summy rs. 2733 kop. 33 1/3 na nieruchomości N 1412 w Łodzi na rzecz nieletnich Gejzlerów zabezpieczonej, do pokwitowania z odbioru i zezwolenia na wykreślenie z hipoteki*⁷¹¹.

27 listopada/9 grudnia 1874 r. w protokole z posiedzenia rady familijnej nieletnich Herzberg, zapisano: *rada familijna upoważnia matkę nieletnich do przedsięwzięcia w drodze właściwej kroków o podniesienie kaucji w Depozycie Banku Polskiego w ilości rubli 450. Za Władysławem Hertzbergiem Ojcem nieletnich, jako Rejentem Kancelaryi w Łodzi listami likwidacyjnymi złożonej i do odebrania takowej*⁷¹².

4.2.2.3. Zabezpieczenie kapitału

W aktach opiekuńczych natrafiamy na liczne uchwały dotyczące zabezpieczenia funduszy nieletnich. Niektóre z nich były sformułowane bardziej szczegółowo, inne mniej. Np. rada familijna 2 października 1821 r.

ckim, sygn. 34, k.57-58.

⁷⁰⁹ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich po Szmula Majerowicz*, sygn. 27, k. 11-12.

⁷¹⁰ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Kronsiber*, sygn. 29, k. 6-7.

⁷¹¹ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich po Dominiku Geiseler*, sygn. 15, k. 5. Podobnie: SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 9 (1870 r.); *Akta Opieki nieletniego Bigoszewskiego*, sygn. 48, k. 16-17 (1870 r.); *Akta Opieki nieletnich Matzów*, sygn. 50, k. 10-11 (1873 r.).

⁷¹² SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Hertzberg*, sygn. 59, k. 1.

postanowiła: *Niemniej zostawia cała zgromadzona Rada familyjna Maiątek tychże Nieletnich przy Matce, która takowy (...) zabezpieczyć winna*⁷¹³.

Podobnie postąpiła rada familijna nieletnich Majerowicz 8/20 września 1866 r. W protokole posiedzenia odnotowano: *Summę, przez Wolberga podnieść się mianą Rada familijna zaleca matce nieletnich ubezpieczyć hipotecznie w pewnym miejscu na nieruchomości na rzecz nieletnich i dopilnowanie tego porucza przydanemu opiekunowi Herszowi Grunberg*⁷¹⁴.

Z reguły zobowiązywano opiekę do zabezpieczenia kapitału nieletnich na nieruchomości w pierwszej połowie jej szacunku. Taką uchwałę podjęła m.in. 11/23 lipca 1873 r. rada familijna nieletnich Geisler. W protokole czytamy: *wkłada tylko na niego obowiązek, aby jednocześnie z odebraniem podniesioną summę na innych nieruchomościach miejskich w pierwszej połowie ich szacunku hipotecznie na rzecz nieletnich Gejzlerów zabezpieczył i tego dopełniający czynności Rejent dopilnować jest w obowiązku*⁷¹⁵.

Do akt opiekuńczych załączano dowody zabezpieczenia funduszu nieletnich na nieruchomości, np.: wypisy z wykazu hipotecznego, bądź inne. I tak w aktach opiekuńczych nieletnich Piaseckich natrafiamy na wypis aktu zeznanego przed pisarzem aktowym przez matkę 12 lutego 1820 r.: *niniejszym zeznaię, Iż Ona wypełniając punkt trzeci uchwały Rady familyney w Mieście Grzegorzewie dnia siódmego Grudnia Tysiąc Ośmset Ośmnastego roku pod Prezydencyą Jaśnie Wielmożnego Woyciecha Byszewskiego Sędziego Pokoju Powiatu Łęczyckiego odbytą dla nieletnich Felicyana i Melchiora Piaseckich złożoną, Kaucyą za sprzedany Dom z gruntem i Wiatrak za Summę Tysiąca złotych polskich, oraz zrzęb Browaru za Summę Pięćset Dwadzieścia dwa Złote iako do nieletnich Piaseckich należyć się maiące, na całym swoim Maiątku ruchomym i nieruchomym w Mieście Grzegorzewie exystuiącym swoim własnym, i gdziekolwiek znajdować się mogącym, dla tychże nieletnich to iest Felicyana*

⁷¹³ SPpL, *Acta Opiekuńcze nieletnich Willów*, k. 4.

⁷¹⁴ SPwŁ, *Acta opieki nieletnich po Szmulu Majerowicz*, sygn. 27, k. 11-12. Podobnie: SPwŁ: *Acta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 9 (1870 r.); *Acta Opieki nieletnich Matzów*, sygn. 50, k. 10-11 (1873 r.); *Acta Opieki nieletnich Hoffmanów*, sygn. 55, k. 1-6 (1872, 1874 r.); *Acta opieki nieletnich Hertzberg*, sygn. 59, k. 1 (1874 r.); *Acta Opieki nieletniego Vorwerka*, sygn. 64, k. 5 (1876 r.).

⁷¹⁵ SPwŁ, *Acta Opieki nieletnich po Dominiku Geiseler*, sygn. 15, k. 5. Podobnie: SPwŁ: *Acta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 26, 30 (1876 r.); *Acta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 11 (1866 r.); *Acta Opieki nieletnich Hermanów*, sygn. 38, k. 6 (1871 r.); *Acta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 9 (1870 r.); *Acta Opieki nieletnich Matzów*, loc. cit.

*i Melchiora Piaseckich Synów swoich uroczyście zapisuie, oraz wrazie zdarzyć się mogącego uchybienia, z tegoż całego Maiątku swojego odpowiedzialność onymże, i moc swych korzyści dochodzenia niniejszym nadaie*⁷¹⁶.

W aktach pupilarnych znajdujemy również uchwały rad rodzinnych upoważniające opiekę do ustąpienia pierwszeństwa przed wierzytelnością nieletnich, innym za stosownym wynagrodzeniem. Np. rada rodzinna 17/29 października 1873 r. postanowiła: *ustępuje pierwszeństwa dla pożyczki z Towarzystwa Kredytowego miast Łodzi przez właściciela nieruchomości Konstantego Zielińskiego zaciągnąć się mianej, z tym wszelako warunkiem, aby pożyczka z Towarzystwa Kredytowego zaciągnięta, nie przenosiła rubli sr. Trzech tysięcy i aby w razie sprzedaży nieruchomości przez Zielińskiego, suma rubli 4, 200 z szacunku dla nieletniej Alwiny Molli Grubert była w całości wypłacona*⁷¹⁷.

Rada rodzinna 31 grudnia 1875/12 stycznia 1876 r. uchwaliła: *jednomyślnie pierwszeństwa tego Hypotecznego Summy Rub: sreb: cztery tysiące przez mał: Góreckich na nieruchomości (...) pożyczki zaciągnąć się mającej ustępuje, Deklaracją obecnych przy Radzie rodzinnej mał: Góreckich, co do podwyższenia procentu od sumy nieletnich z pięć od sta na sześć od sta akceptuje i zarazem upoważnia matkę i główną opiekunkę nieletnich Jegerów oraz Opiekuna przydanego a jej męża Maszeja Jegorow do zeznania odpowiednich aktów*⁷¹⁸.

4.2.3. Upoważnienie do uczynienia wniosku w księdze wieczystej

Przy okazji podejmowania przez radę rodzinną uchwał upoważniających opiekę do dokonania konkretnych czynności, pojawiały się dodatkowe upoważnienia do zeznania odpowiednich wniosków w księdze wieczystej. W aktach pupilarnych takie postanowienia występowały rzadko. Niekiedy błędnie jakaś rzecz została zaliczona do majątku małoletnich, wówczas rada upoważniała opiekę do sprostowania tego i uczynienia odpowiedniego wniosku w księdze wieczystej. Np. w protokole uchwały rady rodzinnej nieletnich Olsztein z 24 kwietnia/6 maja 1874 r. znalazło się następujące postanowienie: *rada rodzinna wiedząc dokładnie, że prawo do zakupionego drzewa z dóbr Kopyście w Okręgu Szadkowskim po-*

⁷¹⁶ SPpŁ, *Akta Opiekuńcze Nieletnich Felicjana y Melchiora Piaseckich*, sygn. 12, s.10-12.

⁷¹⁷ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 58.

⁷¹⁸ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Peschke*, sygn. 63, k. 5.

łożonych od Antoniego i Pauliny małżonków Myszkiewiczów tychże dóbr właścicieli jest wyłączną własnością Ojzera Kersztejna gdyż tenże drzewo to nabył i szacunek za niego zapłacił a wpływ Olsztejna w tym interesie był jedynie pozorny jednozgodnie upoważnia Marje Olsztejn matkę i główną opiekunkę do zeznania odpowiedniego aktu że prawo do zakupionego drzewa od małżonków Myszkiewicz zahipotekowane na imię Icka Olsztejn w Księdze wieczystej folwarku Myszyn w Okręgu Szadkowskim położonego stanowi wyłączną własność Ojzera Kersztejna, tem samem upoważnia ją do zrobienia odpowiedniego wniosku w Księdze wieczystej Myszyn aby przy regulacji spadku po Icku Olsztejn w tejsze Księdze prawo do zakupionego drzewa na Ojzera Kersztejn przepisane zostało⁷¹⁹.

4.2.4. Przyjęcie spadku

Akta pupilarne dokumentują uchwały rad familijnych, w sprawie przyjęcia spadku mającego przyspaść nieletnim. Np. rada familijna nieletnich Langhof 6/18 stycznia 1870 r., po przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza postanowiła: *do złożenia w tym względzie prawem wymaganej deklaracyi, Zuzannę Langhof matkę nieletnich, lub Wiktora Schrejera członka z grona swego upoważnia*⁷²⁰.

7/19 listopada 1873 r. rada familijna nieletnich Hermanów uchwalała: *spadek nim objęty na rzecz nieletnich Hermanów, z dobrodziejstwem inwentarza zgodnie z art. 438 Kodeksu Cywil. Polskiego przyjmuje i do złożenia w tym względzie odpowiedniej deklaracyi, opiekę upoważnia*⁷²¹.

4.2.5. Upoważnienie do przyjęcia darowizny na rzecz pupila

W aktach opiekuńczych natrafiamy na nieliczne uchwały dotyczące przyjęcia darowizny na rzecz pupila. Np. rada familijna nieletnich Willów 2 października 1821 r. przyjęła darowiznę od matki nieletnich. W protokole zapisano: *chcąc dać większy Dowód życzliwości dzieciom Swym, ofiaruie dać każdemu dziecku na Gospodarstwo z własney połowy po Talarów Piętnaście-, który Dar Rada familijna i obrany Podopieczun Ninieyszym z podziękowaniem przyjmuią*⁷²².

⁷¹⁹ SPwŁ, *Akta Opieki nieletniej Olsztejn*, sygn. 60, k. 3.

⁷²⁰ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Langhof*, sygn. 44, k. 2-3. Podobnie: SPwŁ: *Akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 11-12 (1874 r.); *Akta opieki nieletnich Freutzel*, sygn. 57, k. 1-2 (1872 r.).

⁷²¹ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Hermanów*, sygn. 38, k. 9.

⁷²² SPpŁ, *Akta Opiekuńcze nieletnich Willów*, k. 4.

4.2.6. Upoważnienie do zawarcia kontraktu dzierżawy

W praktyce upoważniano podopiecznych do zawierania kontraktów dzierżawy z opiekunami głównymi⁷²³. Np. rada rodzinna nieletnich Kędzierskich w 13/25 lipca 1866 r. upoważniła opiekuna przydanego do zawarcia kontraktu dzierżawy z opiekunem głównym. W protokole znajdujemy informację: *upoważnia Michała Kędzierskiego przydanego opiekuna nieletnich do wydzierżawienia ich części majątku nieruchomego Stanisławowi Kędzierskiemu głównemu opiekunowi - z tym wszelako warunkiem, aby z morgu jednego gruntu płacił nie mniej jak rubla Sr. jednego kopiejek pięćdziesiąt*⁷²⁴.

Na posiedzeniu 21 sierpnia/2 września 1866 r. rada rodzinna nieletnich Grubert upoważniła opiekuna głównego do zawarcia kontraktu dzierżawy z opiekunem przydanym nieletnich. W uchwale zawarte zostały szczegółowe warunki przyszłego kontraktu: *upoważnia opiekę do zawarcia z tymże Leopoldem Knoll kontraktu dzierżawy, na lat trzy z możliwością przedłużenia, pod warunkiem*

- a. że dzierżawca utrzymywać będzie z dzierżawy browar w stanie dobrym i użytecznym, czynić reperacje wszelkie rubli Sr. Dwadzieścia nieprzenoszące
- b. że w tym celu niezwłocznie dopełnionym będzie spis stanu browaru, naczyń i utensyków w czterech exemplarzach, z których jeden ma być złożony do akt rady rodzinnej.
- c. że oprócz ceny dzierżawnej, dzierżawca ponosić będzie wszelkie podatki już exystujące i ustanowić się jeszcze mogące bez potrącania z ceny dzierżawnej i
- d. że gdyby opieka uznała korzystniejszym dla nieletnich sprzedaż browaru, Dzierżawca za wypowiedzeniem na pół roku wprzód uczynionym obowiązany będzie ustąpić bez wynagrodzenia za to odstąpienie⁷²⁵.

W aktach opiekuńczych natrafiamy na uchwałę rady rodzinnej, która upoważniła opiekunów do wydzierżawienia majątku nieletnich z wolnej ręki. Tak postąpiła rada rodzinna nieletniego Słuckiego 5 kwietnia 1810 r. W protokole posiedzenia odnotowano: *Lycytacja Trzechletnicy Dzierżawy*

⁷²³ Departament IX (cywilny) Rządzącego Senatu uznał w 1861 r., że opiekun główny, ani przydany nie mogą brać w dzierżawę majątku nieletnich. *Jurisprudencja Warszawskiego Senatu z 1861 r.* (D. Skurzalski, *Objaśnienia do prawa cywilnego*, s. 18).

⁷²⁴ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Kędzierskich*, sygn. 30, k. 8-9.

⁷²⁵ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 10

Dóbr Bierzwienny Długiej y Krótkiej, oraz Tarnówki Łączewki, w dniu 4um M. y r. b. w Mieście Łęczycy publicznie odbywać się będzie w którym to Terminie zjechawszy WW. Opiekunowie (...) do odbycia takowej gdy przystąpili a podług przepisów prawa trzech Pretendentów Obecnych do rozpoczęcia teyże Lycytacyi nie znaleźli, tego względu takowej do Skutku przywieść nie byli Mocnemi- Uważaiąc zaś Czas iuż zbliżający się Świętoiański, który moglby tychże W.W. Opiekunów w Niepewności Wyzdierzawienia wspomnianych Dóbr zostawić, za Przedstawieniem, tychże Rada Famyliyna wraz z Sędzią prezydującym, z przyczyn powyżej wymienionych jednomyślnie zadecydowała, y tychże W.W. Opiekunów do wypuszczenia w trzechletnicy Dzierżawę Dóbr Bierzwienna Długa, Krótka, Tarnówka, Łączewka, w Moc artykułu 450 Kodexu Cywilnego, a to podług Anszlagu w Roku 1805 (...) z wolnej Ręki Ninieyszym Aktem poważniła⁷²⁶.

4.3. Sprawdzanie rachunków z opieki

4.3.1. Rachunki okresowe

Akta opiekuńcze dowodzą stosunkowo rzadkiej praktyce wyznaczania terminów składania rachunków „rocznych”. Rady rodzinne wyznaczyły termin składania rachunków z zarządu jedynie w 8 przypadkach. Np. na posiedzeniu dnia 26 marca/7 kwietnia 1866 r. rada rodzinna nieletnich Hassenmajerów postanowiła między innymi: *Rada rodzinna wkłada obowiązek na głównego opiekuna, aby ten corocznie w dniu 1. Lipca z zarządu majątkiem nieletnich składał szczegółowe rachunki przydanemu opiekunowi, a ten gdyby uznał zarząd ten szkodliwym dla dobra nieletnich, aby uwagi swoje dla wydania stosownej Decyzji radzie rodzinnej bezzwłocznie udzielał*⁷²⁷.

Rada rodzinna nieletniego Bigoszewskiego 22 września/4 października 1870 r. postanowiła: *termin do składania rachunków ze sprawowanej opieki roczny dla głównego opiekuna zakreśla, to jest tak aby w ostatnim dniu Grudnia n. s. każdego roku przydany opiekun miał już sobie takowy dostarczony,- pierwszy rachunek ma być złożony przydanemu opiekunowi dnia 19/31 Grudnia 1871 roku*⁷²⁸.

⁷²⁶ SPpŁ, Akta dotyczące się zwołania Rady Rodzinnej nieletniego Izidora Słuckiego, s.70-72.

⁷²⁷ SPwŁ, Akta Opieki nieletnich Hasenmajerów, sygn. 23, k. 2. Podobnie: SPwŁ, Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert, sygn. 26, k. 11 (1866 r.); SPpŁ, Akta dotyczące się zwołania Rady Rodzinnej nieletniego Izidora Słuckiego, s. 72 (1817 r.).

⁷²⁸ SPwŁ, Akta Opieki nieletniego Bigoszewskiego, sygn. 48, k. 16-17.

Rada familijna nieletnich Schultz w 1872 r. zadecydowała: *opiekunowi głównemu corocznie rachunki ze sprawowaney opieki, składać na ręce przydanego opiekuna zaleca*⁷²⁹.

Akta pupilarne świadczą o praktyce składania rachunków przez opiekuna głównego podopiecznemu. Opiekun przydany po przejrzaniu rachunków, nie mając do nich zastrzeżeń, przedkładał je radzie familijnej do zatwierdzenia⁷³⁰. Rada familijna zatwierdzała rachunki dopiero po sprawdzeniu ich przez opiekuna przydanego. Praktykę tę potwierdzają uchwały zawarte w aktach. Np. 11 kwietnia 1826 r. rada familijna nieletnich Dussów postanowiła: *zważywszy, że Opiekun Główny (...) daiąc tylko same rachunki bez żadnego usprawiedliwienia (...) przyjąć za dostateczne nie może, ale upoważnia opiekuna przydanego, aby sądownie zmusił Opiekuna do (...) wydania Summy wziętej przez niego ZH 2460*⁷³¹.

Rada familijna nieletnich Grubert na posiedzeniu odbytym 30 września/12 października 1870 r. uchwaliła: *Wreszcie rada familijna rachunki ze sprawowania opieki od dnia 22 Września 1866 roku do dnia 1 Października 1870 roku przez Juliusza Knoll głównego Opiekuna złożone i dziś radzie przedstawione, jako sprawdzone przez przydanego opiekuna, akceptuje i w nich nic do zmonitowania nie znajduje*⁷³².

4.3.2. Rachunek końcowy

W praktyce spotykamy uchwały rad familijnych upoważniające opiekunów do odbioru rachunków od byłych opiekunów⁷³³ bądź zarządców majątku pupili. Np. rada familijna dnia 15 kwietnia 1833 r. postanowiła: *ażeby Rachunki z Opieki tak od dawniejszego Opiekuna (...) innych Opiekunów trudniących się Administracją Majątku Nieletnich odebrali*⁷³⁴.

Informacje o składaniu rachunków końcowych w aktach sądów

⁷²⁹ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich po Józefie Schultz*, sygn. 35, k. 12.

⁷³⁰ S. Pawłowski, *Prawo cywilne - Skróty wykładów, rok akad. 1926/27*, s. 33.

⁷³¹ SPpŁ, *Akta Opiekuńcze i Obligidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 172-173.

⁷³² SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 38. Podobnie: SPwŁ, *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 23-24 (1866 r.).

⁷³³ Opiekun główny nie mógł wbrew zakazowi wyrażonemu przez radę familijną domagać się od poprzedniego opiekuna zdania rachunków z opieki. Wyrok IX (cywilnego) Departamentu Rządzącego Senatu z 1871 r. (D. Skurzalski, *Objaśnienia do prawa cywilnego*, s. 18).

⁷³⁴ *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki po Melchiorze i Apolonii Nużkiewiczów*, k. 8. Podobnie: SPpŁ: *Akta dotyczące się zwolania Rady Familijnej nieletniego Izydora Śluckiego*, s. 27 (1810 r.), s. 62-63 (1817 r.); *Akta Opiekuńcze i Obligidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 109 (1820 r.).

pokoju ograniczają się do uchwał upoważniających do ich odbioru. Badanie rachunków końcowych nie należało do uprawnień rady familijnej. Jeżeli rachunki złożone przez byłego opiekuna głównego wskazywały na jego nierzetelność, rada familijna sugerowała opiece wkroczenie na drogę sądową. Jeżeli rachunki składane były już po uzyskaniu przez pupila pełnoletniości, mógł on wówczas sam dochodzić ewentualnych roszczeń⁷³⁵. Np. na posiedzeniu rady familijnej z 23 listopada 1824 r. po uznaniu, że pupilka nie podlega już opiece, oświadczono: *i w asystencyi Męża swego drogą właściwą Schede swoją poszukiwać iest mocna, i Opiekuna Głównego Marcina Wizer o Złożenie Rachunków w Trybunale właściwym czyli w Sądzie przyzwoitym z Opieki prowadzoney zapozwać iest i będzie mocnym, iezeli drogą pojednawczą do złożenia takowych naklonionym być by nie mógł*⁷³⁶.

4.4. Upoważnienie opiekuna do dokonywania czynności wymagających zatwierdzenia sądowego

Upoważnienie rady familijnej do zaciągnięcia długu, alienacji dóbr pupila, odrzucenia spadku, zawarcia układu, wymagały dla swej skuteczności współdziałania sądu. Dla dokonania niektórych czynności prawo wymagało dopełnienia dodatkowych formalności⁷³⁷.

4.4.1. Upoważnienie rady familijnej

Każda uchwała dotycząca wyżej wymienionych czynności, poprzedzana była niejednokrotnie przedstawieniem przez opiekuna rachunków potwierdzających konieczność jej podjęcia, projektu układu, który miał zostać zawarty i innych dowodów. Po zapoznaniu się z tymi dokumentami rada z reguły podejmowała decyzję zgodną z wnioskiem opiekuna, pouczając o konieczności dopełnienia dalszych formalności.

– Obciążanie i alienacja dóbr nieruchomości

Akta opiekuńcze zawierają 13 uchwał w przedmiocie sprzedaży nieruchomości należącej do pupila. W praktyce rady familijne ostrożnie pod-

⁷³⁵ Art. 461 KCKP: *Jeżeli sprawujący opiekę stał się odpowiedzialnym, albo jeżeli przy nim należność jakowa dla małoletniego pozostaje, natenczas służy temuż małoletniemu tak w ciągu małoletności, jak i po dojsciu do lat, tytuł do hypoteki prawnej przeciw sprawującemu opiekę, która jednak od dnia wpisania skutek będzie miała, tudzież służy małoletniemu pierwszeństwo przed długami osobistemi, na całym ruchomym i nieruchomym majątku opiekę sprawującego.*

⁷³⁶ SPPL, *Akta Opiekuńcze nad nieletnią Krystyną Wizer*, k. 34-35.

⁷³⁷ A. Okolski, *op. cit.*, s.163-205.

chodziły do tego rodzaju uchwał. Rada rodzinna najpierw zapoznawała się z rachunkami przedstawionym przez opiekuna. Jeżeli z nich wynikało, że pieniądze, ruchomości i dochody małoletniego, nie są w stanie pokryć niezbędnych wydatków, wówczas rada mogła wyrazić zgodę na sprzedaż bądź obciążenie dóbr małoletniego sukcesora. Np. w protokole posiedzenia rady rodzinnej nieletnich Żurawskich z 4 lutego 1823 r. zapisano: *Wysłuchawszy Wnioski tak Matki, iako i Obecnych Opiekonów, uchwaliła jednogłośnie i iednomyślnie ażeby pozostały majątek w nieruchomościach składający się Testamentem obięty i 2310. wynoszący oszacowany, przez licytację publiczną, najwięcej dającym sprzedanym zostali zaszadziła Uchwałę tę na tem fundamencie iż iedynie sprzedaż od zupełnego upadku nie tylko Nieletnich zasłonić, ale oraz i zbawienne korzyści zaszadzić wstanie będzie*⁷³⁸.

Rada rodzinna szczegółowo ustalała warunki mającej odbyć się licytacji. Np. rodzina nieletniego Bigoszewskiego 22 września/4 października 1870 r. postanowiła sprzedać nieruchomość należąca do pupila w drodze licytacji publicznej. W uchwale określiła jej warunki: *aby licytację przeprowadził Rejent Plachecki, wadium oznaczyła na 200 r. sr., które nie utrzymującemu się przy licytacji od razu miało być zwrócone. Jeżeli w ciągu dni 14 po zakończeniu licytacji kupujący nie uiścił, traci wadium, które miało być przeznaczone na pokrycie kosztów powtórnej licytacji, kupujący miał na miejscu przekonać się o jakości i rozległości sprzedawanej nieruchomości, bo rada rodzinna nie zamierzała dawać w tym względzie żadnej ręką, uznała za niepotrzebne mianowanie biegłego do oszacowania nieruchomości, ponieważ w sprawie spadkowej prowadzonej przed sądem polubownym szacunek nieruchomości został już oznaczony i granice nieruchomości zostały ustalone. Licytacja miała się rozpocząć od sumy r. sr. 2,400, czyli od wartości jaką sędziowie polubowni oznaczyli*⁷³⁹.

Akta opiekuńcze dowodzą, że w niektórych okolicznościach rada rodzinna przy sprzedaży nieruchomości rezygnowała z wymaganej prawem formy. Np.: rada rodzinna nieletnich Wałęsińskich 27 października/8 listo-

⁷³⁸ SPpŁ, *Akta Opiekuńcze nieletnich po niegdy Janie Żurawskim z Dąbia*, sygn. 17, k. 10-11. Podobnie: *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki po Melchiorze i Apolonii Nużkiewiczów*, k. 9 (1833 r.); SPwŁ: *Akta Opieki nieletnich po małżonkach Hoffman pozostałych*, sygn. 24, k.15-16 (1866 r.); *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 13-14 (1866 r.).

⁷³⁹ SPwŁ, *Akta Opieki nieletniego Bigoszewskiego*, sygn. 48, k. 16-17. Podobnie: SPwŁ: *Akta Opieki nieletnich po małżonkach Hoffman pozostałych*, loc. cit.; *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 13-14 (1866 r.).

pada 1849 r. postanowiła: *wedle Kontraktu Urzędowego daty 14/26 Maja 1837 r. Dom pod N^o23 przy Ulicy Łęczyckiej od Józefa Gnusińskiego i Mikołaja Kolanowskiego nabyli za Żp: 1000 czyli Rs. 150 i Dom ten iest dziś zupełnie zdezelowany, że dach zły Ściany zdezelowane (...) że reparacja iego, około 2000 czyli Rs. 300 nakłada potrzebuie, - a na to nie ma funduszu- i Gdyby przez publiczną Licytacją miał być sprzedany, koszta takowey Licytacji najmniej Rs. 30, wyniosłyby i nie wiadomo, czyby (...) offerencya do 100. Rs. doszła wnioszek więc główney opiekunki wtem uczyniony, aby Dom pomieniony (...) za Zp. 1100 czyli Rs.: 165 był z wolney ręki sprzedany za korzystny dla nieletnich uznaię, i w tym względzie Opiekę upoważnia do zeznania kontraktu ze sprzedaży⁷⁴⁰.*

– Odrzucenie spadku

Rzadko się zdarzało, aby rada upoważniła opiekę do odrzucenia spadku. Na przykład takiej uchwały natrafiamy w aktach opiekuńczych nieletnich Lisner. Rada familijna 4/16 października 1869 r. postanowiła: *rzeczony spis za dopełniony wedle formy prawne uznaje, a ponieważ dokładnie wiadomo radzie familijnej, że żaden majątek po matce nieletnich Liesnerów nie pozostał, bo długi znacznie przewyższają Massę czynną; zatem rada familijna odpowiednio do Artykułu 438 Kodeksu Cywilnego Polskiego zrzeka się spadku po niej na rzecz nieletnich jej dzieci przypadającego⁷⁴¹.*

– Zawarcie układu

Dopełnienie nieco innych formalności wymagało prawo dla zawarcia układu w imieniu pupila. Oprócz uchwały rady familijnej potrzebna była opinia 3 prawników wyznaczonych przez Prokuratora Królewskiego. Rada familijna mogła upoważnić opiekuna do zawarcia układu po zapoznaniu się z jego projektem. Takie upoważnienie wydała opiekunowi głównemu m. in. rada familijna nieletnich Szamowskich. W protokole posiedzenia z 23 maja 1826 r. zanotowano: *art. 448 (...) dozwała na mocy upoważnienia Rady familyney układy w Imieniu małoletnich zawierać, na zdaniu trzech prawników i po wysłuchaniu Prokuratora Królewskiego takowy może być zatwierdzony i ważny Z tych więc przyczyn na Zasadzie Art. 467 uznawszy niniejszy układ za Dobrem Nieletnich Szamowskich iak wyżey pomiędzy nimi zawarty Głównego Opiekuna Nikodema Domań-*

⁷⁴⁰ Akta Sadu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich Fabianna Sebstyanna i Mikołaja po niegdy Janie Wałęsińskim, s. 6-7.

⁷⁴¹ SPwŁ, Akta tyczące się opieki nieletnich Lisner, sygn. 9, k. 39-40.

skiego do wniesienia Żądania u Trybunału o zatwierdzenie tegoż układu (...) upoważnia⁷⁴².

Rady familijne podjęły decyzję w sprawie zawarcia układu przez opiekę w 8 przypadkach. W aktach opiekuńczych natrafiamy również na kilka przypadków zatwierdzenia gotowego już układu. Np. rada familijna 22 grudnia 1870 r. zaakceptowała układ zawarty z wierzycielami masy spadkowej nieletnich przed rejentem Hertzbergiem. Uzasadniając taką decyzję w sposób następujący: *że układ w akcie tym z wierzycielami masy, zawarty jest z korzyścią nieletnich i przez takowy uniknie się znacznych kosztów procesu*⁷⁴³.

4.4.2. Zatwierdzenie sądowe

Rada familijna po podjęciu uchwały wymagającej zatwierdzenia sądowego, zobowiązywała opiekuna do uzyskania potwierdzenia uchwały przez właściwy trybunał. Np. rada familijna nieletnich Żurawskich 4 lutego 1823 r. podjęła decyzje o konieczności sprzedania dóbr nieruchomości nieletnich i zobowiązała opiekę do uzyskania zatwierdzenia uchwały przez Trybunał Cywilny I Instancji⁷⁴⁴.

Sąd przed zatwierdzeniem badał protokół rady familijnej. Jeżeli uchwała nie spełniała wymogów materialnych bądź formalnych, trybunał odmawiał jej zatwierdzenia. W aktach sądów pokoju napotykaemy na odezwy Trybunału Cywilnego I Instancji, który wskazuje na braki i żąda uzupełnienia uchwały⁷⁴⁵. Np. w protokole posiedzenia „Sądu Podśędkowskiego” 16 marca 1809 r. znajdujemy informację: *Trybunał Cywilny stwierdził na podstawie protokołu rady familijnej, po wysłuchaniu wniosków prokuratora, iż protokół nie może zostać zatwierdzony z uwagi na pewne braki dotyczące art. 457. Trybunał zwrócił go z prośbą o uzupełnienie barków, a mianowicie o sporządzenie nowego, poprawnego*

⁷⁴² SPPL, *Akta opiekuńcze dotyczące się opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdy ś. P. Ontonem Szamowskim z Rogilewa*, sygn. 5, s. 193-194. Podobnie: SPPL, *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki po Izidorze Śluckim*, sygn. 34, k. 29-32 (1840 r.).

⁷⁴³ SPwL, *Akta Opieki nieletnich Nejfeld*, sygn. 41, k. 42. Podobnie: SPPL: *Akta Opiekuńcze Nad pozostałymi Małoletnimi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3, s. 30-40 (1821 r.); *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki po Izidorze Śluckim*, sygn. 34, k. 35-36 (1840 r.).

⁷⁴⁴ SPPL, *Akta Opiekuńcze nieletnich po niegdy Janie Żurawskim z Dąbia*, sygn. 17, k. 10-11.

⁷⁴⁵ Np.: SPPL, *Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałymi*, sygn. 1, s. 20-21 (1809 r.).

protokołu. Trybunał nadmienił również, że protokół powinien zostać wydany opiekunowi, ten zaś obowiązany był zgodnie z art. 458 KN⁷⁴⁶, postarać się o zatwierdzenia jego treści przez Trybunał⁷⁴⁷.

Na posiedzeniu rady rodzinnej małoletniego Bigoszewskiego 27 stycznia/8 lutego 1871 r. pojawiła się następująca sprawa do rozstrzygnięcia: *Trybunał Cywilny Decyzją Swą w dniu 11/23 Grudnia 1870 r. wydaną, z przyczyny - iż taż Uchwała nie wydatnia konieczności Przedaży w drodze przedsięwziętej, i nie wykazuje korzyści, jaka ze sprzedaży wyniknie, oraz, że Biegły do uprzedniego oszacowania nie został zaproponowany,- zatwierdzenia teje uchwały na teraz odmówił.* W wyniku tego zastrzeżenia, rada rodzinna uznając sprzedaż za konieczną, zaproponowała biegłego⁷⁴⁸.

W aktach opiekuńczych natrafiamy niekiedy na informację, że przy przygotowywaniu licytacji dokonywano tzw. „rozlepień”⁷⁴⁹. Informację o licytacji nieruchomości obwieszczano też w dziennikach urzędowych⁷⁵⁰. W treści obwieszczeń o sprzedaży dóbr nieruchomych w drodze licytacji (jeżeli były to nieruchomości będące własnością nieletnich), pojawiała się w dzienniku urzędowym informacja o uchwale rady rodzinnej i zatwierdzeniu jej przez właściwy Trybunał Cywilny⁷⁵¹. Np. 8 marca 1824 roku

⁷⁴⁶ Art. 458 KN. Podobnie w art. 435 KCKP.

⁷⁴⁷ *Akta tyżące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim loc. cit.* Podobnie: SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 19-20 (1867 r.).

⁷⁴⁸ SPwŁ, *Akta Opieki nieletniego Bigoszewskiego*, sygn. 48, k. 18-19.

⁷⁴⁹ Np.: *tudzież powołuje się na obwieszczenia względem tey Przedaży wydane y tak w miejscach prawem wskazanych (...) i w Dzienniku Woiewodzkiem, iako też w Gazecie Warszawskiej umieszczone, wedle których Termin do ostatecznego przysądzenia Dóbr tych na dzień dzisiejszy wyznaczony został (...) więc Bank główny Berliński domaga się, aby Opieka Nieletnich Stokowskich przeciagu naydaley tygodni czterech, złożyła u Podpisanego Regenta zezwolenie Rady familinyey z Potwierdzeniem Trybunału Cywilnego tu-tejszego, iżby Licytacja ostatecznie mogła się odbądz zaczynając od Dwóch trzech części taxy, to iest od Summy złotych Polskich Sto siedemdziesiąt pięć, groszy 4 1/3 (SPpŁ, *Akta Opiekuńcze Nad pozostałemi Małoletniemi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3. s. 51-54. Podobnie: SPpŁ, *Akta Opiekuńcze Oblikwidacyine nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 47).*

⁷⁵⁰ Kwestia ta uregulowana została w rozporządzeniu Rady Administracyjnej wydanym 2/14 lutego 1837 r., *Ogłaszanie obwieszczeń sądowych w pismach publicznych w dzielnicach urzędowych.*

⁷⁵¹ W obwieszczeniu znajdujemy też informacje dotyczące pupila i opiekunów. Np.: *Wspomniony nieletni Włodzimierz Raymund Kretkowski wraz z matką iako główną swą opiekunką Klementyną z Czarneckich Kretkowską, mieszka w mieście Graboży, Powiecie Łęczyckim, Woiewództwie Mazowieckiem, i maią do tey czynności zamieszkanie prawne obrane u Mecenasu Matuszewskiego w Warszawie pod Nro 2,239. Zaś opiekun przydany Antoni Kosiński mieszka w wsi Szczkówka, powiecie Kowalskim (Obwieszczenia, Dziennik Urzędowy Woiewództwa Mazowieckiego, nr 174, R 1834, s. 71-72).*

w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego, zamieszczona została następująca informacja: w skutku wyroku Trybunału Cywilnego Pierwszej Instancji Woiewództwa Mazowieckiego, na dniu 26. Lutego 1818 r. zapadłego, Uchwałę Rady famliinyey w interesie Ignacego, Maryanny Anieli i Teofila nieletnich Łączyńskich, z dnia 18. Grudnia 1817 r. potwierdzającego, sprzedaż dóbr Podczachy i Rogożewek w Powiecie Gostyńskim, Woiew: Mazowiec: położonych, do tychże nieletnich Sukcessorów, prawem własności należących, przez publiczną licytację nakazującego; wiadomo się czyni niniejszym obwieszczeniem: iż na żądanie Adolfa Łączyńskiego po zejściu niegdy Teodory z Podczaskich Łączyńskiej, matki i opiekunki, tymże nieletnim Aktem Rady rodzinyney Postanowionego opiekuna, we wsi Białłem, tudzież Teodora Łączyńskiego przydanego opiekuna(...) Dobra powyżej rzeczzone Podczachy i Rogożewek, w drodze publiczney Licytacji przed W. Franciszkiem Czayczyńskim Notaryuszem Powiatu Gostyńskiego w Mieście Gąbinie mieszkaiacym⁷⁵². W nr 174 Dziennika Urzędowego Województwa Mazowieckiego zaś zapisano: w skutku uchwały rady rodzinyney w interesie tegoż nieletniego Kretkowskiego pod powagą Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego w dniu dwudziestym ósmym Grudnia 1833 r. odbytey, Wyrokiem Trybunału Cywilnego Woiewództwa Mazowieckiego w dniu 26 Kwietnia 1834 roku ferowanym, zatwierdzoney, na sprzedaż drogą publiczney sądowey Licytacji zostały wystawione⁷⁵³.

Rada familijna nieletnich Stokowskich zapoznawała się z decyzją sądu i akceptowała dalsze czynności. Np. w protokole rady familijnej z 20 czerwca 1821 r. odnotowano: *Opiekun nieletnich Stokowskich W. Jan Nepomucen Kożuchowski przedstawił wyprzód Radzie Familyney wyrok Trybunału Cywilnego I Instancji Woiewodztwa Mazowieckiego potwierdzający nie tylko Protokół Rady Familyney w dniu 2 Kwietnia r. b. działyany, ale oraz (...) maiącego na Uwadze, że Dobra Nieletnich tak daleko są obciążone hipotecznemi długami, iż niepodobne iest, aby długi z Dochodów nieruchomości Zaspokoione bydź mogły, i dla tego wyprzedanie części Dóbr stanie się Konieczne y wniosł ażeby wspomniany wyrok zre-*

⁷⁵² Sprzedaż Sądowa Nieruchomości, Dziennik Urzędowy Województwa Mazowieckiego, Dodaek do nr 419, R 1824, s. 256-257. Podobnie: *Obwieszczenia*, *ibidem*, nr 410, R 1824, s. 8-14; *Ibidem*, nr 174, R 1834, s.71-72; *Dziennik Urzędowy Gubernii Warszawskiej*, Dodatek drugi do numeru 1, s. 22.

⁷⁵³ *Obwieszczenia*, *Dziennik Urzędowy Województwa Mazowieckiego*, nr 174, R 1834, s. 71-72. Podobnie: *Sprzedaż Sądowa Nieruchomości*, *ibidem*, Dodaek do nr 419, R 1824, s. 256-257; Dodatek drugi do numeru 1, *Dziennik Urzędowy Gubernii Warszawskiej*, R. 1866, s. 22.

alizowany został. Względnie tego przełożył Opiekun przydany W. Jan Nepomucen Kożuchowski Radzie familyiney, nie tylko Dokumentację przez Zalewskiego, Gaiewskiego i Zwierzchowskiego uskuteczniłą, ale nam oświadczył iż wyrokiem tym W. Ostrowski Regent Kancellaryi Ziemiańskiej Woiewodztwa Mazowieckiego do odbycia Przedaży delegowanym został⁷⁵⁴. W protokole rady familijnej z 10 czerwca 1822 roku pojawiła się z kolei następująca informacja: *Ze Prześwietny Trybunał Cywilny I Instancyi Woiewodztwa Mazowieckiego odpowiedzią swą z dnia 18 Kwietnia r. b. pod N^{em} 3051 nie potwierdził aktu Rady familyiney w dniu 21 Marca r. b. w Sądzie tutejszym działaney z przyczyny że (...) zniżyła Pretium Liciti do Sumy złotych polskich 175 975 groszy 14 1/3 Dóbr Bedlna, (...) ostateczne onych przysądzenie do złotych 263 993 groszy 6 (...) jednozgodnie i iednomyślnie Ninieyszym aktem uchwaliła, ażeby Dóbr Bedlna Licytacya się zaczynała od dwóch trzecich części Taxy (...) to iest od Summy 175, 975 złotych 14 1/3 groszy do takiej Sumy dobra te podniesione zostaną takową w Imieniu Nieletnich Rada familyina i Opiekunowie przyznaiq⁷⁵⁵.*

W aktach pupilarnych natrafiamy też na uchwałę rady familijnej zatwierdzającą umowę po jej dojściu do skutku. Taka uchwała zapadła np. po zakwestionowaniu dokonanej sprzedaży przez Trybunał Cywilny. Rada familijna nieletnich Grubert 17/29 października 1873 r. zadecydowała: *jednozgodnie decyzje Rejenta Kancelaryi w Łodzi Szlima dnia 4/16 Września 1872 roku wydane, któremi nieruchomość N 13 przysądził Henrykowi Klawe, nieruchomość N 290 i 264. Henrykowi Klawe i grunta w polu Dawidowi Szmulowi,- imieniem nieletnich Grubertów w zupełności akceptuje i te za prawomocne uznaje⁷⁵⁶.*

4.5. Podejmowanie decyzji dotyczących wszczynania, prowadzenia procesów i dochodzenia wierzytelności

Rada familijna upoważniała opiekunów do wystąpienia z powództwem działowym, dochodzenia wierzytelności należnych pupilom drogą pozasądową bądź w drodze procesu.

– Wydawanie uchwał związanych z działem majątku

Na łamach GSW w 1877 r. opisano przypadek zatwierdzenia przez radę familijną projektu działu majątku. Rodzina upoważniła opiekę do

⁷⁵⁴ SPPL, *Akta Opiekuńcze Nad pozostałemi Małoletniemi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3, s. 40-41.

⁷⁵⁵ *Ibidem*, s. 66.

⁷⁵⁶ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 57.

popierania procesu działowego, jak również do podjęcia funduszy mających z takiego działu przyspaść. Sprawa była o tyle ciekawa, że pełnoletni sukcesorowie wraz z matką przed poddaniem uchwały rady familijnej pod zatwierdzenie Trybunału, zmienili ów projekt działu i dopiero wówczas uzyskali zatwierdzenie. Po 3 miesiącach dział się uprawomocnił. Świadcstwo prawomocności wraz z wyrokiem złożone zostało w banku, z prośbą o wypłatę. Niestety bank odmówił wypłaty. Wśród powodów odmowy wskazał: *że rada familijna nieletnich winna przedewszystkiem zaakceptować prawomocny wyrok Trybunału, dział zatwierdzający*⁷⁵⁷. Mecenas relacjonujący to zdarzenie wyraził pogląd: *Żądanie Banku, aby rada familijna zaakceptowała wyrok prawomocny, dział zatwierdzający, jest bez celu i skutku. Przypuśćmy, że rada familijna nie zaakceptuje wyroku; ta przecież jej decyzja, prawomocności tegoż zniweczyć nie może; a skoro wszystkie strony interesowane do wyroku wpływały, żadnych sporów nie czyniły i na projekt działowy zgadzały się; nie ma środka w prawie, któryby moc tego wyroku wzruszył*⁷⁵⁸.

Praktyka łączycycka, zgierska i łódzka przemawia za podejmowaniem przez radę kilku uchwał: upoważniającej do popierania działu⁷⁵⁹, odpowiedzi na rozpoczętą procedurę podziału⁷⁶⁰ i zatwierdzającej dział potwierdzony prawomocnym wyrokiem sądu⁷⁶¹.

akta pupilarne dokumentują 15 uchwał rad familijnych, które upoważniły do popierania powództwa o dział majątku i 9 uchwał zatwierdzających dział już po wydaniu w tym zakresie wyroku przez Trybunał Cywilny I Instancji. Niekiedy rada familijna uznawała dział za niespra-

⁷⁵⁷ X. Krasieński, *Czy w razie, gdy rada familijna upoważniła opiekę do zgodzenia się na projekt działowy a nawet do podniesienia udziału nieletnich, jaki przypadnie, potrzebne jest zaakceptowanie przez tę radę wyroku prawomocnego zatwierdzającego dział summy, w depozycie Banku złożonej? Rozbiór pytań z prawa cywilnego*, GSW, Warszawa 1877, s.156-157.

⁷⁵⁸ *Ibidem*.

⁷⁵⁹ Np.: rada familijna w 1872 r. uchwaliła: upoważnia opiekę do złożenia odpowiedniego wniosku do działów majątku, dodatkowo *po Fryderyku Hoffmanie w dniu 18/ 30 Listopada r. b. przez Rejenta Szlimma w Łodzi sporządzić się mającego*. SPwŁ, *akta Opieki nieletnich Hoffmanów*, sygn. 55, k. 1-2.

⁷⁶⁰ Np.: rada familijna nieletnich Schultz na posiedzeniu odbytym w Sądzie Pokoju w Łodzi dnia 15/27 marca 1872 r. uchwaliła: *Gdyby pełnoletnie rodzeństwo Schultzów, wystąpiło z procesem o dział majątkowe, na taki raz rada familijna upoważnia opiekę nieletnich do bronienia ich praw przy działach i stawania w ich imieniu*. SPwŁ, *akta Opieki nieletnich po Józefie Schultz*, sygn. 35, k. 12.

⁷⁶¹ Np.: *ibidem*, k. 19-20 (1874 r.); *akta Opieki nieletnich Hermanów*, sygn. 38, k. 6-7 (1871 r.); *akta Opieki nieletnich Matzów*, sygn. 50, k. 28-30 (1875 r.); *akta Opieki nieletnich Hoffmanów*, sygn. 55, k. 3; *akta Magistratu Miasta Łodzi Tyczące się Ustanowionej nad nieletniemy Ottonem i Emilią rodzeństwem Hoffman*, k. 13-14 (1874 r.).

wiedliwy. Np. 4 lipca 1809 r. rada familijna nieletnich Byszewskich uznała podział majątku dokonany przez matkę w testamencie za niesprawiedliwy, ze względu na zmianę wartości nieruchomości. Rodzina zdecydowała o sprzedaży majątku i równym podziale⁷⁶².

Najczęściej zapadały jednak uchwały zatwierdzające dział. Np. rada familijna 8/20 listopada 1872 r. uchwaliła: *z uwagi, że dział majątku po Gotlibie Fidlerze ojcu nieletniego Haskle, dnia 2/14 Marca 1872 roku przez Hałaczkiewicza Rejenta w Zgierzu prawnie i z Korzyścią dla tegoż nieletniego został sporządzony; zatem rada familijna jednogłośnie wyrok Trybunału Cywilnego w Warszawie dnia 12/24 Czerwca roku bieżącego zapadły, którym dział majątku wyżej wzmiankowany został zatwierdzony, we wszystkim akceptuje, ten za prawomocny względem nieletniego uznaje, a tem samem stroną interesowaną od obowiązku doręczenia go opiece*⁷⁶³.

Rada familijna 5/17 lipca 1872 r. postanowiła: *Wyrok ostatecznego przysądzenia nieruchomości przez Trybunał Cywilny w Warszawie dnia 25. Maja /: 2. Czerwca : / 1870 roku wydany i wyrok tegoż Trybunału z dnia 24. Listopada /: 6. Grudnia:/ 1870 działu majątku po Erneście Handke zatwierdzający, imieniem nieletnich akceptuje i te za prawomocne względem nich uznaje*⁷⁶⁴.

Rada familijna nieletnich Hoffman 2/14 października 1874 r. uchwaliła: *dział majątku po ojcu ich przez Delegowanego Rejenta Kancelaryi w Łodzi Szlimma dnia 18/: 30 :/ Listopada 1872 roku sporządzony, wyrokami Trybunału Cywilnego w Warszawie z dnia 1873 roku i Sądu Apelacyjnego z dnia 7/ 19 i 11/23 Czerwca 1874 roku zatwierdzony jako korzystny dla nieletnich, zatwierdza, a tem samem rzeczony dział i powyższe wyroki dział zatwierdzające, za prawomocne względem nieletnich Hoffmanów uznaje i od doręczenia ich opiece nieletnich zwalnia*⁷⁶⁵. Inna rada familijna nieletnich Hoffman (wnuczków), 23 października/4 listopada 1874 r. również zatwierdziła ten dział⁷⁶⁶.

⁷⁶² SPpŁ, *Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałemi*, sygn.1, s. 12.

⁷⁶³ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Fidlerów*, sygn. 32, k. 5-6.

⁷⁶⁴ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Hermanów*, sygn. 38, k. 6.

⁷⁶⁵ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Hoffmanów*, sygn. 55, k. 3.

⁷⁶⁶ *Dział majątku po Fryderyku Hoffmanie Dziadzie nieletnich przez Delegowanego Rejenta Kancelaryi w Łodzi Szlimma dnia 18/30 Listopada 1872 roku sporządzony, wyrokami Trybunału Cywilnego w Warszawie z dnia 16/28 i 19/ 31 Marca 1873 roku i Sądu Appellacyjnego z dnia 7/19 i 19/23 Czerwca 1874 roku zatwierdzony, jako korzystny dla nieletnich, zatwierdza, a temsamem rzeczony dział i powyższe wyroki dział zatwierdzające, za prawomocne względem nieletnich uznaje i od doręczenia ich opiece zwalnia. (Akta*

– Upoważnienie do prowadzenia procesów i dochodzenia wiarytelności

Akta opiekuńcze zawierają 33 przypadki, w których rada rodzinna upoważniła opiekę do prowadzenia procesów. Np. w protokole rady rodzinnej z 12 czerwca 1817 r. nieletniego Słuckiego zapisano: *Rada Rodzinna rozważając powyższy wniosek WW Opiekunów, postanowiła y zadecydowała w ten sposób. Iż gdy z Uwiadomienia W. Gałczyńskiego dostatecznie jest przekonana, iako Processa graniczne są już porozpoczynane, które dawniej tenże W. Gałczyński, Jako y Inne, własnym Kosztem Zastępował nateraz Upoważnienia W.W. Opiekunów*⁷⁶⁷.

Rada rodzinna 2 października 1821 r. postanowiła: *Na koniec upoważnienia jeszcze Rada Rodzinna Podopiecznika J Pana Jakoba Lange, ażeby ten Małoletnich we wszystkim zastępował, takowych bronił, w sądach wszystkich lub niższych stawał, wyroki przyjmował, od uciążliwych appellował, zgola tak działał, iak słusznie i uczciwie przystoi, i żeby co przyszłości za wszelkie stąd wyrządzone szkody, nie stał się odpowiedzialnym*⁷⁶⁸.

Rada rodzinna na posiedzeniu odbytym 8/20 listopada 1867 r. postanowiła: *rada rodzinna mając własne przekonanie, że są w biegu różne sprawy przeciwko ś. p. Karolowi Leopoldowi Berg w drodze procesu cywilnego uformowane i z powództwa jego rozpoczęte, oraz że zachodzi nagle i konieczna potrzeba bronięcia lub popierania tych spraw zatem rada rodzinna, aby nieletni na stratę przez zwłokę nie byli narażeni, - jednogłośnie upoważnia ich matkę Paulinę Matyldę Bergową do popierania i kończenia procesów tak pko jej mężowi, iakoteż z powództwa jego rozwiniętych, - a na przydanego opiekuna wkłada obowiązek, aby dołożył wszelkiego starania, iżby procesa te z korzyścią dla nieletnich były ukończone*⁷⁶⁹.

W protokole posiedzenia sądowego, w którym uczestniczyła osoba legitymowana przez uchwałę rady rodzinnej pojawiała się o tym informacja (nie zawsze był to opiekun – niekiedy był to bliski krewny bądź powinowaty). Np. w komparycji protokołu posiedzenia w „Sądzie Podśędkow-
Magistratu Miasta Łodzi Tyczące się Ustanowiinej nad nieletniemi Ottonem i Emilią ro-
dzeństwem Hoffman loc. cit.).

⁷⁶⁷ SPPL, Akta tyczące się zwołania Rady Rodzinnej nieletniego Izzydora Słuckiego, s. 78.

⁷⁶⁸ SPPL, Akta Opiekuńcze nieletnich Willów, k. 4.

⁷⁶⁹ SPwŁ, Akta opieki nieletnich Berg, sygn. 34, k. 6-7. Podobnie: SPPL, Akta tyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałymi, sygn. 1, s. 26 (1809 r.).

skim” z 16 marca 1809 r. zapisano: *W. Jm. Pan Józef Byszewski Powód przez Radę Familijną do niniejszej sprawy legitymowany*⁷⁷⁰.

Rada familijna upoważniała opiekę do dochodzenia wierzytelności, które należały do masy spadkowej należnej nieletnim. Akta opiekuńcze potwierdzają 29 przypadków rozstrzygnięcia przez radę familijną materii dochodzenia wierzytelności drogą nieprocesową. Np. rada familijna nieletnich Skoniecznych 2 marca 1819 r. postanowiła: *wkładając zarazem na niego obowiązek, aby wszelkie pozostałości tak ruchomy iako i nieruchomości Prawem dochodzili, takowy wywindykowali*⁷⁷¹.

Rada familijna 22 września/4 października 1870 r. upoważniła opiekuna głównego do dochodzenia wszystkich wierzytelności do masy należących, które zostały wymienione w tytule IV inwentarza majątku⁷⁷².

W aktach opiekuńczych natrafiamy na uchwały rad familijnych, które z jednej strony upoważniają do dochodzenia wierzytelności nieletnich drogą niesporną, ale na wypadek nieskuteczności przedsięwziętych przez opiekę środków, dają jej moc wkroczenia w imieniu pupili na drogę sądową. Tak postąpiła rada familijna na posiedzeniu 10/22 czerwca 1870 r. W protokole odnotowano: *upoważnia ojca do odebrania sumy 2250 od Jana Piaseckiego Właściciela folwarku Pabianice i rubli Sr. 1500 od Anieli Witkowskiej właścicielki dóbr Zlew w Powiecie Łaskim położonych, jak równie do odebrania zaległego i za czas bieżący procentu, pokwitowania z odbioru i zezwolenie na wykreślenie wierzytelności powyższych z ksiąg hipotecznych, gdyby zaś dłużnicy ci odmówili wypłaty, rada familijna upoważnia Wawrzyńca Lipowskiego do wystąpienia przeciwko nim z procesem, aresztowania ich funduszów i zajęcia dóbr ich na wydzierżawienie i przymusowe wywłaszczenie*⁷⁷³.

⁷⁷⁰ *Ibidem*, s. 17.

⁷⁷¹ SPpŁ, *Akta Opiekuńcze Nieletnich Skoniecznych*, sygn. 13, k. 5. Podobnie: SPpŁ: *Akta opiekuńcze dotyczące się opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdyś ś. P. Antonem Szamowskim z Rogilewa*, sygn. 5, s. 160-162 (1825 r.); *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki po Melchiorze i Apolonii Nużkiewiczów*, k. 9 (1833 r.); SPwŁ: *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 10 (1866 r.); *Akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 9-10 (1870 r.).

⁷⁷² SPwŁ, *Akta Opieki nieletniego Bigoszewskiego*, sygn. 48, k. 16-17.

⁷⁷³ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 9.

5. PODEJMOWANIE DECYZJI DOTYCZĄCYCH OSOBY PUPILA

Rady rodzinne rzadko interesowały się nadzorem nad osobą pupila. Wśród zachowanych uchwał najczęściej dotyczyło usamowlnienia małoletnich, mniej poświęcono wychowaniu i wykształceniu małoletnich. Rzadko też rady rodzinne zajmowały się wyrażeniem zgody na małżeństwo małoletniego.

5.1. Nadzór nad wychowaniem i wykształceniem

W praktyce rady rodzinne podejmowały mało uchwał dotyczących sposobu wychowania i kształcenia pupila. W aktach opiekuńczych nie znajdujemy żadnej uchwały rady rodzinnej dotyczącej ukarania pupila. Temat wykształcenia i wychowania poruszany był jednak na posiedzeniu przy okazji określania przez radę sumy, która miała być przeznaczona na ten cel. Np. 3 marca 1818 r. rada rodzinna nieletnich Grinfield postanowiła: *Wkładając Obowiązek tak na Opiekunkę iako y przydanego Opiekuna, aby wspólnie działając trudnili się tak wychowaniem iako i Edukacją stosownie do ich Stanu i Kondycji (...) a to iako dobrzy Oycowie Familly*⁷⁷⁴.

W protokole posiedzenia rady rodzinnej nieletnich Willów, z dnia 2 października 1821 r. znajduje się adnotacja o nałożeniu na opiekuna przydanego tak określonego obowiązku: *dopilnuje, żeby córka przy Matce zostająca podług stanu była wychowaną*⁷⁷⁵.

26 października/7 listopada 1871 r. rada rodzinna nieletnich Lipowskich postanowiła: *rada rodzinna wiedząc, że wychowanie nieletniej jest zaniebane, a posiada takie fundusze, przy których można dać wyższe ukształcenie; - zatem rada rodzinna zobowiązuje ojca nieletniej, aby troskliwiej zajął się nią i oprócz przyzwoitego wychowania, dał jej naukowe ukształcenie odpowiednie stanowi*⁷⁷⁶.

Niekiedy nadzór nad osobą pupila rada rodzinna powierzała krewnym. Np. rada rodzinna nieletnich Wężyków 24 lutego 1817 r. postanowiła: *Tey wszelako osobę, ile w Małoletniości będącą, Wielmożnym Felicyannie Zielawskiej, y Marcelli Wężykowej, iako naysiśley Krwią do Niey zbliżonym, bo Babce, y Ciotce rodzonym, pod szczególną Opiekę, y Dozór; aż do Pełnoletniości lub usamowlnienia oddaie, y poleca,*

⁷⁷⁴ SPPL, *Akta Opiekończe dla Nieletnich pozostałych po Zmarłym Abrachamie Grinfield*, sygn. 10, k. 3.

⁷⁷⁵ SPPL, *Akta Opiekuńcze nieletnich Willów*, k. 4.

⁷⁷⁶ SPwL, *Akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 35.

również Jey (...) utrzymanie tudzież Edukacją, troskliwemu Staraniu porucza, w *Pełnym zaufaniu*, że tego wszystkiego dla Niej Ubliżyć ani odmówić nie raczą⁷⁷⁷. Niekiedy rady rodzinne ograniczały się jedynie do oznaczenia miejsca zamieszkania pupila: *i mieszkanie dla nich przy głównym opiekunie daje*⁷⁷⁸. Tego typu praktyka wśród rad odbywanych pod powagą sądu pokoju była jednak rzadkością.

5.2. Zezwolenie na zawarcie małżeństwa

Akta opiekuńcze nie dokumentują przypadków upoważnienia przez radę opieki do tamowania małżeństwa. Natrafiamy w aktach łączących na jeden przykład podjęcia uchwały przez radę rodzinną w przedmiocie ewentualnego małżeństwa pupilki. 6 września 1823 r. rada rodzinna postanowiła: *Nadto obowiązuje Opiekunów, ażeby taż Nieletnia Krystyna, kończąc(...) zeszłego rok szesnasty bez zezwolenia Opiekunów nie wchodziła i nie wstępowała w Śluby Małżeńskie*⁷⁷⁹.

Zespół „Sąd Pokoju w Łodzi” dokumentuje jedną uchwałę rady rodzinnej wyrażającą (po uprzednim usamowolnieniu) zgodę na zawarcie małżeństwa przez pupilkę. Decyzja ta zapadła 30 września\12 października 1870 r. na posiedzeniu rady rodzinnej nieletniej Grubert. W protokole odnotowano: *Przeciwko zawarciu małżeństwa usamowolnionej z Henrykiem Klawe Właścicielem Apteki w Warszawie, rada rodzinna nie ma nic do nadmienienia i owszem na związek ten zezwala i przyszłego małżonka od chwili zawartego ślubu za kuratora usamowolnionej dodaje*⁷⁸⁰.

5.3. Usamowolnienie małoletniego

Małoletni mógł zostać usamowolniony na żądanie swojego rodzica. Jeżeli był sierotą, rada rodzinna uznawała małoletniego za zdolnego do usamowolnienia, z reguły na wniosek opiekuna bądź krewnych. Sporadycznie zdarzało się, że sam małoletni domagał się usamowolnienia.

5.3.1. Na żądanie rodzica

Akta opiekuńcze zawierają przykłady brania przez radę rodzinną udziału w usamowolnianiu małoletniego, na wniosek rodzica. Np. matka podczas posiedzenia rady rodzinnej w 1869 r. złożyła następujący

⁷⁷⁷ SPPL, *Akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków*, sygn. 9, k. 15. Podobnie: SPwŁ, *Akta nieletnich Dietsch*, sygn. 43, k. 3-4 (1870 r.).

⁷⁷⁸ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 11.

⁷⁷⁹ SPPL, *Akta Opiekuńcze nad nieletnią Krystyną Wizer*, k. 22.

⁷⁸⁰ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 38.

wniosek: *aby jej syna, jako lat 20 skończonych mającego i zdolnego zarządzać majątkiem, jaki na niego przypadnie, należy usamowolnić i dodać mu kuratora, - wnioskująca, bowiem matka, jako wiekiem obarczona i przy podziale majątku po jej mężu pozostałego, mogąca być zarówno z dziećmi interesowaną, obowiązków kuratora nie przyjmuje*. Rada rodzinna uznała nieletniego, za zdającego do usamowolnienia, po czym zanotowano w protokole, że *Prezujący w radzie Podśdek uzasadniając się na powyższej uchwale rady rodzinnej, oświadcza publicznie, że Juliusz Ernest dwóch imion Handke od tej chwili jest usamowolnionym*⁷⁸¹.

Jeżeli małoletnia została usamowolniona przez rodzica lub zawarła związek małżeński, rada rodzinna niekiedy dodatkowo stwierdzała bądź aprobowała zaistniałą sytuację. Np. 11 lutego 1871 r. w protokole posiedzenia zapisano: *Usamowolnienie nieletniej Emmy dwóch imion z Metzów zamężnej Weberowej, przez matkę jej postanowione, rada rodzinna akceptuje i stosując się do Artykułu 471. Kodeksu Cywilnego Polskiego, dodaje jej za Kuratora męża Józefa Weber*⁷⁸².

5.3.2. Na żądanie opiekuna

Gdy nie było rodziców, usamowolnienia domagał się najczęściej opiekun. Najpierw występował z wnioskiem do sądu pokoju o zwołanie rady rodzinnej. Zasadność usamowolnienia pupila opiekun uzasadniał już w wniosku o zwołanie, po czym powtarzał je na posiedzeniu rady rodzinnej. Np. rada rodzinna nieletnich Lisner 23 października/4 listopada 1863 r. na wniosek opiekuna postanowiła: *Uznając słusznem żądanie Antoniego Engel - jednozgodnie Annę Matyldę Lisner, jako lat 19 skończonych mającą usamowolnia*. Pod koniec protokołu na lewym marginesie dopisana informacja, że podśdek oświadczył publicznie, że małoletnia jest usamowolniona⁷⁸³.

Rada rodzinna 30 września/12 października 1870 r. usamowolniła na wniosek opiekuna małoletnią Emilię. Następnie prezujący oświadczył publicznie o jej usamowolnieniu, o czym mówi adnotacja w protokole: *Skutkiem takiej Uchwały rady rodziny prezujący w niej Podśdek stosując się do Art. 469. Kodexu Cywilnego Polskiego - oświadcza publicznie, że nieletnia Emilia Dorota dwóch imion Grubert od tej chwili jest usamowolnioną*⁷⁸⁴.

⁷⁸¹ SPwŁ., *akta Opieki nieletnich Hermanów*, sygn. 38, k. 4.

⁷⁸² SPwŁ., *akta Opieki nieletnich Matzów*, sygn. 50, k. 9.

⁷⁸³ SPwŁ., *akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 26.

⁷⁸⁴ SPwŁ., *akta Opieki nieletnich po Daniele Grubert*, sygn. 26, k. 37-38.

5.3.3. Na wniosek krewnych

Także krewni mogli wnioskować o zwołanie rady familijnej, w celu usamowolnienia pupila. Tak np. stryj nieletnich 29 stycznia/10 lutego 1870 r. powołał się na akt urodzenia stwierdzający, że: *nieletni skończył już lat 18 wieku urodził się dnia 24 Grudnia 1851/ 5 Stycznia 1852 roku/ - a że jest tak usposobionym, iż bez narażenia swego majątku na stratę, może być usamowolnionym, a opiekunowie jego zaniedbują przedsięwziąć odpowiednie kroki do usamowolnienia, stający zatem Abraham Landau stosując się do Art. 470 Kodeksu Cywilnego Polskiego stawia obecnie wniosek, aby rada familijna nieletniego jego synowca Izyka Fyskinda Landau usamowolniła.* Rada familijna podjęła uchwałę, mocą której uznała nieletniego za zdolnego do usamowolnienia, a podsędek oświadczył, że od tej pory jest on usamowolniony. Opiekunowie nie uczestniczyli w posiedzeniu tej rady familijnej. Na podstawie zachowanych dokumentów trudno stwierdzić, czy zostali na posiedzenie wezwani. Stryj został mianowany kuratorem, akta nie zawierają postanowienia o przesłaniu uchwały opiekunom⁷⁸⁵.

5.3.4. Na wniosek małoletniego

Najbardziej zainteresowany usamowolnieniem był sam pupil. Niemniej jednak częściej jego wniosek popierał opiekun bądź krewny, rzadziej sam domagał się usamowolnienia. Takie przypadki jednak występowały. Np. 15/27 lipca 1847 r. rada familijna większością głosów uznała nieletniego za niezdolnego do usamowolnienia: *mając sobie przedstawiony powyższy wniosek ze strony żądającego usamowolnienia Michała Lange wniesionej - mając przekonanie naoczne, z dotychczasowego prowadzenia się jego, że tenże żądający usamowolnienia nie jest w duchu prawa a mianowicie art. 469. K. C. P. jeszcze usposobionym iżby bez wpływu opieki dotąd nad nim urządzonej - mógł sam korzystnie i bez uszczerbku majątkiem swoim na osobę jego po zmarłym ojcu jego Jakobie Lange przypadającym zarządzać, gdzie nadto większa liczba głosów członków Rady Familijnej, bo czterech jednozgodnie z przywiedzeniem słusznych z swej strony przyczyn na żądane usamowolnienie zezwolić nie chce- i tylko dwóch z Członków oświadcza, że tenże nieletni mógłby być usamowolnionym, dla tegoż Sąd Pokoju widząc większość zdań przeciwnych żądanemu usamowolnieniu Zgodnie z temiż członkami usamowolnienia Michała Lange odmawia, skutkiem tego tenże Nieletni pod dalszą Opieką*

⁷⁸⁵ SPwŁ, Akta opieki nieletnich Perli Landau, sygn. 40, k. 3-10.

dotychczasową do czasu prawem do usamowlnienia przez Radę Familiijną pozostawia⁷⁸⁶.

Małoletni, który zawarł małżeństwo bez wymaganej zgody, nie mógł być przez zawarcie tego małżeństwa usamowlnionym. Na łamach GSW opisano przypadek pupilki, która wyszła za mąż bez zgody matki (opiekunki głównej). Mąż dziewczyny zwołał radę familiijną i uzyskał uchwałę, mocą której nieletnia została uznana za usamowlnioną przez małżeństwo, a on jako jej mąż został mianowany kuratorem i na podstawie tej uchwały objął majątek swej żony w posiadanie⁷⁸⁷.

Rady familijne wyraziły swe zdanie, co do zdatości pupili do usamowlnienia w 22 przypadkach. Praktyka odpowiadała przepisom prawa. Najpierw rada familijna podejmowała uchwałę uznającą małoletniego za zdolnego do usamowlnienia. Następnie przewodniczący oświadczał publicznie, że małoletni został usamowlniony⁷⁸⁸.

Wątpliwości można mieć tylko przy usamowlnianiu małoletnich na prośbę ich rodzica. W tym przypadku praktyka często była podobna jak to miało miejsce, przy prośbie opiekuna. Taką uchwałę podjęła m. in. rada familijna nieletniej Grabowskiej na posiedzeniu z 9/21 czerwca 1847 r. Uchwała brzmiała: *Rada familijna – w Komplecie powyższym pod powagą Sądu Pokoju zebrana, znajdując że wniosek ze Strony Kazimierza*

⁷⁸⁶ SPPL, Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki nad Nieletnimi po śp. Jakobie Lange, k. 87-88.

⁷⁸⁷ Pytania dotyczące nowego sądownictwa gminnego, GSW, Warszawa 1880, nr 18, s. 145-147. Innego zdania był Domaszewski, który wyraził swój pogląd na łamach GSW: *Argument, przytoczony przez Wołowskiego, że mąż nie może być kuratorem z prawa bo sam, gdy jest nieletni, potrzebuje kuratora i że rada familijna ma decydować o tem, czy można mężowi kuratelę powierzyć; nie jest wcale przekonujący. Mąż nieletni nie może być kuratorem swej żony, nie dlatego, że sam ma kuratora, ale dlatego, że nieletni w ogóle nie mają być opiekunami ani kuratorami (art. 414 Kod. cyw. Polsk.) uchwała rady familijnej nic tu nie pomoże, bo nieletniego pełnoletnim nie uczyni (J. W. Domaszewski, Mąż pełnoletni jest z mocy prawa kuratorem swej nieletniej żony, GSW, nr 39, Warszawa 1896, s. 614-615). Gdy małżeństwa bez zezwolenia rodziców, wstępnych i rady familijnej zawartego, unieważnić nie można, gdy prawo nie pozwala żonie, która taki związek zawarła, opuszczać dom męża i wrócić pod dach rodzicielski, gdy prawo nawet zarządu i użytkowania majątku żony odjąć mężowi nie pozwala, - trzeba się zgodzić, że artykuł 254 nie ma racji bytu i że małżeństwo, nawet bez zezwolenia rodziców i opiekunów zawarte, powoduje bezwarunkowe usamowlnienie nieletniej żony i w tym więc wypadku w obecnym stanie naszego prawodawstwa musimy uważać, że mąż pełnoletni jest z prawa kuratorem nieletniej żony (ibidem, nr 40, s. 631).*

⁷⁸⁸ Np.: SPwŁ: Akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner, sygn. 9, k. 26 (1863 r.); Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert, sygn. 26, k. 37-38 (1870); Akta opieki nieletnich Perli Landau, sygn. 40, k. 10 (1870 r.).

*Grabowskiego Ojca i zarazem opiekuna głównego nieletniej swej córki Teodory Maryiany dwóch imion z Stępowskich w Pierwszem małżeństwie zrodzonej Córki odpowiedni jest przepisom prawa, a ztąd na Przyjęcie zasługuje - przeto Rada familiyna Jednoznacznie dotąd nieletnią Maryianę ze Stępowskich Grabowską z pierwszego Małżeństwa pochodzącą Córkę na mocy prawa Niniejszym za usamowolnioną uznaie, a to wskutek naocznego przekonania się, o jej letniości prawem do tych kwalifikacji przepisanej*⁷⁸⁹. W aktach opiekuńczych natrafiamy też na protokoły z usamowolnienia małoletnich przez rodzica wobec sądu (bez udziału rady familijnej)⁷⁹⁰.

6. PODEJMOWANIE UCHWAŁ DOTYCZĄCYCH KURATELI NAD USAMOWOLNIONYM

Rady familijne po usamowolnieniu małoletniego, wybierały dla niego kuratora. Nakładały na kuratora obowiązki. Podejmowały uchwały związane z nadzorem nad majątkiem usamowolnionego.

6.1. Wybór kuratora dla usamowolnionego

Rada familijna po publicznym oświadczeniu przewodniczącego, że małoletni został usamowolniony, przystępowała do wybrania kuratora. W aktach opiekuńczych znajdujemy 27 przypadków ustanowienia kuratora dla usamowolnionego. Np. Rada familijna w 1863 r. postanowiła: *na kuratora dodaje jej Antoniego Engela dotychczasowego przydanego opiekuna*⁷⁹¹.

Podobnie w innych przypadkach. W aktach nieletnich Byszewskich inicjatorem powołania kuratora był Trybunał Cywilny I Instancji Departamentu Warszawskiego. Sąd wskazał na konieczność zwołania rady familijnej, w celu ustanowienia kuratora dla Magdaleny Konopnickiej, w osobie jej męża lub innej. Prośbę uzasadnił tym, że małoletnia nie miała zdolności do samodzielnego pobierania aktywów⁷⁹². Rada familijna

— — —
⁷⁸⁹ SPPL, *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Ustanowienia Opieki Nieletnich Grabowskich*, k. 23-24. Podobnie: SPPL, *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki Nieletnich po niegdy Ignacem Duninie*, sygn. 28, k. 35 (1839 r.).

⁷⁹⁰ Np.: *ibidem*, k. 37 (1841 r.).

⁷⁹¹ *Akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, *loc. cit.* Podobnie: *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, *loc. cit.*

⁷⁹² SPPL, *Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałymi*, sygn. 1, s. 29-30.

zebrana na posiedzeniu w 1810 r., czyniąc zadość rezolucji Trybunału Cywilnego I Instancji, powołała na kuratora jej męża⁷⁹³.

W protokole posiedzenia rady rodzinnej nieletnich Słuckich z dnia 18/30 grudnia 1840 r. zapisano: *lubo Antonina Słucka dotąd nieletnia lat 19. skończonych mająca weszła w związki Małżeńskie ieszcze w dniu 11 Lipca r. b. z Konstantym Koszutkim z wolą matki własnej, iest tym samym wskutek art. 467 Księgi I Kodexu Cywilnego (...) usamowloniona, a w takim Razie Rada Familiyna dodaje Jey za Kuratora Jey własnego Małżonka*⁷⁹⁴.

Po mianowaniu kuratora⁷⁹⁵, podobnie jak to miało miejsce przy powoływaniu opieki, pojawiała się oświadczenie o przyjęciu wyboru⁷⁹⁶.

6.2. Nadzór nad majątkiem usamowlonionego

Z reguły uchwały dotyczące usamowlonionych zapadały przy okazji zjazdów, w interesie małoletniego rodzeństwa usamowlonionego. Jednak natrafiamy w aktach sądów pokoju na przypadki zwołania rady rodzinnej wyłącznie dla usamowlonionych – jest ich jednak mało. Np. radę rodzinną zwołano dla usamowlonionych Szamowskich: *W interesie usamowlonionych Napoleona, Augusta Szamowskich, po zmarłych Antonim i Tekli Szamowskich sukcesorów pozostałych, stosownie do proźby pod dniem 20. b. m. przez pełnoletnich sukcesorów Szamowskich zanesionej wyznaczony został termin do zwołania Rady rodzinnej na dzień 27 Listopada r. b. w posiedzeniu sądowym*⁷⁹⁷. Jednak termin tego posiedzenia został odroczony⁷⁹⁸.

W aktach opiekuńczych natrafiamy na przypadki upoważnienia usamowlonionego do przyjęcia spadku⁷⁹⁹, odebrania funduszków w asystencji

⁷⁹³ *Ibidem*, s. 8. 31-32.

⁷⁹⁴ SPpŁ, *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki po Izidorze Słuckim*, sygn. 34, k. 49. Podobnie: SPwŁ: *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 1-2 (1862 r.); *Akta Opieki nieletnich Matzów*, sygn. 50, k.9-11 (1873 r.); *Akta opieki nieletnich Drozdalskich w Łodzi*, sygn. 56 (1873 r.).

⁷⁹⁵ Osoba wybrana na kuratora dla usamowlonionej przyjmuje wybór. Np.: *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego w Gubernii Mazowieckiej dotyczące się uregulowania opieki nad nieletnimi po zmarłym Bonawenturze Trzebuchowskim*, k. 24 (1842 r.).

⁷⁹⁶ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Walter po Henryku Walter pozostałych dzieci*, sygn. 10, s. 2 (1858 r.); SPwŁ, *Akta opieki nieletniej Perli Landau*, sygn. 39, k. 1-2 (1869 r.).

⁷⁹⁷ SPpŁ, *Akta opiekuńcze dotyczące się opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdyś P. Ontonem Szamowskim z Rogilewa*, sygn. 5, s. 223-224.

⁷⁹⁸ *Ibidem*, s. 226-227.

⁷⁹⁹ *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki Nieletnich Trzebuchowskich*, k. 44 (1836 r.).

▬

kuratora⁸⁰⁰. Rada rodzinna upoważniała też usamowolnionego do odebrania rachunku końcowego od opiekuna⁸⁰¹. Np. 21 lipca 1823 r. rada rodzinna po powołaniu kuratora dla usamowolnionego postanowiła: *wkładając na Niego te wszystkie Obowiązki iakie prawo na Kuratorów dla usamowolnionego postanowia a mianowicie aby czuwał nad tym, aby usamowolniony sam sprawy o Nieruchomość nie popierał, ani iey bronił i to wszystko niedopełnił bez assistencyi Swego Kuratora czego Prawo zakazuje (...) w art 487. 482 i następne Kodxu Cywilnego odczytane i przedstawione im zostały*⁸⁰².

— — —
⁸⁰⁰ SPPL, *Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałemi*, sygn.1, s. 34 (1810 r.).

⁸⁰¹ Np.: SPPL, *Akta opiekuńcze dotyczące się opieki nad pozostałemi małoletnimi po niegdy ś. P. Ontonem Szamowskim z Rogilewa*, sygn. 5, s. 221-222 (1826 r.).

⁸⁰² SPPL, *Akta Opiekuńcze nad Nieletniem Bogumile Bastanie Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego*, sygn. 20, s. 10.

PODSUMOWANIE ROZDZIAŁU II

KCKP przewidywał w dużym zakresie podobne kompetencje rady rodzinnej, jak obowiązujący przed 1825 r. KN⁸⁰³. Prawo zostawiało radzie rodzinnej dużą swobodę w podejmowaniu decyzji opiekuńczych. Rodzina dobrze wiedziała, jaki zakres kompetencji może powierzyć osobie sprawującej opiekę. Niekiedy wyposażenie opiekuna w szersze kompetencje, wynikało z niechęci członków rady do uczestniczenia w kolejnych zjazdach. Często starano się na jednym posiedzeniu podjąć wszystkie ważniejsze uchwały, bądź rodzina zbierała się ponownie dopiero wówczas, gdy zaszła taka bezwzględna konieczność. Zdarzały się jednak rady rodzinne, które spotykały się częściej i skrupulatnie kontrolowały rachunki składane przez opiekuna.

Prawo zaopatrzyło radę rodzinną w wiele kompetencji o różnym charakterze. Część decyzji wymagało dla swojej skuteczności zatwierdzenia sądowego. Wśród kompetencji rady rodzinnej znalazły się te związane z opieką nad małoletnimi, ubezwłasnowolnionymi i kuratelą nad usamowolnionymi. Z pośród tych zadań, powierzonych radzie przez ustawodawcę, w praktyce największą rolę odgrywały te związane z opieką nad małoletnimi. Oczywiście wśród nich były takie, których w omawianej praktyce nie realizowano, np.: wyrażenie zgody na opiekę dobrowolną, czy też tamowanie małżeństwa. Kompetencje związane z kuratelą nad usamowolnionymi były realizowane w praktyce, w przeciwieństwie do tych związanych z opieką nad ubezwłasnowolnionymi. Nie można jednak

⁸⁰³ Pewne zmiany wprowadziło prawo z 1818 r., m. in. rada rodzinna winna uzależnić zakres kompetencji opiekuna, od wysokości zabezpieczonej hipotecznie przez niego kaucji. Drobne zmiany wprowadził też KCKP z 1825 r. Wśród najważniejszych należy wskazać:

Wprowadzenie sankcji dla matki, która zaniechała złożenia wniosku o zwołanie rady rodzinnej, aby ustanowić kuratora z powodu ciąży (przypomnijmy, mogła być odsunięta od opieki nad swoim dzieckiem).

Rada rodzinna mogła przywrócić matkę do obowiązków, jeżeli utraciła ją przez wyjście za mąż, bez wymaganej zgody.

Opiekun mógł sprzedać ruchomość (ze względu na zagrożenie ich utraty, bądź koszty przechowywania) bez decyzji rady rodzinnej.

Upoważnienie rady rodzinnej było wystarczające dla ważnego zawarcia układu, jeżeli wartość przedmiotu nie przekraczała pięciuset złotych.

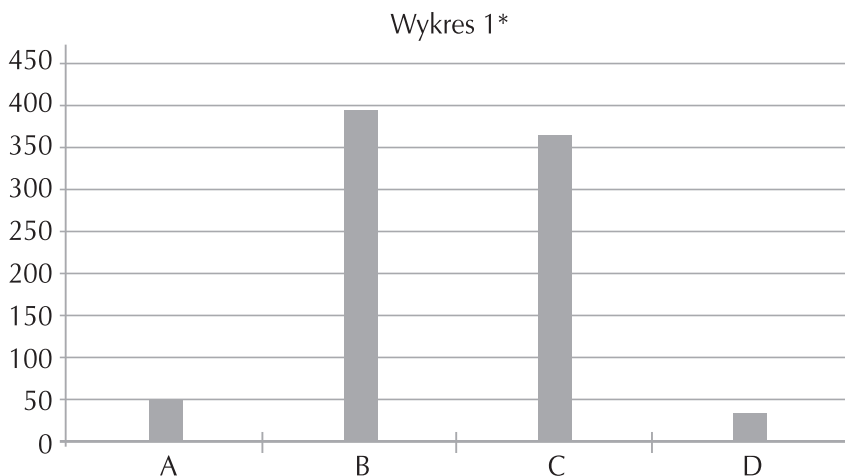
Opiekun nie mógł w imieniu małoletniego polubownie zakończyć sporu.

Uchwała upoważniająca opiekuna do zrzeczenia się spadku, wymagała dla swojej ważności potwierdzenia sądowego.

Rada rodzinna na wniosek opiekuna, uznając zachowanie małoletniego za nieodpowiednie, mogła określić jakie „środki karcenia” powinny zostać wobec niego zastosowane.

powiedzieć, że te przepisy nie były stosowane, tym bardziej jak widać dyskusję publiczną na ten temat na łamach GSW, „Themis Polskiej”, itd.

Poniższy wykres obrazuje nam dokładniej, jaka była ilość podejmowanych przez radę rodzinną decyzji w kategoriach: nadzoru nad osobą pupila; jego majątkiem; ustanowienia opieki, kurateli, utrzymania opieki, przywrócenia do opieki; zmiany opieki.

* Wykres obrazuje, jak często rady rodzinne podejmowały decyzje bądź wyrażały swoją opinię, w następujących kategoriach spraw:

- A. Nadzór nad osobą podlegającą opiece/kurateli,
- B. Nadzór nad majątkiem,
- C. Ustanowienie opieki, kurateli, utrzymanie przy opiece, przywrócenie do niej,
- D. Zmiana opieki.

Wykres potwierdza, że sztanदारowymi zadaniami realizowanymi przez radę rodzinną w praktyce były kwestie związane z powoływaniem opiekuna i nadzorem nad majątkiem małoletniego. Rodzina niechętnie ingerowała w sprawy dotyczące nadzoru nad osobą pupila. Wyjątkiem były – co zrozumiałe – decyzje dotyczące usamowolnienia małoletnich, które rady rodzinne podejmowały stosunkowo często.

Mimo wszystko, większość rad rodzinnych wykonywała swoje obowiązki i uprawnienia w granicach prawa, tak przynajmniej świadczą sformalizowane zapisy w protokołach posiedzeń. Niemniej jednak można

odnieść wrażenie, że posiedzenia rady często były odbywane doraźnie dla podjęcia uchwały, bez której opiekun nie mógł dokonać konkretnej czynności, a nawet niekiedy dla zatwierdzenia jej *post factum*.

Rady rodzinne z powierzonych im zadań nadzoru nad sprawowaną opieką wywiązywały się różnie. Wszystko zależało od relacji panujących w rodzinie, a ściślej od składu rady i jej relacji z opiekunami. Źródła wskazują na funkcjonowanie rad, których uchwały były zawsze zgodne z wolą opiekuna głównego, ale też takich, które utrudniały mu sprawne zarządzanie majątkiem. Jeżeli można mówić o nadzorze rady rodzinnej nad opieką, to nadzór ten co do zasady występował przy podejmowaniu konkretnej uchwały. Rada rodzinna niechętnie podejmowała decyzje o usunięciu opiekuna. Po wielu skargach opiekunowie główni sami rezygnowali ze swoich obowiązków. W takich okolicznościach rada rodzinna przyjmowała ich wnioski i powoływała nowego opiekuna.

Opiekunowie przydani, często po dopatrzeniu się jakichś mankamentów w zarządzie majątkiem przez opiekuna głównego, informowali o tym radę rodzinną. Jeżeli zwołana przy tej okazji rada nie reagowała stanowczo na tego typu naruszenia, podopieczni chętnie wymawiali się od dalszego pełnienia swej funkcji, nie chcąc w przyszłości odpowiadać za szkodę małoletnich.

ROZDZIAŁ III

PROCEDURA ZWOŁYWANIA I ODBYWANIA RADY FAMILIJNEJ

Ogólne zasady funkcjonowania rad rodzinnych określone zostały przez prawo. Duże znaczenie miała jednak praktyka, która wypracowała cały szereg elementów procedury funkcjonowania rady rodzinnej. Zwoływaniu i odbywaniu posiedzeń rad rodzinnych towarzyszył wypracowany w praktyce schemat postępowania. Materiał źródłowy dokumentujący przebieg zwoływania i procedurę podejmowania decyzji przez rady rodzinne jest bogaty. Dysponujemy przede wszystkim dużą liczbą wniosków o zwołanie rad rodzinnych, rezolucji sądowych, kurend i protokołów z posiedzeń rad rodzinnych.

Ze względu na różny charakter procedury towarzyszącej zwołaniu rady rodzinnej i tej związanej z odbywaniem jej posiedzeń, przedstawimy te zagadnienia w dwóch osobnych podrozdziałach, konfrontując obowiązujące wówczas przepisy z praktyką stosowaną w sądach pokoju.

PODROZDZIAŁ I

ZWOŁYWANIE RADY FAMILIJNEJ

Prawodawca francuski określał zasady, według których powinna być zwołana rada familijna. Organem uprawnionym do zwoływania posiedzeń był wyłącznie sąd pokoju. Procedurę zwoływania poprzedzał z reguły wniosek złożony przez zainteresowanego⁸⁰⁴. Od 1825 r. uprawniono do zwoływania rad familijnych także prezydentów, burmistrzów, wójtów w opiekach uboższych pupili⁸⁰⁵. Odpowiedzią na taki wniosek winna być rezolucja, w której organ uprawniony do zwołania rady familijnej wyznaczał termin i miejsce posiedzenia⁸⁰⁶.

1. INICJATYWA PRYWATNA

1.1. Osoby uprawnione

Żądanie zwołania rady familijnej mógł zgłosić każdy. Natomiast zarówno w KN, jak i w KCKP, ustawodawca wylicza przykładowo kategorie osób, które mogły być szczególnie zainteresowane „uregulowaniem opieki”⁸⁰⁷. Zaliczono do nich krewnych i powinowatych małoletniego, opiekunów, jego wierzycieli lub inne osoby mające w tym interes⁸⁰⁸.

1.1.1. Opiekun główny

W praktyce najczęściej rada familijna była zwoływana na wniosek opiekuna głównego. Na 188 wniosków znajdujących się w przebadanych

⁸⁰⁴ Art. 406 KN (373 KCKP).

⁸⁰⁵ Art. 374 KCKP.

⁸⁰⁶ Art. 411, 415 KN.

⁸⁰⁷ Art. 406 KN.: *Rada familijna zwołaną będzie, bądź to na żądanie i dopilnowanie krewnych małoletniego, jego wierzycieli, lub innych stron interesowanych, bądź też z urzędu i za działaniem Sędziego Pokoju miejsca zamieszkania małoletniego. Każda osoba może zawiadomić Sędziego Pokoju o zdarzeniu dającym powód do mianowania opiekuna. Kodeks Cywilny Królestwa polskiego nie wprowadził w tym zakresie zmian. Art. 373 KCKP stanowił: Rada familijna zwołaną będzie przez Sąd miejsca gdzie małoletni przed urządzeniem opieki ostatnie miał zamieszkanie, na żądanie i dopilnowanie krewnych małoletniego, jego wierzycieli, lub innych stron interesowanych, a nawet i z Urzędu bez takowego żądania; każdy jest mocen, zawiadomić Sąd o zdarzeniach urządzenia opieki wymagających.*

⁸⁰⁸ *Podręcznik dla Sądów Pokoju Królestwa Polskiego zawierający wszystkie te postanowienia, któremi winny się kierować sądy pokoju i istniejące przy Sędziach Pokoju Wydziały hipoteczne, a które nie zostały pomieszczone w Podręczniku dla sądów gminnych Królestwa Polskiego, z objaśnieniami F. Jeziorańskiego, Warszawa 1878, [dalej: Podręcznik dla Sądów Pokoju Królestwa Polskiego], s. 219-220.*

aktach sądów pokoju, w 101 przypadkach inicjatorem zwołania rady był opiekun główny. W aktach spotykamy również wnioski wnoszone wspólnie przez opiekę główną i przydaną⁸⁰⁹.

Prośby często pisane były przez pozostałego przy życia rodzica⁸¹⁰. Na te 101 przypadków, 65 prośb o zwołanie rady rodzinnej kierowanych było przez matki⁸¹¹. W aktach pupilarnych nieletnich Stokowskich znajdujemy wnioski matki, zirytowanej zwołaniem rady rodzinnej po wpłynięciu wniosku administratora dóbr nieletnich. I tak 11 maja 1813 r. matka pisała do Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego: *Rozumiem iak iest Prześwietnemu Sądowi wiadomo, że Ja tylko iestem legalna i mnie tylko prawo umocowało do Zwołania Rady Rodzinnej, albo Sąd ex officio z Opieki Urzędowej*⁸¹².

Taki stosunek ilości wniosków wniesionych przez opiekunów do ogółu nie dziwi. Opiekunowie byli zobowiązani do zainicjowania zwołania rady rodzinnej w licznych, przewidzianych przez prawo okolicznościach.

Pozostała przy życiu matka bądź ojciec, opiekun wyznaczony przez rodzica w testamencie, albo wstępny składali wnioski o zwołanie rady familiijnej, w celu wybrania opiekuna przydanego⁸¹³.

⁸⁰⁹ Np.: SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Nejjfeld*, sygn. 41, k. 40 (1870 r.).

⁸¹⁰ Przykłady zwoływania rady rodzinnej przez ojców: SPwŁ: *Akta tyżące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 1 (1855 r.); *Akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 1 (1869 r.); *Akta Opieki Nieletnich Zubrawskich*, sygn. 67, k. 1 (1875 r.); *Akta opieki nieletnich Salomon*, sygn. 72, k. 1 (1875 r.).

⁸¹¹ Przykłady zwoływania rad rodzinnych przez matkę: SPwŁ: *Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyżące się Opieki nieletniego Gustawa po niegdy Gottfriedzie Schneider*, s. 1 (1848 r.); *Akta opieki nieletnich Berg*, sygn. 34, k. 1 (1867 r.); *Akta Opieki nieletnich po Jóżejcie Schultz*, sygn. 35, k. 1 (1868 r.); *Akta Opieki nieletnich Steinhauer*, sygn. 36, k. 1 (1868 r.); *Akta opieki nad Nieletnimi po Wilhelmie Edwardzie Zachert*, sygn. 37, k. 1 (1869 r.); *Akta Opieki nieletnich Langhof*, sygn. 44, k. 1 (1870 r.); *Akta Opieki nieletniego Rozenblat*, sygn. 45, k. 1 (1870 r.); *Akta Opieki nieletnich Goldstejn*, sygn. 46, k. 1 (1870 r.); *Akta opieki nieletnich Gläser*, sygn. 47, k. 1 (1870 r.); *Akta Opieki nieletnich Matzów*, sygn. 50, k. 1 (1871 r.); *Akta opieki nieletnich Wagner*, sygn. 58, k. 3 (1873 r.); *Akta nieletnich Ender po Jóżejcie Ender*, sygn. 66, k. 22 (1875 r.); *Akta opieki nieletnich Kozłowskich*, sygn. 71, k. 1 (1875 r.).

⁸¹² SPpŁ, *Akta Opiekuńcze Nad pozostałymi Małoletnimi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3, s. 10-24.

⁸¹³ Art. 421 KN: *Gdy obowiązki opiekuna przechodzą na osobę mającą jeden z przymiotów wymienionych w Oddziale 1, 2 i 3 niniejszego Działu, opiekun taki, przed objęciem swych obowiązków, powinien zwołać radę rodzinną, w składzie w Dziale IV oznaczonym, celem mianowania opiekuna przydanego. Gdyby się, przed dopełnieniem tej formalności, wmixszał w sprawowanie opieki, rada rodzinna, bądź na zadanie krewnych, wierzycieli, lub innych stron interesowanych, bądź z urzędu, przez Sędziego Pokoju zwołana, będzie mogła, jeżeli zaszedł podstęp ze strony opiekuna, odjąć mu opiekę, z zachowaniem należnych małoletniemu wynagrodzeń. Po 1825 r. materię tę regulował art. 391 KCKP (Skoro*

Np. 22 maja 1824 r. matka wniosła o zwołanie rady familijnej i ustanowienie opieki. W wystosowanej przez nią prośbie czytamy: *przeto upraszam Prześw. Sądu aby Rada Familiyna końcem ustanowienia Opieki nad Nieletniami zwołaną była*⁸¹⁴.

Nie zawsze jednak pozostały przy życiu rodzic, wywiązywał się z nałożonego przez prawo obowiązku. Np. 3 września 1828 r. odbyło się posiedzenie rady familijnej, którego przedmiotem było usamowolnienie małoletniej, której ojciec zmarł w 1812 r. Przez 16 lat matka nie postarała się o ustanowienie opieki. Procedurę rozpoczął dopiero brat nieletniej swoim wnioskiem z 28 sierpnia 1828 r.⁸¹⁵

Do sądu wpływały też skargi na opieszałość ojców. Raz krewni skarżyli się, że ojciec zbyt długo zwlekał zarówno ze sporządzeniem inwentarza po matce nieletnich, jak i z dokonaniem czynności potrzebnych do zwołania rady familijnej⁸¹⁶.

Prawodawca obowiązkiem wystąpienia z wnioskiem o zwołanie rady familijnej obarczył również pozostającą w ciąży wdowę. Rada familijna miała się zebrać, aby dokonać wyboru kuratora z powodu ciąży⁸¹⁷. Po 1825 r. prawodawca przewidział sankcję. Matka, która zaniechała dopeł-

---

sprawowanie opieki przypadnie na osobę z rzędu 1. 2. 3. niniejszego działu, opiekun takowy przed zaczęciem urzędowania swego powinien w celu mianowania opiekuna przydanego, wyjednać zwołanie Rady familijney, stosownie do przepisów oddziału 4. złożyć się mianey. Gdyby się przed dopełnieniem tej formalności mieszał w sprawowanie opieki, rada familijna, bądź na żądanie krewnych lub powinowatych, wierzycieli, lub innych stron interessowanych, bądź z urzędu przez Sąd, Prezydenta, Burmistrza, lub Wójta zwołana, będzie mogła, jeżeli z strony opiekuna zachodzi podstęp, odjąć mu opiekę, zachowując wynagrodzenie małoletniemu należące).

⁸¹⁴ SPpŁ, *Akta Opiekuńcze tyczące się Niewiarowskiej*, sygn. 23, s. 2. Podobnie: SPwŁ: *Akta opieki nieletnich Berg*, loc. cit.; *Akta opieki nieletnich Gläser*, loc. cit.; *Akta Opieki nieletnich Langhof*, loc. cit.; *Akta Opieki nieletnich Matzów*, loc. cit.; *Akta opieki nieletnich Kozłowskich*, loc. cit.

⁸¹⁵ SPpŁ, *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego tyczące się Usamowolnienia z Opieki Nieletniej Konegondy Skrzyneckiej*, sygn 25, 1-10. Podobna sytuacja: *Matka wnosi w 1866 r. o uregulowanie opieki 3 lata po śmierci swojego męża*. SPwŁ: *Akta opieki nieletnich po Szmulu Majerowicz*, sygn. 27, k. 1.

⁸¹⁶ We wniosku z dnia 18 kwietnia 1832 r. czytamy: *ponieważ ten, Nasamprzód ani się sam tego nie domagał, powtore, z przyspieszeniem ułatwienia Rady familijney i Spisu Inwentarza pozostałości po teyże Matce znacznie opóźniał się. Po trzecie ożeniwszy się z powtórą Matzonką i z tą zamyśla sąd przenieść się do Miasta Warty, gdzie by podopiecznikowi trudno go było Kontrolować, po czwarte nie ma żadnego Nieruchomego Maiątku z którego był odpowiedzialnym (Akta Sądu Pokoju P Łęczyckiego tyczące się Opieki po niegdy Maryen z Goczulów Zychlińskiej, k. 6-7).*

⁸¹⁷ Art. 393 KN.

nienia tego obowiązku, mogła po urodzeniu się dziecka utracić opiekę⁸¹⁸. Np. 28 maja/9 czerwca 1874 r. matka wywiązała się z nałożonego na nią przez prawo obowiązku. We wniosku zapisano: *pozostało dwoje nieletnich dzieci (...) w małżeństwie ze mną zrodzonych, obok tego jestem brzemienną i dla tego należy ustanowić dla moich dzieci opiekę i dodać mi opiekuna z powodu mej ciąży*⁸¹⁹.

Podobnie matka, która chciała powtórnie wyjść za mąż, powinna powiadomić radę familijną o swoim zamiarze. Opiekunka naturalna niedopełniając tej formalności traciła opiekę z samego prawa⁸²⁰.

W praktyce matki często wnioskowały o zwołanie posiedzenia już po ślubie, licząc na przywrócenie do opieki. Niekiedy jednak rada familijna wybierała inną osobę na opiekuna głównego, pomijając matkę⁸²¹.

Jeżeli na opiekuna wybrana została osoba nieobecna na posiedzeniu, prawo zezwalało jej w ciągu 3 dni od otrzymania decyzji w tym przedmiocie, na złożenia wniosku o zwołanie rady familijnej, w celu zwolnienia siebie z opieki. Wówczas na posiedzeniu, o ile opiekun wskazał uzasadnione okoliczności, mógł się od opieki wymówić⁸²². Jeżeli przyczyny wymówienia powstały w trakcie sprawowania opieki, opiekun powinien postarać się o wyznaczenie terminu posiedzenia rady jak najszybciej. Upływ czasu wpływał negatywnie na istnienie tego uprawnienia⁸²³.

Po 1825 r. prawodawca nałożył na opiekuna głównego obowiązek postarania się o zwołanie rady familijnej, w przypadku m. in. śmierci opiekuna przydanego⁸²⁴.

⁸¹⁸ Patrz: rozdział II, podrozdział I, pkt. 1.1.1.

⁸¹⁹ SPwŁ, *akta Opieki nieletnich Rasalskich po Maryannie z Makowskich Rasalskiej pozostałych*, sygn. 25, k. 6.

⁸²⁰ Patrz: rozdział II, podrozdział I, punkt 1.1.3.2.

⁸²¹ Np. w 1867 r. Rada familijna postanowiła: *Dalej rada familijna mając na względzie, że stosunki majątkowe matki nieletnich po zawarciu nowych związków małżeńskich, - względem tychże nieletnich inny przybiorą charakter i mogą okazać się dla nich szkodliwe - jednomyślnie ją z przyczyny tychże związków w myśl Art. 361. K. C. P. od opieki nad dziećmi na wstępie wymienionemi, usuwa*. SPwŁ, *akta Opieki nieletnich Schnejder*, sygn. 31, k. 10-11.

⁸²² Art. 439 KN (411 KCKP).

⁸²³ Art. 438 KN (410 KCKP).

⁸²⁴ Przy uchwalaniu KCKP uzasadniono wprowadzenie tego obowiązku. W diariuszu senatu z 1825 r. czytamy: *Wreszcie Kodex francuski miał na względzie iedynie ten przypadek, gdy mianowanie opiekuna staie się potrzebném dlatego, że główny opiekun, bądź to z prawa bądź z mianowania przez Radę Familijną, wstępuje w swe obowiązki; jednak mianowanie opiekuna przydanego staie się również potrzebném przez zawakowanie tego urzędu z powodu śmierci, zawinienia, złożenia byłego opiekuna przydanego i t. d. Na tako-*

W praktyce opiekun główny najczęściej wnosił o zwołanie rady rodzinnej, gdy potrzebował jej upoważnienia⁸²⁵. Motywem wystąpienia z wnioskiem było także zatwierdzenie podjętych już przez opiekę działań⁸²⁶.

1.1.2. Opiekun przydany

Opiekuna przydany był zobowiązany do złożenia odpowiedniej prośby o zwołanie rady rodzinnej, w razie ustania opieki głównej⁸²⁷, jak również w przypadku wystąpienia okoliczności uzasadniających złożenie opieku-na głównego z opieki⁸²⁸. Opiekun przydany winien również zawiadomić sąd, o wszelkich działaniach lub zaniechaniach opiekuna głównego, które mogłyby narazić małoletnich na szkodę⁸²⁹.

W praktyce opiekun przydany wywiązywał się z nałożonych na niego przez prawo obowiązków⁸³⁰. Na 188 próśb zawartych w przebadanych aktach, na żądanie opiekuna przydanego zwołano radę rodzinną w 27 przypadkach.

1.1.3. Krewni, powinowaci pupili, członkowie rady rodzinnej

Krewni i powinowaci powinni postarać się o zwołanie rady w celu ustanowienia opieki, gdyby pozostała przy życiu matka bądź ojciec, albo wybrany przez nich w testamencie opiekun lub wstępny pupili przystąpili do sprawowania opieki, przed powołaniem opiekuna przydanego⁸³¹.

Inną okolicznością uprawniającą krewnych i powinowatych do wystąpienia z wnioskiem o zwołanie rady rodzinnej, było zachowanie opiekuna uzasadniające złożenie go z opieki. Art. 446 KN stanowił: *Ilekróć za-*

— — —
wy przypadek dodatkowy art. 393 Projektu wkłada na opiekuna głównego obowiązek postarania się bez zwłoki o zwołanie Rady rodzinnej w celu mianowania nowego opiekuna przydanego (Dyaryusz Senatowi Królestwa Polskiego 1825, t. II, Warszawa 1828, s. 176). 393 KCKP stanowił: *Gdy miejsce opiekuna przydanego, z powodu jego śmierci lub innym sposobem, zawakuje, opiekun główny będzie obowiązany bez zwłoki postarać się o zwołanie rady rodzinnej w celu mianowania nowego opiekuna przydanego.*

⁸²⁵ E. Muszalski, *op. cit.*, s. 200.

⁸²⁶ Np.: SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Berg*, sygn. 34, k. 1-3 (1867 r.).

⁸²⁷ Art. 424 KN (395 KCKP).

⁸²⁸ Art. 446 KN (418 KCKP).

⁸²⁹ E. Muszalski, *loc. cit.*

⁸³⁰ Opiekun przydany występował z wnioskiem, o zwołanie rady rodzinnej najczęściej, gdy zmarł opiekun główny lub gdy zachodziło niebezpieczeństwo powstania szkody w majątku pupili. Np.: *Akta Sądu Pokoju P Łęczyckiego dotyczące Opieki po niegdy Maryen z Goczulów Zychliński*, k. 14-16 (1832 r.); SPwŁ: *Akta Opieki nieletnich Schnejder*, sygn. 31, k. 1 (1866 r.); *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 20 (1867).

⁸³¹ Art. 421 KN (391 KCKP).

chodzi potrzeba złożenia opiekuna, wyrzeczce w tej mierze rada rodzinna, zwołana, bądź na domaganie się opiekuna przydanego, bądź z urzędu, przez Sędziego Pokoju. Sędzia Pokoju nie może odmówić takiego zwołania, gdy wyraźnie jest żądane przez jednego lub więcej krewnych lub powinowatych małoletniego w stopniu stryjcznego, wujcznego i ciotecznego rodzeństwa, albo w bliższych jeszcze stopniach. Prawo takie utrzymano po 1825 r., dla krewnych lub powinowatych do czwartego stopnia włącznie. Na ich żądanie sąd nie mógł odmówić zwołania posiedzenia. Nawet rodzic niesprawujący opieki nad dzieckiem mógł donieść o dostrzeżonych nadużyciach w sprawowanej przez opiekuna pieczy⁸³².

Krewni lub powinowaci mogli starać się o zwołanie rady rodzinnej, jeżeli opiekun zaniechał podjęcia kroków w celu usamowolnienia pupila. Początkowo z tego uprawnienia mogli korzystać krewni i powinowaci do 3 stopnia (po 1825 r. do 4⁸³³) włącznie⁸³⁴.

W praktyce osoby uprawnione niekiedy ociągały się z ustanowieniem opieki⁸³⁵. W takich okolicznościach o zwołanie rady rodzinnej występowali inni krewni i powinowaci. Podobnie było w przypadku, gdy już po ustanowieniu opieki pojawiła się potrzeba zwołania rady rodzinnej, aby ochronić interes małoletnich. Wówczas wśród suplikantów pojawiali się też

832 418 KCKP

833 Art. 418 KCKP: *Ile razy zachodzi potrzeba uznania niezdolności opiekuna, albo złożenia go z opieki, wyrzeczce w tej mierze rada rodzinna zwołana, bądź na domaganie się opiekuna przydanego, bądź z urzędu przez Sąd, Prezydenta, Burmistrza lub Wójta, do których zwołanie należy. Sąd, Prezydent, Burmistrz lub Wójt, nie mogą odmówić takowego zwołania, gdy wyraźnie jest żądane przez opiekuna przydanego, albo przez jednego lub więcej krewnych lub powinowatych małoletniego aż do czwartego stopnia włącznie.*

834 Art. 479 KN: *Gdyby opiekun nie uczynił żadnych kroków dla usamowolnienia małoletniego, o którym w artykule poprzedzającym jest mowa, a jeden lub kilku krewnych albo powinowatych małoletniego, w stopniu stryjcznego, wujcznego, ciotecznego rodzeństwa, albo w bliższych jeszcze stopniach, uznają go zdającym do usamowolnienia, mogą żądać od Sędziego Pokoju zwołania rady rodzinnej, celem naradzenia się w tej mierze.*

835 W aktach opiekuńczych nieletnich Piaseckich opisany został przypadek długiego niepodejmowania przez matkę czynności potrzebnych do zwołania rady rodzinnej. Sąd zarządził: *Wezwwać wdowę (...) aby w dniach 3ch po odesłaniu niniejszego wezwania podała Sądowi na członków do Rady rodzinnej trzech krewnych zmarłego Piaseckiego, i trzech krewnych lub powinowatych z swej rodziny celem urzędzenia Opieki i uregulowania stosunków Maiątkowych (...) a to pod Karą rubli 10ciu ostrzegając ją że jeśli niezwoła Rady rodzinnej niezwłocznie Sąd to z urzędu dopełni uważając ją jako działającą na szkodę Nieletnich do Opieki niezdolną. Sąd polecił również wezwać Burmistrza Miasta Grzegorzewa, aby powyższej cytowane zarządzenie sądu doręczył matce nieletnich i doniósł sądowi dane osób mających wchodzić w skład rady rodzinnej. Radę zwołano jednak dopiero po wniosku brata nieletnich. SPPL, Akta Sądu Pokoju dotyczące Opieki Nieletnich po Felixie Piaseckim zostałych dzieci, sygn. 41, k. 1-6 (1848 r.).*

członkowie rady familijnej⁸³⁶. Wnioski o zwołanie rady familijnej pochodziły od krewnych, powinowatych, w 45 na 188 przypadków. Wśród krewnych najczęściej wnioskowało rodzeństwo⁸³⁷ a czasami wstępni pupili⁸³⁸.

1.1.4. Osoby mające interes

Osoby trzecie mogły żądać zwołania rady familijnej zawsze, gdy było to niezbędne dla dochodzenia ich praw⁸³⁹. Wśród osób legitymowanych (do wystąpienia z takim wnioskiem) prawo wymieniało również wierzycieli pupila i inne osoby zainteresowane⁸⁴⁰. Z taką prośbą mógł zatem wystąpić nie tylko wierzyciel, który miał roszczenie do majątku małoletniego⁸⁴¹. Osoby mające w tym interes mogły złożyć wniosek o zwołanie rady familijnej, gdyby opiekun tego nie uczynił, mimo nałożonego na niego przez prawo obowiązku⁸⁴².

Takie przypadki były rzadkością. Na 188 próśb zaledwie w 4 nie wskazano, że żądający zwołania rady familijnej był krewnym, powinowatym pupila albo opiekunem czy członkiem rady familijnej. Np.: 7 maja 1813 r. wniesiona została do Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego prośba o zwołanie rady familijnej następującej treści: *Podpisany Interesant będąc na (...) prośby niegdy W. Faustyna Stokowskiego Dóbr Głębokiego i Dębowie Dziedzica (...) ustanowionym Dóbr rzeczonych administratorem, gdzie teraz po przeniesieniu się tegoż W. Stokowskiego do wieczności, Małoletnim z W. Joanną Zielińską spółdzonym stosownie do Kodexu Napoleona opieka ustanowiona bydź powinna*⁸⁴³.

14 grudnia 1819 r. wniosek o zwołanie rady familijnej nieletnich Dusów, złożył nowonabywca dóbr małoletnich, który nie mógł korzystać w pełni ze swojego prawa, ponieważ opiekun przed śmiercią nie zdążył

⁸³⁶ Np.: SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Kechsów*, sygn. 65, k. 13 (1875 r.).

⁸³⁷ Np.: SPwŁ, *Akta Opieki nieletniego Vorwerka*, sygn. 64, k. 1. Podobnie: SPpŁ, *Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałymi*, sygn. 1, s. 1-2 (1809 r.); SPwŁ: *Akta Opieki nieletnich Langhof*, sygn. 44, k. 4 (1870 r.); *Akta Opieki nieletnich Feinsilber*, sygn. 54, k. 1 (1872 r.); *Akta Opieki nieletniego Vorwerka*, sygn. 64, k. 1 (1874 r.); *Akta opieki nieletnich dzieci po Auguście Schultz pozostałych*, sygn. 73, k. 1 (1875 r.).

⁸³⁸ Np.: SPwŁ: *Akta Opieki Nieletnich Kulpińskich*, sygn. 52, k. 1 (1871 r.); *Akta opieki nieletnich Muth*, k. 1 (1866 r.).

⁸³⁹ M. Godlewski, *op. cit.*, s. 479.

⁸⁴⁰ Art. 406 KN (373 KCKP).

⁸⁴¹ E. Muszalski, *loc. cit.*

⁸⁴² Art. 421 KN (391 KCKP).

⁸⁴³ SPpŁ, *Akta Opiekuńcze Nad pozostałymi Małoletnimi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3, s. 1-2.

dopełnić wszystkich formalności, związanych z dokonaną w imieniu pupili transakcją⁸⁴⁴.

17 października 1848 r. wierzyciel w imieniu swoim i innych wierzycieli zmarłego ojca nieletnich, poinformował podsędką o śmierci dłużnika, pozostawieniu przez niego nieletnich dzieci i potrzebie szybkiego opieczątowania majątku. We wniosku uzasadniał: *zwłaszcza, że Żona i doletni sukcesorowie poważają się trwonić ruchomości*⁸⁴⁵.

Poza wymienionymi wcześniej osobami uprawnionymi do żądania zwołania rady rodzinnej, natrafiamy dwukrotnie na wnioski, w których suplikantem był sam podopieczny domagający się zwołania posiedzenia, w celu uzyskania zgody na usamowolnienie⁸⁴⁶.

1.2. Sposób złożenia wniosku

Osoby uprawnione z reguły występowały z prośbą o zebranie się rady rodzinnej osobiście. Niekiedy jednak wyręczano się pełnomocnikiem⁸⁴⁷ (krewnym lub znajomym), bądź zlecano przygotowanie pisma obrońcy sądowemu⁸⁴⁸. Przykładowo na początku wniosku z 3 grudnia 1813 r. pojawiła się następująca informacja: *Z wyraźnego zlecenia pod d. 1° Grudnia r. b. listownie do Mnie niżej wyrażonego zaszłego. Mam honor upraszać Sąd (...) w Imieniu W^z Tekli Szamowskiej*⁸⁴⁹.

⁸⁴⁴ SPPL, *akta opiekuńcze i oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 101-102.

⁸⁴⁵ SPPL, *akta Sądu Pokju tyżące Opieki po Felixie Piaseckim pozostałych dzieci*, sygn. 41, s.1.

⁸⁴⁶ *akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego tyżące się Uregulowania Opieki nad Nieletnimi po śp. Jakobie Lange*, k. 85 (1847 r.); *akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego tyżące się Uregulowania Opieki Nieletnich Trzebuchowskich*, k. 12 (1834 r.).

⁸⁴⁷ Pełnomocnictwo do zastępowania opiekuna na posiedzeniu rady obejmowało często również jej zwołanie. Np.: SPPL, *akta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci*, sygn. 14, k. 19-20 (1828 r.).

⁸⁴⁸ Jeżeli wniosek sporządzał obrońca sądowy, wówczas podpisywał się pod wnioskiem. Np. pod wnioskiem z dnia 19/31 sierpnia 1866 r., pojawiła się adnotacja: *z Szacunkiem za Franciszka Rasalskiego Hertzberg Obrońca Sąd. SPwŁ, akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k.1. Podobnie: SPPL: *akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego tyżące Opieki nieletniej Kajzer po Karólu Ludwiku dwóch Imion Kajzer pozostałej córki*, sygn. 42, [dalej: *akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego tyżące Opieki nieletniej Kajzer*], k. 1-2 (1849 r.); *akta Sądu Pokoju P Łęczyckiego tyżące się Opieki po niegdy Maryen z Goczulów Zychlińskiej*, k. 1 (1832 r.); SPwŁ: *akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 41, 43 (1867-1868 r.); *akta opieki nieletnich Perli Landau*, sygn. 40, k. 1 (1869 r.).

⁸⁴⁹ SPPL, *akta opiekuńcze tyżące się opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdyś. P. Ontonem Szamowskim z Rogilewa*, sygn. 5, s. 2.

Wniosek mógł wpłynąć do sądu pokoju⁸⁵⁰ bądź zostać spisany na miejscu w formie noty⁸⁵¹ przez pisarza, wówczas widniał na górze wniosku napis: „zanotowano”⁸⁵². 3/15 VI 1849 r. np. odnotowano: *ad N 79 (...)* *wdowa prosi o wyznaczenie terminu do zwołania Rady familijnej*⁸⁵³. 21 lipca 1823 r. opiekun główny złożył wniosek ustnie do protokołu. W protokole posiedzenia rady familijnej z tego samego dnia odnotowano: *w dniu dzisiejszym protokolarnie wniesionego w przedmiocie usamowolnienia pomienionego Nieletniego Bogumiła Bastjana - Stosownie do wydanej przez Sąd Pokoju Rezolucyi do Zwołania i zebrania Rady Familyney*⁸⁵⁴.

Niekiedy trudno stwierdzić, czy wniosek rzeczywiście podyktowano pisarzowi do protokołu. Jednak pewne okoliczności często za taką formą przemawiają. Przyjrzyjmy się im dokładniej.

Wniosek mógł być pisany w osobie 3 liczby pojedynczej i zostać opatrzonej numerem. Np. wniosek z 13 września 1820 r. został opatrzonej numerem i dołączony do akt. O takiej formie przyjęcia wniosku świadczy również sposób jego sformułowania w 3 osobie. Zapisano: *Łęczyca 13 września 1820 Ur. Tekla z Białkowskich Pelczyńska (...)* *uprasza o zwołanie Rady Familyney, końcem uczynić się mającego ostatecznego Obrachunku Massy nieletnich Dussów*⁸⁵⁵.

Fragment wniosku z 28 lutego/12 marca 1842 r. skierowanego przez ojca, zawierał następujące sformułowania: *w małżeństwie przez*

⁸⁵⁰ O tym, że wniosek został sporządzonej przez suplikanta przemawiały m.in.: późniejsza data przyjęcia wniosku, zawarcie informacji o miejscu sporządzenia wniosku, używanie pierwszej osoby liczby pojedynczej. Np.: SPPL, *akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki Nieletnich po niegdy Ignacem Duninie*, sygn. 28, k. 7 (1834 r.). W tym przypadku wniosek doręczył ojczym nieletnich. Na kolejnej karcie znajduje się podpisane przez niego oświadczenie odebrania decyzji sądu pokoju, wyznaczającej termin wraz z kurendą.

⁸⁵¹ Niekóre prośby określano w aktach jako noty. Np.: *Sąd Pokoju Powiatu Łęczyckiego W Moc Podanej Noty przez urodz. Tydemana w Interesie do zwołania Rady Familyney Nieletnich Dussów Wzywa następujące Członki*. SPPL, *akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 104 (1819 r.).

⁸⁵² Np.: SPPL: *akta Opiekuńcze Nad pozostałemi Maloletniemi po niegdy Sp. Faustyney Stokowskim*, sygn. 3, s. 23-24 (1813 r.); *akta opiekuńcze nieletniej Julianny Zabokrzyckiej*, sygn. 7, k. 5 (1819 r.).

⁸⁵³ SPPL, *akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące Opieki nieletnich Piaseckich po Michale Piaseckim pozostałych dzieci* [dalej: *akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące Opieki nieletnich Piaseckich*], sygn. 44, k.1. Podobnie: SPPL, *akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 109 (1820 r.).

⁸⁵⁴ SPPL, *akta Opiekuńcze nad Nieletniem Bogumile Bastanie Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego*, sygn. 20, s. 9.

⁸⁵⁵ *akta Opiekuńcze Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, loc. cit.

*podpisanego (...), w osobie podpisanego (...)*⁸⁵⁶, itd. Prośbę spisano w Łęczycy, opatrzono numerem, a rezolucja została wpisana tego samego dnia, co sugeruje, że ten konkretny wniosek został sformułowany i wpisany do akt w siedzibie sądu⁸⁵⁷.

W aktach opiekuńczych nieletnich Rasalskich znajdują się dwa wnioski o zwołanie dwóch odrębnych rad rodzinnych dla przyrodniego rodzeństwa. Wniosek z 28 maja/9 czerwca 1874 r. potwierdzony został znakami trzech krzyży. Drugi wniosek z tego samego dnia, ale o zwołanie rady rodzinnej nieletnich z drugiego małżeństwa podpisała własnoręcznie ich matka. Oba wnioski pisała ta sama osoba. Na żadnym nie odnotowano daty wpływu wniosku do sądu⁸⁵⁸. Można się zastanawiać czy oba wnioski dostarczono do sądu (a spisał je wcześniej ktoś, kto potrafił pisać), czy też pisarz w sądzie pokoju zanotował zgłoszone przez różne osoby (np.: analfabetę i matkę umiejącą pisać) wnioski.

1.3. Zawartość wniosku

W przepisach dotyczących zwołania rady rodzinnej nie ma szczegółowo określonej formy wniosku, który takie postępowanie inicjował: prośba powinna być sporządzona na papierze stempowym⁸⁵⁹. Często w prawym górnym rogu dokumentu pojawiał się dodatkowo stempel urzędowy (panującego, przystawiany przy przyjmowaniu wniosku)⁸⁶⁰. Wzór podania do sądu o zwołanie rady rodzinnej znajdujemy też w późniejszym opracowaniu, które było poświęcone procedurze cywilnej⁸⁶¹. Nie odbiegał on zresztą od reguł, według których sporządzano wnioski występujące w dziewiętnastowiecznej praktyce.

Każda prośba zawierała stałe elementy, takie jak data, dane adresata i suplikanta, osnovę, informację o załączonych do niej dokumentach oraz podpis (gdy osoba nie umiała się podpisać, stawiała znaki „XXX”).

⁸⁵⁶ *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego, dotyczące się Ustanowienia Opieki Nieletnich Grabowskich po*, k. 10, 22.

⁸⁵⁷ *Ibidem*.

⁸⁵⁸ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 5-6.

⁸⁵⁹ Wartość opłaty regulowana była szczegółowymi przepisami. Np.: ustawa sejmowa z 24 marca 1809 r. określała ją na 8 groszy.

⁸⁶⁰ Np.: SPpŁ, *Akta dotyczące się zwołania Rady Rodzinnej nieletniego Izidora Śluckiego*, s. 52-54 (1816 r.); SPpŁ, *Akta Opiekuńcze Nad pozostałymi Maloletnikami po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3, s. 10-11, 30-31 (1821 r.).

⁸⁶¹ A. Słomiński, *Prawo cywilne w praktyce*, cz. I, Łódź 1927, s. 129.

1.3.1. Data

Pisarz spisując wniosek opatrywał go datą. Jeżeli prośba nadesłana została do sądu na piśmie, wówczas zawierała dwie daty. Na górze była data wpływu wniosku, a na dole aktu z reguły po lewej stronie, data jego sporządzenia⁸⁶².

1.3.2. Dane adresata

Zasadniczo wniosek adresowany był do sądu. Suplikant używał zwrotu grzecznościowego: *Prześwietny Sądzie Pokoju Powiatu Łęczyckiego*⁸⁶³; *Do Prześwietnego Sądu Pokoju Obwodu Łęczyckiego*⁸⁶⁴; *do Sza: Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego*⁸⁶⁵; *Do Prześwietnego Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego w Łodzi*⁸⁶⁶; *Do Prześwietnego Sądu Pokoju w Łodzi*⁸⁶⁷, itd. Zdarzały się także wnioski bezpośrednio adresowane do podsędka⁸⁶⁸.

1.3.3. Dane suplikanta

Część wniosków poprzedzano podaniem danych dotyczących suplikanta. Te informacje zamieszczano w lewym górnym rogu pisma. Np.: *Podanie*

⁸⁶² Np.: SPpŁ: *Acta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci*, sygn. 14, k. 19 (1828 r.); *Acta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego tyżące się Opieki po Izidorze Śluckim*, sygn. 34, k. 22 (1838 r.); *Acta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego w Gubernii Mazowieckiej tyżące się uregulowania opieki nad nieletnimi po zmarłym Bonawenturze Trzebuchowskim*, k. 11 (1842 r.); SPwŁ: *Acta Opieki nieletnich po małżonkach Hoffman pozostałych*, sygn. 24, k. 4 (1866 r.); *Acta Opieki nieletnich po Józefie Schultz*, sygn. 35, k. 1 (1868 r.); *Acta nieletnich Ender po Józefie Ender*, sygn. 66, k. 1 (1875 r.).

⁸⁶³ Np.: SPpŁ: *Acta tyżące się zwołania Rady Familijnej nieletniego Izydora Śluckiego*, loc. cit.; *Acta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci*, sygn. 14, s. 19 (1828 r.); *Acta Opiekuńcze Nielenich po s. p. Barbarze z Bądkowskich Galeckiej pozostałemi Dziećmi*, sygn. 16, s. 2 (1821 r.).

⁸⁶⁴ Np.: SPpŁ, *Acta opiekuńcze nieletniej Boyling, córce po Augustynie Boyling*, sygn. 18, k. 6 (1822 r.).

⁸⁶⁵ Np.: *Acta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego tyżące się Uregulowania Opieki po niegdy Abrahamie Glücksman*, k. 1.

⁸⁶⁶ Np.: SPwŁ, *Acta Opieki nieletnich po małżonkach Hoffman pozostałych*, sygn. 24, k. 17 (1866 r.).

⁸⁶⁷ Np.: SPwŁ, *Acta opieki nieletnich Berg*, sygn. 34, k. 1 (1867 r.).

⁸⁶⁸ W 1855 r. do Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego wpłynął wniosek Josefa Lisner skierowany do podsędka tegoż sądu. Pod koniec wniosku podany został skład rady familijnej z wyszczególnieniem linii macierzystej i ojczystej. Osnowa wniosku była następująca: *Z powodu, że Sędziogo Pokoju tu obecnego niemasz, ani Członków do Rady familijnej ile właścicieli znacznych Zakładów fabrycznych, od nadzoru ich fabryk ilekroć na Radę familijną do Zgierza nie jestem w możności, dlatego mam honor prosić W. Podsędka iżby skoro tu odpieczętowanie pozostałości po mey żonie Annie (...) raczył zarazem posiedzenie Rady Familijnej nad małoletniemi pozostałemi dziećmi odbyć – na członków przedstawiam. SPwŁ, Acta tyżące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 1.

*Joanny z Zielińskich Stokowskiej Matki Naturalney Opiekunki nieletnich Niegdy Faustyna Stokowskiego pozostałych Sukcesorów*⁸⁶⁹.

Wniosek z 15 marca 1816 r. został zatytułowany: *Prośba Opiekuna Nieletnich Sukcesorów Niegdy S. P. Samuela Dusse, o wyznaczenie Terminu do złożenia Szanowney Rady Familijney*⁸⁷⁰.

W lewym górnym rogu prośby z 13/25 stycznia 1848 r. odnotowano: *Karolina Sznajder wdowa prosi o wyznaczenie terminu celem urzędzenia opieki nad Gustawem Sznajder lat 2 liczącym*⁸⁷¹.

7 listopada 1849 r. we wniosku zapisano: *Anna Wałęsińska Wdowa w Mieście Zgierzu zamieszkała podaje prośbę następującą*⁸⁷².

1.3.4. Osnowa

W większości przypadków osnowa znajdowała się po prawej stronie karty, której lewa część (pusta), była zostawiona z przeznaczeniem na ewentualne rezolucje sądu⁸⁷³.

Pierwszy wniosek z reguły zawierał w sobie poza prośbą o zwołanie rady familijnej informację o relacjach łączących suplikanta z pupillem, o dacie śmierci rodzica. Wniosek wymieniał małoletnich, nad którymi trzeba ustanowić opiekę i wskazywał osoby, które miały wchodzić w skład rady familijnej (z określeniem czy wywodzą się z linii ojczyściej, czy macierzystej)⁸⁷⁴. Zdarzało się, że takie prośby zawierały jedynie ogólne wytyczne dotyczące składu rady⁸⁷⁵.

⁸⁶⁹ SPPL, *akta Opiekuńcze Nad pozostałymi Małoletniemi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3, s. 23-24 (1821 r.).

⁸⁷⁰ SPPL, *akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 22.

⁸⁷¹ *akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletniego Gustawa po niegdy Gottfriedzie Schneider*, s. 1 (1848 r.).

⁸⁷² *akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich Fabianna Sebastyanina i Mikołaja po niegdy Janie Wałęsińskim*, s. 1 (1849 r.).

⁸⁷³ Np.: SPPL: *akta tyczące się zwołania Rady Familijnej nieletniego Izidora Śluckiego*, s. 65-66 (1817 r.); *akta Sądu Pokoju tyczące Opieki Nieletnich po Felixie Piaseckim zostających dzieci*, sygn. 41, k. 5 (1848 r.); SPPL, *akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego tyczące Opieki nieletniej Kajzer po Karólu Ludwiku dwóch Imion Kajzer pozostałej córki*, sygn. 42, k. 1 (1849 r.); SPwŁ: *akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich po Janie Gottliebie Frydrych*, s. 1 (1844 r.); *akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich po Jozefie Melchiorze Kochler*, s. 1 (1847 r.).

⁸⁷⁴ Np.: *akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego tyczące się Ustanowienia Opieki Nieletnich Grabowskich*, k. 1 (1830 r.); SPwŁ, *akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletniego Gustawa po niegdy Gottfriedzie Schneider*, loc. cit.

⁸⁷⁵ Wnioskodawca, wnosząc o zwołanie rady familijnej prosił, by składała się z członków mieszkających w pobliżu majątku małoletnich. SPPL, *akta opiekuńcze tyczące się*

– Przyczyny zwołania rady rodzinnej

We wniosku wskazywano powód zwołania rady rodzinnej, jak i przedmiot mających się odbyć obrad. Np. przedmiot obrad określiła opiekunka główna w prośbie z 3 grudnia 1811 r. w sposób następujący: *a to końcem zarządzenia względem Dóbr Nieletniemu należących się*⁸⁷⁶.

21 grudnia 1816 r. matka wraz z mężem (ojczymem pupila) uzasadnili konieczność zwołania posiedzenia w sposób następujący: *Tak dla usamowolnienia Nieletniego Izydora Franciszka Ignacego Lojoli trzech Imion Śluckiego Syna iedynego po niegdy (...) Rafale Śluckim iako też dla zarządzenia Interesom Maiątku iego Dotyczącym potrzebna iest nieodbitcie Rada Rodzinna*⁸⁷⁷.

27 stycznia/8 lutego 1871 r. we wniosku o zwołanie rady rodzinnej nieletnich Matzów wdowa stwierdziła: *Do uregulowania interesów spadkowych należy nad temi dziećmi ustanowić opiekę i Emilię usamowolnić i dodać jej kuratora w osobie jej męża*⁸⁷⁸.

– Miejsce posiedzenia

Suplikant z reguły wskazywał dogodne dla rodziny miejsce do odbycia posiedzenia. We wniosku z 3 grudnia 1811 r. matka wraz z mężem wniosła: *Niżey podpisana zanosi prośbę do Prześwietnego Sądu o zwołanie Rady Rodzinnej Nieletniego Izydora Syna Jedynego Niegdy Rafała Śluckiego i wyznaczenie Terminu i miejsca we Wsi Bierzwienna Długa dla Słabości Zdrowia*⁸⁷⁹.

W prośbie z 5 lutego 1817 r. suplikantki oświadczyły: *że zaś podług Artykułu 415 Kodexu Cywilnego, wyznaczenie miejsca do odbycia Rady, prawo woli prezydującego Sędziego oddało, Sąd Prześwietny przez wzgląd na Ogólną, dobrowolność będzie łaskaw Posiedzenie nastąpić miane na Gruncie czyli w Dworze Karczewa przeznaczyć*⁸⁸⁰.

— — —
opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdy ś. P. Ontonem Szamowskim z Regilewa, sygn. 5, s. 54-55 (1822 r.).

⁸⁷⁶ SPPL, *Akta dotyczące się zwołania Rady Rodzinnej nieletniego Izydora Śluckiego*, s. 38.

⁸⁷⁷ *Ibidem*, s. 52-54.

⁸⁷⁸ SPwL, *Akta Opieki nieletnich Matzów*, sygn. 50, k. 1.

⁸⁷⁹ *Akta dotyczące się zwołania Rady Rodzinnej nieletniego Izydora Śluckiego*, *loc. cit.*

⁸⁸⁰ SPPL, *Akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków*, k. 2.

– Potrzeba wezwania członków na wyznaczony termin bądź jej brak

Wniosek często zawierał informację dotyczącą potrzeby wezwania członków na wyznaczony termin. Np. dnia 30 marca 1822 r. wnioskujący oświadczyli: *prosimy o wyznaczenie Terminu do Uchwały Rady Familiennej na dzień 10 czerwca b. r. tu w Łęczycy z wezwaniem wszystkich członków tak na Terminie zaprzyszłym iako i poprzednim zasiadających przez sądowego Woźnego*⁸⁸¹.

W prośbie z 5 lutego 1817 r. suplikantki zaraz po zaproponowaniu miejsca, w którym miało się odbyć posiedzenie, oświadczyły: *y Osoby na Członków przedstawione do zjechania się w to mieysce zawezwać*⁸⁸².

12 marca 1830 r. brat nieletnich prosząc o zwołanie rady familijnej do dóbr Barłóg oświadczył: *o terminie raczy mnie Sąd uwiadomić, a Ja Członków sam zawezwę*⁸⁸³.

Niekiedy nie było potrzeby wzywiania członków rady familijnej przez sąd. Matka nieletnich wnosząc prośbę o zwołanie rady familijnej do Sądu Pokoju Okręgu Brzezińskiego 15/27 lutego 1866 r., oświadczyła: *W tym zaś terminie rzeczeni Członkowie sami dobrowolnie bez żadnych wezwań stawią się niezawodnie*⁸⁸⁴.

1.3.5. Podpis

Wniosek musiał być podpisany. Niejednokrotnie suplikanci, którzy nie potrafili pisać, stawiali pod prośbą znaki trzech krzyży, a podpisywał się za nich ktoś inny⁸⁸⁵.

Przed podpisem pojawiała się również formułka grzecznościowa.

⁸⁸¹ SPPL, *Acta Opiekuńcze Nad pozostałymi Maloletniemi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3, s. 59.

⁸⁸² *Acta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków*, loc. cit.

⁸⁸³ *Acta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki Nieletnich Trzebuchowskich*, k. 1-2.

⁸⁸⁴ SPwŁ, *Acta Sądu Pokoju w Łodzi dotyczące Opieki nad nieletnimi Ludwikiem i Heleną Lebelt*, sygn. 20, k-13. Podobnie: *Acta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich Jana Henryka i Elżbiety po niegdy Janie i Katarzynie Elżbiecie z Hornów Małżonkach Rychardt*, s. 4 (1850 r.); *Acta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego tyczące się ustanowienia Opiekuna nad nieletniemi po Krzysztofie Deyter*, s. 1 (1854 r.).

⁸⁸⁵ Np.: SPwŁ: *Acta opieki nieletnich Muth*, k. 11 (1871 r.); *Acta Sadu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich Fabianna Sebastyanna i Mikołaiia po niegdy Janie Wałęsińskim*, s. 3 (1849 r.); SPPL, *Acta Opiekuńcze nieletnich po niegdy Janie Żurawskim z Dąbia*, sygn. 17, k. 9 (1824 r.).

Np.: *zanosząc takowe (...) żądanie miłą czułą satysfakcją (...) znoszenia się z wysokim uszanowaniem Prześwietnego Sądu najniższy Sługa*⁸⁸⁶; *Oczekując Skutku mej prośby zostaję z winnym uszanowaniem P Sądu Pokoju unizona Sługa*⁸⁸⁷. W aktach opiekuńczych nie brakuje też wniosków, w których suplikanci ograniczali się jedynie do krótkich zwrotów grzecznościowych przed podpisem. Np.: *Z szacunkiem*⁸⁸⁸; *Z uszanowaniem*⁸⁸⁹.

1.3.6. Załączane dokumenty

Do pierwszej prośby powinien zostać załączony akt zgonu osoby, której śmierć wywołała potrzebę ustanowienia opieki⁸⁹⁰ i akty urodzenia pozostałych po nim małoletnich dzieci. W praktyce rzadko załączano sepulturę i metryki urodzenia nieletnich⁸⁹¹, częściej składano je do akt dopiero na prośbę sądu przed posiedzeniem⁸⁹².

2. ZWOŁYWANIE RADY FAMILIJNEJ Z URZĘDU

Sędzia pokoju miejsca zamieszkania małoletniego mógł zwołać radę z urzędu⁸⁹³. W literaturze wskazuje się, że chodziło tu nie tyle o zwołanie z urzędu, co o usprawnienie procedury zwoływania poprzez zmuszenie uprawnionego do złożenia odpowiedniego wniosku⁸⁹⁴. Akta pupilarne potwierdzają taką praktykę. Sąd powinien też zwołać radę po zobowiązaniu go do tego przez właściwy organ władzy publicznej⁸⁹⁵.

⁸⁸⁶ SPPL, *Akta Opiekuńcze Nad pozostałemi Małoletniemi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3, s. 1-2 (1813 r.).

⁸⁸⁷ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Berg*, sygn. 34, k. 1-3 (1867 r.).

⁸⁸⁸ Np.: SPwŁ: *Akta Sądu Pokoju w Łodzi dotyczące Opieki nad nieletnimi Ludwikiem i Heleną Lebelt*, sygn. 20, k. 50 (1869 r.); *Akta opieki nieletnich po Lejzorze Zejbert*, sygn. 22, k.1 (1865 r.).

⁸⁸⁹ Np.: SPwŁ: *Akta opieki nieletnich po Lejzorze Zejbert*, sygn. 22, k.7 (1870 r.); *Akta Opieki Nieletnich Zubrawskich*, sygn. 67, s. 1 (1875 r.); *Akta Sadu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich Fabianna Sebastyanna i Mikołaja po niegdy Janie Wałęsińskim*, s. 3 (1849 r.).

⁸⁹⁰ *Podręcznik dla Sądów Pokoju Królestwa Polskiego*, s. 43.

⁸⁹¹ Np.: *Akta opieki nieletnich Berg*, *loc. cit.*

⁸⁹² Np.: *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego tyczące się ustanowienia Opiekuna nad nieletniemi po Krzysztofie Deyter*, s. 7-10 (1856 r.); SPwŁ: *Akta opieki nieletnich Kędzerskich*, sygn. 30, k. 3-7 (1866 r.); *Akta Opieki Nieletnich Zieberth*, sygn. 53, k. 3 (1872 r.); *Akta Opieki nieletnich Feinsilber*, sygn. 54, k. 3 (1872 r.); *Akta opieki nieletnich Kozłowskich*, sygn. 71, k. 3-4 (1868 r.).

⁸⁹³ Art. 406 KN (373 KCKP).

⁸⁹⁴ M. Godlewski, *op. cit.*, s. 80.

⁸⁹⁵ *Podręcznik dla Sądów Pokoju Królestwa Polskiego*, s. 41.

2.1. Informacja o potrzebie zwołania rady

Każdy mógł zgodnie z art. 406 KN zawiadomić sąd pokoju o konieczności ustanowienia opieki. W praktyce tego typu donosy spotykane były rzadko. Np. 22 stycznia 1817 r. wpłynął do Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego wniosek osoby, która domagała się ustanowienia opieki z urzędu (*stosownie więc do Prawa Przepisów aby Sąd Prześwietny ustanowienie opieki z Urzędu przedsięwziął*). Nie wiemy dlaczego sąd nie zareagował na ten wniosek, a radę rodzinną zwołał dopiero po otrzymaniu prośby babki i matki nieletnich⁸⁹⁶.

2/14 listopada wierzyciel zmarłego ojca nieletnich poinformował sąd o nieustanowieniu opieki, niesporządzeniu spisu inwentarza majątku, mimo śmierci ojca. Suplikant wniósł, aby sąd pozostałą wdowę ponaglił do zwołania rady rodzinnej. Sąd w odpowiedzi na otrzymaną prośbę, zarządził: *Wezwać (...) Policjanta M Łodzi, aby Esterę Zajbert w m. Łodzi zamieszkałą, do odbycia rady rodzinnej w interesie nieletnich jej dzieci znanlić raczył, idzie bowiem o zabezpieczenie majątku tychże nieletnich*⁸⁹⁷.

Burmistrz Kłodawy zawiadomił 14 sierpnia 1825 r. sąd pokoju o zajęciu okoliczności rodzających konieczność ustanowienia opieki. Sąd wezwał burmistrza do podania członków mających wchodzić w skład rady rodzinnej. W ponownej odezwie do burmistrza 15 września 1825 r. sąd zażądał: *podług Art. 407. Kodeksu Cywilnego potrzeba jest prócz prezydującego sędziego, opiekuna i podopiecznika sześć osób członki radę rodzinną składały, przeto Ur. Burmistrz Zechce z urzędu przedstawić osoby, jeżeli nie krewnie to przynajmniej zostające (...) w przyjaźni lub sąsiadów*. Burmistrz spełnił to żądanie dopiero 14 listopada 1825 r.⁸⁹⁸.

2.2. Okoliczności, w których sąd ma obowiązek zwołać radę z urzędu

Sąd powinien zwołać radę rodzinną z urzędu wówczas, gdy należało ustanowić opiekę, gdy osoba, której z mocy prawa służyła opieka lub opiekun testamentowy przed zwołaniem rady zaczęli sprawować czynności opiekuńcze, jak również w sytuacji, gdy zachodziła konieczność zmiany opiekuna⁸⁹⁹, np. w przypadku wskazanym w art. 446 KN⁹⁰⁰.

⁸⁹⁶ SPPL, *akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków*, k. b. nr

⁸⁹⁷ SPwL, *akta opieki nieletnich po Lejzorze Zejbert*, sygn. 22, k. 1.

⁸⁹⁸ SPPL, *akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki Nieletnich Domzałów*, sygn. 24, k. 10-18.

⁸⁹⁹ M. Godlewski, *op. cit.* s. 479.

⁹⁰⁰ Więcej na ten temat w rozdziale II, podrozdziale I, punkcie 1.1.3.3.3. i podrozdziale II, punkcie 3.3.3.

Najczęściej sąd ingerował, gdy opieka nie wywiązywała się terminowo z przyjętych na siebie obowiązków. Np. 20 kwietnia 1824 r. Sąd Pokoju Powiatu Łęczyckiego zwołując posiedzenie z urzędu, uzasadnił to w następujący sposób: *Marcin Wizer Gospodarz (...) Inwentarz do akt Opiekuńczych złożyć winny, z tej przyczyny zaprzysiądz nie był w stanie, albowiem niektóre szczegóły w nim umieścić przypomniał, co w krótkim czasie Inwentarzem dodatkowym uzupełnić się zobowiązał – Widząc iednak, iż to dotychczas nie uskutecznił, i ile Opiekun Rachunki z opieki nie złożył, zaleca tem, ażeby Inwentarz dodatkowy naydaley w przeciągu tygodni 2^{ch} do Akt opiekuńczych złożył – , chcąc tą drogą przedmiot ten ułatwić wzywa członków Radę Familyną składających i poniżej wypisanych do stawienia się w Sądzie Swym w dniu 17 Maia r. b. pod Karą prawem wskazaną⁹⁰¹.*

2.3. Wymuszenie zwołania rady familijnej

Częstą praktyką sądu pokoju było wzywianie osoby zobowiązanej do inicjowania zwołania rady familijnej, do złożenia odpowiedniej prośby w sądzie. Po kilku upomnieniach taka osoba przybywała do sądu i składała wnioski. Np. 17/29 lutego 1848 r. sąd ponaglił matkę do zwołania rady familijnej: *poleca Rozynie z Sigmundów Irgang wdowie, - aby przez podanie na piśmie uczynionę mianą Końcem oznaczenia terminu do zwołania Rady familijney, a tem samem urzędzenia opieki nad Nieletnimi swemi dziećmi, natychmiast do Sądu tutejszego zgłosiła się – gdyż w razie niedopełnienia tego przez nieodstępną Exekucyę zmuszoną zostanie⁹⁰².*

26 maja/7 czerwca 1848 r. sąd wezwał matkę, aby wraz z członkami stawiła się dnia 2/14 czerwca – w celu odbycia posiedzenia. Matka stawiła się 3 lipca. Spisano prośbę matki o „uskutecznienie” tego dnia posiedzenia. Sąd od razu zarządził jego odbycie⁹⁰³.

⁹⁰¹ SPPL, *Acta Opiekuńcze nad nieletnią Krystyną Wizer*, k.25-26.

⁹⁰² SPwL, *Acta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich Anny Luizy, Jana Bogumiła, Wilhelma Gotfrieda i Karóla Augusta – po niegdy Krzysztofie Irgang w Kolony Adamów Gminie Bloto zmarłym pozostałych* [dalej: *Acta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich Anny Luizy, Jana Bogumiła, Wilhelma Gotfrieda i Karóla Augusta - po niegdy Krzysztofie Irgang*], sygn. 3, s. 1. Podobnie: SPwL, *Acta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich Jana Ferdynanda, Jana Gottlieba i Anny Pauliny, po niegdyś Augustynie Banasz*, s. 1 (1848 r.).

⁹⁰³ *Acta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich Jana Ferdynanda, Jana Gottlieba i Anny Pauliny, po niegdyś Augustynie Banasz*, s. 11-16.

2.4. Zwolywanie rady po interwencji organu wyższego

Rada familijna była zwoływana na polecenie Trybunału Cywilnego I Instancji, bądź Prokuratora Królewskiego. W 1809 r. trybunał wskazał na konieczność zwołania rady familijnej, w celu ustanowienia kuratora dla Magdaleny Konopnickiej, w osobie jej męża. Małoletnia nie miała zdolności do samodzielnego pobierania aktywów. Posiedzenie odbyło się, aby uczynić zadość rezolucji Trybunału⁹⁰⁴.

25 czerwca/7 lipca 1871 r. prokurator zażądał, aby sąd zwołał z urzędu radę familijną nieletnich Lipowskich⁹⁰⁵. Pod komunikatem prokuratora odnotowywano rezolucje. Najpierw przyjmujący pismo zarządził, aby przedłożyć je do Wydziału Pojednawczego. Następnie sąd podejmował czynności mające ustalić skład rady familijnej, np. wzywał opiekuna do wskazania krewnych pupila. Gdy wszystkie informacje zostały zebrane sąd wyznaczał termin i zarządził wezwanie członków⁹⁰⁶.

W okręgu zgierskim i łódzkim akta pupilarne nie oddają w pełni praktyki zwoływania rady familijnej, gdyż do nich w dużej części nie załączono wniosków o jej zwołanie. Poszczególne akta opiekuńcze często zaczynały się od protokołu posiedzenia rady familijnej, w którym jedynie wskazywano powód zebrania: *Celem ustanowienia prawnej opieki dla nieletnich*⁹⁰⁷. Należy przypuszczać, że termin posiedzenia rady był wcześniej uzgadniany w sądzie, po czym członkowie przybywali na oznaczony dzień. Taką praktykę potwierdza adnotacja w protokole posiedzenia z 28 sierpnia/9 września 1863 r. następującej treści: *zebrali się dziś, jako w terminie przez Sąd oznaczonym członkowie radę Familijną, dla tychże nieletnich składających*⁹⁰⁸.

Skuteczność zwoływania rad familijnych z urzędu przez sąd była niezadowalająca. Spotykamy w materiale źródłowym przykłady braku

⁹⁰⁴ W protokole z posiedzenia rady familijnej jako powód zwołania rady familijnej pojawiła się informacja, że Trybunał Pierwszej Instancji Departamentu Warszawskiego na wniosek Prokuratora Królewskiego rozkazał: *do Uzupełnienia tego niedostatku powtórnie zwołać też Radę Familijną*. SPpŁ, *Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałymi*, sygn. 1, s. 24-30.

⁹⁰⁵ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 11-13. Podobnie: SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 17 (1866 r.).

⁹⁰⁶ *Akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, loc. cit.

⁹⁰⁷ Np.: SPwŁ: *Akta Opieki nieletnich Walter po Henryku Walter pozostałych dzieci*, sygn. 10, s. 1 (1858 r.); *Akta opieki nad nieletnimi po Juliannie Mitzner pozostałymi dziećmi*, sygn. 11, k.1 (1859 r.).

⁹⁰⁸ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich po Dominiku Geiseler*, sygn. 15, k. 1. Podobnie: SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich po Ignacym Hortig*, sygn. 18, s. 1-2 (1864 r.).

odpowiedniej reakcji sądu pokoju na polecenia Trybunału Cywilnego I Instancji bądź Prokuratora Królewskiego. Dopiero po kilku interwencjach organu nadzorczego, sąd zwoływał takie posiedzenie z urzędu⁹⁰⁹.

3. DECYZJA

Odpowiedzią sądu na wpływający wniosek była rezolucja wpisywana na przyjętym wniosku po lewej stronie⁹¹⁰ bądź, gdy nie było zostawionego miejsca, na odwrocie karty aktu. Rezolucja zaczynała się od wskazania nazwy sądu np.: „Sąd Pokoju Powiatu Łęczyckiego”, czy też jej skrótu, „Sąd etc”⁹¹¹. Większość rezolucji jednak poprzedzona była literą d zapisaną w sposób następujący: „D/.”⁹¹².

Sąd wyznaczał termin i określał miejsce, w którym miało odbyć się posiedzenie. Jeżeli do wniosku nie załączono wymaganych dokumentów, sąd zzywał do ich dostarczenia. Sędzia zarządzał założenie akt, dołączenie do nich wniosku i załączników.

W styczniu 1848 r. sędzia Ostrowski wydał rezolucję, następującej treści: *Sąd etc. Termin do zwołania Rady familijnej, zatem celem urzędzenia Opieki nad nieletnim Gustawem Schneider, na dzień 28 Stycznia/9 Lutego r. b. godzinę 10tą z rana oznacza*⁹¹³.

— — —
⁹⁰⁹ Np.: SPwŁ, *akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 18 (1867 r.); SPwŁ, *akta Opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 30-31 (1871 r.).

⁹¹⁰ Np.: SPwŁ: *akta Opieki nieletnich Steinhauer*, sygn. 36, k. 1 (1868 r.); *akta Opieki nieletnich Hermanów*, sygn. 38, k. 1-2 (1869 r.), k. 8 (1873 r.); *akta nieletnich Ender po Józefie Ender*, sygn. 66, k. 1; *akta Opieki Nieletnich Zubrawskich*, sygn. 67, k. 1 (1875 r.); *akta Opieki nieletnich Kozłowskich*, sygn. 71, k. 1 (1875 r.); *akta Opieki nieletnich Salomon*, sygn. 72, k. 1 (1875 r.); *akta Opieki nieletnich dzieci po Augustcie Schultz pozostałych*, sygn. 73, k. 1 (1875 r.).

⁹¹¹ Np.: SPwŁ: *akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich Anny Luizy, Jana Bogumila, Wilhelma Gotfrieda i Karóla Augusta - po niegdy Krzysztofie Irgang*, s. 2 (1848 r.); *akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich Jana Ferdynanda, Jana Gottlieba i Anny Pauliny, po niegdy Augustynie Banasz*, s. 13 (1848 r.); *akta Opieki nieletnich po Wilhelmie Schwaln*, sygn. 13, k. 41 (1867 r.); *akta Opieki nieletnich po Jakóbie Riedel*, sygn. 17, k. 1 (1864 r.); *akta Opieki nieletnich po Lejzorze Zejbert*, sygn. 22, k. 4 (1865 r.).

⁹¹² Np.: SPpŁ: *akta Opiekuńcze Nad pozostałemi Małoletniemi po niegdy Sp. Faustynie Stokowski*, sygn. 3, s. 59 (1822 r.); *akta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci*, sygn. 14, k. 7 (1826 r.); *akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków*, k. 61 (1836); SPwŁ: *akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich Anny Luizy, Jana Bogumila, Wilhelma Gotfrieda i Karóla Augusta - po niegdy Krzysztofie Irgang*, s. 13 (1848 r.); *akta Opieki nieletnich po Jakóbie Riedel*, loc. cit.

⁹¹³ *akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletniego Gustawa po niegdy Gottfriedzie Schneider*, s. 1.

Poza tego typu decyzjami, były również inne, gdy np. sąd żądał od suplikanta dostarczenia wymaganych dokumentów. Pod rezolucją podpisywał się z reguły sędzia pokoju, bądź podsędek⁹¹⁴ i pisarz⁹¹⁵. Niekiedy pod rezolucją wyznaczającą termin rady widniał jedynie podpis pisarza⁹¹⁶.

3.1. Wyznaczenie terminu i miejsca posiedzenia

– Termin

Przy wyznaczaniu terminu rady, sąd powinien mieć na względzie przede wszystkim odległość dzielącą miejsce posiedzenia od miejsca zamieszkania członków wchodzących w skład rady⁹¹⁷. Art. 411 KN stanowił: *Termin do stawienia się wskazany będzie przez Sędziego Pokoju na dzień oznaczony, lecz w tym sposobie, żeby, między doręczeniem wezwania, a dniem oznaczonym do zgromadzenia się rady, było przynajmniej trzy dni czasu, gdy wszystkie strony przywołać się mające mieszkają w gminie, lub w odległości dwóch myriametrów. W każdym razie, gdyby pomiędzy stronami wezwanymi znajdowały się osoby zamieszkałe w odległości dalszej nad wyżej wskazaną, termin powiększony będzie o dzień jeden na każde trzy myriametry*⁹¹⁸. Po 1825 r. KCKP uprawniał prezydenta, burmistrza lub wójta do wyznaczania krótszych terminów, o ile wezwani członkowie mieszkali stosunkowo blisko (w odległości nieprzekraczającej dwóch mil)⁹¹⁹.

W praktyce sąd często wyznaczał termin zgodny z wnioskiem⁹²⁰.

⁹¹⁴ Np.: SPpL, *Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostalemi*, sygn. 1, s. 3 (1809 r.); SPwL, *Akta opieki nieletnich po Szmulu Majerowicz*, sygn. 27, k. 1 (1866 r.).

⁹¹⁵ SPpL, *Akta dotyczące się zwołania Rady Familijnej nieletniego Izydora Sluckiego*, s. 38 (1811 r.); SPwL, *Akta Opieki Nieletnich Kulpińskich*, sygn. 52, k. 1 (1871 r.).

⁹¹⁶ Np.: SPwL: *Akta opieki nieletnich Berg*, sygn. 34, k. 1 (1867 r.); *Akta Opieki nieletnich Goldstejn*, sygn. 46, k. 1 (1870 r.).

⁹¹⁷ A. Okolski, *op. cit.*, s. 176-177.

⁹¹⁸ Art. 411 KN.

⁹¹⁹ Art. 381 KCKP: *Termin do stawienia się oznaczony będzie przez Sąd na dzień pewny w tym sposobie, żeby między wręczeniem wezwania, a dniem oznaczonym do zgromadzenia się rady, wolnych dni było przynajmniej trzy, gdy wszystkie strony przywołać się mające mieszkają w odległości dwóch mil. W każdym zaś razie, gdyby pomiędzy stronami przywołać się mającemi, znajdowały się odległej zamieszkałe, termin wyznaczony będzie tak, żeby, prócz powyższych trzech dni wolnych, każdy odległej mieszkający miał jeszcze przynajmniej dzień jeden na każde trzy mile odległości. Prezydent, Burmistrz lub Wójt, jeżeli nie wezwą strony odległej zamieszkałej, mogą stronom w miejscu będącym naznaczyć termin krótszy do stawienia się.*

⁹²⁰ Np.: *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Ustanowienia Opieki Nieletnich*, k.1 (1830 r.); SPwL: *Akta Opieki nieletnich Langhof*, sygn. 44, k. 1 (1870 r.); *Akta*

Np. 31 marca 1821 sąd postanowił: *Przychylając się do Podania Opiekonów Nieletnich Stokowskich Niżej podpisanych wyznacza Termin zwołania Rady Familyiney do Łęczycy na dzień 2^{go} m. y r. b*⁹²¹.

Zdarzało się również i tak, że sąd wyznaczał inny termin. Przykładem może być zarządzenie sądu z 26 marca 1833 r. następującej treści: *Odpo wiedzieć Suplikantowi że Termin w dniu 2 Kwietnia r. b. na Gront wsi Barłog w celu odbycia posiedzenia Rady Familyiney dla czynności mey (...) w ten dzień oznaczyć nie może, lecz wyznacza Termin w tem przedmiocie na dzień 1. Kwietnia r. b. godzinie 10. zrana na Grunt wsi Barłog*⁹²².

Prawo wymagało, aby członek mieszkający w gminie bądź dwa miriametry od niej, otrzymywał wezwanie na 3 dni przed terminem posiedzenia. Jeżeli członek rady mieszkał dalej, to wówczas obowiązywała zasada, według której powinien mieć dodatkowo na każdy miriametr jeden dzień wcześniej doręczone wezwanie⁹²³. Art. 381 KCKP⁹²⁴ zmienił miriametry na mile i odległość zamieszkania oznaczył na dwie mile, pominięto fragment dotyczący gminy⁹²⁵.

W praktyce znaleźć można przykłady na nierespektowanie wymogów prawnych dotyczących terminu zawiadomienia. 17 września 1846 r. główna opiekunka pisała do sędziego pokoju: *W prawdzie W^z Sąd wyznaczył laskawie termin do zwołania Rady familijnej po niegdy Ś. p. Jakobie Lange na dzień 5 sierpnia r. b. – lecz z powodu iż takowa odręczna Rezolucya, doszła rąk podpisanej dopiero dnia 4. z. m.- niebyłam zatem wstanie dopełnić formalności takową Rezolucyą przepisanych*⁹²⁶.

Ojciec złożył wniosek o zwołanie rady 7 czerwca 1832 r., a rada odbyła się 8 czerwca, o 8 rano. We wniosku zobowiązał się sam zawiadomić członków⁹²⁷.

— — —
opieki nieletnich Gläser, sygn. 47, k. 1 (1870 r.); Akta opieki nieletnich Salomon, sygn. 72, k. 1 (1875 r.).

⁹²¹ *Niezgodność dat wynika z błędu w dokumencie. Na dokumencie zapisana była data 3 kwietnia, została jednak skreślona i poprawiona na 31 marca. SPPL, Akta Opiekuńcze Nad pozostałemi Maloletniemi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim, sygn. 3, s. 30.*

⁹²² SPPL, Akta dotyczące się Opieki Nieletnich Czarneckich, k. 1.

⁹²³ Art. 407 KN.

⁹²⁴ Art. 381 KCKP.

⁹²⁵ M. Godlewski, *op. cit.*, s. 489.

⁹²⁶ Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki nad Nieletniemi po śp. Jakobie Lange, k. 21.

⁹²⁷ Akta Sądu Pokoju P Łęczyckiego dotyczące się Opieki po niegdy Maryen z Goczulów Zychlińskiej, s. 9-10.

3/15 marca 1842 r. Sąd Pokoju Powiatu Łęczyckiego otrzymał od Sądu Pokoju Powiatu Brzezińskiego pismo, w którym czytamy: *Wskutek odezwy zd. 10/22 Lutego rb, № 77– ponieważ Expedycyą z Zapozwami późno nadeszła do sądu tutejszego, dla tego też zapozew przed terminem doręczonym być nie mógł – przeto bez skutku pożądanego, zwrócić ma honor Szan. Sądowi*⁹²⁸.

Terminy były krótkie. W 1875 r. sąd wyznaczył termin na 17 listopada, na podstawie wniosku, który wpłynął 15 dnia tego miesiąca⁹²⁹. Jeżeli członkowie zebrali się dobrowolnie, a sąd wyraził na to zgodę, wówczas rada mogła nawet odbywać się jeszcze tego samego dnia⁹³⁰.

Sąd wezwał za pośrednictwem kurendy z 17 kwietnia na posiedzenie z odroczenia, które miało się odbyć 18 kwietnia 1832 r., członków nieobecnych (czyli wszystkich). Dzień wcześniej stawił się jedynie ojciec nieletnich. Wygląda na to, że w praktyce po odroczeniu nie działały przepisy dotyczące odpowiednio wcześniejszego zawiadomienia. Termin został wyznaczony na dzień następny na godzinę 7 rano. Odroczenie nastąpiło dzień wcześniej o godz. 15.00. Mimo to członkowie zjechali na tak wczesną godzinę⁹³¹.

– Miejsce

Sąd wyznaczając posiedzenie rady rodzinnej, wskazywał miejsce, w którym miało się ono odbyć. Art. 415 KN stanowił: *Posiedzenie takowe odbywać się będzie z samego prawa u Sędziego Pokoju, chyba by on sam wyznaczył inne miejsce. Obecność przynajmniej trzech czwartych części członków przywołanych potrzebną będzie aby obrady przedsięwzięte być mogły*⁹³².

⁹²⁸ Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego w Gubernii Mazowieckiej dotyczące się uregulowania opieki nad nieletnimi po zmarłym Bonawenturze Trzebuchowskim, k. 14.

⁹²⁹ SPwŁ, Akta opieki nieletnich Kozłowskich, sygn. 71, k. 1.

⁹³⁰ Po lewej stronie wniosku opieki o zwołanie rady rodzinnej zapisano rezolucję sądu z 15 XI 1828 r. następującej treści: *Skoro Członkowie dziś stawią, przeto na godzinę 3 po południu Termin dziś wyznacza*. SPpŁ, Akta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci, sygn. 14, s. 19. Podobnie: SPwŁ: Akta opieki nieletnich po Jakóbie Riedel, sygn. 17, k. 1-3 (1864 r.); Akta Opieki Rozenblat, sygn. 45, k. 1 (1870 r.); Akta Opieki nieletnich Feinsilber, sygn. 54, k. 4 (1872 r.); SPpŁ: Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego, tyczące się Ustanowienia Opieki Nieletnich Grabowskich, k. 23 (1847 r.).

⁹³¹ Akta Sądu Pokoju P Łęczyckiego tyczące się Opieki po niegdy Maryen z Goczułów Zychlińskiej, k. 1-4.

⁹³² Po 1825 r. materię tę regulował art. 385 KCKP: *Posiedzenie takowe, odbywać się będzie z prawa w miejscu posiedzeń Sądu, Prezydenta, Burmistrza lub Wójtą, Radę fa-*

Z reguły rady odbywały się w miejscu posiedzeń sądu⁹³³. Np. w 1870 r. sąd przychylił się do wniosku matki i wyznaczył termin na dzień następnny, godzinę 10, w miejscu posiedzeń sądu (zgodnie z prośbą zawartą we wniosku)⁹³⁴.

Sędzia mógł jednak na wniosek zainteresowanego zwołać radę rodzinną do miejsca przez niego wskazanego. Taka sytuacja miała miejsce np. w 1817 r., kiedy to sąd postanowił: *Przychylając się do podania WW. Galczyńskich Małżonków domagających się Zwołania Rady Rodziny dla zarządzenia Interesom nieletniego W. Śluckiego i usamowolnienia J. Osoby oznacza termin do zwołania (...) Rady R. na dzień 20 Stycznia R. 1817. na Gruncie Dóbr Bierzwienna*⁹³⁵. W kwietniu 1817 r. sędzia zarządził: *Stosownie do Żądania Strony wyznacza się Termin na dzień trzynasty b. m. y roku do Dóbr Głębokiego z Zachowaniem formalności prawem przepisanych*⁹³⁶.

5 lutego 1817 r. swoją prośbę wniosły babka i matka małoletnich. Sąd w rezolucji odpowiedział: *Suplikantek żądanie za słuszne y sprawiedliwe uznawszy wyznacza się Termin Zjazdu Rady Rodziny do Wsi Karszewa na Dzień Dwudziesty Czwarty tego miesiąca y roku, zastrzegając Zachowanie pewney formalności*⁹³⁷.

W aktach pupilarnych natrafiamy jednak też na przypadki, w których mimo, że suplikanta – Wiktoria Zabielska (opiekunka) prosiła o odbycie rady rodzinnej na gruncie Kupienina, podsedek zarządził odbycie posiedzenia w Sądzie Pokoju Powiatu Łęczyckiego w Łęczycy⁹³⁸.

milijną zwołujących, chybaby ciż inne miejsce wyznaczyl. Obecność pięciu przynajmniej z przywołanych członków potrzebną będzie aby obrady przedsięwzięte być mogły.

⁹³³ Np.: SPwŁ: *Akta opieki nieletnich Wagner*, sygn. 58, k. 3 (1873 r.); *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 41 (1867 r.); *Akta opieki nieletnich Muth*, k. 11 (1871/1872 r.).

⁹³⁴ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Langhof*, sygn. 44, k. 1; Podobnie: SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Gläser*, sygn. 47, k. 1 (1870 r.); SPpŁ: *Akta Opiekuńcze nieletnich Giżowskich*, sygn. 11, s. 1 (1818 r.); *Akta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci*, sygn. 14, s. 8-9 (1826 r.).

⁹³⁵ SPpŁ, *Akta tyżące się zwołania Rady Rodziny nieletniego Izidora Śluckiego*, s. 52.

⁹³⁶ SPpŁ, *Akta Opiekuńcze Nad pozostałymi Małoletniemi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3, s. 1. Podobnie: SPpŁ: *Akta Opiekuńcze Nieletnich Felicjana y Melchiora Piaseckich*, sygn. 12, s. 16 (1818 r.); *Akta tyżące się Opieki Nieletnich Czarneckich*, k. 1 (1833 r.).

⁹³⁷ SPpŁ, *Akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków*, k. 1.

⁹³⁸ *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego w Interesie Opieki Nieletnich po zmarłym Tadeuszu Zabielskim*, k. 3, 15-16.

Jeżeli sędzia zgadzał się na przybycie w określone we wniosku miejsce, wówczas domagał się zapewnienia mu i pisarzowi transportu na miejsce posiedzenia⁹³⁹. Przykładowo odezwa sądu z 15 lipca 1813 r. brzmiała: *Uwładamia Ninieyszym Wielmożną Joannę z Zielińskich Stokowską (...) iż stosownie do Jey proźby dzień 26 b. m. i r. do odbycia się Rady Familyney na gruncie Wsi Głębokiego przeznaczył, a że podpisani nie mają forman-ki swey do zjechania na odbycie się Rady Familyney Wzywa przeto aby takową nadesłać raczyła a w przypadku (!) sama sobie winę przypisać będzie musiała*⁹⁴⁰.

Niekiedy suplikant już we wniosku oświadczał, że transport zostanie zapewniony. W aktach opiekuńczych nieletnich Gałęckich znajduje się wniosek babki nieletnich, która prosi o odbycie rady familijnej na gruncie wsi Mnewa, 24 października 1821 r., następującej treści: *na który dzień stosowną po Ps Sąd pošlę Podwodę*⁹⁴¹. W odpowiedzi na prośbę babki, sąd zarządził: *zaleca się Pisarzowi, ażeby nie tylko Kurrendę wygotował, lecz oraz ażeby na dzień powyższy, skoro Podwoda nadejdzie, na mieysce wezwania się uda*⁹⁴².

3.2. Założenie akt opiekuńczych i wezwanie do złożenia wymaganych dokumentów

Gdy radę zwoływano po raz pierwszy, sąd zarządził założenie akt opiekuńczych, do których dołączano akt zejścia zmarłego rodzica i metryki urodzeń małoletnich dzieci, nad którymi należało ustanowić opiekę. Tak właśnie sąd w odpowiedzi na wniosek matki z 12/24 I 1868 r., wyznaczył termin i zarządził założenie akt opieki dla nieletnich Schulzów⁹⁴³.

Jeżeli do wniosku nie załączono wymaganych dokumentów, sąd żądał ich nadesłania. Np. w 1824 r. sąd polecił matce, aby na wyznaczony termin dostarczyła akt zejścia męża i akty urodzenia dzieci⁹⁴⁴. Natomiast w rezolucji wydanej w innej opiece z 1869 r. sąd postanowił: *i złożenie*

⁹³⁹ SPPL, *Akta Opiekuńcze Nad pozostałemi Małoletniemi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, loc. cit.; *Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. b. nr (1815 r.).

⁹⁴⁰ SPPL, *Akta Opiekuńcze Nad pozostałemi Małoletniemi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3. s. 27.

⁹⁴¹ SPPL, *Akta Opiekuńcze Nielenich po s.p. Barbarze z Bądkowskich Galeckiej po- zostałemi Dziećmi*, sygn. 16, k. 1.

⁹⁴² *Ibidem*.

⁹⁴³ SPWŁ, *Akta Opieki nieletnich po Józefie Schultz*, sygn. 35, k. 1.

⁹⁴⁴ SPPL, *Akta Opiekuńcze tyczące się Niewiarowskiej*, sygn. 23, k. 1-2.

przed tym terminem aktów zejścia rodziców nieletniego i aktu jego urodzenia rozporządza⁹⁴⁵.

Jeżeli suplikant we wniosku nie podał członków mających wchodzić w skład rady rodzinnej, wówczas sąd wzywał do uzupełnienia braku⁹⁴⁶. Np. sąd 26 marca 1833 r. zarządził między innymi: *polecając aby Prośba dostateczną z wymienieniem Członków tak z Leniey Oyczystey iako i Macierzystey bliskich krewnych przed Terminem do Sądu tutejszego podał*⁹⁴⁷.

4. REALIZACJA

Sędzia pokoju zwoływał radę rodzinną wydając tzw. „zapozwy”⁹⁴⁸. Sąd zarządzał sporządzenie kurendy na wniosek bądź z urzędu⁹⁴⁹.

Brak formalnego wezwania niektórych członków na posiedzenie, mógł być powodem jego odroczenia. Raz np. matka wniosła o odroczenie rady rodzinnej. W skierowanej do sądu prośbie wskazała powód: *niektóre członki zapozwanemi nie zostali*⁹⁵⁰.

4.1. Za pośrednictwem suplikanta (kurenda sporządzana przez pisarza na zarządzenie sądu wydawana do rąk zainteresowanego)

Niekiedy suplikanci odbierali dokument kurendy od pisarza, po czym zawiadamiali członków o terminie posiedzenia osobiście. Np. 23 lipca 1822 r. suplikant prosił o wyznaczenie terminu i o wydanie na jego ręce kurendy: *Zechce P. Sąd wydać Kurrendę po tychże członków na ręce moje*⁹⁵¹.

4.2. Za pośrednictwem woźnego

Zgromadzenie wymaganej ilości członków wymagało sporo trudu. Czynności związane z wezwaniem członków na posiedzenie rady

⁹⁴⁵ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Perli Landau*, sygn. 40, k. 1. Podobnie: SPPL, *Akta Opiekuńcze dotyczące się Niewiarowskiej*, sygn. 23, k. 1-2;

⁹⁴⁶ Np.: SPPL, *Akta Opiekuńcze Nad Nieletniemi po S.P. Janie Will*, sygn. 22, k. 1-3 (1845 r.).

⁹⁴⁷ *Akta dotyczące się Opieki Nieletnich Czarneckich*, loc. cit.

⁹⁴⁸ Opieka podług KN, s. 16.

⁹⁴⁹ SPwŁ: *Akta opieki nieletnich Steinhauer*, sygn. 36, k. 1 (1868 r.); *Akta Opieki nieletnich Hermanów*, sygn. 38, k. 1-2 (1869 r.), k. 8 (1873 r.); *Akta Opieki nieletnich Nejjfeld*, sygn. 41, k. 40 (1870 r.), k. 51 (1874 r.). *Akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 1 (1869 r.).

⁹⁵⁰ SPPL, *Akta Opiekuńcze dotyczące się Niewiarowskiej*, sygn. 23, k. 4 (1824 r.).

⁹⁵¹ SPPL, *Akta opiekuńcze dotyczące się opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdyś. P. Ontonem Szamowskim z Rogilewa*, sygn. 5, s. 51.

familijnej powierzane były, co do zasady, pisarzowi sądu pokoju (przygotowywał kurendę)⁹⁵² i woźnemu, który zawiadamiał członków⁹⁵³. Np. po otrzymaniu skargi dotyczącej pominięcia bliskiego krewnego, sąd polecił 11 lutego 1847 r.: *W. Pisarz przy wydawaniu Kurendy ściągnie uwagę na bliższych krewnych i tych członków którzy w poprzednich pierwszych posiedzeniach znajdowali się*⁹⁵⁴.

9 października 1820 r. po powtórnym wniosku żony byłego opiekuna, sąd zarządził jak następuje: *Sąd Pokoju P^{tu} Łęczyckiego Przychylając się do słusznego obok Przedstawienia J. P^a Tydelmana podanego Wyznacza na Termin do Zwołania Rady Familyiney na dzień 23 M y r. b. na który Pisarz Sądu Pokoju wyda Kurrendę y przez Woźnego wręczyć Zleci Członkom do Posiedzenia Rady Familyiney Wezwanym*⁹⁵⁵. W odpowiedzi na inną prośbę o zwołanie rady familijnej w 1822 r. podsędek postanowił: *Termin do zwołania Rady familyiney w obecnym (...) 10 czerwca r. b. godzinie 9. z rana wyznacza. Ur. pisarz Członkom w dawniejszych uchwałach znajdujących się, a naybliżeych krewnych Nieletnich w liczbie 6^{ciu} wybierze y Kurrendy (...) za zagrożeniem kary, Kodeksem Cyw. Przepisaney*⁹⁵⁶.

Jeżeli wszystkie osoby objęte kurendą mieszkały blisko siebie, wówczas sporządzano jedną kurendę obejmującą wszystkich, którzy na to posiedzenie mieli się stawić⁹⁵⁷. Czasami razem z członkami wzywano opiekunów za pomocą jednej kurendy⁹⁵⁸. Innym razem każdego z członków i opiekę zawiadomiono osobno⁹⁵⁹. Dużo zależało od odległości miejsca

⁹⁵² Np.: SPPL: *Akta Opiekuńcze Nieletnich Skoniecznych*, sygn. 13, k.1 (1819 r.); *Akta Opiekuńcze nieletnich Giżowskich*, sygn. 11, k. 3 (1818 r.); *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego tyżące się Opieki Nieletnich po niegdy Ignacem Duninie*, sygn. 28, k. 13 (1835 r.).

⁹⁵³ Np.: SPPL: *Akta Opiekuńcze nieletnich Willów*, k. 2 (1821 r.); *Akta Opiekuńcze nieletnich po niegdy Janie Żurawskim z Dąbia*, sygn. 17, s. 3 (1822 r.); *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego, tyżące się Ustanowienia Opieki Nieletnich Grabowskich*, k. 2 (1830 r.).

⁹⁵⁴ *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego tyżące się Uregulowania Opieki po niegdy Abrahamie Glücksman*, k. 88.

⁹⁵⁵ SPPL, *Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 110.

⁹⁵⁶ SPPL, *Akta Opiekuńcze Nad pozostałemi Maloletniemi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3, s. 59. Podobnie: SPwŁ, *Akta tyżące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 8 (1856 r.).

⁹⁵⁷ Np.: SPPL: *Akta tyżące się opieki nad maloletniemi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałemi*, sygn.1, s. 5-6 (1809 r.); *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego, tyżące się Ustanowienia Opieki Nieletnich Grabowskich*, k. 2 (1830 r.).

⁹⁵⁸ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 24.

⁹⁵⁹ *Ibidem*, k. 2.

zamieszkania i od okoliczności towarzyszących zwołaniu konkretnej rady⁹⁶⁰. Członek mieszkający w znacznej odległości, zawiadamiany był często osobną kurendą⁹⁶¹. Członków i opiekę nieletnich pochodzących z dwóch małżeństw wzywano co do zasady osobno⁹⁶².

– Oznaczenie dokumentu

Dokument sporządzano na papierze stemplowym, który dostarczał wcześniej suplikant. Kurendy były załączane do akt i opatrywane numerem. Np. na górze przed tekstem wezwania i kurendą po członków rady rodzinnej nieletnich Dussów widniała adnotacja: *zanotowano 320/(...) z b. r., w Wykazie № 66*⁹⁶³.

Wezwanie rozpoczynało się od wskazania organu, który je wydawał. Np.: *Sąd Pokoju Powiatu Łęczyckiego obowiązany podług Prawa przysądzać w Radzie Rodzinnej wzywają*⁹⁶⁴.

Sąd w wezwaniu często powoływał się na wniosek inicjujący procedurę zwołania posiedzenia. Np.: *W moc Podanej Noty przez Urodz. Antoniego Jaraczewskiego Obróncę Sądu Pokoju w Imieniu J Pana (...) żądającego, w interesie Nieletniej*⁹⁶⁵.

– Treść wezwania

W wezwaniu członkowie byli z reguły informowani o sprawach, które miały być przedmiotem posiedzenia. Np. sąd pokoju w wezwaniu na posiedzenie rady rodzinnej z 20 stycznia 1824 r. informował: *Sąd Pokoju*

⁹⁶⁰ Np. pisarz zarządził wezwać 4 członków. SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 33 (1871 r.); *Sporządzono trzy osobne kurendy*. SPpŁ, *Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 111-113 (1820 r.).

⁹⁶¹ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 16, 17, 29 (1871 r.).

⁹⁶² Sąd pokoju Okręgu Zgierskiego wzywa: *Zapozynam niżej wymienionych członków Rady rodzinnej w opiece nieletnich Lisnerów aby się w dniu 28 Marca/9 kwietnia r. b. rano, o godz. 10 stawili = dla odbycia posiedzenia w przedmiocie nieletnich tyżącym. Stawić się mają pod karą rubli srebrem Sześć na Każdego. Niżej wymienieni zostali członkowie, opiekun główny i przydany – z tyłu zamieszczzone zostały podpisy przy nazwiskach i adnotacja wóznego Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego: Ja Hieronim Bogusławski który przy Sądzie Pokoju Okręgu Zgierskiego nominowany i przysięgły w Mieście Zgierzu zamieszkały - Wyżej wymieniony osobom poogłaszałem jak podpisy ich dowodzą świadczę - w Łodzi dnia dwudziestego Czwartego Marca/piątego Kwietnia 1857 r. - Hieronim Bogusławski WSPÓZ. Podobnie świadczył ten sam wóznym przy wezwaniu opieki i członków rady rodzinnej Feibig*. SPwŁ, *Akta tyżące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 8-10.

⁹⁶³ SPpŁ, *Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 93 (1819 r.).

⁹⁶⁴ SPpŁ, *Akta tyżące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałemi*, sygn. 1, s. 3 (1809 r.).

⁹⁶⁵ SPpŁ, *Akta Opiekuńcze nieletnich Giżowskich*, sygn. 11, k. 1 (1818 r.).

Powiatu Łęczyckiego. Wzywa niżej wyrażonych członków, Radę Familyiną nad Nieletnią Krystyną Wizer składających, ażeby się w dniu Szóstym Lutego roku bieżącego z rana o godzinie 11^{1/2} w Posiedzeniu zwykłym Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego pod Karą prawem zastrzeżoną stawili, y byli obecni, Końcem zawetowania lub potwierdzenia Inwentarza⁹⁶⁶.

Bardzo często w wezwaniu pisarz wpisywał rezolucję wydaną przez sąd po wpłynięciu wniosku owołanie posiedzenia. Np. 1 czerwca 1822 r. wpisano rezolucję następującej treści: *Sąd Pokoju Powiatu Łęczyckiego. Przychylając się do Prośby Opiekonów Nieletnich po Ś. P. Faustynie Stokowskim pozostałych dzieci w dniu 30 Maja r. b. podaney wnoszących wołania Rady Familyney – wzywa niżej wyrażonych członków, ażeby w dniu 10 Czerwca r. b. w Sądzie zwyczajnych Posiedzeń w Mieście Łęczycy się stawili, i były przytomnemi, co Opiekunowie w ważney tej Materji, dotyczącej się Dobro Nieletnich dzieci, wnosić będą oraz ażeby wspólnie się naradziły.- Sąd Pokoju jest o Gorliwości Szanownych Obywateli przekonany, że krok ten uczynią i odpowiedzą zaufaniu w nich położonemu, a zwłaszcza, że przewłoka, czyli niestawiennictwo członka którego, niepowetowane pociągałoby za sobą szkody⁹⁶⁷.*

Praktyka zgierska i łódzka była podobna do łęczyckiej. Kurendę sporządzał jednak sam woźny, który również powoływał się na żądanie suplikanta i rezolucje sądu. Np.: *Stosownie do rezolucji Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego tej osnowy⁹⁶⁸*. Urzędnik ten często jednak wzywał członków rady familijnej we własnym imieniu. Kurendę poprzedzała adnotacja. Np.: *Na żądanie Franciszka Rassalskiego rzeźnika w mieście Łodzi Okręgu Zgierskim zamieszkałego.– Ja Adolf Antoni Niemewski Woźny przy Sądzie Pokoju Okręgu Zgierskiego nominowany, w Mieście Łodzi zamieszkały (...) ponawiając wezwanie w d: 20 Sierpnia: /1 Września r. b. wręczone⁹⁶⁹.*

– **Pouczenie o karze za nieusprawiedliwione niestawiennictwo**

Sędzia pokoju był uprawniony do wymierzenia kary pieniężnej wobec członków, którzy bez usprawiedliwienia nie stawili się na oznaczonym

⁹⁶⁶ SPPL, *akta Opiekuńcze nad nieletnią Krystyną Wizer*, k. 24

⁹⁶⁷ SPPL, *akta Opiekuńcze Nad pozostałymi Maloletniemi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3, s. 63.

⁹⁶⁸ SPwL, *akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 2. Podobna treść wezwania, tylko brak treści rezolucji (k. 24).

⁹⁶⁹ *Ibidem*, k. 2.

terminie⁹⁷⁰. Po 1825 r. kary były zróżnicowane w zależności od rodzaju opieki. Art. 383 KCKP stanowił: *Każdy krewny; powinowaty, lub przyjaciel, który nie stawia się, nie dając prawnego powodu do wymówienia się, podpadnie karze pieniężnej, która wyrzeczona będzie bez appellacji przez Prezydującego w ilości złotych 50, a przez Prezydenta, Burmistrza lub Wójta w ilości 2 złotych polskich przenosić niemogącej.*

W związku z przewidzianą sankcją, w dokumencie wezwania zamieszczano również pouczenie o karze, która groziła za nieusprawiedliwioną nieobecność na oznaczonym terminie⁹⁷¹. Takie właśnie pouczenie pojawiło się w wezwaniu sądowym, po wpłynięciu wniosku opiekuna z 18 marca 1826 r. W dokumencie zapisano: *Tak, ażeby się na dzień 21 Marca r. b. z Rana o godzinie 10 na sesyi Sądu Pokoju stawili, i w ważnym tym Przedmiocie się naradzili. W przeciwnym bowiem razie, Kara Kodexem określona na Niestawiającego rozciągniętą zostanie*⁹⁷².

Podobne pouczenie znajdujemy w aktach opiekuńczych nieletnich Jaraczewskich. W 1826 r. sąd wzywa członków: *aby w terminie powyższym w mieyscu posiedzeń Sądu tutejszego się stawili sami lub przez umocowanych, a to pod Zagrożeniem Kary złotych 50 stosownie do prawa Kodexu Cyw: Królestwa Polskiego*⁹⁷³.

17 stycznia 1826 r. sąd w wezwaniu do członków rady rodzinnej nieletnich Will, pouczył ich nie tylko o karze, jaka im za nieobecność na wyznaczonym terminie grozi, ale również zagroził, że zostaną obciążeni kosztami, które z ich niestawiennictwa wynikną⁹⁷⁴.

— — —
⁹⁷⁰ Art. 413 KN: *Każdy krewny, powinowaty, lub przyjaciel, przywołany, któryby nie stawiał się, bez prawnego powodu wymówienia się, podpadnie karze pieniężnej nieprzenoszącej pięciudziesięciu franków (R. sr. 12), które wymierzy Sędzia Pokoju bez appellacji.*

⁹⁷¹ Przykładowo: W 1826 r. sąd wzywał członków: *aby w terminie powyższym w mieyscu posiedzeń Sądu tutejszego się stawili sami lub przez umocowanych, a to pod Zagrożeniem Kary złotych 50 stosownie do prawa Kodexu Cyw: Królestwa Polskiego.* SPPL, *Akta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci*, sygn. 14, k. 11. Podobnie: SPPL, *Akta opiekuńcze dotyczące się opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdy ś. P. Ontonem Szamowskim z Rogilewa*, sygn. 5, s. 15 (1813 r.); *Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 17 (1815 r.); *Akta opiekuńcze Nieletnich po niegdy ś. P. Benjaminie Gottlieb Heringu*, sygn. 4, s. 13-14 (1813 r.); *Akta Pupilarne Nieletnich Felicjana i Melchiora Piaseckich*, k. 4-5 (1817 r.).

⁹⁷² SPPL, *Akta Opiekuńcze Nad pozostałymi Małoletnimi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3, s. 47-48.

⁹⁷³ SPPL, *Akta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci*, sygn. 14, k. 11-12. Podobnie: SPPL, *Akta dotyczące się zwolania Rady Rodzinnej nieletniego Izydora Sluckiego*, s. 51 (1816 r.).

⁹⁷⁴ SPPL, *Akta Opiekuńcze Nad Nieletnimi po S.P. Janie Will*, sygn. 22, s. 5.

– Zawartość kurendy

Pod wezwaniem była zamieszczana kurenda. Porównując te dokumenty można zauważyć ich stałe elementy. Na górze kurendy niekiedy odnotowywano: *Zanotowano 23/2 Z br (...)*⁹⁷⁵. Dokument z reguły był zatytułowany: *Kurrenda do Osób niżej wyrażonych*⁹⁷⁶. I tam zamieszczana była lista wzywanych⁹⁷⁷. Czasami wyszczególniano dwie linie macierzystą i ojczystą, a osoba wezwana podpisywała się przy swoim nazwisku opatrując podpis datą wręczenia. Obok nazwisk wyszczególnionych w dokumencie kurendy członkowie niekiedy zaświadczali, że na posiedzenie przybędą bądź nie. Np.: *Na dzień 27 miesiąca (...) przyjadę*⁹⁷⁸; *Czytałem to Wezwanie y na Termin ten zjadę*⁹⁷⁹; *Na termin wyznaczony zjadę*⁹⁸⁰; *miałem komunikowane*⁹⁸¹. *Czytałem pod niebytność W. Adama Stokowskiego, który odjechał do (...) Warszawy y nie iest w prędkim czasie spodziewany dnia 27 Lipca Roku 1813 w Topoli (...) zaświadczam Hilary Radliński Pisarz*⁹⁸².

– Oświadczenie woźnego o doręczeniu wezwania

Pod kurendą woźny zdawał relację z wykonanej pracy. Np. na dole kurendy z 1813 r. widniało oświadczenie: *Doręczyłem Kopię niniejszego wezwania do Rąk Radlińskiego Pisarza*⁹⁸³. Niekiedy woźny zamiast pod-

⁹⁷⁵ SPPL, *akta dotyczące się zwołania Rady Familijnej nieletniego Izydora Sluckiego*, s. 48-49.

⁹⁷⁶ Np.: SPPL: *akta Opiekuńcze Nad pozostałemi Maloletniemi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3, s. 60 (1822 r.); *akta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci*, sygn. 14, k. 12 (1826 r.).

⁹⁷⁷ Np.: SPPL: *akta dotyczące się opieki nad maloletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałemi*, sygn. 1, str. 40-41 (1820 r.); *akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków Sp. J. W. Adama Wężyka Sukcesorów*, sygn. 9, k. 5 (1817 r.); *akta Opiekuńcze Nieletnich Felicjana y Melchiora Piaseckich*, sygn. 12, k.1-2 (1819 r.); *akta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci*, loc. cit.; *akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Ustanowienia Opieki Nieletnich Grabowskich*, k. 2 (1830 r.); *akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki po Izdorze Sluckim*, sygn. 34, k. 39 (1840 r.).

⁹⁷⁸ *akta dotyczące się zwołania Rady Familijnej nieletniego Izydora Sluckiego loc. cit.*

⁹⁷⁹ SPPL, *akta Opiekuńcze Nad pozostałemi Maloletniemi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3, s. 6 (1813 r.). Podobnie: SPPL: *akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków*, k. 5 (1817 r.); *akta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci*, loc. cit.

⁹⁸⁰ SPPL, *akta Opiekuńcze Nad pozostałemi Maloletniemi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3, s. 5 (1813 r.).

⁹⁸¹ *Ibidem*, s. 12-14 (1813 r.).

⁹⁸² *Ibidem*, s. 26.

⁹⁸³ *Ibidem*, s. 25-26.

pisów sam w dole dokumentu w punktach wymieniał, komu wręczył wezwanie i w jakim miejscu. Taką informację poprzedzał stwierdzeniem: *Jako powyżej wymienionych każdego z Osobna Zawiadomilem – a mianowicie*⁹⁸⁴.

W 1869 r. woźny zaświadczył: *Na żądanie Matyldy Loizy po Wilhelmie Edwardzie Zachert pozostałej wdowy w Wsi Rąbieniu zamieszkałej Ja Teofil Czechowski Woźny przy Trybunale Cywilnym w Warszawie w Mieście Łodzi zamieszkały Na zasadzie rezolucji sądowej w słowach (...) Wezwalem*⁹⁸⁵. Woźny opisał, komu wręczył kopię wezwania i w jakich okolicznościach⁹⁸⁶.

W aktach nieletnich Kepschów pod kurendą z 1875 r. widniała adnotacja: *Ja Teofil Czechowski Woźny przy Trybunale Cywilnym w Warszawie w mieście Łodzi zamieszkały – Na zasadzie Decyzji Sądu Pokoju w Łodzi wydanej w tych słowach (...) Wzywam Aktem niniejszym*. Wezwanie dotyczyło opiekuna głównego i przydanego. Niżej woźny informował o okolicznościach wręczenia im kopii dokumentu⁹⁸⁷.

Innym razem Konstanty Zielawski Woźny przy Sądzie Pokoju w Łodzi po wręczeniu wezwania zdawał relację z przeprowadzonych czynności. Każdemu doręczył kopie osobiście. Na dole dokumentu zaświadczył: *Sześć Kopij tego zapozwu każdą kopią na oddzielnym stemplu ceny po kop: 15, odpisaną wręczyłem jak następuje*⁹⁸⁸.

– Załączane dokumenty

Do zapozwu niekiedy załączano kopię wniosku o zwołanie rady rodzinnej, jak również inne dokumenty. Np. w wezwaniu z 15 marca 1822 r. pojawiła się następująca informacja: *Kommunikuiąc w załączeniu tak Kopią Podania iako i wyciągu Protokołu przed Rejentem Ostrowskim w dniu 27 Lutego r. b. w Warszawie zdziałanego, niżej wypisanym członkom, nad nieletnimi po Ś. P. Faustynie Stokowskim, Radę Familyną Składaiącym do odczytania i rozważenia, wzywa*⁹⁸⁹.

⁹⁸⁴ Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego, dotyczące się Ustanowienia Opieki Nieletnich Grabowskich, k. 2 (1830 r.).

⁹⁸⁵ SPwŁ, Akta opieki nad Nieletnimi po Wilhelmie Edwardzie Zachert, sygn. 37, k. 3; Podobnie: SPpŁ: Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów, sygn. 6, k. 104, 105 (1819 r.); Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki po niegdy Abrahamie Glücksman, k.74-75 (1846 r.).

⁹⁸⁶ Akta opieki nad Nieletnimi po Wilhelmie Edwardzie Zachert, loc. cit.

⁹⁸⁷ SPwŁ, Akta Opieki nieletnich Kepschów, sygn. 65, k. 14.

⁹⁸⁸ SPwŁ, Akta Opieki Nieletnich Zubrawskich, sygn. 67, k. 2 (1875 r.). Podobnie: SPwŁ, Akta Opieki nieletnich Rasalskich, k. 2 (1866 r.).

⁹⁸⁹ SPpŁ, Akta Opiekuńcze Nad pozostałymi Małoletnimi po niegdy Sp. Faustynie

4.3. Pomoc innych organów przy wezwaniu

Przy wzywaniu członków z innych obszarów kraju, sąd korzystał z pomocy wójtów, prezydentów, burmistrzów, jak również innych sądów, które zobowiązane były po stosownej odezwie sądu pokoju, udzielić żądanych informacji o obywatelach przebywających w ich gminie, a nawet doręczyć im kurendę⁹⁹⁰. Świadczy o tym korespondencja sądu z sąsiadującymi sądami, organami magistratu, jak również wydawane rezolucje. Przykład stanowi może rezolucja sądu pokoju, która była wydana na polecenie Prokuratora Królewskiego przy Trybunale Cywilnym w Warszawie:

- I. *Wezwać Sąd pokoju w Szadku, aby załączające się wezwanie do Jozefa Mazurowskiego w Kraczymnie i Apolinarego Studińskiego w Piotrkowie doręczyć polecił i dowód wręczenia przed terminem Sądowi Naszemu nadesłał-*
- II. *Podobne wezwanie zrobić do Sądu Pokoju w Piotrkowie o Józefa Lipowskiego z Dłutowa i*
- III. *do Sądu Pokoju w Kutnie o Marcelego Lipowskiego ze wsi Wysokie Małe*
- IV. *Wezwać Ksawerego Lipowskiego z Woli Grzymkowej, by dnia 11/23 Sierp r. b. o godz 10^u z rana na posiedzenie rady familijnej przybył -*
- V. *Podobne wezwanie zrobić do Wawrzyńca Lipowskiego głównego Opiekuna i Wilhelma Lebelta przydanego opiekuna – Łódź d 14/26 Lipca 1871 r.*⁹⁹¹.

Po dokonanej czynności organ taki komunikował sądowi o jej wykonaniu, bądź podawał okoliczności, które mu w tym przeszkodziły. Np. wójt gminy zaświadczył, że zapozwany członek wydal się z gminy i już w niej nie mieszka. Sąd pokoju w Szadku odpowiedział, że zawiado-

— — —
Stokowskim, sygn. 3, s. 47-48 (1822 r.).

⁹⁹⁰ Np.: Sąd Pokoju Powiatu Łęczyckiego wystosował odezwy: *do Sadu pokoju Powiatu Orłowskiego, Sądu Pokoju Powiatu Zgierskiego, aby wezwali członków, którzy mieszkali w ich powiecie na posiedzenie rady familijnej*. SPpŁ, *akta opiekuńcze dotyczące się opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdy ś. P. Ontonem Szamowskim z Rogilewa*, sygn. 5, s. 199-204 (1826 r.); *Odezwy do sądu Pokoju Powiatu Wartskiego, Sądu Pokoju Powiatu Kowalewskiego, Sądu Pokoju Powiatu Zgierskiego z strony Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego, aby wręczyli sądowe expedycje*. SPpŁ, *akta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci*, sygn. 14, 7-8 (1826 r.).

⁹⁹¹ SPwŁ, *akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 11. Podobnie: *ibidem*, k. 22; SPpŁ, *akta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci*, sygn. 14, s. 7.

mił wzywanych o terminie. Sąd Pokoju w Kutnie poinformował, że wezwał członka do rady rodzinnej⁹⁹².

5. INNE MOŻLIWOŚCI

Akta opiekuńcze wskazują, że członkowie rady rodzinnej przybywali na posiedzenie dobrowolnie lub po sądowym wezwaniu⁹⁹³. Zjawiając się dobrowolnie członkowie rady rodzinnej zaoszczędzali pupilom dodatkowych wydatków. Np. 8 lipca 1846 r. sąd postanowił: *Zawiadomić Suplikantkę że Termin do zwołania Rady Rodzinnej na d 5 Sierpnia rb w posiedzeniu Sadu wyznacza ale Suplikantka winna Członków Zapoznać lub Stempel na Kurende wcześniej na dni 10 załączyć*⁹⁹⁴.

Niekiedy w rezolucji pojawiała się informacja, o niewydaniu kurendy. 19 maja 1825 r. wśród rezolucji pojawiła się nota następującej treści: *Podpisany przyjął na siebie obowiązek zawiadomienia członków przeto Kurrenda wydana nie była*⁹⁹⁵.

W aktach Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego na 139 zwołanych posiedzeń rad rodzinnych, 94 było poprzedzonych kurendą. Z reguły dobrowolnie stawiali się członkowie na termin z odroczenia. W protokole posiedzenia z dnia 27 listopada 1826 r. zapisano: *Członkowie dziś stawający bez zapoznania (...) pod zagrożeniem art. 383 (...) stawić się zobowiązali, zaś Nieobecni mają być zapoznani Kosztem żądającego Jakuba Szamowskiego*⁹⁹⁶.

Najczęściej po odroczeniu posiedzenia, na wyznaczony termin członkowie przybywali dobrowolnie. Gdy odroczenie spowodowane było niestawieniem się części członków, wówczas tych wzywano często na ich koszt. Np.: sąd wezwał na nowy termin członków po niedosłym do

⁹⁹² SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 18-28 (1871 r.).

⁹⁹³ O możliwości dobrowolnego stawienia się stron w sprawach spornych przed sądem pokoju, mowa jest w art. 7 KPC: *Strony mogą zawsze stawić się dobrowolnie przed Sędzią Pokoju (przed Podsędkiem), który w takim przypadku rozsądzi ich spór, bądź w ostatecznej Instancji, jeżeli go prawo lub strony do tego upowazniają, bądź też z możliwością odwołania się, chociażby nie był właściwym Sędziom stron, ani ze względu na zamieszkanie pozwanego, ani ze względu na położenie przedmiotu spornego. Oświadczenie stron żądających wyroku, będzie przez nie podpisane, a jeżeli podpisać nie mogą, wzmianka o tem uczyniona zostanie (S. Zawadzki, op. cit., t. 2, 1861, s. 166-167).*

⁹⁹⁴ *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki nad Nieletnimi po śp. Jakobie Lange*, k. 20.

⁹⁹⁵ SPpŁ, *Akta opiekuńcze dotyczące się opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdyś P. Ottonem Szamowskim z Rogilewa*, sygn. 5, s. 87.

⁹⁹⁶ *Ibidem*, s. 227.

skutku posiedzeniu w dniu 5 kwietnia 1830 r. W wezwaniu pojawiła się informacja: *Sąd Pokoju Powiatu Łęczyckiego Zawiadamiając niżej wyrażonych iż z powodu niepełnej liczby członków Rady familijney, w Interesie Nieletnich Grabowskich po Maryannie z Stępowskich Grabowskiej pozostałych dzieci, termin dzisiejszy bezskutecznie upłynął*⁹⁹⁷.

W aktach Sądu Pokoju w Łodzi kurend spotyka się zdecydowanie mniej⁹⁹⁸. Na 161 zwołanych posiedzeń rad familijnych, jedynie 9 było poprzedzonych sądowym wezwaniem. Trudno stwierdzić, jaka była przyczyna. Czy rzeczywiście w praktyce kurenda zaczęła tracić na znaczeniu, czy też – co równie możliwe, nie było zwyczaju załączania tych dokumentów do akt.

5.1. Złożenie wniosku o zwołanie rady familijnej i równoczesne stawienie się członków

Niekiedy tego samego dnia składano wnioski i odbywało się posiedzenie. Np. w protokole z 9/21 czerwca 1847 r. pojawiła się informacja: *W skutek zanesionej prośby przez Kazimierza Grabowskiego w dniu dzisiejszym do Sądu tutejszego, iako terminie wyznaczonym. Stawiły się następujące osoby Radę familijną składać mające*⁹⁹⁹.

3/15 marca 1848 r. w Zgierzu sąd w rezolucji postanowił: *Skoro Członkowie Rady familijney wszyscy się dziś zebrali przeto Uchwała ta pod powagą sądową - odbyć się może*¹⁰⁰⁰.

5/17 października 1866 r. sąd zarządził, aby po założeniu akt opiekuńczych odbyć posiedzenie rady familijnej *skoro członkowie dobrowolnie się zebrali*¹⁰⁰¹. Podobną rezolucję znajdujemy w aktach opiekuńczych nieletnich Rozenblat. 25 marca/6 kwietnia 1870 r. sąd pokoju wydając rezolucję postanowił: *Gdy zebrali się dobrowolnie członkowie radę familijną dla nieletniego Rozenblatta składający; zatem posiedzenie zaraz odbyć postanawiam*¹⁰⁰².

⁹⁹⁷ Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego, tyżące się Ustanowienia Opieki Nieletnich Grabowskich, k. 5.

⁹⁹⁸ SPwŁ., Akta Opieki nieletnich Rasalskich, k. 2 (1866 r.).

⁹⁹⁹ Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego, tyżące się Ustanowienia Opieki Nieletnich Grabowskich, k. 23.

¹⁰⁰⁰ Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyżące się Opieki nieletnich Anny Luizy, Jana Bogumila, Wilhelma Gotfrieda i Karóla Augusta - po niedy Krzysztofie Irgang, s. 2.

¹⁰⁰¹ SPwŁ., Akta opieki nieletnich Muth, k. 1. Podobnie: Akta Opieki nieletniego Rozenblat, sygn. 45, k. 1-2 (1870 r.); Akta Opieki nieletniego Vorwerka, sygn. 64, k. 1 (1874 r.).

¹⁰⁰² Akta Opieki nieletniego Rozenblat, loc. cit.

5.2. Stawienie się członków na termin oznaczony przez sąd bez formalnego wezwania

Sąd otrzymywał informację, o stawieniu się członków bez sądowego wezwania już we wniosku o zwołanie rady rodzinnej. Tam również mogły się pojawiać oświadczenia o chęci samodzielnego zawiadomienia członków¹⁰⁰³. W 1868 r. opiekun skierował wniosek do Sądu Pokoju w Łodzi. Dokument zawierał następujące stwierdzenie: *w dniu jutrzejszym zbierze się Rada rodzinna dobrowolnie*¹⁰⁰⁴.

27 Listopada/9 grudnia 1872 r. brat nieletnich wnosząc o zwołanie posiedzenia, pod koniec prośby oświadczył: *na który Członkowie teje dobrowolnie się stawia*¹⁰⁰⁵. Warto zauważyć, że wniosek wpłynął do sądu w dniu, w którym następnie odbyło się posiedzenie¹⁰⁰⁶.

— — —
¹⁰⁰³ Np.: 11 III 1828 r. brat nieletnich we wniosku o zwołanie rady rodzinnej napisał: *o terminie raczy mnie Sąd zawiadomić, a Ja Członków sam zawezwę. Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki Nieletnich Trzebuchowskich, k. 2.*

¹⁰⁰⁴ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 43. Podobnie: SPPŁ, *Akta dotyczące się Opieki Nieletnich Czarneckich*, k.1 (1833 r.).

¹⁰⁰⁵ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Feinsilber*, sygn. 54, k. 1.

¹⁰⁰⁶ *Ibidem*, k. 4.

PODROZDZIAŁ II

PRZEBIEG POSIEDZENIA RADY FAMILIJNEJ

Rada familijna podejmowała uchwały na posiedzeniach. Zachowane akta opiekuńcze dostarczają wielu ciekawych informacji o przebiegu takiego zebrania rady. Protokoły posiedzeń oraz inne załączane dokumenty do akt, pozwalają opisać z dużą precyzją czynności podejmowane przez to kolegium. Zatem najpierw omówimy przebieg posiedzenia opisując krąg uczestników i kolejność podejmowanych przez nich czynności. Następnie wymienimy najczęściej pojawiające się dokumenty w aktach opiekuńczych. Na końcu przyjrzymy się sposobom spisywania protokołu posiedzenia rady familijnej i postaramy się wyodrębnić jego stałe, charakterystyczne elementy.

1. UCZESTNICZY

W posiedzeniach rady familijnej uczestniczyły cztery kategorie osób: członkowie rady familijnej, urzędnicy sądowi, opiekunowie i inne osoby (krewni niewchodzący w skład rady familijnej, wierzyciele i inni).

1.1. Rada familijna

Rada familijna gromadziła się pod przewodnictwem sędziego pokoju lub podsędka. Członkowie stawali na posiedzeniach osobiście bądź za pośrednictwem swojego pełnomocnika. Nieprzybycie prawidłowo wezwanego członka nie blokowało odbycia posiedzenia¹⁰⁰⁷.

- Przewodniczący

Sędziowie pokoju, jak również podsędkowie mieli wyznaczać dwie audyencje w każdym tygodniu¹⁰⁰⁸. Było to minimum, gdyż sędzić mogli każdego dnia, nawet w niedzielę i święta. Sądy pokoju miały obowiązek wyznaczać stałe dni w tygodniu do załatwiania spraw pojedynczych i spornych. O tych terminach musiały zawiadamiać obrońców i obywateli przez zamieszczanie odpowiednich obwieszczeń na drzwiach sądu¹⁰⁰⁹.

Posiedzenia rad familijnych odbywały się najczęściej w miejscu sta-

¹⁰⁰⁷ Patrz: rozdział I.

¹⁰⁰⁸ Art. 8 KPC: *Sędziowie Pokoju (Podsędkowie) wyznaczą przynajmniej dwie Audyencji na tydzień; sędzić jednak mogą każdego dnia, nawet w dni niedzielne i świąteczne, z rana i po południu. Będą mogli dawać Audyencji u siebie, przy drzwiach otwartych.*

¹⁰⁰⁹ S. Zawadzki, *op. cit.*, t. 2, 1861, s. 167.

łych posiedzeń sądu pokoju. W większości przypadków sędziowie pokoju czy też podsędkowie byli obecni podczas posiedzenia. Tak przynajmniej przedstawia się sytuacja w świetle informacji zawartych w protokołach (świadczą o tym adnotacje i podpisy przewodniczącego zamieszczone pod dokumentami). Niemniej jednak po przeanalizowaniu zachowanych protokołów pojawiają się wątpliwości. Zdarzało się tak, co wynika z akt, że odbywały się równoległe dwa posiedzenia w tym samym czasie, pod prezydencją tego samego sędziego pokoju. Przykładem może być zgromadzenie rady rodzinnej nieletnich Szneider i Padoszek. Obie rady odbyły się pod prezydencją sędziego pokoju L. Ostrowskiego 28 I/9 lutego 1848 r. o godzinie 10 rano¹⁰¹⁰. Podobnie było w przypadku rad rodzinnych nieletnich Lisner i Hermanów oraz Landau i Neufeld¹⁰¹¹.

O tym, że sędziowie pokoju nie zawsze wywiązywali się sumiennie z powierzonych im obowiązków, dowiadujemy się również z innych źródeł. Np. na łamach GSW opisany został przypadek sędziego pokoju, który dopuszczał się wielu uchybień (między innymi nie stawiał się na posiedzenia rad rodzinnych, których protokoły podpisywał dopiero *post factum*). Jeden z adwokatów zeznał: *Rady rodzinne odbywały się w nieobecności sędziego, który podpisywał protokół, w jakiś czas in fide m*. Inny adwokat zeznał, że po wyznaczeniu w pilnym interesie terminu posiedzenia, stawiał się z członkami rady na wyznaczony termin, drzwi były zamknięte - sędzia nie przybył¹⁰¹². W kolejnym numerze, kontynuując artykuł poświęcony sędziemu pokoju napisano: *Podczas, gdy sędzia bawił się na polowaniu, sekretarz urządzał rady rodzinne, na których faktycznie prezydował*¹⁰¹³.

Oskarżonym o nieprawidłowości w urzędowaniu był również sędzia pokoju z Łodzi (Lebiedjew), który urzędował tam do 1883 r. Obrona twierdziła, że nieprawidłowości w księgach były winą pisarza Bogusław-

1010 SPwŁ: *akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego dotyczące się Opieki nieletnich Maryanny, Adama, Alexandra i Jozefy.- po niegdy Felicyanie Padoszek w Kolonij Cieszków Gminie Baldów zmarłym pozostałych* [dalej: *akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego dotyczące się Opieki nieletnich Maryanny, Adama, Alexandra i Jozefy.- po niegdy Felicyanie Padoszek*], sygn. 4, s. 1-7; *akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletniego Gustawa po niegdy Gottfriedzie Schneider*, s. 1-4.

1011 SPwŁ: *akta tyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 39-40 (4/16 października 1869 r.); i *akta Opieki nieletnich Hermanów*, sygn. 38, k. 4 (4/16 październik 1869 r.); *akta opieki nieletnich Perli Landau*, sygn. 40, k. 10 (29 styczeń/10 luty 1870 r.) i *akta Opieki nieletnich Neufeld*, sygn. 41, k. 6 (29 styczeń/10 luty 1870 r.).

1012 Alg. G., *Sprawa byłego sędziego pokoju Derewickiego, Kronika Kryminalna*, GSW, nr 21, Warszawa 1885, s. 329-333.

1013 *Ibidem*, nr 22, s. 347-349.

skiego. Sędzia bronił się nawałem spraw, samodzielnym załatwianiem spraw karnych i cywilnych, bo innych sędziów w Łodzi wówczas nie było¹⁰¹⁴. Trzeba przyznać, że pod koniec XIX w. sądy były nadmiernie obciążone, zmuszone do rozpatrywania jednocześnie dużej ilości spraw. Nic dziwnego, że sędziowie lekceważyli procedury¹⁰¹⁵ skoro w Łodzi, w 1881 r. działał jedynie jeden sędzia pokoju, a na rozstrzygnięcie prostej sprawy trzeba było czekać nawet pół roku¹⁰¹⁶.

- Członkowie rady familijnej

Członkowie powinni stawić się na posiedzeniu rady familijnej osobiście¹⁰¹⁷. Jednak prawo pozwalało, aby członkowie rady familijnej byli na posiedzeniach zastępowani przez pełnomocników. Jeden pełnomocnik mógł zastępować tylko jednego członka rady familijnej¹⁰¹⁸. Nie można było dopuścić do sytuacji, w której pełnomocnik - jedna osoba obca, zastępując większą liczbę członków rady familijnej, determinowałaby jej uchwały. Podobne wątpliwości pojawiały się w sytuacji, gdy jeden członek zostałby umocowany w tym zakresie przez drugiego. Aby zapobiec wątpliwościom w KCKP wyraźnie zakazano¹⁰¹⁹ zastępowania jednych członków rady przez drugich¹⁰²⁰.

W praktyce było różnie. Np. 9/21 grudnia 1843 r. pod protokołem posiedzenia podpisał się stryj nieletnich jako wybrany (z grona członków) na opiekuna przydanego, a zarazem jako zastępujący innego z członków

— — —
¹⁰¹⁴ *Sprawa b. sędziego pokoju Lebiejewa, Kornika Kryminalna*, GSW, nr 14, Warszawa 1886, s. 225-227.

¹⁰¹⁵ A. Korobowicz, *Sądownictwo Królestwa Polskiego 1876-1915*, Lublin 1995, s. 129-141.

¹⁰¹⁶ A. M., Łódź, *Korespondencya Gazety Sądowej, Krajowa*, GSW, nr 51, 1881, s. 93-94.

¹⁰¹⁷ Np.: *Wzywa Następujące Członki (...) Aby się na audiencyi Sądu Pokoju w Łęczycy w Izbie audencyonalney Zwyczajnie Swoie posiedzenie odbywającej w dniu 2im Miesiąca Marca r. b. Osobiście do odbycia Rady Familijney Stawili*. SPPEŁ, *akta Opiekończe Nieletnich Skoniecznych*, sygn. 13, k.1.

¹⁰¹⁸ Art. 412 KN (*Krewni, powinowaci, lub przyjaciele, tak zwolani, obowiązani będą stawić się osobiście, albo przez pełnomocników szczególnych. Pełnomocnik jedną tylko osobę zastępować może*).

¹⁰¹⁹ Art. 382 KCKP stanowił: *Krewni, powinowaci albo przyjaciele, tym sposobem przywołani, obowiązani będą stawić się osobiście albo przez pełnomocników szczególnych. Członek Rady familijnej nie może być pełnomocnikiem drugiego członka, a pełnomocnik iedną tylko osobę zastępować może*.

¹⁰²⁰ M. Godlewski, *op. cit.*, s. 490-191.

radę familijną¹⁰²¹. Tu przed wyborem mieliśmy do czynienia z niedozwolonym zastępstwem.

Sąd w rezolucji zwołującej radę familijną, bardzo często wzywając członków na jej posiedzenie pouczał ich, że mają się stawić *osobiście lub przez szczególnie umocowanych*¹⁰²². Pełnomocnictwa udzielali członkowie, którzy nie mogli uczestniczyć osobiście w posiedzeniu, ze względu na zły stan zdrowia, sprawowany urząd bądź wyjazd¹⁰²³. Informacja o tym, kto kogo zastępuje i na jakiej podstawie zawarta była w protokole posiedzenia¹⁰²⁴.

Ustawodawca nie określał formy, w jakiej to pełnomocnictwo miało być udzielone. W praktyce stosowano ogólne zasady o pełnomocnictwie. Mogło być ono udzielone w formie urzędowej, jak i w prywatnej¹⁰²⁵. Były to pełnomocnictwa szczególne, upoważniające do wzięcia udziału w konkretnym posiedzeniu¹⁰²⁶.

1021 *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki po niegdy Abrahamie Glücksman*, k. 47.

1022 SPPL, *Akta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci*, sygn. 14, k. 9 (1826 r.). Podobnie: SPPL: *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki Nieletnich Trzebuchowskich*, k. 1 (1830 r.); *Akta Sądu Pokoju P Łęczyckiego tyżące się zwolania Rady Familijnej po niegdy Tekli z Daniszewskich Soieckiej*, sygn. 29, k. 3 (1832 r.).

1023 Np: *Niżey Podpisani Wezwani na Członków Rady Familyney Nieletniego Izydora Śluckiego, zaięci będąc Służbą Publiczną w Mieście Departamentowym Warszawie, a przeto niemogąc na posiedzenie rzeczoney Rady ziechać, upoważniamy w Imieniu Swym, a nayprzed Pierwszy Antoni Grabski w miejsce swoje Wo Józefa Miroszewskiego Podśędka powiatu Łęczyckiego. Drugi zaś Leon Strzałkowski W. Jana Grębeckiego, do odbycia posiedzenia teyże Rady tak dalece, iż Ci mocni są wszystko uskutečnić tak, iak byśmy sami zrobili co do czego Pismo niniejsze podpisem Rąk swych stwierdzamy. Dan 20. Listopada 1811 (...) w Warszawie. SPPL, Akta tyżące się zwolania Rady Familijnej nieletniego Izydora Śluckiego*, s. 40).

1024 Np.: SPwŁ: *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 2, k. 9 (1866 r.), k. 71 (1875 r.); *Akta opieki nad nieletnimi po Antoniem Ulrich*, k. 9 (1862 r.); *Akta opieki nieletnich Kronsiber*, sygn. 29, k. 6 (1868 r.); *Akta Opieki nieletnich Matzów*, sygn. 50, k. 19, 20 (1873 r.), 28 (1875 r.); *Akta Opieki nieletnich Peschke*, sygn. 63, k. 4; *Akta Opieki nieletniego Vorwerka*, sygn. 64, k. 5.

1025 A. Okolski, *op. cit.*, s.176.

1026 Np.: *Deklarując że to wszystko Co ustanowiony moy Pełnomocnik w Imieniu moiem wniesie y zrobi To ja zawsze Stale y jakby przeze mnie samego zdziałane było przyjąć y dotrzymać zapewniam w Dowód czego ninysem Pełnomocnictwo ręką własną w przytomności dwóch uproszonych świadków podpisuję. SPPL, Akta opiekuńcze tyżące się opieki nad pozostałemi małoletnimi po niegdy ś. P. Ontonem Szamowskim z Rogilewa*, sygn. 5, s. 24 (1814 r.). Pełnomocnik wyznaczony przez tego członka przyjął w jego imieniu opiekę główną na najbliższym posiedzeniu, z której następnie ów krewny usiłował się wymówić powołując się na zły stan zdrowia (s. 25-26).

Plenipotenci byli ustanawiani z reguły na mocy pisma prywatnego. Pełnomocnictwa urzędowe w aktach opiekuńczych spotykamy rzadko¹⁰²⁷. Najczęściej członkowie umocowywali pełnomocników listownie. List zawierający w sobie pełnomocnictwo załączano do akt opiekuńczych¹⁰²⁸.

Praktyka pokazuje, że członkowie najczęściej upoważniali krewnych, przyjaciół, rzadziej wykwalifikowanych pełnomocników. W aktach zgierskich i łódzkich, częściej niż to miało miejsce w praktyce łęczyckiej, upoważniano obrońców sądowych do zastąpienia członków na posiedzeniach rady rodzinnej. Np. fragment pełnomocnictwa urzędowego z 1870 r. brzmiał: *za szczególnego Pełnomocnika swego Aktem tym obiera i ustanawia Jozefa Magnuskiego Obrońcę Sądowego tu w mieście Łodzi zamieszkałego - oświadczając najwyraźniej iż cokolwiek ustanowiony Obecnie Pełnomocnik jego w zakresie niniejszej Plenipotencji w imieniu i na rzecz zeznającego przedsięwzięcie zdziała i podpisze to wszystko zeznający za ważne trwale i siebie obowiązujące przyjąć deklaruje, i Pełnomocnictwo to w oryginale Pełnomocnikowi swemu wydanem mieć chce*¹⁰²⁹.

W komparycji posiedzenia rady rodzinnej nieletnich Drozdalskich z 22 stycznia/3 lutego 1873 r., pojawiła się informacja pod nr 3: *W miejscu Alexandra (...) także szwagra nieletnich zawezwanego - Karol Jasiński Obrońca Sądowy z mocy Plenipotencji prywatnej w dniu dzisiejszym udzielonej*¹⁰³⁰.

Innym razem w komparycji wśród członków rady rodzinnej nieletnich Hoffmanów w punkcie szóstym napisano: *Rudolf Kindler właściciel zakładów fabrycznych w Mieście Pabjanicach zamieszkały z mocy listownego pełnomocnictwa przez Jana Szostkowskiego Obrońcę Sądowego zastąpiony*¹⁰³¹.

Na 285 udokumentowanych posiedzeń rad rodzinnych, w 36 co najmniej jeden członek był reprezentowany przez pełnomocnika. Niekiedy odbywały się posiedzenia, w których pełnomocnicy zastępowali więcej niż jednego członka¹⁰³².

¹⁰²⁷ Np.: SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Langhof*, sygn. 44, k. 6 (1871 r.).

¹⁰²⁸ Np.: SPwŁ: *Akta opieki nad nieletnimi po Antoniem Ulrich pozostałymi dziećmi z Łodzi*, sygn. 12, k. 9 (1856 r.); *Akta Opieki nieletnich Hermanów*, sygn. 38, k. 9 (1873 r.); *Akta Opieki nieletniej Olsztein*, sygn. 60, k. 2 (1874 r.).

¹⁰²⁹ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Langhof*, sygn. 44, k. 7-8.

¹⁰³⁰ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Drozdalskich w Łodzi*, sygn. 56, k. 1.

¹⁰³¹ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Hoffmanów*, sygn. 55, k. 1.

¹⁰³² Np.: SPwŁ, *Akta Opieki nieletniej Olsztein*, sygn. 60, k. 2 (1874 r.); SPpŁ: *Akta dotyczące się zwołania Rady Rodzinnej nieletniego Izidora Słuckiego*, s. 41 (1811 r.); *Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 88 (1818 r.).

1.2. Urzędnicy sądowi

Sąd Pokoju składał się z następujących członków: trzech sędziów pokoju, podsędka, pisarza, podpisarza¹⁰³³. Podczas posiedzenia rady familijnej przewodniczącemu, asystował pisarz bądź podpisarz.

Do pomocy przy wykonywaniu czynności sądowych przy sądach tych urzędowali: komornicy (ich zadaniem było m. in. wykonywanie orzeczeń sądu), obrońcy (m. in. sporządzali pisma w imieniu stron) i woźni (głównie doręczali pisma sadowe)¹⁰³⁴. Wskazani urzędnicy uczestniczyli w posiedzeniach rady, z racji ich urzędowania przy sądach pokoju. Obrońcy niekiedy asystowali radzie jako protokolanci, w zastępstwie pisarza. Gdy posiedzenie odbywało się poza sądem, w posiedzeniu brał udział poza przewodniczącym, z reguły pisarz bądź podpisarz.

1.2.1. Pisarz

Pisarza i podpisarza mianował Minister Sprawiedliwości. Urzędy te były dożywotnie. Pisarz odpowiadał za całość akt i za wydawanie wyciągów urzędowych z tych akt stronom zainteresowanym. Czuwał nad Archiwum Akt Sądu Pokoju wydziału pojednawczego. Do jego obowiązków zaliczano również nadzór nad kasą sądu pokoju¹⁰³⁵. Jeżeli chodzi o udział pisarza w przebiegu zebrania rady familijnej, to przede wszystkim sporządził protokół z jej posiedzenia i podpisywał się pod nim. Np.: pod protokołem zebrania rady familijnej nieletnich Byszewskich z 31 stycznia 1809 r. podpisał się pisarz stwierdzając, że asystuje radzie familijnej. Pisarz podpisywał również dokumenty *in fide*m za członków nieumiejących pisać¹⁰³⁶.

Pisarz brał udział w posiedzeniu nawet w miejscach innych niż zwykłe miejsca odbywania posiedzeń sądu pokoju. Np. w protokole posie-

---

¹⁰³³ Art. 14 Organizacji Sądownictwa Cywilnego: *Sądy Pokoju składać się będą z Sędziów Pokoju, którzy kadencjami co cztery miesiące zasiadać, a co dwa lata w trzeciej części odnawiać się będą, i Podsędków mianowanych dożywotnie. Przydani im będą Pisarze, Podpisarze, Burgrabowie i Kancellarya. (Zbiór przepisów administracyjnych, Wydział Sprawiedliwości, cz. II, 1867, s. 59).*

¹⁰³⁴ T. Kubicki, *Urząd woźnego sądowego w XIX w. na ziemiach polskich. Rola woźnych w postępowaniu hipotecznym w świetle akt hipotecznych brzezińskich* – [w:] *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego, t. XIV, Kraków 2011, s. 174-181; W. H. Gawarecki, o Sądzie Pokoju, s. 17.*

¹⁰³⁵ *Ibidem*, s. 17, 34-37.

¹⁰³⁶ SPPL, *Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałemi*, sygn.1, s. 13. Podobne stwierdzenia pojawiały się czy to przy podpisie, czy też w treści protokołu. *Ibidem*, s. 34. W późniejszej praktyce pisarz ograniczał się do podpisywania protokołu posiedzenia. Kwestię tę szerzej omówimy w części poświęconej formularzowi protokołu rady familijnej.

dzenia rady familijnej z 24 października 1821 r. pojawiła się informacja: *na który Sędzia Pokoju J. W. Woyciech Byszewski wraz z Pisarzem Właściwego wydziału zjechał*¹⁰³⁷.

1.2.2. Pozostali urzędnicy sądowi

Pozostali urzędnicy sądowi pojawiali się na posiedzeniach rad familijnych w charakterze członków przybranych¹⁰³⁸, czy też zastępując pisarza¹⁰³⁹. Np. 3 kwietnia 1833 r. na zebraniu rady familijnej nieletnich Soieckich, protokół spisywał obrońca Mayrak w zastępstwie pisarza¹⁰⁴⁰.

1.3. Opiekunowie

Nie było ani w kodeksie francuskim, ani w KCKP przepisu zakazującego opiekunom uczestniczenia w radzie familijnej w charakterze jej członka. Jednak akta opiekuńcze wskazują, że opiekun nie był traktowany jako członek rady familijnej. Opiekunowie, brali udział w jej posiedzeniach, jako inicjatorzy podejmowanych przez nią uchwał, zdając rachunki z opieki¹⁰⁴¹, itd. Wolno im był brać udział w głosowaniu, zawiadamiano ich o terminie i miejscu posiedzenia rady familijnej.

O ich obecności w trakcie zebrań rad familijnych świadczą wzmianki w protokołach. Np. w protokole z posiedzenia rady familijnej nieletnich Muth z 29 października/10 listopada 1866 r. po wymienieniu członków pojawia się informacja: *Stawili się także 6. Marcin Kling dziad i główny opiekun nieletnich we wsi Żabieńcach – 7. Karól Muth Kowal Stryj i przydany opiekun nieletnich we wsi Radogoszcz zamieszkały, obadwa uchwałą*

¹⁰³⁷ SPPL, *Akta Opiekuńcze Nieletnich po ś. p. Barbarze z Bądkowskich Galeckiej pozostalemi Dziećmi*, sygn. 16, k. 3. Podobnie: SPPL, *Akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków*, k. 9 (1817 r.).

¹⁰³⁸ Udział urzędników sądowych, jako przybranych członków rady, został szerzej omówiony w rozdziale I, podrozdziale I, punkcie 2.3.

¹⁰³⁹ SPwŁ: *Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich Amny Luizy, Jana Bogumila, Wilhelma Gotfrieda i Karóla Augusta - po niegdy Krzysztofie Irngang*, s. 5 (1848 r.); *Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletniego Gustawa po niegdy Gotfriedzie Schneider*, s. 3 (1848 r.); *Akta Opieki nieletnich Grabskich*, k. 5 (1875 r.); *Akta opieki nieletnich Kinderman*, sygn. 70, s. 9 (1875 r.); *Akta opieki nieletnich Salomon*, sygn. 72, k. 3 (1875 r.).

¹⁰⁴⁰ SPPL, *Akta Sądu Pokoju P Łęczyckiego tyczące się zwołania Rady Familijnej po niegdy Tekli z Daniszewskich Soieckiej*, sygn. 29, k. 14. Podobnie: SPPL, *Akta tyczące się Opieki Nieletnich Czarneckich*, k. 4 (1833 r.).

¹⁰⁴¹ SPPL, *Akta Opiekuńcze nieletnich po niegdy Janie Żurawskim z Dąbia*, sygn. 17, k. 10-11.

rady familyiney dnia 5/11 Października r. b. w Sądzie tutejszym nastąpio-
ną do obowiązków tych powołani¹⁰⁴².

Udział osobisty opiekunów także nie był konieczny - mogli być zastępowani przez pełnomocników¹⁰⁴³. Np. na zebraniu 28 marca/9 kwietnia 1870 r. poza członkami rady uczestniczył: *Bolesław Dudkiewicz (...)* z mocy urzędowego pełnomocnictwa w Łodzi zeznanego, zastępujący *Arnego Liebster* głównego opiekuna nieletnich¹⁰⁴⁴.

W niektórych opracowaniach opiekun uważany był za członka rady familijnej¹⁰⁴⁵. Tego zdania był np.: E. Muszalski. Autor swoją koncepcję opierał na przepisach: art. 374, 384 i 397 KCKP¹⁰⁴⁶. W omawianym przez nas okresie opiekun nie wchodził w skład rady familijnej¹⁰⁴⁷. Przywołane przepisy świadczyły jedynie o tym, że miał on wpływ na podejmowane przez radę decyzje. Opiekun mógł być dopuszczony do głosowania w sprawach związanych z majątkiem małoletniego¹⁰⁴⁸. Co nie dziwi. Opie-

¹⁰⁴² SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Muth*, k. 9.

¹⁰⁴³ *Stawił się także w Imieniu W Zygmunta Jaraczewskiego Oyca i Głównego Opiekona Nieletnich Antoni Jaraczewski brat Oyca a Stryi nieletnich w zastępstwie, iego, listem. SPPL, Akta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci*, sygn. 14, k. 14 (1826 r.).

¹⁰⁴⁴ SPwŁ, *Akta nieletnich Dietsch*, sygn. 43, k. 3.

¹⁰⁴⁵ Na łamach GSW opisany został przypadek zaskarżenia uchwały rady familijnej ze względu na niewłaściwy skład. Z uzasadnienia wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie (z 1918 r.) wynikało, że traktowano opiekuna głównego i przydanego jak członków rady familijnej. Mimo składu – 6 członków, opiekun, główny i przydany – łącznie 8 – sąd powołał się na jurysprudencję francuskiego Sądu Kasacyjnego, według którego sąd może uwzględnić odstępstwo od postanowień ustawy względem składu rady familijnej biorąc pod uwagę szczególnie okoliczności, gdy nie zachodził podstęp lub zмова i szkoda dla interesu chronionego przez prawo. (*Orzeczenie król.-pol. Sądu Apelacyjnego w Warszawie w przedmiotach: 1) zaskarżenia uchwał Rady Familijnej przez ojca, od opieki wyłączzonego; 2) legalności uchwał rad familijnych, powziętych w składzie siedmiu członków w przypadkach, nie przewidzianych przez ust. 2 art. 377 Kod. Cyw. Pol. i in., Kronika Sądowa, GSW, nr 13, Warszawa 1918, s. 131-142).*

¹⁰⁴⁶ E. Muszalski, *op. cit.*, s. 199.

¹⁰⁴⁷ O nie wchodzeniu opiekunów w skład rady familijnej świadczą sformułowania pojawiające się w aktach opiekuńczych. Przykładowo: *zwłaszcza, że Rada familijna wraz z opiekunami (SPPL, Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku By-szewskim pozostałymi*, sygn. 1, s. 24); *Członki Rady Familyiney zobowiązały tak Opiekunów iako y Podopiekuna aby (SPPL, Akta opiekuńcze nieletniey Julianny Zabokrzyckiey*, sygn. 7, k. 3); *Rada familijna jednogłośnie wspólnie z Opiekunami Niedoletnich Giżowskich Deklaruie (SPPL, Akta Opiekuńcze nieletnich Giżowskich*, sygn. 11, k. 11); *Na tym Rada posiedzenie swe dzisiejsze kończy, którego Protokół głośno odczytany przez Członki Wezwane, Opiekonów, y Nas Sędziego Prezydującego wraz z Pisarzem podpisanym Został (SPPL, Akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków*, k. 16).

¹⁰⁴⁸ M. Godlewski, *op. cit.*, 552-553.

kun główny sprawując pieczę nad majątkiem i osobą pupila był najlepiej zorientowany w jego interesach. Zdarzały się jednak sytuacje, że umieszczano opiekunów w komparycji aktu, jako członków rady rodzinnej, ale miało to miejsce rzadko i tylko w początkowym okresie obowiązywania KN¹⁰⁴⁹.

1.4. Inni

W posiedzeniu rady rodzinnej mogli brać również udział dodatkowo krewni lub powinowaci, którzy żądali jej zwołania¹⁰⁵⁰.

W posiedzeniach rady rodzinnej brały udział również osoby mające interes prawny w podejmowanej uchwale. Przede wszystkim byli to wierzyciele i dłużnicy. Np. w zebraniu rady dnia 31 grudnia 1875/12 stycznia 1876 r. wzięli udział dłużnicy nieletnich (zapropozowali wyższy procent, za ustąpienie pierwszego miejsca na hipotecę kredytowi z Towarzystwa Kredytowego)¹⁰⁵¹.

W posiedzeniach brali też udział opiekunowie nieletnich, których interesów dotyczyła podejmowana uchwała. Jeżeli macocha nieletnich była w ciąży, w posiedzeniu uczestniczył również kurator *ventris nomine*. Taki uczestnik brał udział w posiedzeniu osobiście lub za pośrednictwem pełnomocnika. Np. w komparycji 28 marca/9 kwietnia 1870 r. zapisano: *Ignacy Nogiel Fabrykant z mocy urzędowego pełnomocnictwa z dnia 25 Lutego/: 9 Marca / r. b. przed Rezydentem Jaworskim w Łodzi zeznanego, zastępujący Maryę z Klinków Dielsch macochę nieletnich, a drugą żonę ich ojca i W. Rudolf Kindler, Obywatel, Kurator z powodu ciąży Maryi z Klinków Dielschowej*¹⁰⁵².

Pupil był od udziału w radzie rodzinnej wyłączony¹⁰⁵³. Jednak małoletni zjawiali się na posiedzeniach¹⁰⁵⁴. Z reguły ich obecność zauważamy przy podejmowaniu uchwał dotyczących ich usamowolnienia. Np. w pro-

¹⁰⁴⁹ SPPL, *akta dotyczące się zwołania Rady Rodzinnej nieletniego Izidora Śluckiego*, s. 56, 69-70; SPPL, *akta opiekuńcze dotyczące się opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdy ś. P. Ontonem Szamowskim z Rogilewa*, sygn. 5, s. 155.

¹⁰⁵⁰ Art. 449 KN: *Krewni lub powinowaci, którzy żądali zwołania rady rodzinnej, mogą wpływać do tej sprawy, która będzie instruowaną i sądzoną w sposobie spraw nagłych*. Od 1825 tę materię regulował art. 421 KCKP.

¹⁰⁵¹ SPwŁ, *akta opieki nieletnich Peschke*, sygn. 63, k. 4-5.

¹⁰⁵² *akta nieletnich Dietsch, loc. cit.*

¹⁰⁵³ *Prawo cywilne rodzinne*, s. 216.

¹⁰⁵⁴ Np.: SPPL, *akta dotyczące się zwołania Rady Rodzinnej nieletniego Izidora Śluckiego*, sygn. 2, s. 79.

tokole posiedzenia z dnia 3 września 1828 r. zapisano: *Nieletnia Kunegunda Skrzynecka według własnego przekonania się naocznego, zdątną iest do usamowolnienia*¹⁰⁵⁵.

2. PODEJMOWANE CZYNNOŚCI

Podczas posiedzenia rady rodzinnej podejmowano różne czynności. Najpierw spisywano obecnych. Następnie rodzina wysłuchiwała wniosków, po czym zapoznawała z różnymi dokumentami, naradzała się, głosowała podejmując stosowne uchwały. Niekiedy nieodpowiednie quorum bądź inne okoliczności przesądzały o odroczeniu posiedzenia. Rozstrzygnięcie niektórych wniosków zawieszano bądź pozostawiano bez rozpoznania. Na koniec, po odczytaniu protokołu, uczestnicy podpisywali go.

2.1. Składanie wniosków

Na początku posiedzenia przedstawiane były wnioski, które następnie poddawane były pod rozstrzygnięcie rady¹⁰⁵⁶. Z reguły suplikant powtarzał to, o czym pisał w prośbie o zwołanie rady rodzinnej. Pisarz niekiedy w protokole zaznaczał, że tu należy wpisać fragment odpowiedzi z wniosku o zwołanie rady rodzinnej, czego jednak nie dokonano¹⁰⁵⁷.

Informacje o podejmowanych czynnościach czerpiemy z protokołów. Np.: *Po wysłuchaniu wniosków przez głównego opiekuna nieletnich Grubertów przedstawionych*¹⁰⁵⁸. Czasami zdarzało się, że nowe wnioski pojawiały się w trakcie posiedzenia. Rada rodzinna nie będąc związana wnioskiem suplikanta, mogła podjąć dodatkową uchwałę¹⁰⁵⁹.

W aktach opiekuńczych natrafiamy na dwa dokumenty, w których su-

¹⁰⁵⁵ SPPL, *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Usamowolnienia z Opieki Nieletniej Konegondy Skrzyneckiej*, sygn. 25, s. 8.

¹⁰⁵⁶ Świadczą o tym informacje zawarte w protokołach posiedzeń rad rodzinnych. Np.: *Nad to W.W. Opiekunowie, czuwając Zawsze nad własnym Bespieczeństwem w odpowiedzialności przedstawili Radzie Familyney do rozwiązania jak następuie*. SPPL, *Akta dotyczące się zwołania Rady Rodzinnej nieletniego Izidora Shuckiego*, s. 77. Podobnie: SPPL: *Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałemi*, sygn. 1, s. 15 (1809 r.); SPwŁ, *Akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 39 (1869 r.).

¹⁰⁵⁷ Np.: *Akta Sadu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tytujące się Opieki nieletnich Fabiana Sebastyanna i Mikołaja po niegdy Janie Wałęsińskim*, s. 5 (1849 r.).

¹⁰⁵⁸ Np.: SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 22. (1867 r.)

¹⁰⁵⁹ Np.: SPPL, *Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałemi*, sygn. 1, s. 33-34 (1810 r.); SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich po małżonkach Hoffman pozostałych*, sygn. 24, k. 19 (1866 r.).

plikanci zwrócili się bezpośrednio do rady rodzinnej (prosil o podjęcie uchwały w ważnej dla nich sprawie). Te wnioski załączono do akt opiekuńczych i były one przedmiotem obrad i uchwał rady rodzinnej¹⁰⁶⁰.

Brak dowodów na potwierdzenie zasadności wniosków mógł skutkować pozostawieniem ich bez rozpoznania. Np. rada rodzinna na posiedzeniu dnia 1/13 maja 1846 r. postanowiła: *gdy główny Opiekun niczym nieudowodnia, że Bine Glixman matka i główna Opiekunka z drugiego małżeństwa weszła w nowe związki małżeńskie z Zylbergiem bez przedstawienia i Zezwolenia Rady rodzinnej a tem samem żąda jej usunięcia od opieki nad dziećmi z nią splotzonemi - ten wniosek na teraz rozstrzygniętym być nie może aż złoży na to dowód literalny i dla tego z wnioskiem takowym głównego Opiekona usuwa. - Co do reszty wniosków względnie ustanowienia opieki w miejsce usunąć się mającej Biny Glixman Opiekunki, - jak również usunięcia od Opieki przydanej Lejzera Kohn dla odległości miejsca jego mieszkania, a który dziś nie był przypozwany - takowe wnioski jako przedczesne na teraz usuwa*¹⁰⁶¹.

Niektóre wnioski nie mogły zostać rozpoznane, ze względów formalnych, np.: te, które powinny być rozpatrzone po sporządzeniu spisu inwentarza bądź dokonaniu działu majątku¹⁰⁶².

2.2. Narada

Członkowie, którzy przybyli na zebranie osobiście, również plenipotenci reprezentujący członków (którzy z różnych przyczyn na wyznaczony termin przybyć nie mogli) brali udział w naradach. Pełnomocnik nie był związany pisemnym oświadczeniem członka, co do jego zdania. Członek nieobecny nie mógł też przesłać na posiedzenie swojego zdania na piśmie. Wspólna dyskusja była zatem bardzo ważna. Członkowie wymieniając się poglądami, podejmowali odpowiednią uchwałę¹⁰⁶³.

Rada rodzinna rozpatrywała wnioski, niewątpliwie w toku narady. Świadczą o tym adnotacje w protokołach: *następnie po wzajemnem między sobą porozumieniu się*¹⁰⁶⁴; *zapatrzywszy się na przepisy allegowanego*

¹⁰⁶⁰ Np.: SPPL, *akta Opiekuńcze Nieletnich Felicyana y Melchiora Piaseckich*, sygn. 12, s. 3 (1818/1819 r.).

¹⁰⁶¹ *akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki po niegdy Abrahamie Glücksman*, k. 66-68.

¹⁰⁶² Np.: SPPL, *akta Sądu Pokoju tyczące Opieki Nieletnich po Felixie Piaseckim pozostałych dzieci*, sygn. 41, k. 7 (1848 r.).

¹⁰⁶³ J. Walewski, *Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego*, s.152.

¹⁰⁶⁴ SPwŁ, *akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 34 (1871r.).

*artykułu lubo Rada Familijna, co się tycze Alienacyi Dóbr Krzewiaty sposobem Licytacyi, wywiodła Powody do konieczności teyże sprzedaży*¹⁰⁶⁵; *przejrzeniu pokładanych przezeń dowodów, odczytaniu uwag przez Trybunał Cywilny w Warszawie w interesie nieletnich Grubertów uczynionych i po wzajemnem porozumieniu się*¹⁰⁶⁶, itd.

Niekiedy rada familijna uznawała się za niekompetentną do podejmowania niektórych uchwał. Np. 17/29 marca 1841 r. rada familijna postanowiła: *przeto rozpoznanie takowego wniosku iako do atrybucji Rady familijney nienależącego, za zbyteczne uważa*¹⁰⁶⁷.

2.3. Odroczenie posiedzenia

Odroczenie posiedzenia rady familijnej miało ten skutek, że posiedzenie odbywało się w nowym terminie w całości bądź w dalszym ciągu, bez konieczności ponownego wzywania członków (obecni zobowiązywali się stawić na wyznaczony termin bez dodatkowego wezwania przez sąd, zaś ci którzy się nie stawili, często byli wzywani ponownie na swój koszt).

Posiedzenia odraczane były przez sąd pokoju z reguły z inicjatywy opieki, członków rady bądź z powodu braku kworum, czy też ze względu na zawieszenie przez radę familijną wydania w jakiejś sprawie decyzji.

Z posiedzenia odroczonego spisywano protokół nawet wówczas, gdy termin na prośbę krewnych pupili został jedynie przełożony. Pod protokołem podpisywali się obecni wraz z pisarzem, sędzią względnie podsiędzia¹⁰⁶⁸.

Na 312 wyznaczonych posiedzeń rad familijnych w latach 1809-1875, jedynie 27 zostało odroczone. Z czego aż 25 odroczeń miało miejsce pod powagą Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego.

2.3.1. Z inicjatywy opieki

Opiekunowie prosili o odroczenie posiedzenia na inny termin, jeżeli okazało się, że wymagana liczba członków nie przybyła na wyznaczony termin. 11 maja 1813 r. matka informowała np. o odroczeniu posiedzenia przez Sąd Pokoju Powiatu Orłowskiego: *dla skutecznienia czego, Termin*

¹⁰⁶⁵ SPPL, *Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałemi*, sygn. 1, s. 25 (1809 r.).

¹⁰⁶⁶ SPwL, *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 22 (1866 r.).

¹⁰⁶⁷ *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego w Gubernii Mazowieckiej dotyczące się uregulowania opieki nad nieletnimi po zmarłym Bonawenturze Trzebuchowskim*, k. 9.

¹⁰⁶⁸ Np.: SPPL, *Akta opiekuńcze nieletniey Boyling, córce po Augustynie Boyling*, sygn. 18, k. 8, 13 (1822 r.).

dnia (11 Br.) by dla niemożności niektórych członków zjechania na przedstawienie moje i żądanie, został odroczonym:/: na dowód czego:/ składam Urzędową Rezolucję Sądu Pokoju Powiatu Orłowskiego¹⁰⁶⁹.

Opiekunowie występowali z inicjatywą odroczenia posiedzenia, gdy nie wywiązali się na czas z nałożonych przez radę familijną obowiązków. Np. opiekunowie nieletniego Śluckiego wnieśli: *iest Ziazd Rady Familynej na dzień 18 tego miesiąca, gdy jednak Rachunki w tey okoliczności wygotowane nie są y Rada bezskutecznie rozjechać by się musiała przeto podpisani Opiekunowie upraszamy prześwietnego Sądu aby posiedzenie rzeczoney Rady Familyney odroczyć na Dzień Dwunasty miesiąca Czerwca roku bieżącego wyznaczyć raczeł a wezwania Członków od sądu wydane podoręczać Każdemu będzie naszym staraniem¹⁰⁷⁰.*

2.3.2. Z inicjatywy członków rady familijnej

W aktach opiekuńczych spotykamy przypadki odraczania posiedzeń z inicjatywy samej rady. W 1809 r. np. część czynności zostało odroczonych do następnego posiedzenia. W protokole pojawiła się adnotacja: *Resztę Czynności Rada Familijna do przyszłego Ziazdu za poprzedzającym Obwieszczeniem nastąpić mianego odracza y zostawia¹⁰⁷¹.*

Rada familijna wnosiła o odroczenie posiedzenia, jeżeli któryś z ważnych członków bądź uczestników nie przybył na wyznaczony termin, w szczególności wówczas, gdy mieli informację, że w innym terminie przybędzie. Tak np. rada familijna zebrana 5 lipca 1820 r. podjęła decyzję o odroczeniu terminu posiedzenia do następnego dnia, bo wówczas miał przybyć opiekun przydany nieletnich. Pod protokołem z odroczenia podpisał się jedynie sędzia pokoju i pisarz¹⁰⁷².

16 grudnia 1822 r. w protokole odroczenia posiedzenia rady familijnej nieletnich Boyling zapisano: *W terminie dzisiejszym powtórnym stawiły się wprawdzie członki Radę Familijną nad Nieletnią po Ś. Augustynie Bayling pozostałą Córką i życzyli, ażeby Termin dzisiayszy do dnia 21. Grudnia r. b. odroczonym został (...) na którym obecne i przytomne człon-*

¹⁰⁶⁹ SPPL, *Akta Opiekuńcze Nad pozostałemi Małoletniemi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3, s. 10.

¹⁰⁷⁰ SPPL, *Akta dotyczące się zwolania Rady Familijnej nieletniego Izydora Śluckiego jedynego syna ś. p. Rafała Śluckiego*, sygn. 2, s. 65-66 (1817 r.).

¹⁰⁷¹ SPPL, *Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałemi*, sygn. 1, s. 13.

¹⁰⁷² *Ibidem*, s. 42.

ki bez nowego zapoznania dobrowolnie, lecz pod karą prawem zakreśloną w przypadku niestawienia się obowiązują¹⁰⁷³.

2.3.3. Z powodu braku kworum

Sąd mógł w razie nieprzybycia wezwanego członka na termin z ważnej przyczyny, przedłużyć posiedzenie lub je odroczyć¹⁰⁷⁴.

W aktach opiekuńczych nie ma udokumentowanego przypadku przedłużenia posiedzeń rady z powodu nieobecności członka. Nieobecność członków była za to powodem odraczania posiedzeń rad rodzinnych. Np. 5 lipca 1820 r. przewodniczący stwierdził nieobecność współopiekuna Kajetana. Ze względu na otrzymaną wiadomość od nieobecnego, że przybędzie dzień później, odroczył radę o jeden dzień. Ponieważ kolejnego dnia wskutek nieprzybycia Kajetana, rada nie mogła dojść do skutku, zapisano, iż w przypadku niestawienia się któregoś z wezwanych krewnych w nowo wyznaczonym terminie, zostanie on ukarany karą pieniężną w wysokości 50 franków¹⁰⁷⁵.

W przypadku nieobecności odpowiedniej ilości członków, nie odbywano posiedzenia. Dla ważności uchwał rady rodzinnej potrzebne było odpowiednie kworum¹⁰⁷⁶. Np. w protokole odroczenia posiedzenia z dnia 27 listopada 1826 r., po stwierdzeniu braku wymaganej liczby członków, odnotowano: *termin dzisiejszy z siebie upada*¹⁰⁷⁷.

17 kwietnia 1832 r. odroczone posiedzenie rady rodzinnej nieletnich Zychlińskich. W protokole zanotowano: *Z powodu, iż zawezwane członki nie stawili się termin do dnia jutrzejszego z rana na godzinę 7^ą odracza*¹⁰⁷⁸.

W 1871 r. odroczone posiedzenie rady rodzinnej nieletnich Lipowskich: *Skutkiem więc powyższej Deklaracji stron, termin do odbycia rady rodzinnej Sąd oznaczył na dzień 26 Października /: 7 Listopada :/ r. b.*

¹⁰⁷³ Akta opiekuńcze nieletniej Boyling, córce po Augustynie Boyling, loc. cit.

¹⁰⁷⁴ Art. 414 KN (384 KCKP).

¹⁰⁷⁵ SPPL, Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałymi, sygn.1, s. 42-46.

¹⁰⁷⁶ Patrz: punkt. 2.4.1.

¹⁰⁷⁷ SPPL, Akta opiekuńcze dotyczące się opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdy ś. P. Ontonem Szamowskim z Rogilewa, sygn. 5, s. 208, 19-20. Podobnie: SPPL: Akta Opiekuńcze nad nieletnią Krystyną Wizer, k. 14 (1823 r.); Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki po niegdy Abrahamie Glücksman, k. 55 (1845 r.).

¹⁰⁷⁸ Akta Sądu Pokoju P Łęczyckiego dotyczące się Opieki po niegdy Maryen z Goczulów Zychlińskiej, k. 2.

godzinę 10^a z rana w miejscu posiedzeń Sądu i w terminie tym obecni Józef Mazurowski, Apoloniary Studziński, Piotr Siwczyński i Wilhelm Lebelt sami bez wezwania pod karą Rsr. 7. kop. 50. stawić się przyrzekli¹⁰⁷⁹.

W aktach opiekuńczych natrafiamy na przypadki, kiedy posiedzenie odraczano kilkakrotnie. Przykładem może być próba odbycia posiedzenia rady familijnej nieletnich Neufeld. Pierwsza rezolucja odraczająca posiedzenie tej rady brzmiała: *Gdy członkowie rady familijnej w interesie Nieletnich Neufeldów, pomimo doręczonego wezwania, w terminie dzisiejszym na posiedzenie nie przybyli, Sąd powtórny termin do odbycia rady familijnej na dzień 8/20 Maja r. b. godzinę 11tą z rana w miejscu posiedzeń Sądu naznacza i na tenże termin członków rady familijnej i opiekunów urzędownie wezwać Jackowi Ejzykowi Neufeld rozporządza*¹⁰⁸⁰. 8/20 maja 1874 r. odroczone posiedzenie z powodu nieobecności sędziego pokoju: *W dniu dzisiejszym, jako terminie do odbycia rady familijnej w interesie nieletnich dzieci po Izraelu Neufeld pozostałych wyznaczonym zebrał się wszyscy członkowie radę familijną dla tychże nieletnich składający, lecz że Sędzia Pokoju mający przydywać na radzie nie przybył, więc żądali, ażeby termin do odbycia rady familijnej do dwóch tygodni to jest do dnia 22 Maja /:3 Czerwca:/ r. b. został odroczone i przyrzekli w terminie tym bez wezwania pod karą rsr. 7. Kop. 50 stawić się w Sądzie. Poczem na dowód tego podpisali się (podpisy członków i pisarza)*¹⁰⁸¹. Pod protokołem odroczenia posiedzenia z 8/ 20 maja 1874 r. zanotowano w dniu 22 maja/3 czerwca 1874 r. następującą informację: *Zaznacza się z urzędu, że z wyżej wymienionych nie stawili się dziś w Sądzie Dawid Brechner, Majer Antygnus i Chaja Etera Neifeldowa, matka i główna opiekunka, nieletnich, dlatego rada familijna nie mogła być odbyta.* Pod oświadczeniem podpisał się pisarz i sędzia pokoju¹⁰⁸².

Nieodpowiedni skład mógł niekiedy mieć również postać wtórną, kiedy to po wybraniu opieki spośród członków rady, nie było kworum do podejmowania dalszych decyzji. W takich sytuacjach posiedzenie powinno zostać przedłużone bądź odroczone¹⁰⁸³. W praktyce jednak często skład był wówczas uzupełniany przez przybranie nowego członka, w miejsce osoby wybranej na opiekuna¹⁰⁸⁴.

¹⁰⁷⁹ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 32.

¹⁰⁸⁰ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Neufeld*, sygn. 41, k. 52.

¹⁰⁸¹ *Ibidem*, k. 54.

¹⁰⁸² *Ibidem*.

¹⁰⁸³ M. Godlewski, *op. cit.*, s. 500-501.

¹⁰⁸⁴ Patrz rozdział I, podrozdział I, punkt 2.3.

2.3.4. Z powodu zawieszenia decyzji

Rada rodzinna zawieszała podjęcie decyzji w sprawie wniosku, jeżeli nie miała możliwości zapoznać się z odpowiednim materiałem dowodowym¹⁰⁸⁵ albo decyzja, którą miała podjąć dotyczyła dokumentu, z którym nie mogła się wcześniej zapoznać (np. gdy rada rodzinna zebrała się, aby zatwierdzić inwentarz majątku, a ten jeszcze nie został sporządzony). Wówczas odraczano posiedzenie do konkretnego terminu bądź do czasu, gdy braki zostaną uzupełnione.

W protokole z posiedzenia rady rodzinnej nieletniego Śluckiego, odbytego 3 stycznia 1810 r. zanotowano: *Gdy Rada (...) się przekonała, że czynność takowa kilkuniedniowego potrzebnie czasu, przeto z tych powodów posiedzenie swoje do niejakiego czasu, czyli do „pokąd” się W. Gałczyńska o wezwanie Rady do sądu niezgłosi, zamknęła a tymczasem wypracowanie Rachunków wzmiankowanych niżej podpisaniem pisarzowi poleciła*¹⁰⁸⁶.

6 października 1810 r. posiedzenie rady rodzinnej nieletnich Giżowskich zostało odroczone do 3 listopada. Powodem odroczenia było nienadesłanie akt opiekuńczych z Sądu Pokoju Powiatu Brzezińskiego. Sędzia polecił pisarzowi, aby *iak najszybciej Rekwizycją urzędową czynił* w celu nadesłania brakujących akt¹⁰⁸⁷.

19 marca 1816 r. odroczone termin do czasu zwołania kolejnego posiedzenia rady rodzinnej nieletnich Dussów, z powodu niezłożenia rachunków i kaucji na zabezpieczenie sumy zebranej z licytacji ruchomości¹⁰⁸⁸.

Po śmierci opiekuna przydanego, 19 grudnia 1820 r. zebrała się rada rodzinna nieletnich Szamowskich, aby obrać nowego. Ze względu jednak na niechęć obecnych do podjęcia się takiej funkcji, decyzja w tej sprawie została zawieszona. W protokole zapisano: *zatem y ten Przedmiot końcem postanowienia do dalszego Czasu zawieszonym został*¹⁰⁸⁹.

¹⁰⁸⁵ Np.: w protokole z posiedzenia rady rodzinnej nieletnich Byszewskich zanotowano: *Poczem Członki Rady Rodzinnej w dalszym Postępowaniu przekonawszy dostatecznie, iako żaden obrachunek nie mógł nastąpić, z przyczyny iż dowodów do tego legitymowanych nie miały na Posiedzeniu dzisiejszym złożonych. SPPL, Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałymi, sygn.1, s. 44 (1820 r.).*

¹⁰⁸⁶ SPPL, Akta dotyczące się zwołania Rady Rodzinnej nieletniego Izidora Śluckiego, s. 1-2. Podobnie: SPPL, Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów, sygn. 6, k. 134 (1825/1826 r.).

¹⁰⁸⁷ SPPL, Akta Opiekuńcze nieletnich Giżowskich, sygn. 11, k. 4-5.

¹⁰⁸⁸ SPPL, Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów, sygn. 6, k. 25.

¹⁰⁸⁹ SPPL, Akta opiekuńcze dotyczące się opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdy ś. P. Ontonem Szamowskim z Rogilewa, sygn. 5, s. 38-44.

27 października/8 listopada 1837 r. w protokole posiedzenia rady rodzinnej nieletnich Szamowskich odnotowano: *Ponieważ jeszcze Spis Inwentarza pozostałości sporządzony nie jest - dalsze Wnioski przez Matkę Nieletnich wniesione, zawieszają*¹⁰⁹⁰.

W protokole rady rodzinnej nieletnich Grabowskich z dnia 11/23 marca 1842 r. odnotowano: *przeto aż do złożenia Wykazu hipotecznego Dóbr Srebrny Decyzją swą zawieszają i posiedzenie Rady dzisiejszej do dnia 31. Marca/12 Kwietnia r. b. godziny 10. zrana w Sądzie Pokoju odracza – stawienie się Członkom obecnym na tym terminie bez zapowiadania obowiązane*¹⁰⁹¹. Zaś we wstępnej części protokołu posiedzenia z 31 marca/12 kwietnia 1842 r. pojawiła się nawiązująca do odroczenia informacja: *w dalszym postępowaniu rozpoczętych na dniu 11/23 Marca r. b. Obrad Rodzinnych – stosownie do odroczenia pod tymże samym dniem zapisanego terminu na dzień dzisiejszy oznaczającego*¹⁰⁹².

27 października/8 listopada 1837 r. rada rodzinna nieletnich Słuckich postanowiła: *Ponieważ jeszcze Spis Inwentarza pozostałości sporządzony nie jest - dalsze Wnioski przez Matkę Nieletnich wniesione, zawieszają*¹⁰⁹³.

Protokół z posiedzenia rady rodzinnej nieletnich Glücksman z 13/25 czerwca 1845 r. informuje, że nie sporządzono jeszcze działu majątku pomiędzy dziećmi pochodzącymi z dwóch małżeństw, a uchwała rady zatwierdzająca projekt działu nie została jeszcze potwierdzona przez właściwy trybunał. Pod koniec zapisano: *przeto aż do nastąpienia tego i wydania w tym przedmiocie stosownej Decyzji rozpoznanie dalszych wniosków dziś przedstawionych zawieszają*¹⁰⁹⁴.

22 stycznia/3 lutego 1862 r. rada rodzinna zatwierdziła inwentarz zaprzysiężony przez matkę. Następnie przystąpiono do rozstrzygnięcia wniosku matki o zachowanie ruchomości w naturze. Dopisano w protokole następujące zastrzeżenie: *rada rodzinna zgodziłaby się, że jednak biegle do oszacowania przedmiotów mu przedstawionych, - jak to wyżej powołany artykuł prawa cywilnego wymaga - dopełnienie zatem tej formalności*

¹⁰⁹⁰ SPPL, Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki po Izidorze Słuckim, sygn. 34, k. 5.

¹⁰⁹¹ Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego, dotyczące się Ustanowienia Opieki Nieletnich Grabowskich, k. 15-16.

¹⁰⁹² *Ibidem*, k. 17.

¹⁰⁹³ Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki po Izidorze Słuckim, loc. cit.

¹⁰⁹⁴ Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki po niedy Abrahamie Glücksman, k. 58-59.

*rada rodzinna opiece zaleca i do tego czasu decyzję swą w tym punkcie zawiesza*¹⁰⁹⁵.

Niekiedy o tym, że obrady zostały rozpoczęte wcześniej, dowiadujemy się dopiero z protokołu kolejnego posiedzenia (powodem są braki w aktach opiekuńczych). Np. w protokole posiedzenia rady rodzinnej nieletnich Grabowskich odbytego 31 marca/12 kwietnia 1842 r. w Sądzie Pokoju Powiatu Łęczyckiego odnotowano: *w dalszym postępowaniu rozpoczętych na dniu 11/23 Marca rb. obrad Rodzinnych – stosownie do odroczenia pod tymże samym dniem zapisanego termin na dzień dzisiejszy oznaczającego*¹⁰⁹⁶.

W omówionych do tej pory przypadkach spisywano odrębne protokoły odroczonych posiedzeń i kontynuowanych z odroczenia. W aktach opiekuńczych spotykamy protokół, którym objęto uchwały podejmowane w dwóch wymienionych dniach. Na początku dokumentu odnotowano: *Działo się w Sądzie Pokoju w Łodzi dnia 22 Grudnia 1870 r.: 3. Stycznia 1871: I w dalszym ciągu dn 24 Grudnia/5 Stycznia 1870/71*¹⁰⁹⁷.

2.4. Podejmowanie uchwał

Podjęcia uchwały wymagała zarówno decyzja pozytywna, jak i negatywna. Omawiając proces podejmowania uchwał przez radę rodzinną, zwrócimy uwagę na wymagane przez prawo kworum, sposób podejmowania decyzji i okoliczności wyłączenia członków od głosowania.

2.4.1. Kworum

Prawo określało minimalną liczbę członków obecnych przy podejmowaniu uchwały¹⁰⁹⁸ na $\frac{3}{4}$ członków wezwanych¹⁰⁹⁹. Zatem, jeżeli „zapozywano” na posiedzenie rady rodzinnej sześciu członków, to minimalna ich ilość wyniosłaby 4,5. Toteż dla ważności uchwały w tym przypadku wymagano obecności przynajmniej pięciu członków. Przy wezwaniu ośmiu członków (dwóch wstępnych i sześciu braci pupila), minimal-

¹⁰⁹⁵ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, 1-2.

¹⁰⁹⁶ *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Ustanowienia Opieki Nieletnich Grabowskich*, k. 17. Podobnie: *Akta Sądu Pokoju P Łęczyckiego dotyczące się Opieki po niegdy Maryen z Goczulów Zychlińskiej*, k. 4 (1832 r.).

¹⁰⁹⁷ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Nejfeld*, sygn. 41, k. 42.

¹⁰⁹⁸ *W orzecznictwie francuskim obowiązywał pogląd, że członkowie, którzy przybyli na posiedzenie rady rodzinnej jedynie w celu zmanifestowania jej niezgodności z prawem, nie powinni być uważani za obecnych podczas obrad.* (J. Wasilkowski, *Tezy z orzeczeń francuskiego sądu kasacyjnego w sprawach cywilnych*, Warszawa 1926/27, s. 1-2).

¹⁰⁹⁹ Art. 414 KN.

na liczbę wyniosłaby 6. Gdyby na posiedzenie rady rodzinnej przybyło 5 z 8 wezwanych, taka rada nie byłaby zdolna do podejmowania wiążących uchwał¹¹⁰⁰.

Inaczej rzecz uregulowano w KCKP rezygnując z ułamkowego ustalania liczby wymaganych obecnych. Po 1825 r. kworum członków tworzyła liczba 5, niezależnie od liczby wezwanych¹¹⁰¹. Ujednolicając minimalną liczbę, prawodawca kierował się interesem małoletniego. Problemy z wezwaniem braci na posiedzenie nie powinny narażać pupila na powstanie szkody. Przepis ten nie wykluczał jednak, w sytuacjach gdyby dobro nieletnich tego wymagało, odroczenia rady w razie nieprzybycia ważnego członka na wyznaczony termin¹¹⁰².

W protokołach posiedzeń rady rodzinnej pojawiały się formułki, świadczące o uwzględnianiu tej reguły w praktyce. Np. w protokole posiedzenia rady rodzinnej nieletnich Szamowskich z dnia 26 września 1826 r. odnotowano: *Na skutek art. 385 Kod Cyw. Kr. Pol. Komplet Członków pięciu do niniejszej Obrady dostateczny byź może*¹¹⁰³.

Nawet, jeżeli opiekunowie brali udział w głosowaniu, dla prawomocności uchwały potrzebna była dodatkowo odpowiednia liczba członków obecnych przy jej podejmowaniu.

W praktyce dużo problemu pojawiało się, gdy opiekunowie zostali wybrani spośród członków rady – wówczas jej skład automatycznie ulegał zmniejszeniu¹¹⁰⁴. W takiej sytuacji z reguły przybierano nowego członka bądź odraczano posiedzenie. Np. 24 III 1830 r. rada rodzinna nieletnich Trzebuchowskich, po wybraniu na opiekuna jednego z członków, przybrała na jego miejsce nowego *dla skompletowania Członków do liczby prawem przepisanej*¹¹⁰⁵. We wniosku o zwołanie posiedzenia z 1834 r.,

¹¹⁰⁰ M. Tkaczuk stwierdził, że rada rodzinna obradowała w obecności $\frac{3}{4}$ liczby swoich członków (M. Tkaczuk, *Rada rodzinna jako instytucja systemu opieki w Polsce w XIX i w XX w.*, [w:] *Rodzina w naukach prawnych*, Szczecin 2012, s.179-196). KN wyznaczał kworum na co najmniej $\frac{3}{4}$ członków wezwanych. To było minimum, zatem członków mogło być więcej (mogła przybyć cała rada rodzinna).

¹¹⁰¹ Art. 385 KCKP.

¹¹⁰² M. Godlewski, *op. cit.*, s. 493-494.

¹¹⁰³ SPPL, *Akta opiekuńcze dotyczące się opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdyś ś. P. Ontonem Szamowskim z Rogilewa*, sygn. 5, s. 214.

¹¹⁰⁴ Np.: opiekun wybrany z grona członków rady rodzinnej podpisał się pod protokołem sporządzonym z jej posiedzenia, jako członek i opiekun. SPPL, *Akta opiekuńcze nieletniemu Julianny Zabokrzyckiej*, sygn.7, k. 3 (1816 r.).

¹¹⁰⁵ *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyskiego dotyczące się Uregulowania Opieki Nieletnich Trzebuchowskich*, k. 10. Podobnie: SPPL, *Akta opiekuńcze dotyczące się opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdyś ś. P. Ontonem Szamowskim z Rogilewa*, sygn. 5, s. 155 (1825 r.).

suplikant podał członków, z czego przy dwóch zaznaczył, iż podaje ich w miejsce opiekuna głównego i opiekuna przydanego¹¹⁰⁶.

Ważne, aby kworum było spełnione przy podejmowaniu decyzji. W razie gdyby członkowie obecni na początku wyszli przed podjęciem uchwały, wówczas posiedzenie powinno zostać odroczone. Tak np. pod koniec protokołu posiedzenia rady familijnej nieletnich Rasalskich z 22 stycznia/3 lutego 1875 r. pojawiła się adnotacja następującej treści: *Błażej Zakrzewski, Józef Bocheński i Kazimierz Stachlewski nie czekając ukończenia rady Sąd opuścili, uchwała, więc ta dla braku kompletu, nie ma prawnego znaczenia* (zaświadczył H. Janiszewski)¹¹⁰⁷.

2.4.2. Wylączenie osób zainteresowanych

Prawo zabraniało opiekunowi uczestniczyć w wyborze opiekuna przydanego (nie mógł brać udziału w głosowaniu)¹¹⁰⁸. Opiekun nie mógł też domagać się złożenia opiekuna przydanego ani głosować w radzie familijnej w tym celu zwołanej¹¹⁰⁹.

Opiekun biorący udział w posiedzeniu rady, nie mógł w niej głosować ani być obecnym przy głosowaniu, jeżeli miał własny interes w podejmowanej uchwale. Przepis ten stosować należało również do innych członków rady familijnej¹¹¹⁰.

Jeżeli dobro małoletnich tego wymagało usuwano od obrad członka, który mógł mieć własny interes w uchwale rady familijnej. Czyniono o tym adnotacje w protokole. Np. w protokole uchwały rady familijnej nieletnich Grubert z 21 sierpnia/2 września 1866 r. zapisano: *z nadmieniem, że Leopold Knoll przy debatowaniu o dzierżawę browaru usunięty był od obrad*¹¹¹¹. Wylączenie osób zainteresowanych zdarzało się jednak sporadycznie.

¹¹⁰⁶ Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki Nieletnich Trzebuchowskich, k. 13.

¹¹⁰⁷ SPwŁ, Akta Opieki nieletnich Rasalskich po Maryannie z Makowskich Rasalskiej pozostałych, sygn. 25, k. 8-20.

¹¹⁰⁸ Art. 423 KN (394 KCKP).

¹¹⁰⁹ Art. 426 KN: *Przepisy zawarte w Oddziale 6 i 7 niniejszego Działu, mają zastosowanie do opiekunów przydanych. Jednakże opiekun nie będzie mógł domagać się złożenia opiekuna przydanego, - ani głosować w radzie familijnej na ten cel zwołanej.* Po 1825 r. materię tę regulował tak samo art. 397 KCKP.

¹¹¹⁰ Art. 449 KCKP: *Opiekun, który razem jest członkiem rady familijnej, nie może w niej kreskować, ani być obecnym w czasie kreskowania, gdy własny jego interes zachodzi, jak również we wszelkich szczególnych prawem przewidzianych przypadkach. Przepis ten stosuje się także i do innych członków rady familijnej.*

¹¹¹¹ SPwŁ, Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert, sygn. 26, k. 11. Podobnie: SPwŁ, Akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi, sygn. 42, k. 34 (1871).

2.4.3. Głosowanie

Uchwały zapadać miały zwykłą większością głosów. Późniejsza jursprudenca i doktryna opowiadała się za większością absolutną¹¹¹².

Przewodniczący brał udział w głosowaniu na takich samych zasadach jak inni członkowie. Jednak w przypadku równości zdań jego głos był decydujący¹¹¹³. Np. gdyby 2 członków sprzeciwiało się trzem, a przewodniczący podzielał zdanie tych dwóch – wówczas powstawała równość zdań, a w takim przypadku mając głos przeważający, miał możliwość przeferosowania zajmowanego przez siebie stanowiska¹¹¹⁴.

Art. 883 KPC stanowił między innymi, że: *Ile tylko razy głosy podczas naradzenia się rady familijney nie będą iednozgodnemi, zdanie każdego z członków tę radę składających, wyszczególnione będzie w protokole.* To też, jeżeli uchwały zapadały większością głosów, wówczas zamieszczano w protokole szczegółową informację, jak członkowie głosowali.

W aktach pupilarnych niełatwo znaleźć uchwałę, która zapadła większością głosów. Różnicę zdań znajdujemy np. w aktach nieletnich Zychlińskich. 8 czerwca 1832 r. podczas podejmowania uchwały dotyczącej upoważnienia ojca do sprzedania wełny z wolnej ręki, doszło do rozbieżności zdań. Uchwała zapadła większością głosów. W protokole dokładnie opisano zdanie każdego z członków rady: *Rada familijna w Komplecie pod Prezydencyą Podśędka zebrana rozwiązuiąc powyższy wniosek pierwszych trzech członków z linii Oyczystey są tego zdania, ażeby Wełna i inne ruchomości Użytkowe z wolney ręki przez głównego Opiekuna iako Oyca z dodaniem przez niego piątego grosza nad tego bez żadnego Kosztu sprzedane były, inne zaś ruchomości czym jest Srebro, Miedź, Kruszcce etc przy Oycu pozostały aż do wzrostu dzieci nieletnich, których pełnoletniość niedługo nastąpi, dwóch zaś z linii Macierzystey są tego zdania, żeby wszystkie ruchomości (...) na Korzyść nieletnich przez publiczną licytację sprzedane zostały, a pieniądze zebrane z Massy dla Nieletnich zabezpieczone były - trzeci zaś Członek z linii Macierzystey oświadczył, że nie iest konieczne zatem aby Wełna i inne przedmioty przez publiczną*

¹¹¹² *Prawo cywilne familijne*, s. 223.

¹¹¹³ Art. 416 KN: *Na radzie familijnej przewodniczyć będzie Sędzia Pokoju, z głosem stanowczym, a w przypadku równości zdań, przeważającym.* Po 1825 r. materię tę regulował art. 386 KCKP. Więcej na ten przewodniczącego w rozdziale rozdziale I, podrozdziale I, punkcie 1.

¹¹¹⁴ M. Godlewski, *op. cit.*, s. 494; Podobnie: W. H. Gawarecki, *o Sądzie Pokoju*, s. 15; K. S. Zachariae, *op. cit.*, s. 328.

licytację sprzedane były, lecz ażeby stosownie do swoich gatunków i do ceny (...) bez krzywdy nieletnich, które zepsuciu ulegają przez Oyca nieletnich Sprzedane zostały(...) Podśudek Prezydujący przyłączając się do pierwszych trzech z linii Oyczystey i do Czwartego z linii Macierzystey (...) przeto Rada Familiina większością głosów Sprzedaż Welny z wolney ręki (...) zatwierdza¹¹¹⁵.

15/27 lipca 1847 r. rada rodzinna nieletnich Lange większością głosów uznała nieletniego za niezdolnego do usamowolnienia. 4 członków nie zgadzało się, dwóch opowiadało się za usamowolnieniem, przewodniczący opowiedział się po stronie większości¹¹¹⁶.

Czasami członek rady wyrażał swój sprzeciw nie podpisując uchwały. Np. 4/16 października 1869 r. w protokole stwierdzono: *Józef Liesner odmówił podpisania z przyczyny, że nie uważa dostatecznego bezpieczeństwa na nieruchomości Martzów*¹¹¹⁷. W tym samym protokole pojawiło się zdanie odrębne. Pod koniec protokołu odnotowano: *z tą wzmianką, że z członków Jan Andrysiewicz i Fryderyk Stark byli za oznaczeniem liczebnie sumy na utrzymanie nieletnich – odzianie ich i edukację i żeby koszta zwoływania rad rodzinnych i procesów oddzielnie główny opiekun rachował, – ale na to większość członków nie zgodziła się*¹¹¹⁸.

Różnica zdań pojawiła się na posiedzeniu dnia 26 października/7 listopada 1871 r. Tuż po podpisaniu uchwały rady rodzinnej Jan Piasecki wniósł o pozostawienie sumy na dobrach Zalewie. Członkowie pochodzący z linii macierzystej opowiedzieli się za, inni byli za utrzymaniem podjętej wcześniej uchwały. W protokole zapisano: *Gdy więc tym sposobem zaszła różność zdań przy podejmowaniu niniejszej uchwały, prezydujący w niej Podśudek z uwagi, że procent wedle przyznania samej Witkowskiej, za rok upłyniony nie został przez nią dotąd zapłacony i zachodzi spór o czas zaległości procentu, przyłączył się do zdania członków rady rodzinnej, którzy uchwalili odebranie kapitału od Witkowskiej, a tak większością głosów rada rodzinna upoważnia głównego opiekuna nieletniej do odbioru od Anieli Witkowskiej kapitału rsr. 1,500 i procentu a to pod warunkami*

¹¹¹⁵ Akta Sądu Pokoju P Łęczyckiego dotyczące się Opieki po niegdy Maryen z Goczulów Zychlińskiej, k. 10-11.

¹¹¹⁶ Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki nad Nieletnimi po śp. Jakobie Lange, k. 87-88.

¹¹¹⁷ SPwŁ, Akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner, sygn. 9, k. 35.

¹¹¹⁸ *Ibidem*, k. 40. Podobnie: SPpŁ, Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dusów, sygn. 6, k. 20 (1815 r.).

kiem wyżej uchwalonem - poczem stający uchwałę niniejszą po odczytaniu podpisali (3 członków i Aniela Witkowska odmówiło podpisu, bo rada nie przychyliła się do ich żądania i nie uwzględniła tego, że nieletnia u niej przez pewien czas pozostawała, a rada rodzinna nie określiła, czy powinna odprowadzić procent za ten okres)¹¹¹⁹.

Generalnie jednak stwierdzić można, że w praktyce łęczyckiej, zgierskiej i łódzkiej, uchwały zapadały w przeważającej ilości przypadków jednomyślnie¹¹²⁰.

2.4.4. Przesyłanie ważniejszych uchwał opiekunom

Ważniejsze uchwały powinny być podane do wiadomości opiekunom i osobom nieobecnym podczas ich podejmowania, gdy ich ta uchwała dotyczyła¹¹²¹. Np. 19 kwietnia 1826 r. rada rodzinna zobowiązała opiekuna głównego do doręczenia uchwały nieobecnemu na posiedzeniu opiekunowi przydanemu¹¹²². Podobne polecenie pojawiło się w protokole posiedzenia rady rodzinnej z 15 listopada 1828 r.: *Doręczenie niniejszej uchwały przydanemu Opiekunowi dziś tu nieobecnemu, Głównemu Opiekunowi poleca*¹¹²³.

3 lipca 1827 r. rada rodzinna postanowiła: *obowiązują Rada fam. Niniejszym Opiekuna Głównego Jakuba Płaczkowskiego iżby tenże naydaley w przeciagu iednego Miesiąca Kazimierza Czayczyńskiego o wyborze go na Opiekuna przydanego przez doręczenie niniejszey Uchwały Rady fam: zawiadomił*¹¹²⁴.

W protokole posiedzenia rady rodzinnej nieletnich Zejbert z 9/21 grudnia 1865 r., po wybraniu na opiekuna przydanego osoby nieobecnej na posiedzeniu, stwierdzono: *akt tej uchwały obranemu przydanemu opiekunowi, jako nieobecnemu, powinien być doręczony*¹¹²⁵.

¹¹¹⁹ SPwŁ, *akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k.34-35.

¹¹²⁰ SPwŁ: *akta opieki nieletnich po Dominiku Geiseler*, sygn. 15, k. 1, 3, 4, 5; *akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 1-2, 21-22, 23-24; *akta opieki nieletnich Hermanów*, sygn. 38, k. 4-5, 6-7, 9, 60; *akta opieki nieletnich Zieberth*, sygn. 53, k. 1, 2; *akta opieki nieletnich Salomon*, sygn. 72, k. 3.; *akta opieki nieletnich dzieci po Auguście Schultz pozostałych*, sygn. 73, k. 2.

¹¹²¹ *Prawo cywilne rodzinne*, s. 223.

¹¹²² Np. SPpŁ, *akta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci*, sygn. 14, s. 18 (1826 r.)

¹¹²³ *Ibidem*, s. 23.

¹¹²⁴ SPpŁ, *akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 181-182.

¹¹²⁵ SPwŁ, *akta opieki nieletnich po Lejzorze Zejbert*, sygn. 22, k. 2.

3. DOKUMENTNY PRZEDKŁADANE NA POSIEDZENIU

Akta opiekuńcze zawierały dużo różnych dokumentów rejestrujących działalność rady familijnej i związanych z przebiegiem opieki. Obecność takich a nie innych dokumentów była uzależniona od okoliczności faktycznych opieki, toteż nie można uznać tego przedstawienia za wyczerpujący. Rada familijna przed podjęciem uchwały zapoznawała się również z innymi dokumentami¹¹²⁶ takimi jak: akta stanu cywilnego, wypisy aktów notarialnych, rachunki składane przez opiekę z zarządu majątkiem pupila, projekty działu majątku, ugody z wierzycielami bądź dłużnikami masy spadkowej; dokumenty sądowe, wypisy protokołów uchwał innych rad familijnych, itd.¹¹²⁷

3.1. Dokumenty osobowe

Na akty stanu cywilnego powoływano się między innymi we wnioskach o zwołanie rady familijnej. Akt zejścia (*sepultura*)¹¹²⁸ dowodził śmierci rodzica¹¹²⁹. Np. wypis z aktu zejścia ojca nieletnich z 13 maja 1813 r. stwierdzał: *Roku Tysięcznego ośmset trzynastego dnia piętnastego Miesiąca Marca Przed Nami Xiędzem (...) sprawuiącym obowiązki urzęd-*

¹¹²⁶ W protokołach posiedzeń rad familijnych znajdujemy informacje, że rada przed podjęciem uchwały zaznajamiała się z różnego rodzaju dokumentami. Np.: protokół rady familijnej nieletnich Berg informował, że uchwała została podjęta: *Po wysłuchaniu powyższych wniosków, przejrzeniu złożonych dowodów i wzajemnym między sobą porozumieniu się.* SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Berg*, sygn. 34, k. 9.

¹¹²⁷ Na dole wypisu wierzYTELNEGO dokumentu zamieszczona była informacja, dotycząca zgodności kopii z oryginałem. SPpŁ, *Akta Opiekuńcze Nad pozostałymi Małoletniami po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3. s. 51-54 (1822 r.). Podobnie: SPpŁ, *Akta Opiekuńcze nad nieletnią Krystyną Wizer*, sygn. 21, k. 5-6 (1810 r.); SPwŁ: *Akta opieki nad nieletnimi po Juliannie Mitzner pozostałymi dziećmi*, sygn. 11, k. 3-10 (1859 r.); *Akta nieletnich Dietsch*, sygn. 43, k. 5-19 (1870 r.).

¹¹²⁸ Np. SPpŁ: *Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 21 (1815 r.); *Akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków*, k. 4 (1817 r.); SPwŁ: *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 3 (1862 r.); *Akta opieki nieletnich po Szmulu Majerowicz*, sygn. 27, k. 3 (1866 r.); *Akta opieki nieletnich Muth*, k. 3 (1866 r.); *Akta Opieki nieletnich Hermanów*, sygn. 38, k. 2 (1869 r.); *Akta opieki nieletnich Wagner*, sygn. 58, k. 20 (1873 r.); *Akta opieki nieletnich Hertzberg*, sygn. 59, k. 2 (1874 r.); *Akta Opieki nieletnich Zwolińskich*, sygn. 61, k. 15 (1874 r.); *Akta Opieki nieletniego Vorwerka*, sygn. 64, k. 3 (1874 r.); *Akta opieki nieletnich Kinderman*, sygn. 70, s. 1 (1875 r.); *Akta opieki nieletnich Kozłowskich*, sygn. 71, *Akta opieki nieletnich Salomon*, sygn. 72, k. 2 (1875 r.).

¹¹²⁹ Np. w 1865 r. wnioskodawca stwierdził: *Z załączonego Aktu Zejścia przekonać się raczy Prześwietny sąd, że Lejzer Zejbert zmarł.* SPwŁ, *Akta Opieki Nieletnich Zieberth*, sygn. 53, k. 1-3. Podobnie: SPwŁ.: *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13 (1862 r.), *Akta Sądu Pokoju w Łodzi dotyczące Opieki nad nieletnimi Ludwikiem i Heleną Lebelt*, sygn. 20, k. 15 (1868 r.); *Akta opieki nieletnich po Szmulu Majerowicz*, sygn. 27, k. 2; *Akta Opieki nieletnich Neffeld*, sygn. 41, k. 1 (1869 r.).

nika stanu Cywilnego w Gminie Borysławskiej w Powiecie Łęczyckim Departamencie Warszawskim Stawili się Jmci Pan Franciszek Pruszkowski y Jmci Pan Adam Pajewski y okazali nam Zmarłego (...) Jm Pana Faustyna Stokowskiego w lat sześćdziesiąt cztery życia swego czego akt zapisałiśmy w przytomności w zwyż wyrażonych świadków¹¹³⁰.

Matka uzasadniając konieczność ustanowienia opieki oświadczyła: *Że wedle składającego się tu aktu zejścia z ksiąg Ciwilnych Parafii Ewan-gelickiej Alexandrów wyiętey Gotfried Schneider mój mąż na dniu 29. Grudnia r. z. zszedł z tego Świata*¹¹³¹.

Duże znaczenie miało przy zmianie opieki z powodu śmierci opiekuna, złożenie aktu potwierdzającego to zdarzenie. Stąd tak wiele sepultur opiekunów głównych¹¹³² bądź przydanych¹¹³³. Żeby ustanowić nową opiekę trzeba było udowodnić ustanie poprzedniej¹¹³⁴.

Opiekun przydany nieletnich Lisner na posiedzeniu rady familijnej w 1869 r. przedstawił: *Wilhelmina z Werbitzów z pierwszego męża Lisnerowa, z drugiego Mertzowa matka i główna opiekunka nieletnich, jak przekon-ywa akt jej zejścia, dnia 28 Maja: 9 Czerwca:/ r. b. życie zakończyła*¹¹³⁵.

Metryki urodzenia¹¹³⁶ zaś dowodziły tego, że pozostały nieletnie dzieci, nad którymi trzeba ustanowić opiekę. Np. w aktach opiekuńczych

¹¹³⁰ SPPL, *Acta Opiekuńcze Nad pozostałemi Maloletniemi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3. s. 8. Podobnie: SPPL, *Acta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków*, k. 4 (1817 r.).

¹¹³¹ *Acta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletniego Gustawa po niegdy Gottfriedzie Schneider*, s. 3 (1848 r.). Podobne deklaracje z powołaniem się na akt zejścia: SPWŁ: *Acta nieletnich po małżonkach Berger*, sygn. 21, k. 1 (1865 r.); *Acta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 7, 8 (1866 r.); *Acta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 1 (1866 r.).

¹¹³² Np.: SPWŁ: *Acta tyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 45 (1869 r.); *Acta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 19 (1865 r.); *Acta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 22 (1875 r.); *Acta Opieki nieletniego Bigoszewskiego*, sygn. 48, k. 5 (1870 r.).

¹¹³³ Np.: SPPL, *Acta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków*, k. 22 (1824 r.).

¹¹³⁴ Podobnie było w przypadku kurateli. Np.: *Acta Opieki nieletnich Rasalskich*, loc. cit.

¹¹³⁵ SPWŁ, *Acta tyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 37.

¹¹³⁶ Przykłady zawarty w aktach opiekuńczych wypisów z metryk urodzeń: SPPL: *Acta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego tyczące się Uregulowania Opieki nad Nieletniemi po śp. Jakobie Lange*, k. 31-39; *Acta Opiekuńcze i Oblikwidacyine nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 30, 82, *Acta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków*, k. 7-8; *Acta Opiekończe nad Nieletniem Bogumile Bastanie Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego*, sygn. 20, s. 8; SPWŁ: *Acta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 4-10, 20; *Acta tyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 4, 6-7, 28-31; *Acta opieki nieletnich Muth*, k. 5-8; *Acta opieki nieletnich Kędzerskich*, sygn. 30, k. 3-7; *Acta opieki Nieletnich Zeichner*, sygn. 49, k. 3-6; *Acta opieki nieletnich Freutzel*, sygn. 57, k. 4-7; *Acta opieki nieletnich Kinderman*, sygn. 70, s. 2-6; *Acta opieki nieletnich dzieci po Auguście Schultz pozostałych*, sygn. 73, k. 4-6.

nioletnich Jaraczewskich zamieszczono między innymi metrykę, według której: *Roku tysięcznego ośmsetnego szesnastego dnia dziesiątego Miesiąca Października o godzinie dziesiątej przed południem Przede mną Proboszczem i Urzędnikiem Cywilnym Gminy Boryslawskiej (...) stawil się Urodzony Zygmunt Jaraczewski liczący lat czterdzieści okazał Mi Dziecię płci męskiej*¹¹³⁷.

W protokole zebrania rady rodzinnej z 2 października 1821 r. zapisano: w pierwszym Małżeństwie z s. p. Gottfrydem Will dwoje spłodziła dzieci to jest Gottfryda Will Anne Rozalię Will z których pierwszy 18^{ty} a druga córka 10 rok skończyły - na dowód zaś tego złożyła (...) metryki tychże swych dzieci¹¹³⁸.

Podczas posiedzenia rady rodzinnej nioletnich Rychardt 8/20 listopada 1850 r., złożone zostały metryki i w protokole odnotowana została krótka informacja, czego dowodzą: *Według składanych dowodów pozostałego troje dzieci w małżeństwie spłodzonych, a dotąd nioletnimi będących*¹¹³⁹.

Akt urodzenia dowodził również stanu dziecka – jego prawości bądź pochodzenia z nieprawego łoża. W aktach opiekuńczych znajdował się akt urodzenia, w którym stwierdzono, że urodził się chłopiec z niezamężnej Katarzyny Lentz wyrobniczy w Łodzi. Niżej odnotowano: *W Akcie małżeństwa z dnia dwudziestego Października, Tysiąc ośmset, sześćdziesiątego drugiego roku, Numer sto czterdzieści ośm Józef Ender, Tkacz w Łodzi, zamieszkały, lat czterdzieści siedem liczący zaślubiony z Katarzyną Lentz Syna Adolfa, za swego przyznał (niżej potwierdził tę informację ksiądz podpisem)*¹¹⁴⁰.

Metryka urodzenia dowodziła również wieku osoby, dla której była wystawiona. Stwierdzenie wieku było potrzebne przy podejmowaniu decyzji o zdolności nioletniego do usamowolnienia. Stryj nioletnich w 1870 r. powołał się właśnie na akt urodzenia, który stwierdzał, że nioletni skończył już lat 18, gdyż urodził się dnia 24 grudnia 1851/5 stycznia 1852 roku¹¹⁴¹.

¹¹³⁷ SPPL, Akta nioletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci, sygn. 14, s. 4.

¹¹³⁸ SPPL, Akta Opiekuńcze nioletnich Willów, k.3.

¹¹³⁹ Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nioletnich Jana Henryka i Elżbiety po niegdy Janie i Katarzynie Elżbiecie z Hornów Małżonkach Rychardt, s. 5-6. Podobnie: SPPL, Akta tyczące się zwołania Rady Rodzinnej nioletniego Izydora Sluckiego, s. 15 (1810 r.).

¹¹⁴⁰ SPwŁ, Akta nioletnich Ender po Józefie Ender, sygn. 66, k. 3-4; Podobnie przyznał też, że jest ojcem jej córki: Ibidem, sygn. 66, k. 5-6.

¹¹⁴¹ SPwŁ, Akta opieki nioletnich Perli Landau, sygn. 40, k.10-11.

W przypadku usamowolnienia z mocy prawa, załączano akt małżeństwa zawartego przez pupila czy też pupilkę¹¹⁴². M. in. w protokole rady rodzinnej małoletnich Byszewskich z 30 stycznia 1809 r., powołano się na akt małżeństwa: *Magdalena W. Melchiorowi Konopnickiemu pod dniem(...) podług wyiętey z Kościoła Baleszczyńskiego Metryki zaślubiona*¹¹⁴³.

W protokołach posiedzeń rad rodzinnych pojawiają się informacje dotyczące złożenia bądź niezłożenia metryk do akt. Np. w protokole z 24 października 1821 r. zapisano: *Nim do Obrad Rada rodzinna przystąpiła, oświadczyła Babka, że dotychczas ani Metryki nieletnich, ani Sepultury zmarłej swey Córki złożyć nie jest w stanie, lecz obowiązuje się takowy w przeciągu tygodni czterech na Ręce Pisarza Sądu Pokoju protokolarnie złożyć*¹¹⁴⁴. Metryki zostały później do akt dołączone¹¹⁴⁵.

W protokołach spotykamy również informacje o zobowiązaniu opieki do załączenia do akt brakujących metryk. Przykładowo na posiedzeniu 16 września 1822 r. rada rodzinna nieletnich Żurawskich zobowiązała opiekę do złożenia metryk w ciągu dwóch tygodni¹¹⁴⁶.

3.2. Dokumenty majątkowe

Wśród dokumentów majątkowych, zawartych w aktach sądów pokoju najczęściej spotykamy: spisów inwentarzy majątku, działów spadku. W aktach opiekuńczych natrafiamy też na dokumenty i protokoły dokumentujące dokonanie innych czynności¹¹⁴⁷. Np.: na wypisy umów¹¹⁴⁸, wypisy zawartych uгод¹¹⁴⁹, protokoły z licytacji¹¹⁵⁰, wypis z wykazu hipotecznego dotyczący ustalenia własności¹¹⁵¹, itd.

¹¹⁴² SPwŁ, *Akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 27.

¹¹⁴³ SPpŁ, *Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałymi*, sygn. 1, s. 9-34.

¹¹⁴⁴ SPpŁ, *Akta Opiekuńcze Nieletnich po ś. p. Barbarze z Bądkowskich Galeckiej pozostałymi Dziećmi*, sygn. 16, k. 3.

¹¹⁴⁵ *Ibidem*, 6-7. Podobnie: SPpŁ, *Akta Opiekuńcze Nad Nieletnimi po S.P. Janie Will*, sygn. 22, k. 4-7.

¹¹⁴⁶ SPpŁ, *Akta Opiekuńcze nieletnich po niegdy Janie Żurawskim z Dąbia*, sygn. 17, k. 5. Podobnie: *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Ustanowienia Opieki Nieletnich Grabowskich*, k. 9 (1830 r.); *Akta dotyczące się Opieki Nieletnich Czarneckich*, k. 3-4 (1833 r.); *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Opieki nad Nieletnimi dziećmi po Teodorze Ostrowskim*, k. 4 (1843 r.).

¹¹⁴⁷ *Ibidem*.

¹¹⁴⁸ Np. SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 27-29 (1875 r.).

¹¹⁴⁹ Np. SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Nejfeld*, sygn. 41, k. 43-50 (1870 r.).

¹¹⁵⁰ Np. *Akta Magistrau Miasta Łodzi Tyczące się Ustanowioinej nad nieletniemu Ottonem i Emilią rodzeństwem Hoffman*, k. 9-11 (1874 r.).

¹¹⁵¹ Np. *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki po niegdy Abrahamie Glücksman*, k. 40-43 (1832 r.).

3.2.1. Protokoły z czynności zabezpieczających majątek

Do akt opiekuńczych niekiedy załączano protokoły czynności zabezpieczających majątek. Można jednak w aktach sądów pokoju takie dokumenty spotkać. Ich obecność stwierdzała dopełnienie przez sąd, magistrat, opiekę obowiązków, mających tymczasowo zabezpieczyć majątek małoletnich. W aktach opiekuńczych natrafiamy też na protokoły z opieczętowania¹¹⁵², odpieczętowania¹¹⁵³ majątku pozostałego po zmarłym ojcu, matce. Np. w aktach nieletnich Dussów zawarty był protokół z odjęcia pieczęci z 14 września 1815 r.¹¹⁵⁴.

3.2.2. Spis inwentarza majątku

Do istotnych dla funkcjonowania rady rodzinnej dokumentów zaliczyć można dokument stwierdzający sporządzenie inwentarza majątku. Do akt opiekuńczych dołączano wypis wierzytelny spisu inwentarza majątku pozostałego po zmarłych rodzicach¹¹⁵⁵. Jeżeli pojawiała się zwłoka w dostarczeniu tego dokumentu do akt przez opiekę, sąd ponaglał ją do uzupełnienia braków. Niekiedy do akt opiekuńczych dołączano jedynie wykaz długów i wierzytelności pozostałych po rodzicach¹¹⁵⁶.

– Wymogi formalne i zawartość

Prawo określało zasady, według których sporządzano inwentarz majątku¹¹⁵⁷. Wypisy inwentarzy zawarte w aktach opiekuńczych z reguły od-

¹¹⁵² SPPL: *Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 2-8 (1815 r.); *Akta Sądu Pokoju dotyczące Opieki Nieletnich po Felixie Piaseckim zostających dzieci*, sygn. 41, k. 2-4 (1848 r.).

¹¹⁵³ SPPL, *Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 12 (1815 r.).

¹¹⁵⁴ *Ibidem*, k. 15-16.

¹¹⁵⁵ Np. SPwŁ: *Akta opieki nieletnich Kronsiber*, sygn. 29, k. 8-11 (1866-1868 r.); *Akta opieki nieletnich Berg*, sygn. 34, k. 11-14 (1870 r.); *Akta Opieki nieletnich po Józefie Schultz*, sygn. 35, k. 13-18 (1872 r.); *Akta Opieki nieletnich Hermanów*, sygn. 38, k.15-59 (1869 r.); *Akta Opieki nieletnich Nejjfeld*, sygn. 41, k. 8-39 (1870 r.); *Akta nieletnich Dietsch*, sygn. 43, k. 5-19 (1870 r.); *Akta Opieki nieletniego Roz-enblat*, sygn. 45, k.5-10 (1870 r.); *Akta Opieki nieletnich Goldstejn*, sygn. 46, k. 8-12 (1870 r.); *Akta Opieki nieletnich Matzów*, sygn. 50, k. 12-16 (1871 r.); *Akta Opieki Nieletnich Zieberth*, sygn. 53, k. 7-12 (1872 r.); *Akta opieki nieletnich Wagner*, sygn. 58, k. 6-16 (1873 r.); *Akta Opieki nieletniej Olsztein*, sygn. 60, k. 4-7 (1874 r.); *Magistrau Miasta Łodzi Tyczące się Ustanowionej nad nieletniemy Otonem i Emilią rodzeństwem Hoffman*, k. 3-8 (1874 r.); *Akta Opieki nieletnich Kepschów*, sygn. 65, k. 8-12 (1874 r.); *Akta opieki nieletnich Matz*, sygn. 69, k. 8-10 (1875 r.).

¹¹⁵⁶ Np. *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące Opieki nieletniej Kajzer*, k. 9-10 (1870 r.).

¹¹⁵⁷ Art. 943 KPC: *Oprócz formalności wspólnych wszystkim aktom notarialnym*,

powiadały tym wymogom. W spisie inwentarza na początku aktu rejent wymieniał osoby obecne przy dokonywanej czynności¹¹⁵⁸. Wypisy z inwentarzy majątku załączone do akt opiekuńczych zasadniczo podzielone były na tytuły: nieruchomości, ruchomości, wierzytelności, długi. Następnie sumowano masę czynną i bierną majątku. Na koniec podawano wartość czystej masy pozostałego majątku. Pod dokumentem podpisywał się rejent sporządzający spis, opiekun główny, przydany, taksatorzy, biegli i inni obecni. W inwentarzu zamieszczano niekiedy wypis zatwierdzającej go uchwały rady familijnej, wpisywano treść przysięgi matki, względnie ojca bądź osoby, w której posiadaniu był majątek lub takiej, która miała o nim informacje¹¹⁵⁹.

– Wartość dowodowa

Inwentarz dowodził wartości majątku pozostającego pod zarządem opiekuna głównego. Np. opiekun główny zebranej w 4/16 października 1869 r. radzie familijnej nieletnich Lisner przedstawiał spis inwentarza. W protokole posiedzenia odnotowano informację: *z którego okazuje się, że masa bierna przenosi masę czynną o r Sr. 1, 373. Kop. 83*¹¹⁶⁰.

Rada familijna badała spis inwentarza pod względem materialnym i formalnym. I tak np.: 22 stycznia/3 lutego 1862 r. rada familijna nieletnich Schwalm postanowiła: *spis pozostałości w dniu 10/22 Listopada*

inwentarz zawierać będzie: 1o Imiona, nazwisko, powołanie i zamieszkanie żądających, stawających, niestawających i nieobecnych, jeżeli są wiadomi, Notaryusza przywołanego dla ich zastąpienia, taksatorów i biegłych, oraz w zmianke o decyzji wyznaczającej Notaryusa dla nieobecnych i nie stawających; 2o Wymienienie miejsc, w których inwentarz jest sporządzony; 3o Opisanie i oszacowanie przedmiotów, które dopełnione być powinny podług rzeczywistej ich wartości; 4o Oznaczenie ilości, wagi i próby srebra; 5o Oznaczenie monet w gotowiznie; 6o Papiery liczbowe będą od pierwszej do ostatniej karty; zaznaczone będą ręką jednego z Notaryuszów; jeżeli są księgi i rejestra handlowe, stan ich poświadczony będzie wraz z zaliczkowaniem i zaznaczeniem kart, jeżeli takowego nie ma; miejsca próżne, jeżeli znajdują się na kartach zapisanych zostaną przekreślone; 7o Wymienienie tytułów dotyczących majątku czynnego i biernego; 8o Wzmiankę o wykonaniu przysięgi przy zamknięciu inwentarza, przez tych, którzy zostawili w posiadaniu przedmiotów spadkowych przed inwentarzem, lub którzy mieszkali w domu, w którym rzeczony przedmioty znajdują się, na to, iż nic z nich nie usunęli, ani też widzieli lub wiedzieli, ażeby co usunietem było. 9o Oddanie rzeczy i papierów, gdyby wypadła potrzeba, w ręce osoby, na któryby się zgodzono, albo, razie niezgodzenia się, w ręce osoby wyznaczonej przez Prezesa Trybunału.

¹¹⁵⁸ Np. SPwŁ, *akta opieki nieletnich Freutzel*, sygn. 57, k. 7-15 (1872 r.).

¹¹⁵⁹ Np. *akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się ustanowienia Opiekuna nad nieletnimi po Krzysztofie Deyter*, k. 17-26 (1856 r.).

¹¹⁶⁰ SPwŁ, *akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 39.

1861 przez Rejenta Okręgu Zgierskiego Cichockiego wedle Formy prawem przepisanej sporządzony i przez matkę nieletnich zaprzysiężony, zatwierdza. - Ruchomości nim objęte, stosownie do życzenia matki nieletnich w myśl art. 430. K. C. P. przy niej w naturze pozostawić rada familijna zgodziłaby się, że jednak biegły do oszacowania ich użyty nie wykonał przysięgi w Sądzie na rzetelność oszacowania przedmiotów mu przedstawionych, - jak to powołany wyżej artykuł prawa cywilnego wymaga - dopełnienie, zatem tej formalności rada familijna opiece zaleca¹¹⁶¹.

Opiekunowie zdając relację z zarządu majątkiem, powoływali się na odpowiednie działy inwentarza. Podobnie było przy wniosku o sprzedaż, bądź pozostawienie ruchomości w naturze. Wówczas również wymieniano je wg. numeracji zawartej w spisie¹¹⁶². Gdy rada familijna, bądź opiekun przydany kwestionowali poprawność sporządzenia inwentarza również powoływali się na poszczególne punkty dokumentu. Np. w uchwale rady familijnej nieletnich Landau z 7/19 stycznia 1870 r. sprostowano pomyłkę w inwentarzu majątku po zmarłym ojcu: *Po wysłuchaniu powyższych wniosków, przeżeniu spisu inwentarza majątku dnia 25. Kwietnia: 7 Maja i następných dni w roku zeszłym przez Rejenta w Łodzi Hertsberga sporządzonego oraz rachunków, jakie Ojciec nieletniej Jacek Landau z Marksem Kohn prowadził i po wzajemnem między sobą porozumieniu się jednozgodnie pomyłkę w Spisie inwentarza majątku w tytule wierzytelności pod numerem 19 dopuszczoną prostuje się w ten sposób, że Markusa Kohn uznaje być dłużnym do Massy po Jasku Landau tylko rsr. 900*¹¹⁶³.

W części akt opiekuńczych nie znajdujemy wypisu inwentarza majątku po zmarłych rodzicach pupili, mimo że został sporządzony. Świadczą o tym m. in. informacje zawarte w uchwałach o jego zatwierdzeniu, powoływanie się przez radę na jego tytuły i punkty. Przyczyny takiego braku mogły być różne – w aktach nieletnich Landau np.: znajdujemy notatkę urzędową sporządzoną przez pisarza Janiszewskiego w 1870 r., o następującej treści: *Zaznaczam z urzędu, że spis inwentarza majątku po Jarku Landau od karty 10 - do 24 włącznie w aktach tych będący dziś Marya Landau matka i główna opiekunka nieletniej córki swej Syry wzięła dla przedstawienia Izbie Skarbowej Petrokowskiej, która go zażądała*¹¹⁶⁴.

¹¹⁶¹ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 1-2.

¹¹⁶² Np.: SPwŁ: *Akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 32-33 (1864 r.); *Akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 11 (1874 r.); *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 9-11 (1866 r.).

¹¹⁶³ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Perli Landau*, sygn. 40, k. 11.

¹¹⁶⁴ *Ibidem*, k. 9.

3.2.3. Dział spadku

Akta sądu pokoju z reguły zawierały wypisy z urzędowego działu majątku, jak również projekty podziału majątku¹¹⁶⁵. W aktach opiekuńczych nieletnich Lisner, w miejscu gdzie powinien się znajdować dział majątku, który zatwierdziła rada, zamieszczona została przez pisarza adnotacja: *Dział majątku po Józefie Lisner znajduje się w aktach hipotecznych nieruchomości N 252 w m. Łodzi*¹¹⁶⁶.

Obecność w aktach opiekuńczych tych dokumentów miała ścisły związek z uprawnieniami rady rodzinnej w zakresie upoważniania opieki do dokonywania tego typu czynności bądź zatwierdzania czynności już dokonanych¹¹⁶⁷.

3.2.4. Protokoły licytacji

W protokole licytacji nieruchomości zawierano szereg informacji. M. in. spisywano obecnych, ze szczególnym uwzględnieniem opiekuna głównego i przydanego¹¹⁶⁸.

3.2.5. Protokoły z odebrania przysięgi

W aktach opiekuńczych natrafiamy na protokoły z odebrania przysięgi. Np.: protokół z odebranej przysięgi przez wydział sporny Sądu Pokoju Powiatu Zgierskiego¹¹⁶⁹, protokół z odebranej przysięgi przez Sąd Pokoju Powiatu Łęczyckiego¹¹⁷⁰, przysięga na istnienie wierzytelności w sądzie podsędkowskim¹¹⁷¹.

¹¹⁶⁵ Np.: SPwŁ: *Akta Opieki nieletnich Hermanów*, sygn. 38, k. 12-14 (1871 r.); *Akta Opieki nieletnich Matzów*, sygn. 50, k. 31 (1875 r.).

¹¹⁶⁶ SPwŁ, *Akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 36 (1865 r.).

¹¹⁶⁷ Patrz rozdział II, podrozdział I, punkt 1.3; Podrozdział II, punkt 4.5.

¹¹⁶⁸ Np. *Działo się w Mieście Stołecznem Warszawie Dnia Dwudziestego siódmego Lutego Tysiąc Osiemset Dwudziestego siódmego Lutego Tysiąc Osiemset Dwudziestego drugiego Roku Przed Janem Wincentym Ostrowskim Rejentem (...) w przytomności niżej wyrażonych świadków, stawil się osobiście W. Jan Nepomucen Kożuchowski, iako przydany Opiekun Nieletnich Maryanny, Antoniego, Katarzyny y Ludwiki Rodzeństwa Stokowskich po niegdy Jozefie Faustynie Stokowskich pozostałych Dzieci i współ dziedziców Dóbr Ziemijskich (...) który powołuje się na Wyrok Trybunału Cywilnego WWtwa Mazowieckiego dnia Dwunastego Kwietnia, Tysiąc Osiemset dwudziestego pierwszego Roku zapadły, sprzedaż Dóbr wyżey wspomnianych do tychże Sukcesorów Należących stawiający i podpisanego Rejenta do tychże Przedaży Delegujący. SPPL, *Akta Opiekuńcze Nad pozostałemi Małoletniemi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3. s. 51-54 (1822 r.). Temat licytacji został dokładnie omówiony w rozdziale poświęconym uprawnieniom.*

¹¹⁶⁹ SPPL, *Akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków*, k. 55-56 (1833 r.).

¹¹⁷⁰ *Ibidem*, k. 57 (1833 r.). Podobnie: *Akta dotyczące się zwołania Rady Familijnej nieletniego Izidora Śluckiego*, s. 20-22 (1810 r.).

¹¹⁷¹ SPPL, *Akta opiekuńcze nieletniej Julianny Zabokrzyckiej*, sygn. 7, k. 27-32 (1816 r.).

Przysięga odbierana była również przez sąd pokoju, ewentualnie przez rejenta po sporządzeniu spisu inwentarza. Przysięga stanowiła dowód na zawartą w niej okoliczność. Najczęściej przysięgi odbierano od opiekunów bądź osób, w których posiadaniu znajdował się majątek należący do pupili. Z reguły zaprzysięgano spisy inwentarza. Niekiedy zwalniano opiekę od złożenia przysięgi. Np. rada familijna na posiedzeniu dnia 2 października 1821 r. zwolniła matkę z obowiązku zaprzysięgania inwentarza majątku¹¹⁷².

24 kwietnia 1833 r. rada familijna zatwierdziła spis inwentarza majątku, wcześniej jednak sąd odebrał od matki przysięgę, a jej odebranie udokumentowano osobnym protokołem. Protokół z odebrania przysięgi brzmiał: *Sąd przychylając się do iey żądania wobec J. W. Miroszewskiego Sędziego Pokoju i przydanego Opiekuna tych Nieletnich Przysięgę w Obrządku Katolickiego na rotę: „Że wszelką pozostałość po zmarłym Adamie Węzyku Mężu moim pozostałą do Spisu Inwntarza przez Rejenta ptu Zgierskiego Jozefa Stokowskiego w dniu 31 Stycznia rb. Na groncie Wsi (...) sporządzonego podałam, Nic nie ukryłam ani utailam i nie wiem, ażeby kto co mógł zataić - etc*¹¹⁷³.

Waga dowodowa przysięgi na rzetelność sporządzonego inwentarza była duża. Zdarzało się, że opiekunowie odmawiali złożenia przysięgi i oświadczali, że poprawią spis. Tak było między innymi 7 lutego 1824 r. na posiedzeniu rady familijnej nieletnich Wizer. W protokole zapisano: *Gdy podsędek do odebrania przysięgi przystąpić miał, oraz ważność przysięgi i skutki Krzywoprzysięstwa Marcinowi Wizer przedstawił, Oświadczył tenże Marcin Wizer iż takowy Inwentarz w dniu dzisiejszym zaprzysiędz ieszcze nie może, a to z przyczyny iż nie będąc oświecony w podobnych Zdarzeniach przez Niewiadomości niektóre Szczegóły przypomniał, które sposobem inwentarza Dodatkowego, Urzędownie Spisanym na Koszt Swoy w przeciagu tygodni dwóch od dnia dzisiejszego do dalszego naradzenia i potwierdzenia Radzie Familyney złoży*¹¹⁷⁴.

Przysięga odbierana była również od taksatorów. Brak przysięgi biegłego wzbudzał nieufność, co do rzetelności oszacowanych przez niego ruchomości i nieruchomości. W 1866 r. jeden z takich protokołów

¹¹⁷² SPPL, *akta Opiekuńcze nieletnich Willów*, k. 3-4.

¹¹⁷³ SPPL, *akta Opiekuńcze Nieletnich Węzyków*, k. 29, 57.

¹¹⁷⁴ SPPL, *akta Opiekuńcze nad nieletnią Krystyną Wizer*, k. 25-26.

zaświadczał: *Gdy obecny obowiązki biegłego przy spisie inwentarza przyjął – , przysięga od niego w odpowiednią rotę obrządkiem dla katolików przepisany odebrana została, – Poczem na dowód wykonanej przysięgi podpisał się i akt ten woryginale do użytku prawnego interesentowi Stachlewskiemu wydno*¹¹⁷⁵.

1 kwietnia 1833 r. odebrano przysięgę od innego biegłego. Protokół spisany z tej czynności stwierdzał: *przysięgę od Urodz Pawła Jędrzejewskiego Aktuariusza Ekonomii Kłódawskich Biegłego do oszacowania ruchomości po zmarłym Julianie Czarneckim posesorze Dóbr Barług (...) w Obrządku Religii Katolickiej odebrał*¹¹⁷⁶.

3.2.6. Zaświadczenia i rachunki

Opiekun chcąc udowodnić, że dokonał zabezpieczenia kapitału należącego do pupili przedstawiał odpowiedni dokument. Np. w aktach opieki nieletnich Grubert natrafiamy na *Zaświadczenie pisarza kancelaryi ziemiańskiej o zabezpieczeniu*¹¹⁷⁷.

W protokole posiedzenia rady rodzinnej nieletnich Lipowskich z 4/16 czerwca 1869 r. zanotowano: *Dalej rada rodzinna z przedstawionego sobie wykazu hipotecznego dóbr Zalew (...) w Okręgu Szadkowskim położonych przekonawszy się, że suma Sr. W Dziale IV pod N. 16 i do N. 16 zapisana, z której połowa ma przypadać na nieletnią korzystnie jest zabezpieczona*¹¹⁷⁸.

Akta opiekuńcze zawierają również rachunki składane przez opiekuna z zarządu majątkiem¹¹⁷⁹. Przykładem mogą być rachunki złożone przez opiekuna głównego nieletnich Gruberów (*Ogólny rachunek dochodów z majątku nieletnich Grubertów; Rachunek z funduszków nieletnich Grubertów: od 22 IX 1866 – 1 X 1867 r., od 1 X 1867 – 1 X 1868 r., od 1 X 1868 – 1 X 1869 r., od 1 X 1869 – 1 X 1870 r., od 1 X 1870 – 1 X 1871 r., od 1 X 1871 – 1 X 1872 r., od 1 X 1872 – 1 X 1873 r.*)¹¹⁸⁰.

¹¹⁷⁵ SPPL, *Akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 4.

¹¹⁷⁶ SPPL, *Akta dotyczące się Opieki Nieletnich Czarneckich*, sygn. 31, k. 6.

¹¹⁷⁷ SPWŁ, *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 32-36 (1867 r.).

¹¹⁷⁸ SPWŁ, *Akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 5-6.

¹¹⁷⁹ Np.: SPPL: *Akta dotyczące się zwołania Rady Rodzinnej nieletniego Izydora Słuckiego*, s. 27-37 (1809 r.); *Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 32-46; 48-81, 156-168 (1815-1826 r.); *Akta opiekuńcze nieletniej Julianny Zabokrzyckiej*, sygn. 7, k. 8-51; 53 (1816-1819 r.); SPWŁ: *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 25-26 (1866-1867 r.); *Akta opieki nieletnich Muth*, sygn. 28, k. 13-14 (1872 r.); *Akta Opieki nieletniego Bigoszewskiego*, sygn. 48, k. 2-4 (1870 r.).

¹¹⁸⁰ SPWŁ, *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 15-16; 39-43;

3.3. Dokumenty opiekuńcze

– Protokoły innych rad rodzinnych

Jeżeli po śmierci drugiego rodzica zakładano nowe akta, dołączano do nich protokoły posiedzeń rad rodzinnych odbytych wcześniej. Np. do akt opiekuńczych nieletnich Glücksman dołączono wyciąg wierzytelny protokołu z posiedzenia, z akt opiekuńczych opieki ustanowionej po śmierci matki¹¹⁸¹.

Do akt sądowych dołączano protokoły, ich kopie, wypisy rad odbytych pod powagą innych sądów. Np. w aktach opiekuńczych nieletnich Giżowskich natrafiamy na kopie wierzytelne protokołów rad odbytych w Sądzie Pokoju Powiatu Brzezińskiego¹¹⁸².

Po zmianie właściwości rzeczowej organu, pod którego nadzorem funkcjonowała opieka (przekształcenie opieki małej w dużą), często przesyłano oryginalne akta opiekuńcze i załączano je do akt zakładanych w sądzie pokoju, jak np. do akt opiekuńczych nieletnich Schnejder załączone zostały akta magistratu miasta Łodzi¹¹⁸³.

– Inne

Akta pupilarne zawierały też inne dokumenty dotyczące opieki. Np.: Joanna Stokowska broniąc się od zarzutu niezwołania w odpowiednim czasie po śmierci jej męża posiedzenia oświadczyła, że próbowała zwołać radę rodzinną w innym powiecie. Na potwierdzenie swoich twierdzeń złożyła wyciąg z wokandy Sądu Pokoju Powiatu Orłowskiego. Dokument stanowił: *Dnia 11 Maia 1813 Rada Rodzinna Nieletnich po S. p. W. Faustynie Stokowskim pozostałych Sukcesorów(...)* Zgodna z *Oryginałem dla wiary Publiczney świadcze*¹¹⁸⁴.

3.4. Wypisy testamentów

Jeżeli sporządzony został testament przez ojca bądź matkę nieletnich, jego wypis urzędowy dołączano do akt opiekuńczych¹¹⁸⁵. Na testament

44-47; 48-52; 53-56; 59-63; 64-67; 68-70.

¹¹⁸¹ Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki po niegdy Abrahamie Glücksman, k. 35-40 (1833 r.).

¹¹⁸² SPPL, Akta Opiekuńcze nieletnich Giżowskich, sygn. 11, k. 5-10 (1810 r.).

¹¹⁸³ SPwŁ, Akta Opieki nieletnich Schnejder, sygn. 31, k. 1-2.

¹¹⁸⁴ SPPL, Akta Opiekuńcze Nad pozostałymi Maloletnikami po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim, sygn. 3. s. 9 (1813 r.).

¹¹⁸⁵ SPPL: Akta Opiekuńcze Nieletnich Felicyana y Melchiora Piaseckich, sygn. 12, k. 24 (1818 r.); Akta Opiekuńcze nieletnich po niegdy Janie Żurawskim z Dąbia, sygn. 17,

powoływano się na posiedzeniu rady zawsze, gdy miał on wpływ na wartość przypadających dla nieletnich sched¹¹⁸⁶, bądź zawierał postanowienie o powołaniu opiekuna¹¹⁸⁷.

Na posiedzeniu rady rodzinnej nieletnich Schwalm w 1862 r. przeglądano testament zmarłego ojca nieletnich. W protokole tego posiedzenia zapisano: *matka nieletnich Wilhelmina z Jagerów Schwalm przedstawiła testament w dniu 23 Lutego/7 Marca 1861 r. przed Rejentem Okręgu Zgierskiego Szczawińskim przez męża jej a ojca nieletnich Wilhelma Schwalm zeznany, w którym ustanowił ją główną opiekunką nad pozostałymi po nim dziećmi na wstępie wymienionymi, a Łukasza Adelta przydanym opiekunem*¹¹⁸⁸.

Rada rodzinna nieletnich Hermanów, po przejrzaniu testamentu 7/19 listopada 1873 r. w Sądzie Pokoju w Łodzi, postanowiła: *Jednogodnie Testament dnia 18/30 Sierpnia 1873 przed Rejentem Szlimum zeznany akceptuje i Spis inwentarza majątku po teźże Handkowej dnia 11/23 Września i w dalszym ciągu dnia 15/ 27 Września r. b. przez Rejenta Szlima sporządzony, jako obejmujący całą pozostałość i wedle formy prawem przepisanej dziedziczy, zatwierdza, spadek nim objęty na rzecz nieletnich Hermanów, z dobrodziejstwem inwentarza zgodnie z art. 438 Kodeksu Cywil. Polskiego przyjmuje i do złożenia w tym względzie odpowiedniej Deklaracji, opiekę upoważnia*¹¹⁸⁹.

3.5. Pełnomocnictwa

Do akt opiekuńczych załączano różne pełnomocnictwa. Najwięcej jest plenipotencji listownych mocujących osoby trzecie do zastąpienia członka na posiedzeniu rady rodzinnej¹¹⁹⁰. Natrafiamy w aktach sądów pokoju też na upoważnienia (w większości urzędowe) do zastępowania na

k. 1 (1822 r.); *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące Opieki nieletniej Kajzer*, k. 7-8 (1849 r.); SPwŁ: *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 11-12 (1862); *Akta Opieki nieletnich Hermanów*, sygn. 38, k. 11 (1873 r.); SPwŁ, *Akta Opieki nieletniego Bigoszewskiego*, sygn. 48, k. 6 (1870 r.); *Akta opieki nieletnich Wagner*, sygn. 58, k. 17-18 (1873 r.).

¹¹⁸⁶ SPpŁ, *Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałymi*, sygn.1, s. 8-13.

¹¹⁸⁷ Np. SPpŁ, *Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 10.

¹¹⁸⁸ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k.1.

¹¹⁸⁹ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Hermanów*, sygn. 38, k. 9.

¹¹⁹⁰ Np. SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 21 (1869 r.); *Akta opieki nieletnich Kronsiber*, sygn. 29, k. 5 (1868 r.); *Akta Opieki nieletnich Hermanów*, sygn. 38, k. 92 (1873 r.); *Akta Opieki nieletnich Nejfeld*, sygn. 41, k. 38 (1870 r.).

posiedzeniu rady familijnej opiekunów¹¹⁹¹. Przykładem może być zawarta w aktach opiekuńczych nieletnich Kronsilber *Plenipotencyja urzędowa*, sporządzona przed rejentem w Warszawie¹¹⁹².

3.6. Inne

Akta pupilarne zawierają również inne dokumenty takie jak rezolucje, wyroki i pouczenia sądowe. Jeżeli sąd albo prokurator ingerował w opiekę, wówczas pochodzące od tego organu pisma dołączano do akt. Do akt załączano też postanowienia sądów mające znaczenie dla interesów pupili¹¹⁹³.

W aktach opiekuńczych napotykałyśmy również inne dokumenty, takie jak tłumaczenia, które były często dołączane do dokumentów sporządzonych w językach obcych¹¹⁹⁴.

Były też przypadki powoływania się na zaświadczenie od lekarza. Np.: gdy opiekun główny nie wywiązywał się należycie z nałożonego na niego przez radę familijną obowiązku, a swoje zaniedbania wytłumaczył chorobą, na dowód przedstawiał zaświadczenie lekarskie¹¹⁹⁵.

¹¹⁹¹ Fragment przykładowego pełnomocnictwa: *Na osobę Wo Michała Tomaszewskiego – w interesie moim i nieletnich moich dzieci – wszelkich czynienia wniosków do Rady Familyney, pod prezydencją Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego odbyć się mającą – a mianowicie co do podniesienia Summy 20, 300 Złotych polskich z depozytu Dyrekcji Głównej lub ile mniej się wykaże, takowey Summy o ulokowanie na Dobrach moich własnych Wsi Grodno w Powiecie Łęczykim położonych; tako dostateczne bezpieczeństwo mających iak to wskazuje świadectwo Pisarza Kancellaryi Ziemiańskiej Woiewodztwa Mazowieckiego w dniu 1m m. b. i r. mi udzielone. SPpŁ., Akta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jarczewskiej pozostałych dwojga Dzieci, sygn. 14, s. 24-25.*

¹¹⁹² SPwŁ., *Akta opieki nieletnich Kronsilber*, sygn. 29, k. 4 (1868 r.). Podobnie: SPwŁ., *Akta nieletnich Dietsch*, sygn. 43, k. 20-21 (1870 r.).

¹¹⁹³ Np. SPpŁ., *Akta opiekuńcze nieletniej Julianny Zabokrzyckiej*, sygn. 7, k. 51-52 (1816 r.).

¹¹⁹⁴ Np. *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki po nigdy Abrahamie Glücksman*, k. 71 (1845 r.).

¹¹⁹⁵ Zaświadczenie od lekarza i akuszerza powiatu zgierskiego, wystawione 23 stycznia 1834 r., które stwierdzało: *Abracham Glixman mający lat około 30. który poprzednio złożony był cierpieniem zapalenia płuc i (...) gorączką – pomimo użycia Środków zaradczych Lekarskich iednakże pozostał ciągly Kaszel z wyrzutem Flegmy do ropy podobne oraz częste napady trzęsienia serca (...) przy tym klucie przy wydychaniu w boku prawym – (...) z tego wiec powodu (...) żadney podróży przedsięwziąć nie iest w możności gdyż każde exponowanie się i wystawianie na wpływ powietrza Stan Jego choroby pogorszyć może. SPpŁ., *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego tyczące się Opieki po Teresie z Konów Gligsmanowey z Dąbia*, sygn. 33, k. 30.*

4. PROTOKÓŁ POSIEDZENIA RADY FAMILIJNEJ

Prawo wymagało, aby z posiedzenia rady familijnej sporządzony był protokół¹¹⁹⁶. Protokół ten winien potwierdzać odbycie posiedzenia i podjęcie przez radę familijną uchwał. Dokument sporządzany był przez pisarza ręcznie¹¹⁹⁷. Niekiedy czynność tę powierzano podpisarzowi bądź obrońcy sądowemu. Przy spisywaniu protokołów posługiwano się formularzami. Świadczy o tym m. in. notoryczne zamieszczanie w protokołach podobnych zwrotów. W niektórych dokumentach zmieniają się jedynie dane pupila, czy uczestników posiedzenia.

Protokoły posiedzeń rad familijnych odbywanych pod powagą prezydenta, burmistrza, wójta sporządzane były według podobnego formularza¹¹⁹⁸. Po 1825 r. uprawnieni do nadzoru nad opieką i przewodniczenia w radach prezydenci, burmistrzowie i wójtowie zostali wyposażeni m. in. we wzory protokołów. Komisja Rządowa Sprawiedliwości w rozporządzeniu z 11/23 lutego 1848 r. poleciła, aby prezesi Trybunałów przesłali właściwym organom wzory formularzy do spisywania uchwał rad familijnych (przede wszystkim chodziło o formularz pierwszej uchwały względem ustanowienia opieki). Zobowiązano burmistrzów, prezydentów i wójtów do zakładania oddzielnych akt dla każdej opieki, i tam gromadzenia oryginalnych uchwał rad familijnych i inwentarzy majątku¹¹⁹⁹.

4.1. Funkcjonujący w praktyce formularz

Każdy protokół posiedzenia rady familijnej zaczynał się od wskazania miejsca i daty. Pisarz notował te informacje w prawym, górnym rogu dokumentu. Przykładowo: *Działo się w Sądzie Pokoju Powiatu Łęczyckiego W Łęczycy dnia dziesiątego miesiąca czerwca Tysiąc Osiemset*

¹¹⁹⁶ Obowiązek ten wynikał między innymi z art. 883 KPC (Kodex Postępowania Cywilnego, S. Zawadzki, *op. cit.*, t. II, Warszawa 1861, s. 469). Art. 18 KPC wymagał, aby wszelkie wyroki spisywane były przez pisarza, Art. 18 KPC: *Orginały wszelkich wyroków będą spisywane przez Pisarza (Podpisarza Sądu Pokoju) w protokole audiencyonalnym, a podpisze je Sędzia (podśędek), który zasiadał, i Pisarz (Podpisarz).*

¹¹⁹⁷ SPPL, *Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostalemi*, sygn. 1, s. 8-13 (1809 r.).

¹¹⁹⁸ Np.: SPPL: *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki po niegdy Abrahamie Glücksman*, k. 27; *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki nad Nieletniemi po śp. Jakobie Lange*, k. 29-30; *Akta Sądu Pokoju w Łęczycy dotyczące się nieletnich Hartfik*, sygn. 45, k. 1-10; SPwL: *Akta Opieki nieletnich po małżonkach Hoffman pozostających*, sygn. 24, k. 5-16; *Akta Opieki nieletnich Schnejder*, sygn. 31, k. 7.

¹¹⁹⁹ S. Zawadzki, *op. cit.*, t. I, 1860, s. 243-246.

dwudziestego drugiego Roku¹²⁰⁰. Na 285 protokołów tylko jeden nie zawierał wskazania daty odbycia posiedzenia¹²⁰¹.

Jeżeli posiedzenie odbywało się w miejscu innym niż zwykle posiedzenia sądu pokoju, wówczas w protokole pojawiały się świadczące o tym informacje. Np. w protokole z 24 lutego 1817 r. zapisano: *Sędzia Prezydujący Pokoju Powiatu Łęczyckiego Niżej podpisany zjechawszy wraz z Pisarzem Sądu Swego dnia dzisiejszego, tu do Kraszewa, iako w Mieysce do odbycia Rady Familyney, małoletnich Niegdy Jaśnie Wielmożnego Adama Wężyka sędziego Pokoju Powiatu Piotrkowskiego Sukcessorów, przez Siebie, na zasadzie Artykułu 415. Kodexu Cywilnego wyznaczone, przedsięwziął rozpoczęcie posiedzenia*¹²⁰².

Na początku większości protokołów¹²⁰³ znajdujemy informację o pupilach¹²⁰⁴. Wymieniano nieletnich, wskazywano ich rodziców. Przykładowo protokół rady rodzinnej z 1848 r. stwierdzał: *W interesie urzędzenia Opieki nad nieletniem Gustawem lat dwa liczącym, z niegdy Gottfridem Sznayder i Karoliną z Zeidów w małżeństwie splodzonym Synem*¹²⁰⁵.

— — —
¹²⁰⁰ SPPL: *Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałymi*, sygn. 1, s. 8, 23 (1809 r.), 42 (1820 r.); *Akta Opiekuńcze Nad pozostałymi Małoletnimi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3, s. 51 (1827 r.); *Akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków*, k. 9 (1817 r.); SPwŁ: *Akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 2 (1855 r.); *Akta opieki nieletnich Kędzerskich*, sygn. 30, k. 1 (1866 r.); *Akta nieletnich Dietsch*, sygn. 43, k. 1, 3 (1870 r.); *Akta Opieki nieletnich Feinsilber*, sygn. 54, k. 4 (1871 r.); *Akta nieletnich Ender po Józefie Ender*, sygn. 66, s. 8 (1875 r.); *Akta opieki nieletnich dzieci po Auguście Schultz pozostałych*, sygn. 73, k. 2 (1875 r.).

¹²⁰¹ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 42 (1867 r.).

¹²⁰² SPPL, *Akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków*, k. 9. Podobnie: SPPL, *Akta Opiekuńcze Nienienich po ś. p. Barbarze z Bądkowskich Galeckiej pozostałymi Dziećmi*, sygn. 16, k. 3 (1821 r.).

¹²⁰³ W niektórych protokołach wskazywano na początku powód zebrania rady rodzinnej. SPPL, *Akta dotyczące się zwolania Rady Rodzinnej nieletniego Izydora Sluckiego*, s. 70 (1817 r.).

¹²⁰⁴ SPPL: *Akta Opiekuńcze nieletnich Giżowskich*, sygn. 11, k. 5 (1810 r.); *Akta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci*, sygn. 14, s. 5 (1821 r.); *Akta Sądu Pokoju P Łęczyckiego dotyczące się Opieki po niegdy Maryen z Goczulów Zychlińskiej*, k. 9 (1832 r.); SPwŁ: *Akta opieki nieletnich Muth*, k. 9 (1866 r.), 15 (1872 r.); *Akta Opieki nieletnich Langhof*, sygn. 44, k. 6 (1870 r.); *Akta Opieki nieletniego Bigoszewskiego*, sygn. 48, k. 20 (1872 r.).

¹²⁰⁵ *Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego dotyczące się Opieki nieletniego Gustawa po niegdy Gottfriedzie Schneider*, s. 2. Podobnie: SPPL, *Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałymi*, sygn. 1, s. 42 (1820 r.); SPwŁ: *Akta Opieki nieletnich po małżonkach Hoffman pozostałych*, sygn. 24, k. 18 (1866 r.); *Akta Opieki nieletnich po Józefie Schultz*, sygn. 35, k. 9 (1868 r.), 11, 12 (1872 r.), 19 (1874 r.); *Akta Opieki nieletniej Olsztajn*, sygn. 60, k. 1 (1873 r.), 2 (1874 r.); *Akta Opieki nieletnich Grabskich*, k. 5 (1875 r.).

Nie zawsze jednak wskazywano nieletnich z imion. W aktach łączyckich często na początku protokołu określano nieletnich ogólnie, wskazując rodziców np.: *pozostałych po Ur. Franciszku Byszewskim y Ur Tekli z Potockich, a drugiego małżeństwa Konopnickiey nieletnich*¹²⁰⁶. Szczegółowe dane nieletnich pojawiały się wówczas w dalszej części protokołu¹²⁰⁷. W 1809 r. sporządzono protokół, w którym od razu podano komparycję członków rady familijnej, a dopiero po niej ogólnie określono w czym interesie się odbyła¹²⁰⁸.

Zdarzały się również wypadki, że dane dotyczące nieletnich były przepisywane z wcześniej sporządzonych dokumentów i nie uwzględniały upływu czasu. Np.: mimo upływu lat, według protokołu, wiek pupilów nie ulegał zmianie¹²⁰⁹.

Następnie spisywano obecnych. Np. w protokole rady familijnej nieletnich Stokowskich zapisano: *Przed Nami Jakubem Turawskim Podśędkiem Powiatu Łęczyckiego Zastępcą Sędziego Pokoju Powiatu tego, stawily się następujące członki: to iest*¹²¹⁰. W komparycji najpierw umieszczano członków rady familijnej. Podawano ich imiona, nazwiska, miejsce zamieszkania, profesję, stosunek, jaki łączył ich z nieletnimi. W pierwszej kolejności najczęściej wymieniano członków z linii ojczystej, a następnie z linii macierzystej¹²¹¹. Sporadycznie nie oznaczano w komparycji, który z członków reprezentował familię, którego z rodziców¹²¹². Na końcu

¹²⁰⁶ SPPL, *Akta tyżące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałemi*, sygn.1, s. 8. Podobnie: *ibidem*, sygn.1, s. 31 (1810 r.); SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Matzów*, sygn. 50, k. 10 (1871 r.).

¹²⁰⁷ Np. SPPL, *Akta tyżące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałemi*, sygn.1, s. 8-12 (1809 r.).

¹²⁰⁸ *Ibidem*, s. 23.

¹²⁰⁹ Np.: SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Schnejder*, sygn. 31, k. 7 (1866 r.), 9, 10 (1867 r.).

¹²¹⁰ SPPL, *Akta Opiekuńcze Nad pozostałemi Małoletnimi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3. s. 55 (1822 r.).

¹²¹¹ SPPL: *ibidem*; *Akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków*, k. 9 (1817 r.); *Akta Opiekuńcze nieletnich po niegdy Janie Żurawskim z Dąbia*, sygn. 17, k. 4 (1822 r.); *Akta Opiekuńcze nad Nieletniem Bogumile Bastanie Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego*, sygn. 20, s. 10 (1823 r.); SPwŁ: *Akta tyżące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 2 (1855 r.); *Akta Sądu Pokoju w Łodzi tyżące Opieki nad nieletnimi Ludwikiem i Heleną Lebelt*, sygn. 20, k. 8 (1864 r.), 15 (1866 r.), 48 (1868 r.), 51 (1869 r.); *Akta opieki nieletnich Kronsiber*, sygn. 29, k. 1, 6; *Akta opieki nieletniej Perli Landau*, sygn. 39, k. 1; *Akta opieki nieletnich Gläser*, sygn. 47, k. 2; *Akta Opieki nieletnich Grabskich*, k. 5 (1875 r.).

¹²¹² SPPL: *Akta tyżące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałemi*, sygn.1, s. 8, 23 (1809 r.), 34 (1810 r.), 42, 43 (1820 r.); *Akta Opiekuńcze nieletnich Giżowskich*, sygn. 11, k. 5 (1810 r.); *Akta Opiekuńcze Nielenich po ś. p. Barbarze z Bądkowskich Galeckiey pozostałemi Dziećmi*, sygn. 16, k. 3 (1821 r.); *Akta Opiekuńcze nad nieletnią Krystyną Wizer*, k. 21 (1823 r.); SPwŁ, *Akta tyżące się opieki nieletnich*

zapisywano obecność innych osób: pozostałej przy życiu matki¹²¹³ bądź ojca¹²¹⁴, czy też innych krewnych np.: babki¹²¹⁵ albo macochy¹²¹⁶, ojczyma¹²¹⁷, osób, które wniosowały o zwołanie rady rodzinnej, nienależących do rodziny: przyjaciół, zainteresowanych¹²¹⁸, itd. Jeżeli opieka bądź kuratela była wcześniej ustanowiona, wówczas po wymienieniu członków wchodzących w skład rady odnotowywano obecność opiekunów¹²¹⁹, kuratorów¹²²⁰.

Kolejnym elementem pojawiającym się w protokołach było potwierdzenie zgodności składu z prawem¹²²¹.

— — —
Lisner, sygn. 9, k. 10-12, 13-14 (1856 r.).

¹²¹³ SPwŁ: *akta opieki nieletnich po Lejzorze Zejbert*, sygn. 22, k. 2 (1865 r.); *akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 8 (1874 r.); *akta Opieki nieletnich Steinhauer*, sygn. 36, k. 2 (1868 r.); *akta Opieki nieletnich Nejjfeld*, sygn. 41, k. 1 (1869 r.); *akta Opieki nieletnich Matzów*, sygn. 50, k. 9 (1871 r.); *akta opieki nieletnich Kinderman*, sygn. 70, s. 8-9 (1875 r.).

¹²¹⁴ SPwŁ: *akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 2 (1855 r.); *akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 21 (1865 r.); *akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 3 (1866 r.); *akta opieki nieletnich Prusaków*, sygn. 33, k. 1 (1867 r.); *akta opieki Nieletnich Zeichner*, sygn. 49, k. 1 (1871 r.); *akta opieki nieletnich Pinczewskich*, sygn. 51, k. 1 (1871 r.); *akta opieki nieletnich Drozdalskich w Łodzi*, sygn. 56, k. 1 (1873 r.); *akta Opieki nieletnich Zwolińskich*, sygn. 61, k. 1 (1874 r.); *akta Opieki nieletnich Grabskich po Karolinie Grabskiej*, sygn. 68, k. 5 (1875 r.); *akta opieki nieletnich Matz*, sygn. 69, k. 1 (1875 r.); *akta opieki nieletnich Salomon*, sygn. 72, k. 3 (1875 r.).

¹²¹⁵ SPwŁ: *akta Opieki nieletnich Hermanów*, sygn. 38, k. 4 (1869 r.), 6 (1871 r.); *akta Opieki Nieletnich Zieberth*, sygn. 53, k. 13 (1876 r.).

¹²¹⁶ SPwŁ, *akta nieletnich Dietsch*, sygn. 43, k. 1-2 (1870 r.).

¹²¹⁷ SPwŁ: *akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 34 (1865 r.); *akta Sądu Pokoju w Łodzi dotyczące Opieki nad nieletnimi Ludwikiem i Heleną Lebelt*, sygn. 20, k. 48 (1868r.), 51 (1869 r.); *akta opieki nieletnich Freutzel*, sygn. 57, k. 1-2 (1872 r.); *akta opieki nieletnich Wagner*, sygn. 58, k. 4 (1873 r.); *akta Magistrau Miasta Łodzi Tyczące się Ustanowionej nad nieletniemy Ottonem i Emilią rodzeństwem Hoffman*, k. 13 (1874 r.).

¹²¹⁸ SPwŁ, *akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 32, 34 (1871 r.).

¹²¹⁹ SPpŁ: *akta tyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałymi*, sygn. 1, s. 42 (1820 r.); *akta Opiekuńcze Nad pozostałymi Małoletnimi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3, s. 55 (1822 r.); *akta Sądu Pokoju P Łęczyckiego tyczące się Opieki po niegdy Maryen z Goczułów Zychlińskiej*, k. 9 (1832 r.); SPwŁ: *akta tyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, 10-12, 13-14 (1856 r.), 26 (1863 r.), 32 (1864 r.), 34-35 (1865 r.), 37, 39 (1869 r.); *akta opieki nieletnich po Szmulu Majerowicz*, sygn. 27, k. 11 (1866 r.), 13 (1868 r.); *akta opieki nieletnich Fidlerów*, sygn. 32, k. 1 (1867 r.), 3 (1869 r.), 5 (1872 r.); *akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 2 (1869 r.), 9 (1870 r.), 34 (1871 r.); *akta opieki nieletnich Wagner*, sygn. 58, k. 1, 4 (1873 r.); *akta Opieki nieletnich Peschke*, sygn. 63, k. 1-2 (1874 r.).

¹²²⁰ SPwŁ, *akta nieletnich Dietsch*, sygn. 43, k. 3 (1870 r.).

¹²²¹ SPpŁ: *akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 18-19 (1815 r.); *akta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci*, sygn. 14, s. 14 (1826 r.); *akta Opiekuńcze nad nieletnią Krystyną Wizer*, k. 21 (1823 r.).

Następnie pisarz odnotowywał najważniejsze, zgłoszone w prośbie o zwołanie posiedzenia, wnioski¹²²². Fragment protokołu z posiedzenia rady rodzinnej nieletnich Hasenmayerów z 1866 r. przytaczający główne wnioski brzmiał następująco: *Zebranej w takim składzie pod prezydencją podsędką Sądu radzie rodzinnej Jan Wagner Dziad nieletnich przedstawił, że matka ich a córka jego Krystyna w roku zeszłym 1865, a ojciec nieletnich Wilhelm Hasenmajer dnia 3. Kwietnia r. b. w m. Łodzi życie zakończyli, a że pozostawili po sobie dzieci na wstępie wymienione i majątek składający się z różnych ruchomości, kapitałów i domu drewnianego w m. Łodzi, wnioskiem zatem jego jest aby przedewszystkiem ustanowioną była opieka nad Nieletnimi ich dziećmi*¹²²³. Bardzo często w tym miejscu wpisywano po prostu osnowę złożonego wcześniej podania. Czasami jednak w tej części protokołu pojawiała się adnotacja pisarza, że dopiero należy w tym miejscu wpisać fragment prośby zainteresowanego (np.: *Tu wpisać wniosek od Zakreślenia do zakreślenia*)¹²²⁴.

W niektórych protokołach w tym miejscu wpisywane były oświadczenia uczestniczących w radzie, odpowiedzi opiekunów na stawiane im zarzuty¹²²⁵.

W dalszej części wpisywano treść uchwał¹²²⁶. Uchwałę poprzedzała informacja, że rada rodzinna po rozpatrzeniu wniosków, naradzeniu się, uznała je za słuszne bądź nie¹²²⁷.

— — —
¹²²² SPpŁ: *akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałymi*, sygn.1, s. 8-10 (1809 r.), 24-25 (1809 r.), 44 (1820 r.); *akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków*, k. 9 (1817 r.); *akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego w Gubernii Mazowieckiej dotyczące się uregulowania opieki nad nieletnimi po zmarłym Bonawenturze Trzebuchowskim*, k. 8-9(1841 r.); SPwŁ: *akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 2-3 (1855 r.), 10-12, 13-14 (1856 r.), 26 (1863 r.), 32 (1864 r.), 34-35 (1865 r.), 37, 391 (1869 r.); *akta Opieki nieletnich Hasenmajerów*, sygn.23, k. 1, 2 (1866 r.), 4 (1869 r.); *akta opieki nieletnich Muth*, k. 2, 9-10 (1866 r.), 15 (1872 r.); *akta opieki nieletnich Prusaków*, sygn. 33, k. 1 (1867 r.); *akta opieki nieletnich Freutzel*, loc. cit.; *akta Opieki nieletnich Grabskich*, loc. cit..

¹²²³ SPwŁ, *akta Opieki nieletnich Hasenmajerów*, sygn. 23, k. 1-2.

¹²²⁴ *akta Sadu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tytujące się Opieki nieletnich Fabianna Sebastyanna i Mikołaja po niegdy Janie Wałęsińskim*, s. 5.

¹²²⁵ SPwŁ, *akta Opieki nieletnich Feinsilber*, sygn. 54, k. 4 (1871 r.).

¹²²⁶ Np. SPpŁ: *akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałymi*, sygn.1, s.10-13 (1809 r.); *akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków*, k. 9 (1817 r.); *akta Opiekuńcze nieletnich Giżowskich*, sygn. 11, k. 5 (1810 r.); *akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego w Gubernii Mazowieckiej dotyczące się uregulowania opieki nad nieletnimi po zmarłym Bonawenturze Trzebuchowskim*, k. 8-9 (1841 r.); *akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się ustanowienia Opiekuna nad nieletnimi po Krzysztofie Deyer*, k. 15 (1856 r.).

¹²²⁷ SPpŁ, *akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałymi*, sygn. 1, s. 24-27 (1809 r.), 34 (1810 r.), 44-45 (1820 r.); SPwŁ: *akta*

Pod koniec protokołu zawsze pojawiała się formułka mająca zapewnić ważność zawartym w protokole uchwałom: informacja, że treść protokołu została głośno odczytana, dla wszystkich była zrozumiała i na dowód zawartych tam postanowień obecni (członkowie, opiekunowie, sąd) ją podpisali. Np.: *Natem uchwała dzisiejsza ukończona i po odczytaniu w dowód przyjęcia przez stawających, jak następuje podpisana została*¹²²⁸; *Na tem czynność niniejsza zakończona i po odczytaniu w dowód przyjęcia jak następuje podpisana została*¹²²⁹; *Na tym Protokół Niewszy Zakończony został, który po poprzedniczym głośno odczytaniu, Rada Familyjna, iako Dzieło własne zgodą głosów uformowane wraz z Nami Sędzią Prezydującym y Pisarzem Sądu Pokoju podpisała*¹²³⁰; *Na tym ukończyła Posiedzenie Swoie Rada familijna, które wraz z Sędzią Pokoju podpisały*¹²³¹; *Na tem protokół uchwały rady familijnej jednomyślnością zdań nastapionej ukończony i po odczytaniu w dowód przyjęcia jak następuje podpisany został*¹²³²;

Opieki nieletnich Hasenmajerów, loc. cit., 4 (1869 r.); Akta opieki nieletnich Berg, sygn. 34, k. 6-7 (1867 r.), 8-10 (1870 r.); Akta Opieki nieletnich Langhof, sygn. 44, k. 2-3 (1870 r.), 6 (1871 r.); Akta opieki nieletnich Pinczewskich, sygn. 51, k. 1 (1871 r.); Akta Opieki nieletniego Vorwerka, sygn. 64, k. 2 (1874 r.), 5 (1876 r.); Akta opieki nieletnich Salomon, sygn. 72, k. 3 (1875 r.).

¹²²⁸ Np. SPwŁ: *Akta nieletnich po małżonkach Berger, sygn 21, k 7 (1870 r.).* Podobnie: SPwŁ: *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm, sygn. 13, k. 23-24 (1866 r.); Akta Opieki nieletnich Hasenmajerów, sygn.23, k. 1, 2 (1866 r.), 4 (1869 r.); Akta opieki nad Nieletniemi po Wilhelmie Edwardzie Zachert, sygn. 37, k. 2; Akta Opieki nieletniego Bigoszewskiego, sygn. 48, k. 2, 17, 19 (1870 r.), 21 (1872 r.), 23, 24 (1875 r.); Akta Magistrau Miasta Łodzi Tyczące się Ustanowionej nad nieletniemy Ottonem i Emilią rodzeństwem Hoffman, k. 14 (1874 r); Akta opieki nieletnich dzieci po Augustie Schultz pozostałych, sygn. 73, k. 2 (1875 r.).*

¹²²⁹ Np. SPwŁ: *Akta tyczące się opieki nieletnich Lisner, sygn. 9, k. 3 (1855 r.); Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm, sygn. 13, k. 22 (1865 r.); Akta nieletnich po małżonkach Berger, sygn. 21, k. 2; Opieki nieletnich po Danielu Grubert, sygn. 26, k. 1, 3, 8; 13 (1866 r.); Akta opieki nieletnich po Szmulu Majerowicz, sygn. 27, k. 2; Akta opieki nieletnich Kronsiber, sygn. 29, k. 2 (1866 r.), 7 (1868 r.); Akta opieki nieletnich Kędzerskich, sygn. 30, k. 1; Akta Opieki nieletnich Schnejder, sygn. 31, k. 9 (1867 r.); Akta opieki nieletnich Fidlerów, sygn. 32, k. 2 (1867 r.); Akta opieki nieletnich Prusaków, sygn. 33, k. 1 (1867 r.); Akta opieki nieletnich Pinczewskich, sygn. 51, k. 1 (1871 r.); Akta opieki nieletnich Hertzberg, sygn. 59, k. 1 (1874 r.); Akta opieki nieletnich Matz, sygn. 69, k. 1 (1875 r.).*

¹²³⁰ SPpŁ, *Akta tyczące się zwołania Rady Familijnej nieletniego Izydora Sluckiego, s. 62-62 (1817 r.).* Podobnie: SPpŁ: *Akta Opiekunicze Nieletnich Felicjana y Melchiora Piaseckich, sygn. 12, s. 9 (1819 r.); Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego tyczące się Ustanowienia Opieki Nieletnich Grabowskich, k. 24 (1847 r.).*

¹²³¹ SPpŁ, *Akta tyczące się opieki nad małoletnimi po nigdy Franciszku Byszewskim pozostałemi, sygn.1, s. 45 (1820 r.).*

¹²³² SPwŁ, *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm, sygn. 13, k. 1-2 (1862 r.).* Podobnie: SPwŁ: *Akta tyczące się opieki nieletnich Lisner, sygn. 9, k. 26 (1863 r.), 33 (1864 r.); Akta Opieki nieletnich Walter po Henryku Walter pozostałych dzie-*

Gdy nic więcej do obradowania nie było, przeto na tem niniejszy protokół ukończony, odczytany i przez obradujących członków podpisany został¹²³³; Gdy w dzisiejszem Posiedzeniu, nic więcej do działania nie było, został Protokół ten zakończony (...) y wyraźnie przeczytany y ostatecznych wraz z Nami Podśędkiem i Pisarzem podpisany¹²³⁴, itd.

W protokole z posiedzenia rady familijnej w sądzie Pokoju Okręgu Brzezińskiego znalazło się pod koniec protokołu następujecie stwierdzenie: *Na tem protokół tej czynności ukończony przyjęty przez Komponentów i sąd podpisany został*¹²³⁵.

W protokołach spotykamy też bardziej związane formuły np.: *Uchwała odczytana, przyjęta i podpisana*¹²³⁶; *Odczytano, przyjęto i jak następuje podpisano*¹²³⁷. Bardziej rozbudowane formuły też występowały. Przykładem jest protokół z 2 października 1821 r., który kończył się: *Nie mając na Posiedzeniu dzisiejszym cała zgromadzona Rada familijna nic więcej do podania, została uchwała ta ukończona, wszystkim zwolna i wyraźnie przeczytana, nieznanym Języka polskiego, na niemiecki przełożona, od tychże przyjęta, i na znak przyjęcia od iednych własnoręcznie od drugich nieumiejących pisać trzema krzyżykami stwierdzona*¹²³⁸.

Każdy protokół podpisywali członkowie rady familijnej i obecni opiekunowie, ewentualnie inni obecni na posiedzeniu, jak również sąd i osoba sporządzająca protokół. Ci dwaj z reguły podpisywali się ostatni pod zaznaczeniem końca protokołu¹²³⁹. Jeżeli ktoś nie umiał się podpisać,

— — —
ci, sygn. 10, s. 2 (1858 r.); *Akta opieki nad nieletnimi po Antoniem Ulrich*, k. 10 (1862 r.); *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki po niegdy Abrahamie Glücksman*, k. 67 (1846 r.).

¹²³³ SPwŁ, *Akta Sądu Pokoju w Łodzi dotyczące Opieki nad nieletnimi Ludwikiem i Heleną Lebelt*, sygn. 20, k. 16 (1866 r.). Podobnie: SPpŁ: *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki Nieletnich Domżałów*, sygn. 24, s. 8 (1824 r.); *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego tyjące się Opieki nad Nieletnimi dziećmi po Teodorze Ostrowskim pozostałemi*, sygn. 38, k. 5 (1843 r.).

¹²³⁴ SPpŁ, *Akta Opiekuńcze Nad pozostałemi Maloletniemi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3, s. 58 (1822 r.).

¹²³⁵ SPwŁ, *Akta Sądu Pokoju w Łodzi dotyczące Opieki nad nieletnimi Ludwikiem i Heleną Lebelt*, sygn. 20, k. 11 (1864 r.).

¹²³⁶ SPwŁ, *Akta tyjące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 12, 14 (1856 r.).

¹²³⁷ SPwŁ, *Akta Opieki Nieletnich Zieberth*, sygn. 53, k. 14 (1876 r.).

¹²³⁸ SPpŁ, *Akta Opiekuńcze nieletnich Willów*, k. 5. Podobnie: SPpŁ, *Akta Opiekuńcze nad nieletnią Krystyną Wizer*, k. 22 (1823 r.).

¹²³⁹ Np. SPpŁ: *Akta tyjące się opieki nad maloletniemi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałemi*, sygn.1, s. 13 (1809 r.), 34 (1810 r.), 45, (1820 r.); *Akta tyjące się zwolania Rady Familijnej nieletniego Izzydora Stuckiego*, s. 62 (1817 r.); *Akta Opiekuńcze Nad pozostałemi Maloletniemi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3, s. 58 (1822 r.);

pojawiła się o tym wzmianka¹²⁴⁰ bądź dana osoba stawiała znaki trzech krzyży, a podpisywał się za nią pisarz *in fide*m i poświadczał swoim podpisem¹²⁴¹. Np.: *Matka nieletnich oświadczyła, że pisać nie umie*¹²⁴².

W ostatnim akapicie protokołu z posiedzenia rady familijnej nieletnich Kreutzwegów 18/30 stycznia 1864 r., napisano: *Na tem protokół niniejszy ukończony i po odczytaniu przez obecnych podpisany został, oprócz matki nieletnich która oświadczyła, że pisać nie umie*¹²⁴³.

Zdarzały się również wypadki, że żaden z członków nie umiał się podpisać. Przykładowo pod koniec protokołu rady familijnej nieletniego Schneider pojawiła się informacja: *po odczytaniu przyjęty i przez Sąd tylko podpisany został, gdyż inne osoby w komparycji wymienione oświadczyły, że pisać nie umieją*¹²⁴⁴.

— — —
Akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków, k. 9 (1817 r.); *Akta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiego pozostałych dwojga Dzieci*, sygn. 14, s. 6 (1821 r.); *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego w Gubernii Mazowieckiej dotyczące się uregulowania opieki nad nieletnimi po zmarłym Bonawenturze Trzebuchowskim*, k. 10 (1841 r.); SPwŁ: *Akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 3, 12, 14, 26, 33, 35, 37, 40 (1855-1869); *Akta opieki nieletnich po Szmulu Majerowicz*, sygn. 27, k. 2 (1866 r.), 12 (1866 r.), 13 (1868 r.); *Akta Opieki nieletnich Steinhauer*, sygn. 36, k. 2 (1868 r.); *Akta opieki nieletnich Gläser*, sygn. 47, k. 2 (1870 r.); *Akta opieki nieletnich Drozdalskich w Łodzi*, sygn. 56, k. 1 (1873 r.); *Akta Opieki Nieletnich Zubrawskich*, sygn. 67, k. 3 (1875 r.).

¹²⁴⁰ SPpŁ, *Akta Opiekuńcze Nieletnich Wilkońskich*, sygn. 19, s. 7 (1823 r.); SPwŁ: *Akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 8, 12 (1874 r.); *Akta opieki nieletnich Perli Landau*, sygn. 40, k. 2-3 (1869 r.), 9, 10, 11 (1870 r.); *Akta Opieki nieletnich Goldstejn*, sygn. 46, k. 2 (1870 r.); *Akta Opieki nieletnich Feinsilber*, sygn. 54, k. 4 (1871 r.); *Akta opieki nieletnich Wagner*, sygn. 58, k. 1-2, 4-5 (1873 r.); *Akta Opieki nieletniej Olsztein*, sygn. 60, k. 1 (1873 r.); 3 (1874 r.); *Akta Opieki nieletnich Peschke*, sygn. 63, k. 1 (1874 r.), 2-3 (1875 r.), 4-5 (1876 r.); *Akta nieletnich Ender po Józefie Ender*, sygn. 66, s. 9 (1875 r.); *Akta opieki nieletnich Matz*, sygn. 69, k. 1 (1875 r.); *Akta opieki nieletnich Kozłowskich*, sygn. 71, k. 5 (1875 r.); *Akta opieki nieletnich Salomon*, sygn. 72, k. 3 (1875 r.).

¹²⁴¹ Np. SPpŁ: *Akta Opiekuńcze nieletnich Giżowskich*, sygn. 11, k. 6 (1810 r.); *Akta Opiekuńcze Nieletnich Felicjana y Melchiora Piaseckich*, sygn. 12, s. 9 (1819 r.); *Akta Opiekuńcze nieletnich Willów*, k. 5 (1821 r.); *Akta Opiekuńcze nad Nieletniem Bogumile Bastanie Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego*, sygn. 20, k. 7, 10 (1823 r.); *Akta Opiekuńcze nad nieletnią Krystyną Wizer*, k. 21 (1823 r.); *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki po Melchiorze i Apolonii Nużkiewiczów*, k. 9 (1833 r.).

¹²⁴² SPwŁ: *Akta Opieki nieletnich Schnejder*, sygn. 31, k. 9, 11 (1867 r.); *Akta Opieki nieletnich Nejjfeld*, sygn. 41, k. 1 (1869 r.), 7, 42 (1870 r.); *Akta opieki nieletnich Gläser*, sygn. 47, k. 2 (1870 r.); *Akta opieki nieletnich Wagner*, sygn. 58, k. 1-2 (1873 r.); *Akta Opieki nieletniej Olsztein*, sygn. 60, k. 1 (1873 r.); 2-3 (1874 r.) *Akta Opieki nieletnich Peschke*, sygn. 63, k. 1 (1874 r.), 2-3 (1875 r.), 4-5 (1876 r.); *Akta opieki nieletnich Kozłowskich*, sygn. 71, k. 5 (1875 r.).

¹²⁴³ SPwŁ: *Akta Opieki nieletnich po Gotfrydzie Kurtzweg pozostałych*, sygn. 19, s. 2; *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 42 (1867 r.).

¹²⁴⁴ *Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletniego Gustawa po niegdy Gotfrydzie Schneider*, s. 4 (1848 r.). Podobnie: *Akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 8 (1874 r.).

Podpisów odmawiano również, wówczas, gdy nie zgadzano się z uchwałą. Tak w 1869 r. postąpiła matka (opiekunka główna) wraz ze swoim mężem. Na koniec protokołu stwierdzono: *Małżonkowie Piotrkowscy odmówili podpisu swego, z przyczyny tej, że nie zostali oni upoważnieni do odbioru należności nieletniego*¹²⁴⁵.

4.2. Poprawki

Zasadniczo akta sądowe prowadzone były starannie. W protokołach rad rodzinnych poprawki jednak nie były rzadkością. W części akt występują skreślenia i dopiski. Zdarzały się nawet dokumenty, które były przez tego typu poprawki zdominowane¹²⁴⁶.

4.2.1. Skreślenia

Po skreśleniu w protokole pojawiała się często informacja, ile wierszy bądź wyrazów wykreślono i na dowód tego, pod takim oświadczeniem swoje inicjały składali członkowie rady rodzinnej, pisarz i prezydujący w radzie¹²⁴⁷. Wykreślone wyrazy poświadczal najczęściej sam pisarz¹²⁴⁸. Np.: *wykreślenie czterestu wyrazów niepotrzebnych poświadczam, H. Janiszewski*¹²⁴⁹. Także po wykreśleniu niepotrzebnych wierszy pojawiała się o tym wzmianka na marginesie i podpis pisarza¹²⁵⁰.

W protokole rady rodzinnej nieletnich Grubert, na lewym marginesie na wysokości skreśleń, pojawiła się następująca adnotacja, pod którą inicjałami podpisali się członkowie rady, opieką, przewodniczący i pisarz: *Szesnaście wyrazów niepotrzebnych wykreślono*¹²⁵¹.

W protokole z 1866 r., na lewym marginesie pojawiła się informacja: *Szesnaście wierszy niepotrzebnych wykreślono*. W dalszej części protokołu,

¹²⁴⁵ SPwŁ, *Akta Sądu Pokoju w Łodzi dotyczące Opieki nad nieletnimi Ludwikiem i Heleną Lebelt*, sygn. 20, k. 52. Podobnie: *Akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 21 (1875 r.).

¹²⁴⁶ Przy spisywaniu dokumentów sądowych, pisarz zasadniczo stosował podobne reguły, jak te obowiązujące, przy sporządzaniu aktów notarialnych. J. Bieda, D. Wiśniewska, *Respektowanie ustawy notarialnej w aktach sporządzonych w XIX w. przez notariuszy w Zgierzu i Łodzi (na przykładzie wybranych kancelarii)*, [w:] *Notariat na ziemiach polskich w XIX-XX wieku ustawodawstwo, edukacja, piśmiennictwo*, Radom 2006, s. 106-113.

¹²⁴⁷ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Hoffmanów*, sygn. 55, k. 4 (1874 r.).

¹²⁴⁸ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Matzów*, sygn. 50, k. 19 (1873 r.).

¹²⁴⁹ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 2 (1869 r.).

¹²⁵⁰ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Langhof*, sygn. 44, 6 (1871 r.).

¹²⁵¹ SPwŁ: *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 11 (1866 r.); Podobnie: SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Hermanów*, sygn. 38, k. 60 (1876 r.); *Akta Opieki nieletniego Vorwerka*, sygn. 64, k. 5 (1876).

gdzie również skreślono część tekstu napisano podobnie: *Jedenaście wyrazów niepotrzebnych wykreślono*. W pierwszym wypadku pod adnotacją pojawiły się inicjały członków rady rodzinnej, pisarza i podsędka, w drugim inicjałów było mniej¹²⁵². Trudno określić jaka była tego przyczyna.

Pisarz często po przeprowadzeniu w tekście protokołu jakiegoś słowa, notował je ponownie na marginesie dla uwiarygodnienia dokonanej poprawki i podpisywał się pod nim, bądź parafował je¹²⁵³.

Pojedynczych, niemających wpływu na treść protokołu skreśleń nie zaświadczano podpisem. Albo nie odnotowywano nic¹²⁵⁴, albo pojawiała się informacja w nawiasie, że wyraz bez znaczenia został skreślony¹²⁵⁵.

Zdarzały się jednak sytuacje, gdy skreśleniom nie towarzyszyły żadne potwierdzenia. Np. protokół zebrania, odbytego 29 maja/8 czerwca 1864 r. pełen jest skreśleń, bez żadnej adnotacji czy też parafki zaświadczonej dokonanie w nim jakiegokolwiek zmiany w trakcie posiedzenia¹²⁵⁶.

4.2.2. Dopiski

W protokołach stosunkowo często pojawiały się też różnego rodzaju uzupełnienia. Pisarz zaznaczał charakterystycznym znakiem w treści protokołu miejsce, w którym brakowało części tekstu. Brakującą część protokołu notował na lewym marginesie aktu, opatrując ją takimi samymi znakami, jednym na początku uzupełnienia, a drugim na jego końcu¹²⁵⁷. Pod tak dopisaną częścią protokołu pojawiały się parafki pisarza i inicjały członków, a nawet przewodniczącego¹²⁵⁸. Niekiedy pod uzupełnieniem

¹²⁵² SPwŁ, *akta opieki nieletnich Kędzierskich*, sygn. 30, k. 8-9.

¹²⁵³ SPwŁ, *akta Opieki nieletnich Langhof*, sygn. 44, k. 2-3 (1868 r.), 6 (1871 r.).

¹²⁵⁴ Np.: SPwŁ: *akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 3 (1866 r.), 11 (1874 r.), 23 (1875 r.); *akta Opieki nieletnich Hermanów*, sygn. 38, k. 9 (1873 r.).

¹²⁵⁵ Np. SPwŁ, *akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 26 (1876 r.).

¹²⁵⁶ SPwŁ, *akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 32-33. Podobnie: SPwŁ: *akta opieki nieletnich Muth*, k. 10 (1866 r.); *akta Opieki nieletniego Bigoszewskiego*, sygn. 48, k. 16-17, 18-19 (1870 r.).

¹²⁵⁷ SPpŁ: *akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałymi*, sygn. 1, s. 25 (1809 r.).

¹²⁵⁸ SPwŁ: *akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 26 (1863 r.), 34-35 (1865 r.); SPwŁ: *akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 1-2 (1862 r.), 23-24 (1866 r.); *akta Opieki nieletnich Rasalskich po Maryannie z Makowskich Rasalskiej pozostałych*, sygn. 25, k. 8 (1874 r.); *akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 9, 10, 13 (1866 r.); *akta Opieki nieletnich Hermanów*, sygn. 38, k. 60 (1876 r.); *akta Opieki nieletnich Neffeld*, sygn. 41, k. 42 (1870 r.); *akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 9 (1870 r.); *akta Opieki nieletnich Langhof*, sygn. 44, k. 2-3 (1870 r.); *akta Opieki nieletniego Bigoszewskiego*, sygn. 48, k. 18-19 (1870 r.); *akta Opieki nieletnich Matzów*, sygn. 50, k. 20, 21

podpisywał się sam pisarz¹²⁵⁹ bądź pisarz i prezydujący¹²⁶⁰ co sugeruje, że protokół mógł być uzupełniany już po zakończeniu posiedzenia¹²⁶¹. Raz wykreślono podsędkę i wpisano sędziego, jako prezydującego. Pod taką korektą nie znajdujemy jednak żadnej adnotacji ani podpisów¹²⁶².

Na lewym marginesie protokołu posiedzenia rady rodzinnej nieletnich Rasalskich z 1876 r., pojawiła się adnotacja: *[w miejsce wyrazu wykreślonego bez znaczenia czytać Bukowska]*¹²⁶³.

Zdarzały się protokoły spisywane mniej starannie. Np. w protokole posiedzenia rady rodzinnej nieletnich Hoffmanów odbytego 15/27 listopada 1872 r. dopisano kilka słów bez żadnego poświadczenia¹²⁶⁴.

(1873 r.); *Akta Opieki Nieletnich Zieberth*, sygn. 53, k. 13-14 (1876 r.); *Akta Opieki nieletnich Hoffmanów*, sygn. 55, k. 3 (1874 r.); *Akta Opieki nieletnich Peschke*, sygn. 63, k. 4-5 (1875/1876 r.).

¹²⁵⁹ SPwŁ: *Akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 26 (1863 r.), 39 (1869 r.); SPwŁ: *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 1, 9, 12 (1866 r.); *Akta Opieki nieletnich Langhof*, sygn. 44, k. 2-3 (1870 r.), 6 (1871 r.); *Akta Opieki nieletniego Bigoszewskiego*, sygn. 48, k. 16-17 (1870 r.).

¹²⁶⁰ SPwŁ: *Akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 23 (1875 r.); *Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 42 (1867 r.); *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. 9 (1866 r.); *Akta Opieki nieletnich Hermanów*, sygn. 38, k. 9 (1873 r.); *Akta opieki nieletnich Drozdalskich w Łodzi*, sygn. 56, k.1 (1873 r.).

¹²⁶¹ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 12 (1874 r.).

¹²⁶² SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Peschke*, sygn. 63, k. 1 (1874 r.).

¹²⁶³ SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 26.

¹²⁶⁴ W komparycji protokołu przy danych jednego z członków rady rodzinnej dopisano informację, że w posiedzeniu zamiast niego uczestniczył jego pełnomocnik. SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Hoffmanów*, sygn. 55, k. 1.

PODROZDZIAŁ III

KOSZTY POSTĘPOWANIA

Koszty związane z radą rodzinną podzielić można na związane z jej zwołaniem i odbyciem. Jeżeli pupił był ubogi, mógł w takich okolicznościach zostać zwolniony z części opłat.

1. KOSZTY ZWOŁANIA RADY FAMILIJNEJ

Prośba o zwołanie posiedzenia rady rodzinną sporządzana była na papierze stemplowym¹²⁶⁵. Jeżeli wniosek o zwołanie posiedzenia nie został spisany na papierze stemplowym, do akt dołączano (na odrębnej karcie) dowód uiszczenia opłaty stemplowej. Np. w aktach opiekuńczych nieletnich Lebelt, na kolejnej karcie zaraz za wnioskiem wdowy z 10/22 czerwca 1864 r., obok stempla (kop: 15), zapisano: *Kopiuje się Stempel do prośby Antoniny Lebelt*¹²⁶⁶.

Opłatę dla woźnego za wręczenie pozwu określały *Przepisy o dyetach i kosztach sądowych*. Prawo określało wynagrodzenie za każde wręczenie na 15 gr., od zapowzu - 15 gr. Milowe za każdą milę wynosić miało po 20 gr.¹²⁶⁷. Woźny notował poniesione koszty po opisanu relacji z wręczenia kurendy. Najczęściej wyszczególniał koszty milowego i wręczenia (niekiedy dodatkowo podawał koszty papieru stemplowego i sporządzonych kopii). Następnie sumował¹²⁶⁸. Np. 12 listopada 1824 r. ogólny koszt kurendy wyniósł 10 zł i 10 groszy plus opłata stemplowa 10 groszy¹²⁶⁹.

— — —
¹²⁶⁵ Wartość opłaty regulowana była szczególnymi przepisami. Np. ustawa sejmowa z 24 marca 1809 r. określała ją na 8 groszy. Papier stemplowy z czasem podlegał wyższym opłatom: 10 groszy, 15 groszy, 7,5 kopiejek itd.

¹²⁶⁶ SPwŁ, *Akta Sądu Pokoju w Łodzi dotyczące Opieki nad nieletnimi Ludwikiem i Heleną Lebelt*, sygn. 20, k.2.

¹²⁶⁷ Punkt. 3-4. Części szóstej *Przepisów o dyetach i kosztach sądowych, Koszta należne Woźnym Sądowym, 16 marca 181, S. Zawadzki, op. cit.*, t. II, Warszawa 1861, s. 844-846.

¹²⁶⁸ SPpŁ: *Akta Opiekuńcze Nad pozostałymi Małoletnimi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3., s. 25-26 (1813 r.), 48 (1822 r.); *Akta opiekuńcze dotyczące się opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdy ś. P. Ontonem Szamowskim z Rogilewa*, sygn. 5, s. 207 (1826 r.). SPwŁ: *Akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 2 (1866 r.); *Akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 27 (1871 r.); *Akta opieki nad Nieletnimi po Wilhelmie Edwardzie Zachert*, sygn. 37, k. 3 (1869 r.).

¹²⁶⁹ SPpŁ, *Akta Opiekuńcze nad nieletnią Krystyną Wizer*, k. 34. Wcześniejsza kurenda przed poprzednią radą wyniosła ogółem: 14 zł. 29 groszy. Podobnie: (koszty: milowe i wręczenie: 13 zł i 10 groszy, czyli Rub. sr. 2) SPpŁ, *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego w Gubernii Mazowieckiej dotyczące się uregulowania opieki nad nieletnimi po zmarłym Bonawenturze Trzebuchowskim*, k. 12 (1842 r.).

W aktach widać, że pokrywanie kosztów zwołania posiedzenia było dużym wysiłkiem finansowym. Np.: 4/16 czerwca matka wniosła o zwołanie rady familijnej. We wniosku zapisano: *będąc teraz cała biedną i bez najmniejszego funduszu Zostającą, oraz nic do życia nie mającą, gdyż ze wszystkiego z dniem śmierci rzezonego Matżonka jest ogółocona, nie jest zatem w stanie przez Kurendę od Siebie, a przez woźnego ogłosić się winną – za poprzedniem uzyskaniem oznaczyć się mającego terminu Zapozywać Radę Familijną*¹²⁷⁰.

2. KOSZTY ZWIĄZANE Z ODBYCIEM POSIEDZENIA RADY FAMILIJNEJ

We Francji Sędzia Pokoju prezydował w radzie familijnej odplatnie. Za każde prezydowanie radzie familijnej należało się mu 5 fr¹²⁷¹.

W Księstwie Warszawskim, a później w Królestwie Polskim sędzia pokoju winien sprawować swoje funkcje honorowo. Jednak w aktach opiekuńczych natrafiamy na nieliczne dowody pobierania przez sędziów pokoju opłat. Np. w rachunku składanym przez opiekuna z 16 września 1816 r. pojawiła się pozycja nr 6 następującej treści: *Za odbycie Rady familijnej Sędziemu Prezydującemu – zł 20*¹²⁷².

W rachunkach składanych przez opiekuna głównego nieletnich Grubert znajdujemy informację o opłacaniu kosztów rady familijnej. M.in. pozycja taka pojawiła się w rachunku rocznym za okres od 22 września do 1 października 1866 r.: *Za zwołanie Rady Familijnej, honorarium Sędziemu i Pisarzowi i wyięcie Wyciągu teje – zł 28*¹²⁷³.

Dodatkowym źródłem informacji o kosztach związanych z odbyciem rady familijnej są inwentarze majątku. Np. w jednym z nich załączonym do akt opiekuńczych nieletnich Lisner zapisano: *Wydał Mertz na wypisy aktu urodzenia, aktu zejścia, i odbycie rady familijnej rubli trzy kop. Czerdzieści*¹²⁷⁴. W innych inwentarzach również spotykamy pozycję wśród długów ogólnie nazwane, jako koszty ustanowienia opieki¹²⁷⁵.

¹²⁷⁰ Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki nad Nieletnimi po śp. Jakobie Lange, k. 20.

¹²⁷¹ W. Kopff, *Krótki rys organizacji sądownictwa cywilnego we Francyi i urzędzenia wewnętrznego trybunałów paryskich*, Kraków 1835, s. 27.

¹²⁷² SPPL, *Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 35.

¹²⁷³ SPwL, *Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert*, sygn. 26, k. s. 42.

¹²⁷⁴ SPwL, *Akta dotyczące się opieki nieletnich Lisner*, sygn. 9, k. 42 (1869 r.).

¹²⁷⁵ Np. taką pozycję zawiera inwentarz majątku z 6/18 czerwca 1870 r., zawarty w ak-

Protokół sporządzany był na papierze stemplowym. Jeżeli brakło papieru stemplowego, na dokumencie zamieszczano stosowną adnotację. Np.: protokół rady familijnej z dnia 19 lipca 1821 r. nie został sporządzony na papierze stemplowym. W lewym górnym rogu, w miejscu gdzie powinien znajdować się stempel widniała adnotacja pisarza: *Brak papieru Stemplowego zaświadcza Pawłowski*¹²⁷⁶.

Pisarzowi Sądu Pokoju zgodnie z *Przepisami o dyetach i kosztach sądowych* nie należało się wynagrodzenie za spisanie oryginału protokołów i innych aktów¹²⁷⁷. W rachunku składanym przez opiekuna z 16 września 1816 r., pojawiła się pozycja nr 6 następującej treści: *Pisarzowi od asystency i spisania Protokołu Rady familijney zł 12*¹²⁷⁸.

W aktach opiekuńczych nieletnich Byszewskich znalazł się rachunek wystawiony przez pisarza Trojanowskiego na sumę 67 zł i 15 gr. Wyszczególnił on między innymi, że za asystencję należało się 24 zł, za stempel 6 zł i 15 gr; za pieczęć 3 zł, za wezwania 6 zł i 24 gr, za stempel od protokołu – 1zł i 15 gr (zapisane było jeszcze – 8 zł i 15 gr niewyraźnie za co)¹²⁷⁹.

Pisarz pokwitował opiekuna z zapłaty kosztów 16 września 1816 r.: *Jako Koszta tak za Ziazdy y od Rady familijney w Sumie 153 Złote z Rąk Urodzonego Melchiora Pelczyńskiego Opiekuna Nieletnich Dussów odebrałem świadczę, y Ninieyszym z Odebranych Kwituję*¹²⁸⁰.

Nie da się ukryć, że ze zjazdem rodziny, którym niewątpliwie była rada familijna, wiązały się wydatki mniej formalne: zapewnienie gościom wyżywienia, a nawet noclegu, jeżeli przybywali z daleka. Przeglądając rachunki natrafiamy, np. na informację: *D. 5 września 1815 wiozłem za wino Żł polskich (...) zaświadczam a to podczas Rady familijney nieletnich Dussów*¹²⁸¹.

Kosztowne było też zgromadzenie niezbędnej dokumentacji na posie-

---
tach opiekuńczych nieletniego Bigoszewskiego. SPwŁ, *Akta Opieki nieletniego Bigoszewskiego*, sygn. 48, k. 14. Podobnie: SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Matzów*, sygn. 50, k. 26 (1873 r.).

¹²⁷⁶ SPpŁ, *Akta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci*, sygn. 14, s. 5.

¹²⁷⁷ Punkt. 3, cz. VI, *Przepisy o dyetach i kosztach sądowych, Koszta należne Pisarzom Sądów Pokoju, Trybunałów Cywilnych i Handlowych, oraz Sądu Appellacyjnego, 16 marca 1811, stanowił: Od spisania oryginalnych protokołów i innych aktów Pisarzowi nic się nie należy*, S. Zawadzki, op. cit., t. II, Warszawa 1861, s. 832-833.

¹²⁷⁸ SPpŁ, *Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 35, k. 80.

¹²⁷⁹ SPpŁ, *Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałemi*, sygn.1, s. 35 (1809 r.).

¹²⁸⁰ SPpŁ, *Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 35.

¹²⁸¹ *Ibidem*, k. 40.

dzenie rady familijnej: np. wypisów z metryk, przygotowania spisu inwentarza, itd.¹²⁸².

Tabela zamieszczona poniżej przedstawia dane zebrane z rachunków złożonych przez opiekuna głównego za zwołanie i odbycie posiedzenia rady familijnej nieletnich Dusse, z dnia 19 marca 1816 r. Zwołanie rady familijnej i jej odbycie, według opisanych wydatków, wyniosło 81 złotych¹²⁸³.

Tabela 5

Likwidacya Kosztów od Rady Familyney nieletnich Dussów do dnia 19. Marca 1816 Ru odbytey		
1	Sędziemu Prezydującemu	Zł 21
2	Od Assystencyi Pisarza	Zł 12
3	Od Kurrendy do 6 Członków	Zł 6
4	Protokuliście	Zł 3
5	Od Protokołu Spisania teyże Rady familyney	Zł 6
Summa		Zł 48 ¹²⁸⁴ .
6	Za Butelkę wnia (...)i piwa Butelki dwie	Zł 10
7	Obiad dany dla Rady familyney	Zł 23

3. ZWOLNIENIE Z KOSZTÓW

Ubdzy mogli być zwalniani z kosztów. W *Przepisach o dyetach i kosztach sądowych* w części szóstej, pkt. 8 czytamy: *Od stron, które ubóstwo swe udowodniły i od kosztów sądowych uwolnione są, żadnej opłaty Pisarze żądać nie mogą; jednakże, gdy strona przeciwna na ponoszenie kosztów skazaną, wolno będzie Pisarzom domagać się ciągnięcia należności powyżej przepisanych od strony przeciwnej*(2)¹²⁸⁵. Świadczą o tym też specjalne adnotacje na dokumentach zawartych w aktach opiekuńczych. Np. 3 marca 1818 r. odbyło się posiedzenie rady familijnej

¹²⁸² Np. *Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące Opieki nieletniej Kajzer*, k. 8-13 (1849 r.).

¹²⁸³ SPPL, *Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów*, sygn. 6, k. 80-81.

¹²⁸⁴ Poniżej znajdowało się pokwitowanie pisarza Ciechomskiego: *Jako powyższe Koszta od Rady Familyney odebrałem z Rąk Urodz. Melchiora Pelczyńskiego Jako Opiekuna Nieletnich Dussów świadczę y z odebranych Ninieyszym Kwituie Dan. W Łęczycy dniu 19 Marca 1816 Ru Ciechomski Pisarz Sądu Pokoju Pttu Łęczyckiego, ibidem*, k. 80.

¹²⁸⁵ Punkt. 8, cz. VI, *Przepisy o dyetach i kosztach sądowych, Koszta należne Pisarzom Sądów Pokoju, Trybunałów Cywilnych i Handlowych, oraz Sądu Appellacyjnego, 16 marca 1811*, S. Zawadzki, op. cit., t. II, Warszawa 1861, s. 834-835.

nieletnich Grinfeld. Protokół z posiedzenia nie został spisany na papierze stemplowym. W jego lewym górnym rogu odnotowano: *Interes Ubogi*¹²⁸⁶. Ubogość rodziny potwierdzał burmistrz, wójt, prezydent, załączając do wniosku o zwołanie rady, tzw. „Atest Ubóstwa”¹²⁸⁷. Burmistrz Łęczycy np. 9 marca 1818 r. napisał: *Zaświadczam nineyszym Starozakonną Leję Grynfeldową wdowę iako ta w zupełnym zostaie ubóstwie. Jako też, że po Mężu Jey Abrahamie Grynfeld żaden nie pozostał fundusz*¹²⁸⁸.

Podobne zaświadczenie złożył Ignacy Wężyk, wójt gminy Karszewo 21 grudnia 1822 r.: *My niżey podpisani znając dostatecznie stan ubóstwa Jana Wilkońskiego, Zaświadczamy Ninieyszym iż Opis powyższy iest rzetelny, i że wspomniany Jan Wilkoński nieposiada żadnego Maiątku, iedyne z Jałmużny utrzymuje się, i nie iest w stanie kosztów żadnych opłacać, i dlatego kwalifkuje się bydź przypuszczonem do Regestru Ubogich(...)* *Jako nieumiejący pisać kładę znaki krzyże swoje i Jako Jan Wilkoński żądaiący bydź przypuszczonym do Regestru Ubogich wszelkich Sądach i Dykasteryach znajduie się dziś w biednym stanie i nie ma funduszu do utrzymania siebie i familii tem więcey na opłacenie Kosztów od Legitymacji Sądowej Plenipotencyi Rady familyney i Paszportu Za granicę, Ninieyszym świadczę*¹²⁸⁹.

— — —
¹²⁸⁶ SPPL, *Akta Opiekuńcze dla Nieletnich pozostałych po Zmarłym Abrachamie Grinfeld*, sygn. 10, s. 2 (1818 r.). Podobnie: SPPL, *Akta Opiekuńcze Nieletnich Wilkońskich*, sygn. 19, s.3-4 (1823 r.).

¹²⁸⁷ Np.: *ibidem*, s.1-2 (1823 r.).

¹²⁸⁸ SPPL, *Akta Opiekuńcze dla Nieletnich pozostałych po Zmarłym Abrachamie Grinfeld*, sygn. 10, s. 1.

¹²⁸⁹ SPPL, *Akta Opiekuńcze Nieletnich Wilkońskich*, sygn. 19, s. 2-3.

PODROZDZIAŁ IV

ZASKARŻANIE UCHWAŁ RADY FAMILIJNEJ

Uchwały rady familijnej podlegały zaskarżeniu. Rady familijne same nie zmieniały treści uchwał podjętych wcześniej. Jeżeli zachodziły okoliczności weryfikacji uchwały, rodzina sugerowała jej zaskarżenie. Np. 1/13 maj 1846 r. rada familijna postanowiła: *tem samem nieważności Spis Inwentarza uledez winien.- Gdy jednak już przez Uchwały Rady familijnej na dniu 9/21. Grudnia 1843 roku w sądzie tutejszym odbytą za dostateczny uznany został, wzruszyć go więc przez dzisiejsze posiedzenie Rady nieznajduje miejsca lecz skoro Główny opiekun uznaje takowy dziś za szkodliwy nieletnim upoważnia tegoż Opiekuna Majera Glixman do zaskarżenia go w drodze processu i żądania Onego unieważnienia.* W stosunku do innego wniosku ta sama rada postanowiła: *Co do Trzeciego wniosku Już uchwała Rady na dniu 13/25. Czerwca 1845 roku główny Opiekon Majer Glixman upoważniony został ażeby Sumę Zp: 5600 w gotowiźnie i 1900 Zp: w Dokumentcie(...) podniósł (...) zatem co do tej Summy decyzji powtórnej Rada familijna wydawać niemoże* ¹²⁹⁰.

Jeżeli rada familijna np. odrzuciła wniosek opiekuna o zgodę na obciążenie bądź sprzedaż nieruchomości pupila, wówczas mógł on odwołać się do sądu. Potwierdzenie przez sąd miało następować przy zamkniętych drzwiach. Obawiano się, że ujawnienie okoliczności mogłoby narazić małoletnich na szkodę. Wyrok potwierdzający, jak i uchylający uchwałę rady familijnej podlegał apelacji¹²⁹¹.

Sprawy dotyczące opieki, małoletnich nawet usamowolnionych sądzone w I instancji przez Trybunał, podlegały komunikacji Prokuratorowi Królewskiemu¹²⁹². Skargi dotyczące opieki i kurateli nie wymagały poprzedniego pojednania¹²⁹³.

Jeżeli uchwała została skutecznie zaskarżona, sąd obliłgował radę za pośrednictwem prokuratora, do zmiany jej treści. Trybunał Cywilny

¹²⁹⁰ Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki po niedy Abrahamie Glücksman, k. 66-68.

¹²⁹¹ ART. 889 KPC: *Wyroki wydane względem decyzji rady familijnej będą podlegać appellacyi.*

¹²⁹² Art. 83 KPC: *Będą komunikowane Prokuratorowi Królewskiemu następujące sprawy: (...) 2o Dotyczące stanu osób i opiek.* Komunikacji podlegały m.in. sprawy z art. 320, 322, 324, 325, 339, 340, 398-421, 423 KCKP i 856 KPC (S. Zawadzki, *op. cit.*, t. 2, 1861, s. 212-213).

¹²⁹³ Art. 49 KPC, *Ibidem*, s. 188-189.

Pierwszej Instancji, bądź Prokurator Królewski, wystosowywał do sądu pokoju odezwy, w których wskazywał na uchybienia w działaniu rady. Kontrola odbywała się przy okazji zatwierdzania uchwały bądź badania uchwały rady familijnej, która została zaskarżona. Np. 21 lipca/2 sierpnia 1845 r. w odpowiedzi na przedstawienie opiekuna głównego nieletnich Glixman, Trybunał Cywilny Guberni Warszawskiej w Warszawie odpowiedział: *po wysłuchaniu Wniosków Prokuratora Królewskiego, oświadcza: iż podaiacy winien wszelkie powyższem przedstawieniem objęte żądania wnieść do Sądu Pokoju żądać od takowego zwołania Rady familijnej na której Wnioski jego ściśle i należycie rozebranemi i zadecydowanemi być mogą, W każdym razie przeciwko uchwałom Rady familijnej służą mu z prawa środki odwołania się, a to wedle przepisów postępowania sądowego*¹²⁹⁴.

W 1866 r. Prokurator Królewski przy Trybunale Cywilnym Guberni Warszawskiej¹²⁹⁵ w Warszawie, wystosował pismo do Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego (w załączeniu przesłał kopię odezwy trybunału cywilnego). Prokurator zwracał akta złożone przez opiekuna, polecał zwołanie rady familijnej. Żądał, aby rada zastosowała się do odezwy trybunału i przesłała wypis uchwały, którą miała w tym przedmiocie podjąć¹²⁹⁶. W kwietniu 1867 r. Prokurator Królewski¹²⁹⁷ przy Trybunale Cywilnym w Warszawie wystosował pismo do Sądu Pokoju w Łodzi, w którym odwołując się do złożonego raportu i nadesłanej uchwały rady familijnej z 4 lutego 1867 r. w interesie nieletnich Gruberów nakazał dopilnowanie następujących czynności: *polecam natychmiastowe dopilnowanie odpowiedniego zabezpieczenia wszelkich funduszków do nieletnich należących i złożenie mu o tem najdalej w dniach 15 raportu*¹²⁹⁸.

W aktach opieki nieletnich Lipowskich napotykaemy również na ingerencję prokuratora i sądu. Prokurator Królewski przy Trybunale Cywilnym w Warszawie w 1870 r., przesłał do Sądu Pokoju w Łodzi odezwę następującej treści: *Przysyłając załączenie wniesione do mnie pod d. 24 Czerwca/6 Lipca r. b. podanie Witkorskiej w interesie nieletniej Wiktoryi Teofili Lipowskiej jakim zaskarżoną jest Uchwała Rady familijnej na d*

— — —
¹²⁹⁴ Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki po niegdy Abrahamie Glücksman, k. 70.

¹²⁹⁵ Prokurator Wojanowski.

¹²⁹⁶ SPwŁ, Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert, sygn. 26, k. 17.

¹²⁹⁷ Prokurator Trojanowski

¹²⁹⁸ SPwŁ, Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert, sygn. 26, k. 30.

10/22 Czerwca 1870 r. zapadła (...) tak zebranej Radzie cały stan rzeczy przedstawił i zapadłą uchwałę przy zwrocie komunikatu przedstawić mi nie omieszkał¹²⁹⁹. Pod komunikatem prokuratora zapisano kilka rezolucji. Najpierw podsędek przy przyjmowaniu pisma zarządził, aby przedłożyć je do Wydziału Pojedynczego. Następnie zapisana jest na dokumencie rezolucja, mocą, której sąd zarządził wezwanie ojca nieletniej, aby wskazał krewnych jego córki. Kolejna rezolucja dotyczyła wezwania członków na posiedzenie rady familijnej¹³⁰⁰. Sąd Pokoju odpisał prokuratorowi 1/133 grudnia 1871 r., poinformował o odbyciu rady familijnej i o utrzymaniu w mocy uchwały rady familijnej z dnia 10/22 czerwca 1870 r. postanawiającą odebranie sumy rubli srebrem 1500 od Anieli Witkowskiej¹³⁰¹.

PODSUMOWANIE ROZDZIAŁU III

Oddzielne omówienie procedury towarzyszącej zwołaniu rady familijnej i tej, według której odbywały się posiedzenia tego organu, pozwoliło na dokładniejsze scharakteryzowanie obu zagadnień.

Radę familijną w opiekach większych zwoływał zawsze sąd pokoju. Zasadniczo czynił to jednak na wniosek zainteresowanego. W aktach Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego na 139 zwołanych rad familijnych, tylko 4 nie były poprzedzone takim wnioskiem. Akta Sądu Pokoju w Łodzi zaś pokazują nieco inną praktykę. Na 161 zwołanych posiedzeń, aż w 81 przypadkach nie ma informacji o poprzedzających je prośbach. Możliwe jednak, że wynikało to z odmiennego sposobu prowadzenia akt opiekuńczych. Ani łęczycka, ani zgierska i łódzka praktyka nie naruszała prawa.

Czas między zajściem okoliczności uzasadniających ustanowienie opieki, a odbyciem posiedzenia rady familijnej trwał w praktyce od 2 dni do nawet – co jednak wyjątkowe – kilkunastu lat. Od wniesienia prośby o zwołanie rady familijnej do jej odbycia upływał okres nawet kilku miesięcy, co dokumentujemy w umieszczonej poniżej tabeli. Zdarzały się jednak posiedzenia, które odbywały się jeszcze tego samego dnia.

¹²⁹⁹ SPwŁ, *Akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 11.

¹³⁰⁰ *Ibidem*, k. 11.

¹³⁰¹ *Ibidem*, k. 36.

Tabela 6

Upływ czasu do momentu odbycia 1 rady rodzinnej															
128 przypadków	Od zajścia okoliczności uzasadniających ustanowienie opieki							Od wniesienia wniosku o zwołanie rady rodzinnej							
	przedział czasu	brak inf.	do 2 mies.	>2-4 mies.	>4-6 mies.	>6-12 mies.	1-2 lat	>2-5 lat	>5-10 lat	>10-16 lat	brak inf.	do 2 dni	3-14 dni	15-30 dni	1-2 mies.
%	19,5	34,4	9,4	6,25	11	7	6,25	3,9	2,3	40,7	15,6	29,7	8,6	2,3	3,1

Niestety przebadane zespoły nie są kompletne. Np. we wniosku brat nieletnich wspomina o odroczonym terminie posiedzenia rady rodzinnej, z powodu niestawienia się wezwanych członków. Sąd zobowiązuje go do doręczenia kolejnego wezwania. W aktach nie ma załączonych kurend, ani zaświadczeń woźnego o jego doręczeniu¹³⁰².

Niekiedy protokół posiedzenia rady rodzinnej zawierał informację o tym, że członkowie stawili się na posiedzeniu dobrowolnie¹³⁰³, innym

¹³⁰² SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Nejjfeld*, sygn. 41, k. 51-53 (1874 r.).

¹³⁰³ Np. SPpŁ: *Akta opiekuńcze dotyczące się opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdy ś. P. Ontonem Szamowskim z Rogilewa*, sygn. 5, s. 154 (1825 r.); *Akta Sądu Pokoju P Łęczyckiego dotyczące się zwołania Rady Rodzinnej po niegdy Tekli z Daniszewskich Soieckiej*, sygn. 29, k. 14 (1833 r.); *Akta dotyczące się Opieki Nieletnich Czarnieckich*, k. 12 (1833 r.); SPwŁ: *Akta Sadu Pokoju Okręgu Zgierskiego dotyczące się Opieki nieletnich Fabianna Sebastyanina i Mikołaja po niegdy Janie Wałęsińskim*, s. 4 (1849 r.); *Akta Opieki nieletnich po Dominiku Geiseler*, sygn. 15, k. 3, 4 (1865, 1872); *Akta opieki nieletnich Muth*, k. 2, 9 (1866 r.); *Akta opieki nieletnich Berg*, sygn. 34, k. 8 (1870 r.); *Akta Opieki nieletnich Goldstejn*, sygn. 46, k. 2 (1870 r.); *Akta Opieki Nieletnich Zieberth*, sygn. 53, k. 1, 2, 13 (1872 r., 1876 r.); *Akta Magistrau Miasta Łodzi dotyczące się Ustanowionej nad nieletniemy Ottonem i Emilią rodzeństwem Hoffman*, k. 13-14 (1874 r.); *Akta opieki nieletnich Kinderman*, sygn. 70, s. 8 (1875 r.).

razem, że termin został wcześniej formalnie wyznaczony przez sąd¹³⁰⁴. Niekiedy z innych dokumentów, takich jak pełnomocnictwa, dowiadujemy się, że rada familijna miała się zebrać¹³⁰⁵. Zdarzało się też tak, że posiedzenie się odbyło, a w protokole nie było informacji o wcześniejszym wyznaczeniu terminu¹³⁰⁶.

Posiedzenia rady familijnej odbywały się zasadniczo zgodnie z obowiązującymi przepisami. Uczestniczyli w nich poza radą familijną, opiekunowie, kuratorzy, osoby zainteresowane, urzędnicy sądowi, dalsi krewni i powinowaci oraz przyjaciele. Pewne wątpliwości wystąpiły przy próbie określenia, czy przewodniczący rzeczywiście uczestniczył w całym posiedzeniu, czy też przychodził jedynie pod koniec posiedzenia bądź podpisywał protokół *post factum*.

Protokoły pokazują w miarę uporządkowany przebieg posiedzenia. Spisywano obecność, wysłuchiwano wniosków, naradzano się, zapoznawano z dokumentami, głosowano. Przestrzegano ustawowego *quorum*. Posiedzenie mogło zakończyć się podjęciem uchwał, zawieszeniem rozstrzygnięcia wniosku, odroczeniem posiedzenia. W razie nieprzybycia odpowiedniej liczby członków bądź opuszczenia sali obrad przed podjęciem uchwały, termin odraczano.

Akta opiekuńcze pokazują ingerencję Prokuratora Królewskiego i Trybunału Cywilnego I Instancji (wywołaną zaskarżeniem uchwały lub nie zatwierdzeniem takiej w sprawach zastrzeżonych przez prawo). Reakcja samych rad familijnych na ingerencję, była różna. Niektóre rady familijne w ogóle nie przejmowały się uchyleciem podjętej wcześniej uchwały.

— — —
¹³⁰⁴ SPPL, *Akta Opiekuńcze Nad pozostałymi Maloletniemi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim*, sygn. 3. s. 65; *Akta opieki nad Nieletniemi po Wilhelmie Edwardzie Zachert*, sygn. 37, k. 1 (1822 r.).

¹³⁰⁵ SPwL, *Akta opieki nieletnich Kronsiber*, sygn. 29, k.4-5 (1868 r.).

¹³⁰⁶ *Ibidem*.

ZAKOŃCZENIE

Przedstawione studium stwarza możliwość ustosunkowania się do pytań i problemów postawionych na wstępie.

Akta opiekuńcze zachowane w Archiwum Państwowym w Łodzi pokazują przebieg 119 opiek. Zespół „Sąd Pokoju Powiatu Łęczyckiego” dowodzi odbycia 128 posiedzeń na 46 opiek w ciągu lat 1809-1856. Zespół „Sąd Pokoju w Łodzi” dokumentuje funkcjonowanie 157 rad rodzinnych, odbytych w ramach 73 opiek w latach 1844-1876. Nie jest to wiele¹³⁰⁷, gdy porównamy ze statystyką, którą przedstawił pisarz w hołdzie Sędziom Pokoju z krakowskiego Sądu Pokoju, z której wynikało, że w ciągu 37 lat istnienia Sądu Pokoju w Krakowie na 2119 opiek, odbyło się 4, 533 posiedzeń rad rodzinnych¹³⁰⁸. Zatem albo jurysdykcji tamtejszego sądu pokoju podlegał bardziej zaludniony obszar, albo zespoły „Sąd Pokoju Powiatu Łęczyckiego” i „Sąd Pokoju w Łodzi” nie zachowały się w całości, albo na tym obszarze, ze względów majątkowych, ustanawiano mniej opiek. Z drugiej strony warto jednak zauważyć, że w Krakowie odbywano średnio 2,14, a w okręgu łęczyckim, zgierskim i łódzkim 2,39 posiedzeń na 1 opiekę¹³⁰⁹.

Jeżeli chodzi o ocenę funkcjonowania rad rodzinnych w latach 1809-1876 r., nie jest ona łatwa. W praktyce procedury były upraszczane, a przepisy dostosowywane czy nawet nagiwane do konkretnego przypadku. Były rady rodzinne, które wywiązywały się dobrze ze swoich obowiązków, były jednak i takie, które niechętnie się zbierały, lekcewały obowiązujące przepisy i nie interesowały się dobrem pupili.

Skład rady rodzinnej nie miał stałego charakteru. Zmiany wśród członków następowały z powodu różnych okoliczności. Uregulowanie prawne dawało opiekunom możliwość manipulowania składem rady rodzinnej dla uzyskania konkretnej uchwały, co w praktyce daje się obserwować. Nadzór nad składem rady rodzinnej miał jej przewodniczący oraz w razie zaskarżenia składu – Trybunał Cywilny I Instancji. Jeżeli Trybunał Cywilny I Instancji uznał skład rady za niewłaściwy, unieważniał wszystkie podjęte w tym składzie uchwały. Analogicznie postępował trybunał w sprawie uchwał rad

¹³⁰⁷ Dla porównania w ciągu czterech lat od 1820 do 1824 r. w całym Królestwie Polskim odbyło się 9.565 rad rodzinnych (w 1820 r. – 2, 574; w 1821 r. – 2,520; w 1822 r. – 2,379; w 1823 r. – 2,092 rad rodzinnych. *Dyaryusz Senatu Sejmu Królestwa Polskiego 1825*, t. I, Warszawa 1828, s. 13) z czego w powiecie łęczyckim w tym okresie odbyło się 20.

¹³⁰⁸ Filipowicz, *Pamiętka wdzięczności dla Sędziów Pokoju Miasta Krakowa Okręgu I go w Okresie lat 37, przez pisarza tegoż Sądu*, 1847.

¹³⁰⁹ W okręgu zgierskim i łódzkim 2.15, a w łęczyckim 2.78 posiedzeń na jedną opiekę.

odbytych pod nadzorem prezydenta, burmistrza, względnie wójta, gdy majątek pupila przekraczał ustawowo określoną granicę.

W większości przypadków, radom familijnym przewodniczył nie sędzia pokoju, a podsędek. Na 285 analizowanych posiedzeń rad familijnych w latach 1809-1875, tylko 100 przewodniczył sędzia pokoju.

Przeanalizowane źródła wskazują, że opiekun nie był uważany za członka rady familijnej. Miał on oczywiście wpływ na podejmowane przez radę decyzje, był dopuszczony do głosowania w sprawach związanych z majątkiem małoletniego (był najlepiej zorientowany w interesach podopiecznego).

Dużo chaosu można zaobserwować w funkcjonowaniu rad familijnych rodzeństwa przyrodniego. Przypomnijmy, że w takiej sytuacji powinny być zwoływane dwie niezależne rady. Tymczasem odbywała się często jedna w powiększonym składzie, w którym wyróżniano np. linię ojczyzną i „linię matek”. Zdarzały się nawet wypadki, gdy rada familijna zebrana dla dzieci z drugiego małżeństwa ojca, podejmowała decyzje w stosunku do małoletnich pochodzących z pierwszego.

Wątpliwości budzi też zachowywanie sztucznego podziału na linię ojczyzną i macierzystą nawet wówczas, gdy w skład rady wchodziło w większości przyjaciele i sąsiedzi. Tym bardziej, że materiał źródłowy zawiera przykłady, w których jeden przyjaciel raz wpisywany był do linii macierzystej, a na kolejnym posiedzeniu do ojczyznej.

Warto też przypomnieć, że listę uprawnionych do udziału w radzie familijnych przedstawiała osoba, która wносиła o zwołanie jej posiedzenia. Sąd zwołując kolejne zebrania posiłkował się taką listą i protokołami z poprzednich rad familijnych. W aktach są przypadki pominięcia bliższych krewnych. Co więcej, wśród członków rady często występowali przyjaciele rodziców i sąsiedzi. Analizując komparacje protokołów posiedzeń, trudno nie zauważyć równie częstego udziału urzędników sądowych w radach familijnych, w charakterze ich członków (na 285 odbytych rad familijnych w 84 uczestniczył przynajmniej jeden urzędnik sądowy).

W praktyce dochodziło do kwestionowania zgodności z prawem składu. Niekiedy wiązało się to z uznaniem przez Trybunał Cywilny I Instancji uchwał rady familijnej za nieważne. Trybunał weryfikował zgodność składu z prawem, dopiero po wpłynięciu skargi. Nie zawsze jednak takie skargi wpływały. Trudno byłoby wymagać od trybunału, aby nadzorował skład wszystkich funkcjonujących wówczas rad familijnych.

— — —

Już przy uchwalaniu projektu KCKP zdawano sobie sprawę z niedoskonałości instytucji rady rodzinnej i z problemów, mogących zachodzić w praktyce przy kreowaniu składu. W dzienniku senatu z 1825 r. czytamy: *Mogły się zdarzyć przypadki, iż Sędzia, obowiązany zwołać Radę Rodziną, nie starał się dowiedzieć o najbliższych krewnych i powinowatych, a gdyby ich nie było w okręgu Sądu, o osobach, które istotnie żyły w stosunkach przyjaźni z Ojcem lub matką nieletniego; ale zwołał ludzi, których los małoletniego wcale nie obchodzi, którzy woleli obojętnym na działanie opiekuna spoglądać okiem, a niżeli się jemu samemu, albo innym Radzie rodzinnej członkom narazić, których strona interes może w tym majątku podać, pragnąc osiągnąć ich zdanie sobie przychylnie, a małoletniemu szkodliwe*¹³¹⁰.

Z literatury dowiadujemy się o podobnych zaniedbaniach występujących po 1876 r. Nadal utrzymywał się zwyczaj nieformalnego zmieniania składu rad rodzinnych. Zamiast każdorazowo wykazać powody, dla których członek nie może być już w składzie, następnie powołać w jego miejsce nowego, suplikant przygotowywał od razu poprawioną listę członków, których sędzia grodzki zatwierdzał. Problemy dotyczyły nadal powoływania na członków krewnych dalszych, z pominięciem bliższych¹³¹¹.

Przeglądając akta opiekuńcze ma się wrażenie, że realne uprawnienia rad rodzinnych ich skuteczność uzależniona była od osób wchodzących w jej skład. Akta zawierają przykład rad bardziej skutecznych i mniej. Nieudolność tych ostatnich nie wynikała bynajmniej z ograniczeń prawnych, a ze stosunku członków rady do powierzonych im obowiązków.

Z drugiej strony funkcjonowały rady, które nadużywały swoich kompetencji (nawet, gdy kontrolowały opiekę sprawowaną przez matkę bądź przez ojca nieletnich). Raz przecież, rada rodzinna wbrew zdaniu podśędka, ustanowiła opiekunem usamowolnionego brata nieletniego. Innym razem mimo ostrzeżeń Trybunału Cywilnego I Instancji o nieopłacalności sprzedaży nieruchomości, rada rodzinna utrzymała swoją uchwałę w mocy.

Mimo, że prawo przyznało pozostałemu przy życiu rodzicowi opiekę nad jego dziećmi, rady rodzinne podejmowały uchwały o utrzymaniu ich przy opiece (niezależnie czy opiekunem był ojciec, czy matka). W praktyce rzadko matki – opiekunki główne, informowały radę rodziną o chęci

¹³¹⁰ *Dziennik Senatu Sejmu Królestwa Polskiego 1825*, t. I, Warszawa 1828, s. 215..

¹³¹¹ E. Muszalski, op cit., s. 199.

zawarcia małżeństwa. Po sformalizowaniu związku radę rodzinną zawiadamiali zaniepokojeni krewni bądź sama opiekunka. Dużo więcej było zatem uchwał przywracających matki do opieki nad ich dziećmi, mimo nie dopełnienia tego obowiązku. Zdarzały się też dziwne sytuacje. Np.: rada rodzinna raz wyraziła zgodę przed małżeństwem, a po 4 latach uznała jednak, że zgody nie było. Ze względu jednak na więź łączącą matkę z dziećmi i brak zagrożenia dla dobra pupila, przywróciła ją do opieki.

W aktach opiekuńczych udokumentowane zostały jedynie 3 wypadki powołania kuratora z powodu ciąży (na 119 opiek). Zatem albo w praktyce ten obowiązek był lekceważony, albo jedynie tyle kobiet pozostawało w chwili śmierci ich męża w ciąży.

Prawodawca przewidział instytucję opiekuna szczególnego, powoływanego do reprezentowania oddzielnie każdego pupila w procesie działowym, gdy interesy rodzeństwa były sprzeczne. W praktyce nie ma przypadku powołania opiekuna *ad hoc* w takich okolicznościach. Rady rodzinne powoływały za to jednego opiekuna szczególnego dla reprezentowania interesów działowych wszystkich nieletnich, gdy ich interesy były sprzeczne z interesami opiekuna głównego bądź przydanego. Były też przypadki powołania zarówno opieki głównej, jak i przydanej „*ad hoc*”.

Inną praktyką dość kontrowersyjną było akceptowanie opieki przydanej ustanawianej niezgodnie z prawem w testamencie. Opiekun przydany mógł być wybrany wyłącznie przez radę rodzinną. Tymczasem w praktyce rada rodzinna decydowała często jedynie formalnie, akceptując wybór ojca.

Rady rodzinne przede wszystkim sprawowały nadzór nad majątkiem. Uchwały dotyczące się pieczy nad osobą pupila spotykane są w praktyce stosunkowo rzadko.

Pewien problem pojawiał się przy obowiązku sporządzania inwentarza majątku po zmarłym rodzicu. Opiekun naturalny chcąc spisać inwentarz powinien zwołać najpierw radę rodzinną, aby ta mianowała opiekuna przydanego (powinien być obecny podczas dokonywania spisu). Z drugiej strony dokument ten wskazywał rodzaj opieki, jaką należało powołać (niekiedy inwentarz był jedynym rzetelnym źródłem informacji o wartości majątku pupila). Matki sporządzały inwentarz i powoływały się na niego prosząc o ustanowienie opieki pod powagą sądu. Co więcej, rodzina często uznawała szybkie sporządzenie inwentarza (przed ustanowieniem podopiecznego) za rzetelniejsze (nawet, gdy spis pozostałości został sporządzony tego samego dnia, którego zmarł ojciec nieletnich).

akta opiekuńcze obrazują częste przypadki podejmowania przez rodzinę uchwał w sprawach, w których prawo tego nie wymagało. Ciekawe np. okazały się decyzje rad rodzinnych zatwierdzające inwentarz pozostałości po rodzicach małoletnich. Często rada poświęcała temu dokumentowi dużo uwagi. W protokołach posiedzeń pojawiały się formuły stwierdzające poprawność materialną, jak i formalną jego sporządzenia. Pewne wątpliwości budzą też uchwały rad rodzinnych, uznające prawomocność działań przeprowadzonych przez Trybunał Cywilny I Instancji.

W praktyce okres między zajęciem okoliczności uzasadniających ustanowienie opieki, a odbyciem posiedzenia rady rodzinnej, trwał od kilku dni do nawet – choć wyjątkowo – kilkunastu lat.

Proces **zwoływania** rady w praktyce łęczyckiej był z reguły przejrzysty. Pojawiał się wniosek suplikanta, sąd w odpowiedzi wyznaczał termin i miejsce posiedzenia, zarządzał sporządzenie kurendy. Woźny wzywał członków na posiedzenie. Na 139 zwołanych rad rodzinnych w powiecie łęczyckim, 84 były poprzedzone kurendą, w 20 przypadkach odnotowano, że członkowie stawili się dobrowolnie, a w pozostałych przypadkach nie ma informacji dotyczącej procedury wezwania członków.

W praktyce zgierskiej i łódzkiej jest więcej wątpliwości. Co prawda niektóre posiedzenia poprzedzała podobna procedura, jednak w dużej części akt opiekuńczych w aktach nie ma wniosków, kurend, rezolucji sądu. Są za to protokoły posiedzeń, z których wynika, że członkowie rady rodzinnej przybyli dobrowolnie¹³¹². Trudno stwierdzić czy za taki stan rzeczy odpowiadał powielany przez pisarzy formularz posiedzeń rad rodzinnych, czy też jakiś inny czynnik. Gdy posiedzenie było poprzedzone wnioskiem i rezolucją sądu, stwierdzano w protokole, że wezwani stawili się w terminie przez sąd oznaczonym¹³¹³.

Rady rodzinne w praktyce zgierskiej i łódzkiej niekiedy odbywano, w dniu wpłynięcia wniosku o ich zwołanie. Być może było to wygodne rozwiązanie dla praktyki. Omijano w ten sposób szereg procedur, które pociągały za sobą dodatkowe koszty. Nie ma jednak w przepisach uzasadnienia dla takiego działania. Taka praktyka miała zapewne wpływ na dużo

— — —
¹³¹² Np. SPwŁ: *akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm*, sygn. 13, k. 1 (1862 r.); *akta opieki nieletnich po Amalii Laude*, sygn. 14, k. 1 (1863 r.); *akta opieki nieletnich po Dominiku Geiseler*, sygn. 15, k. 3, 4 (1865, 1872).

¹³¹³ Np. SPwŁ: *akta opieki nieletnich po Szmul u Majerowicz*, sygn. 27, k. 2 (1866 r.); *akta opieki nieletnich Muth*, k. 15 (1872 r.); *akta opieki nieletnich Berg*, sygn. 34, k. 6-7 (1867 r.); *akta opieki nieletnich Steinhauer*, sygn. 36, k. 2 (1868 r.); *akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi*, sygn. 42, k. 2 (1869 r.).

mniejszą ilość odraczanych posiedzeń ze względu na nieobecność członków (w okręgu zgierskim i Łodzi posiedzenie rady rodzinnej odroczone zostało tylko dwukrotnie).

Mimo możliwości prawnych zwoływania rad rodzinnych z urzędu, sąd wolał ponaglać osoby zobowiązane do złożenia odpowiedniej prośby o jej zwołanie. Z urzędu wzywał radę z reguły po kilkakrotnej ingerencji Trybunału Cywilnego I Instancji, bądź Prokuratora Królewskiego, albo z własnej inicjatywy, gdy uprawniony wyraźnie zwlekał.

Z posiedzenia spisywano protokół, najprawdopodobniej za pomocą formularza. Świadczy o tym częste powtarzanie się formuł i pomyłki występujące przy mechanicznym ich przepisywaniu. Zdarzały się nawet wypadki, kiedy mimo upływu lat, wiek pupilów w dokumentach pozostawał bez zmian. Protokoły spisywane były starannie. Mimo to, w niektórych zdarzały się poprawki: skreślenia, dopiski. Każdą z takich poprawek parafował sam pisarz bądź wspólnie z prezydującym albo całą radą rodzinną. Rzadziej można znaleźć protokoły bardzo pokreślone, niekompletne.

Ciekawa była np. formuła dotycząca jednogłośnie – niewyobrażalne, że było tylko kilka uchwał rad rodzinnych, które zapadły większością głosów. Można jedynie przypuszczać, że członkowie treść uchwał uzgadniali wcześniej, jeszcze przed posiedzeniem.

W protokole pojawiała się też informacja o obecności podczas obrad sędziego. Nie można ustalić, czy przewodniczący był obecny podczas całych obrad (tym bardziej, gdy w tym samym czasie odbywały się dwie). Przewodniczący podpisywał protokół posiedzenia. Jednak z GSW dowiadujemy się, o podpisywaniu przez niektórych sędziów pokoju protokołów rad rodzinnych *post fatum*.

Źródła nie pozwoliły na kompleksowe omówienie kosztów towarzyszących odbywaniu rad rodzinnych. W przeważającej części akt opiekuńczych brakuje danych, dotyczących kosztów odbywania posiedzenia rady rodzinnej. Udało się jednak na podstawie szczątkowych informacji i ustawodawstwa pokazać, jakiego rodzaju koszty mogły wiązać się z odbyciem posiedzenia rady rodzinnej.

Koszty związane z zwołaniem i odbyciem rady rodzinnej, miały wpływ na ich funkcjonowanie. W praktyce, by ochronić małoletnich od kosztów, opiekunowie sami dostarczali rodzinie wezwania sądowe. Akta zawierają też kilka przypadków zwolnienia uboższych pupilów od opłat. Takich przypadków nie znajdujemy po wyłączeniu opiekunów rodzinnych spod jurysdykcji sądów pokoju.

Odbycie posiedzenia również pociągało za sobą koszty. Członkom rady rodzinnej, którzy przybywali z daleka, trzeba było zapewnić nocleg i wyżywienie. Niestety akta popularne zawierają bardzo mało informacji na temat kosztów związanych z odbyciem posiedzenia. Kilka udokumentowanych w źródłach informacji świadczy o pobieraniu opłat przez sędziów pokoju za przyzwanie w radzie i pisarzy, za sporządzenie protokołu. Ze względu na niewielką ilość tych danych, nie można z pewnością stwierdzić, czy była to praktyka marginalna, czy też występująca powszechnie.

Kontrola Trybunału Cywilnego I Instancji i Prokuratora Królewskiego polegała z jednej strony na wymogu zatwierdzenia niektórych podejmowanych przez radę rodzinną uchwał, a z drugiej strony na możliwości zaskarżenia każdej uchwały rady rodzinnej. Prokurator Królewski z racji komunikowania mu różnego rodzaju nadużyć, miał możliwość ingerować w działalność sądów pokoju w tym zakresie. Odpowiedź sądu pokoju na taką ingerencję była różna. Niekiedy nawet, gdy sędzia pokoju zebrał radę rodzinną i przedstawił zarzuty trybunału w stosunku do uchwały, rodzina podejmowała nową – tej samej treści, albo uznawała poprzednią za zgodną z interesem małoletnich. Nie da się jednak, jedynie na podstawie akt sądów pokoju ocenić roli, jaką odgrywał Trybunał Cywilny I Instancji przy funkcjonowaniu opieki.

Rada rodzinna była obecna w polskim prawie opiekuńczym do 1946 r. Mimo wszystkich mankamentów tej instytucji, jej funkcjonowanie odciążało sądy. Sprawy opiekuńcze trafiały na wokandę jedynie w ważniejszych przypadkach¹³¹⁴.

Na podstawie praktyki udało się pokazać instytucję rady rodzinnej z zupełnie innej perspektywy – konkretnej opieki. Bogata praktyka pozwoliła na sformułowanie ogólnych wniosków dotyczących opiek, odbywanych pod powagą sądów pokoju (tzw. „opiek większych”). Pokazane zostały słabsze i mocniejsze strony systemu, w którym nadzór nad opieką należał do rodziny w dużo większym stopniu i w innej formie, niż obecnie. Ciekawe efekty mogłaby dać np. kwerenda akt miasta Łodzi, gdzie zachowały się akta popularne tzw. „opiek mniejszych”. Wówczas można by pokusić się o kompleksową ocenę funkcjonowania tej instytucji.

¹³¹⁴ *Prawo cywilne rodzinne*, s. 227-228.

BIBLIOGRAFIA

I. ŹRÓDŁA

1. ARCHIWUM PAŃSTWOWE W ŁODZI

– **Zespołu nr 121, Sąd Pokoju Powiatu Łęczyckiego:** Akta dotyczące się opieki nad małoletnimi po niegdy Franciszku Byszewskim pozostałymi, sygn.1; Akta dotyczące się zwołania Rady Familijnej nieletniego Izydora Śluckiego jedyne go syna ś. p. Rafała Śluckiego, sygn. 2, Akta Opiekuńcze Nad pozostałymi Małoletnimi po niegdy Sp. Faustynie Stokowskim, sygn. 3, Akta opiekuńcze Nieletnich po niegdy ś. P. Benjaminie Gottlieb Heringu, sygn.4, Akta opiekuńcze dotyczące się opieki nad pozostałymi małoletnimi po niegdy ś. P. Ontonem Szamowskim z Rogilewa, sygn. 5, Akta Opiekuńcze i Oblikwidacyjne nieletnich Dussów, sygn. 6, Akta opiekuńcze nieletniej Julianny Zabokrzyckiej, Sąd Pokoju Powiatu Łęczyckiego, sygn. 7, Akta Pupilarne Nieletnich Felicyana i Melchiora Piaseckich po niegdy s. p. Józefie Piaseckim pozostałych Sukcessorów dotyczące się, sygn. 8, Akta Opiekuńcze Nieletnich Wężyków Sp. J. W. Adama Wężyka Sukcessorów, sygn. 9, Akta Opiekuńcze dla Nieletnich pozostałych po Zmarłym Abrahamie Grinfeld, sygn. 10, Akta Opiekuńcze nieletnich Giżowskich, sygn. 11, Akta Opiekuńcze Nieletnich Felicyana y Melchiora Piaseckich, sygn. 12, Akta Opiekuńcze Nieletnich Skoniecznych, sygn. 13, Akta nieletnich po s. P. Annie Secundo voto Jaraczewskiej pozostałych dwojga Dzieci, sygn. 14, Akta Opiekuńcze nieletnich Willów po s. P. Gottfrydzie Will z Dąbia, sygn. 15, Akta Opiekuńcze Nielenich po ś. p. Barbarze z Bądkowskich Galeckiej pozostałymi Dziećmi, sygn. 16, Akta Opiekuńcze nieletnich po niegdy Janie Żurawskim z Dąbia, sygn. 17, k. Akta opiekuńcze nieletniej Boyling, córce po Augustynie Boyling, sygn. 18, Akta Opiekuńcze Nieletnich Wilkońskich, sygn. 19, Akta Opiekuńcze nad Nieletniem Bogumile Bastanie Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego, sygn. 20, Akta Opiekuńcze nad nieletnią Krystyną Wizer po s. P. Małżonkach Krzysztofie i Maryannie z Rysków Wizer, sygn. 21, Akta Opiekuńcze Nad Nieletnimi po S.P. Janie Will, sygn. 22, Akta Opiekuńcze dotyczące się Niewiarowskiej, sygn. 23, Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki Nieletnich Domzałów, sygn. 24, Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Usamowolnienia z Opieki Nieletniej Konegondy Skrzyneckiej, sygn. 25, Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki Nieletnich Trzebuchowskich po zmarłym Jozefie Trzebuchowskim Dziedzicu Dóbr Barłog pozostałych, sygn. 26, Akta Sądu Pokoju Powia-

tu Łęczyckiego tyczące się Ustanowienia Opieki Nieletnich Grabowskich po zmarłej Maryannie ze Sępowskich pozostałych dzieci, sygn. 27, Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego tyczące się Opieki Nieletnich po niedy Ignacem Duninie, sygn. 28, Akta Sądu Pokoju P Łęczyckiego tyczące się zwołania Rady Familijnej po niegdy Tekli z Daniszewskich Soieckiej, sygn. 29, Akta Sądu Pokoju P Łęczyckiego tyczące się Opieki po niegdy Maryen z Goczulów Zychlińskiej w Kłodawie, sygn. 30, Akta tyczące się Opieki Nieletnich Czarneckich po Julianie Czarneckim pozostałych Dzieci, sygn. 31, Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego tyczące się Opieki po Melchiorze i Apolonii Nużkiewiczów Małżonków w Grzegorzewie, sygn. 32, Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego tyczące się Opieki po Teresie z Kohnów Gligsmanowej z Dąbia, sygn. 33, Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego tyczące się Opieki po Izidorze Shuckim, sygn. 34, Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego w Interesie Opieki Nieletnich po zmarłym Tadeuszu Zabielskim pozostałych dzieci, sygn. 35, Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego w Gubernii Mazowieckiej dotyczące się uregulowania opieki nad nieletnimi po zmarłym Bonawenturze Trzebuchowskim pozostałymi dziećmi, sygn. 36, Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego tyczące się Opieki Nieletnich po Star Grędli Dembińskiej pozostałych Dzieci, sygn. 37, Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego tyczące się Opieki nad Nieletnimi dziećmi po Teodorze Ostrowskim pozostałymi, sygn. 38, Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące się Uregulowania Opieki po niegdy Abrahamie Glücksman nad pozostałymi małoletnimi dziećmi, sygn. 39, Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego tyczące się Uregulowania Opieki nad Nieletnimi po śp. Jakobie Lange w Dąbiu zmarłym pozostałymi dziećmi, sygn. 40, Akta Sądu Pokoju tyczące Opieki Nieletnich po Felixie Piaseckim pozostałych dzieci, sygn. 41, Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące Opieki nieletniej Kajzer po Karólu Ludwiku dwóch Imion Kajzer pozostałej córki, sygn. 42, Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące Opieki nieletniej po Juliannie Pawłowskiej pozostałej córki, sygn. 43, Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego dotyczące Opieki nieletnich Piaseckich po Michale Piaseckim pozostałych dzieci, sygn. 44, Akta Sądu Pokoju w Łęczycy tyczące się nieletnich Hartfik, sygn. 45, Akta Sądu Pokoju Okręgu Łęczyckiego tyczące się ustanowienia Opiekuna nad nieletnimi po Krzysztofie Deyter pozostałymi, sygn. 46.

– **Zespołu nr: 53, Sąd Pokoju w Łodzi:** Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich po Janie Gottliebie Frydrych

w Kollonyi Adamowie zmarłym pozostałych, sygn. 1, Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich po Jozefie Melchiorze Kochler we Wsi Babicach zmarłym pozostałych, sygn. 2, Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich Anny Luizy, Jana Bogumiła, Wilhelma Gotfrieda i Karóla Augusta - po niegdy Krzysztofie Irgang w Kolony Adamów Gminie Błoto zmarłym pozostałych, sygn. 3, Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego tyczące się Opieki nieletnich Maryanny, Adama, Alexandra i Jozefy.- po niegdy Felicyanie Padoszek w Kolonij Cieszków Gminie Baldów zmarłym pozostałych, sygn. 4, Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletniego Gustawa po niegdy Gottfriedzie Schneider w Kolonij Cieszków Gminie Baldów zmarłym pozostałego, sygn. 5, Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich Jana Ferdynanda, Jana Gottlieba i AnnyPauliny, po niegdyś Augustynie Banasz Czynszowniku we Wsi Dierszanowie Gminie Beldów zmarłym pozostałych dzieci, sygn. 6, Akta Sadu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich Fabianna Sebastyanna i Mikołaiia po niegdy Janie Wałęsińskim rolniku w Mieście Zgierzu zmarłym, pozostałych, sygn. 7, Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletnich Jana Henryka i Elżbiety po niegdy Janie i Katarzynie Elżbiecie z Hornów Małżonkach Rychardt we wsi Babicach zmarłych pozostałych., sygn. 8, Akta tyczące się opieki nieletnich Lisner, sygn. 9, Akta Opieki nieletnich Walter po Henryku Walter pozostałych dzieci, sygn. 10, Akta opieki nad nieletnimi po Juliannie Mitzner pozostałymi dziećmi, sygn. 11, Akta opieki nad nieletnimi po Antoniem Ulrich pozostałymi dziećmi z Łodzi, sygn. 12, Akta opieki nieletnich po Wilhelmie Schwalm, sygn. 13, Akta Opieki nieletnich po Amalii Laude, sygn. 14, Akta Opieki nieletnich po Dominiku Geiseler, sygn. 15, Akta opieki nad nieletnim Teodorem Waeschake vel Praczyńskim, sygn.16, Akta opieki nieletnich po Jakóbie Riedel, sygn. 17, Akta Opieki nieletnich po Ignacym Hortig, sygn. 18, Akta Opieki nieletnich po Gotfrydzie Kurtzweg pozostałych, sygn. 19, Akta Sądu Pokoju w Łodzi dotyczące Opieki nad nieletnimi Ludwikiem i Heleną Lebelt, sygn. 20, Akta nieletnich po małżonkach Berger, sygn. 21, Akta opieki nieletnich po Lejzorze Zejbert, sygn. 22, Akta Opieki nieletnich Hasenmajerów, sygn.23, Akta Opieki nieletnich po małżonkach Hoffman pozostałych, sygn. 24, Akta Opieki nieletnich Rasalskich po Maryannie z Makowskich Rasalskiej pozostałych, sygn. 25, Akta Opieki nieletnich po Danielu Grubert, sygn. 26, Akta opieki nieletnich po Szmul u Majerowicz, sygn. 27, Akta opieki nieletnich Muth po Piotrze i Ewie

Rozynie małżonkach Muth pozostałych, sygn. 28, Akta opieki nieletnich Kronsiber, sygn. 29, Akta opieki nieletnich Kędzerskich, sygn. 30, Akta Opieki nieletnich Schnejder, sygn. 31, Akta opieki nieletnich Fidlerów, sygn. 32, Akta opieki nieletnich Prusaków, sygn. 33, Akta opieki nieletnich Berg, sygn. 34, Akta Opieki nieletnich po Józefie Schultz, sygn. 35, Akta Opieki nieletnich Steinhauer, sygn. 36, Akta opieki nad Nieletniemi po Wilhelmie Edwardzie Zachert, sygn. 37, Akta Opieki nieletnich Hermanów, sygn. 38, Akta opieki nieletniej Perli Landau, sygn. 39, Akta opieki nieletnich Perli Landau, sygn. 40, Akta Opieki nieletnich Nejjfeld, sygn. 41, Akta opieki nieletnich Lipowskich w Łodzi, sygn. 42, Akta nieletnich Dietsch, sygn. 43, Akta Opieki nieletnich Langhof, sygn. 44, Akta Opieki nieletniego Rozenblat, sygn. 45, Akta Opieki nieletnich Goldstejn, sygn. 46, Akta opieki nieletnich Gläser, sygn. 47, Akta Opieki nieletniego Bigoszewskiego, sygn. 48, Akta opieki Nieletnich Zeichner, sygn. 49, Akta Opieki nieletnich Matzów, sygn. 50, Akta opieki nieletnich Pinczewskich, sygn. 51, Akta Opieki Nieletnich Kulpińskich, sygn. 52, Akta Opieki Nieletnich Zieberth, sygn. 53, Akta Opieki nieletnich Feinsilber, sygn. 54, Akta Opieki nieletnich Hoffmanów, sygn. 55, Akta Opieki nieletnich Hoffmanów, sygn. 55, Akta opieki nieletnich Drozdalskich w Łodzi, sygn. 56, Akta opieki nieletnich Freutzel, sygn. 57, Akta opieki nieletnich Wagner, sygn. 58, Akta opieki nieletnich Hertzberg, sygn. 59, Akta Opieki nieletniej Olsztejn, sygn. 60, Akta Opieki nieletnich Zwolińskich, sygn. 61, Akta Magistrau Miasta Łodzi Tyczące się Ustanowiinej nad nieletniemy Ottonem i Emilią rodzeństwem Hoffman po zmarłym Augustcie Hoffman Stolarzu pozostałemu, sygn. 62, Akta Opieki nieletnich Peschke, sygn. 63, Akta Opieki nieletniego Vorwerka, sygn. 64, Akta Opieki nieletnich Keb-schów, sygn. 65, Akta nieletnich Ender po Józefie Ender, sygn. 66, Akta Opieki Nieletnich Zubrawskich, sygn. 67, Akta Opieki nieletnich Grab-skich po Karolinie Grabskiej, sygn. 68, Akta opieki nieletnich Matz, sygn. 69, Akta opieki nieletnich Kinderman, sygn. 70, Akta opieki nieletnich Ko-złowskich, sygn. 71, Akta opieki nieletnich Salomon, sygn. 72, Akta opieki nieletnich dzieci po Augustcie Schultz pozostałych, sygn. 73.

2. ŹRÓDŁA DRUKOWANE:

A. M., Łódź, *Korespondencya Gazety Sądowej, Krajowa*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 51, Warszawa 1881.

Code Napoléon, Avec les discours, rapports et opinions, suivi de la table raisonnée des matières, t. II, Paris 1810.

Dekret z 14 maja 1946 r., „Prawo opiekuńcze”.

Dozorowanie spadków i urządzanie opiek osób uboższych w mieście Warszawie i na Pradze poruczone Komissarzom Cyrkułowskiem i Burmistrzowi miasta Pragi, z 5 sierpnia 1826 r.

Dyaryusz Senatu Sejmu Królestwa Polskiego 1825, t. I-III, Warszawa 1828.

Dziennik Praw Królestwa Polskiego, t. XI.

Dziennik Praw Księstwa Warszawskiego, t. 1-4.

Dziennik Urzędowy Gubernii Warszawskiej, r. 1847, 1848, 1855, 1864, 1866.

Dziennik Urzędowy Województwa Mazowieckiego, r. 1820, 1824, 1835, 1844.

Dziennik wyroków ogólnego zebrania warszawskich departamentów Rządzącego Senatu w sporach jurysdykcyjnych od roku 1848, Warszawa 1851.

Dziennik wyroków ogólnego zebrania warszawskich departamentów Rządzącego Senatu w sporach jurysdykcyjnych od roku 1852, Warszawa 1858.

Hamdelsman M., *Dyaryusze Sejmów Księstwa Warszawskiego*, z. 1, *Dziennik posiedzeń izby poselskiej sejmu r. 1809*, Warszawa 1913.

Jurisprudencya Departamentu Cywilnego Izby Sądowej Warszawskiej ułożona przez Józefa Karpińskiego, r. 1877.

Kallas M., *Diariusze sejmów Księstwa Warszawskiego z. 2: Dziennik posiedzeń sejmowych w 1811 r.*, „Teki Archiwalne”, t. 19: 1982.

Kalus S., *Komentarz do KRiO* pod redakcją Kazimierza Piaseckiego, Warszawa 2009.

Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego z 1 (13) czerwca 1825 r., *Dziennik Praw Królestwa Polskiego*, nr 41, t. X.

Kodeks postępowania cywilnego z 17 listopada 1964 r.

Kodeks Rodzinny z 27 czerwca 1950 r.

Kodex Napoleona Xsięstwu Warszawskiemu, Artykułem 69 Ustawy Konstytucyiney Roku 1807 dnia 22. Lipca za prawo cywilne podany. Z niektórymi zmianami na Seymie Warszawskim w Roku 1809 od Nayiaśniejszego Pana szczęśliwie nam panującego. Fryderyka Augusta Dekretem Roku tegoż 1809 dnia 18 Marca potwierdżonemi. Przekładania Xawiera Michała Bohusza, Pralata Katedry Wileńskiej, Królewskiego Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół nauk Członka czynnego, Imperialnego Wileńskiego Uniwersytetu Członka Honorowego, Sędziogo Pokoju w Wydziale czwartym Miasta, i Powiatu Warszawskiego, Kawalera Orderu Świętego Stanisława, Warszawa 1810.

Kodex postępowania cywilnego, tom II, [1829 r.].

Pamiętka wdzięczności dla Sędziów Pokoju Miasta Krakowa Okręgu I go w Okresie lat 37, przez pisarza tegoż Sądu, 1847.

Powszechna księga ustaw cywilnych z r. 1811. Na język polski przełożył i wstępem zaopatrzył Dr. Dyzisław Słuszkiewicz, Złoczów.

Prawo cywilne obowiązujące na obszarze byłego kongresowego Królestwa Polskiego z dodatkiem ustaw uzupełniających i związkowych oraz orzecznictwa kasacyjnego, Warszawa 1923.

Prawo cywilne obowiązujące na obszarze Kongresowego Królestwa Polskiego z dodaniem ustaw uzupełniających i orzecznictwa sądów kasacyjnych, cz. I: Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego. Prawo o małżeństwie, Warszawa 1919.

Prawo cywilne, Część szczegółowa, skrypt wg wykładów Prof. Dr. E. Waśkowskiego, wydanie II, Wilno 1934.

Prawo Kodeksu Karzącego dla Królestwa Polskiego z 14 (26) kwietnia 1818 r., Dziennik Praw Królestwa Polskiego, nr 20, t. V,

Prawo o małżeństwie z 12 (24) czerwca 1836 r., Dziennik Praw Królestwa Polskiego, nr 64, t. XVIII.

Prawo o ustaleniu własności dóbr nieruchomości, o przywilejach i hipotekach miejsce tytułu XVIII. księgi III. kodeku cywilnego z 14 (26) kwietnia 1818 r., Dziennik Praw Królestwa Polskiego, nr 21, t. V.

Prawo przechodnie z 1 (13) czerwca 1825 r., Dziennik Praw Królestwa Polskiego, nr 41, t. X.

Projekt prawa o stosunkach rodziców i dzieci wraz z przepisami o zdolności do działań prawnych, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 31-32, 35-36, 39, Warszawa 1938.

Projekt przepisów o urzędzie opiekuńczym, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 40, Warszawa 1938.

Pruś P., Sprawy z zakresu prawa rodzinnego, opiekuńczego i kurateli, Kodeks postępowania cywilnego Komentarz, pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2013.

Sammlung polnischer Gesetze in deutscher Übersetzung, Band 1, Das kongreßpolnische Zivilrecht (BGB von 1825, Ehegesetz von 1836, Hypothekengesetz von 1818 und 1825). Übersetzt und erläutert von Landgerichtsrat Dr. Heinz Meyer, Leiter der Rechtsabteilung des Osteuropa-Instituts, Berlin 1942

Skurzalski D., Jurysprudencya Cywilna systematycznie ułożona, Warszawa 1895.

Skurzalski D., objaśnienia do prawa cywilnego obowiązującego w Królestwie Polskiem, zebrane z Jurysprudencji Sądowej za 1842–1880, Warszawa 1881.

Słomiński A., Prawo cywilne (obowiązujące w b. Królestwie Kongresowym) w jurysprudencji Senatu (1842-1914 r.), cz I: Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego, Warszawa 1923.

Słomiński A., Prawo cywilne (obowiązujące w b. Królestwie Kongresowym) w praktyce, cz. I, Łódź 1927.

Spis szlachty Królestwa Polskiego z dodaniem krótkiej informacji o dowodach szlachectwa, Warszawa 1851.

Sprawa b. sędziego pokoju Lebidjewia, Kornika Kryminalna, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 14, Warszawa 1886, s. 225-227.

Sprawa o odpowiedzialność majątkową opiekunów, Kronika Cywilna, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 35-36, Warszawa 1879.

Sprawa o odpowiedzialność z opieki, Kronika Cywilna, „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa 1881, nr 33, s. 265-266; nr 34, s. 275-276; nr 35, s. 284-285; nr 36, 291-292.

Sprawa o uznanie Józefa Zakrzewskiego za pozbawionego własnej woli, Kronika Cywilna, „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa 1873, s. 123-125.

Sprawa o zakopanie żywego dziecka, Kornika Kryminalna, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 5, Warszawa 1885, s. 73-74.

Szaniawski F. K., *Kodeks Napoleona z przepisami, Ksiąg trzy w jednym tomie*, Warszawa 1810.

Trzy sprawy opieki nieletnich Morawskich, Jurysprudencja senatu z departamentu cywilnego, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 14, Warszawa 1894, s. 217-218.

Ustawa co do wprowadzenia do tutejszego kraju Kodexu Napoleona, wyd. 27 stycznia 1806 r.

Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy.

Uwiedomienie, „Gazeta Codzienna Krajowa i Obca”, nr 25, Warszawa 1831.

Volumina Legum, Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarów w Warszawie, od roku 1732-1782, wydanie, t. II, Petersburg 1859.

Volumina Legum, Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarów w Warszawie, od roku 1732-1782, wydanie, t. VIII, Petersburg 1860.

Walewski J., *Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego* (Prawo z r. 1825) objaśniony motywami do prawa i jurysprudencją, Warszawa 1872.

Wasilkowski J., *Tezy z orzeczeń francuskiego sądu kasacyjnego w sprawach cywilnych*, Warszawa 1926/27.

Wybór tekstów źródłowych z historii państwa i prawa polskiego, oprac. J. Sawicki, t. II, Warszawa 1953.

Zamiana członka rady familijnej przez inną osobę należy nie do samej rady, lecz do władzy która zwoływała radę familijną w pierwotnym składzie (art. 373-380 kod. cyw. Królestwa Polskiego z roku 1825); *Jurysprudencja Senatu z departamentu cywilnego* (w pełnym składzie), „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa 1911, nr 1.

Zawadzki, S. *Prawo cywilne obowiązujące w Królestwie Polskim*, t. I, 1860; t. 2, 1861.

Zbiór rezolucji Rady Nieustającej potrzebnych do wiadomości Jurzydykcy sądowych y obywatelów obojga narodów od seymu 1776. do seymu 1782. roku, Warszawa 1785.

Zbiór praw urzędzeń i instrukcji hipotecznych w Królestwie Polskiem, Ułożony przez Walentego Szepletowskiego, podśędka Sądu Pokoju Powiatu Brzezińskiego, Suwałki 1840.

Zbiór przepisów administracyjnych, Wydział Sprawiedliwości, cz. II, 1867.

II. OPRACOWANIA:

Alg. G., *Sprawa byłego sędziego pokoju Derewickiego, Kronika Kryminalna*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa 1885: nr 21, s. 329-333; nr 22, s. 347-349.

Art. 467 i 476 Ustęp drugi. Kod. Cyw. Polsk., Kronika Cywilna, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 12, Warszawa 1885, s. 184-185.

Askenazy Sz., *Zagrożenie Kodeksu Napoleona przy utworzeniu Królestwa Polskiego*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa 1908.

Baliński I., Holewiński S., Rakowiecki K., *Uwagi o ogłoszonych przez Komisję Kodyfikacyjną w 1938 r. projektach podkomisji prawa o stosunkach i pokrewieństwa i opieki*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 47-50, Warszawa 1938.

Baliński I., Holewiński S., Rakowiecki K., *Uwagi o projekcie przepisów o „Urzędzie Opiekunów”*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 51-52, Warszawa 1938.

Bardzki A., *Jakie honorarium należy się obrońcy w razie ustania sprawy, na skutek ekscypcyi niewłaściwości sądu? Rozbiór pytań z prawa cywilnego*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa 1877, s. 372-373.

Bem J., *Kobieta wobec władzy w rodzinie*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa 1882: nr 46, s. 363-367; nr 47, s. 371-375; nr 48, s. 379-381; nr 49, s. 387-389; nr 50, s. 395-398; Warszawa 1883: nr 1, s. 2-7; nr 2, s. 22-26; nr 3, s. 38-44; nr 4, s. 54-58; nr 14, s. 214-221; nr 15, s. 230-236.

Bereza A., *Zakres jurysdykcji sądownictwa pokojowego w Królestwie Polskim w latach 1876-1915, O prawie i jego dziejach* księgi dwie, Białystok-Katowice 2010.

Bieda J., Machut-Kowlaczyk J., *Doradca i opiekun przydany w świetle Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego – podobieństwa i różnice*, [w:] *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*, tom XV, Kraków 2012, s. 85-95.

Bieda J., *Niemajątkowe postanowienia w testamentach publicznych sporządzonych przez notariuszy zgierskich w latach 1825-1875*, [w:] *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*, t. XI, Kraków 2008.

Bieda J., *Utrata mocy testamentu w świetle ustawodawstwa obowiązującego na ziemiach Królestwa Polskiego*, [W:] *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*, t. X, , Kraków 2007, s. 195-203.

Bieda J., Wiśniewska D., *Respektowanie ustawy notarialnej w aktach sporządzonych w XIX w. przez notariuszy w Zgierzu i Łodzi (na przykładzie wybranych kancelarii)*, [W:] *Notariat na ziemiach polskich w XIX-XX wieku ustawodawstwo, edukacja, piśmiennictwo*, Radom 2006, s. 106-113.

Bossowski F., *Prawo cywilne ziem wschodnich*, Wilno 1923.

Bridel L., *Prawo kobiet i małżeństwo, studia krytyczne z zakresu prawodawstwa porównawczego*, tłumaczyła Chojecka M., Warszawa 1895.

Brochocki K., *O opiece nad Nieletnimi w dziedzinie prawa międzynarodowego przez Chavegrin E.*, *Literatura i Krytyka*, *Gazeta Sądowa Warszawska*, 1884, nr 3, s. 34-37.

C. Z., *O rzeczach ruchomych i nieruchomościach czyli rozbiór art. 517-526 Kodexu cywilnego*, *Prawo Cywilne*, „Themis Polska, pismo nauce i praktyce prawa poświęcone”, t. VI, Warszawa 1829, od s. 61.

C. Z., *Rozbiór krytyczny dzieła pod tytułem: Rzecz o sądownictwie najwyższem*,

czyli o potrzebie przywrócenia zupełnego Sądu kassacyjnego w Królestwie Polskiem, przez Damazego Dzierzynskiego Sędziego Kryminalnego Województw Mazowieckiego i Kaliskiego, Sądownictwo, „Themis Polska, pismo nauce i praktyce prawa poświęcone”, t. IV, Warszawa 1828.

Chwalibóg H., *Czy zapewniony artykułem 231 i następniemi Kodexu Cywilnego Polskiego, udział dla małżonka z pozostałości po współmałżonku, stosuje się do małżeństw, zawartych przed dniem 1 Stycznia 1826 roku, Prawo Cywilne*, „Przegląd Sądowy, Pismo popularno-naukowe poświęcone Teorii i praktyce prawa”, t. 1, 1868.

Chwalibóg H., *O relacji biegłych, Postępowanie Cywilne*, „Przegląd Sądowy, Pismo popularno-naukowe poświęcone Teorii i praktyce prawa”, t. XVI, Warszawa 1872.

Chwalibóg H., *Wykład Kodexu postępowania cywilnego*, „Przegląd Sądowy, pismo popularno-naukowe poświęcone teorii i praktyce prawa”, t. XV, s. 15-21; t. XVI, s. 9-29, Warszawa 1872.

Cohn A. J., *O pozbawieniu i ograniczeniu własnej woli podług Kodeksu cywilnego francuskiego i polskiego*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa 1876: nr 31, s. 247-253; nr 32, s. 255-256.

Cukrowicz J., *Rys historyczny instytucji sądów pokoju z dołączeniem niektórych uwag nad jej użytecznością, w celu otrzymania stopnia Doktora obojga Praw*, Kraków 1847.

Czerniawski J., *O testamentach*, „Przegląd Sądowy, pismo popularno-naukowe poświęcone teorii i praktyce prawa”, t. VI, z. III; t. VII, Warszawa 1870.

Czy skarga na uchwałę rady familijnej po upływie dni siedmiu licząc od posiedzenia rady na którym zapadła, podana - jest spóźnioną?, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 42, Warszawa 1878, s.332-333.

Daniłowicz I., *Kodex Napoleona w porównaniu z prawami polskimi i liewskimi*, Warszawa 1905.

Dąbkowski P., *Prawo prywatne polskie*, Lwów 1910.

Delsol, J. J., *Le Code Napoleon explique d'après les doctrines généralement adoptées a la Faculté de Droit de Paris*, Paris 1854.

Domaszewski J. W., *Mąż pełnoletni jest z mocy prawa kuratorem swej nieletniej żony*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa 1896: nr 38, s. 596-601; nr 39, s. 611-616; nr 40, s. 628- 633.

Dutkiewicz, W. *Jakie jest znaczenie artykułu 724 Kodexu Napoleona? I czyli jakiej uległ modyfikacji przez prawo hipoteczne z roku 1818, Prawo Cywilne*, „Przegląd Sądowy, Pismo popularno-naukowe poświęcone Teorii i praktyce prawa”, t. IV, Warszawa 1869.

Encyklopedia Socjologii, t. 3 (O-R), Warszawa 2000.

Ereciński T. *Znaczenie francuskiego Code de procedure z 1806 roku dla rozwoju procesu cywilnego w Polsce*, CPH, Poznań 2005, z. II, s. 133-143.

F. J., *Pytania dotyczące nowego sądownictwa gminnego*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 2, Warszawa 1878, s. 14-15.

F. J., *Pytania dotyczące nowego sądownictwa gminnego*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 18, Warszawa 1880, s. 145-147.

F. J., *Rozbiór pytań z prawa cywilnego*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 30, Warszawa 1878, s. 233-234.

F. R. *Co mówi prawo o dzieciach i opiece nad nimi, Z dodaniem instrukcji dla wójtów gmin wiejskich o opiekach i zabezpieczeniu spadku dla małoletnich, oraz przepisów o najmie małoletnich w fabrykach i zakładach przemysłowych*, Warszawa 1906.

f., *Jakim powinien być sędzia pokoju?*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 3, Warszawa 1878, s. 18-20.

Feliks J., *Podręcznik dla Sądów Pokoju Królestwa Polskiego, zawierający wszystkie te postanowienia, którymi winny się kierować Sądy Pokoju*, Warszawa 1878, s.13-51.

Fierich F. X., *Nauki wstępne Rzecz o sądach cywilnych*, Kraków 1898-1901.

Flamm F., *Interpretacja kodeksu cywilnego*, t. I, Warszawa 1888.

G. S., *Odpowiedzialność opiekuna za dopełnione działy*, *Kronika Cywilna*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 40, Warszawa 1891, s. 638-640.

G., *Powództwo opiekuna przydanego przeciwko pupilce*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 10, Warszawa 1892, s. 153-154.

Gawarecki W. H., *Rozprawa o opiekach z przystosowaniem prawa cywilnego w Królestwie Polskim istniejącego, Dziełko dla Osób sprawujących Opieki*, lub im podlegających, Warszawa 1823.

Gawarecki, W. H. *Wiadomość o Sądzie Pokoju*, Warszawa 1816.

Gąsiorowska N., *Polska na przełomie życia gospodarczego 1764-1830*, Warszawa 1947.

Gloger Z., *Encyklopedia Staropolska Ilustrowana*, t. 4 (P-Ż), Warszawa 1903.

Godlewski M., *Powody urzędowe do księgi pierwszej kodeksu cywilnego Królestwa Cywilnego z 1825*, Warszawa 1875.

Grochulska B., *Księstwo Warszawskie*, Warszawa 1991;

Grodziski S., *Wpływy Code civil oraz innych kodyfikacji napoleońskich na ziemiach polskich*, CPH, Poznań 2005, z. II, s. 61-67.

Grynwasser H., *Kodeks Napoleona w Polsce, Odbitka z Themis polskiej*, Warszawa 1915.

Gulczyński A., *Nazwisko dziecka, Ewolucja ukazywania relacji rodzinno prawnych*, Poznań 2010.

Guttentag I., *Motive zu dem Entwurfe eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich*, Band IV, *Familienrecht*, Berlin und Leipzig 1888.

H. K., *Jak wnosić spory działowe*, *Kronika Cywilna*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 13, Warszawa 1888, s. 247.

Heykman A., *Wytłómaczenie artykułów 137 i 138 ustawy hipotecznej z roku 1818, czyli rozwiązanie pytania: Jakim zasadom i formom ulegają ostrzeżenia hipoteczne, względem poszukiwań osobistych*, „Biblioteka Warszawska”, t. IV, Warszawa 1845.

Howorka M., *Krótki zarys prawa cywilnego obowiązującego na ziemiach zachodnich Rzeczypospolitej Polskiej. Podręcznik dla ekonomistów, rolników i leśników*, Poznań 1924.

Hube R., *Uwagi nad systemem Kodexu cywilnego francuskiego*, Warszawa 1905.

Hulewicz J., *Sprawa wyższego wykształcenia kobiet w Polsce w wieku XIX*, Kraków 1939.

Iwaskiewicz J., *Kodeks Napoleona w Księstwie Warszawskim po 1809 roku*, „Biblioteka Warszawska”, Warszawa 1914.

J. C. P'., *O nabyciu własności nieruchomości, jej ustaleniu i oczyszczeniu hipotecznie*, „Biblioteka Warszawska”, tom I, Warszawa 1845,

J., *Słownko o formularzach sądowych*, „Przegląd Sądowy, Pismo popularno-naukowe poświęcone Teorii i praktyce prawa”, t. V, z. I, Warszawa 1869, s. 134-135.

Jak rozumieć art. 896. K.C. o substytucjach i iak go pogodzić z art. 900. T. p., Prawo Cywilne, „Themis Polska, pismo nauce i praktyce prawa poświęcone”, t. III, Warszawa 1828.

Jasiński J., *Organizacya Niektóre praktyczne uwagi, do porzadku hipotecznego i notarialnego w kraju naszym istniejącego odnoszące się, Sądownictwa*, „Przegląd Sądowy, Pismo popularno-naukowe poświęcone Teorii i praktyce prawa”, t. III, z. I, Warszawa 1869.

Jaworski L., *Nowożytny kodeks cywilny, Referat na Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej dnia 6 grudnia r. 1921*, Kraków 1922.

Jaworski W. L., *Prawo cywilne na ziemiach polskich*, t. II, cz. 1, *Rodzice i dzieci*, Warszawa 1919.

Jeziorański F., *Zakazy kupna i sprzedaży majątków pomiędzy małżonkami dóbr należących do nieletnich i bezwłasnowolnych i wierzytelności spornych*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 1, Wrszawa 1895.

Jeziorański F., *Czyli i jak dalece ma miejsce podstawienie na korzyść nabywcy dóbr nieruchomości*, *Kronika Sądowa, Przegląd Sądowy, Pismo popularno-naukowe poświęcone Teorii i praktyce prawa*, t. VII, Warszawa 1870.

Jeziorański F., *Kwestya nieśmiertelna*, „Gazeta Sadowa Warszawska”, Warszaw 1877: s. 387-390; 397-398; 405-407.

K. D., *Opieka*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa: 1875, nr 1, s. 3-4; 1876 – nr 2, s. 11-14; 1877 – nr 3 - s. 18-22; 1878, nr 51, s. 402-405, nr 52, s. 410-414; 1879, nr 6, s. 18.

Kaczmarczyk Z., Leśnodorski B., *Historia państwa i prawa polskiego*, t. II, Warszawa 1968.

Kasparka F., *Kobieta i jej stanowisko w rodzinie, społeczeństwie i państwie*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa 1877, s. 125-127.

Klimaszewska A., *Code de Commerce - Francuski Kodeks Handlowy z 1807 r.*, Gdańsk 2011.

Koczerska M., *Rodzina Szlachecka w Polsce późnego średniowiecza*, Warszawa 1975.

Kopff W., *Krótki rys organizacji sądownictwa cywilnego we Francyi i urzędzenia wewnętrznego trybunałów paryskich.*, Kraków 1835.

Korenfeld M., *Wychowanie publiczne w starciu z władzą rodzicielską i opieką*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 33, 34, 35, Warszawa 1910.

Korobowicz A., *Sądownictwo Królestwa Polskiego 1876-1915*, Lublin 1995.

Korytkowski J., *Pogląd na zasady sprawiedliwości Cywilnej, Pismo popularno-naukowe poświęcone Teorii i praktyce prawa*, t. VII, Warszawa 1870.

Kramsztyk F., *Wykład popularny prawa cywilnego i handlowego obowiązujący w Królestwie Polskim*, Warszawa-Lwów.

Kraśniński X., *Czy w razie, gdy rada familijna upoważniła opiekę do zgodzenia się na projekt działowy a nawet do podniesienia udziału nieletnich, jaki przypadnie, potrzebne*

jest zaakceptowanie przez tę radę wyroku prawomocnego zatwierdzającego dział summy, w depozycie Banku złożonej? Rozbiór pytań z prawa cywilnego, „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa 1877, s. 156-157.

Kraushar A., *Sądownictwo za Księstwa Warszawskiego. Według raportu ministra Lubieńskiego złożonego Fryderykowi Augustowi po upływie pierwszego półrocza od wprowadzenia Kodeksu Napoleona (ze źródła archiwalnego)*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa 1908: nr 18, s. 272-274; nr 19, s. 289-292; nr 20, s. 303-305; nr 21, s. 319-321.

Kraushar A., *W setną rocznicę Kodeksu Napoleona*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 22, Warszawa 1908, s. 329-332.

Kronika sądowa zagraniczna, prawo cywilne, „Przegląd Sądowy pismo popularno-naukowe poświęcone teorii i praktyce prawa”, t. I, Warszawa 1868, s. 213-215.

Kruszewski T., *Początki prowincjonalnej opieki nad dziećmi i młodzieżą na Śląsk do ustanowienia II Rzeszy Niemieckiej. O prawie i jego dziejach księgi dwie, Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestopięciolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin*, Białystok-Katowice 2010.

Krysiński, *Niektóre uwagi o depozytach sądowych i klasyfikacjach*, „Przegląd Sądowy pismo popularno-naukowe poświęcone teorii i praktyce prawa”, t. VIII, Warszawa 1870.

Kubicki T., *Prawo Hipoteczne Królestwa Polskiego z 1825 roku i jego realizacja w powiecie brzezińskim do 1914 roku*, Łódź 2012.

Kubicki T., *Urząd woźnego sądowego w XIX w. na ziemiach polskich. Rola woźnych w postępowaniu hipotecznym w świetle akt hipotecznych brzezińskich* – [w:] *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*, t. XIV, Kraków 2011, s. 174-181.

Kubicki T., *Ustalanie tożsamości stron w świetle obowiązującego na ziemiach Królestwa Polskiego w XIX wieku przepisów notarialnych i hipotecznych a praktyka* – [w:] *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*, t. XV, Kraków 2012, s. 97-105.

Kubicki T., *Źródła prawa hipotecznego na ziemiach polskich w okresie zaborów 1772-1918* [w:] *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*, t. X, Kraków 2007, s. 183-193.

Kuratów-Kuratowski R., *O zdolności prawnej mężatek według Kodeksu Cywilnego Polskiego*, Warszawa 1920.

Kurman M., *Notarjat i hipoteka. Pisanie aktu. Ograniczenia co do osób. Akty zabronione. Prawo rodzinne. Prawo o zobowiązaniach. Ustawa notarialna. Ustawodawstwo z okresu wojny. Najnowsze przepisy. Opłaty stemplowe oraz na rzecz miast i gmin. Pytania do aktów. Schematy aktów*, Warszawa 1920.

Kwestya zamieszkania prawnego, Kronika Cywilna, „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa 1877, s. 162-163.

Lange J. *O prawach kobiety jako żony i matki (według przepisów obowiązujących w Królestwie Polskim)*, Warszawa 1907.

Laube, S. G., *Krótką nauka cywilnego statutu napoleona wielkiego sposobem słownika publiczności podana*, Wrocław 1808.

Lesiński B., *O tak zwanej opiece samowładnej w dawnym prawie polskim* – [w:] *Acta Universitatis Nicolai Copernici, Prawo XXX Studia z Dawnego prawa sądowego i miejskiego*, z. 218, Toruń 1990, s. 99-112.

Lewaszkiwicz-Petrykowska B., *Współczesne prawo cywilne a Code civil Napoleona jako dziedzictwo wielowiekowej kultury prawnej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. LVII, Z. 2, 2005.

- Linde M. S. B., *Słownik języka polskiego*, t. V (R-T), Lwów 1859.
- Litauer J. J., *Przeciwnicy Kodeksu*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 22, s. 363-367, Warszawa 1908.
- Longchamps de Berier, *Wstęp do nauki prawa cywilnego*, Lublin, 1922.
- Machowska A., Woitczak K., *Prawo francuskie*, t. I, Zakamycze 2004.
- Machut-Kowalczyk J., *Dzieje opieki na ziemiach polskich*, [w:] *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*, t. XIII, Kraków 2010, s. 56-73.
- Maciejewski F., *Rzecz krótka o związku jurysdykcji kryminalnej z cywilną*, „Biblioteka Warszawska”, Warszawa 1841, s. 587-619.
- Majer W., *O zastosowaniu ustaw nowych*, Kraków 1840.
- Malec D., *Dzieje notariatu polskiego*, Kraków 2007.
- Malec D., *Wpływy Code civile oraz innych kodyfikacji napoleońskich na ziemiach polskich (część II)*, CPH, Poznań 2005, z. II, s. 69-87.
- Mazurkiewicz J., *Kuratela ventris nomie na ziemiach polskich w XIX i XX w.*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, T XXVIII, z. 2, 1976, s. 59-87.
- Michelis, K., *Der Familienrat im deutsche und im französischen Recht*, Düsseldorf 1938.
- Milewski J., *O opiekach, ustanawianych przez sądy gminne*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 38, Warszawa 1882, s. 299-300.
- Muszalski, E. *Prawo cywilne obowiązujące w b. Królestwie Kongresowem, Prawo osobowe i familijne, Prawo rzeczowe, Zwięzły Podręcznik* Warszawa 1932.
- Muszyński, A. *Czy od wyroku zatwierdzającego uchwałę rady familijnej, mogą założyć apellacyi, członkowie rady familijnej, którzy nie wchodzili do wyroku*, Kronika Zagraniczna, „Przegląd Sądowy, Pismo popularno-naukowe poświęcone Teorii i praktyce prawa”, t. I, Warszawa 1868.
- O śmierci cywilnej i o prawach byłych wychodźców polskich ze stanowiska sądowego*, Poznań 1859.
- O znaczeniu lekarzy biegłych przy sądzeniu spraw cywilnych*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa 1877, s. 316-317.
- Ochimowski F., *Dawne prawo polskie prywatne a Kodeks Napoleona*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 22, Warszawa 1908, s. 334-344.
- Offmański M., *Królestwo Polskie*, Warszawa 1907.
- Okolski A., *Zasady prawa cywilnego obowiązującego w Królestwie Polskim*, Warszawa 1885.
- Opieka podług Kodexu Napoleona dla Xięstwa Warszawskiego*, Poznań 1811.
- Orzeczenie król.-pol. Sądu Apelacyjnego w Warszawie w przedmiotach: 1) zaskarżenia uchwał Rady Familijnej przez ojca, od opieki wyłączonego; 2) legalności uchwał rad familijnych, powziętych w składzie siedmiu członków w przypadkach, nie przewidzianych przez ust. 2 art. 377 Kod. Cyw. Pol. i in.*, Kronika Sądowa, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 13, Warszawa 1918.
- P. Jędruszek, *W sprawie jednolitego prawa opiekuńczego, Listy do Redakcji*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 7, Warszawa 1926.

P., *Czy opiekun może uwolnić nabywcę dóbr na licytacji od złożenia do depozytu sumy nieletnich, bez zezwolenia rady rodzinnej?*, *Kronika Cywilna*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 16, Warszawa 1890, s. 252.

Pawłowski S., *Prawo cywilne- Skróty wykładów*, rok akad. 1926/27.

Plaża S., *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, część III, Kraków 2001, s. 101-103.

Posner S., *Dziś a przed stu laty. Nasz stosunek historyczny do Kodeksu*, *Gazeta Sądowa Warszawska*, 1908, nr 22, s. 357-362.

Prawo cywilne rodzinne. Pokrewieństwo i powinowactwo; uznanie, uprawnienie i wywód rodu; przysposobienie; opieka; ubezwłasnowolnienie. Opracowane na podstawie wykładów uniwersyteckich prof. Lutostańskiego, Warszawa 1932.

Pyrowicz. St., *Władza rodzicielska jako obowiązek opiekuńczy*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 32, Warszawa 1909.

R – i Adwokat., *Czy prawo Francuskie zna nieważność z samego prawa*, „Themis Polska czyli pismo nauce i praktyce prawa poświęcone”, t. I, poszyt 3, Warszawa, marzec 1828, s. 25-232.

Rachel Ch., *Die Diskussion um den französischen Familienrat in Deutschland im 19. Jahrhundert*, Berlin 1993.

Reber, A. S., *Słownik Psychologii*, Warszawa 2002.

Rogała J., *Stosunki społeczno-gospodarcze na wsi łęczyckiej w czasach Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego (1807-1830)*, „Rocznik Łódzki”, Łódź 2005, s. 189- 206.

Rundstein Sz., *Kodeks cywilny niemiecki wobec nauki francuskiej*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa 1904: nr 51, nr 52; 1905: nr 1; nr 2; nr 3; nr 4; 1906: nr 5, nr 6, nr 7.

Rundstein Sz., *W poszukiwaniu prawa cywilnego*, Warszawa – Kraków 1939.

Rynkowska A., *Działalność gospodarcza władz Królewa Polskiego na terenie Łodzi przemysłowej w latach 1821-1831*, Łódź 1951, s. 239.

S. L., *Czy nieletniemu służy pierwszeństwo przed innymi osobistymi wierzycielami na majątku upadłego opiekuna i w jakich wypadkach*, *Gazeta Sądowa Warszawska*, 1889, nr 11, s. 172-174.

Sadk. W. *Spór o prawną moc, względem matki, użytkowniczkich dochodów dzieci, kontraktu dzierżawnego, zawartego przez opiekunów*, *Kronika Cywilna*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 43, Warszawa 1878, s. 341-342.

Sadkowski W., *O kwalifikacji naukowej urzędników sądowych*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, 1877, s. 220-221.

Sadkowski W., *Spór o termin do zaskarżenia uchwały rady rodzinnej*, *Kronika Cywilna*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa 1877, s. 326-327.

Schaeffer C., *Zarys prawa prywatnego i publicznego*, t. IV, *Prawo rodzinne*, przekład z niemieckiego, Warszawa 1923.

Schmidt J. R., Pieracki J., *Formularze dla postępowania spadkowego i pupilarnego łącznie z wzorami dla kas sierocych*, Lwów 1899.

Schoenwitz F., *O zbiegu praw spadkowych przy życiu pozostałego współmałżonka z prawami spadkowymi dzieci naturalnych*, Warszawa 1913.

- Siennicka M., *Rodzina burżuazji warszawskiej i jej obyczaj, druga połowa XIX w. i początek XX w.*, Warszawa 1998
- Sikorski T., *Opieka i Kuratela*, Warszawa 1927.
- Silberman, *Kilka słów o treści wezwań do sędziego pokoju w sprawach cywilnych*, *Gazeta Sądowa Warszawska*, Warszawa 1877, s.161-162.
- Skarbek F. hr., *Dzieje Księstwa Warszawskiego*, t. II, Warszawa 1897.
- Skupiewski J., *Stanowisko dzieci nieprawych podług obowiązującego prawodawstwa*, Warszawa 1869.
- Skupiewski J., *Stanowisko dzieci nieprawych, w obowiązującym prawodawstwie*, „Przeгляд Sądowy, Pismo popularno-naukowe poświęcone Teorii i praktyce prawa”, t. V, z. I, z. II, Warszawa 1869.
- Sławianowski J. Ch., *O uznaniu dzieci naturalnych ze strony ojca*, „Biblioteka Warszawska”, t. 1, Warszawa 1844.
- Słownik Etnologiczny terminy ogólne*, pod red. Z. Staszczaka, Warszawa 1987.
- Słownik społeczny*, pod. red. B. Szlachty, Kraków 2004.
- Smyk G., *Senat Rządzący jako organ kontroli i nadzoru administracji Cesarstwa Rosyjskiego* – [w:] *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*, t. XV, Kraków 2012, s. 59-83.
- Smyk G., *Zasady wprowadzania i zakres obojęzowania rosyjskich źródeł prawa w Królestwie Polskim po powstaniu styczniowym* – [w:] *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*, t. XIV, Kraków 2011, s. 213-239.
- Sobociński W. *Jan Wincenty Bandtkie obrońcą Kodeksu Napoleona*, „Rocznik Lubelski”, t. III, 1960.
- Sobociński W., *Historia ustroju i prawa Księstwa Warszawskiego*, Toruń 1964.
- Sójka-Zielińska K., *Idee kodyfikacji napoleońskich. Od utopi do realizmu*, *Czasopismo Prawno-Historyczne*, Poznań 2005, z. II, s. 27-41.
- Sójka-Zielińska K., *Kodeks Napoleona. Historia i współczesność*, 2008.
- Sójka-Zielińska K., *Wielkie kodyfikacje cywilne. Historia i współczesność*, Warszawa 2009.
- Suligowski A., *O prawie asystencji męża*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 9, Warszawa 1881, s.73.
- Suligowski, A., *Kwestya ustanowienia opieki nad niletnią cudzoziemką*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 18, Warszawa 1874, s. 139-140.
- Szenman J., *O dowodach w prawie cywilnym obowiązującym w Królestwie Polskiem*, Warszawa 1890.
- Szymańska H., *Niektóre problemy chłopskich praw do ziemi w Królestwie Polskim w latach 1815-1864*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. XIII, 1961.
- Szymańska H., *Spór chłopów z dominium w gminie Czarnocin*, *Rocznik Łódzki*, t. III-1960.
- Szymańska H., *Uwagi o „pomocy” dla gospodarstwa chłopskiego w przypadku klęsk żywiołowych w Królestwie Polskim w pierwszej połowie XIX wieku*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. X, z. 2, 1958.

Tkaczuk M., *Rada rodzinna jako instytucja systemu opieki w Polsce w XIX i w XX w.*, [w:] *Rodzina w naukach prawnych*, Szczecin 2012, s.179-196.

T-s., *Teorya Kodexu o dzieciach naturalnych*, Themis Polska, pismo nauce i praktyce prawa poświęcone, t. III., poszyt trzeci, Warszawa 1828.

W. H., *Rada rodzinna za życia obojga rodziców zdolnych prawnie*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 16, Warszawa 1890, s. 245-250.

W. L., *Spór o alimenty od męża dla żony i dzieci po rozwiązaniu małżeństwa przez rozwód*, *Kronika Cywilna*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa 1877, s. 294.

W. Litewski, *Słownik Encyklopedyczny Prawa Rzymskiego*, Kraków 1998, s. 95.

W. Sadk., *Sprawa o należność z weksla wystawionego przez nieletniego*, s. 167, *Kronika Cywilna*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 21, Warszawa 1879.

W. Ś., *Na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej, pozostającej pod rządem X Tomu Cz. I Zb. praw, majątek ziemski może być sprzedany w drodze dobrowolnej, w przypadkach, wymienionych w art. 277 p. 3 rzonego prawa, na zasadzie postanowienia rady rodzinnej, zatwierdzonego przez Sąd Okręgowy*, *Jurisprudencja Cywilna*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 39, Warszawa 1927.

Walewski J., *O stosunku prawnym między małżonkami według Kodeksu Cywilnego Polskiego (art. 191-206)*, „Przegląd Sądowy, Pismo popularno-naukowe poświęcone Teorii i praktyce prawa”, t. IX, Warszawa 1871.

Wielowiejski H., *O różnicy między śmiercią cywilną z Kodexu Napoleona, a pozabawieniem wszelkich praw z Kodexu kar głównych i poprawczych*, *Prawo Cywilne*, „Przegląd Sądowy, Pismo popularno-naukowe poświęcone Teorii i praktyce prawa”, t. II, Warszawa 1869.

Willaume J., *Obrona Księstwa Warszawskiego w 1812 r.*, Warszawa 1930.

Wiśniewska-Józwiak D., *Darowizny na rzecz małżonków w świetle regulacji prawnej obowiązującej w Królestwie Polskim* [w:] „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t LXIII, z. 1, Poznań 2011.

Wiśniewska-Józwiak D., *Początki łódzkiego notariatu*, „Masovia Mater”, Nr 2/297, 2011, Wiśniewska- Józwiak D., *Unieważnienie małżeństwa i jego skutki majątkowe w świetle prawa o małżeństwie z 1836 roku* [w:] *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*, t. XIV, Kraków 2011.

Wiśniewska-Józwiak D., *Postanawiają, iż co do majątku, jaki obecnie posiadają i w przyszłości mieć mogą... Intercyzy w małżeńskim prawie majątkowym Królestwa Polskiego na przykładzie Łodzi (1841-1875)*, Łódź 2012.

Wiśniewska-Józwiak D., *Czy zawrzeć intercyzę? O stosunkach majątkowych między małżonkami w dziewiętnastowiecznej Łodzi*, „Mówią Wieki”, nr 12/10 (611), 2010.

Wiśniewska-Józwiak D., *Interpretacja pojęcia „wyprawa” na podstawie intercyz spisanych przez łódzkich notariuszy w latach 1841-1875* [w:] *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*, t. XI, Kraków 2008.

Witkowski W., *Komisja Rządowa Sprawiedliwości w Królestwie Polskim 1815-1876*, Lublin 1986.

Witkowski W., *Stuletnia rocznica Kodeksu Napoleona na łamach „Gazety Sądowej Warszawskiej” (1904-1908)*, *O prawie i jego dziejach księgi dwie*, *Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestopięciolate pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin*, Białystok-Katowice 2010.

Władza rodzicielska i użytkowanie z majątku dzieci, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 16, Warszawa 1892, s. 241-247.

Wołodkiewicz W., *Uwagi o roli prawa rzymskiego w pracach nad Cod civil de Français*, CPH, Poznań 2005, z. II, s.43-59.

Y., *List do Redakcyi przez iednego z Urzędników z Prowincyi pisany, Korespondencya*, „Themis Polska, pismo nauce i praktyce prawa poświęcone”, t. V, Warszawa 1829, s. 130-135.

Y., *Zwyczaj, czy prawo*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 26, Warszawa 1880, s. 208-210.

Z. J., *O zastawie, jego rodzajach, ze szczególnym względem na zastaw antichretyczny*, „Przegląd sądowy pismo popularno-naukowe poświęcone Teoryi i praktyce prawa”, t. VI, z. II, Warszawa 1870.

Z., *O Dzieciach zrodzonych w małżeństwie podług nowego prawa, II. Prawo cywilne*, „Themis Polska czyli pismo nauce i praktyce prawa poświęcone”, t. I, Warszawa, marzec 1828.

Zachariae K. S., *Prawo cywilne francuskie*, [przekład Ostapowicz R.], Warszawa 1867.

Zalewski S., *O prawie w ogólności i prawie cywilnem, obowiązującym w Królestwie Polskiem, w szczególności*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa 1885: nr 31, s. 484-487; nr 32, s. 498-501, nr 33, s. 515- 518.

Zieliński D., *O wexlach*, „Przegląd Sądowy, Pismo popularno-naukowe poświęcone Teoryi i praktyce prawa”, t. VI, z. I, Warszawa 1870.

Zoll F., *Napoleon – ustawodawca*, Kraków 1921.

ANEKS

Aneks zawiera przykładowy wniosek o zwołanie rady familijnej
i przykładowy protokół z posiedzenia rady familijnej.

Przykład 1. Wniosek o zwołanie rady familijnej i decyzja sądu

D 26 Stycz r 1848

Do

Prześwietnego Sądu Pokoju
Okręgu Zgierskiego

Karolina Schneider wdowa
prosi o wyznaczenie terminu celem
urządzenia opieki nad Gustawem
Schneider lat 2 liczącym

D/.

Sąd etc:

Termin do zwołania Rady
Familijnej, a tem samem
urządzenia Opieki nad nie
letnim Gustawem Schneider
na dzień 28. Stycznia/9 Lutego rb
godzinę 10.tą zrana, oznacza. -
Zgierz d: 14/26. Stycznia 1848.
L Ostrowski SP.OZ

Stosując się do przepisów obowiązujących,
niżej podpisana wdowa mam zaszczyt
Prześwietnego Sądu prosić o wyznaczenie
terminu celem urządzenia opieki nad mym
synem Gustawem lat 2 liczącym
po Gotfrydzie Schneider pozostałym.

Na członków do Rady Familijnej podaję –

1. Jana Zajde z Koloni Zdziechów
2. Artmana Rejman z Kol. Zdziechów
3. Gotlieba Rejman z Kol. Zdziechów
4. Daniela Rejman z Koloni Ruda
5. Samula Rejman z Kol. Łobudzie
6. Anfryda Rejmana z Kol. Łobudzie

wszyscy oni są z Okręgu tutejszego.

Ciężków d. 13/25 Stycznia 1848 r.

Z Uszanowaniem

XXX Znaki Karoliny Sznajder wdowy
po Gotfrydzie Sznajder pozostałej,
na Koloni Ciężków w Gminie
Bałdów zamieszkałej*

*Akta Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego Tyczące się Opieki nieletniego Gustawa
po niegdy Gottfriedzie Schneider, k. 1.

Przykład 2. Protokół z posiedzenia rady familijnej

*Działo się w Sądzie Pokoju
w Łodzi dnia 22. Stycznia
/: 3. Lutego ./ 1875 roku*

W interesie nieletnich:

- 1. Franciszka Xsawerego lat 4 i*
- 2. Romualda lat 2. wieku mających rodzeństwa Rasalskich po Andrzeju Rasalskim pozostałych, zebrali się dziś dobrowolnie członkowie radę familijną dla tychże nieletnich składający, a mianowicie*

z linii ojca

- 1. Józef Trybuchowski,*
- 2. Błażej Zakrzewski,*
- 3. Józef Bocheński,*

z linii matki

- 4. Kazimierz Stachlewski,*
- 5. Tomasz Muszałowski i*
- 6. Józef Wolski, obywatele, właściciele nieruchomości, w braku krewnych przyjaciele, w m. Łodzi zamieszkali. –*

Stawili się także

- 7. Emilia z Fokczyńskich Rasalska matka i główna opiekunka nieletnich i*
- 8. Antoni Bocheński obywatel przydany opiekun tychże nieletnich, - również w m. Łodzi zamieszkali. –*

Zebranej w takim składzie pod prezydencją Sędziego Pokoju Zacherta radzie familijnej, Emilia Rassalska matka nieletnich przedstawiła, że zamierza wejść w nowe związki małżeńskie z Józefem Bukowskim trudniącym się handlem drzewa, w m. Łodzi zamieszkałym, okoliczność więc tę podaje do wiadomości radzie familijnej dla zdecydowania, czy pomimo zawarcia związku małżeńskiego ma być utrzymaną przy opiece nad swemi dziećmi, lub przeciwnie. –

Rada familijna.

Po wysłuchaniu powyższych wniosków i wzajemnym między sobą porozumieniu się – z uwagi, że narzeczony matki nieletnich Józef Bakowski znany jest z moralnego prowadzenia się, a temsamem daje rękojmię, że będzie się starał o dobro nieletnich Rass,

Rassalskich –, zatem rada familijna nie ma nic do nadmienienia przeciwko jego małżeństwu z matką nieletnich i zgodnie z art. 361. Kodeksu Cywilnego Polskiego postanawia, że Emilia z Fokczyńskich Rassalska pomimo zawarcia związku małżeńskiego z Józefem Bukowskim, przy opiece głównej nad swemi dziećmi pozostawia, a przyszły jej mąż Józef Bukowski będzie współopiekunem. –

Na tem uchwała niniejsza ukończona i po odczytaniu w dowód przyjęcia jak następuje podpisana została

Józef Trybuchowski

Błażej Zakrzewski, Józef Bocheński i Kazimierz Stachlowski nie czekając ukończenia rady Sąd opuścili, uchwała więc ta dla braku kompletu, nie ma prawnego znaczenia

– świadczą H. Janiszewski

T. Muszałowski

Józef Wolski

Emilia Rasalska

Antoni Bochyński

Józef Wolski

d. _____

Zachert

_____

H. Janiszewski*

*SPwL, Akta Opieki nieletnich Rasalskich, k. 21.